પ્રાપ્તિસ્થાન :
ગજુભાઈ એમ. પી.
ઠે. નગારા,
મું. પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

પૂ. પાદ પરમકારુણિક પરમગુરુદેવ સકલાગમરહસ્યવેદી
સ્વ૦ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીશ્વર
સ્મારક ગ્રંથમાલા : ગ્રંથાંક : ૨૫ :

વીર સં. ૨૪૮૬ વિ. સં. ૨૦૧૬

તા. ૧-૫-૬૦

મુદ્રક : કીરચંદ જગજીવન શાહ,
જશવંતસિંહજી પ્રીન્ટીંગ વર્કસ : વઢવાણ શહેર
ટાઈટલ, પ્રસ્તાવના, જેકેટ : સાધના મુદ્રણાલય
દાણાપીઠ : ભાવનગર (સૌરાષ્ટ્ર)

પૂજ્યપાદ પરમશાસનપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય-
રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પ્રશાંતમૂર્તિ

* પૂજ્યપાદ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કનકવિજયજી ગણિવર *

જન્મ : વિ. સં. ૧૯૭૨ : અમદાવાદ. દીક્ષા : વિ. સં. ૧૯૮૩ ખંભાત.

ગણિ-પંન્યાસપદ : વિ. સં. ૨૦૦૫ અમદાવાદ

આ મુ ખ :

અનંત ઉપકારી શ્રી જૈન શાસનમાં પરમજ્ઞાની મહાપુરુષોએ આત્મકલ્યાણની સાધનાનો રાજમાર્ગ મુખ્યત્વે સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ ક્રિયાની સાધનાનો દર્શાવ્યો છે. મિથ્યા જ્ઞાન—અજ્ઞાનના કારણે આત્મા, વસ્તુનાં યથાર્થ સ્વરૂપને પિછાણી શક્યો નહિ, અને એથીજ એણે જે જે પ્રયત્નો પોતાનાં સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા કર્યા, તે બધાયમાં તેને ઘોર નિષ્ફળતા મળી; એટલુંજ નહિ પણ તેનું પરિણામ તેને અનંત કાળથી વિપરીત જ મળતું રહ્યું.

સમ્યગ્જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવું એ કપરૂં કાર્ય છે, એના સિવાય આત્મ કલ્યાણનો કોઈ માર્ગ નથી. શ્રેયને પામવાનો કોઈ સથવારો નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન એટલે જડ અને ચેતનના ભેદને સમજાવનાર, સંવર નિર્જરા આદિની ઉપાદેયતા પ્રબોધનાર, મોક્ષતત્ત્વ સિવાય સંસાર સમસ્તમાં કોઇ પરમતત્ત્વ, પરમ પુરુષાર્થ ત્રણેય કાળમાં નથી, એ દૃઢપણે સમજાવનાર એ સમ્યગ્જ્ઞાન; અને પરમ પુરુષાર્થના માર્ગની આરાધનામાં આત્માને સહાયક જે ક્રિયા તે સમ્યક્ ક્રિયા.

જૈન દર્શનના દ્રવ્યાનુયોગાદિ ચારે અનુયોગોમાં વિશ્વનું સમસ્ત તત્વજ્ઞાન સુયોગ્ય પધ્ધતિપૂર્વક સુસંવાદી શૈલીએ સંકલિત થયેલ છે. સમ્યગ્જ્ઞાન સર્વસ્વનો તેમાં સુંદર રીતે સમાવેશ થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગનાં સાહિત્યમાં જીવ, અજીવ આદિ છયે દ્રવ્યોનું સુંદર સ્વરૂપ નિરૂપિત થયેલ છે. ગણિતાનુયોગનાં સાહિત્યમાં ત્રણેય લોકનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યું છે. ચરણકરણાનુયોગમાં આત્માને કર્મબંધનોથી મુક્ત થવામાં પરમ સહાયક સર્વશ્રેષ્ઠ આચારોની પાલના માટે તેનું સ્વરૂપ વ્યવસ્થિત રીતે સંકલિત થયું છે. જ્યારે ધર્મકથાનુયોગમાં આત્માદિ દ્રવ્યો, લોકનું

નિરૂપણ, તથા સર્વ કલ્યાણકર ચારિત્રધર્મનો મહિમા, તેમ જ તેનાથી વિપરીતાચરણના અનર્થો ઇત્યાદિનો સમાવેશ કરવા પૂર્વક કથાઓનુ નિરૂપણ કરવામા આવેલ છે આથી વિદ્વાનોથી માંડીન સર્વ કોઇને એક સરખી રીતે ઉપકારક ધર્મકથાનુયોગના સાહિત્યનો જીવન વિકાસ કે આત્મ અભ્યુત્થાનના માર્ગમા ખૂબજ મહત્વનો ફાળો છે

કથા વાચવી કે સાભળવી સહુને ગમે છે તેમા આવતા પાત્રો દ્વારા સાર કે અસાર, હિત કે અહિત, શ્રેય કે પ્રેય સાભળનાર કે વાચનારના આત્માને યોગ્ય કે અયોગ્ય તરતજ સમજાઇ જાય છે ટુંકાણમા કે વિસ્તારથી સદુપદેશ સાભળનારને બોધપ્રદ તથા પ્રેરક બને તે રીતે સન્માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવવામા ધર્મકથા સાહિત્યનો ફાળો મહત્વનો છે જૈન દર્શનમા ધર્મકથા સાહિત્યને વર્તમાન કાલીન પધ્ધતિએ તેનો ભાવ તથા પ્રાણ જળવાઇ રહે તે રીતે સુયોગ્ય શૈલીથી સયોજિત સપાદિત કરીને પ્રચાર કરવામા આવે તે વસ્તુ આજે ખૂબજ મહત્વની તથા સર્વજન હિતની છે

જેઓને ધર્મ પ્રત્યે શ્રધ્ધા છે, ધર્મના પવિત્ર અગરૂપ દાન શીલ, તપ તથા ભાવ, તેમ જ તેના પેટા અગરૂપ ત્યાગ વૈરાગ્ય, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, સયમ, પાપભય, વિનય, વિવેક, તિતીક્ષા, સત્ય, શૌચ, સરલતા ઇત્યાદિ પ્રત્યે અધ્યાત્મલક્ષી હેતુથી જેઓના દિલમા મમતા છે જન્મ, જરા, મૃત્યુના અનાદિકાલીન બધનોનો અત કરવાની જે પુણ્યવાન આત્માઓના હૃદયમા ઉત્કટ અભિલાષા છે, તેવા ભાગ્યશાળી આત્માઓને વાચતા સદ્બોધ સાથે રસ રહે, તેમજ ધર્મારાધક મહાત્માઓનુ ઉર્ધ્વગમન અને અધર્માચરણ કરનાર આત્માઓનુ અધઃપતન આ હકીકતનુ સ્પષ્ટ ભાન થાય તેવા પ્રકારની ધર્મકથાઓનો પ્રચાર સુયોગ્ય અધિકારી દ્વારા થાય તે આજે ખૂબજ ઇચ્છનીય તથા ઉપકારક અને આવશ્યક છે

(૨)

આ શુભ ઉદ્દેશને નજર સામે રાખીને, આ લક્ષ્યને હેતુપૂર્વક સામે રાખીને અમે આજથી પાંચ વર્ષ અગાઉ જૈન દર્શનના ધર્મકથા સાહિત્યને વર્તમાન પધ્ધતિએ તેના પ્રાણ તથા ભાવ જળવાઇ રહે તે રીતે પ્રસિધ્ધ કરવાની યોજના હાથ ધરી હતી. તે માટે અમને પૂ૦ પાદ પરમ કારૂણિક પરમારાધ્યપાદ પરમોપકારી સિધ્ધાંતમહોદધિ સુવિહિતશિરોમણિ પરમ ગુરૂદેવ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ **વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજશ્રીના પટ્ટ-પ્રભાવક પૂ. પાદ પરમકારૂણિક પરમારાધ્યાપાદ પરમ ગુરુદેવ વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ પરમશાસનપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ **વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પ્રશાંતમૂર્તિ પૂ. પાદ પંન્યાસજી મહારાજ **શ્રી કનકવિજયજી** ગણિવરશ્રીની આદ્ય પ્રેરણા પ્રાપ્ત થઇ હતી. જૈન ધર્મના કથા સાહિત્યના આ રીતના પ્રચાર માટે તેઓશ્રીની ભાવના હતી. તે ભાવનાને મૂર્તરૂપ આપવા અમારી સંસ્થાએ આજથી ત્રણ વર્ષ અગાઉ આ પ્રકાશન '**કથા રત્ન મંજૂષા**'નો પ્રથમ ખંડ પ્રસિધ્ધ કર્યો હતો. અને આજે તેનો બીજો ખંડ પ્રસિધ્ધ થઇ રહ્યો છે.

પ્રસ્તુત 'કથા રત્ન મંજૂષા' ખંડ ૧–૨ એ જૈન કથા સાહિત્યમાં પ્રસિધ્ધ શ્રી ધન્યચરિત્ર ગદ્યબધ્ધનું રૂપાંતર છે. કથાના ભાવ તથા પ્રાણને જીવંત રાખીને ટુંકાણમાં તે કથાનો સાર સંકલિત કરીને નૂતન શૈલીએ છતાં પ્રાચીન પધ્ધતિએ આ પ્રકાશન તૈયાર થયેલ છે. ધન્યચરિત્ર ગદ્યબધ્ધના રચયિતા વિ. ના ૧૮ મા શતકના અંત્ય ભાગમાં થઇ ગયેલા પૂ. પંડિતપ્રવર શ્રી **ઉદ્યોત-સાગરજી** મહારાજશ્રી, કે જેઓ પૂ. પાદ સમર્થ વિદ્વાન મહોપા-ધ્યાયજી મહારાજ શ્રીમદ્ **ધર્મસાગરજી** ગણિવરશ્રીની પરંપરામાં આવેલા પૂ. ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી **હર્ષસાગરજી** મહારાજશ્રીના

વિદ્વાન પ્રશિષ્ય પૂ. ઉપાધ્યાયજી મ૦ શ્રી જ્ઞાનસાગરજી ગણિવરશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન છે. તેઓશ્રીની 'ધન્ય ચરિત્ર'ની રચના. ખૂબ જ સરલ, સચોટ તથા પ્રાસંગિક અનેક વિષયોથી સંકલિત છે, તથા બોધક અનેક કથાઓથી આ ગ્રંથ ખૂબજ મનોમુગ્ધકર તેમ જ અનેક રસોથી અલંકૃત છે. વર્ણનો તથા લોક વ્યવહારના અનેક દ્રષ્ટાંતો ઈત્યાદિથી સર્વ કોઈને ગ્રાહ્ય થઇ શકે તેવી શૈલીથી વાર્તાપ્રવાહને કથાકારે ખૂબજ વિસ્તૃત અને ચમત્કારિક રીતે વેગવંતો બનાવ્યો છે.

ધન્ય ચરિત્ર મૂળ ગ્રંથને તેમજ અત્યાર અગાઉ **જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા** (ભાવનગર) દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલા તેના ભાવાંતરને સામે રાખીને નૂતન શૈલીએ ભાષારચના, શબ્દરચના તેમજ વાકયરચનામાં સરલ શૈલી સ્વીકારી ગ્રંથના ભાવને જાળવીને આ ગ્રંથનું સંયોજન-સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે. તેથી મૂળગ્રંથમાં પ્રકરણો આદિ નહિ હોવા છતાં પ્રકરણો સંપાદકશ્રીએ યોજ્યા છે. આ પ્રકાશનનું નામ **'કથા રત્ન મંજૂષા'** એટલા જ માટે રાખવામાં આવેલ છે કે આ ગ્રંથમાં અનેક કથાઓ પ્રાસંગિક રીતે ગ્રંથકારશ્રીએ જે રીતે સંયોજિત કરી છે તે હકીકતને અનુલક્ષીને આ ગ્રંથને 'કથા રૂપ રત્નોની મંજૂષા' તરીકે સંબોધી શકાય તેમ છે.

મૂળ કથા તો દાનધર્મના મહિમાનું તથા તેનાં લૌકિક તેમજ લોકોત્તર લાભોનું વર્ણન કરવા દ્વારા મહાભાગ્યશાળી ધન્યકુમારના તેમજ મહાભાગ્યશાળી શ્રી શાલીભદ્રજીનાં જીવનની અનેકાનેક અદ્ભુત ઘટનાઓને ચમત્કારિક શૈલીએ ઉલ્લેખનારી છે, જે વાંચતાં-વિચારતાં પ્રત્યેક સહૃદય સુજ્ઞ આત્માઓનાં હૃદયમાં ધર્મ પ્રત્યે તથા ધર્મની આરાધનાના અંગો પ્રત્યે સદ્ભાવ પ્રગટ્યા વગર ન રહે! તેમજ કથાકારની શૈલી તથા તેમની પ્રાસંગિક કથાઓ, તથા સદુપદેશો ગૂંથવાની શક્તિ પ્રત્યે અહોભાવના જાગ્યા વિના નહિ રહે!

(૩)

આજથી ત્રણ વર્ષ પૂર્વે વિ. સં. ૨૦૧૪ની સાલમાં આ ગ્રંથનો પ્રથમ ખંડ ૩૨ પ્રકરણોમાં ક્રા. ૧૬ પેજી ૩૮૪ પેજનો પ્રસિદ્ધ થયેલો. જેમાં મૂળ ગ્રંથના નવ પલ્લવોમાંથી સાત પલ્લવોને ૩૨ પ્રકરણોમાં સંયોજિત કરીને મૂકેલ હતા. આજે બીજો ખંડ વાચકોની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે. ૮મા અને ૯ મા પલ્લવોને ૩૮ પ્રકરણોમાં સંકલિત કરીને આ ખંડમાં સંયોજિત કરીને મૂક-વામાં આવેલ છે. એ રીતે આ બે ખંડોમાં નવપલ્લવ રૂપ 'ધન્ય ચરિત્ર ગ્રંથ' પૂર્ણ થાય છે. આ બંને ખંડમાં મૂળના ભાવને જાળવવા પૂ. સંપાદકશ્રીએ પૂર્ણ કાળજી રાખી છે. આ બંને ગ્રંથો મૂળ ધન્ય ચરિત્રનો અક્ષરશઃ શબ્દાનુવાદ કે ભાષાનુવાદ નથી; તદુપરાંત પ્રાસંગિક રીતે આવતા વિસ્તાર વર્ણનો અહિં ટુંકાવીને મૂકેલ છેઃ એ દ્રષ્ટિએ આ મૂળગ્રંથ 'ધન્ય ચરિત્ર'નું રૂપાંતર છે, એમ કહેવું વધારે સારૂં છે.

સંપાદક પૂ.પાદ સાહિત્યસેવી સેવાભાવી મુનિરાજશ્રી **મહિમાવિજયજી મહારાજશ્રીનો** સાહિત્ય સંપાદનનો આ પ્રયત્ન આવકારદાયક છે. આમાં તેઓશ્રીએ પોતાના પૂ.પાદ ગુરૂદેવ પંન્યાસજી મહારાજ **શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીની** પ્રેરણા તથા શુભાશિષને પામીને આ કાર્ય હાથ ધરીને પૂર્ણ કર્યું છે.

જૈન સમાજમાં સંસ્કારપ્રેરક પ્રાચીન ધર્મકથાઓને વાંચવા દ્વારા તથા તેમાં રહેલા અનેકાનેક ઉપકારક તત્વોના પરિશીલન દ્વારા જીવનમાં આત્મસન્મુખતા કેળવવામાં રસ જાગૃત થાય, અને વર્તમાનનાં વિલાસપ્રધાન જડ વાતાવરણમાં શૃંગારપ્રધાન કામ-કથાઓનો જે પ્રચાર વધી રહ્યો છે, તેમાં આવા પ્રકારનું સાહિત્ય માનવજીવનના કથળતાં સંસ્કાર સ્વાસ્થ્યને નવચેતના આપે, તો

આ પ્રકાશનના સંપાદકશ્રીનો તેમજ તેમાં પ્રેરક પૂ. પંન્યાસજી મહારાજશ્રીનો, તથા આ પ્રકાશનને અંગે આર્થિક સહાયના પ્રેરક પૂ. પરમોપકારી મુનિવરોનો અને ઉદારદિલ સહાયકોનો, અને પ્રકાશકનો પરિશ્રમ સફળ બનશે

પ્રાંતેઃ સર્વ કોઈ આ પ્રકાશનનો સત્કાર કરી, તેના પ્રચારમાં રસ લઈ અમારી પ્રકાશન પ્રવૃત્તિને વેગ આપો, એ અભિલાષા સહ અમે વિરમીએ છીએ

•

તા. ૨૯-૪-૬૦
અક્ષયતૃતીયા

—પ્રકાશક

નમોનમઃ શ્રી ગુરૂદાનસૂરયે ॥

સં પા દ કી ય :

પૂ. પાદ પરમગુરુદેવોની પુણ્યકૃપાથી 'કથારત્ન મંજૂષા ખંડ ૨ જો' સંપાદિત થઈને આજે પ્રસિદ્ધ થઈ રહ્યો છે. આજથી ત્રણ વર્ષ અગાઉ પ્રથમખંડ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. ત્યારબાદ આ બીજો ખંડ પ્રસિદ્ધ થાય છે. પૂ. પાદ પરમગુરુદેવ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીની અમીદષ્ટિ તથા પ્રેરણાથી જ આ સંપાદન મારા હાથે થયેલ છે. મૂલ ધન્યચરિત્રગદ્યના ભાવાનુવાદને જાળવીને તેનું રૂપાંતર આ પ્રકાશનમાં તૈયાર થયેલ છે.

વિ. ના ૧૮ મા શતકમાં થઈ ગયેલ જૈનશાસનપ્રભાવક પૂ. પંડિત પ્રવર શ્રી ઉદ્યોતસાગરજી ગણિવરશ્રીની આ કૃતિ, મધુર, મનોસુખકર, બોધક તથા સરલ છે. આ કથાગ્રંથનો યથાર્થ રસાસ્વાદ તો જેઓને સંસ્કૃતભાષાનો બોધ છે, તેઓ જો આ મૂલગ્રંથને વાંચે તો ખરેખર ગ્રંથરચયિતાની સામાન્ય જ્ઞાની–અલ્પજ્ઞાનીને પણ બોધપ્રદ સદુપદેશ આપવાની તથા અનેકાનેક કથાપ્રસંગોદ્વારા સંસારનું યથાર્થસ્વરૂપ આલેખવાની તેમ જ ધર્મનો મહિમા ઉદ્‌બોધવાની અદ્‌ભૂત શક્તિ, ભાષાશૈલી તથા હૃદયની અપાર કરૂણાનો ખ્યાલ આવ્યા વિના નહિ રહે!

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં પૂ. પાદ પરમગુરુદેવોની કૃપાદષ્ટિથી જ મારાથી યથાશકય સંપાદન થઈ શકયું છે, તે બધો ઉપકાર તેઓશ્રીનો છે. હું તો યત્કિંચિત્ તે બધાયની ચરણરજ છું: તદુપરાંત મારા પરમઉપકારી વાત્સલ્યમૂર્તિ અનન્ય વૈયાવચ્ચગુણી સ્વર્ગત પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ શ્રીસુબુદ્ધિવિજયજી ગણિવરશ્રીના મારા ઉપરના ઉપકારોને હું કેમ ભૂલું? પ્રથમ ખંડની શુદ્ધિ–વૃદ્ધિ તથા પ્રૂફો જોવા આદિમાં તેઓશ્રીએ દરેક રીતે સહાય કરી છે. બીજા ખંડના પણ ૧૦ ફરમા સુધી તેઓશ્રીએ પ્રુફો તથા

ફરમાઓ જોઈને સહાય કરી છે. બાદ વિ. સં. ૨૦૧૪ના અષાડ શુદિ બીજ ગુરૂવાર–પુષ્યના અમૃતસિદ્ધિયોગના દિવસે અંધેરી (મુંબઈ) મુકામે હેમરેજના વ્યાધિના કારણે સમાધિપૂર્વક તેઓશ્રી કાળધર્મ પામ્યા છે. દુઃખની હકીકત એ છે કે તેઓશ્રી આ બીજા ખંડનું પ્રકાશન ન જોઈ શકયા. મારા માટે તેઓશ્રી શિરછત્ર તથા વાત્સલ્ય અને પ્રેરણાની મૂર્તિ હતા. સરલ, વિનમ્ર તેમ જ સેવાભાવી તેઓશ્રીની પ્રકૃતિ સર્વજનહિત માટે સતત ઉપકારક હતી. તેઓશ્રી પોતાના નિર્મલ સંયમી જીવનની સુવાસદ્વારા સ્વ તથા પરનું શ્રેય સાધી ગયા છે.

તેઓશ્રીના પુનિત આત્માને કોટિકોટિ વંદના હો!

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં શ્રી જિનાજ્ઞા વિરૂદ્ધ જે કાંઈ પ્રમાદાદિના કારણે પ્રસિદ્ધ થયું હોય તે સર્વનો ત્રિવિધ–ત્રિવિધયોગે મિચ્છામિ દુક્કડમ્ હું યાચું છું.

આ પ્રકાશન કાર્યમાં જેઓએ આર્થિક સહાય આપવાદ્વારા શ્રુતજ્ઞાનભક્તિનો અપૂર્વ લાભ લઈ, પોતાની સુકૃતની સંપત્તિનો સદ્વ્યય કર્યો છે, તેઓની ઉદારતા પ્રશંસનીય છે.

પ્રાંતે પ્રસ્તુત પ્રકાશનનું ક્ષીર–નીર ન્યાયે અવલોકન કરી, તેનાં વાંચન–મનન–પરિશીલન દ્વારા સર્વ કોઈ જિનશાસનરસિક સહૃદય આત્માઓ અનંત ઉપકારી શ્રી જિનેશ્વરદેવનાં ધર્મની આરાધના કરી, શાશ્વત શિવસુખના ભોક્તા બનો! એજ એક અભિલાષા.

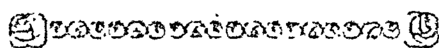
વૈશાખ શુદિ દ્વિ. ૩
વીર સં. ૨૪૮૬

નિવેદક,
પૂ. પાદ પરમોપકારી પરમગુરુદેવચરણરેણુ
મુનિ મહિમાવિજય

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી વૈયાવચ્ચાદિગુણાલકૃત
વિદ્વદ્વર્ય સ્વ૦ પન્યાસજી મહારાજશ્રી
સુબુદ્ધિવિજયજી ગણિવરશ્રી :

જન્મ વિ૦ સં૦ ૧૯૪૮ — દીક્ષા વિ૦ સં૦ ૧૯૮૪
ગણિપંન્યાસપદ વિ૦ સં૦ ૨૦૧૨ — સ્વર્ગારોહણ વિ૦ સં૦ ૨૦૧૪

શ્ર દ્ધાં જ લિ

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી પરમવાત્સલ્યનિધિ વૈયાવૃત્યાદિ અનેક ગુણગણાલંકૃત સરળસ્વભાવી સ્વ૦ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી **સુબુદ્ધિવિજયજી** ગણિવરશ્રીને બહુમાનભાવે સમર્પણ

પૂજ્યપાદ !

આપશ્રીનો મારા પર અસીમ ઉપકાર છે. મારા પ્રત્યેનું આપશ્રીનું વાત્સલ્ય કોઈ અદ્‌ભુત હતું. મારા સંયમની સાધનામાં આપશ્રીનો મને અનેક રીતે સથવારો હતો. આપશ્રીએ છેલ્લી ઘડિ સુધી મારા પર અનન્ય કૃપા દાખવી છે.

પૂ. પરમોપકારી !

આપશ્રીની વિનમ્ર પ્રકૃતિ, સર્વ કોઈ પ્રત્યેનો વાત્સલ્યભાવ, નાના કે મોટા સર્વ કોઈનું વૈયાવચ્ચ કરવાનો આપશ્રીનો અનન્ય સદ્‌ગુણ, જ્ઞાન, ધ્યાન, સ્વાધ્યાય તથા પઠન–પાઠનાદિમાં સતત અપ્રમત્તતા, આત્મસાધનામાં અપૂર્વ જાગૃતિ તથા સરલ સ્વભાવ અને ગંભીરતા ઇત્યાદિ આપશ્રીના અનેકાનેક ગુણોની સ્મૃતિ મારા અલ્પ આત્માને પ્રેરણા આપી રહી છે.

પૂજ્યશ્રી !

મારા પરના એ બધા આપશ્રીના ઉપકારોથી યત્કિંચિત્ ઋણમુક્ત થવા હું આપશ્રીએ જ મને જે ગ્રંથના સંપાદન માટે પ્રેરણા આપેલી, ને જે ગ્રંથના બીજા ખંડને આપશ્રી પ્રકાશિત થયેલ જોવા ભાવના રાખતા હતા, તે ગ્રંથ આજે પ્રકાશિત થઇ રહ્યો છે. તેને આપશ્રીને સમર્પિત કરી, મારા આત્માને કૃતાર્થ માનું છું.

ચરણરજ સેવક,

મહિમાવિજયની કોટિશઃ વંદના.

સુકૃતના સહભાગી ઉદારદિલ ભાગ્યવાનોનો

આ ભા ર

卐

પ્રસ્તુત 'કથારત્ન મંજૂષા' ગ્રંથના પ્રથમ તથા દ્વિતીય ખંડના પ્રકાશનમાં અમને જે જે ઉદારચરિત ધર્માનુરાગી પુણ્યવાનોની આર્થિક સહાય પ્રાપ્ત થઈ છેઃ તે માટે અમે તે તે પુણ્યવાન આત્માઓનો આભાર માનીએ છીએ.

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી સુપ્રસિદ્ધવક્તા શાંતમૂર્તિ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી **કનકવિજયજી** ગણિવરશ્રીના સેવાભાવી સાહિત્યસેવી, શિષ્યરત્ન પૂ. સુનિરાજશ્રી **મહિમાવિજયજી** મહારાજશ્રીના શુભ પ્રેરણાથી જે જે ભાગ્યવાનોએ આર્થિક સહાય કરી છે, તેઓની શુભ નામાવલિ નીચે મુજબ છે—

રૂ. ૫૦૦) શેઠ રમણલાલ દલસુખભાઈ શ્રોફ–મુંબઈ
૨૫૦) સ્વ. શેઠ શાંતિલાલ મણિલાલ શ્રોફ–ખંભાત
૨૦૧) શેઠ ચીમનલાલ હકમચંદ સાડીવાલા ,,
૧૫૦) સ્વ. શેઠ ચુનીલાલ મુલચંદ કાપડીયાનાં પુણ્ય–સ્મરણાર્થે :
હ૦ તેમના ધર્મપત્ની શ્રી કમલાબહેન અને તેમના સુપુત્ર શ્રી રસિકલાલ–મુંબઈ

૧૦૧) શેઠ મુલચંદભાઈ ડી દલાલ–ખંભાત
૧૦૧) શેઠ સોમચંદ પાનાચંદ–મુંબઈ
૧૦૦) શ્રી મોતીબહેન સાંકળચંદ–ખંભાત
૫૧) શેઠ શનિલાલ ઉમેદચંદ ,,
૫૧) શેઠ ફુલચંદ પરશોતમદાસ ,,
૫૧) શેઠ કાંતિલાલ પાનાચંદ ,,
૫૧) શેઠ ચંદુલાલ કેશવલાલ ,,
૨૫) શેઠ ચીમનલાલ ઉમેદચંદ ,,
૨૫) ચોકસી નહાલચંદ રતનચંદ ,,
૨૫) ચોકસી નેમચંદ પાનાચંદ ,,

અમને પ્રાપ્ત થયેલી ઉપરોક્ત ઉદાર આર્થિક સહાય માટે તે તે સહાયક પુણ્યવાન ધર્માનુરાગી આત્માઓના તથા તે માટે તેઓને શુભ પ્રેરણા કરનાર પૂ. પરમોપકારી મુનિવરશ્રીના અમે અનેક રીતે ઋણી છીએ!

—પ્રકાશક

કથારત્ન મંજૂષા : ખંડ ૧ લો

卐

પ્રકરણ ૧ : ગુણસાર શેઠ :

(પેજ ૧ થી ૧૩)

શ્રી આદીશ્વર ભગવંતની સ્તુતિ, દશ દુર્લભ વસ્તુઓ, ધર્મની દુર્લભતા, ધર્મના ચાર પ્રકાર : દાન, શીલ, તપ અને ભાવ.

દાનધર્મની શ્રેષ્ઠતા, સર્વ ધર્મનો દાન ધર્મમાં સમાવેશ. સુપાત્ર-દાનની મહત્તા, પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય ઉપર ગુણસાર શ્રેષ્ઠીની કથા. ધન-પ્રાપ્તિ માટે પત્નીના આગ્રહથી શ્વશૂરગૃહે પ્રયાણ, માર્ગમાં મુનિવરને આપેલ સુપાત્રદાન સાથે અપૂર્વ ઉલ્લાસ, ધનરહિત શ્વશૂરગૃહે પ્રવેશ અને તેથી શ્વશૂરપક્ષ તરફથી થયેલો અનાદર.

ફરી સ્વગૃહ તરફ પ્રસ્થાન. પાછા વળતાં માર્ગમાં જ્યાં મુનિને પડિલાભ્યા હતા ત્યાં આવતા હૃદયમાં થયેલ અતિ આનંદોલ્લાસ અને તે દાનની સ્મૃતિરૂપે તે સ્થાનેથી પંચવર્ણના પત્થરોનું કરેલ ગ્રહણ.

સુપાત્રદાનનું તાત્કાલિક ફળ, પત્થરના બનેલ રત્નો, ગુણસાર શેઠ તથા તેમની પત્ની સુભદ્રાએ કરેલ સુંદર ધર્મારાધન, ધર્મારાધનના પ્રભાવથી બંને દેવલોકમાં અને અનુક્રમે ત્યાંથી જનાર મોક્ષમાં.

પ્રકરણ ૨ : વિશ્વભૂતિ બ્રાહ્મણ :

(પેજ ૧૪ થી ૩૩)

ધર્મપ્રવૃત્તિ કરતાં મિથ્યાભાવ રહેલો હોય અથવા નિદાન કર્યું હોય તો તે ક્રિયાને પાપાનુબંધી પુણ્ય કહેવાય. તે પાપાનુબંધી પુણ્ય ઉપર વિશ્વભૂતિ બ્રાહ્મણની કથા, મિથ્યાભાવથી ધર્મારાધન કરેલ, તેથી વિશ્વભૂતિને અઢળક સંપત્તિની પ્રાપ્તિ પણ અતિ લોભવૃત્તિથી ન કરેલ સંપત્તિનો સદ્વ્યય કે ભોગોપભોગ, દેવભદ્ર શ્રેષ્ઠીને ત્યાં વ્યાજે મૂકેલા રૂપિયા, તે લેવા વિશ્વભૂતિનું તે શ્રેષ્ઠીના ઘેર પ્રયાણ, દેવભદ્ર શેઠની ઉદારતા, વ્યાજ સહિત પાછું આપેલ દ્રવ્ય, દેવભદ્ર શ્રેષ્ઠીએ વિશ્વભૂતિની કરેલ સુંદર ભક્તિ, દેવભદ્ર શેઠની અદ્દભુત ભોગસામગ્રી જોઈ વિશ્વભૂતિને થયેલ ચિન્તા, પુન્યશાળી દેવભદ્રનો વસ્ત્રનો બળતો છેડો જોઇ લક્ષ્મીદેવીનું આગમન, લક્ષ્મીદેવીએ વિશ્વભૂતિને કરેલ પ્રતિબોધ. કૃપણતા ઉપર લક્ષ્મીદેવીએ કહેલ રાજાના કોઠારીની કથા. દાન આપવા જતાં વિશ્વભૂતિને થયેલ અંતરાય.

પ્રકરણ ૩ : ધન્યકુમાર :

(પેજ ૩૪ થી ૪૩)

પ્રતિષ્ઠાનપુરમા વસતા શ્રેષ્ઠી ધનસાર, તેના ત્રણ પુત્રો અને ત્રણ પુત્રવધૂઓ, ધનસાર શ્રેષ્ઠીની ધર્મ પ્રત્યે અવિહડ શ્રદ્ધા, ધન્યકુમારનો જન્મ. નાળ દાટવા જતાં પ્રગટ થયેલ નિધાન, ધન્યકુમારની સર્વ કલામાં પ્રવીણતા, ધન્યકુમારના જન્મથી ધનસાર શ્રેષ્ઠીને ત્યાં અતિશય ધનવૃદ્ધિ, ધનસારે ધન્યકુમારની કરેલી પ્રશંસા તેથી ત્રણે વડિલભાઇઓને થયેલ ઈર્ષ્યા.

પ્રકરણ ૪ : ભાગ્ય પરીક્ષા :

(પેજ ૪૪ થી ૫૦)

ચારે પુત્રોને ત્રણસો ત્રણસો સોનામહોરો આપી પિતાએ કરેલી પરીક્ષા, મોટા ત્રણે ભાઇઓની વ્યાપારમાં નિષ્ફળતા. ધન્યકુમારને

કરીયાણાના વ્યાપારમાં થયેલ સંપત્તિની વૃદ્ધિ, સગા-સ્નેહીજનોને ધન્યકુમારે આપેલું ઉત્તમ જમણ. ધન્યકુમારની ભાભીઓએ કરેલી પ્રશંસા.

પ્રકરણ ૫ : ગુણાનુરાગી અને ગુણદ્વેષી :

(પેજ ૫૧ થી ૫૬)

ધન્યકુમારની પ્રશંસા સાંભળી ઈર્ષ્યાની આગમાં બળતા ત્રણે ભાઈઓ, પુત્રોને સમજાવવા ધનસારે કહેલી ગુણાનુરાગી અને ગુણદ્વેષી બે મુનિની કથા.

પ્રકરણ ૬ : પંકપ્રિય કુંભાર :

(પેજ ૫૭ થી ૬૮)

ધન્યકુમારના ભાઈઓની વધતી જતી ઈર્ષ્યા. ધન્યકુમારાદિની ફરી વ્યાપારમાં પરીક્ષા. ધન્યકુમારને ઘેટાની હોડમાં થયેલ ધનવૃદ્ધિ. ઈર્ષ્યા ઉપર પંકપ્રિયની કથા. પંકપ્રિયનો અતિ ઈર્ષ્યાળુ સ્વભાવ. રાજાની રાણીની કરેલ ઈર્ષ્યા. અને તેથી પંકપ્રિયનું કુંભીમાં થયેલ મૃત્યુ. ઈર્ષ્યાને દૂર કરવા વાત્સલ્યભાવે ધનસાર પિતાએ આપેલી પુત્રોને શિખામણ.

પ્રકરણ ૭ : મહામૂલ્ય પલંગ :

(પેજ ૬૯ થી ૭૫)

યુક્તિપૂર્વક પિતાના કહેવાયેલા હિતવચનોથી ત્રણે ભાઈઓના હૃદયમાં વિશેષ ઈર્ષ્યાવૃદ્ધિ. ભાગ્યપરીક્ષા માટે ફરી પિતાએ ચારે પુત્રોને આપેલ દ્રવ્ય. ત્રણે પુત્રોને વ્યાપારમાં નુકશાન. શુકનોને જાણનાર ધન્યકુમારનો લાકડાની બજારમાં પ્રવેશ. અનર્ગલ લક્ષ્મીવાળા લોભી શેઠે પલંગમાં ભરેલ દ્રવ્ય. મૃત્યુસમયે શરીર સાથે પલંગને બાળવાની પુત્રો પાસે કરેલી માંગણી. પિતાની આજ્ઞાનો સ્વીકાર. ચાંડાલે ગ્રહણ કરેલ મૃતકનો પલંગ. બુદ્ધિનિધાન ધન્યકુમારે ખરીદેલ મહામૂલ્ય પલંગ, તેથી સગાસ્નેહીઓએ કરેલ કુળદીપકની પ્રશંસા.

પ્રકરણ ૮ : આચાર્ય શ્રી રૂદ્રસૂરિ :

(પેજ ૭૬ થી ૮૭)

ધન્યકુમારની પુન્યાઈથી આકર્ષાયેલા સ્વજનોએ કરેલ તેનું બહુમાન. લઘુબંધુના યશોગાનથી ત્રણે ભાઈનો વધતી જતી ઈર્ષ્યા. ગુણદ્વેષ ઉપર રૂદ્રાચાર્યની ધનસારે કહેલ કથા. રૂદ્રાચાર્યના ચાર શિષ્યોનું વર્ણન. બન્ધુદત્ત મુનિએ કરેલ વાદ, ક્ષણિક મતની ઉત્થાપના, શિષ્યના જયથી ગુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા. સોમિલ મુનિએ સાકેતપુરના રાજાને કરેલો બોધ સોમિલ મુનિની રાજાએ કરેલ પ્રશંસા. અને તેથી પણ ગુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા. ઈર્ષ્યાદ્વારા રૂદ્રાચાર્યની થયેલ દુર્ગતિ. ઈર્ષ્યાનો દુર્ગુણ ત્યજી ગુણાનુરાગી બનવા ધનસાર શ્રેષ્ઠીએ પુત્રોને આપેલ બોધ.

પ્રકરણ ૯ : પુન્યનો પ્રભાવ :

(પેજ ૮૮ થી ૯૭)

સમુદ્રકાંઠે આવેલાં વહાણો. વ્યાપારીઓને માલ ખરીદવા રાજાએ કરેલો આદેશ. ધન્યકુમારે ખરીદેલ માટીના લોટા. તેજમતુરીવાળા તે ઘડાથી થયેલ ધન્યકુમારને અતિશય લાભ. ઈર્ષ્યાખોર મનુષ્યે રાજાને કહેલ ધન્યકુમારની વાત, નીતિપ્રિય રાજાએ ધન્યકુમારને બોલાવવા કરેલ આદેશ. ધન્યકુમારનું રાજસભામાં આગમન. રાજાએ પૂછેલ સર્વ વાત. સરલતાથી ધન્યકુમારે રાજાને કહેલ સમગ્ર વૃત્તાંત. રાજાએ કરેલી પ્રશંસા. અમૂલ્ય ભેટ દ્વારા રાજસભામાં નિયમિત આવવાનું આમંત્રણ. ધન્યકુમારને હંમેશા વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી લઈ જવા, તથા ઘેરથી લાવવા માટે વાજાંવાળા આદિને કરેલી રાજાએ આજ્ઞાઃ આથી ત્રણેય ભાઇઓને થતી અતિશય ઈર્ષ્યા.

પ્રકરણ ૧૦ : અદ્દભુત નિઃસ્પૃહતા :

(પેજ ૯૮ થી ૧૦૫)

વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી આવતા ધન્યકુમારની નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ભાઈની અતિશય વિસ્તૃત કીર્તિને નહિં સહન કરનાર ભાઇઓએ ધન્યકુમારનો નાશ કરવા માટે કરેલ પ્રપંચ. ભાભીઓએ

કહી દીધેલ ગુપ્તભેદ, તેમજ સાવધાનીથી રહેવાની ચેતવણી. પરદેશગમનમાં લાભ, અને તેથી ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ભૂખતૃષાથી પીડિત ધન્યકુમારે ખેતરમાં લીધેલ વિશ્રામ. ખેડૂતે આપેલું ભોજનનું આમંત્રણ. વગર પરિશ્રમનું ભોજન નહિં લેવાની ઈચ્છાવાળા ધન્યકુમારનું ખેતરમાં ખેડવું. હળથી ખેતર ખેડતાં પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન. ધન્યકુમારનું નિર્લોભીપણું, ધન્યકુમારે કરેલ નિધાનનો ત્યાગ. રાજાના કથનથી ખેડૂતે વસાવેલ ધન્યપુર ગામ.

પ્રકરણ ૧૧ : ઉજ્જયિનીમાં પ્રવેશ :
(પેજ ૧૦૬ થી ૧૧૭)

માર્ગમાં જતાં રાત્રીના સમયે પંચપરમેષ્ઠાનું સ્મરણ કરી રેતી ઉપર કરેલ ધન્યકુમારે શયન. વહેલી સવારે જાગૃત થતા સાંભળેલ શિયાળનો સ્વર. શુભ શુકન માની શબ્દના અનુસારે નદી તરફ પ્રયાણ, નદીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ આવેલ શબ, અને શબની કેડેથી મળેલા રત્નો. ધન્યકુમારનું ઉજ્જયિનીમાં આગમન. સરોવર વચ્ચે રહેલ સ્તંભને ધન્યકુમારે બાંધેલ ગાંઠ. ધન્યકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલ રાજા તથા નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ધન્યકુમારને મંત્રીપદારોપણ. ધન્યકુમારને પોતાના રઝળતા કુટુંબનું થયેલ દર્શન અને તેઓને પોતાને ઘેર લાવવા.

ધન્યકુમારને ધનસારે કહેલ ધનની અસારતા. અને સંપત્તિના નાશનું વર્ણન. ભાઈઓને ફરી જાગૃત થતી ઈર્ષ્યા. પુનઃ ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ગંગાકિનારે થયેલ બે મુનિવરોનો સમાગમ, અને તેઓશ્રીની દેશનાનું શ્રવણ. મુનિરાજશ્રીએ વિષયાસક્તિથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું કરેલું વર્ણન.

પ્રકરણ ૧૨ : સુનંદા અને રૂપસેન :
(પેજ ૧૧૮ થી ૧૨૭)

ઇન્દ્રિયોની વિષયાસક્તિ ઉપર સુનંદા અને રૂપસેનની કથા. નિષ્ઠુર પુરુષે કરેલો સ્ત્રીનો તિરસ્કાર. સુનંદાનો પુરુષ દ્વેષ. કુલવંતી સ્ત્રીઓનો સુંદર વ્યવહાર. સુનંદાને પ્રગટેલ ખેદ. લગ્નનો નિષેધ. ફરી નવદંપતિના સુખવિલાસ નજરે પડતાં સુનંદાને થયેલ વિષયાસક્તિ.

પ્રકરણ ૮ : આચાર્ય શ્રી રૂદ્રસૂરિ :
(પેજ ૭૬ થી ૮૭)

ધન્યકુમારની પુન્યાઈથી આકર્ષાયેલા સ્વજનોએ કરેલ તેનું બહુમાન. લઘુબંધુના યશોગાનથી ત્રણે ભાઈનો વધતી જતી ઈર્ષ્યા. ગુણદ્વેષ ઉપર રૂદ્રાચાર્યની ધનસારે કહેલ કથા. રૂદ્રાચાર્યના ચાર શિષ્યોનું વર્ણન. બન્ધુદત્ત મુનિએ કરેલ વાદ, ક્ષણિક મતની ઉત્થાપના, શિષ્યના જયથી ગુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા. સોમિલ મુનિએ સાકેતપુરના રાજાને કરેલો બોધ સોમિલ મુનિની રાજાએ કરેલ પ્રશંસા. અને તેથી પણ ગુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા. ઈર્ષ્યાદ્વારા રૂદ્રાચાર્યની થયેલ દુર્ગતિ. ઈર્ષ્યાનો દુર્ગુણ ત્યજી ગુણાનુરાગી બનવા ધનસાર શ્રેષ્ઠીએ પુત્રોને આપેલ બોધ.

પ્રકરણ ૯ : પુન્યનો પ્રભાવ :
(પેજ ૮૮ થી ૯૭)

સમુદ્રકાંઠે આવેલાં વહાણો. વ્યાપારીઓને માલ ખરીદવા રાજાએ કરેલો આદેશ. ધન્યકુમારે ખરીદેલ માટીના લોટા. તેજમતુરીવાળા તે ઘડાથી થયેલ ધન્યકુમારને અતિશય લાભ. ઈર્ષ્યાખોર મનુષ્યે રાજાને કહેલ ધન્યકુમારની વાત, નીતિપ્રિય રાજાએ ધન્યકુમારને બોલાવવા કરેલ આદેશ. ધન્યકુમારનું રાજસભામા આગમન. રાજાએ પૂછેલ સર્વ વાત. સરલતાથી ધન્યકુમારે રાજાને કહેલ સમગ્ર વૃત્તાંત. રાજાએ કરેલી પ્રશંસા. અમૂલ્ય ભેટ દ્વારા રાજસભામાં નિયમિત આવવાનું આમંત્રણ. ધન્યકુમારને હંમેશા વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી લઈ જવા, તથા ઘેરથી લાવવા માટે વાજાંવાળા આદિને કરેલી રાજાએ આજ્ઞાઃ આથી ત્રણેય ભાઇઓને થતી અતિશય ઈર્ષ્યા.

પ્રકરણ ૧૦ : અદ્દભુત નિઃસ્પૃહતા :
(પેજ ૯૮ થી ૧૦૫)

વાજતેગાજતે રાજસભામાંથી આવતા ધન્યકુમારની નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ભાઈની અતિશય વિસ્તૃત કીર્તિને નહિં સહન કરનાર ભાઇઓએ ધન્યકુમારનો નાશ કરવા માટે કરેલ પ્રપંચ. ભાભીઓએ

કહી દીધેલ ગુપ્તભેદ, તેમજ સાવધાનીથી રહેવાની ચેતવણી. પરદેશગમનમાં લાભ, અને તેથી ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ભૂખતૃષાથી પીડિત ધન્યકુમારે ખેતરમાં લીધેલ વિશ્રામ. ખેડૂતે આપેલું ભોજનનું આમંત્રણ. વગર પરિશ્રમનું ભોજન નહિં લેવાની ઇચ્છાવાળા ધન્યકુમારનું ખેતરમાં ખેડવું. હળથી ખેતર ખેડતાં પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન. ધન્યકુમારનું નિર્લોભીપણું, ધન્યકુમારે કરેલ નિધાનનો ત્યાગ. રાજાના કથનથી ખેડૂતે વસાવેલ ધન્યપુર ગામ.

પ્રકરણ ૧૧ : ઉજ્જયિનીમાં પ્રવેશ :
(પેજ ૧૦૬ થી ૧૧૭)

માર્ગમાં જતાં રાત્રીના સમયે પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરી રેતી ઉપર કરેલ ધન્યકુમારે શયન. વહેલી સવારે જાગૃત થતા સાંભળેલ શિયાળનો સ્વર. શુભ શુકન માની શબ્દના અનુસારે નદી તરફ પ્રયાણ, નદીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ આવેલ શબ, અને શબની કેડેથી મળેલા રત્નો. ધન્યકુમારનું ઉજ્જયિનીમાં આગમન. સરોવર વચ્ચે રહેલ સ્તંભને ધન્યકુમારે બાંધેલ ગાંઠ. ધન્યકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલ રાજા તથા નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ધન્યકુમારને મંત્રીપદારોપણ. ધન્યકુમારને પોતાના રઝળતા કુટુંબનું થયેલ દર્શન અને તેઓને પોતાને ઘેર લાવવા.

ધન્યકુમારને ધનસારે કહેલ ધનની અસારતા. અને સંપત્તિના નાશનું વર્ણન. ભાઇઓને ફરી જાગૃત થતી ઈર્ષ્યા. પુનઃ ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ગંગાકિનારે થયેલ બે મુનિવરોનો સમાગમ, અને તેઓશ્રીની દેશનાનું શ્રવણ. મુનિરાજશ્રીએ વિષયાસક્તિથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું કરેલું વર્ણન.

પ્રકરણ ૧૨ : સુનંદા અને રૂપસેન :
(પેજ ૧૧૮ થી ૧૨૭)

ઇન્દ્રિયોની વિષયાસક્તિ ઉપર સુનંદા અને રૂપસેનની કથા. નિષ્ઠુર પુરુષે કરેલો સ્ત્રીનો તિરસ્કાર. સુનંદાનો પુરુષ દ્વેષ. કુલવંતી સ્ત્રીઓનો સુંદર વ્યવહાર. સુનંદાને પ્રગટેલ ખેદ. લગ્નનો નિષેધ. ફરી નવદંપતિના સુખવિલાસ નજરે પડતાં સુનંદાને થયેલ વિષયાસક્તિ.

પ્રકરણ ૮ : આચાર્ય શ્રી રૂદ્રસૂરિ :
(પેજ ૭૬ થી ૮૭)

ધન્યકુમારની પુન્યાઈથી આકર્ષાયેના સ્વજનોએ કરેલ તેનુ બહુમાન લઘુબંધુના યશોગાનથી ત્રણે ભાઈની વધતી જતી ઈર્ષ્યા ગુણદ્વેષ ઉપર રૂદ્રાચાર્યની ધનસારે કહેલ કથા રૂદ્રાચાર્યના ચાર શિષ્યોનુ વર્ણન. બન્ધુદત્ત મુનિએ કરેલ વાદ, ક્ષણિક મતની ઉત્થાપના, શિષ્યના જયથી ગુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા સોમિલ મુનિએ સાકેતપુરના રાજાને કરેલો બોધ સોમિલ મુનિની રાજાએ કરેલ પ્રશસા અને તેથી પણ ગુરુને થયેલ ઈર્ષ્યા ઈર્ષ્યાદ્વારા રૂદ્રાચાર્યની થયેલ દુર્ગતિ ઈર્ષ્યાનો દુર્ગુણ ત્યજી ગુણાનુરાગી બનવા ધનસાર શ્રેષ્ઠીએ પુત્રોને આપેલ બોધ

પ્રકરણ ૯ : પુન્યનો પ્રભાવ
(પેજ ૮૮ થી ૯૭)

સમુદ્રકાઠે આવેલા વહાણો વ્યાપારીઓને માલ ખરીદવા રાજાએ કરેલો આદેશ ધન્યકુમારે ખરીદેલ માટીના લોટા તેજમતુરીવાળા તે ઘડાથી થયેલ ધન્યકુમારને અતિશય લાભ ઈર્ષ્યાખોર મનુષ્યે રાજાને કહેલ ધન્યકુમારની વાત, નીતિપ્રિય રાજાએ ધન્યકુમારને બોલાવવા કરેલ આદેશ ધન્યકુમારનુ રાજસભામા આગમન રાજાએ પૂછેલ સર્વ વાત સરલતાથી ધન્યકુમારે રાજાને કહેલ સમગ્ર વૃત્તાત રાજાએ કરેલી પ્રશસા અમૂલ્ય ભેટ દ્વારા રાજસભામા નિયમિત આવવાનુ આમત્રણ ધન્યકુમારને હમેશા વાજતેગાજતે રાજસભામાથી લઈ જવા, તથા ઘેરથી લાવવા માટે વાજાવાળા આદિને કરેલી રાજાએ આજ્ઞા: આથી ત્રણેય ભાઇઓને થતી અતિશય ઈર્ષ્યા

પ્રકરણ ૧૦ : અદ્ભુત નિઃસ્પૃહતા :
(પેજ ૯૮ થી ૧૦૫)

વાજતેગાજતે રાજસભામાથી આવતા ધન્યકુમારની નગરજનોએ કરેલી પ્રશસા ભાઈની અતિશય વિસ્તૃત કીર્તિને નહિં સહન કરનાર ભાઇઓએ ધન્યકુમારનો નાશ કરવા માટે કરેલ પ્રપચ. ભાભીઓએ

કહી દીધેલ ગુપ્તભેદ, તેમજ સાવધાનીથી રહેવાની ચેતવણી. પરદેશ-ગમનમાં લાભ, અને તેથી ધન્યકુમારનું પરદેશગમન. ભૂખતૃષાથી પીડિત ધન્યકુમારે ખેતરમાં લીધેલ વિશ્રામ. ખેડૂતે આપેલું ભોજનનું આમંત્રણ. વગર પરિશ્રમનું ભોજન નહિં લેવાની ઈચ્છાવાળા ધન્યકુમારનું ખેતરમાં ખેડવું. હળથી ખેતર ખેડતાં પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન. ધન્યકુમારનું નિર્લોભી-પણું, ધન્યકુમારે કરેલ નિધાનનો ત્યાગ. રાજાના કથનથી ખેડૂતે વસાવેલ ધન્યપુર ગામ.

પ્રકરણ ૧૧ : ઉજ્જયિનીમાં પ્રવેશ :
(પેજ ૧૦૬ થી ૧૧૭)

માર્ગમાં જતાં રાત્રીના સમયે પંચપરમેષ્ઠાનું સ્મરણ કરી રેતી ઉપર કરેલ ધન્યકુમારે શયન. વહેલી સવારે જાગૃત થતા સાંભળેલ શિયાળનો સ્વર. શુભ શુકન માની શબ્દના અનુસારે નદી તરફ પ્રયાણ, નદીના પ્રવાહમાં ખેંચાઈ આવેલ શબ, અને શબની કેડેથી મળેલા રત્નો. ધન્યકુમારનું ઉજ્જયિનીમાં આગમન. સરોવર વચ્ચે રહેલ સ્તંભને ધન્યકુમારે બાંધેલ ગાંઠ. ધન્યકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલ રાજા તથા નગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા. ધન્યકુમારને મંત્રીપદારોપણ. ધન્યકુમારને પોતાના રઝળતા કુટુંબનું થયેલ દર્શન અને તેઓને પોતાને ઘેર લાવવા.

ધન્યકુમારને ધનસારે કહેલ ધનની અસારતા. અને સંપત્તિના નાશનું વર્ણન. ભાઈઓને ફરી જાગૃત થતી ઈર્ષ્યા. પુનઃ ધન્યકુમારનું પરદેશ-ગમન. ગંગાકિનારે થયેલ બે મુનિવરોનો સમાગમ, અને તેઓશ્રીની દેશનાનું શ્રવણ. મુનિરાજશ્રીએ વિષયાસક્તિથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનું કરેલું વર્ણન.

પ્રકરણ ૧૨ : સુનંદા અને રૂપસેન :
(પેજ ૧૧૮ થી ૧૨૭)

ઇન્દ્રિયોની વિષયાસક્તિ ઉપર સુનંદા અને રૂપસેનની કથા. નિષ્ઠુર પુરુષે કરેલો સ્ત્રીનો તિરસ્કાર. સુનંદાનો પુરુષ દ્વેષ. કુલવંતી સ્ત્રીઓનો સુંદર વ્યવહાર. સુનંદાને પ્રગટેલ ખેદ. લગ્નનો નિષેધ. ફરી નવદંપતિના સુખવિલાસ નજરે પડતાં સુનંદાને થયેલ વિષયાસક્તિ.

પ્રકરણ ૧૩ : સ્વૈર વિહાર :

(પેજ ૧૨૭ થી ૧૪૦)

રૂપસેન તરફ સુનંદાનું આકર્ષણ. સુનંદાએ રૂપસેનને આપેલ આમંત્રણ. કૌમુદી મહોત્સવનો ત્યાગ કરી બંનેએ કરેલ મિલનનો સંકેત. મહેલ પાછળ ગોઠવેલ નિસરણી. રૂપસેનને બદલે ચઢી આવેલ જુગારી. અંધારામાં જુગારી સાથે સુનંદાએ ભોગવેલ વિષયસુખ. રૂપસેન ઉપર ભીંત પડવાથી થયેલ મૃત્યુ. રૂપસેનના સ્નેહીઓએ, તથા રાજાદિએ કરાવેલ રૂપસેનની તપાસ. નહિં મલવાથી થયેલ શોક. સુનંદાની કૂક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયેલ રૂપસેન.

પ્રકરણ ૧૪ : માનસિક પાપનો વિપાક :

(પેજ ૧૪૧ થી ૧૫૧)

સુનંદાએ કરાવેલ ગર્ભપાત. પૃથ્વીવલ્લભ રાજા સાથે સુનંદાના લગ્ન. રૂપસેનનો સર્પાવતાર. સુનંદા તરફ મોહ. અંતે થયેલ મૃત્યુ. ચોથા ભવમાં કાગડાપણે જન્મ. સુનંદા પર પ્રેમ, અને મૃત્યુ. પાંચમા ભવમાં હંસ. સુનંદા તરફ આકર્ષણ. અને મૃત્યુ, છઠ્ઠા ભવમાં હરણ. સુનંદા પર જાગેલ મોહ, હરણનું મૃત્યુ. તેનું રંધાયેલ માંસ. જ્ઞાની મુનિવરનું આગમન.

પ્રકરણ ૧૫ : મંગલના માર્ગે :

(પેજ ૧૫૨ થી ૧૬૮)

રાજા આદિને માંસ ખાતા જોઈ મુનિવરે હલાવેલું મસ્તક. રાજાએ પૂછેલ તેનું કારણ, રાજાના આગ્રહથી અને લાભનું કારણ જાણી મુનિવરે કહેલ રૂપસેનના પૂર્વભવનો વૃત્તાંત, કર્મની વિચિત્રતા જાણી રાજારાણીને થયેલ વૈરાગ્ય, પૃથ્વીવલ્લભ રાજા અને સુનંદા આદિએ સ્વીકારેલ ભાગવતી દીક્ષા, સુનંદાને પ્રગટેલ અવધિજ્ઞાન, સાતમાં ભવમાં હાથીપણે ઉત્પન્ન થયેલ રૂપસેનનો જીવ, હાથીનો લોકો ઉપર ત્રાસ,

સુનંદાસાધ્વીનું ત્યાં ગમન, સુનંદાએ કરેલ હાથીને પ્રતિબોધ, લોકોને થયેલ આશ્ચર્ય, રાજાની હસ્તીશાળામાં હાથીનું પ્રયાણ, હાથીએ આરાધેલો ધર્મ, ધર્મપ્રભાવે હાથી સહસ્રાર દેવલોકમાં.

પ્રકરણ ૧૬ : વ્રતપાલનમાં અડગતા :

દેશના સાંભળ્યા પછી ધન્યકુમારે કરેલ પરસ્ત્રીસેવનનો ત્યાગ. ગંગાકિનારે કરેલ રાત્રિનિવાસ. ગંગાદેવીનું આગમન અને ભોગ માટે કરેલ ધન્યને પ્રાર્થના, ધન્યકુમારનો દૃઢ પ્રત્યુત્તર, કામભોગથી પ્રાપ્ત થતાં દુઃખોનું કરેલ વર્ણન, ધન્યકુમારે ગંગાદેવીને કરેલો પ્રતિબોધ, દેવીએ કરેલ ધન્યકુમારની પ્રશંસા, અને આપેલ ચિંતામણી રત્ન, ધન્યકુમારનું રાજગૃહી તરફ પ્રયાણ.

પ્રકરણ ૧૭ : પુન્યશાળીના પગલે :

રાજગૃહીનું વર્ણન, રાજા શ્રેણિક અને મંત્રીશ્વર અભયકુમાર, કુસુમપાલ શ્રેષ્ઠીના ઉદ્યાનમાં ધન્યનું આગમન, પલ્લવિત થયેલ શુષ્ક-ઉદ્યાન, કુસુમપાળે કરેલ ધન્યકુમારનું સ્વાગત, કુસુમશ્રી સાથે લગ્ન અને ત્યાં કાળ નિર્ગમન.

પ્રકરણ ૧૮ : બુદ્ધિનો ચમત્કાર :

ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ રાજગૃહીમાં ઘાલેલ ઘેરો, અભયકુમારે કેળવેલી કળા, ચંડપ્રદ્યોતના લશ્કરમાં પાડેલું ભંગાણ, અને તેઓનું પલાયન, શ્રેણિકરાજાએ ગ્રહણ કરેલ સર્વસ્વ, ઉજ્જયિની પહોંચ્યા પછી ચંડપ્રદ્યોતે જાણેલ રહસ્ય, ચંડપ્રદ્યોતનો ક્રોધ, અભયકુમારને પકડી લાવવા ગણિકાએ કરેલી પ્રતિજ્ઞા, સાધ્વીજી પાસે ગણિકાએ કરેલો ધર્માભ્યાસ.

પ્રકરણ ૧૯ : ધર્મના નામે છલના :

(પેજ ૧૯૨ થી ૨૦૦)

રત્નમંજરી ગણિકાનું રાજગૃહીમાં આગમન, રત્નમંજરીની પ્રભુ-ભક્તિ જોઈ અભયકુમારને સાધર્મિક ભક્તિની જાગેલ ભાવના, રત્ન-મંજરીને આપેલું આમંત્રણ, અભયકુમારે કરેલ સાધર્મિક ભક્તિ, રત્નમંજરીએ પણ અભયકુમારને જમવા માટે કરેલ આમંત્રણ, સરલ બુદ્ધિવાળા અભયકુમારે કરેલ વિજ્ઞપ્તિનો સ્વીકાર, ભોજનના અંતમાં આપેલ ચંદ્રહાસ મદિરા, અભયકુમારને આવેલી મૂર્ચ્છા, ધર્મના બ્હાનાથી અભયકુમારને ઠગી, મૂર્છિત અવસ્થામાં હાથપગ બાંધી, ગણિકાએ કરેલ ઉજ્જયિનીમાં પ્રસ્થાન, ચતુરાઈયુક્ત અભયકુમારના વચનો સાંભળી ચંડપ્રદ્યોત રાજાની અભયકુમાર પર થયેલ પ્રસન્નતા.

પ્રકરણ ૨૦ : હાથી અંકુશમાં આવ્યો !

(પેજ ૨૦૧ થી ૨૦૪)

અભયકુમારની ગેરહાજરીમાં હાથીએ રાજગૃહીમાં મચાવેલ તોફાન, રાજાએ કરાવેલ ઉદ્‌ઘોષણા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડહ, હાથીને વશ કરી આલાનસ્તંભે બાંધ્યો, શ્રેણિકરાજાની પુત્રી સોમશ્રી સાથે ધન્યકુમારનાં થયેલાં લગ્ન.

પ્રકરણ ૨૧ : સુપાત્રદાનનો મહિમા :

(પેજ ૨૦૫ થી ૨૧૭)

શાલિભદ્રનું વૃત્તાંત. તેના પૂર્વભવનું વર્ણન. ખીર ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા, પાડોશીઓની સહાયથી તૈયાર કરેલી ખીર, મુનિનું માસખમણના પારણે આગમન, શુદ્ધ ભાવથી વહોરાવેલ ખીર, દાન ધર્મની પ્રશંસા. રાત્રે થયેલ વિશુચિકા અને મૃત્યુ, ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠીની પત્ની ભદ્રાની કૂક્ષીમાં ઉત્પત્તિ, શાલિભદ્રનો જન્મ, બત્રીશ કન્યાઓ સાથે થયેલ લગ્ન, ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠી સાથે એક ધૂતારાએ વાપરેલી ધૂર્તકળા, ગોભદ્ર શેઠની મૂંઝવણ,

ાન્યકુમારે તે ધૂર્તનો યુક્તિ દ્વારા કરેલ નિકાલ, રાજા, શ્રેષ્ઠી તથા .ગરજનોએ કરેલી પ્રશંસા, શ્રેષ્ઠી પુત્રી સુભદ્રાના ધન્યકુમાર સાથે થયેલા ગ્ન, ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠીએ સ્વીકારેલ ચારિત્ર, આરાધનાના પ્રભાવે ત્યાંથી લોકમાં, શાલિભદ્ર ઉપરના પ્રેમથી હંમેશા ઉતરતી તેત્રીસ પેટીઓ, નિદાનનું અતિ ઉત્તમ ફળ.

પ્રકરણ ૨૨ : કૌશાંબી નગરીમાં :

(પેજ ૨૧૮ થી ૨૨૭)

રાજગૃહીમાં બંધુઓ તથા માતપિતાનું દરિદ્રઅવસ્થામાં મિલન, નના નાશનું વર્ણન, ઉત્સવથી કરાવેલ ગૃહપ્રવેશ, બંધુઓનો કરેલ ત્કાર, ભાઇઓને થયેલી ઈર્ષ્યા, ધન્યકુમારનો ત્રીજીવાર પરદેશગમનનો ર્ણય, ચિન્તામણીરત્ન સાથે પરદેશગમન, કૌશાંબી નગરીમાં શતાનિક જાના મણિની પરીક્ષા, રાજપુત્રી સૌભાગ્યમંજરી સાથે લગ્ન, સાવેલ ધન્યપુર નગરનું વર્ણન, સરોવરનું ખોદકામ.

પ્રકરણ ૨૩ : ધન્યપુરનું સરોવર :

(પેજ ૨૨૮ થી ૨૪૧)

ધન્યકુમારના બંધુઓની લક્ષ્મીનો નાશ, તેઓએ છોડેલ રાજગૃહી, ન્યકુમારની પત્ની સોમશ્રી, કુસુમશ્રી તથા સુભદ્રાને પિયર જવા માટે નસારે કરેલ આજ્ઞા, સુભદ્રાનો સાથે આવવાનો આગ્રહ, તેઓ બધા ાવેલા ધન્યપુર નગરમાં, સરોવર ખોદવાના કાર્યમાં તેઓ જોડાયા, રોવર જોવા આવેલા ધન્યકુમાર, ત્યાં કુટુંબીઓની થયેલી પિછાણ, નસારનો સત્કાર, સુંદર વસ્તુઓ આપી તેઓની વધારેલી કીર્તિ.

પ્રકરણ ૨૪ : પતિનું પુનર્મિલન :

(પેજ ૨૪૨ થી ૨૫૭)

પુત્રવધૂઓને છાશ લેવા મોકલવાનું ધન્યનું કહેણ, સુભદ્રાને ારી છાશ તથા ખાદ્ય પદાર્થો આપવા અને સખીભાવ રાખવા ૌભાગ્યમંજરીને ધન્યકુમારનો આદેશ, ધનસારે કરેલ સુભદ્રાનાં વખાણ,

તથી ત્રણે વધૂઓને થયેલ ઈર્ષ્યા, સુભદ્રાએ સૌભાગ્યમંજરીને કહેલ પોતાનું વૃત્તાંત, ત્યાં આવેલ ધન્યકુમાર, સુભદ્રાના પતિવ્રતની પરીક્ષા, તેની કસોટી અને ઓળખાણ, સુભદ્રા ન આવવાથી ધનસારની મૂંઝવણ.

પ્રકરણ ૨૫ : શતાનિકનાં રાજદ્વારે :

(પેજ ૨૫૮ થી ૨૭૮)

વધૂઓના વાખાણ, ત્યાંના વેપારીઓ પાસે ધનસારનું આગમન, તે દરેકનું એકઠા થઈ ધન્યકુમાર પાસે જવું, ધન્યકુમારે અન્ય ઉક્તિથી કરેલ તેઓનું વિસર્જન, આથી લોકોએ કરેલ તિરસ્કાર, ધનસારે ફરી ધન્યકુમારનો કરેલ મેળાપ, પુત્રની ઓળખાણ, પિતાપુત્રનો ભેટો, માતાનું આગમન અને ઓળખાણ, ત્રણે ભાઈઓનું પણ ત્યાં આવવું, ભાભીઓનું પણ આગમન, જવાબ નહિ મળવાથી શતાનિક રાજા પાસે જવું, રાજાને કરેલી ફરીયાદ, રાજાનો આદેશ અને લડાઈની આજ્ઞા. બુદ્ધિકૌશલ્યથી મંત્રીઓએ કરેલી મંત્રણા, લડાઈને બંધ રાખવા રાજાને સમજાવવું, ધન્યકુમારની ભાભીઓને બોલાવી તેઓની પાસેથી સાંભળેલ સંપૂર્ણ વૃતાંત, ધન્યકુમાર પાસે ગયેલા મંત્રીઓ, તેમણે પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, ભાભીઓનો મેળાપ, સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ નહિ કરવા સંબંધી ધન્યકુમારના ઉદ્ગારો, રાજાદિ અને વડિલોએ આનંદિત થઈ આપેલ ધન્યકુમારને આશીર્વાદ.

પ્રકરણ ૨૬ : કલા તથા બુદ્ધિનો ચમત્કાર :

(પેજ ૨૭૯ થી ૨૯૯)

ભાઈઓને અપ્રીતિ થાય તે પહેલાં તેઓને રાજ્યલક્ષ્મી સોંપી પ્રિયાસહ ધન્યકુમારનું પરદેશગમન, લક્ષ્મીપુર તરફ પ્રયાણ, જિતારિ-રાજા ગીતકળા નામે તેની પુત્રી, ગીતકળામાં તેની પ્રવીણતા, ગીતકળાએ કરેલી પ્રતિજ્ઞા, ધન્યકુમારે પ્રગટ કરેલ પોતાની કળા, હરણના સમૂહને ગામ વચ્ચે લાવી લોકોને બતાવેલી અદ્ભુતતા, ગીતકળા સાથે ધન્યનાં લગ્ન, પછી પુરી મંત્રીની પુત્રી સરસ્વતી સાથે લગ્ન, પરભારા એકાનો

પુત્રોને ઉપદેશ, મોહમમત્વના ત્યાગ ઉપર આપેલ બોધ, દ્રવ્યના કરેલ ચાર ભાગ, નામથી અંકિત ચાર કળશોનું ભૂમિમાં સ્થાપન, કેટલોક સમય ગયા બાદ કળશોને કાઢવા, નાના પુત્રના કળશમાં નીકળેલી સોનામહોર, તેથી ત્રણ ભાઈઓનો તેના તરફ થયેલો દુર્ભાવ, ધન્યકુમારે ચારેય કળશોનો પ્રગટ કરેલ અર્થ, ધન્યકુમારની બુદ્ધિ કૌશલ્યતાથી આકર્ષાયેલા ત્રણ ભાઈઓ, પોતાની બહેન લક્ષ્મીવતીનું ધન્યકુમાર સાથે કરેલ લગ્ન.

પ્રકરણ ૨૭ : લોભીને ઘેર ધૂર્ત :

(પેજ ૩૦૦ થી ૩૦૮)

ધનકર્મા શ્રેષ્ઠી, અત્યંત કૃપણસ્વભાવ, ચારણસમાજનું આગમન, એક ચારણે ધનકર્મા પાસેથી ધન ગ્રહણ કરવાની કરેલ પ્રતિજ્ઞા, ધનકર્મા પાસે આવી માગેલ દાન, આવતી કાલના વાયદા, ચારણે કરેલી દેવીની આરાધના, પ્રસન્ન થઈ દેવીએ અર્પણ કરેલી રૂપપરાવર્તિની વિદ્યા, ધનકર્મા ગયેલ બહારગામ, તેનું રૂપ કરી ચારણે કરેલ ગૃહપ્રવેશ, પુત્રોને આપેલ ઉપદેશ, કૃપણતાનાં ત્યાગ પર આપેલ સુંદર બોધ, તેણે સમજાવેલ લક્ષ્મીની અસ્થિરતા.

પ્રકરણ ૨૮ : શ્રી અને સરસ્વતીનો વિવાદ :

(પેજ ૩૦૯ થી ૩૩૧)

લક્ષ્મી અને સરસ્વતીનો સંવાદ, એમાંથી કોણ અધિક ? સરસ્વતીનું ગામમાં ગમન, વ્યાખ્યાન દ્વારા કરેલું આકર્ષણ, વૃદ્ધાના સ્વરૂપમાં લક્ષ્મીદેવીનું આગમન, સુવર્ણપાત્રો બતાવી સરસ્વતીના વ્યાખ્યાનમાં પાડેલ ભંગાણ, સુવર્ણપાત્રો માટે શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં દોડાદોડ, લક્ષ્મીએ કરેલી પરીક્ષા, ધન લેવા માટે ગામના લોકોની દોડધામ, શ્રેષ્ઠીએ કરેલ સરસ્વતીનું વિસર્જન, આથી જંગલમાં ગયેલ સરસ્વતી, ત્યાં વનમાં લક્ષ્મીનો મિલાપ.

પ્રકરણ ૨૯ : સુવર્ણની માયાવી ટેકરી :

(પેજ ૩૩૨ થી ૩૪૭)

અજ્ઞાનથી અંધ થયેલા જગતમાં લક્ષ્મીની મહત્તા, લક્ષ્મીથી થતાં દુઃખો, લક્ષ્મીએ વિકુર્વેલી સુવર્ણની ટેકરી, બન્નેએ કરેલ કુંજમાં પ્રવેશ,

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજાના બે સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નગ્ન-તપસ્વીનું આગમન, ૭ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિષમિશ્રિત ભોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ.

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા ૭ ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું દૂષણ, સુખનાં કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી. ગર્તામાં પાડનાર, સુપાત્રદાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૂટ ધનકર્માએ શરૂ કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજાને કરેલી ભેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર, તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ઘરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત, વચ્ચે પડેલ મહાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકકર ૩૨ : પુણ્યનો પ્રબલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

ગજાએ કરાવેલ ઉદ્‌ઘોષણા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડહ, ધન્યકુમારે કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૂટ ધનકર્મા, અને તેણે કહેલ સર્વ વૃત્તાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના લગ્ન, રાજગૃહી તરફ ગમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચાર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો ગાઉનો પ્રવાસ, ભરૂચના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિષમિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજાની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની તેની તીવ્ર ઇચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજા.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડદે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ, બે

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજાના બે સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નગ્નતપસ્વીનું આગમન, ૭ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિષમિશ્રિત ભોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ.

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા ૭ ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું દૂષણ, સુખનાં કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી ગર્તામાં પાડનાર, સુપાત્રદાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૂટ ધનકર્માએ શરૂ કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજાને કરેલી ભેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર, તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ઘરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત, વચ્ચે પડેલ મહાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકકર ૩૨ : પુણ્યનો પ્રબલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

રાજાએ કરાવેલ ઉદ્‌ઘોષણા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડહ, ધન્યકુમારે કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૂટ ધનકર્મા, અને તેણે કહેલ સર્વ વૃત્તાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના લગ્ન, રાજગૃહી તરફ ગમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

કથારત્ન મંજૂષા : ખંડ ૨ જો

卐

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચાર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો ગાઉનો પ્રવાસ, ભરૂચના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિષમિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજાની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની તેની તીવ્ર ઈચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજા.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડદે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ, એ

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજાના બે સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નગ્ન-તપસ્વીનું આગમન, ૭ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિષમિશ્રિત ભોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા ૭ ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું દૂષણ, સુખનાં કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી ગર્તામાં પાડનાર, સુપાત્રદાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૂટ ધનકર્માએ શરૂ કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજાને કરેલી ભેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર, તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ઘરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત, વચ્ચે પડેલ મહાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકકર ૩૨ : પુણ્યનો પ્રબલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

રાજાએ કરાવેલ ઉદ્‌ઘોષણા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડહ, ધન્યકુમારે કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૂટ ધનકર્મા, અને તેણે કહેલ સર્વ વૃત્તાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના લગ્ન, રાજગૃહી તરફ ગમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચાર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો ગાઉનો પ્રવાસ, ભરૂચના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિષમિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજાની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની તેની તીવ્ર ઇચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજા.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડદે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ, બે

સુવર્ણ ટેકરી પાસે આવેલ રાજાના બે સેવકો, બન્નેનું મૃત્યુ, નગ્ન-તપસ્વીનું આગમન, ૭ ચોરોનો પ્રવેશ, તપસ્વીનો વધ, સોનીને બોલાવવો, સોનીએ બનાવેલ વિષમિશ્રિત ભોજન, સોનીનો વિશ્વાસ ન કરવા ઉપર એક ચોરે આપેલી શિખામણ.

પ્રકરણ ૩૦ : ઉપકાર ઉપર અપકાર

(પેજ ૩૪૮ થી ૩૬૨)

સોનીના અવિશ્વાસ પર સુશર્મા બ્રાહ્મણની કથા, સોની તથા ૭ ચોરોનું મૃત્યુ, લક્ષ્મી માટે કરાતા અનેક પ્રયત્નો, લક્ષ્મીનું મોટું દૂષણ, સુખનાં કરાવનાર દર્શન તથા દુઃખરૂપી ગર્તામાં પાડનાર, સુપાત્રદાનની શ્રેષ્ઠતા.

પ્રકરણ ૩૧ : કૃપણતાની વિટંબના :

(પેજ ૩૬૩ થી ૩૭૬)

કૂટ ધનકર્માએ શરૂ કરેલ દ્રવ્યનો ઉપભોગ તથા વ્યય, રાજાને કરેલી ભેટ, તેના યશનો વિસ્તાર, મૂળ ધનકર્માને પડેલી વાતની ખબર, તેને મચેલો ઉત્પાત, અને ઘેર ગમન, ઘરના દ્વાર પાસે થયેલ અટકાયત, વચ્ચે પડેલ મહાજન, નિર્ણય ન થવાથી રાજસભામાં ફરીયાદ.

પ્રકરણ ૩૨ : પુણ્યનો પ્રબલ પ્રભાવ :

(પેજ ૩૭૭ થી ૩૮૪)

રાજાએ કરાવેલ ઉદ્‌ઘોષણા, ધન્યકુમારે ઝીલેલ પડહ, ધન્યકુમારે કરેલ સત્ય ધનકર્માની પરીક્ષા, પ્રગટ થયેલ કૂટ ધનકર્મા, અને તેણે કહેલ સર્વ વૃત્તાંત, ધનકર્માની પુત્રી ગુણમાલિની સાથે ધન્યકુમારના લગ્ન, રાજગૃહી તરફ ગમન, આઠે પત્નીઓનો ત્યાં મેળાપ અને આનંદ.

(પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત)

卐

પ્રકરણ ૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

(પેજ ૧ થી ૧૦)

ચંડપ્રદ્યોતના ચાર અમૂલ્ય રત્નો, લોહજંઘ દૂત, તેનો હંમેશા સો ગાઉનો પ્રવાસ, ભરૂચના લોકોને ત્રાસ, તેઓએ આપેલ વિષમિશ્રિત મોદક, અભયકુમારે તે મોદકનું પ્રગટ કરેલ રહસ્ય, પ્રદ્યોતરાજાની પુત્રી વાસવદત્તા, સંગીતકળા શીખવાની તેની તીવ્ર ઈચ્છા, વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવા માટે ખોટા હાથીના બહાનાથી પકડેલ ઉદાયન રાજા.

પ્રકરણ ૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

(પેજ ૧૧ થી ૨૦)

વાસવદત્તાએ પડદે રહીને શરૂ કરેલ શિક્ષણ, બન્નેનું પ્રગટ થયેલ રહસ્ય, વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્નેનો પરસ્પર પ્રેમ, ભોગવેલો આનંદ, ઉદાયને વશ કરેલ અનલગિરિ હાથી, હાથી ઉપર બેસી ઉદાયન તથા વાસવદત્તાનું ત્યાંથી પલાયન.

પ્રકરણ ૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

(પેજ ૨૧ થી ૨૭)

વાસવદત્તા અને ઉદાયનના થયેલા લગ્ન, અવંતીમાં અગ્નિનો ઉપદ્રવ, અભયકુમારે પ્રગટ કરેલ બુદ્ધિકૌશલ્ય, મહામારીના ઉપદ્રવની શાન્તિ, અભયકુમારે કરેલ વિચિત્ર માગણી, રાજગૃહી જવા માટે ચંડપ્રદ્યોતને આપવી પડેલી સમ્મતિ, ચંડપ્રદ્યોતને પકડી જવા માટે અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા.

પ્રકરણ ૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

(પેજ ૨૮ થી ૩૭)

અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનો પરિચય, ધન્યકુમારની પ્રશંસા, ધન્ય તથા અભયનો પ્રેમ સંબંધ. બે

વેશ્યાઓ તથા એક ખોટા ગાંડા કરેલ પ્રદ્યોત સાથે વેપારીના રૂપે અભયકુમારનું અવંતીમાં પ્રયાણ, ત્યાંની નગરીની કરેલી પ્રશંસા.

પ્રકરણ ૫ : ઉજ્જયિનીના લોકોએ શું જોયું ? :

(પેજ ૩૮ થી ૪૪)

અભયકુમારે પોતાની અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી તરીકે કરેલી પ્રસિદ્ધિ, અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીના ભાઈની ઘેલછા, ગામમાં તેણે કરેલ ધમાલ, લોકોની પ્રતીતિ

પ્રકરણ ૬ : રત્નમંજરી જાળ પાથરે છે :

(પેજ ૪૫ થી ૫૫)

વેશ્યાઓના રૂપમાં લોભાયેલ ચંડપ્રદ્યોત રાજા, ચંડપ્રદ્યોતે તે વેશ્યાઓની કરાવેલી તપાસ, વિદુમાદાસી દ્વારા ચંડપ્રદ્યોતે કહેવરાવેલા વેશ્યાઓને અંતરના ઉદ્ગારો.

પ્રકરણ ૭ પંખી પાંજરામાં પૂરાયું :

(પેજ ૫૬ થી ૬૬)

રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ વિદુમાને કહેલ દીનતાપૂર્વકના ચાતુર્યયુક્ત વચનો, વચન સાંભળી વિદુમાને થયેલ ચિંતા, વેશ્યાઓએ બતાવેલ મેળાપનો ઉપાય, મળવાનો કરેલ નિશ્ચય. વેશ્યયાઓએ પોતાની સખી પ્રિયવદાને વિદુમાને ઘેર મોકલી કહેવરાવેલો સર્વ વૃત્તાંત

પ્રકરણ ૮ ઉજ્જયિનીના રાજાને લપડાક પડે છે :

(પેજ ૬૭ થી ૭૫)

ચંડપ્રદ્યોતનું શ્રેષ્ઠીના ઘેર ગમન ચંડપ્રદ્યોતને પકડી પોતાના ગાંડાભાઈ તરીકે લઈ જવું ચંડપ્રદ્યોત રાજા સહ અભયકુમારનું રાજગૃહીમાં આગમન.

પ્રકરણ ૯ : માલવેશ્વરે મગધમાં શું અનુભવ્યું ?

(પેજ ૭૬ થી ૮૩)

ચંડપ્રદ્યોતનો શ્રેણિકે કરેલ સત્કાર, ધન્યકુમાર તથા પ્રદ્યોત રાજાની

વાતચિત. ચંડપ્રદ્યોત રાજાનું અનેક પ્રકારે સાચવેલ ઔચિત્ય, ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રદ્યોતનું પુનરાગમન.

પ્રકરણ ૧૦ : ભાગ્યહીન સર્વત્ર લૂંટાય છે :

(પેજ ૮૪ થી ૯૨)

ધન્યકુમારના ભાઇઓની કૌશાંબીમાં થયેલી દુર્દશા, વિપત્તિ ઉપર વિપત્તિ, અગ્નિદ્વારા સર્વસ્વનો થયેલ નાશ, સર્વનું રાજગૃહી તરફ ગમન, ધાન્ય વેચવા આવેલા તેઓને રાજગૃહી નગરીમાં ધન્યકુમાર જૂવે છે. સર્વનો ફરી મેળાપ.

પ્રકરણ ૧૧ : હાર્યા ન માન્યા, તે વાર્યા માન્યા :

(પેજ ૯૩ થી ૧૦૧)

ધન્યકુમારના ભાઇઓને ફરી જાગેલી ઇર્ષ્યા, સરખે ભાગે દ્રવ્ય વહેંચી આપવા ધન્યકુમારની ભંડારીને આજ્ઞા, અધિષ્ઠાયક દેવનું આગમન, અધિષ્ઠાયક દેવે દ્રવ્ય લેતાં રોકેલ, અને આપેલ સમજણ, ત્રણે ભાઇઓને થયેલ પ્રતિબોધ, સર્વ કુટુંબનું હૃદયપૂર્વક મિલન, ધર્મઘોષસૂરિનું આગમન. તેઓએ ઉપદેશ દ્વારા વર્ણવેલ દાન મહિમા.

પ્રકરણ ૧૨ સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિ મોહ અનર્થો સર્જે છે :

(પેજ ૧૦૨ થી ૧૦૮)

દાનધર્મ પર આપેલ ધનદત્તની કથા, તેમાં વર્ણવેલ કેરલ-રાજકુમાર પૃથ્વીભૂષણ નગરના ઉપવનમાં સમવસરેલ તીર્થંકરદેવ, તેઓએ આપેલી દેશના, દશ દુર્લભ વસ્તુઓ, સંપત્તિમાં થતાં દુઃખો, સંપત્તિથી સેવાતા દોષો લક્ષ્મી અને દુર્જન પુરુષની સરખામણી, સંપત્તિથી રાજ્યમાં પણ થતાં દુઃખો, તેમાં કરાતું ધૂર્તપણું, રાજા પાસે ખુશામંતીયાઓનું ચાલતું જોર, વિકાર સ્વભાવવાળી લક્ષ્મી, તેના અનુસંધાનમાં વર્ણવાતી કથા.

પ્રકરણ ૧૩ : શુચિદેવે ઘમંડ કરીને શું મેળવ્યું ?
(પેજ ૧૦૯ થી ૧૨૦)

ભોગપુર નગરમાં વસતા શુચિદેવ અને શ્રીદેવ, અત્યંત પવિત્રવાદી ચિદેવ, તેને ત્યાં માતંગોનું લક્ષ્મી સાથે આગમન, શુચિદેવે લક્ષ્મીનો રેલ તિરસ્કાર, લક્ષ્મીએ કરેલો તેનો ત્યાગ શુચિદેવનું પરદેશગમન ટાળીને સ્વદેશ તરફ પાછો ફરેલ શુચિદેવ માર્ગમાં થયેલો ચંડાળનો ળાપ, ચંડાળ પાસેથી મળેલી તેને લક્ષ્મીપ્રાપ્તિની વિદ્યા એક પદનું વેસ્મરણ, શુચિદેવનું ચંડાળ પાસે પુનર્ગમન ચંડાળે આપેલ વિદ્યા-સિદ્ધ પટ્ટ, ચોરોએ લૂંટી લીધેલ પટ્ટ ફરીથી ચડાળે આપેલ કામઘટ. ર્ગોત્કર્ષમાં નાચતા ફુટી ગયેલ કામઘટ. પવિત્રતા - રાખનારને ત્યાં ણ લક્ષ્મીની અસ્થિરતા.

પ્રકરણ ૧૪ : ભોગદેવ સંચયશીલનાં ઘેર જાય છે :
(પેજ ૧૨૧ થી ૧૩૨)

શુચિદેવનો મિત્ર શ્રીદેવ તેણે કરેણ લક્ષ્મીનું પૂજન, લક્ષ્મીનું તેનાં ઘેરથી ચાલ્યા જવું, ભોગદેવના ઘેર ગયેલ લક્ષ્મી ભોગદેવની પત્ની ભોગવતી, સ્ત્રીને લક્ષ્મી વાપરવાનો ભોગદેવનો ઉપદેશ, કેવળી ભગવંત પામે વદનાર્થે ગયેલ ભોગદેવ ભોગદેવે પૂછેલ દાનનું ફળ કેવલી ભગવંતનાં કથનથી વિશાલપુર નગરમાં દુર્ગતપતાકા પામે ભોગદેવનું ગમન, સંચયશીલ શેઠના મકાનમા આવાસ, સંચયશીલની કૃપણતા, પુત્રજન્મની વધામણીમાં ખર્ચ કરવાની મનાઈ, પત્નીની ધન ખર્ચવા-ની તીવ્ર ઇચ્છા. તે ચિંતામાં સંચયશીલ શ્રેઠીનું થયેલ મૃત્યુ. જન્મ-દરિદ્ર નાગિલાને ઘેર સંચયશીલનો જન્મ સંચયશીલની પત્નીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. પુત્રનું નામ ધનદત્ત રાખ્યું. ધનદત્તને જાતિસ્મરણ.

પ્રકરણ ૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છે ·
(પેજ ૧૨૩ થી ૧૪૨)

ધનદત્તે કહેલ પૂર્વભવ વૃત્તાંત. દુર્ગતપતાકા નામનો નોકર. તેનો મનોરથ અને મુનિને આપેલ દાન, વિશુચિકાથી મૃત્યુ દાન આપેલ

હોવાથી તે જ શ્રેષ્ઠીને ઘેર દુર્ગતપતાકાનો જન્મ ધનદત્તે કહેલ પૂર્વ-વૃત્તાંતથી ભોગદેવને થયેલ બોધ. ધનદત્તને અતિ હર્ષોલ્લાસ મુનિરાજનું આગમન મુનિરાજે આપેલ ધનદત્તને શિખામણ, સંચયશીલની હલકી ગતિથી ધનસુંદરી તેની પત્નીને થયેલ દુઃખ, મુનિરાજે ફરી સમજાવેલ સંસારનું અસાર સ્વરૂપ.

પ્રકરણ ૧૬ : વિશાલપુરથી આવીને ભોગદેવે શું કર્યું ?

(પેજ ૧૪૩ થી ૧૫૦)

ભોગદેવ શ્રેષ્ઠીએ સાંભળેલી સંચયશીલ તથા પોતાના સંબંધી લક્ષ્મીદેવીની વાતચીત, બંનેએ પરસ્પર જણાવેલ દુઃખો, ભોગદેવે વિચારેલ લક્ષ્મીનો ચપળ સ્વભાવ, ભોગદેવનો વૈરાગ્ય, પત્ની સહિત તેણે સ્વીકારેલી દીક્ષા, ઉત્તમ આરાધનાના પ્રભાવે બંને અનુક્રમે પામેલા સિદ્ધિપદ. ધન વગરના શ્રીદેવની લોકોએ કરેલ હાંસી.

પ્રકરણ ૧૭ : કેરલ રાજાએ કલ્યાણ સાધ્યું :

(પેજ ૧૫૧ થી ૧૫૮)

ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકર દેવે કેરલ રાજકુમારને વર્ણવેલ લક્ષ્મીનું અતિ ચપળપણું કેરલ રાજાએ સ્વીકારેલ શ્રાવક ધર્મ તથા અનુક્રમે દીક્ષા અને શાશ્વત સુખ, ધનથી વધતું જતું રૌદ્રધ્યાન આચાર્ય મહારાજને પૂછેલા ધનસારે પ્રશ્નો.

પ્રકરણ ૧૮ : ધન્યકુમારે પૂર્વભવમાં શું કર્યું ?

(પેજ ૧૫૯ થી ૧૬૯)

ધન્યકુમારનો પૂર્વભવ. પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં દુર્ગતાનો પુત્ર સુરુચિ, પાડોશીઓના બાળકોને જોઈ ખીર ખાવાની તીવ્ર ઈચ્છા, દુર્ગતાનો વિલાપ, પાડોશીઓએ આપેલી ખીર બનાવવાની સામગ્રી, બાળકને આપેલ ખીર, બાળકે અતિ ઉલ્લાસથી મુનિરાજને આપેલ ખીરનું દાન, દાનની અનુમોદના. સુપાત્રમાં દાન આપવાથી મરીને થયેલ ધન્યકુમાર

મુનિને આપેન દાન દાન દીધા પછી થયેન વિચાર અને પશ્ચાત્તાપ, તેથી આ ભવમા સુખમા આવેન જન્મ ધનસાર તથા તેમના ત્રણ પુત્રોએ તેમજ પુત્રવધૂઓએ ગ્રહણ કરેન દીક્ષા, દાનનુ ઉત્કૃષ્ટ ફળ

પ્રકરણ ૧૯ નેપાળના વ્યાપારીઓ રત્નકંબલો લાવ્યા

(પેજ ૧૭૦ થી ૧૭૬)

રાજગૃહીમા આવેન રત્નકંબળના વ્યાપારીઓ, તે ખરીદવાની શ્રેણિકે પાડેની ના ભદ્રામાતા પાસે વેપારીઓનુ ગમન, ભદ્રાએ માગેન બત્રીશ રત્નકંબળ, વેપારીઓને થયેન આશ્ચર્ય, શાલિભદ્રની અવર્ણનીય ઋદ્ધિનુ વર્ણન રત્નકંબળના કરેલ બબ્બે ટુકડા, ફેંકી દીધેન નિર્માલ્ય કુઇમા રત્નકંબળ

પ્રકરણ ૨૦ : શાલિભદ્રને મગધેશ્વરનું આમંત્રણ :

(પેજ ૧૭૭ થી ૧૮૫)

ચેલ્લણા રાણીનો રત્નકંબળ માટે આગ્રહ શ્રેણિક રાજાએ શાલિભદ્રની માતા પાસે રત્નકંબળની કરાવેલી માગણી નિર્માલ્ય કૂઇમા નાખી દીધેન રત્નકંબળની હકીકત તે સાભળી રાજાને થયેલ આશ્ચર્ય, શાલિભદ્રને રાજદરબારમા આવવાનુ આમંત્રણ ભદ્રાએ કરેલ તેની સ્થિતિનુ વર્ણન પોતાના ઘેર ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજાને પધારવા માટે આપેન આમંત્રણ

પ્રકરણ ૨૧ : મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

(પેજ ૧૮૬ થી ૨૦૧)

શાલિભદ્રનુ બીનાશાળીપણુ શ્રેણિકરાજાનુ શાલિભદ્રના ઘેર આગમન તેના સ્વાગતમા ગોભદ્રદેવે કરેલા સુંદર દેખાવો, શાલિભદ્રના મહેલની અદ્ભુતતા, માળે માળે સુંદર રચનાઓ, શ્રેણિકરાજાને ચોથે માળે બેસાડયા, શાલિભદ્રને નીચે આવવા ભદ્રાનુ કથન, શ્રેણિક કોણ ? શ્રેણિક કરિયાણુ ખરીદવા શાલિભદ્રની માતાને સૂચના માતાએ પ્રગટ કરેલ શ્રેણિકરાજાનુ સ્વામિત્વ, માતાની આજ્ઞા અનુલ્લંઘનીય હોવાથી શાલિ

ભદ્રનું શ્રેણિકરાજા પાસે આવાગમન, રાજાએ કરેલો સત્કાર વિવિધ સામગ્રીઓવડે ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજાનો કરેલ સત્કાર, રાજાની ગુમ થયેલ વીંટી રાજાને દેખાડેલ નિર્માલ્યકૂઇની અમૂલ્ય વસ્તુઓ, રાજાને કરેલી દિવ્ય વસ્તુઓની ભેટ.

પ્રકરણ ૨૨ : શાલિભદ્રને પ્રભુનાં દર્શન :

(પેજ ૨૦૨ થી ૨૦૬)

માથે સ્વામી હોવાથી શાલિભદ્રને થયેલો ખેદ, દેવદુંદુભિનું શ્રવણ, શાલિભદ્રનું મહાવીર ભગવંત પાસે ગમન, પ્રભુએ સંસારની વિચિત્રતા પર આપેલ દેશના કર્મનાં સ્વરૂપ ઉપર ધર્મદત્તની કથા.

પ્રકરણ ૨૩ : સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

(પેજ ૨૦૭ થી ૨૧૫)

ચંદ્રપુર નગરમાં યશોધવલ નામે રાજા, રાજપુત્ર ચંદ્રધવલ, શિયાળીના શબ્દથી રાજકુમારે મેળવેલ સુવર્ણપુરુપ, રાજસભામાં એક પુરુપનું આગમન, તેનું અપૂર્વ કથન, શ્રીપતિ અને શ્રીમતીને પુત્ર ન હોવાથી થતુ દુઃખ, તેથી મિથ્યાધર્મ આચરવા તૈયાર, તેના મિત્ર ધનમિત્રે મિથ્યાધર્મ ન આચરવા માટે કહેલ વૃત્તાંત, તેના પર દેવશર્મા દ્વિજની કહેલી કથા હિંસાકર્મથી દેવશર્માની તિર્યંચગતિ. મિત્રના ઉપદેશથી શ્રીપતીએ સ્વીકારેલ શ્રાવકધર્મ, ધર્મનાં ફળ વિષે થયેલી શંકા, રાત્રિએ શાસનદેવીનું આગમન તેણે કહેલ ત્રણે કાળમાં ધર્મથી થતી મનોઇષ્ટની સિદ્ધિ,

પ્રકરણ ૨૪ : ધર્મદત્ત જુગારીઓની સોબતમાં :

(પેજ ૨૧૬ થી ૨૨૬)

ધર્મદત્તનો જન્મ, બહોંતેર કળામાં કુશળતા, શ્રીદેવી સાથે ધર્મદત્તના લગ્ન, તેનું વાંચનકાર્યમાં એકાગ્રપણું, અન્યકાર્ય કે વિષયભોગમાં બેદરકારી, આથી કુટુંબીઓને થયેલ દુઃખ, જુગારીઓની સોબતમાં, તેના મિત્રોએ કેળવેલી કળા, ગાયનરસિક બનાવી અંતે કરેલ વેશ્યાવિલાસી.

મુનિને આપેલ દાન દાન દીધા પછી થયેલ વિચાર અને પશ્ચાત્તાપ, તેથી આ ભવમાં સુખમા આવેલ વિઘ્ન, ધનસાર તથા તેમના ત્રણ પુત્રોએ તેમજ પુત્રવધૂઓએ ગ્રહણ કરેલ દીક્ષા, દાનનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ

પ્રકરણ ૧૯ નેપાળના વ્યાપારીઓ રત્નકંબલો લાવ્યા
(પેજ ૧૭૦ થી ૧૭૬)

રાજગૃહીમાં આવેલ રત્નકંબળના વ્યાપારીઓ, તે ખરીદવાની શ્રેણિકે પાડેલી ના ભદ્રામાતા પાસે વેપારીઓનું ગમન, ભદ્રાએ માગેલ બત્રીશ રત્નકંબળ, વેપારીઓને થયેલ આશ્ચર્ય, શાલિભદ્રની અવર્ણનીય ઋદ્ધિનું વર્ણન, રત્નકંબળના કરેલ બબ્બે ટુકડા, ફેંકી દીધેલ નિર્માલ્ય-કુઈમાં રત્નકંબળ

પ્રકરણ ૨૦ : શાલિભદ્રને મગધેશ્વરનું આમંત્રણ :
(પેજ ૧૭૭ થી ૧૮૫)

ચેલ્લણા રાણીનો રત્નકંબળ માટે આગ્રહ, શ્રેણિક રાજાએ શાલિભદ્રની માતા પાસે રત્નકંબળની કરાવેલી માગણી, નિર્માલ્ય કૂઈમાં નાખી દીધેલ રત્નકંબળની હકીકત, તે સાંભળી રાજાને થયેલ આશ્ચર્ય, શાલિભદ્રને રાજદરબારમાં આવવાનું આમંત્રણ, ભદ્રાએ કરેલ તેની સ્થિતિનું વર્ણન, પોતાના ઘેર ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજને પધારવા માટે આપેલ આમંત્રણ.

પ્રકરણ ૨૧ : મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :
(પેજ ૧૮૬ થી ૨૦૧)

શાલિભદ્રનું નીલાશાળીપણું, શ્રેણિકરાજાનું શાલિભદ્રનાં ઘેર આગમન, તેના આગમનમાં ગોભદ્રદેવે કરેલા મુદ્રા દેખાવો, શાલિભદ્રના મહેલની અદ્ભુતતા, ગોખે ગોખે મંડપ રચનાઓ, શ્રેણિકરાજાને ચોથે માળે બેસાડ્યા, શાલિભદ્રને નીચે આવવા ભદ્રાનું કથન, શ્રેણિક કોણ? શ્રેણિક કરિયાણું ખરીદવા શાલિભદ્રની માતાને સૂચના આપનાએ પ્રગટ કરેલ શ્રેણિકરાજનું સ્વાગત, માતાની આજ્ઞા અનુલ્લંઘનીય હોવાથી શાલિ-

ભદ્રનું શ્રેણિકરાજા પાસે આવાગમન, રાજાએ કરેલો સત્કાર વિવિધ સામગ્રીઓવડે ભદ્રાએ શ્રેણિકરાજાનો કરેલ સત્કાર, રાજાની ગુમ થયેલ વીંટી રાજાને દેખાડેલ નિર્માલ્યકૂઇની અમૂલ્ય વસ્તુઓ, રાજાને કરેલી દિવ્ય વસ્તુઓની ભેટ.

પ્રકરણ ૨૨ : શાલિભદ્રને પ્રભુનાં દર્શન :

(પેજ ૨૦૨ થી ૨૦૬)

માથે સ્વામી હોવાથી શાલિભદ્રને થયેલો ખેદ, દેવદુંદુભિનું શ્રવણ, શાલિભદ્રનું મહાવીર ભગવંત પાસે ગમન, પ્રભુએ સંસારની વિચિત્રતા પર આપેલ દેશના કર્મનાં સ્વરૂપ ઉપર ધર્મદત્તની કથા.

પ્રકરણ ૨૩ : સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

(પેજ ૨૦૭ થી ૨૧૫)

ચંદ્રપુર નગરમાં યશોધવલ નામે રાજા, રાજપુત્ર ચંદ્રધવલ, શિયાળીના શબ્દથી રાજકુમારે મેળવેલ સુવર્ણપુરુષ, રાજસભામાં એક પુરુષનું આગમન, તેનું અપૂર્વ કથન, શ્રીપતિ અને શ્રીમતીને પુત્ર ન હોવાથી થતુ દુઃખ, તેથી મિથ્યાધર્મ આચરવા તૈયાર, તેના મિત્ર ધનમિત્રે મિથ્યાધર્મ ન આચરવા માટે કહેલ વૃત્તાંત, તેના પર દેવશર્મા દ્વિજની કહેલી કથા હિંસાકર્મથી દેવશર્માની તિર્યંચગતિ. મિત્રના ઉપદેશથી શ્રીપતીએ સ્વીકારેલ શ્રાવકધર્મ, ધર્મનાં ફળ વિષે થયેલી શંકા, રાત્રિએ શાસનદેવીનું આગમન તેણે કહેલ ત્રણે કાળમાં ધર્મથી થતી મનોઇષ્ટની સિદ્ધિ,

પ્રકરણ ૨૪ : ધર્મદત્ત જુગારીઓની સોબતમાં :

(પેજ ૨૧૬ થી ૨૨૬)

ધર્મદત્તનો જન્મ, બહોંતેર કળામાં કુશળતા, શ્રીદેવી સાથે ધર્મદત્તના લગ્ન, તેનું વાંચનકાર્યમાં એકાગ્રપણું, અન્યકાર્ય કે વિષયભોગમાં બેદરકારી, આથી કુટુંબીઓને થયેલ દુઃખ, જુગારીઓની સોબતમાં, તેના મિત્રોએ કેળવેલી કળા, ગાયનરસિક બનાવી અંતે કરેલ વેશ્યાવિલાસી.

પ્રકરણ ૨૫ : કામપતાકાના આવાસમાં :
(પેજ ૨૨૭ થી ૨૩૭)

કામપતાકા સાથે યોગ, તેના હાવભાવ, કામપતાકા સાથે વિષય-વિલાસ, ધનની કરેલ ધર્મદત્તે ખુવારી, કુટુંબ તરફ બેદરકારી, અનેક વખત બોલાવવા ગયા છતાં જણાવેલ અનિચ્છા, નહિં આવવાથી માતપિતા દુઃખિત, યાદ આવેલ દૈવીવચન, ધર્મારાધન કરી પુત્ર-દુઃખથી વ્યથિત માતાપિતાનું મૃત્યુ.

પ્રકરણ ૨૬ : કામસેનાએ અંતે દગો દીધો :
(પેજ ૨૩૮ થી ૨૪૫)

સર્વસ્વનો ત્યાગ, વેશ્યાએ કરેલ ધર્મદત્તનો તિરસ્કાર, સ્વગૃહે ગમન, કુળવંતી સ્ત્રીએ કરેલ સત્કાર અને આપેલ ધન, ધન મેળવવા સમુદ્રમાર્ગે પ્રયાણ, કમનસીબે ભાગેલ વહાણ, મળેલ પાટિયું, સમુદ્રમાંથી નીકળી વૃક્ષ નીચે કરેલ શયન, ત્યાંથી રાક્ષસના પંજામાં, ધનસાગરની પુત્રી ધનવતીનો મેળાપ.

પ્રકરણ ૨૭ : ધનવતીની સાથે પાણિગ્રહણ :
(પેજ ૨૪૬ થી ૨૫૪)

ધનવતીએ જણાવેલ પૂર્વ વૃત્તાંત, ધર્મદત્ત સાથે લગ્ન કરવાનો વિચાર, વહાણ ભાંગતા સાગરમાં ડૂબેલું કુટુંબ ધર્મદત્ત તથા ધનવતીના લગ્નનો તે જ ઉત્તમ દિવસ, તેઓના થયેલ ગાંધર્વ લગ્ન, રાક્ષસનું મૃત્યુ, વનમાં ગમન, ધનવતીનું હરણ ધર્મદત્તને વિદ્યાસિદ્ધ યોગીનો થયેલ મેળાપ, યોગીએ દેખાડેલ જીવદયાનો મિથ્યાડોળ, સુવર્ણ-પુરુષની સાધના માટે કરેલ તૈયારી.

પ્રકરણ ૨૮ : ચંદ્રધવલે બીડું ઝડપ્યું :
(પેજ ૨૫૫ થી ૨૬૨)

યોગીની ઉતરપાટી, ધનદત્તકુમારે યોગીને નાંખેલ યજ્ઞકુંડમાં, તેનો થઇ ગયેલ સુવર્ણ પુરુષ, અગ્નિ શાંત પાડવા પાણી લેવા જતા ધનદત્ત પાછળ સુવર્ણપુરુષની ચોરી, ધનદત્તે રાજસભામાં કરેલી

ફરીયાદ, રાજાએ કરેલી ઘોષણા, ચંદ્રધવલે ઝીલેલ પડહ, ધનદત્તને સાથે લઇ ચંદ્રધવલનું વનમાં ગમન, તેનું નિર્ભયપણું, રાત્રે એક મંદિરમાં ચંદ્રધવલે જોયેલો દેવીઓનો નાચ.

પ્રકરણ ૨૯ : ફરી સુવર્ણપુરુષ પ્રાપ્ત થાય છે :
(પેજ ૨૬૩ થી ૨૭૧)

ચંદ્રધવલે ધનદત્તને કહેલ રાત્રિનો વૃત્તાંત, ધર્મદત્તની પ્રિયાની શોધ, દેવીને તુષ્ટ કરી પાછી મેળવેલ ધર્મદત્તની પત્ની, સુવર્ણપુરુષની પ્રાપ્તિ, ધર્મદત્તે લીધેલ થોડો ભાગ બાકીનો સર્વ ચંદ્રધવલને આપેલ, ધર્મદત્તનો વ્યાપાર, સોળ કરોડ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ, સ્વગૃહે ગમન, સ્નેહીઓએ કરેલો સત્કાર, પૂર્વ પત્ની સમક્ષ કહેલ સર્વ વૃત્તાંત.

પ્રકરણ ૩૦ : વાંદરી પ્રતિબોધ પામે છે :
(પેજ ૨૭૨ થી ૨૮૨)

ચંદ્રધવળ અને ધર્મદત્તનો પ્રેમ સંબંધ, પૂર્વે ધર્મદત્તના સસરા ધનસાગરે ગ્રહણ કરેલી દીક્ષા, તેઓની ત્યાં પધરામણી, ગુરુમહારાજને વંદના કરવા ગયેલ રાજા, ધર્મદત્ત અને તેઓનો પરિવાર, રાજાએ પૂછેલ પ્રશ્ન, ગુરુમહારાજ ઉત્તર આપતા હતા તેવામાં એક વાંદરી વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરી, મુનિમહારાજ પાસે તેણે કરેલ નૃત્ય, ફરી વાંદરી સંબંધી રાજાએ પૂછેલ પ્રશ્ન. સૂરિમહારાજે કહેલ પૂર્વ વૃત્તાંત, ધનવતીની માતા વાંદરીપણે, વાંદરીને આપેલ બોધ, વાંદરીએ આરાધેલ ધર્મ.

પ્રકરણ ૩૧ : ધર્મદત્તને સોળ ક્રોડ જ કેમ ?
(પેજ ૨૮૩ થી ૨૯૨)

ચંદ્રધવળ તથા ધર્મદત્તનો પૂર્વભવ, કાંચનપુર નગરમાં લક્ષ્મીસાગર નામે વ્યાપારી, હંમેશા ધર્મસાધનામાં તત્પર, લક્ષ્મીસાગરે દાન દેતાં કરેલ ભાવની મંદતા, સોળ જ મોદક વહોરાવવા માટે પુત્રને કહેલ, પુત્રે તે પ્રમાણે નહિ કરતા અતિ ભાવોલ્લાસથી મુનિને આપેલ દાન, લક્ષ્મીસાગરનો આત્મા ધર્મદત્ત, પૂર્વે સોળ જ મોદક વહોરાવવાનું કહેલ એટલે સોળ ક્રોડ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ. પુત્રનો આત્મા ચંદ્રધવળ, અતિ ઉલ્લાસથી દાન આપેલ તથી તે અપરિમિત ધનનો સ્વામી.

પ્રકરણ ૩૨ : વીરધવલનું અચાનક આવાગમન :
(પેજ ૨૯૩ થી ૩૦૫)

ચંદ્રધવળ અને ધર્મદત્ત બંનેને દીક્ષા લેવાની તીવ્ર ઇચ્છા, પાછલી રાતે આવેલ ચંદ્રધવલને સ્વપ્ન, દેવીએ કહેલ વૃત્તાંત, કે રાજ્યનો સ્વામી થનાર વીરધવલ, ચંદ્રધવલને થયું વીરધવલ કોણ? ગુરૂ મહારાજ પાસે કરેલ પ્રશ્ન, તેઓએ ફરમાવેલ વીરધવલનું વૃત્તાંત, રાજ્ય તેને સોંપવાનો કરેલ નિર્ણય, ચંદ્રધવલરાજા, ધર્મદત્ત અને ધનવતીએ ગ્રહણ કરેલ દીક્ષા, આરાધનાદ્વારા ચંદ્રધવલ રાજર્ષિને કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ, ધર્મદત્ત અને ધનવતી અનુત્તર વિમાનમાં, વાંદરી સૌધર્મ દેવલોકમાં, વીરધવલ રાજાનો આડંબરપૂર્વક નગરપ્રવેશ ધર્મ આરાધનામાં તત્પર, અંતે ગ્રહણ કરેલ ચારિત્ર અને સિદ્ધિપદ.

પ્રકરણ ૩૩ : શાલિભદ્ર એક એકનો ત્યાગ કરે છે :
(પેજ ૩૦૬ થી ૩૧૪)

શ્રમણ ભગવંતશ્રી વીરપ્રભુની ઉત્તમ દેશનાનું શાલિભદ્રે કરેલ શ્રવણ, શાલિભદ્રનો સંવેગ રંગ, શાલિભદ્રના વૈરાગ્યગર્ભિત વચનો અને સંયમ લેવા માટે માતા પાસે માંગેલી અનુજ્ઞા, માતાએ જણાવેલ તેનું સુકોમલપણું, શાલિભદ્રનો ચારિત્ર લેવા માટે દઢ જવાબ, હંમેશા એક એક સ્ત્રીઓનો કરેલ ત્યાગ, તેથી ભદ્રાએ આવીને કહેલ શાલિભદ્રને સ્નેહયુક્ત વચનો, તો પણ વ્રત લેવાની જણાવેલ મક્કમતા, મોહની ઉત્પત્તિનું કારણ સ્ત્રી જાણી સર્વથા કરેલ તેઓનો ત્યાગ.

પ્રકરણ ૩૪ : સ્ત્રીઓ ધન્નાજીને મેણું મારે છે :
(પેજ ૩૧૫ થી ૩૨૧)

શાલિભદ્રની બહેન સુભદ્રાના તેના સ્વામી ધન્યકુમારના સ્કંધ પર પડેલા ઉષ્ણ અશ્રુઓ, ધન્યકુમારે પૂછેલ તેનું કારણ, સુભદ્રાએ જણાવેલ શાલિભદ્રના ત્યાગ સંબંધી વાત, મશ્કરીમાં ધન્યકુમારે કહેલ શાલિભદ્રનું બીરૂપણું, ધન્યકુમારના સત્વગર્ભિત વચનો સાંભળીને સર્વ સ્ત્રીઓએ તેમને કહેલ સંસારત્યાગની વાત, તમે કેમ દીક્ષા લેતા નથી? ઉપરોક્ત

સ્ત્રીઓના વચનો સાંભળી ધન્યકુમારે ચારિત્ર લેવા માટે કરેલ તૈયારી, સ્ત્રીઓને પણ તે માર્ગને અનુસરવા આપેલ શિખામણ, ધન્યકુમારની અઢળક લક્ષ્મીનું વર્ણન, તે લક્ષ્મીને તૃણસમાન ગણી વ્રત લેવામાં ધન્યકુમારની તત્પરતા.

પ્રકરણ ૩૫ : ધન્ના–શાલિભદ્રજી દીક્ષાને સ્વીકારે છે :
(પેજ ૩૨૨ થી ૩૨૯)

પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા ઉદ્યુક્ત થયેલા ધન્યકુમારે કરેલ અટ્ઠાઈ મહોત્સવ. ચારે બાજુ કરેલ લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય, ભદ્રામાતા પાસે વ્રત ગ્રહણ કરવા માટે સુભદ્રાએ કરેલ વિનતિ, ધન્યકુમાર પાસે ભદ્રાનું આગમન, ભદ્રાએ કરેલી અંતરની વાત, ધન્યકુમારે સમજાવેલી સંસારની અસારતા, પુત્રના માર્ગમાં સહાયક બનવા કરેલ પ્રેરણા, આઠે ય પત્નીઓ સહ ધન્યકુમારનો દીક્ષા મહોત્સવ, પુરજનોએ કરેલી પ્રશંસા, ભગવંત પાસે શાલિભદ્રનું પણ આગમન, બન્નેએ ગ્રહણ કરેલ દીક્ષા, સ્થવિરો પાસે રહી અનેક પ્રકારનું મેળવેલ જ્ઞાન અને કરેલ અનુપમ તપશ્ચર્યા, અનેક પ્રદેશોમાં વિહરી ભગવંત પાસે આગમન.

પ્રકરણ ૩૬ : પૂર્વભવની માતાએ લાભ લીધો :
(પેજ ૩૩૦ થી ૩૩૬)

વીર ભગવંતનું રાજગૃહીમાં આગમન, પ્રભુની આજ્ઞાથી બન્ને ભદ્રા માતાને ઘેર ગયેલ ગૌચરી, ભદ્રામાતાની દૃષ્ટિપથમાં મુનિવરો આવ્યા છતાં નહિં ઓળખેલ મુનિવરોને, અને તેથી ત્યાંથી તેઓનું નિર્ગમન, માર્ગમાં પૂર્વભવની માતા ભરવાડણના હાથે વહોરેલ દહીં, ભગવંત પાસે આવીને પૂછેલ પ્રશ્ન ભગવંતે ફરમાવેલ પૂર્વભવનો વૃત્તાંત, તે સાંભળી વિશેષ વધેલો સંવેગ રંગ, ગૌતમસ્વામી આદિ ૪૮ મુનિવરો સાથે ધન્ય તથા શાલિભદ્ર મુનિનું વૈભારગિરિ પર આગમન, બન્ને મુનિવરોએ સ્વીકારેલ પાદપોગમન અનશન, ભદ્રામાતાનું ભગવંત પાસે દેશના સાંભળવા આગમન, દેશના પૂર્ણ થયા બાદ શાલિભદ્ર તથા ધન્યમુનિને નહિં જોવાથી ભગવંતને પૂછેલ પ્રશ્ન, ભગવંતે કહેલ પૂર્વ વૃત્તાંત.

પ્રકરણ ૩૭ : અભયકુમાર ભદ્રામાતાને શાંત્વન આપે છે :

(પેજ ૩૩૭ થી ૩૪૨)

વીર ભગવંતનું કથન સુણી શ્રેણિકરાજા અભયકુમાર આદિ સાથે ભદ્રામાતા ગયેલ વૈભારગિરિ પર, ત્યાં બંને મુનિવરોને જોઈ ભદ્રામાતાને આવેલી મૂર્ચ્છા, જાગૃત થયા બાદ ભદ્રામાતાનો અત્યંત કરુણ વિલાપ અત્યંત વિષાદ કરતાં ભદ્રામાતાને અભયકુમારે આપેલ ડહાપણપૂર્વકનું આશ્વાસન, ભદ્રામાતાને થયેલી શાંતિ અને ઘેર ગમન, બંને મુનિઓએ આરાધેલી એક માસની સંલેખના, અંતે કાળ કરી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં, સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનનું સ્વરૂપ, ધન્યમુનિ અને શાલિભદ્ર બંને ત્યાંથી મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ પામનાર સિદ્ધિપદ.

પ્રકરણ ૩૮ ધન્ના-શાલિભદ્રની લોકોત્તર પુણ્યાઈ

(પેજ ૩૪૩ થી ૩૫૨)

શાલિભદ્રનાં જીવનમાં થયેલા ચાર અનુપમ આશ્ચર્યો, (પહેલાં) પૂર્વભવમાં દીધેલ અનુત્તર દાન (૨) અનુત્તર તપ, (૩) રાજાને નમસ્કાર માત્રથી આવેલો પરવશતાનો ખ્યાલ અને તેથી ચારિત્રગ્રહણ માટે ઉત્કટતા, (૪) લૌકિક તથા લોકોત્તર જગતમાં તેની અચલ યશકીર્તિ. ચાર મહ આશ્ચર્યો. (૧) નરભવમા ભોગવેલ સ્વર્ગસુખ, (૨) શ્રેણિક રાજાને કરિયાણારૂપે જાણેલ, (૩) અલભ્ય સુવર્ણના તથા રત્નના વસ્ત્રાભરણોને પુષ્પમાલાની જેમ હંમેશ છોડી દીધેલ, (૪) રાજાએ ઘેર સન્મુખ આવી આપેલ અતિશય માન, છતાં પરાધીનતાનુ ભાન અને સ્વાધીન સુખ મેળવવા માટે જાગેલી ઉત્સુકતા આદ અનુત્તરો. ધન્યકુમારના પાંચ મહા આશ્ચર્યો. (૧) બુદ્ધિ-ચતુરાઈથી મૃગને કરાવેલ નગર પ્રવેશ. (૨) પોતાના વડિલ ભાઈઓની તેના તરફ ઇર્ષ્યા હોવા છતાં તેઓના પ્રત્યે ધન્યકુમારનો એક સરખો અતિ સદ્‌ભાવ, (૩) અપરિમીત લક્ષ્મી અને ચિંતામણી રત્ન હોવા છતાં અદ્‌ભુત નિઃસ્પૃહતા, (૪) સેંકડો વિકારના હેતુઓ હોવા છતાં ધૈર્યની અદ્વિતીયતા, (૫) સુભદ્રાના મુખેથી શાલિભદ્રના ત્યાગની વાત સાભળી એકી સાથે તે જ ક્ષણે કરેલ આઠે પત્નીઓનો ત્યાગ અને પ્રવ્રજ્યાના પંથે પ્રયાણ.

[દ્વિતીય ખંડ સમાપ્ત]

કથારત્ન મંજૂષા ખંડ : ૧-૨માં આવેલ

અંતર્ગત કથાઓની અનુક્રમણિકા

ખંડ ૧ :

ખંડ ૨ :

કથારત્ન મંજૂષા : અંતર્ગત દેશનાઓનો અનુક્રમ

ખંડ ૧

ખંડ ૨ :

શુદ્ધિપત્રક:

પૃષ્ઠ:	પંક્તિ:	અશુદ્ધિ:	શુદ્ધિ:
૧૨	૧૦	નિક્ફળ	નિષ્ફળ
૧૩	૯	કૌશલ્ય	કૌશલ્ય
૧૪	૪	છે	છે,
૧૪	૮	આંખવાળમાં	આંખવાળામાં
૧૪	૧૪	અવા	આવા
૨૫	૬	સવો	સર્વે
૩૪	૨૩	૧૬ વર્ષ લગભગની	૧૬ વર્ષની લગભગ
૪૮	૧૯	જો	જેટલું
૫૫	૧૯	અધ્યાત્મવાસનમાં	અધ્યાત્મવાસમાં
૬૩	૫	ધરેલા કાર્ય	ધારેલું કાર્ય
૬૪	૫	શ્રેષ્ટી	શ્રેષ્ઠી
૭૧	૩	સીમા	સીમમાં
૭૩	૧૭	આવા બદલો	આવો બદલો
૭૩	૧૭	દભ	દંભ
૮૦	૧૧	બીજે કાંઈ	બીજે ક્યાંય
૮૫	૮	ધનદત્તના આદિ સેવકો	ધનદત્તના સેવકો આદિ
૮૬	૧૩	તેએ	તેઓ
૯૯	૨૪	પુણ્યાનુબંધી પ્રબલ	પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો પ્રબલ
૧૦૨	૧૭	આનાદિ	અનાદિ
૧૦૮	૧૮	વ્હાલા થઈ શકતા	વ્હાલા થઈ શકતા નથી,
૧૧૩	૨૨	ત્યાર	ત્યારે
૧૧૪	૧૮	સુચિદેવે	શુચિદેવે
૧૧૭	૯	સ્વજદિકને	સ્વજનાદિકને
૧૨૫	૧	તાત્પર	તત્પર

પૃષ્ઠ :	પંક્તિ :	શુદ્ધિ :	અશુદ્ધિ :
૧૩૩	૬	સચયશીલ	સંચયશીલ
૧૩૭	૧૭	જમવ	જમવા
૧૩૮	૮	જમ્યા જવાં વિના	જમ્યા વિના જવા
૧૮૩	૩	સમહિ	સમૃદ્ધિ
૧૮૪	૩	પ્રશંસનીન	પ્રશંસનીય
૧૮૪	૧૮	અશ્રદ્ધ	અશ્રદ્ધા
૧૮૭	૧૪	યુગસુધા	યુગસુધી
૧૯૦	૨૧	સિવય	સિવાય
૧૯૦	૨૧	અતું રહસ્ય	આતું રહસ્ય
૧૯૧	૧૦	અનંદપૂર્વક	આનંદપૂર્વક
૧૯૧	૧૯	નચે	નીચે
૧૯૨	૪	શ્વામીને	સ્વામીને
૧૯૩	૧૪	પ્રમાણ	પ્રમાણે
૨૦૩	૫	જેમ	જેમ
૨૧૧	૧૭	તથા	નથી ?
૨૧૨	૪	સમ્યક્ત્વતનું	સમ્યક્ત્વનું
૨૧૨	૧૦	નામે બ્રાહ્મણે	નામના બ્રાહ્મણે
૨૨૫	૧૩	ધ્તકાર	દ્યૂતકાર
૨૩૦	૩	સવ	સર્વ
૨૩૧	૩	આવલા	આવેલા-
૨૩૬	૧૪	કર છે,	-કરે છે,
૨૪૦	૧૧	માબપના	માબાપનાં
૨૪૨	૧૯	દુષ્કર છ	દુષ્કર છે.
૨૪૫	૨૩	કુમાર મારે	કુમારે
૨૪૮	૨૪	ફ્રકી	ફરકી
૨૪૯	૪	કમે	કર્મે

પૃષ્ઠ :	પંક્તિ :	શુદ્ધિ :	અશુદ્ધિ :
૨૫૨	૧૬	તથી	તેથી
૨૫૬	૧૧	પોતના	પોતાના
૨૭૩	૧૭	પદૃઅંધપૂર્વ	પદૃઅંધપૂર્વક
૨૭૪	૧૬	વ્યપાર	વ્યાપાર
૨૭૬	૫	એેડેલા	એડેલા
૨૭૯	૮	થઇને તો ત્યાં	થઇને ત્યાં
૨૯૦	૧૮	લક્ષ્મીચદ્રે	લક્ષ્મીચંદ્રે
૨૯૦	૨૦	ભોગ્યદય	ભાગ્યોદય
૨૯૧	૩	ઉપડીને	ઉપાડીને
૨૯૫	૧૬	ક્રુપાથી	કૃપાથી
૨૯૭	૧૫	પ્રમણે	પ્રમાણે
૩૦૬	૪	ઉદાસીનમ	ઉદાસીનભાવ
૩૦૬	૪	લાવનરૂં	લાવનારૂં
૩૦૯	૧૧	ગહણ	ગ્રહણ
૩૧૦	૨	ત્સુક	ઉત્સુક
૩૧૪	૧૧	તેથી તો	તેથી તે
૩૧૭	૧૨	વિલંબા	વિલંબ
૩૧૭	૨૧	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૩૧૯	૩	પોતાના કરવાનો	પોતાને કરવાનો
૩૨૦	૧૨	પ્રયત્યેક	પ્રત્યેક
૩૨૪	૧૬	સયોગને	સંયોગને
૩૨૫	૩	આરાધનમાં	આરાધનામાં
૩૨૬	૧૧	અભકુમારે	અભયકુમારે
૩૩૩	૧૦	મહાવીદેવનાં	મહાવીરદેવનાં
૩૩૫	૧૨	ચનુરંગ	ચતુરંગ
૩૩૯	૭	વચ્ચ	વચ્ચે

પૃષ્ઠ :	પંક્તિ :	શુદ્ધિ :	અશુદ્ધિ :
૩૩૯	૧૩	ધારણી	ધારિણી
૩૪૨	૮	સમૃદ્ધા	સમૃદ્ધ
૩૪૩	૧	શાભિદ્રની	શાલિભદ્રની
૩૪૪	૭	તૃણવત	તૃણવત્
૩૪૪	૯	લોકાતર,	લોકોત્તર
૩૪૪	૧૦	સંપતિ	સંપત્તિ
૩૪૪	૧૯	સંપનિ	સંમત્તિ
૩૪૪	૧૧	દવિત	દૂપિત
૩૪૫	૧૧	તેજમતુરી	તેજંતુરી
૩૪૭	૧૨	તેજમતુરીના	તેજંતુરીના
૩૪૭	૨૨	અત્યુકત્ટ	અત્યુત્કટ
૩૪૭	૨૬	કયા	કર્યા
૩૫૦	૧૮	આપાત્તથી	આપત્તિથી
૩૪૫	૨૬	એવા	એવો
૩૫૧	૮	તેન્સું	તન્સું
૩૫૧	૨૫	ચથો	ચયો
૩૧૧	૨૯	વૈરાગ્યના	વૈરાગ્યનો
૩૫૧	૩૦	પારણામની	પરિણામની
૩૫૨	૭	કરવા	કરવો
૩૫૨	૧૧	શર	શુર
૩૫૨	૧૪		

સાહિત્ય અને સંસ્કારનો રસથાળ

સંસ્કારદીપ—પ્રાચીન કથાઓ નવી શૈલીમાં ..ક્રા. ૧૬ પેજી, ૧૯૨+૨૦=૨૧૨ પેજ, મૂલ્ય ૨–૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૨૬

• **દીપમાલ**—ચિંતન-મનનરૂપ નિબંધિકાઓ : ક્રા. ૧૬ પેજી, ૧૨૪+૨૪=૧૪૮ પેજ, મૂલ્ય ૧–૨૫, પોસ્ટેજ ૦૦–૨૩

૩. **સંપત્તિનો નશો**—યુવકો તથા બાળકોને ઉપયોગી ભજવી શકાય તેવા સંવાદો : ક્રા. ૧૬ પેજી, ૮૪+૧૦=૯૪ પેજ, મૂલ્ય ૦૦–૭૫, પોસ્ટેજ ૦૦–૧૪

૪. **પવિત્રતાના પથ પર**—બાળાઓને ઉપયોગી સંવાદો તથા સદ્‌વાક્યો: ક્રા ૧૬ પેજી, ૮૪+૮=૯૨ પેજ, મૂલ્ય ૦૦–૭૫

૫–૬ **કથારત્ન મંજૂષા** (ખંડ ૧–૨)—શ્રી ધન્યચરિત્રનું નૂતન શૈલીમાં રૂપાંતર, રસપ્રદ અનેકવિધ કથાઓ : ક્રા. ૧૬ પેજી, બે ભાગના પેજ લગભગ ૮૦૦ ઉપર, મૂલ્ય બે ખંડના રૂા. ૬–૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૮૪, એક ખંડના રૂા. ૩–૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૪૧

૭. **ભારતના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થો**—ભારતભરના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થોનો પરિચય તથા ઇતિહાસ : ઘેર બેઠાં જૈન તીર્થોની સ્મરણયાત્રા. ક્રા. ૧૬ પેજી, ૨૧૬+૬=૨૨૨ પેજ, મૂલ્ય ૨–૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૩૨

૮. **ગીતમાધુરી**—ભક્તિગીતો, ઉત્સવગીતો, અંજલિગીતો તથા પ્રકીર્ણગીતોનો ઉપયોગી સુંદર સંગ્રહ : ક્રા ૧૬ પેજી, ૨૪+૮૦+૪=૧૦૮ પેજ, દ્વિરંગી ટાઈટલ, સ્વચ્છ છપાઈ, સફેદ કાગળો, મૂલ્ય ૦૦–૭૫, પોસ્ટેજ ૦૦–૧૯

૯. **શત્રુંજય માહાત્મ્ય**—પૂ.પાદ આચાર્યદેવ શ્રી ધનેશ્વરસૂરીશ્વરજી મ૦ વિરચિત શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યનો ગૂર્જરાનુવાદ : અનેક ઉપકથાઓ દ્વારા તીર્થાધિરાજના મહિમાને વર્ણવતો અદ્વિતીય ગ્રંથ ક્રા. ૮ પેજી, ૩૨+૪૯૨=૫૨૪ પેજ, પાકું હૉલ ક્લોથ બાઈન્ડીંગ, દ્વિરંગી જેકેટ, ફોરેન પપપ કાગળો પર સ્વચ્છ છાપકામ, મૂલ્ય રૂા. ૮–૦૦

ઉપરોક્ત પ્રકાશનો તેની સાથે લખેલ કિંમત પોસ્ટેજ સહિત મોકલાવનારને ઘેર બેઠાં બુ પો.થી તે તે પુસ્તક સંસ્થા તરફથી મોકલાવાશે.

શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રચારિણી સભા
પ્રાપ્તિસ્થાન : શ્રી શાન્તિભાઈ એમ. પી.
ઠે. નવાગઢ, મુ. પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

માલવ દેશના રાજા ચંડપ્રદ્યોતનાં રાજ્યમાં ચાર મહા મૂલ્ય અદ્વિતીય રત્નો હતાં. કારણ કે; 'જે જે જાતિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ, હોય તે રત્ન કહેવાય છે.'

તે ચારમાં (૧) કાગળ પત્રો લઇ જનાર લોહજંઘ નામે દૂત (૨) સતીઓમાં અગ્રેસર એવી શિવાદેવી નામે તેની પટ્ટરાણી, (૩) દેવોથી અધિષ્ઠિત એવો દિવ્ય અગ્નિભીરૂ નામે રથ (૪) અનલગિરિ નામનો એક ઉત્તમ ગંધહસ્તી હતો.

સ્ફુરાયમાન પ્રભાવવાળા આ ચારે રત્નોથી ચાર દાંતોથી ઐરાવત હસ્તી શોભે તેમ સર્વ રાજાઓથી સેવાતો ચંડપ્રદ્યોત રાજા બહુ શોભતો હતો.

લોહજંઘ નામે દૂત એક દિવસમાં પચીશ યોજન (સો ગાઉ) ચાલી શકતો હતો. તે લોહજંઘને રાજાની આજ્ઞાથી ભરૂચ (ભૃગુપુર) વારંવાર જવું પડતું હતું.

તે અવારનવાર એકજ દિવસમાં ભરૂચ જઈ પહોંચતો અને બીજે દિવસે પોતાના સ્વામીએ ફરમાવેલ કાર્યને કરી લેખો વગેરેના જવાબોને લઇને ભરૂચથી નીકળીને પાછો આવતો હતો.

સાહિત્ય અને સંસ્કારનો રસથાળ

૧. **સંસ્કારદીપ**—પ્રાચીન કથાઓ નવી શૈલીમાં : ક્રા. ૧૬ પેજી, ૧૯૨+૨૦=૨૧૨ પેજ, મૂલ્ય ૨–૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૨૬

૨. **દીપમાલ**—ચિંતન-મનનરૂપ નિબંધિકાઓ : ક્રા. ૧૬ પેજી, ૧૨૪+૨૪=૧૪૮ પેજ, મૂલ્ય ૧–૨૫, પોસ્ટેજ ૦૦–૨૩

૩. **સંપત્તિનો નશો**—યુવકો તથા બાળકોને ઉપયોગી ભજવી શકાય તેવા સંવાદો : ક્રા. ૧૬ પેજી, ૮૪+૧૦=૯૪ પેજ, મૂલ્ય ૦૦–૭૫, પોસ્ટેજ ૦૦–૧૪

૪. **પવિત્રતાના પથ પર**—બાળાઓને ઉપયોગી સંવાદો તથા સદ્‌વાક્યો: ક્રા ૧૬ પેજી, ૮૪+૮=૯૨ પેજ, મૂલ્ય ૦૦–૭૫

૫–૬ **કથારત્ન મંજૂષા** (ખંડ ૧–૨)—શ્રી ધન્યચરિત્રનું નૂતન શૈલીમા રૂપાંતર, રસપ્રદ અનેકવિધ કથાઓ : ક્રા. ૧૬ પેજી, બે ભાગના પેજ લગભગ ૮૦૦ ઉપર, મૂલ્ય બે ખંડના રૂા. ૬–૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૮૪, એક ખંડના રૂા. ૩–૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૪૧

૭. **ભારતના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થો**—ભારતભરના પ્રસિદ્ધ જૈન તીર્થોનો પરિચય તથા ઇતિહાસ : ઘેર બેઠાં જૈન તીર્થોની સ્મરણયાત્રા. ક્રા. ૧૬ પેજી, ૨૧૬+૬=૨૨૨ પેજ, મૂલ્ય ૨–૦૦, પોસ્ટેજ ૦૦–૩૨

૮. **ગીતમાધુરી**—ભક્તિગીતો, ઉત્સવગીતો, અંજલિગીતો તથા પ્રકીર્ણગીતોનો ઉપયોગી સુંદર સંગ્રહ : ક્રા ૧૬ પેજી, ૨૪+૮૦+૪=૧૦૮ પેજ, દ્વિરંગી ટાઇટલ, સ્વચ્છ છપાઈ, સફેદ કાગળો, મૂલ્ય ૦૦–૭૫, પોસ્ટેજ ૦૦–૧૯

૯. **શત્રુંજય માહાત્મ્ય**—પૂ પાદ આચાર્ય દેવ શ્રી ધનેશ્વરસૂરીશ્વરજી મ૦ વિરચિત શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યનો ગૂર્જરાનુવાદ : અનેક ઉપકથાઓ દ્વારા તીર્થાધિરાજના મહિમાને વર્ણવતો અદ્વિતીય ગ્રંથ ક્રા. ૮ પેજી, ૩૨+૪૯૨=૫૨૪ પેજ, પાકું હૉલ કલોથ બાઈન્ડીંગ, દ્વિરંગી જેકેટ, ફોરેન પપપ કાગળો પર સ્વચ્છ છાપકામ, મૂલ્ય રૂા. ૮–૦૦

ઉપરોક્ત પ્રકાશનો તેની સાથે લખેલ કિંમત પોસ્ટેજ સહિત મોકલાવનારને ઘેર બેઠાં બુ પો.થી તે તે પુસ્તક સંસ્થા તરફથી મોકલાવાશે.

શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રચારિણી સભા
પ્રાપ્તિસ્થાન : શ્રી રાજેભાઈ એમ. પી.
ઠે. નવાગઢ, મુ. પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

માલવ દેશના રાજા ચંડપ્રદ્યોતનાં રાજ્યમાં ચાર મહા મૂલ્ય અદ્વિતીય રત્નો હતાં. કારણ કે; 'જે જે જાતિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ, હોય તે રત્ન કહેવાય છે.'

તે ચારમાં (૧) કાગળ પત્રો લઇ જનાર લોહજંઘ નામે દૂત (૨) સતીઓમાં અગ્રેસર એવી શિવાદેવી નામે તેની પટ્ટરાણી, (૩) દેવોથી અધિષ્ઠિત એવો દિવ્ય અગ્નિભીરૂ નામે રથ (૪) અનલગિરિ નામનો એક ઉત્તમ ગંધહસ્તી હતો.

સ્ફુરાયમાન પ્રભાવવાળા આ ચારે રત્નોથી ચાર દાંતોથી ઐરાવત હસ્તી શોભે તેમ સર્વ રાજાઓથી સેવાતો ચંડપ્રદ્યોત રાજા બહુ શોભતો હતો.

લોહજંઘ નામે દૂત એક દિવસમાં પચીશ યોજન (સો ગાઉ) ચાલી શકતો હતો. તે લોહજંઘને રાજાની આજ્ઞાથી ભરૂચ (ભૃગુપુર) વારંવાર જવું પડતું હતું.

તે અવારનવાર એકજ દિવસમાં ભરૂચ જઈ પહોંચતો અને બીજે દિવસે પોતાના સ્વામીએ ફરમાવેલ કાર્યને કરી લેખો વગેરેના જવાબોને લઇને ભરૂચથી નીકળીને પાછો આવતો હતો.

આ પ્રમાણે અતિ શીઘ્રતાથી તે ગમનાગમન કરતો હતો. તેથી ભૃગુપુરના લોકો અને માર્ગે આવતા ગામના લોકો તેને આહાર પાણી દેવાં, તેની સેવા કરવી વગેરે તાકીદે કરવું પડતું હોવાથી ખેદ પામતા હતા.

લોહજંઘ તે લોકોને દોડાદોડી કરાવતો હતો. તેણે કહેલી વસ્તુઓ લાવવામાં જો કોઈ દિવસ વિલંબ થતો તો તે તેઓને મારતો હતો.

પણ પ્રદ્યોતરાજાને તે પ્રિય હોવાથી કોઇ તેની વિરુદ્ધની વાત સાંભળતું નહોતું.

આ રીતે હમેશાં જવા આવવાના કારણે તેનાથી કંટાળેલા ભૃગુપુરના લોકો વિચારવા લાગ્યા; 'આ દૂત રાજાનો માનીતો હોવાથી કોઇથી તેને કાંઈ કહેવાતું નથી, અગર મરાતો પણ નથી, પણ આની હંમેશની પીડા આપણે કેવી રીતે સહન કરવી? આ તો હમેશાં આવે છે અને જાય છે. આ દુઃખને ટાળવાનો ઉપાય કાંઇ છે કે નહિ ?'

આવો વિચાર કરતાં તે બધાયમાં બુદ્ધિમાં કુશળ એક જણ બોલ્યો;

'ભાઇઓ! આ દુઃખ તો શિવના બ્રહ્મકપાળની જેમ આપણી પજ્જાડે લાગેલું કોઇ રીતે છૂટે તેવું નથી. તેથી આનાં દુઃખમાંથી છૂટવાનો એક જ ઉપાય છે, બીજો નથી.'

લોકોએ તેને પૂછ્યું; 'શો ઉપાય છે!'

તેણે કહ્યું; 'આ દૂતને જે ખાવાનું આપવું તેમાં કોઈ રીતે સંસ્કારિત કરેલું વિષ ભેળવવું. તે ભાથું લઇ માર્ગમાં સમય થયે ખાવા બેસશે. ખાઇને પાણી પીને આગળ ચાલતાં જ રસ્તામાં પડીને મરણ પામશે, એટલે આપણે આની પીડામાંથી કાયમને માટે છૂટીશું.'

બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી.

ત્યાર પછી તેવું સંસ્કારિત વિષવાળું ભાતું લોહજંઘને માર્ગમાં ખાવા માટે તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી રીતે ભેળવ્યું કે પરીક્ષામાં કુશળ માણસ પણ તે જાણી શકે નહિ.

જ્યારે લોહજંઘ ભરૂચ આવ્યો અને કાર્યથી પરવારી બીજે દિવસે નીકળ્યો ત્યારે ભાતું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયારી કરી રાખેલ વિષમિશ્રિત ભાતું તેને આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઇને તે ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના કિનારા ઉપર તે ખાવા બેઠો. જ્યારે ભાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન સારા થયા નહિ; તેને શુકનદ્વારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે શુકનનો જાણકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ.

શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે; 'શુકનશાસ્ત્રમાં જેનો નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.' ઘણો ભૂખ્યો હતો છતાં તે આગળ ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી પણ તેને શુકનદ્વારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ થયો.

પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંઘે આથી નિશ્ચય કર્યો કે, 'પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે ખાવા બેસતા શુકન પણ સારા થતાં નથી.'

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી પેટ ખાલી થઇ ગયું અને ખાડો પડ્યો, તો પણ સાહસને ધારણ કરીને અત્યંત શ્રમથી શિથિળ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ મુખવાળો, ધ્રૂજતો ધ્રૂજતો લોહજંઘ મહામુસ્કેલી વેઠીને ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે પહોંચ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉભો રહ્યો.

દ્રવ્યોનો સંયોગ થવાથી આ મોદકોમાં દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જે કોઈ આ મોદક ખાઈને પાણી પીએ, તેના પેટમાં સંમૂર્છિમ દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય અને તેના મુખેથી તે ફૂંફાડો મારે, તેના ઝેરથી ખાનારનું હૃદય બળી જાય અને અંતે તે મૃત્યુ પામે.'

'કોઇએ પણ દ્વેષબુદ્ધિવડે આ મોદકોમાં ગુપ્ત રીતે વિષ નાંખીને તે બનાવ્યા છે. જો આપને આ બાબતનો વિશ્વાસ ન આવે તો વનમાં જઇને પરીક્ષા કરીએ.'

આવી વાત સાંભળીને રાજાનાં ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર થયો, અને અભયકુમાર તથા અન્ય સભાજનોને સાથે લઇને તે વનમાં ગયો.

ત્યાં અભયના કથનાનુસાર એક મોટી લાંબી ભીંત કરાવી. તે ભીંતના વચલા ભાગમાં તે લાડવાઓને મૂકીને તેના ઉપર પાણી રેડવામાં આવ્યું. ભીંતની પછવાડેના ભાગમાં આવીને બધાઓ ભીંતથી દૂર ઉભા રહ્યા. થોડા વખતમાં જ તે મોદકોમાં દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થયો. ઉત્પન્ન થતાં જ તે સર્પ જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં તેની દૃષ્ટિમાત્રના પ્રસારવડે જ, તેની સન્મુખ આવેલા વનનાં ઝાડો અને જંતુઓ સર્વે બળી ગયા અને તે પણ વનની જ્વાળામાં પડીને મરણ પામ્યો.

આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષપણે અદ્ભુત બનાવ નજરે જોઇને ચમત્કાર પામેલો રાજા બોલ્યો: 'અહો ! હું તારા ઉપર, તારા બુદ્ધિકૌશલ્યથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું; તેથી તારે અહિં મારી પાસેથી છૂટા થવા સિવાયનું કોઈ પણ વરદાન જોઇતું હોય તો તું માગ.'

આ પ્રમાણે ચંડપ્રદ્યોત રાજાનું વચન સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું; 'મારું વરદાન હાલ ભંડારમાં રાખો. અવસર આવે હું તે માંગી લઇશ.'

રાજાએ કહ્યું: '

બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી.

ત્યાર પછી તેનું સંસ્કારિત વિષવાળું ભાતું લોહજંઘને માર્ગમાં ખાવા માટે તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી રીતે ભેળવ્યું કે પરીક્ષામાં કુશળ માણસ પણ તે જાણી શકે નહિ.

જ્યારે લોહજંઘ ભરૂચ આવ્યો અને કાર્યથી પરવારી બીજે દિવસે નીકળ્યો ત્યારે ભાતું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયારી કરી રાખેલ વિષમિશ્રિત ભાતું તેને આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઇને તે ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો.

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના કિનારા ઉપર તે ખાવા બેઠો. જ્યારે ભાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન સારા થયા નહિ; તેને શુકનદ્વારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે શુકનનો જાણકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ.

શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે; ' શુકનશાસ્ત્રમાં જેનો નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.' ઘણો ભૂખ્યો હતો છતાં તે આગળ ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી પણ તેને શુકનદ્વારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ થયો.

પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંઘે આથી નિશ્ચય કર્યો કે, ' પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે ખાવા બેસતા શુકન પણ સારા થતાં નથી.'

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી પેટ ખાલી થઇ ગયું અને ખાડો પડ્યો, તો પણ સાહસને ધારણ કરીને અત્યંત શ્રમથી શિથિળ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ મુખવાળો, ધ્રૂજતો ધ્રૂજતો લોહજંઘ મહામુસ્કેલી વેઠીને ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે પહોંચ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉભો રહ્યો.

આ પ્રમાણે અતિ શીઘ્રતાથી તે ગમનાગમન કરતો હતો. તેથી ભૃગુપુરના લોકો અને માર્ગે આવતા ગામના લોકો તેને આહાર પાણી દેવાં, તેની સેવા કરવી વગેરે તાકીદે કરવું પડતું હોવાથી ખેદ પામતા હતા.

લોહજંઘ તે લોકોને દોડાદોડી કરાવતો હતો. તેણે કહેલી વસ્તુઓ લાવવામાં જો કોઈ દિવસ વિલંબ થતો તો તે તેઓને મારતો હતો.

પણ પ્રદ્યોતરાજાને તે પ્રિય હોવાથી કોઇ તેની વિરુદ્ધની વાત સાંભળતું નહોતું.

આ રીતે હમેશાં જવા આવવાના કારણે તેનાથી કંટાળેલા ભૃગુપુરના લોકો વિચારવા લાગ્યા; 'આ દૂત રાજાનો માનીતો હોવાથી કોઇથી તેને કાંઈ કહેવાતું નથી, અગર મરાતો પણ નથી, પણ આની હંમેશની પીડા આપણે કેવી રીતે સહન કરવી? આ તો હમેશાં આવે છે અને જાય છે. આ દુઃખને ટાળવાનો ઉપાય કાંઇ છે કે નહિ ?'

આવો વિચાર કરતાં તે અધ્યાયમાં દુર્બુધ્ધિમાં કુશળ એક જણ બોલ્યો;

'ભાઇઓ! આ દુઃખ તો શિવના બ્રહ્મકપાળની જેમ આપણી પજ્જાડે લાગેલું કોઇ રીતે છૂટે તેવું નથી, તેથી આનાં દુઃખમાંથી છૂટવાનો એક જ ઉપાય છે, બીજો નથી.'

લોકોએ તેને પૂછ્યું; 'શો ઉપાય છે?'

તેણે કહ્યું; 'આ દૂતને જે ખાવાનું આપવું તેમાં કોઈ રીતે સંસ્કારિત કરેલું વિષ મેળવવું. તે ભાતું લઇ માર્ગમાં સમય થયે ખાવા બેસશે, ખાઇને પાણી પીને આગળ ચાલતાંજ રસ્તામાં પડીને મરણ પામશે, એટલે આપણે આની પીડામાંથી કાયમને માટે છૂટીશું.'

બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી.

ત્યાર પછી તેનું સંસ્કારિત વિષવાળું ભાતું લોહ માર્ગમાં ખાવા માટે તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી રીતે ભ કે પરીક્ષામાં કુશળ માણસ પણ તે જાણી શકે નહિ.

જ્યારે લોહજંઘ ભરૂચ આવ્યો અને કાર્યથી પરવારી બીજે નીકળ્યો ત્યારે ભાતું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયારી કરી વિષમિશ્રિત ભાતું તેને આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઇ ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો.

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના ઉપર તે ખાવા બેઠો. જ્યારે ભાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન થયા નહિ; તેને શુકનદ્વારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે શ જાણકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ.

શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે; 'શુકનશાસ્ત્રમાં નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.' ઘણો ભૂખ્યો હતો છતાં તે ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી તેને શુકનદ્વારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ

પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંઘે આથી નિશ્ચય ક 'પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે બેસતા શુકન પણ સારા થતાં નથી.'

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી ખાલી થઇ ગયું અને ખાડો પડ્યો, તો પણ સાહસને ધારણ અત્યંત શ્રમથી શિથિલ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ મુખવાળો, ધ્રૂજતો લોહજંઘ મહામુશ્કેલી વેઠીને ઉજ્જયિનીમાં ચં

રાજાએ તેની આવી સ્થિતિ જોઇને વિસ્મય પામી પૂછ્યું;

'લોહજંઘ ! આજે તારાં અવયવો શિથિળ કેમ થઈ ગયાં છે ? શું તારા શરીરમાં કાંઈ રોગની પીડા થઇ છે કે તું આવો દેખાય છે ? શું થયું છે ? સાચું બોલ.'

'સ્વામીન્ ! તમારી કૃપાથી આ આપના દૂત લોહજંઘને કોઇ પણ રોગની પીડા થઈ નથી; પણ હું ભૂખનાં દુઃખથી પીડાયેલો છું, તેથી મારી આવી સ્થિતિ થઈ છે.'

'શું મારા રાજ્યમાં તને ભોજન પણ મળતું નથી ?'

'આપની મહેરબાનીથી ભોજન ભાથું મળે છે, પણ આજે તે મેં ખાધુ નથી !'

'શા માટે ખાધું નથી ?'

ત્યારે તેણે રસ્તે બનેલી બધી હકીકત કહી સંભળાવી.

રાજાએ કહ્યું; 'ભાતું મારી પાસે લાવ.' ત્યારે લોહજંઘે તે ભાતું રાજાની પાસે મૂક્યું. રાજાએ પણ તે લાડવા ચારે બાજુએથી જોઇ તપાસી પોતાનાં હાથે બરાબર નિરીક્ષણ કર્યું. પણ કાંઈ પણ દોષ તેમાં જણાયો નહિ, ઊલટું સુગંધી ઉત્તમ દ્રવ્યો તેમાં મેળવેલા હોવાથી નાસિકાના પોષણને કરનારા તે હતા. ફરીથી વિશેષ નિર્ણય માટે પરીક્ષામાં કુશળ એવા પરીક્ષકોના હાથમાં તે ભાતું મૂકવામાં આવ્યું.

તેઓએ વિવિધ પ્રકારના શાસ્ત્રોક્ત પ્રકારોવડે તેની પરીક્ષા કરી, પણ તેનું હાર્દ તેઓને કાંઈ પણ સમજાવ્યું નહિ. પછી કોઇ નિર્વિષ ભાજનમાં તે ભાતું મૂક્યું તો પણ કાંઇ દૂષણ જાણવામાં આવ્યું નહિ. ત્યાર તે બધાએ રાજાને કહ્યું; 'આ લાડવામાં વિષાદિક કાંઇ દૂષણ જણાતું નથી.'

ત્યારે ચંડપ્રદ્યોતે *અભયકુમારને કહ્યું; 'આ ભાતું ખાતાં લોહજંઘને શુકનોએ વારંવાર રોકયો છે, તેથી તેમાં શંકા થઇ છે, પણ તેમાં રહેલું દૂષણ કોઈથી જાણી શકાતું નથી. તેથી હું પૂછું છું કે; 'આ મોદકો શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ?' તું સર્વ નિપુણ પુરૂષોમાં અગ્રેસર છો, તેથી નિર્ણય કરી આપ!'

ચંડપ્રદ્યોત રાજાના આ વચનોને સાંભળીને જરા હસીને તે મોદકો અભયકુમારે હાથમાં લઇને તપાસ્યા અને ઔત્પાતિકી બુદ્ધિવડે પુદ્ગલ દ્રવ્યોના પરિણામની વિચારણામાં નિપુણ થયેલી બુદ્ધિથી તે તેનાં રહસ્યને પામી ગયો.

પછી માથું ધૂણાવવા પૂર્વક તેણે જવાબ આપતાં કહ્યું; 'આ લાડવામાં અમુક દ્રવ્યોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલ દૃષ્ટિવિષ સર્પ રહેલો છે.'

અભયે કહેલી વાત સાંભળીને ચંડપ્રદ્યોત રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યો અને બોલ્યો; 'અરે! અભય તેં તો બહુ નવાઈ જેવી–ન માની શકાય તેવી પરીક્ષા કરી! ઘી તથા ખાંડ વગેરેથી બનાવેલા આ મોદકોમાં સર્પ કેવી રીતે પેસી ગયો? તારી કહેલી હકીકત સાંભળીને બધા સભ્યો મશ્કરી કરે છે, મને તો તારા પર શ્રદ્ધા છે જ કે; 'અભય કોઇ દિવસ ખોટું બોલતો નથી.' માટે તું સાચું વિશ્વાસ ઉપજે તેવું બોલ કે જેથી આ બધાનાં મોઢાં વિલખાં થાય.'

અભયકુમાર તે સાંભળી બોલ્યો; 'રાજન્! આ મોદકો જો ભાંગી નાખીએ તો તેમાં સર્પ પ્રકટ રીતે ન દેખાય, પણ જળાદિક

---

* વેશ્યાઓ ધર્મના બ્હાને છલના કરી, અભય કુમારને રાજગૃહીથી ઉજ્જયિનીમાં અપહરણ કરીને લાવેલ છે, ને રાજા ચંડપ્રદ્યોતે પોતાની પાસે અભયકુમારને રાખેલ છે. તે હકીકત પહેલા ખંડમાં આવી છે.

દ્રવ્યોનો સંયોગ થવાથી આ મોદકોમાં દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જે કોઈ આ મોદક ખાઈને પાણી પીએ, તેના પેટમાં સંમૂર્છિમ દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય અને તેના મુખેથી તે ફુંફાડો મારે, તેના ઝેરથી ખાનારનું હૃદય બળી જાય અને અંતે તે મૃત્યુ પામે.'

'કોઇએ પણ દ્વેષબુદ્ધિવડે આ મોદકોમાં ગુપ્ત રીતે વિષ નાંખીને તે બનાવ્યા છે. જો આપને આ બાબતનો વિશ્વાસ ન આવે તો વનમાં જઇને પરીક્ષા કરીએ.'

આવી વાત સાંભળીને રાજાનાં ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર થયો, અને અભયકુમાર તથા અન્ય સભાજનોને સાથે લઇને તે વનમાં ગયો.

ત્યાં અભયના કથનાનુસાર એક મોટી લાંબી ભીંત કરાવી. તે ભીંતના વચલા ભાગમાં તે લાડવાઓને મૂકીને તેના ઉપર પાણી રેડવામાં આવ્યું. ભીંતની પછવાડેના ભાગમાં આવીને બધાઓ ભીંતથી દૂર ઉભા રહ્યા. થોડા વખતમાં જ તે મોદકોમાં દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થયો. ઉત્પન્ન થતાં જ તે સર્પ જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં તેની દૃષ્ટિમાત્રના પ્રસારવડેજ, તેની સન્મુખ આવેલા વનનાં ઝાડો અને જંતુઓ સર્વે બળી ગયા અને તે પણ વનની જ્વાળામાં પડીને મરણ પામ્યો.

આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષપણે અદ્ભુત બનાવ નજરે જોઇને ચમત્કાર પામેલો રાજા બોલ્યો; 'અહો ! હું તારા ઉપર, તારા બુદ્ધિકૌશલ્યથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું; તેથી તારે અહિં મારી પાસેથી છૂટા થવા સિવાયનું કોઈ પણ વરદાન જોઇતું હોય તો તું માગ.'

આ પ્રમાણે ચંડપ્રદ્યોત રાજાનું વચન સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું: 'મારૂં વરદાન હાલ ભંડારમાં રાખો, અવસર આવે હું તે માંગી લઇશ.'

રાજાએ કહ્યું: 'ભલે ! તેમ થાઓ.' પછી બધા રાજ્યદ્વારે પાછા આવ્યા.

અભયકુમારની ત્યારબાદ આ પ્રસંગથી સર્વત્ર ઘણી ખ્યાતિ થઈ.

ચંડપ્રદ્યોત રાજાને વાસવદત્તા નામે એક પુત્રી હતી. તે સ્ત્રીઓની ત્રેસઠ કળામાં કુશળ થઇ હતી. પરંતુ સંગીતરત્નાકરાદિ ગ્રંથોમાં કહેલ એક ગીતકળામાં તે પ્રવીણ થઈ નહોતી.

તે કળાનો અભ્યાસ કરવા માટે એક કુશળ પાઠકને શોધવા સારૂ તેણે પોતાના પિતાને વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'પિતાજી! મારે સંગીતશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો છે, તે માટે અતિ અદ્‌ભુત એવા સંગીતશાસ્ત્રને ભણાવવામાં કુશળ જેના જેવો બીજો કોઈ ન હોય તેવા અદ્વિતીય ઉત્તમ પાઠકને આપ બોલાવીને મને સોંપો.'

રાજાએ કહ્યું; 'વત્સે! ચિંતા કરીશ નહિ, સ્વદેશ-પરદેશમાં સર્વત્ર શોધાવીને બહુમાનપૂર્વક તેને અહિં બોલાવી તારી ઈચ્છા હું પૂર્ણ કરીશ. 'બહુ રત્ના વસુંધરા' છે, અર્થાત્ પૃથ્વી ઉપર અનેક રત્નો હોય છે. શોધતાં શોધતાં તેવા ઉત્તમ પાઠકનો સંયોગ થઇ જશે.'

આમ પુત્રીને સંતોષીને સભામાં આવી ચંડપ્રદ્યોતે પોતાના મંત્રીઓને કહ્યું; 'કોઇ સંગીતશાસ્ત્ર શીખવવામાં કુશળ એવા સંગીતકારને શોધી આપો.'

તે સાંભળી મંત્રીઓએ કહ્યું; 'મહારાજ! હાલના સમયમાં તો શતાનિક રાજાનો પુત્ર ઉદાયનજ સર્વ ગાંધર્વશાસ્ત્રોમાં પારગામી અને અદ્વિતીય છે. તે ગીત અને વીણાના નાદવડે નિરવધિ વનચર પશુઓને વશ કરીને વગડામાં તેને બાંધી લે છે. આવું તેનું કૌશલ્ય છે.

'જો કોઈ આવીને કહે કે; 'આજે ઉપવનમાં હાથી આવ્યો છે.' તો તે સાંભળતાં તરત જ તે એકલોજ વનમાં જઇને ગીતવડે તે હાથીને વશ કરી ત્યાં જ બાંધી લે છે, તેથી તે ગજબંધનની ટેવવાળાને તેવી રીતનો ઉપાય કરીને અહીં પકડી લાવીએ.'

રાજાએ કહ્યું; 'તે કેવી રીતે બને? કારણ કે મેં પૂર્વે શ્રી **વીર**ભગવાન પાસે તેને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. તેના ઉપર સૈન્ય મોકલવું તે યોગ્ય નથી, માટે એ સિવાય તે અહિં કેવી રીતે આવે તે વિચારીને કહો !'

'સ્વામીન્ ! હસ્તીના છળથી તેને અહિં લાવીએ. કે જેમાં ખોટાં વસ્ત્ર અને વંશાદિકના અંગોપાંગવાળો અંદરથી પોલો એક હાથી બનાવરાવીએ. તેની અંદર પાદાદિકની જગ્યા ઉપર સુભટોને રાખીએ. અંદર બેઠેલા તેઓ સાચા હાથીની જેમજ વૃક્ષની ડાળીયો ભાંગવી, મંદગતિથી હાલવું ચાલવું વગેરે ક્રિયાઓ કરશે, તે ખોટો હસ્તી વગડામાં ભટકશે એટલે વનમાં ફરતા ચરના મુખેથી નવા હસ્તીનું આગમન સાંભળીને હાથીને પકડવાનો વ્યસની ઉદાયન રાજા તરત જ એકલો વનમાં આવશે અને હાથીને મોહ પમાડવા વીણા વગાડતો ગીતગાન કરશે; તે વખતે અંદર રહેલા આપણા સેવકો હાથીને ભમાવવા વગેરેની માયા દેખાડીને પોતાની પાસે તે રાજાને આકર્ષશે. તે ઉદાયન આથી હાથીની નજીકમાં આવશે, પોતાની તદ્દન નજીક આવેલા ઉદાયનને જ્યારે આપણા સેવકો દેખશે ત્યારે તરત જ તેઓ બહાર નીકળીને ગીતના વ્યસની તે રાજાને બાંધીને તેઓ અહીં લઇ આવશે. તેને અહિં લાવ્યા પછી વસ્ત્રો સુખાસન વગેરે આપીને આપણે અતિશય પ્રસન્ન કરીશું એટલે તે રાજકન્યા વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવાને કબુલ થશે.'

મંત્રીઓએ આ ઉપાય દેખાડ્યો, એટલે રાજાએ પણ 'તે પ્રમાણે કરો એવો આદેશ આપ્યો.'

મંત્રીઓએ તે પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી, બનાવટી હાથી બનાવડાવ્યો અને કૌશાંબીની નજીકના ઉપવનમાં તે માયાવી હાથીને લઇ જવામાં આવ્યો.

તે હાથી આમ તેમ પરિભ્રમણ કરવા લાગ્યો. કેટલાક નોકરો વેષબદલો કરીને દૂર ઉભા રહ્યા. તે માયાવી હાથીને વનમાં ફરતા ચર પુરુષોએ દીઠો, એટલે તે ખોટા હાથીને પણ સાચો હાથી માનીને ઉદાયન રાજાને તેમણે તે વાતના સમાચાર આપ્યા.

તેણે તે વાત સાંભળી કે તરત જ તે હાથીને બાંધી લેવાને માટે એકલોજ તે વનમાં આવ્યો. દૂરથી જ તે મોટા હાથીને જોઇને વીણા વગાડતો ઉદાયન રાજા હાથીને પોતાની પાસે લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો.

હાથી વૃક્ષની ડાળીઓ ભાંગવી વગેરે કાર્ય ત્યજી દઇને રાગથી જાણે ખેંચાયો હોય તેમ ધીમે ધીમે પગલાં ભરતો અને મસ્તક ધૂણાવતો તેની નજીક આવ્યો.

તે હાથીને અનુકૂળ રીતે નજીક આવતો દેખીને ઉદાયન રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'આ હાથી મારી ગીતકળાથી વશ થઈ માથું ધૂણાવે છે અને નજીક આવતો જાય છે. તેથી હવે થોડા વખતમાં જ તેને સંપૂર્ણ વશ કરીને હું બાંધી લઇશ.'

આમ વિચારતો આનંદપૂર્વક તે વીણા વગાડતો હતો, અને હાથી તદ્દન નજીક આવતો હતો.

તેટલામાં અચાનક તે માયાવી હાથીની અંદર રહેલા સેવકો અને દૂર ઉભેલા સેવકો પ્રગટ થઇ ગયા, અને તે બધાયે ઉદાયન રાજાને પકડી લીધો અને વનની અંદરના ભાગમાં રાખેલ રથમાં બેસાડીને ઉત્તમ જાતિનાં અશ્વો તે રથને જોડી દીધા.

તે અશ્વોએ ઉતાવળી ગતિથી અડધી ઘડીમાં એક યોજન માર્ગ કાપી નાંખ્યો. ઉદાયન તે ક્રિયા જોઇને વિચાર કરવા લાગ્યો;

હો કર્મની ગતિ કોણ જાણે છે? આ સુભટો મને ક્યાં લઈ
હો! મારાં પોતાનાં શસ્ત્રોજ મારા ઘાતક થયાં! આનું
શું થશે, તેની કાંઇ ખબર પડતી નથી.'

મ ચિંતાવડે દિઙ્મૂઢ થયેલ તે રાજા બોલવાને પણ સમર્થ
. સ્થળે સ્થળે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને
ક્રિયા કરતાં બીજે દિવસે તે રાજપુરૂષો ઉજ્જયિનીમાં ઉદાયનને
આવ્યા.

અને ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ પોતે ઉભા થઇને અતિ આદરપૂર્વક રથમાંથી તેને ઉતાર્યો, મિષ્ટ વચનોવડે તેને આલિંગન આપ્યું અને તેને ભેટીને પોતાનાજ આસન ઉપર તેને પોતાની સાથે બેસાડીને કહ્યું;

'વત્સાધિપતિ! તારે બિલકુલ ચિંતા કરવી નહિ. આ ઘરને તારા પોતાની ઘરની જેવુંજ ગણવું, મેં કોઇપણ ખોટા વિચારથી તને અહિં પકડી મંગાવ્યો નથી, કારણ કે પ્રથમથીજ મેં તો તને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. હજુ પણ મારાં ચિત્તમાં તેજ ભાવ વર્તે છે. તેથી ખોટો વિકલ્પ છોડી દઇને સુખેથી તું અહિં રહે અને જે કારણે કપટ કરીને તને અહીં પકડી મંગાવેલ છે તે કારણ તું સાંભળ!'

'મારી પુત્રી વાસવદત્તા પોતાનાં ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અનેક શાસ્ત્રકળાઓ શીખેલી છે, પરતું એક સંગીતશાસ્ત્રની કળામાં તે ન્યૂન છે. તે તેને આવડતી નથી, તેણે એક દિવસે મને કહ્યું; સંગીતશાસ્ત્રમાં નિપુણ એક અધ્યાપક મને મેળવી આપો; તેનું કથન સાંભળીને મારી સભામાં બુધ્ધિશાળી સભ્યોની પાસે એક ગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અધ્યાપકની તપાસ કરવાની મેં વાત કહી, ત્યારે જેઓ અનેક શાસ્ત્રોમાં વિશારદ અને અનેક દેશોમાં ફરેલા બુદ્ધિશાળી હતા, તે સર્વેએ સંગીતશાસ્ત્રની

'અહો કર્મની ગતિ કોણ જાણે છે? આ સુભટો મને ક્યાં લઈ જશે? અહો! મારાં પોતાનાં શસ્ત્રો જ મારા ઘાતક થયાં! આનું પરિણામ શું થશે, તેની કાંઈ ખબર પડતી નથી.'

આમ ચિંતાવડે દિઙ્મૂઢ થયેલ તે રાજા બોલવાને પણ સમર્થ થયો નહિ. સ્થળે સ્થળે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને ઉતરવાની ક્રિયા કરતાં બીજે દિવસે તે રાજપુરુષો ઉજ્જયિનીમાં ઉદાયનને લઈને આવ્યા.

અને ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

કુમારીએ કહ્યું; 'આર્ય ! મને પણ તમે કોઢીયા છો તેવું માર પિતાએ જ કહ્યું હતું.'

આમ વાતચિત કરતાં બંનેના મનમાં શંકા થઇ, તેથી તેનો નિર્ણય કરવાને પડદો દૂર કરી નાંખીને બંનેએ પરસ્પરનું રૂપ જોયું, ત્યારે બંનેનાં ચિત્તમાં પરમ આનંદ થયો.

બંને એક બીજાનું રૂપ જોઇને પરસ્પરની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; 'સૌભાગ્યશાળી નિરૂપમ એવું કેવું સુંદર રૂપ છે ! ત્રૈલોક્યના સારભૂત એવું આ રૂપ અતિશય ચતુરાઇથી જાણે વિધાતાએ બનાવ્યું હોય તેમ જણાય છે. !' આ પ્રમાણે ગુણ તથા રૂપથી રંજીત થયેલા અને પ્રેમામૃતનું પાન કરતા વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્ને વિસ્મયતાપૂર્વક બોલવા લાગ્યા; 'અહો ! રાજાએ આપણને બહુ જ ઠગ્યા !'

પરસ્પર ખેદ ધરતા તેઓએ નિશ્ચય કર્યો; 'આપણને રાજાએ પહેલાં છેતર્યા તો હવે આપણે રાજાને છેતરીએ તેમાં કાંઇ દોષ નથી.'

રાજકુમારીએ કહ્યું; 'આ ભવમાં તો તમે જ મારા સ્વામી છો.'

ઉદાયને જવાબમાં જણાવ્યું; 'મારી પ્રાણપ્રિયા તું જ છો.'

આ રીતે નિશ્ચય કરીને પરસ્પર અનુરક્ત થયેલાં તે બંને કાંચનમાલા ધાત્રી સિવાય બીજા કોઇથી પણ ન જણાય તેવી રીતે સુખપૂર્વક યથેચ્છપણે કામભોગ ભોગવવા લાગ્યા.

ભણવું, ભણાવવું તે તો બાહ્ય વૃતિએ રહ્યું અંદરખાનેથી તો વધતા જતા સ્નેહપૂર્વક તે દંપતિ દેવતાના સુખની ઉપમાને યોગ્ય એવા વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યા.

આમ કેટલો કાળ વીતી ગયો.

તેવામાં ... પ્રદ્યોત ... હસ્તીરત્ન–અનલગિરિ

'અહો કર્મની ગતિ કોણ જાણે છે? આ સુભટો મને ક્યાં લઈ જશે? અહો! મારાં પોતાનાં શસ્ત્રોજ મારા ઘાતક થયાં! આનું પરિણામ શું થશે, તેની કાંઇ ખબર પડતી નથી.'

આમ ચિંતાવડે દિઙ્મૂઢ થયેલ તે રાજા બોલવાને પણ સમર્થ થયો નહિ. સ્થળે સ્થળે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને ઉતરવાની ક્રિયા કરતાં બીજે દિવસે તે રાજપુરૂષો ઉજ્જયિનીમાં ઉદાયનને લઈને આવ્યા.

અને ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

૨ : ઉદાયન સાથે વાસવદત્તા ભાગે છે :

ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ પોતે ઉભા થઇને અતિ આદરપૂર્વક રથમાંથી તેને ઉતાર્યો, મિષ્ટ વચનોવડે તેને આલિંગન આપ્યું અને તેને ભેટીને પોતાનાજ આસન ઉપર તેને પોતાની સાથે બેસાડીને કહ્યું;

'વત્સાધિપતિ! તારે બિલકુલ ચિંતા કરવી નહિ. આ ઘરને તારા પોતાની ઘરની જેવુંજ ગણવું, મેં કોઇપણ ખોટા વિચારથી તને અહિં પકડી મંગાવ્યો નથી, કારણ કે પ્રથમથીજ મેં તો તને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. હજુ પણ મારાં ચિત્તમાં તેજ ભાવ વર્તે છે. તેથી ખોટો વિકલ્પ છોડી દઇને સુખેથી તું અહિં રહે અને જે કારણે કપટ કરીને તને અહીં પકડી મંગાવેલ છે તે કારણ તું સાંભળ!'

'મારી પુત્રી વાસવદત્તા પોતાનાં ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અનેક શાસ્ત્રકળાઓ શીખેલી છે, પરતું એક સંગીતશાસ્ત્રની કળામાં તે ન્યૂન છે. તે તેને આવડતી નથી, તેણે એક દિવસે મને કહ્યું; સંગીતશાસ્ત્રમાં નિપુણ એક અધ્યાપક મને મેળવી આપો; તેનું કથન સાંભળીને મારી સભામાં બુધ્ધિશાળી સભ્યોની પાસે એક ગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અધ્યાપકની તપાસ કરવાની મેં વાત કહી, ત્યારે જેઓ અનેક શાસ્ત્રોમાં વિશારદ અને અનેક દેશોમાં ફરેલા બુદ્ધિશાળી હતા, તે સર્વેએ સંગીતશાસ્ત્રની

કુશળતા માટે તારી પ્રશંસા કરી અને કહ્યું કે; 'હમણાંતો ઉદાયન રાજા જ સંગીતશાસ્ત્ર અને રસશાસ્ત્રમાં અતિશય નિપુણ છે, તે અદ્વિતીય કળાવાન છે તેના જેવો બીજો કોઈ તે કળામાં કુશળ નથી.'

'આ સાંભળીને મેં વિચાર્યું જો ઉદાયનને બોલાવવા માટે પ્રધાન પુરૂષોને હું મોકલીશ તો પોતાનાં રાજ્યમાં સુખેથી રહેતો તે મારો આદેશ માને અગર ન પણ માને; પોતાનું રાજ્ય છોડીને કોણ પરતંત્ર બને? તારી સાથે મારે કોઈ જાતનો વિરોધ નથી, વળી પૂર્વે મેં તને પુત્રપણે અંગીકાર કરેલો છે તેથી મારે તારી સાથે યુદ્ધ કરવું તે પણ યોગ્ય નહોતું. જો તું અહીં ન આવે તો મારી પુત્રીની ઈચ્છા નિષ્ફળ થાય તેથી હું આ પ્રમાણે છળ કરીને તને અહીં લાવેલ છું. બીજુ કાંઈપણ કારણ નથી. તેથી સુખપૂર્વક પોતાના ઘરની જેમ જ અહીં રહીને તું વાસવદત્તાને ભણાવ! પરંતુ તે પડદામાં રહીને ભણશે, કારણ કે તે કાણી છે. એટલે લજ્જાથી તે કોઇને પોતાનું મુખ દેખાડતી નથી.'

આમ કહીને બહુ સન્માન પૂર્વક ખાનપાન, વસ્ત્રો આદિ આપી પોતાની સમાન બનાવી વત્સરાજ ઉદાયનને ચંડપ્રદ્યોતે પોતાની પાસે રાજકુલમાં રાખ્યો.

જ્યોતિષીઓએ કહેલા શુભ દિવસે સંગીતશાસ્ત્રનો પ્રારંભ કરાવવાનો રાજાએ નિર્ણય કર્યો. વાસવદત્તાને બધી હકીકત કહી અને છેવટે કહ્યું;

'વત્સે! અમુક દિવસે તારે સંગીતશાસ્ત્ર શીખવાનો આરંભ કરવાનો છે. પણ તારે ગુરુનું મુખ જોવું નહિ. કારણ કે ભરત શાસ્ત્રમાં તે કુશળ છે, પણ કર્મના દોષથી ચંદ્રના કલંકની જેમ કુષ્ટ-કોઢ રોગથી તે વ્યાપ્ત થયેલ છે. રાજવંશીઓને કુષ્ઠીનું

મુખ જોવાનો નીતિશાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલ છે, તેથી જવનિકામાં રહીને જ તારે શીખવું.'

આ પ્રમાણે ચંડપ્રદ્યોતે પોતાની પુત્રી વાસવદત્તાને શિખામણ આપીને નિશ્ચિત કરેલા શુભ દિવસે શાસ્ત્રનો આરંભ કરાવ્યો.

હમેશાં ઉદાયન વાસવદત્તાના મહેલે જઇને ભદ્રાસન ઉપર બેસીને પડદાને આંતરે બેઠેલી વાસવદત્તાને સંગીતશાસ્ત્રનાં રહસ્યો શિખવવા લાગ્યો, તે પણ વિનયપૂર્વક પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર શાસ્ત્રનાં રહસ્યો શીખવા લાગી.

ઉદાયન તેનું બુદ્ધિકૌશલ્ય જોઇને પ્રસન્ન થઈ ઉત્સાહપૂર્વક ભણાવવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્ર શિખતી વાસવદત્તાને તાલ, માન, માત્રા, લય, અનુભાવ, અલંકાર વગેરેથી રસોત્પત્તિનું રહસ્ય અત્યંત સૂક્ષ્મ રીતે ઉદાયને સમજાવ્યું.

પણ અત્યંત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તે ગ્રહણ કરાય તેમ હોવાથી બે, ત્રણ, ચાર વખત શિખવ્યા છતાં વાસવદત્તા તે બરોબર ગ્રહણ કરી શકી નહિ, તેથી વારંવાર તે પૂછવા લાગી.

એટલે વત્સરાજ કહેતાં થાકી જવાથી આક્રોશપૂર્વક ક્રોધ કરી તિરસ્કારથી બોલ્યો; 'રે કાણાં નેત્રવાળી! નેત્રની સાથે શું તારી બુદ્ધિ પણ નષ્ટ થઈ ગઇ છે? આંખના ફૂટવા સાથે શું તારૂં હૃદય પણ ફૂટી ગયું છે? અરે શૂન્ય ચિત્તવાળી! મેં વારંવાર કહ્યું તો પણ કેમ ધારણ કરી શકતી નથી?'

આવાં પોતાનાં અધ્યાપકનાં વચનો સાંભળીને રાજકુમારીનાં હૃદયમાં અતિશય આઘાત લાગ્યો.

'એટલે આવેશમાં તેણે જવાબ આપતા કહ્યું; 'આપે મારા મંદબુદ્ધિપણાના કારણથી અણસમજ દેખીને જે આક્રોશવાળા વચનોવડે શિક્ષા આપી તે તો મેં મસ્તકે ચઢાવી છે કેમકે તેમાં તે મારો જ દોષ છે; પરંતુ આપે જે મને 'કાણી' એવું કલંક આપ્યું તે બોલવું આપ જેવાને જરા પણ યોગ્ય નથી. તેથી ફરીથી તેવું દૂષણ આપશો નહિ. આંખનું કાણાપણું તો પૂર્વ ભવમાં કરેલા પાપના ઉદયથીજ થાય છે. કહ્યું છે કે; 'વામનમાં સાઠ દોષો હોય છે, માંજરી આંખવાળામાં એંશી દોષો હોય છે, ઠુંઠીયા વળેલમાં સો દોષો હોય છે, પણ કાણામાં તો અસંખ્ય દોષો હોય છે.' પણ તેવાં કર્મનાં ઉદય વગર 'કાણી' એવું વચન સાંભળવા કોણ સમર્થ થાય ? '

પોતાનાં પાપના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલ કર્મના વિપાકને અનુભવતો પણ જે કોઈ પારકાનાં અછતા દોષને વર્ણવે છે, તે કાયર પુરૂષજ સમજવો. તમે પહેલાં આગલા જન્મમાં કોઇને આવાં ખોટાં કલંકો આપ્યા હશે, તે કર્મના ઉદયથીજ આ ભવમાં કુષ્ટીપણું પામ્યા છો.'

કટાક્ષ તથા આક્ષેપ ગર્ભિત વાસવદત્તાનાં આ વચનોને સાંભળીને આવેશમાં આવી ઉદાયને કહ્યું; 'અરે કુશિષ્યાઓમાં અગ્રેસર ! વિદ્યાર્થીઓને અધ્યાપક અભ્યાસ કરાવતા હોય ત્યારે કાંઈ પણ સામો જવાબ આપવો તે યોગ્ય નથી, તેને બદલે તું તો ઉલટું કુષ્ટીપણાનું કલંક મને આપીને પ્રતિવાદીની જેમ સામું બોલે છે. જો વિમળ અને રોગ રહિત એવા તારા આ અધ્યાપકના શરીરને કલંક દઇને તું ગુરૂદ્રોહ કરે છે ! '

વાસવદત્તાએ કહ્યું; 'અરે આર્ય ! કમળદળ લોચનવાળી મને તમે કાણી કેમ કહી ? '

ઉદાયને કહ્યું; 'મેં તો તારા પિતા પાસેથી સાંભળ્યું હતું તેથી જાણ્યું.'

કુમારીએ કહ્યું; 'આર્ય ! મને પણ તમે કોઢીયા છો તેવું મારા પિતાએ જ કહ્યું હતું.'

આમ વાતચિત કરતાં બંનેના મનમાં શંકા થઇ, તેથી તેનો નિર્ણય કરવાને પડદો દૂર કરી નાંખીને બંનેએ પરસ્પરનું રૂપ જોયું, ત્યારે બંનેનાં ચિત્તમાં પરમ આનંદ થયો.

બંને એક બીજાનું રૂપ જોઇને પરસ્પરની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; 'સૌભાગ્યશાળી નિરૂપમ એવું કેવું સુંદર રૂપ છે ! ત્રૈલોક્યના સારભૂત એવું આ રૂપ અતિશય ચતુરાઇથી જાણે વિધાતાએ બનાવ્યું હોય તેમ જણાય છે. !' આ પ્રમાણે ગુણ તથા રૂપથી રંજીત થયેલા અને પ્રેમામૃતનું પાન કરતા વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્ને વિસ્મયતાપૂર્વક બોલવા લાગ્યા; 'અહો ! રાજાએ આપણને બહુ જ ઠગ્યા !'

પરસ્પર ખેદ ધરતા તેઓએ નિશ્ચય કર્યો; 'આપણને રાજાએ પહેલાં છેતર્યા તો હવે આપણે રાજાને છેતરીએ તેમાં કાંઇ દોષ નથી.'

રાજકુમારીએ કહ્યું; 'આ ભવમાં તો તમે જ મારા સ્વામી છો.'

ઉદાયને જવાબમાં જણાવ્યું; 'મારી પ્રાણપ્રિયા તું જ છો.'

આ રીતે નિશ્ચય કરીને પરસ્પર અનુરક્ત થયેલાં તે બંને કાંચનમાલા ધાત્રી સિવાય બીજા કોઇથી પણ ન જણાય તેવી રીતે સુખપૂર્વક યથેચ્છપણે કામભોગ ભોગવવા લાગ્યા.

ભણવું, ભણાવવું તે તો બાહ્ય વૃતિએ રહ્યું અંદરખાનેથી તો વધતા જતા સ્નેહપૂર્વક તે દંપતિ દેવતાના સુખની ઉપમાને યોગ્ય એવા વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યા.

આમ કેટલોક કાળ વીતી ગયો.

તેવામાં એક વખતે ચંડપ્રદ્યોત રાજાનો હસ્તીરત્ન—અનલગિરિ

નામનો હાથી મદવાળો થયો અને પોતાનો મહાન આલાનસ્તંભ ઉખેડી નાંખીને તે સમગ્ર નગરમાં મોટા પવનથી સાગરમાં હોડકું જેમ ઉંચે નીચે ઉછળે તે પ્રમાણે ઘરો તથા દુકાનોને ભાંગતો અહીં તહીં ભમવા લાગ્યો.

હાથીના ત્રાસથી કંટાળેલા લોકો ઠેકાણે ઠેકાણે પોકાર કરતા હતા. ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા બીજા મોટા રાજ્યરસ્તાઓ ઉપર હાથીના ભયથી કોઈ નીકળતું નહિ; જો કોઈ મનુષ્ય જરૂરી કાર્ય માટે નીકળતું તો તે પણ તાકીદે કામ પૂર્ણ કરી ઘરમાં પેસી જતું હતું.

રાજાના આદેશથી અનેક રાજ્યરક્ષક સૈનિકો, જેઓ હાથીને દમન કરવાની કળામાં કુશળ હતા, તેઓએ પોતપોતાની કળા વાપરી પણ તેઓ અંતે થાકયા. કોઈથી પણ તે હાથી વશ કરી શકાયો નહિ.

નગરના લોકોનો આ રીતનો ત્રાસ જોઈને પ્રદ્યોત રાજાએ બુદ્ધિશાલી અભયકુમારને પૂછયું; 'મારાં રાજ્યનાં સારભૂત આ અનલગિરિ હાથીને કયા ઉપાયવડે વશ કરવો !'

રાજાના પૂછવાથી અભયકુમારે જવાબ આપ્યો; 'મહારાજ! જો વત્સરાજ ઉદાયન વીણા વગાડવા પૂર્વક મધુર સ્વરે ગીતકળા કેળવે, તો આ હસ્તી તરત વશ થશે, તે સિવાય થશે નહિ.'

તે સાંભળી પ્રદ્યોતરાજાએ તરતજ વત્સરાજને બોલાવીને કહ્યું; 'કળાના નિધાન! આ નગરનાં લોકો ઉપર કૃપા કરીને તમે અનુભવેલી રાગકળા પ્રસારો, કે જેનાવડે આ અનલગિરિ હસ્તી વશ થઈને સરલતા ધારણ કરે, અને બંધસ્થાને જઈને ઉભો રહે. તમારા વગર બીજો કોઈ પણ એવો હું જોતો નથી, કે જે હસ્તીનો ભય નિવારી

શકે, તેથી ઘણા જીવોને અભય આપવારૂપ આ ગજને આલાનસ્તંભે લઇ જઇને તમારું ક્ષત્રિય બિરૂદ સાર્થક કરો.'

તે સાંભળી વત્સરાજ બોલ્યો; 'મહારાજ! આ અનલગિરિ હસ્તી અતિશય ઉત્કટ મદવડે અંધ થયેલો છે, તેથી જો રાજકુમારી વાસવદત્તા પટને આંતરે રહી સુખાસનમાં બેસીને મારી સાથે ગાયન કરે, તો આ હસ્તી અમારા બંનેનો સ્વર મિશ્રિત થવાથી થયેલ ગંભીર ગાયનના ઘોષવડે મૂર્છા પામવાથી વશ થવા સંભવ છે.'

તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું; 'ભલે તેમ કરો, પણ હાથીને તાકીદે વશ કરો.'

રાજાની આજ્ઞા મળવાથી વાસવદત્તા પટથી આંતરેલા સુખાસ-નમાં બેસીને તેની સાથે ગઇ; પછી વાસવદત્તા અને વત્સરાજ હસ્તીની નજીક ગયા.

વીણા વગાડવાપૂર્વક બંનેએ સ્વરમેળ કરીને એવી રીતે ગીતગાનનો આલાપ કર્યો કે જેનાથી તે હાથી તરત જ મદ છોડી દઇને તેઓની પાસે માથું ધુણાવતો આવીને સ્થિર થઈ ઉભો રહ્યો.

વત્સરાજ ઉદાયને બે ઘડી સુધી બહુ પ્રબળ ગીતગાનોથી તેને તૃપ્ત કર્યો, શાંત પાડયો, એટલે તે સરલ થઇ ગયો. તે શાંત થતાં જ કુમાર ઠેકડો મારી તેની ઉપર ચઢી બેઠો. પછી સુખેથી બંધસ્થાને લઈ જઈને તેને દૃઢ બંધનોવડે બાંધી રાજાની પાસે જઈ બધી હકીકત નિવેદન કરી. રાજાએ તે બંનેના ઘણાં વખાણ કર્યાં અને તેઓને વિસર્જન કર્યાં.

પછી અભયનું બુદ્ધિ કૌશલ્ય જોઇને બહુ સંતુષ્ટ થયેલ ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'બુદ્ધિના નિધાન! અહિંથી છૂટવા સિવાય જે કાંઇ ઇચ્છા હોય

ને વર માંગ !' અભયકુમારે પ્રથમની માફક તે વર પણ થાપણ તરીકે રખાવ્યો

એકદા વસંતઋતુ આવી ત્યારે આનંદિત થયેલા ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ નગરીની પાસેના ઉપવનમાં ગાંધર્વની ગોષ્ઠિનો આરંભ કર્યો. તે વખતે વત્સરાજનો યૌગંધરાયણ નામે મંત્રી તેના સ્વામીની તપાસ કરવા ત્યાં આવ્યો હતો અને ઉજ્જયિનીમાં જુદો જુદો વેષ પહેરીને ત્રિપથ, ચતુષ્પથમાં ફરતો હતો.

તે ફરતાં ફરતાં આ રીતે બોલતો હતો;

यदि तां चैव तां चैव, तां चैवायतलोचनाम् ।
न हरामि नृपस्यार्थे, नाहं यौगन्धरायणः ॥

આ શ્લોકને બોલતો બોલતો તે નગરમાં ફરતો હતો. પણ તે શ્લોકનો ભાવાર્થ કોઇ સમજતું નહોતું.

એક દિવસ તે ફરતો ફરતો રાજ્ય મહેલના રસ્તે નીકળ્યો, પ્રદ્યોતરાજા તેને આ પ્રમાણે બોલતો સાંભળીને ક્રોધ પામ્યો. પણ ભાવાર્થ માલુમ નહિ પડવાથી તેનો ક્રોધ શાંત પડી ગયો.

વળી તેનો જેવો તેવો વેષ વગેરે જોઇને તે વિચારવા લાગ્યો, કે; 'આ કોઇ ભ્રમિત ચિત્તવાળો દેખાય છે, તેથી ગમે તેવું બોલે છે.'

એક દિવસે ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ વિચાર્યું; 'મારી પુત્રી વાસદત્તાને શિખવતા વત્સરાજને ઘણા દિવસો વીતી ગયા, તેથી આજે તેની ગીતવિદ્યાકળાની કુશળતા તપાસું; તે બંનેનો ઉદ્યમ કેવો ફળીભૂત થયો છે, તેની તપાસ કરૂં ?'

આમ વિચાર કરીને રાજાએ પ્રધાન પુરૂષ દ્વારા વત્સરાજને કહેવડાવ્યું; 'તમારે આવતી કાલે સવારે વાસવદત્તાને સાથે લઈને

ઉપવનમાં આવવું, તમારો તેને ભણાવવાનો ઉદ્યમ કેવો સફળ થયો છે? તે જોવાની મારી ઇચ્છા છે.'

વત્સરાજે જવાબ આપ્યો; 'બહુ સારૂં, સવારે આવીશ.'

રાજાએ દાસીદ્વારા વાસવદત્તાને કહેવરાવ્યું; 'સવારે તારા અધ્યાપકની સાથે તારે ઉપવનમાં આવવું અને ઘણા દિવસથી શીખેલી કળા અમને બતાવવી. ગીત, સંગીત. રસ, રાગ વગેરે કળાઓમાં આપણા નગરના જે વિદ્વાનો છે. તે કુશલ કલાજ્ઞો પણ તે અવસરે ત્યાં આવશે, તેથી તારે અવશ્ય તારા અધ્યાપકને સાથે લઇને આવવું.'

તે સાંભળીને વાસવદત્તાએ પણ 'બહુ સારૂં' તેમ કહીને તે દાસીને વિસર્જન કરી.

બરોબર અવસર જોઇને અવસરના જાણ વત્સરાજે વાસવદત્તાને કહ્યું; 'પ્રિયે! આજે બરોબર કારાગૃહમાંથી છૂટવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, કારણ કે રાજાએ બહાર આવવાનો આદેશ આપ્યો છે, માટે આપણે વેગવતી હાથિણી કે જે સમગ્ર રાજ્યમાં વેગપૂર્વકની ગતિ માટે નામ પ્રમાણે ગુણવાળી છે. તેના ઉપર બેસીને આપણી નગરી કૌશાંબી બાજુ ઉપડી જવાનો આ સમય આપણને અનુકૂળ છે; કેમકે ફરીથી ગામ બહાર નીકળવાની આજ્ઞા કોણ જાણે ક્યારે મળશે? તેથી આપણે જે ધાર્યું છે તે આજેજ કરીએ. વેગવતી હાથિણીની આગળ અશ્વાદિક કોઇ પાછળ દોડવાને શક્તિમાન થાય તેમ નથી.'

આ રીતે વત્સરાજે કહ્યું તે વાસવદત્તાને પણ અનુકૂળ લાગ્યું અને વૈદ્યના કથનની જેમ તે તેણે સ્વીકાર્યું; ત્યાર પછી વાસવદત્તાએ વેગવતી હાથિણી મંગાવી

આ અવસરે કોઈ અંધ છતાં પણ બહુ સારી રીતે નિમિત્ત જોનાર અત્યંત કુશળ એવા રત્નદત્ત જ્યોતિષીને દ્રવ્ય આપી પ્રસન્ન

તે વર માંગ !' અભયકુમારે પ્રથમની માફક તે વર પણ થાપણ તરીકે રખાવ્યો

એકદા વસંતઋતુ આવી ત્યારે આનંદિત થયેલા ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ નગરીની પાસેના ઉપવનમાં ગાંધર્વની ગોષ્ઠિનો આરંભ કર્યો. તે વખતે વત્સરાજનો યૌગંધરાયણ નામે મંત્રી તેના સ્વામીની તપાસ કરવા ત્યાં આવ્યો હતો અને ઉજ્જયિનીમાં જુદા જુદા વેષ પહેરીને ત્રિપથ, ચતુષ્પથમાં ફરતો હતો.

તે ફરતાં ફરતાં આ રીતે બોલતો હતો;

यदि तां चैव तां चैव, तां चैवायतलोचनाम् ।
न हरामि नृपस्यार्थे, नाहं यौगन्धरायणः ॥

આ શ્લોકને બોલતો બોલતો તે નગરમાં ફરતો હતો. પણ તે શ્લોકનો ભાવાર્થ કોઈ સમજતું નહોતું.

એક દિવસ તે ફરતો ફરતો રાજ્ય મહેલના રસ્તે નીકળ્યો. પ્રદ્યોતરાજા તેને આ પ્રમાણે બોલતો સાંભળીને ક્રોધ પામ્યો. પણ ભાવાર્થ માલુમ નહિ પડવાથી તેનો ક્રોધ શાંત પડી ગયો.

વળી તેનો જેવો તેવો વેષ વગેરે જોઈને તે વિચારવા લાગ્યો, કે; 'આ કોઈ ભ્રમિત ચિત્તવાળો દેખાય છે, તેથી ગમે તેવું બોલે છે.'

એક દિવસે ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ વિચાર્યું'; 'મારી પુત્રી વાસવદત્તાને શિખવતા વત્સરાજને ઘણા દિવસો વીતી ગયા, તેથી આજે તેની ગીતવિદ્યાકળાની કુશળતા તપાસું; તે બંનેનો ઉદ્યમ કેવો ફળીભૂત થયો છે, તેની તપાસ કરું !'

આમ વિચાર કરીને રાજાએ પ્રધાન પુરૂષ દ્વારા વત્સરાજને કહેવડાવ્યું; 'તમારે આવતી કાલે સવારે વાસવદત્તાને સાથે લઈને

ઉપવનમાં આવવું, તમારો તેને ભણાવવાનો ઉદ્યમ કેવો સફળ થયો છે? તે જોવાની મારી ઇચ્છા છે.'

વત્સરાજે જવાબ આપ્યો; 'બહુ સારૂં, સવારે આવીશ.'

રાજાએ દાસીદ્વારા વાસવદત્તાને કહેવરાવ્યું; 'સવારે તારા અધ્યાપકની સાથે તારે ઉપવનમાં આવવું અને ઘણા દિવસથી શીખેલી કળા અમને બતાવવી. ગીત, સંગીત. રસ, રાગ વગેરે કળાઓમાં આપણા નગરના જે વિદ્વાનો છે. તે કુશલ કલાજ્ઞો પણ તે અવસરે ત્યાં આવશે, તેથી તારે અવશ્ય તારા અધ્યાપકને સાથે લઇને આવવું.'

તે સાંભળીને વાસવદત્તાએ પણ 'બહુ સારૂં' તેમ કહીને તે દાસીને વિસર્જન કરી.

બરોબર અવસર જોઇને અવસરના જાણ વત્સરાજે વાસવદત્તાને કહ્યું; 'પ્રિયે ! આજે બરોબર કારાગૃહમાંથી છૂટવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, કારણ કે રાજાએ બહાર આવવાનો આદેશ આપ્યો છે, માટે આપણે વેગવતી હાથિણી કે જે સમગ્ર રાજ્યમાં વેગપૂર્વકની ગતિ માટે નામ પ્રમાણે ગુણવાળી છે. તેના ઉપર બેસીને આપણી નગરી કૌશાંબી બાજુ ઉપડી જવાનો આ સમય આપણને અનુકૂળ છે; કેમકે ફરીથી ગામ બહાર નીકળવાની આજ્ઞા કોણ જાણે કયારે મળશે? તેથી આપણે જે ધાર્યું છે તે આજેજ કરીએ. વેગવતી હાથિણીની આગળ અશ્વાદિક કોઇ પાછળ દોડવાને શકિતમાન થાય તેમ નથી.'

આ રીતે વત્સરાજે કહ્યું તે વાસવદત્તાને પણ અનુકૂળ લાગ્યું અને વૈદ્યના કથનની જેમ તે તેણે સ્વીકાર્યું; ત્યાર પછી વાસવદત્તાએ વેગવતી હાથિણી મંગાવી

આ અવસરે કોઈ અંધ છતાં પણ બહુ સારી રીતે નિમિત્ત જોનાર અત્યંત કુશળ એવા રત્નદત્ત જ્યોતિષીને દ્રવ્ય આપી પ્રસન્ન

કરીને યૌગન્ધરાયણ મંત્રીએ પૂછયું; 'આ વેગવતી હાથિણી ધારેલ સ્થળે નિર્વિઘ્ને પહોંચશે કે નહિ ?'

તેના ઉત્તરમાં નિમિત્ત શાસ્ત્રમાં કુશળ એવા તે રત્નદત્ત જ્યોતિષીએ કહ્યું; 'આ વેગવતી હાથિણી સો યોજન જઇને તરતજ પ્રાણ ત્યજશે તે વખતે વિઘ્ન આવશે. આની પાછળ અનલગિરિ હસ્તી આવશે, તેથી તેનું વિઘ્ન નિવારવાને તે હાથિણીના મૂત્રના ભરેલા બે બે ઘડા બંને બાજુએ સ્થાપવા ને યોગ્ય સમયે તેનો ઉપયોગ કરવો.'

આ પ્રમાણે નિમિત્તિયાના કહેવાથી તે વાત લક્ષ્યમાં રાખીને યૌગન્ધરાયણે તે મુજબ વ્યવસ્થા કરાવી વેગવતીને તૈયાર કરી.

પછી ઘણું દાન આપી તે રત્નદત્ત જ્યોતિષીને સંતોષીને યૌગંધરાયણે તેને કહ્યું; 'આ વાત કોઈની પાસે તમારે કહેવી નહિ.' આમ કહીને તેને રજા આપી.

પછી વત્સરાજ, રાજકન્યા વાસવદત્તા, ઘોષવતી દાસી, ધાત્રી કાંચનમાળા અને હસ્તિનો રક્ષક તેમજ તેનો ચલાવનાર મહાવત આ બધાયે વેગવતી ઉપર આરૂઢ થયા. યૌગન્ધરાયણે સંજ્ઞા કરી એટલે વત્સાધિપતિ ચાલ્યો.

અનુક્રમે ઉજ્જયિનીની બહાર જે ઉદ્યાનમાં તેઓને ઉતરવાનું હતું તે સ્થળે તેઓ આવ્યા, ત્યારે ક્ષત્રિયના આચારમાં અગ્રેસર એવો વત્સરાજ ક્ષાત્રધર્મનું પાલન કરવા માટે આ પ્રમાણે મોટેથી બોલ્યો; 'આજે વાસવદત્તા, કાંચનમાળા, વસંતક નામનો હાથીનો રક્ષક, વેગવતી તથા ઘોષવતી તે સર્વને સ્વેચ્છાથી લઇને વત્સરાજ જાય છે, તેથી જે શૂર હોય તે મૂકાવવા માટે દોડજો.'

આમ મોટા ઉચ્ચારપૂર્વક ઉદ્‌ઘોષણા કરીને વેગવતીને ત્વરિત ગતિવડે ચલાવી ને. તે પણ ઉતાવળી ગતિથી ચાલવા લાગી.

૩ : અભયકુમાર પડકાર કરી વિદાય લે છે :

ચંડપ્રદ્યોત રાજા વગેરે સર્વેએ વત્સરાજે કહેલું સાંભળ્યું. પ્રદ્યોત રાજાએ કોપાકુળ થઇને સેવકોને આદેશ કર્યો; 'અરે દોડો ! દોડો ! તાકીદે મારા અપરાધીઓને પકડો અને મારી સમક્ષ હાજર કરો.'

ચંડપ્રદ્યોતરાજાનાં વચન સાંભળીને મંત્રી વગેરે સર્વે કહેવા લાગ્યા કે, 'સ્વામિન, તે તો વેગવતી ઉપર બેસીને જાય છે, તેને પકડવાને કોણ સમર્થ છે ?' તે સાંભળીને એક મંત્રીએ કહ્યું; 'મહારાજ આ વેગવતીની પાછળ અનલગિરિને દોડાવવો જોઇએ, અનલગિરિ હાથી વિના વેગવતીની ગતિ રોકવાને કોઇ સમર્થ નથી.'

'ભલે તેમ થાઓ, પણ કોઈ પણ પ્રયત્ને ઉદાયનને તાકીદે પકડીને અહિં લાવો.'

પછી અન્ય સૈનિકોની સાથે ચંડપ્રદ્યોતે પોતાના પુત્ર મહાબાહુને અનલગિરિ ઉપર બેસાડીને તે સર્વને તેની પાછળ દોડાવ્યા.

અતિ ઉતાવળી ગતિથી ચાલતો અનલગિરિ પચીશ યોજન ગયો ત્યારે વેગવતીની સાથે તેઓ થઇ ગયા.

તેને દૂરથી આવતો દેખીને વત્સરાજે એક હાથિણીના પેશાબથી ભરેલો ઘડો માર્ગમાં પછાડીને ફોડયો. મૂત્રની વાસથી મૂંઝાયેલો હસ્તી મૂત્રને સુંઘતો ઉભો રહ્યો. સિપાઇઓએ બહુ બહુ પ્રેર્યો, તો પણ એક ડગલું ચાલ્યો નહિ. એક ઘડી સુધી મૂત્રની ગંધથી જ્યારે તેનું મગજ ભરાયું, ત્યારે તે આગળ ચાલ્યો. વેગવતીએ આ એક ઘડીના આંતરામાં તો ઘણો પંથ ઓળંગ્યો. ફરીવાર પણ પચીશ યોજન ગયા ત્યારે વેગવતીની સાથે અનલગિરિ થઈ ગયો, ફરીવાર તેજ પ્રમાણે હાથિણીના પેશાબનો ઘડો વત્સરાજે રસ્તામાં ફોડયો, એટલે પાછું એક ઘડીનું અંતર પડી ગયું.

આમ સમગ્ર માર્ગમાં વત્સરાજે મૂત્રના ચારે ઘડા ફોડીને અનલગિરિ હસ્તીની ગતી રોકી. આ પ્રમાણે ચાર વખત થતાં છેલ્લીવાર અનલગિરિ અને વેગવતી એકઠા થઇ ગયા, તે વખતે પ્રદ્યોતરાજાના પુત્ર મહાબાહુએ વત્સરાજને મારવા માટે ધનુષ્ય ઉપર બાણ ચઢાવ્યું.

તે જોઇ વાસવદત્તા ઉભી થઈ અને વત્સરાજને ઘેરી લઇને તેની આડે ભાઇની સામે ઉભી રહી, એટલે મહાબાહુએ વિચાર કર્યો, 'બહેન વચ્ચે આવીને ઉભી રહી, હવે બહેનને કેમ મરાય !'

આમ વિચાર કરતાં વિલંબ થયો. એટલે વત્સરાજનો રાજ્ય પ્રદેશ આવ્યો, વેગવતી દોડતી વત્સરાજના રાજ્યમાં તેની રાજધાની કૌશાંબીની નજીક આવી.

તે વખતે પ્રદ્યોતનો પુત્ર મહાબાહુ વિલક્ષ વદનવાળો થઇને તેને છોડી દઈ પાછો વળ્યો. વત્સરાજ વગેરે વેગવતીની પીઠ ઉપરથી નીચે ઉતરીને થાક ઉતારવા કોઇક ગામમાં રહ્યા. તેટલામાં એક ક્ષણમાં વેગવતી મરણ પામી. વત્સરાજે વાસવદત્તાની સાથે હર્ષપૂર્વક કૌશાંબી પહોંચી રાજમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ બાજુ નિરાશ થઈને પાછા વળેલા મહાબાહુ રાજકુમારે ઉજ્જયિની પહોંચીને ચંડપ્રદ્યોતને બધી હકીકત જણાવી.

તે સાંભળી ક્રોધથી ધમધમાયમાન થયેલા તેણે યુદ્ધની સામગ્રી એકઠી કરવા માંડી.

શતબલ મંત્રીએ રાજાને વિનંતિ કરી.' રાજન્! હવે વત્સરાજ ઉદાયનની સાથે યુદ્ધાદિ કરવું તે અનુચિત છે, કારણ કે વાસવદત્તાએ સ્વેચ્છાથી વત્સરાજને પોતાના સ્વામી તરીકે મનમાં નિશ્ચય કરીને સ્વીકાર્યો છે; તે તેને હવે કેવી રીતે છોડશે? વળી કોઇ ઉપાયથી અગર છળથી વાસવદત્તાને અહિં લાવીએ, તો પણ અન્યે અંગીકાર કરેલ અને ભોગવેલ રાજપુત્રીને કોણ કુલીન પુરૂષ પત્ની તરીકે સ્વીકારશે? ઉલટું તેણે તો તમારી ચિંતા ઓછી કરી, સ્વયં પતિને શોધી લઈને લગ્નાદિ નિમિત્તે સ્વયંવરાદિકનો ઘણો ખર્ચ તેણે બચાવ્યો. પોતાને અનુકૂળ અને અનુરૂપ વર જોઇને તેણે તેને ગ્રહણ કર્યો, તેમાં તેણે કાંઈ અયુકત કર્યું હોય તેમ લાગતુ નથી.'

'વત્સરાજ પણ ઉચ્ચ કુળનો રાજા છે. વિદ્યા અને કળાનો ભંડાર છે. શોધવા જતાં પણ આવો વર મળે નહિ, તેથી આ તો યોગ્ય યુગલ જોડાયું છે, માટે આમ સમજીને હવે મૌન રહેવું. નિરર્થક યુદ્ધાદિ કરવાથી તો ઉલટો અપયશ થશે અને મૂર્ખતા પ્રકટ થશે. તેથી હવે તો સર્વ સામગ્રી લઈને પ્રધાન પુરૂષોને ત્યાં મોકલો અને આનંદથી બંન્નેનું પાણિગ્રહણ કરાવો એમ કરવું તે હવે યુકત છે. બીજું કાંઈ પણ કરવું યુકત નથી.'

રાજાએ પણ શતબલ મંત્રીના વચનથી શાંત થઇને વત્સરાજ ઉદાયનની સાથે વાસવદત્તાના લગ્ન કર્યા. અને બધું વાતાવરણ ત્યારબાદ સ્વસ્થ થયું.

એક દિવસે અવંતીમાં અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થયો. ઘરો, બજારો વગેરે મકાનો જોત જોતાંમાં બળીને ભસ્મ થઈ જવા લાગ્યા. જળાદિ પુષ્કળ છાંટવા માંડયું, તો પણ અગ્નિ શાંત પડયો નહિ.

એક સ્થળે અગ્નિ હોલવે તેવામાં તો અનેક સ્થળે જ્વાળા અને ભડકાઓ ઉઠતા હતા.

લોકોએ ઘણા દેવદેવીના ભોગ, પૂજા, ઉત્સવાદિની માનતાઓ કરી, પણ આગ જરા પણ શાંત પડી નહિ.

વિશેષ વિશેષ વધવા લાગી.

કેટલાક રાજમહેલો વગેરે પણ બળી ગયાં; આખી રાત્રીમાં કોઈ સુખેથી સૂઇ શકયું નહિં. તે વખતે પ્રદ્યોતરાજાએ બુદ્ધિની કુશળતાથી વારંવાર આવતી મૂંઝવણોને હણવા સમર્થ અભયકુમારને પૂછ્યું.

અભયકુમારે કહ્યું; ' જે આનો ઉપાય છે તે સાંભળો. અગ્નિનું ઔષધ અગ્નિ જ છે, તેથી આપણે નવીન અગ્નિ ઉપજાવીને તેની પૂજાદિક કરી સર્વેએ ગીત, ગાન, વાજીંત્રાદિકથી તેને વધાવવો, તેથી જ આ અગ્નિ શાંત થઈ જશે '

અભયકુમારે આમ કહ્યું એટલે ચંડપ્રદ્યોતે તે પ્રમાણે કર્યું અને શુદ્ધ મંત્રના પ્રયોગથી અગ્નિ શાંત થઇ ગયો. પ્રદ્યોતે આવો પ્રત્યક્ષ બુદ્ધિપ્રભાવ જોઈને સંતુષ્ટ થઇ અભયકુમારને વર માગવાનું કહ્યું. અભયકુમારે પહેલાની માફક જ તે વર પણ થાપણ તરીકે રખાવી મૂકયો.

એકદા અવંતીમાં મહામારીનો ઉપદ્રવ થયો.

તે સાથે અન્ય રોગો અને શોક, ભૂતાદિકનાં અનેક પ્રકારનાં ઉપદ્રવો ઉત્પન્ન થયાં. તેથી નગરજનો બહુ જ પીડાથી પીડાવા લાગ્યા અનેક માણસો સ્મશાનગૃહમાં જવા લાગ્યા.

તે વખતે સમસ્ત નગરજનોને અતિ દુ:ખથી પરાભવ પામેલા જોઈને રાજાએ અભયકુમારને પૂછ્યું; 'સર્વ વિદ્યા અને કળારૂપી રત્નોના સમુદ્ર અભય ! આ બધા લોકો મહારોગો તથા અશિવોના ઉપદ્રવથી ઉપદ્રવિત થાય છે. તેઓને તે ઉપદ્રવોમાંથી બચાવવાનો કોઇ ઉપાય છે કે નહિ ?'

અભયકુમારે કહ્યું; 'ઉપાય છે અને તે આ પ્રમાણે છે; 'સવે નગરજનો શૃંગારાદિક ધારણ કરીને રાજાના મહેલ પાસે આવે, તે ઠેકાણે દૃષ્ટિવડે મહારાણી આપને જીતે અને પછી મહારાણી પાસે બળિવિધાન તૈયાર કરાવીને સર્વે નગરના દરવાજાઓમાં અને રસ્તાઓમાં તે બળિ ઉછાળવા; તેમ કરવાથી અશિવોપદ્રવ કરનારા પ્રેતાદિક તૃપ્ત થશે અને ચારે દિશાઓમાંથી અશિવ ઉપદ્રવનો નાશ થઇ જશે.'

બીજે દિવસે રાજાએ તે પ્રમાણે કર્યું અને શિવાદેવીએ દૃષ્ટિથી રાજા ઉપર જય મેળવ્યો.

ત્યાર પછી પરમ શીલવ્રતને ધારણ કરનાર શિવાદેવી રાણીએ વિધિપૂર્વક સ્નાનાદિ કરીને બળિબાકુળા તૈયાર કર્યા. શાંતિમંત્રાદિકથી તે બાકુળા મંત્ર્યા. પછી નમસ્કાર તથા વજ્રપંજર સ્તોત્રાદિકથી પોતાની રક્ષા કરીને સર્વ નગરનાં દરવાજાઓમાં બળિનો માણસોએ પ્રક્ષેપ કર્યો અને તીર્થજળાદિકથી નગર ફરતી ચારે તરફ શાંતિ-જળધારા કરી.

આ પ્રમાણે સર્વ ક્ષુદ્ર દેવોને સંતોષીને બધા ઘેર આવ્યા.

તરત જ અશિવ તથા રોગાદિક ઉપદ્રવો શાંત થયા.

પ્રદ્યોતરાજાએ સમગ્ર નગરને આ પ્રમાણે નિરૂપદ્રવિત જોઇને અભયકુમારને ચોથો વર આપ્યો. ત્યાર બાદ બુદ્ધિમાં કુશળ એવા અભયકુમારે ચારે વર માગવાની રાજાની આજ્ઞા મેળવીને કહ્યું; 'હું

શિવાદેવીમહારાણીના ખોળામાં અનલગિરિ હાથી ઉપર બેસું, તમે હસ્તીના ચલાવનાર માવત થઈને બેસો અને અગ્નિભીરૂ રથ ભાંગીને તેના ઇંધનોથી સળગાવેલી ચિત્તામાં આપણે પ્રવેશ કરીએ આ પ્રમાણે મને આપેલા ચારે વર આપો.'

અભયકુમારની આ માગણી સાંભળીને પ્રદ્યોતરાજા બહુ ખિન્ન થઇ ગયો, તેણે માગ્યા પ્રમાણે આપવાને તે અસમર્થ થયો; એટલે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો; 'અભય ! તારી બુદ્ધિ આગળ બીજા કોઇની બુદ્ધિ ચાલે તેમ નથી. અમે હાર્યા ને તું જીત્યો; તેથી હવે તને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કર.'

અભયકુમારે કહ્યું; 'હવે મને મારી નગરીમાં જવાની ઇચ્છા થાય છે.'

ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'ભલે તેમ થાઓ.'

પછી ઉત્તમ આભરણો અને વસ્ત્રાદિવડે સત્કાર કરી શિષ્ટાચાર પૂર્વક ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ પોતનું વચન પાળવામાં એક વચની બનીને અભયકુમારને સન્માનપૂર્વક વિસર્જન કર્યો.

અભયકુમારે પોતાના માશી શિવાદેવી વગેરે સર્વ રાજ્ય પરિવારની રજા લઇને ઘેર જવાના સમયે ચંડપ્રદ્યોત રાજાને નમીને કહ્યું; 'મહારાજ ! તમે તો ધર્મના બ્હાના નીચે મને છેતરીને અહિં અપહરણ કરાવીને લાવેલ છો. તે હું ભૂલી શકયો નથી તે છતાં તેનો બદલો તે કરતાં અધિક હું વાળી આપીશ. ધર્મના છળ વગર અને ચૌરવૃત્તિથી છાની રીતે પણ નહિ, પરંતુ ખરે બપોરે તમારા રાજ્યના બધા માણસો અને નગરજનો પણ જોતાં હશે તેવી રીતે તમારા સામંત, સુભટો તથા નગરજનોને તમે કહેશો કે, 'રે સામંતો ! રે સુભટો ! રે પૌરજનો ! મને આ અભય બળાત્કારથી અપહરણ કરીને ઉપાડી જાય છે ! શું જુઓ છો ? મને છોડાવો !'

'આમ પોકાર કરશો તો પણ કોઇ તમને છોડાવવા આવશે નહિ. એવી રીતે સર્વજન સમક્ષ તમને પકડીને આ ઉજ્જયિની નગરીમાંથી હું લઈ જઈશ, તેથી તમારે સાવધાન રહેવું, બુદ્ધિમાનો સાથે બુદ્ધિકૌશલ્ય ચલાવી વિચાર કરીને તમારે એવી રીતે રહેવું કે જેથી મેં કહેલા સંકટને તમે ઉલ્લંઘી શકો.'

તે સાંભળી બહુ અહંકારપૂર્વક પ્રદ્યોતરાજાએ કહ્યું; 'ભલે! ભલે! જા! જા! હવે બધું જણાશે. એકવાર તો બિલાડીના મુખમાં ઉંદરની જેમ અમે તને લાવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયો જણાય છે! વળી ફરીથી કાગડો જેમ ચકલીના બચ્ચાને લાવે તેમ અમે તને લઇ આવીશું. વાણીથી બંધાયેલા મેં તને આજે તો છોડયો છે, તેથી તું અતિશય ગર્વ ધારણ કરે છે, પણ એ તો આ વાંકી ડોકવાળો મંકોડો ગોળનો ઘડો ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે તેની જેમ સો, હજારો, લાખ અને કરોડો સુભટોની વચ્ચે રહેલા મને ગ્રહણ કરીને પકડી જવાની તું પ્રતિજ્ઞા કરે છે. હવે જાણ્યું તારૂં ડહાપણ અને બળ! વધારે બોલવું રહેવા દે!'

અભયકુમારે કહ્યું; 'કહ્યા પ્રમાણે કામ કરીને જ હું મારૂં વચન પ્રમાણ કરી દેખાડીશ હમણાં વધારે બોલવાથી શું ફયદો?'

શિવાદેવીમહારાણીના ખોળામાં અનલગિરિ હાથી ઉપર બેસું, તમે હસ્તીના ચલાવનાર મ.વત થઈને બેસો અને અગ્નિભીરૂ રથ ભાંગીને તેના ઇંધનોથી સળગાવેલી ચિતામાં આપણે પ્રવેશ કરીએ આ પ્રમાણે મને આપેલા ચારે વર આપો.'

અભયકુમારની આ માગણી સાંભળીને પ્રદ્યોતરાજા બહુ ખિન્ન થઇ ગયો, તેણે માગ્યા પ્રમાણે આપવાને તે અસમર્થ થયો; એટલે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો; 'અભય ! તારી બુદ્ધિ આગળ બીજા કોઇની બુદ્ધિ ચાલે તેમ નથી. અમે હાર્યા ને તું જીત્યો; તેથી હવે તને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કર.'

અભયકુમારે કહ્યું; 'હવે મને મારી નગરીમાં જવાની ઇચ્છા થાય છે.'

ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'ભલે તેમ થાઓ.'

પછી ઉત્તમ આભરણો અને વસ્ત્રાદિવડે સત્કાર કરી શિષ્ટાચાર પૂર્વક ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ પોતનું વચન પાળવામાં એક વચની બનીને અભયકુમારને સન્માનપૂર્વક વિસર્જન કર્યો.

અભયકુમારે પોતાના માશી શિવાદેવી વગેરે સર્વ રાજ્ય પરિવારની રજા લઇને ઘેર જવાના સમયે ચંડપ્રદ્યોત રાજાને નમીને કહ્યું; 'મહારાજ ! તમે તો ધર્મના બ્હાના નીચે મને છેતરીને અહિં અપહરણ કરાવીને લાવેલ છો, તે હું ભૂલી શકયો નથી તે છતાં તેનો બદલો તે કરતાં અધિક હું વાળી આપીશ. ધર્મના છળ વગર અને ચૌરવૃત્તિથી છાની રીતે પણ નહિ, પરંતુ ખરે બપોરે તમારા રાજ્યના બધા માણસો અને નગરજનો પણ જોતાં હશે તેવી રીતે તમારા સામંત, સુભટો તથા નગરજનોને તમે કહેશો કે, 'રે સામંતો ! રે સુભટો ! રે પૌરજનો ! મને આ અભય બળાત્કારથી અપહરણ કરીને ઉપાડી જાય છે ! શું જુઓ છો ? મને છોડાવો !'

'આમ પોકાર કરશો તો પણ કોઇ તમને છોડાવવા આવ્‌ નહિ. એવી રીતે સર્વજન સમક્ષ તમને પકડીને આ ઉજ્જયિ નગરીમાંથી હું લઈ જઈશ, તેથી તમારે સાવધાન રહેવું, બુદ્ધિમા સાથે બુદ્ધિકૌશલ્ય ચલાવી વિચાર કરીને તમારે એવી રીતે રહેવું કે જેથી મેં કહેલા સંકટને તમે ઉલ્લંઘી શકો.'

તે સાંભળી બહુ અહંકારપૂર્વક પ્રદ્યોતરાજાએ કહ્યું; 'ભલે! ભલે! જા! જા! હવે બધું જણાશે. એકવાર તો બિલાડીના મુખમાં ઉંદરની જેમ અમે તને લાવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયો જણાય છે! વળી ફરીથી કાગડો જેમ ચકલીના બચ્ચાને લાવે તેમ અમે તને લઇ આવીશું. વાણીથી બંધાયેલા મેં તને આજે તો છોડયો છે, તેથી તું અતિશય ગર્વ ધારણ કરે છે, પણ એ તો આ વાંકી ડોકવાળો મંકોડો ગોળનો ઘડો ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે તેની જેમ સો, હજારો, લાખ અને કરોડો સુભટોની વચ્ચે રહેલા મને ગ્રહણ કરીને પકડી જવાની તું પ્રતિજ્ઞા કરે છે. હવે જાણ્યું તારૂં ડહાપણ અને બળ! વધારે બોલવું રહેવા દે!'

અભયકુમારે કહ્યું; 'કહ્યા પ્રમાણે કામ કરીને જ હું મારૂં વચન પ્રમાણ કરી દેખાડીશ હમણાં વધારે બોલવાથી શું ફયદો ?'

૪ : અભય બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

મંત્રીશ્વર અભયકુમાર પ્રદ્યોતનની રાજસભામાં આ રીતની ભીષણ પ્રતિજ્ઞા કરી રાજગૃહી તરફ આવ્યો અને કેટલાક દિવસે પ્રવાસ કરતાં મગધ દેશના મંડનરૂપ રાજગૃહી નગરીમાં તે જઇ પહોંચ્યો.

આગળ ગયેલા ચરપુરૂષોએ શ્રેણિકમહારાજાને વધામણી આપી કે; ' બુદ્ધિબળથી પ્રદ્યોતરાજા પર વિજય પ્રાપ્ત કરીને, માળવા દેશમાં કીર્તિસ્તંભ સ્થાપીને, બહુ લોકો ઉપર ઉપકાર કરીને અભયકુમાર મંત્રીશ્વર નિર્ભય રીતે અહીં આવે છે.'

શ્રેણિકરાજા પણ પુત્રનું આવાગમન સાંભળીને ઉલ્લસિત રોમાંચવાળા થયા. તેના હૃદયમાં આનંદ થયો. કહેવા આવનારને સારી રીતે વધામણી આપી અને ભવ્ય મહોત્સવપૂર્વક દાન આપતા તેઓ અભયકુમારની સામે આવ્યા.

પિતાને સામે આવતા જોઇને અભયકુમાર વાહનથી નીચે ઉતરી સામે જઇ પિતાનાં પગમાં પડયો. પિતાએ પણ પોતાના બન્ને હસ્તોથી તેને ઉભો કરીને ગાઢ સ્નેહથી આલિંગન દઈ તથા મસ્તક સુંઘી હર્ષથી આવેલ અશ્રુજળવડે ભીની આંખોથી અભયકુમાર તરફ જોયું અને ગદ્ગદ વચનોથી કુશળ ક્ષેમની વાર્તા પૂછી.

પછી હસ્તીના સ્કંધ ઉપર તેને બેસાડીને ધવળમંગળાદિક અનેક માંગળિક ક્રિયાઓપૂર્વક તેનો નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો.

અભયકુમારનાં આગમનથી ચંદ્રના ઉદયથી સમુદ્રની જેમ મગધાધિપતિ અતિશય આનંદના સમૂહથી ઉભરાઇ જવા લાગ્યા. તે વખતે પુરજન, મહાજન, સ્વજન વગેરેના ગમનાગમનથી વિશાળ એવો રાજમાર્ગ પણ સાંકડો થઇ ગયો.

રાજ્યના લોકો, નગરના લોકો ભેટણા લઇને મળવા આવતા હતા. તે સર્વને કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછીને હર્ષપૂર્વક પાનબીડાં આપી મંત્રીશ્વર અભયકુમાર સન્માન પૂર્વક વિસર્જન કરતા હતા, જેવી રીતે જે આવતા તેને તેવી રીતે ક્ષેમકુશળ પૂછીને યથાયોગ્ય માન આપી રજા આપતો.

ધન્યકુમાર પણ રાજાની સાથે અભયકુમારને સ્વાગત કરવા સામે આવ્યા હતા, રાજાની સાથે સરખા આસને બેઠેલા હતા. અનુક્રમે અવસર થયો ત્યારે ધન્યકુમાર બહુ મૂલ્યવાન એવું ભેટણું લઇને અભયકુમાર પાસે આવ્યા.

તે સમયે રાજાશ્રેણિકે ચક્ષુની સંજ્ઞાથી તે ગ્રહણ કરવાની ના પાડી. અભયકુમારે તે સમજી જઈને ના કહી. પછી ધન્યકુમારે ઘણા શપથ દીધા તથા ઘણો આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેમાંથી જરામાત્ર ગ્રહણ કર્યું.

અભયકુમાર વિચારવા લાગ્યા; 'આ કોઇ નવીન સજ્જન જણાય છે, રાજા પણ બહુ સ્નેહથી તેને બોલાવે છે. અવસરે તે સર્વ જણાશે, પરંતુ આ બહુ ગુણવાન હોય તેમ જણાય છે.'

ત્યાર બાદ શિષ્ટાચાર પૂર્વક સર્વને પ્રસન્ન કરીને વિસર્જન કર્યા અને પોતાના સેવક વર્ગની સાથે વાર્તાવિનોદ કરીને તેમને પણ પોત-

પોતાનાં ઘેર જવાની અનુજ્ઞા આપી. ત્યાર પછી ભોજનનો સમય થતાં સર્વે સભ્યોને વિસર્જન કરીને રાજા ભોજનને માટે ઉઠયા.

અભયકુમાર સાથે ભોજન કર્યા પછી, એકાંતમાં બેસીને કપટી વેસ્યા શ્રાવિકાનાવેષે કપટથી લઈ ગઇ ત્યારથી માંડીને જે થયું અને જે અનુભવ્યું, તે બધું અહીં થયેલા આગમન સુધીનું અથેતિ વૃત્તાંત મહારાજાએ અભયકુમારને પૂછયું.

અભયકુમારે પણ અથેતિવૃત્તાંત મહારાજાને સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યો. રાજા તે સાંભળી માથું ધૂણાવી વિસ્મિત ચિત્તથી કહેવા લાગ્યો; 'પુત્ર ! આવા સંકટમાંથી નીકળવાને તું જ સમર્થ થાય, બીજો કોઇ થઈ શકે નહિ. હાલના કાળમાં બુદ્ધિવડે આ જગતમાં તું જ અદ્વિતીય દેખાય છે.' આ રીતે આનંદ પૂર્વક વાર્તાવિનોદ કરતાં તે બધાના કેટલાયે દિવસો સુખમાં વ્યતીત થઈ ગયા.

એકદા અભયકુમારે પિતાને પૂછયું: 'પૂજ્ય ! મારી ગેરહાજરીમાં રાજ્યનો નિર્વાહ સુખેથી થતો હતો ? કોઇજાતની ચિંતા કે દુઃખ ઉત્પન્ન થયા નહોતાં !'

'વત્સ તારા ગયા પછી આખા રાજ્યનો નાશ થઈ જાય તેવો પ્રબળ ઉત્પાત થયો હતો. પરંતુ અનુપમ બુદ્ધિના નિધાન એવા એક સજ્જન પુરુષ ધન્યકુમારે મહાબુદ્ધિબળવડે તે ઉત્પાતને છત્યો છે, અને રાજ્યને દેદીપ્યમાન કર્યું છે.'

'તે ધન્યકુમાર કોણ છે કે જેની આપ આટલી બધી પ્રશંસા કરો છો!'

'તું જે દિવસે અહિં આવ્યો તે દિવસે જે મારી પાસે બેઠેલા હતા, તથા ભોજન કરવાના સમયે જેનું ભોજન નહિ લેવાની મેં મંગાવ્યા છતાં ના કરી હતી તે જ તે ધન્યકુમાર હતા. તેના ગુણ

સમૂહથી રંજિત થઇને મેં મારી પુત્રી તેને આપેલી છે, તે જમાઇ હોવાને લીધે આપણે તેમને આપવાનું હોય તેમનું લેવાનું ન હોય.

'તેનામાં કયા કયા ગુણો છે?'

'વત્સ, સત્પુરૂષોમાં માનનીય ધન્યકુમાર ઔત્પાતિકી બુદ્ધિવડે તારી તુલ્ય કક્ષા ઉપર મૂકી શકાય તેવા છે. સૌજન્યતાદિ ગુણોવડે જગતમાં અદ્વિતીય છે, કારણ કે આ મહાપુરૂષે જેવી રીતે કિરણોવડે ચંદ્રમા બધા પર્વતો ઉપર પ્રકાશ કરે છે, તેવીજ રીતે આખા વિશ્વમાં અનેક રાજાઓ ઉપર બુદ્ધિના ગુણોવડે ઉપકાર કર્યો છે. ભાગ્યરૂપી લક્ષ્મીના મિત્રતુલ્ય આ સજ્જને સર્વ અવસરમાં સાવધાનતાથી બધાં રાજ્યોને શરીર જેમ મુખથી શોભે તેમ શોભાવ્યાં છે. વળી તે ધન્યકુમારે પોતાનાં ઘેરથી નીકળીને બહારવિદેશમાં ફરતાં પણ સ્વદેશની માફક જ કોઇ મહાપુન્યના ઉદયથી અદ્દભુત ભોગસુખ ને લક્ષ્મી મેળવી છે.'

'વળી આ સજ્જન પુરૂષે સ્વભાગ્યથી મેળવેલ અપરિમિત ધન અકૃતજ્ઞ અને ધનરહિત એવા પોતાના બંધુઓને અનેક વખત હર્ષપૂર્વક આપી દીધું છે. આ ધન્યકુમાર જ્યારે અહિં આવેલ ત્યારે જે શ્રેષ્ઠીની વાડીમાં તેમણે નિવાસ કર્યો હતો તે વાડી તદ્દન સુકાઈ ગયેલી હતી છતાં તેમના દૃષ્ટિમાત્રના પ્રસારથી જ નવા પલ્લવ, પુષ્પ, ફળાદિકની ઉત્પત્તિથી તે શોભાયમાન બની હતી. તેમ જ ધન્યકુમારે તું અવંતી ગયો ત્યારે સૂર્ય પ્રકાશમાન થતાં આકાશને શોભાવે તેમ મારી રાજધાની અને રાજ્યસ્થિતિને દીપાવી છે.'

'તથા તેમણે સમસ્ત વ્યવહારીઓમાં શિરોમણિ ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠીને એક ધૂર્ત ધૂર્તકળાવડે કપટયુક્તિ કરીને છેતરતો હતો, તેને પોતાનાં ઉત્તમ બુદ્ધિકૌશલ્યવડે બચાવી લીધો હતો. વળી આલાનસ્તંભ તોડી નાંખીને દોડતા આપણા સેચક હાથીને કે જે મદના ઉત્કટપણાથી

નગરને ભાંગતો હતો તેને વશ કરવાની શિક્ષામાં મેળવેલ કુશળતાથ વશ કરીને આલાનસ્તંભે બાંધી દીધો હતો અને સર્વજનોનો ઉપદ્ર દૂર કરીને સર્વની ઉપર ઉપકાર કર્યો હતો.'

'રૂપ, સૌભાગ્ય, વિજ્ઞાન, વિનય, ચાતુર્ય વગેરે અનેક ગુણોન સમૂહનો એ સ્વામી છે, વળી નિષ્કારણ ઉપકાર કરવાથી તથા નૈમિ ત્તિકના વચનથી કુસુમ શ્રેષ્ઠીએ, ધૂર્તના વચનરૂપી કારાગારમાંથ છોડાવવાથી ગોભદ્રશ્રેષ્ઠીએ, આમ તેબે શ્રેષ્ઠીઓએ પોતાની પુત્રીઓ તેમની સાથે પરણાવેલી છે, તથા રાજ્યપર કરેલા અનેક ઉપકારો સંભારીને મેં પણ પ્રીતિની વેલડી વધારવા માટે પુત્રીનું પાણિગ્રહણ તેમન સાથે કરાવેલ છે.'

આમ પિતાનાં મુખેથી ધન્યકુમારના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને ગુણીજનો પ્રત્યેના ગુણાનુરાગમાં શ્રેષ્ઠ અભયકુમાર ત્યારથી જ ગુણના હેતુભૂત ધન્યકુમાર ઉપર આનંદથી અતિશય પ્રેમ તથા ગાઢ અનુરાગ ધરવા લાગ્યા.

બીજે દિવસે અભયકુમાર પોતે જ પ્રેમની પરંપરા વધારવા તથા ભાવિના અતિશય સંબંધને સૂચવવા ધન્યકુમારનાં ઘેર ગયા. ધન્યકુમાર પણ અભયકુમારનું આગમન સાંભળીને તરત જ ઉભા થયા, અને કેટલાંક ડગલાં સામે લેવા ગયા.

અભયકુમાર વાહનથી નીચે ઉતર્યા. ગાઢ આલિંગન દઇને બન્ને જણાએ હર્ષપૂર્વક પરસ્પર પ્રણામ કર્યા. પછી ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં 'આપ આગળ ચાલો–આપ આગળ પધારો' એમ શિષ્ટાચાર તથા બહુમાનપૂર્વક અભયકુમારને તેઓ ઘરમાં તેડી ગયા અને ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને ધન્યકુમાર કહેવા લાગ્યા;

‘આજે આ સેવક ઉપર મોટી કૃપા કરી. આજે મારા ઘેર વાદળાં વગર જ વરસાદની વૃષ્ટિ થઈ. પ્રમાદીનાં ઘેર ગંગા પોતાની મેળે ઉતર્યાં. આજે આપનાં અહિં પધારવાથી મારા ઘરનું આંગણું પવિત્ર થયું. આજે મારો ધન્ય દિવસ છે, પણ આપે અહિં આવવાનો આ શ્રમ શામાટે ઉઠાવ્યો? મને આદેશ કર્યો હોત તો હું આપને મળવા આવત !’ આમ વિજ્ઞપ્તિ કરીને ધન્યકુમાર બોલ્યા.

એટલે અભયકુમાર ધન્યકુમારનો હાથ ખીંચીને તેમને પોતાની સાથે જ આસન ઉપર બેસાડવા લાગ્યા અને બોલ્યા;

‘ભાગ્યશાળી ! આ પ્રમાણે બોલો નહિ ! તમે તો અમારા માટે લૌકિક અને લોકોત્તર બન્ને રીતે પૂજનિક છો. લૌકિક સંબંધમાં તો તમે અમારી સાથે સગપણથી જોડાયેલા છો અને લોકોત્તર સંબંધમાં તો જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાને ધારણ કરી તેથી અલંકૃત થયેલા છો, વળી અનેક લોકોને અને અમને પણ ઉપકાર કરનારા છો. તેથી હે મહાભાગ્ય ! તમારાં દર્શન કરીને આજે હું કૃતકૃત્ય થયો છું.’

‘જે જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર છે, અને દ્રઢભક્તિવંત છે તે મોક્ષના અભિલાષી ધર્માત્મા તો પૂજ્ય જ ગણાય છે. લૌકિક સંબંધનો જે સ્નેહ તે તો સંસારની વૃદ્ધિના હેતુભૂત છે અને લોકોત્તર સંબંધવડે થયેલો સ્નેહ મોક્ષના હેતુભૂત અને સમ્યક્ત્વ પવિત્ર થવાના કારણભૂત છે, તેથી તમે અમારે માટે બન્ને રીતે પૂજ્ય છો. તેથી આ રાજ્યઋદ્ધિ, આ સમૃદ્ધિ અને હું તે સર્વને તમારે પોતાના જ ગણવા, તેમાં જરા પણ સંદેહ કરવો નહિ.’

મંત્રીશ્વર અભયકુમારની આવી મધુર વાણીને સાંભળીને ધન્યકુમારે કહ્યું; ‘મંત્રીરાજ ! આપના જેવા સજ્જનો તો ગુણોથી ભરેલા હોય છે, કૃપાળુ હૃદયવાળા, કૃતજ્ઞ, અને પારકાના પરમાણુ

જેવા નાના ગુણને પણ પર્વત જેવા મોટા કરીને બતાવનારા હોય અલ્પ ગુણવાનોમાં સજ્જન પુરૂષો મોટાઇનો આરોપ કરે છે. હું કોણમાત્ર છું ? હું તો એક સામાન્ય ગૃહસ્થ છું, મારાથી શું શકે તેમ છે ? અપાર પુન્યની ઋદ્ધિથી ભરપૂર એવા આપનાં પુન્યર્થ સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થઈ શકે છે. સેવક પુરૂષો જે જય મેળવે છે સ્વામીનું જ પુણ્ય છે.'

આ રીતે પરસ્પર પ્રશંસા કરવાવડે પરસ્પરનાં હૃદયનું આવર્ કરવાથી અતિશય ગાઢતર રાગ અને પ્રેમસંબંધ બને વચ્ચે થઈ ગ

તે દિવસથી હંમેશાં મળવું, જિનયાત્રાદિ સાથે કરવા જ રાજસભામાં સાથે બેસવું, વન-ઉપવનાદિ સાથે જોવાં જવું– પ્રમાણે બધાં કૃત્યો તેઓ સાથે જ રહીને કરતા હતા. કોઈ પણ કાર્ય વ્યગ્રતાથી કોઈ દિવસ બન્નેનો મેળાપ ન થાય તો તે દિવસ બન્ મહાદુઃખ ઉપજાવનાર થતો હતો. આમ મહામાત્ય અભયકુમ પુણ્યશાલી ધન્યકુમાર સાથે પ્રીતિ તથા મિત્રતા ધારણ કરીને ર અનુભવવા લાગ્યા.

એક દિવસે રાત્રિના વખતે શય્યામાં સૂતેલા અભયકુમારે વિચાર 'અહો ! મેં જ્યારે ઉજ્જયિની છોડ્યું ત્યારે પ્રદ્યોતરાજા પાસે : પ્રતિજ્ઞા કરી છે, હજુ સુધી મારી એ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઇ નથી, વખતે કહેલા વાક્યની પ્રતિપાલના કરવી તેમાં જ પુરૂષત્વ છે, તે પ્રતિ પરિપૂર્ણ થાય તેવો ઉદ્યમ કરવો જરૂરનો છે.'

પછી સવાર થઇ ત્યારે રાજા તથા ધન્યકુમાર પાસે તે ર હકીકત નિવેદન કરીને તે માટે અભયકુમાર સઘળી તૈયારી કરવા લાગ

પ્રથમ તો ઉત્તમ શરીરવાળી, તરૂણ, સોળ વર્ષ લગભગ વયવાળી, પુરૂષોને રંજન કરવાની કળામાં અતિશય નિપુણ, ન

મુખાદિના હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ તથા આકર્ષણ કળામાં અપ્સરાઓને પણ જીતે તેવી, રૂપ તથા યૌવનથી લચી પડતી એવી બે મનોહર કોકિલ કંઠવાળી વેશ્યાઓને તેણે તે કાર્ય પાર પાડવા માટે રાખી લીધી.

વળી મુખ, નેત્રાદિકના વિલાસોથી પ્રદ્યોતરાજાને લગભગ મળતી આકૃતિવાળો એક પુરૂષ પણ અભયકુમારે શોધી કાઢયો. તે સર્વને ઘણું ધન આપીને ભવિષ્યમાં શું કરવાનું છે તે બધું છાની રીતે શિખવી દીધું; ત્યાર પછી માળવામાં વેચી શકાય તેવાં કરિયાણા, ઉત્તમ વસ્ત્રો અને વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો ખરીદી લીધાં; તે બધાં ખરીદીને અનેક ગાડાં, ઉંટ તથા બળદો વગેરે ઉપર યથાયોગ્ય રીતે તે ગોઠવ્યાં વળી દેશાંતરની ભાષામાં કુશળ તથા તેવી જાતના વેશ પહેરવાવાળાં માણસો તૈયાર કર્યાં. પોતે પણ તેવો જ વેષ ધારણ કર્યો. આ રીતે સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવીને અને રાજ્યનો ભાર બધો ધન્યકુમારને માથે રાખીને શ્રેણિક મહારાજાની આજ્ઞા લઇને ઉત્તમ દિવસે શુભ મુહૂર્તે શુભ શુકનોથી ઉત્સાહિત થયેલા અભયકુમારે રાજગૃહીથી માળવા દેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું.

બન્ને રૂપવંત તરૂણીઓને વસ્ત્રાચ્છાદિત રથમાં બેસાડી. કેટલાક સુભટો આગળ અને પાછળ ચાલવા લાગ્યા. ઘણી દાસીઓને તે રથની રક્ષા કરવા માટે રાખી. જ્યારે કોઈ પૂછતું કે આ રથમાં કોણ છે ? ત્યારે રથની પાસે રહેનારા સુભટો બોલતા કે 'સ્ત્રીઓનો જનાનો છે.'

એક ડોળીમાં પ્રદ્યોતરાજાનાં રૂપને મળતી આકૃતિવાળા પુરૂષને બેસાડયો હતો, તે શિખવી રાખ્યા પ્રમાણે ગમે તેવાં વાકયો બોલતો હતો.

અભયકુમાર પોતે ઉત્તમ અશ્વોવાળા રથમાં પરદેશી વસ્ત્રોથી સજ્જ થઇને બેઠા હતા, આગળ અનેક સુભટો ચાલતા હતા અને

તેની પાછળ કરિયાણાના ભરેલા ગાડાં, ઊંટ બળદ વગેરે સુભ રક્ષિત થયેલા ચાલતા હતા.

આ પ્રમાણે અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ કરતાં અનુક્રમે તેઓ અવં નગરીમાં પહોંચ્યા.

બહુ મોટું ભેટણું લઈને અનેક પરદેશી વેષધારી સુભ પરવરેલા અભયકુમાર રાજસભામાં રાજા પાસે ગયા. રાજા પાસે ભે મૂકી રાજાને નમસ્કાર કરીને યથાયોગ્ય સ્થાને તેઓ બેઠા. પ્રદ્ય રાજા પણ અદ્ભુત ભેટણું જોઈને પ્રસન્ન થઇ આદરપૂર્વક તેઓ તરફ જોઈને બોલ્યો; 'અહો શ્રેષ્ઠી ! કયા દેશથી તમે આવો છે

ત્યારે અભયકુમાર બે હાથવતી મ્હોઢું ઢાંકીને અવાજ ફેર બોલ્યા; 'સ્વામિન ! અમે બહુ દૂર દેશથી આવીએ છીએ. જે ર રામચંદ્રજીએ સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરવા સેતુબંધ બાંધ્યો છે, તે ર પૃથ્વીભૂષણ નામે અમારું નગર છે, ત્યાં અરિમર્દન નામે રાજા તે પ્રબળ પ્રતાપવાળો છે, તે નગરના અમે રહેવાસી છીએ. નગરીથી વહાણ રસ્તે અનેક પ્રકારનાં કરીયાણાઓ તથા વસ્ત્રો ન પાત્રો વગેરે અહિં વેચાવા આવે છે.'

'એક દિવસે વિધવિધ દેશોની વાર્તા સાંભળીને તે દેશો જોવ મારી ઉત્કંઠા થઇ. મેં મનમાં વિચાર કર્યો; "જો ઘણા કરિયા લઇને દેશાંતરમાં હું જાઉં તો મને ભવિષ્યમાં ઘણો લાભ થશે, ત જુદા જુદા દેશોનાં દર્શન થશે. શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે;

देशाटनं पण्डितमित्रता च, धारांगना-राजसभाप्रवेशः ।
अनेकशास्त्रार्थविलोकनं च, चातुर्यमूलानि भवन्ति पंच ॥

'દેશાટન. પંડિતની મિત્રતા, વારાંગનાનો યોગ, રાજસભામાં પ્રવેશ તથા અનેક શાસ્ત્રોનું ને તેનાં અર્થોનું અવલોકન—આ પાંચે બાબતો ચતુરાઈનાં મૂળ કારણભૂત છે.'

'દેશાંતરમાં જવાથી ચતુરાઈ આવશે ને દ્રવ્ય પણ મળશે એમ બે કાર્ય સાધી શકાશે' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મેં કરિયાણાના ગાડાં ભર્યાં અને તે લઈને અમે અમારાં નગરથી નીકળ્યા. અનેક દેશોમાં ફરતાં ફરતાં બે વર્ષ વ્યતીત થયાં. અનેક પુર, નગર ઉપવન, પર્વત વગેરે તથા નવા નવા આચાર, પહેરવેશ, વસ્ત્રાલંકારો જોતાં જોતાં અમારા મનને બહુજ આનંદ થયો.'

'૭ મહિના પહેલાં એક વખત તમારા રાજ્યનું વર્ણન કરતાં કોઇ પથિકે કહ્યું કે વર્તમાન સમયમાં જેવી ઉજ્જયિની નગરીની શોભા છે, તેવી શોભા કોઈ નગરીની નથી. તે નગરમાં અખંડિત શાસનવાળા સોળ રાજાઓના સ્વામી, પ્રચંડ પ્રદ્યોત હોય તેવા, ચંડપ્રદ્યોત નામે રાજા છે, તે અતિઉત્તમ નીતિવડે રાજ્ય કરે છે. તે નગરમાં કોઇ અશુભ કર્મોદયથી રોગાદિક આવે તેમાં ઉપાય નહીં, પણ તે સિવાય બીજા કોઇ પણ ઉપદ્રવનું નામ પણ સંભળાતુ નથી. જો તમારે આશ્ચર્યનાં સ્થાનો જોવાનીજ ઇચ્છા હોય તો ઉજ્જયિનીમાં તમારે જરૂર જવું. તે નગર જોવાથી બીજા સર્વ નગરો માણિક્ય જોયા પછી કાચ જેવા લાગશે.'

'આ સાંભળીને બીજા દેશોમાં જવાની ઈચ્છા હતી તોપણ આ તરફ આવ્યા, અમે જેવું કાને સાંભળ્યું હતું તેવુંજ અહિં દેખ્યું છે, વળી આજે અતિઉગ્ર પુણ્યવંત, ન્યાયમાંજ એક દૃષ્ટિવાળા આપનું પણ દર્શન થયું છે. આપનાં દર્શનથી, અમારી આંખો પાવન થઇ છે પુણ્યવંતનાં દર્શન મહાન ગુણનું કારણ છે.'

૫ : ઉજ્જયિનીના લોકોએ શું જોયું ? :

આમ અભયકુમાર બોલતાં બંધ રહ્યા, એટલે પોતાની પ્રશંસાથી ફુલાયેલા ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'ભાગ્યશાલી ! તમારા જેવાનાં આગમનથી અમને પણ બહુ આનંદ થયો છે. તમે સુખેથી રહો, ઈચ્છા હોય તેટલો વ્યાપાર કરો, તમારે જે કાંઇ કામકાજ હોય તો સુખેથી અહિં આવીને અમને નિવેદન કરજો.'

આ પ્રમાણે કહીને ઉત્તમ વસ્ત્રો તથા પાનબીડાં આપીને જકાત લેનારા અધિકારીને ચંડપ્રદ્યોતે આદેશ કર્યો; 'આ શ્રેષ્ઠીની અર્ધી જકાત લેજો, વધારે લેશો નહિ.' ત્યારબાદ શ્રેષ્ઠીને જવાની અનુજ્ઞા આપી.

ઉજ્જયિની નગરીમાં અભયકુમારે રાજમાર્ગ ઉપરજ અનેક ગોખ અને બારીયોવાળું, નહિ અતિ ગુપ્ત અને નહિ અતિ ખુલ્લું તેવું એક મોટું રાજ્યમંદિર જેવું મકાન ભાડે લઇને તે સ્થળે નિવાસ કર્યો. 'અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી' એવું પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ કર્યું. તે બહુ મોટું સ્થાન હતું તેથી ત્યાં રહીનેજ તે વ્યાપાર પણ કરવા લાગ્યો.

પોતાનાં ચાતુર્યયુક્ત વ્યવહારથી વાતચિતની કલાથી તેણે તે નગરના લોકોને પોતાના પ્રત્યે અનેક રીતે પ્રીતિયુક્ત કર્યા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં ઘેર ઘેર લોકો તેના ગુણોનું વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા. 'પૂર્વે કોઇ વખત નહિ જોયેલો તેવો સજ્જનોમાં શિરોમણિ આ શ્રેષ્ઠી આવેલ છે. તે દેશને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા સજ્જનો નિવાસ કરીને રહે છે.'

અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ગૃહનાં મધ્યદ્વારે દ્વારપાળો હંમેશા ઉભા રહેતા, તે કોઇને અંદર પેસવા દેતાં નહિ. કોઇ પૂછે ત્યારે જવાબ આપતાં કે, 'અમારા દેશમાં અને કુળમાં આવો રિવાજ છે.'

પ્રદ્યોત રાજાને મળતા સ્વરૂપવાળા પુરૂષને અભયકુમારે શિખવાડી રાખેલું કે 'તું હવે નાસીને બજારમાં જા, રસ્તે ગમે તેવું બોલ્યા કરજે, ગાંડાના જેવી ક્રિયા કરતો આમ તેમ ભટકજે, પછી હું તને પકડવા માટે આવીશ, તે વખતે જોરથી તારે દૂર નાસી જવું, દોડાદોડી કરવી, બે ત્રણ ચાર દહાડા સુધી આ પ્રમાણે દોડાદોડી કરીને અમારા કબજામાં આવવું, કબજામાં આવ્યા પછી ફરીવાર નાસવા માંડવું.'

'લોકો પાસે તારે બોલવું કે; "હું તો પ્રદ્યોતરાજા છું, મને પકડવા માટે આ અભય આવે છે, તેને તમે રોકો."

'આ પ્રમાણે કહીને ધૂળ વગેરે તારે રસ્તામાં ઉડાડવા પછી હું બળાત્કારથી તને પકડીને ખાટલા સાથે બાંધીને ઘેર લાવીશ. તે વખતે સર્વ લોકો અને સુભટો સાંભળે તેમ તારે બોલવું, 'અરે લોકો ! અરે સુભટો ! મને–પ્રદ્યોતરાજાને બાંધીને તથા પકડીને આ અભય લઈ જાય છે, તેથી તમે મને કેમ છોડાવતા નથી ?' આમ ખાટલામાં રહ્યા રહ્યા તારે બોલ્યા કરવું. આ પ્રમાણેની ક્રિયા હંમેશા કરવી. હું હંમેશા ખાટલામાં બાંધીને તને ઘેર લાવીશ. પછી ઘરમાં આવીને તારે આનંદથી રહેવું યથેચ્છિત ભોજનાદિક કરવા.'

આ પ્રમાણે શિખવીને તેને તૈયાર કર્યો.

આમ તે પુરૂષને સમજાવ્યા પછી સવાર થતાં તે શિખવાડેલ પ્રમાણે કરવાને માટે તે ઘેરથી ભાગીને બજારમાં ભટકવા લાગ્યો અને પૂર્વે શિખવ્યા પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો.

લોકો તેની ગાંડા જેવી ક્રિયા દેખીને હસવા લાગ્યા.

સેંકડો અને હજારો માણસો તથા બાળકો તેની પાછળ ભમવા લાગ્યા જ્યારે કોઈ તેને પૂછતું, કે; 'તું કોણ છો?

ત્યારે તે પ્રત્યુત્તર આપતો, 'હું પ્રદ્યોતરાજા છું, સમસ્ત દેશ, ગ્રામ નગરનો સ્વામી છું, આ સર્વે મારા સેવકો છે.' આ પ્રમાણે જેમ તેમ જવાબ આપતો

તે સાંભળીને લોકોએ નક્કી કર્યું કે, 'આ તો ગાંડો છે, વાયડો છે, આનાં હૃદયકમળમાં પ્રાણવાયુની વિકૃતિ થઇ ગઇ લાગે છે, તેથી આ ગાંડાં જેવો થઈ ગયો છે અને ગમે તેવું બોલે છે.'

આ રીતે ચાર-પાંચ ઘડી સુધી તે. નગરમાં રખડયો.

તેવામાં અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી સેવકોની સાથે પગે ચાલતા અને દોડતા બજારમાં આવ્યા.

પોતપોતાની દુકાને બેઠેલા લોકો તેવું દેખીને વિસ્મિત મનવાળા થઈને શંકાથી ઉભા થઇને શ્રેષ્ઠી સમીપ જઇ નમીને વિનંતિ કરવા લાગ્યા; 'શ્રેષ્ઠીવર્ય! આપના જેવા ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીને આવા તડકાના સમયમાં પગે ચાલીને આવવાનું શું પ્રયોજન પડયું? જો એવું કાંઇ ઉતાવળું કામ હોય તો આપના સેવકોને આદેશ કરો, તેઓને કહેવા લાયક ન હોય તો અમને કહો, આ નગરમાં રહેવાવાળા સર્વે લોકો તમારા ગુણોથી ખરીદાયેલા અમે તમારા જ છીએ. આપના જેવા ઉત્તમ સદ્‌ગુણી પુરૂષોને ગ્રીષ્મ ઋતુના આવા

મધ્યાહ્ન કાળના સમયે આવું કષ્ટ સહન કરવું તે કોઇ રીતે યોગ્ય નથી. અતિ શીતલ છાંયાવાળી અમારી આ દુકાને આપ પધારો અને દુકાનને શોભાવો. આપના જેવા મોટા પુરૂષનાં આગમનથી અમારી દુકાન પવિત્ર થશે; ત્યાં બેસીને આપને જે કાંઈ કાર્ય કરવાનુ હોય તે ફરમાવજો.'

આમ તે શ્રેષ્ઠીના ગુણોથી વશ થયેલા લોકોનાં વચન સાંભળીને આંખમાં આશ્રૂ લાવી અભયશ્રેષ્ઠી ગદ્‌ગદ વચનોવડે કહેવા લાગ્યા; 'ભાગ્યશાલીઓ! તમે જે કહ્યું તે ખરેખર સત્ય છે. હું જાણું છું કે ત્રણે યોગથી તમે સર્વે મારા શુભચિંતકો છો અને મારૂં કહેલું કાર્ય કરવામાં તમે બધા તત્પર છો. તમે બધા મારા ઉપર સંપૂર્ણ કૃપા રાખો છો, પણ મારે એક મોટી દૈવી આપત્તિ આવેલી છે તે દુ:ખથી પ્રેરાયેલો મધ્યાહ્ને પણ હું દોડતો અહીં આવ્યો છું ધન માટે અગર લોભ માટે આવ્યો નથી.'

લોકોએ પૂછ્યું; 'એવી તે શું આપત્તિ આવી છે?'

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'બે ત્રણ મહિનાથી મારો પ્રાણપ્રિય, સમસ્ત ગૃહભારની ચિંતા કરનારો, બહુ જ શ્રેષ્ઠ વિનય ગુણવાળો, સર્વ કાર્યમાં નિપુણ, ગૃહના શૃંગારભૂત પ્રદ્યોત નામે નાનો ભાઈ કોઈ રોગથી અથવા વાયુના પ્રયોગથી અથવા કોઈ ભૂતાદિ દુષ્ટ દેવના પ્રયોગથી ગાંડો થઈ ગયો છે, તેની પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થઇ ગયો છે; તેથી તે સીધી રીતે બોલતો નથી; સીધી રીતે ભોજન પણ કરતો નથી. હંમેશા હું તેનું પડખું મૂકતો જ નથી. પરંતુ કોઇ વખત એક ક્ષણ પણ કોઇ કાર્ય માટે હું બહાર જાઉં છું, તો તે વખતે સેવકો વગેરેને છેતરીને તે બહાર નીકળી જઈ અહીં તહીં ભટકે છે, ગાંડાની માફક બોલે છે અને ધુળ ઉડાડે છે. હંમેશા તો ઘરની આસપાસ જ ફરે છે. તેથી તેને પકડીને ઘરમાં લઈ જઇને રાખીએ છીએ. આજે તો તે ક્યાંક

બહાર નાસી ગયો છે, તેનો પત્તો જ લાગતો નથી. તે દુઃખવડે દુઃખિત થયેલો તડકામાં પણ બહાર નીકળીને હું અહીં આવ્યો છું, બીજું કાંઇ કારણ નથી.'

તે સાંભળીને કોઇએ કહ્યું; 'અમુક ચોકમાં તમોએ વર્ણવ્યા પ્રમાણેનો જ માણસ પરિભ્રમણ કરે છે અને ગાંડો પણ દેખાય છે; તે બોલે છે કે "હું પ્રદ્યોતરાજા છું, આ નગરનો સ્વામી છું, આ સર્વે મારા સેવકો છે.' લોકનાં ટોળાં તેની પછવાડે ભમે છે અને તેને હેરાન કરે છે, તે પણ લોકો ઉપર ધૂળ ઉડાડે છે.'

આવાં તેનાં વચનોને સાંભળીને અશ્રુપાત કરતાં અભયશ્રેષ્ઠી તરત જ સર્વ લોકોની સાથે ત્યાં ગયા.

શ્રેષ્ઠીના સેવકો અને લોકોએ મળીને તેને પકડ્યો. વળી જરા સમય મળતાં જ તે ભાગ્યો; વળી ફરીવાર પકડયો, ઘણી મહેનત કરી પણ તે આગળ ચાલતો નહોતો, તેથી સેવકો ઘેરથી એક ખાટલો લઇ આવ્યા પછી તેને પકડીને ખાટલામાં નાખીને બંધવડે બાંધીને સેવકોએ તે ખાટલો ઉપાડયો, અને ઘર તરફ ચાલવા લાગ્યા.

તે વખતે ખાટલામાં બેઠેલો તે, પૂર્વે શિખવ્યું હતું તે પ્રમાણે જેમ તેમ બોલવા લાગ્યો.

તે દેખીને લોકો પરસ્પર કહેવા લાગ્યા; 'અહો ! આવા ગુણવંત શ્રેષ્ઠીને પણ આવું મોટું દુઃખ દેખાય છે, આ અસાર સંસારમાં કોઇ પણ મનુષ્ય પૂર્ણ સુખથી સુખી હોય તેમ દેખાતું નથી. કોઇ ને કોઈ દુઃખ તો હોય જ છે.'

આ બનાવ બન્યા પછી અભયશ્રેષ્ઠી તે ગાંડાને પોતાના ઘેર લઇ ગયા અને લોકો વિખરાઇ ગયા, તે સર્વે લોકો અભયશેઠની જ ચિંતા કરતાં પોત-પોતાના ઘેર ગયા.

આ રીતે એક દિવસના આંતરે, કોઇ વખત બે દિવસને આંતરે તે પ્રમાણે તે કરતો હતો

ફરીથી પાછા શ્રેષ્ઠી પૂર્વની જેમજ સર્વ ક્રિયા કરીને તેને ઘેર લઇ જતા હતા. એમ હમેશાં કરતાં કરતાં દરેક ચાર રસ્તા ત્રણ રસ્તા, દરેક બજાર, દરેક પોળ, દરેક ઘર, દરેક દરવાજો, ઉપવન અને પ્રત્યેક વાડી, ઇત્યાદિમાં રહેનારા સર્વ લોકોને આ હકીકત જાણીતી થઇ ગઇ. જે જે સ્થળે તે જતો ત્યાં ત્યાં લોકો તેને જોઇને પરસ્પર વિધિની વિચિત્રતા અને ભાગ્યની વક્રતાની વાતો કરતા અને અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીની સ્તુતિ કરતા કહેતા;

'અહો! કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે? સર્વ રીતે સુખી એવા પણ આ શ્રેષ્ઠી જે દુ:ખ અનુભવે છે, તે દુ:ખ શત્રુને પણ ન હોજો ધન, ધાન્યાદિક સર્વ સુખોથી પૂર્ણ એવા આ શ્રેષ્ઠી બંધુનાં દુ:ખથી પીડાયેલા, રાત્રી ગણતા નથી અને દિવસ પણ ગણતા નથી. તાપ તડકો કે ઠંડીને પણ ગણતા નથી અને ખાનપાન તથા સૂવાના સુખની પણ દરકાર કરતાં નથી, ભાઈનાં દુ:ખથી દુ:ખી થયેલા તે એકલાજ સામાન્ય માણસની માફક પ્રત્યેક જગ્યાએ, પ્રત્યેક સ્થળે ભટકે છે. કોઇ સ્થળે તેના સેવકો, કોઈ સ્થળે પોતેજ, કોઇ સ્થળે તેના દાસજનો ગ્રહથી પીડાયેલાની જેમ ભટકે છે દૈવની ગતિ નિવારવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી.'

આ પ્રમાણે સમગ્ર ઉજ્જયિની નગરીમાં સર્વ ઠેકાણે પ્રખ્યાતિ થઈ ગઇ. પ્રથમ તો તે જ્યારે બહાર જતો અને અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી તેને શોધવા માટે દોડતા પાછળ જતા ત્યારે સેંકડો અને હજારો માણસો જ્યાં સુધી તેને ઘેર લાવતા ત્યાં સુધી તેમની પાછળ લાગેલા રહેતા સાથે આવતા, પછી ઘણા દિવસ થઇ ગયા એટલે

હવે કોઈ પાછલ આવતું નહિ, ઘેર બેઠા બેઠાજ શ્રેષ્ઠીનાં દુ:ખની ચિંતા કરતા હતા.

કોઇને આ વાતની ખબર ન હોય તો તે પૂછતા કે આ શું ત્યારે લોકો ઉત્તર આપતા કે; 'ભાઇ ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? આ શ્રેષ્ઠી હમેશાં કર્મની ગતિનેજ અનુભવે છે.'

આમ કહીને શ્રેષ્ઠીના ગુણનું વર્ણન કરતાં તેઓ સર્વ હકીકત કહેતા હતા.

શ્રેષ્ઠી અને તે ગાંડો હમેશાં આ રીતે રાજમાર્ગોના રસ્તે અવર જવર કરવા લાગ્યા. તેથી હવે તો રસ્તે જતાં તેઓને જોવાને કોઇ ઉઠતું પણ નહોતું.

૬ : રત્નમંજરી જાળ પાથરે છે :

ગાંડા પ્રદ્યોતથી આ રીતે ઉજ્જયિનીના લોકો પરિચિત થઈ ગયા પછી અભય શ્રેષ્ઠીએ ઘરમાં રહેલી બન્ને સ્ત્રીઓને શિખામણ આપી કે; 'આવતી કાલે રાજા ઘોડા ખેલાવવા આ રસ્તે થઇને જવાના છે, તેથી તમે પ્રથમથીજ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને સોળે શૃંગાર ધારણ કરી તાંબુલવડે મુખને શોભાવી બહુ ઉત્તમ ભદ્રાસન ઉપર ગોખમાં બેસજો. જ્યારે હસ્તિસ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલ રાજા દૃષ્ટિપથમાં આવે ત્યારે કટાક્ષ બાણોવડે સારી રીતે તેને વીંધજો. અને જેવી રીતે કામરાજ અંગ પ્રસંગ ફેલાવે તેવી રીતે હાવ ભાવ વિભ્રમ તથા શરીરચલન કરજો, કે જેથી તે તમનેજ વિચારે, તમનેજ ઇચ્છે, તમનેજ ચિંતવે અને તમનેજ દેખે. વધારે શું કહું ? તમારી કળા ફેરવીને ગમન અને આગમન સમયે તેને સંપૂર્ણ વશ કરી લેજો.'

આમ તેઓને શિખવીને તૈયાર કરી. બીજે દિવસે રાજાના આવવાના અવસરે સ્નાન, મજ્જનાદિક કરી અને સોળ શૃંગાર ધારણ કરી પાંચ સુગંધીવાળા તાંબુળવડે મુખ શોભાવીને રાજમાર્ગ ઉપર આવેલા ગોખમાં ભવ્ય ભદ્રાસન ઉપર તે રત્નમંજરી અને કામમંજરી બેઠી.

બે ઘડી વ્યતીત થઇ એટલામાં રાજા તે માર્ગે નીકળ્યા; ઉત્તમ ગંધહસ્તીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલો પ્રદ્યોત રાજા તે ગોખની સમીપે આવ્યો, એટલે તે બંને યુવતીઓને તેણે દેખી, તેઓએ પણ હાવ-ભાવ પૂર્વક રાજા તરફ જોયું,

તે અવસરે પરસ્ત્રીલંપટ પ્રદ્યોત રાજા ચમત્કાર પામ્યો, અને સૂક્ષ્મનજરે તેની સામે જોવા લાગ્યો.

તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો; 'સ્વરૂપવડે રંભાને પણ જીતે એવી, કંદર્પના સૈન્યમાં ભંભા સમાન (ભંભા જેમ લડાઇ માટે લડવૈયાઓને ઉશ્કેરે છે તેવી રીતે કામભોગ માટે જોનારને ઉશ્કેરનાર) આ બંને ભાગ્યવતી કોની સ્ત્રીઓ હશે ?'

આમ વિચાર કરતો રાજા વારંવાર તેમની સામે જોવા લાગ્યો. તે બંને પણ રાજાને રાગ દષ્ટિવાળા દેખીને-સમજીને વિશેષ આદર પૂર્વક અનિમેષ નેત્રોથી તેની સામે જોવા લાગી અર્ધ મીંચેલા ચક્ષુઓથી તેને આકર્ષવા લાગી, મુખમોટન કરવા લાગી, જરા હાસ્યપૂર્વક, જરા નીચી વળીને જરા વધારે ઉંચી થઇને તેની સામું જોવા લાગી. શરીરના અવયવો દેખાય ને ઢંકાય તેવી રીતે નીચી વળી વળીને વારંવાર અંગોપાંગ પ્રગટ દેખાય તેવી રીતે પરસ્પર બંને હાથો ગળા પાસે લગાડીને તથા બીજા પણ અપરિમિત હાવ-ભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ, વિક્ષેપાદિ સ્ત્રીચરિત્ર વિકુર્વીને રાજાને કામદેવના સંકટમાં તેઓએ નાંખ્યો.

રાજા પણ કામબાણોથી પૂરેપૂરો વીંધાઇ ગયો.

રાજાએ વિચાર્યું; 'શું આ બંને નાગકુમારની પત્નીઓ હશે? કે શું કિન્નરીઓ હશે? શું વિદ્યાધરીઓ હશે? આ બંને કોણ હશે? આ મોટું મનગૃહ કોનું છે? અહીં કોણ રહે છે? આ બંને

સ્ત્રીઓનો સંયોગ મને કેવી રીતે થઇ શકશે ? જો આ બંને મળે તો જ મારો જન્મ સફળ છે. નહિ તો સફળ નથી.'

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં પ્રદ્યોતરાજાએ તે અવસરે ભ્રૂસંજ્ઞાથી મહાવતને સૂચવ્યું; હાથીને ધીમે ધીમે ચલાવ.'

તે હસ્તીરત્નનાં મહાવત હસ્તીવલ્લભે પણ તેમજ કર્યું. આગળ ચાલતાં વાંકી ડોક કરીને સંયોગની ચિંતાવડે વિલખો થયેલો રાજા અનિમેષ દૃષ્ટિથી તેઓને જોવા લાગ્યો.

તે બંનેએ પણ તેની તેવી સ્થિતિ જોઇને વિશેષ વિશેષ વિષલિપ્ત કામદેવનાં બાણોવડે તેને માર માર્યો; વળી આળસથી અંગ મરડીને, બગાસાં ખાઇને, પરસ્પર આલિંગનાદિક કરીને, પ્રથમ કોઇ વખત નહિ જોયેલા તેવા સ્ત્રી ચરિત્રના વિભ્રમવડે રાજા ઉપર પૂર્ણ-રાગભાવ તેઓએ દેખાડ્યો.

તે જોઇને 'આ બંને મારા ઉપર આટલા બધા પૂર્ણ રાગવાળી જણાય છે; તો તેઓ કયા ઉપાયવડે મળશે? એવા આશાના સંકટમાં રાજા પડ્યો. અને જ્યાં સુધી તેઓ દૃષ્ટિપથમાં આવી ત્યાં સુધી તેઓ તરફ જોયા કર્યું, ત્યારપછી પોતાના પ્રાણને તે બંનેની પાસે મૂકીને એકલા દેહમાત્રથીજ તે આગળ ચાલ્યો,

તે બંને વેશ્યાઓએ બધી હકીકત અભયકુમારને નિવેદન કરી.

અભયકુમારે તે બન્નેના ઉપર પ્રસન્ન થઇને ભવિષ્યનાં કાર્ય માટે તેમને શિખામણ આપી કે; 'કાલે પાછો તે પરસ્ત્રીલંપટ નૃપતિ આજ રસ્તે નીકળશે, તે વખતે પણ વધારે વધારે કટાક્ષ, વિક્ષેપ, હસ્ત સંચલન, અંગોપાંગ દર્શનવડે તેને આકર્ષીને તમે એવું કરજો કે જેથી તે વિશેષ વિહ્વળ થાય અને વિષયાનુરક્ત થઇને એમ જાણે કે "આ બંને મારો જ વિચાર કરે છે, મારી ઉપર પૂર્ણ રાગવાળી

છે. અને જ્યારે હું તેને કહીશ ત્યારે તેજ વખતે મને અંગીકાર કરશે." એવી તેને પ્રતીતિ થાય તેમ વર્તજો. પછી બીજે કે ત્રીજે દિવસે જ્યારે સંપૂર્ણ વિહ્વળ થશે ત્યારે કાંઈક બ્હાનું કરીને તે રાજા દૂતીને તમારી પાસે મોકલશે. તે વખતે રાજાની દૂતી જે કહે તે સાંભળીને પ્રથમ તો મિષ્ટ વચનો વડે તેને તૃપ્ત કરી ખાન—પાનાદિવડે તેને બરાબર આકર્ષી રાજકુળની બધી હકીકત સારી રીતે જાણી લેજો. ત્યાર પછી કોઈ રીતે વાકચતુરાઇથી તમારો સંગમ અતિ દુર્લભ છે, તેવો ભાસ તે દાસીને થાય તેમ કરજો.'

વળી તેને કહેજો કે; 'અમે તો આ જન્મમાં આજ સુધી કોઈની પણ સાથે ચાર આંખ મેળવી નથી, અમારા સ્વામી વિના કોઇની સાથે વાણીવિલાસ પણ કર્યો નથી, વળી એવા કયા અમારા પૂર્વ કર્મના સંબંધથી આટલો આ રાજાની સાથે દૃષ્ટિસંબંધ થયો? તે પણ જાણતી નથી. તેથી બ્હેન! અમારો મેળાપ તો અતિ દુષ્કર છે, તે કેવી રીતે બની શકે? અમારે તો આ અંતઃપુરમાંજ રહેવાનું છે, અમારાં અંતઃપુરમાં પ્રવેશ તો રાજાના અંતઃપુરથી પણ વિષમ છે.' આ રીતની વચનરચનાવડે મેળાપની દુષ્કરતા અને રાજા ઉપર પૂર્ણ રાગ દેખાડીને તે વધારે આતુર થાય તેમ કરજો. છેવટે તમારે તે દૂતીને કહેવું કે; 'જો અમારા ઉપર રાજાજીને સંપૂર્ણ રાગજ હોય તો અમે કહીએ તે ઉપાયદ્વારા જો અમે કહીએ તેટલું સંકટ તે સ્વીકારે તો કોઇ રીતે મેળાપ થાય ખરો, નહિતર તો નહિ જ થઇ શકે. તારે પણ અવસર જોઇને ક્વચિતજ આવવું, વારંવાર આવવું નહિ.'

આ પ્રમાણે અભયકુમારે તે રત્નમંજરી તથા કામમંજરીને શિખવાડી દીધું. અને તે બંનેએ તે સર્વ બરાબર ગ્રહણ કરી લીધું.

બીજે દિવસે પણ ફરીથી રાજા તે ગોખની પાસે થઇને નીકળ્યો.

તે સમયે તે બંનેએ કટાક્ષાદિ દ્વારા બહુ સારી રીતે પ્રદ્યોત-

રાજાને જ વિંધ્યો, એટલે રાજા વિષમ એવી કામાવસ્થામાં પડ્યો અને વિચારવા લાગ્યો;

'દેવાંગનાઓથી પણ વિશેષ રૂપ તથા ચતુરાઇ ધારણ કરનારી આ સ્ત્રીઓ જો કોઇ રીતે મારાં હાથમાં આવે તો ઉત્તમ થાય.'

આવા વિચારોમાં ક્ષણે ક્ષણે વિરહાગ્નિથી બળતો તે પોતાના મહેલમાં ગયો.

અને ત્યાં પણ તેને તે સ્ત્રીઓ સંબંધીજ વિચારો આવવા લાગ્યા કે; 'જો કોઈ નિપુણ, અવસરની જાણ, વાણીમાં કુશળ એવી વિચક્ષણ દૂતી કોઈ બ્હાને આ બંનેની પાસે જાય અને તેમનો આશય જાણી લાવે તો કોઈ પણ ઉપાયથી મનોરથની સિદ્ધિ થાય.'

આ પ્રમાણે ચિંતવીને દૂતીના કાર્યમાં કુશળ એવી વિદ્રુમા નામની એક સ્ત્રીને બોલાવીને તેની આગળ અમુક રસ્તાપર અમુક પ્રકારના આકારવાળા મકાનની સમીપમાં, અમુક ઉંચા મહેલમાં, પૂર્વ દિશામાં જે મકાનનું મુખ આવેલ છે ઈત્યાદિ નિશાનીઓપૂર્વક પોતે જે અનુભવ્યું હતું અને પોતાને જે ઇચ્છિત હતું તે સર્વ નિવેદન કર્યું અને કહ્યું કે; 'તું ચતુરાઇથી કાંઇક બ્હાનું કરીને, તે ઘેર જઇને, તેનું કુળાદિક જાણીને તેમજ તેઓના હૃદયમાં રહેલ તેમનું પરિણામ પિછાણીને પાછી આવજે.'

વિદ્રુમાએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! આ બહુ આકરૂં-વિષમ કાર્ય છે. અપરિચિત એવા ઉત્તમ મનુષ્યના ઘરમાં જવું તે અતિ દુષ્કર છે, તેમાં પણ તેની ગુહ્ય વાર્તા જાણવી તે તો અતિશય દુષ્કર છે. આપે આજે મહાવિષમ કાર્ય મને બતાવ્યું છે તો પણ

૪ આપના ચરણની કૃપાવડે મારી ચતુરાઈ વાપરીને આપની આજ્ઞાનુસાર

તેની સર્વ પ્રકારની ખબર મેળવી આપની પાસે તે સર્વ નિવેદન કરીશ. આપે તે વખતે મારો મુજરો સ્વીકારવો.'

ઉપર પ્રમાણે કહીને તે દૂતી રાજાની સમીપેથી નીકળી સાંજ ગઈ.

રાજાએ કહેલ રાજમાર્ગમાં જઇને આમતેમ ચોતરફ તેણે અવલોકન કર્યું. પછી તે સ્થળે રહેનારા લોકોને પૂછ્યું; 'આ બારીઓની શ્રેણીવાળું ઘર કોનું છે? અહીં કોણ રહે છે?'

તેઓએ કહ્યું; 'આ મોટી હવેલીનું મુખ તો પશ્ચિમ દિશામાં અને અંદરની પોળમાં છે, તેમાં દેશાંતરથી આવેલા અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી રહે છે. દાતા, ભોગી પરોપકારપરાયણ એ શ્રેષ્ઠી છ મહિના પહેલા જ તે મકાનમાં આવીને રહેલ છે. તેનો વિશાલ પરિવાર અહિં સાથે છે, બાકી અમે કાંઇ વધારે જાણતા નથી. આ બાજુનાં બારીઓની શ્રેણિનાં બારણાં તો પ્રાયે કરીને બંધ જ રાખેલા દેખાય છે. આ બાજુ કોઈ ઉભું રહેતું નથી.'

આ સાંભળીને તે વિચારવા લાગી; 'અહીં જોઈએ તેવી ખબર ન મળી, તેથી જો ઘરના મુખ્ય દરવાજે જઈશ તો બધી બાબતની ખબર પડશે.'

આથી તે પાછી ફરી ધીમે ધીમે તપાસ કરતી તે આવાસના મુખદ્વાર પાસે ગઇ.

તે સ્થળે તો રાજદ્વારની જેમ નગરજનો તથા સેવકોથી તે દ્વાર તો તદ્દન રોકાયેલું દીઠું, પછી તેના પાડોશી શ્રીદત્તનાં ઘરમાં કાંઇક ઓળખાણ કાઢીને તે તેની પાસે બેઠી આડી-અવળી વાતો કરવા માંડી ને ધીરે રહીને તેણે પૂછ્યું; 'આ મોટા મકાનમાં કોણ વસે છે?'

શ્રીદત્તે જવાબ આપ્યો; 'દૂર દેશાંતરથી આવેલા એક શ્રેષ્ઠી અહિં રહે છે. સર્વ ગુણોથી સંપન્ન, શ્રેષ્ઠીઓમાં શિરોમણિ અને પરોપકારમાં પરાયણ આવો કોઇ સજ્જન પુરૂષ હજુ સુધી અમારા દૃષ્ટિપથમાં આવ્યો નથી.'

'તેના ઘરમાં કોઇ સ્ત્રી છે કે નહિ?'

'હા, સ્ત્રી તો છે, પણ ત્યાં કોઇને પેસવા દેતા નથી. હું તે સજ્જન શ્રેષ્ઠી પાસે સેંકડોવાર ગયેલ છું, પણ તેનાં અંતઃપુરમાં ગયો નથી. તેઓના દેશમાં આવો જ રિવાજ જણાય છે. મોટી ઓળખાણ અને ઘણો પ્રેમ હોય તો કોઈ વખત બીજી સ્ત્રીઓ અંતઃપુરમાં જાય છે. પુરૂષ તો કોઈ જઇ શકતું જ નથી. આ શ્રેષ્ઠીને અહીં રહેવા આવ્યે છ માસ લગભગ થયા છે, પણ મારી માતા માત્ર એક કે બે વાર તેના અંતઃપુરમાં જઈ શકી છે.'

આ સર્વ હકીકત જાણીને ચંડપ્રદ્યોતની દૂતી વિદુમાએ રાજા પાસે જઇને તે હકીકત કહી સંભળાવી અને કહ્યું; 'મહારાજ! આ કાર્ય તો મહાકષ્ટથી સાધી શકાય તેવું છે; તેમાં પણ કાર્ય સિદ્ધિનો સંશય છે, તો પણ આપનો આદેશ મેં અંગીકાર કર્યો છે, તેથી હું જેટલું બનશે તેટલું અવશ્ય કરીશ, પછી જેવો ભાવિભાવ!'

પ્રદ્યોતે તે સાંભળીને કહ્યું; 'મારૂં ભાગ્ય છે જ, કારણ કે તેઓ રાગવાળી દૃષ્ટિથી મારા તરફ જૂએ છે એમ અનુમાનથી કલ્પી શકાય છે, તેથી તું ઉદ્યમ કર, તારો ઉદ્યમ સફળ થશે.'

'મહારાજે કહ્યું તે સર્વ સાચું છે, પણ તેનાં અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરવો તેજ પ્રથમ અતિ દુષ્કર છે. વાણિયાની જાતિ બહુ વિચક્ષણ હોય છે તેને છેતરવી બહુ મુશ્કેલ છે, બાકી ઉદ્યમમાં હું કાંઈ ન્યૂનતા રાખીશ નહિ.'

વિદુમા આમ કહીને પોતાના ઘેર ગઈ અને વિચારવા લાગી; 'રાજા પાસે મેં પ્રતિજ્ઞા તો કરી છે, પણ ઓળખાણ વગરના ઘરમાં કયા ઉપાયવડે પ્રવેશ થઈ શકશે?'

આ પ્રમાણે તે ચિંતાસમુદ્રમાં પડી.

ત્રણ દિવસ ગયા પછી રાજાની સમીપે આવીને અંતઃપુરમાંથી તેણે ચાર દાસી અને પાંચ પુરૂષો માગ્યા. તેને લઇને તે પોતાનાં ઘેર જઇ એક મોટા થાળમાં વિવિધ પ્રકારની સુખડીઓ ભરી અને બીજા થાળો દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ, પસ્તા, નાળિયેર વગેરેથી ભરીને, બહુ સુંદર રેશમી વસ્ત્રવડે તેને ઢાંકી, સુંદર તરૂણીઓ પાસે તે થાળ ઉપડાવી, પોતે મોટી શેઠાણી બની.

પછી દાસીઓ ગીતો ગાતી ગાતી આગળ ચાલતી હતી અને રાજપુરૂષો પાછળ ચાલતા હતા. આ રીતના ઠાઠથી તે અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર ગઇ અને અંતઃપુરનું દ્વાર હતું ત્યાં જઇને તે બધા ઉભા રહ્યા.

એટલે અંતઃપુરનું રક્ષણ કરનારા રક્ષક પુરૂષોએ તેઓને પૂછયું; 'આ શું છે?'

વિદુમાએ કહ્યું; 'ગઇ કાલે રાજાને ત્યાં કુળક્રમથી આવેલો દેવીનો મહોત્સવ હતો, તેથી તે દેવતાની શેષ સર્વ સ્થળે મોકલી. તે રીતે રાજાએ ઘણી પ્રીતિથી અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર પણ આ શેષ મોકલી છે, અને રાજાએ કહેરાવ્યું છે કે, શ્રેષ્ઠીનાં અંતઃપુરમાં જઈને તે આપવી, તેથી તે દેવાને માટે હું આવેલી છું.'

દ્વારપાળે કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠીની આજ્ઞા વિના અમે તમને અંદર જવા દઇશું નહિ. પણ તમે રાજા તરફથી આવ્યા છો, તેથી શ્રેષ્ઠીને પૂછીને તમને અંદર પ્રવેશ કરવા દઇશું, માટે એક ક્ષણવાર અહિં ઉભા રહો.'

એમ કહીને એક સેવકે અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી પાસે જઇને સર્વ હકીકત નિવેદન કરી.

અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તેઓને કહો કે; 'રાજાએ મોટી કૃપા કરી છે. પણ એક મુખ્ય દાસી અંતઃપુરમાં જઇને આપી આવે, સત્કાર તો સર્વનો કરવો યોગ્ય છે પણ અમારા કુળનો રિવાજ હોવાથી બધાને અંદર જવા દઇશું નહિ.'

શ્રેષ્ઠીનું કથન સેવકે જઈને વિદ્રુમાને કહ્યું કે; તમારામાંથી એક શ્રેષ્ઠીના આદેશ પ્રમાણે અંતઃપુરમાં જાઓ.'

આવો ઉત્તર સાંભળીને વિદ્રુમા પોતે થાળ ઉપાડીને અંતઃપુરમાં ગઇ. દૂરથી જ તે બંનેનું સ્વરૂપ જોઇને તે ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી અને વિચારવા લાગી;

'અહો! આ બંનેનું સ્વરૂપ, ચાતુર્ય તથા લાવણ્યાદિક જોઇને રાજા મોહમાં પડી ગયા છે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે? આ બંનેના હાવભાવાદિક જોઈને કયો મુનિ કે મૂર્ખેંદ્ર સ્થિર ચિત્તવાળો રહી શકે?'

આવા વિચાર કરતી તે તેઓની સમીપ જઇને તેમની પાસે ભરેલો થાળ મૂકી શિષ્ટાચારપૂર્વક પ્રણામ કરીને કહેવા લાગી. 'ભાગ્યશાલી બ્હેનો રાજાએ દેવાર્ચન મહોત્સવમાંથી આ શેષ બહુ પ્રીતિથી સ્વયમેવ તમને મોકલાવી છે અને તમારા કુશળક્ષેમ પૂછાવ્યા છે. તમારા ઘરના સ્વામી ઉપર તેઓ બહુ પ્રસન્ન અંતઃકરણવાળા છે, તેમના ઉપર મહારાજનો બહુ રાગ છે. "જેનો ગૃહપતિ આવો ઉદાર છે, તેની ગૃહિણીઓ પણ તેવી જ હશે તેથી બહુમાન પૂર્વક તેમને કુશળ વાર્તા પૂછજે." એમ રાજાએ સ્વમુખે મારી સાથે કહેવરાવ્યું છે.'

આ સાંભળીને પ્રથમથી જ શિખીને તૈયાર થયેલી રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ હસીને જવાબ આપ્યો.

'તમે કહ્યું તે સાચું છે. રાજાની કૃપાથી જ પ્રજાજન સુખી થાય છે, પરંતુ વ્યવહારમાં પુરૂષ જ પ્રધાન હોય છે. પુરૂષોને આશ્રયીને પ્રશંસાની અથવા સુખસમાચારની વાત બોલાય છે અને તે યોગ્ય દેખાય છે. પણ તમે તો કહ્યું કે, 'રાજાએ તમારા સુખ સમાચાર પૂછાવ્યા છે.' તમારૂં આ કથન તો 'અવસરોચિત પ્રિય બોલવું એવું નીતિનિપુણોએ કહેલું છે તે કથનાનુસાર તમારી જ વાક્ચાતુરીતું દેખાય છે. કારણ કે અમે કોણ ને રાજા કોણ? કોઇ વખતે અન્યોઅન્ય ઓળખાણ પણ થઇ નથી, તેથી પહેલાં તો પરસ્પરનો મેળાપ થાય, પછી પ્રિય બોલવું, સંદેશાદિ કહેવરાવવા તે સંભવે, તે સિવાય સંદેશા કહેવાં યોગ્ય હોય નહિ, અમારે તો રાજાનું દર્શન પણ થયું નથી તેથી અમારા ખુશી ખબર કેવી રીતે તેમણે પૂછાવ્યા?'

આ પ્રમાણે તેઓનું કથન સાંભળીને વિદ્રુમાએ જરા હાસ્યકરીને, આમ તેમ જોઇ કોઇ પણ માણસ સાંભળે કે જુએ તેમ નહિ હોવાથી તેઓના કાન પાસે જઇને કહ્યું;

'વાહ ધન્ય છે. પરંતુ સજ્જન સ્ત્રીઓ થઇને આવું તદ્દન જૂઠું બોલશો તો પછી સત્યનો વ્યવહાર કયાં રહેશે! તે રાંક રાજાને નયનવિલાસના વિભ્રમમાં પાડીને, તેનાં મન, વાણી તથા કાયાદિ સર્વ લુટી લઇને, તમારે આધીન કરી લઇને જાણે કાંઈ બન્યું જ નથી. તેમ જણાવી સમજાવો છો તેથી તમે શું મને બાળક જાણો છો? મને બધી ખબર છે. સયાણીની પાસે પેટ છૂપાવવું તે કેમ ચાલે.'

'જે દિવસથી રાજાને તમારાં દર્શન થયાં છે તે દિવસથીજ તે ખાન, પાન, શયન, નિદ્રાદિક સર્વ છોડી દઇને યોગીની જેમ તમારૂં જ

ધ્યાન ધરી રહ્યો છે. રાજાને દુઃખથી શોકાતુર થયેલા અને મ્લાન મુખવાળા જોઇને મેં આગ્રહથી તેમને એક દિવસે પૂછ્યું, કારણ કે હું તેમની પાસે રહેનારી દાસી છું, તેમનાં હૃદયનાં મર્મને જાણનારી છું, તેથી મારી પાસે તેમણે તેમનાં હૃદયમાં રહેલ સર્વ દુઃખ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને હું પણ તેમનાં દુઃખમાં ભાગ લેનારી થઈ. આવી દુઃખી અવસ્થા તે અનુભવે છે અને તમારાં મનમાં તો તેનો હિસાબ પણ નથી! અરે ક્યાં તેનું પ્રેમાળપણું અને ક્યાં તમારા હૃદયની કઠોરતા? સોળ મુકુટબદ્ધ રાજાઓના નાયક હોવા છતાં પણ તમારા ઉપર આવી રીતે આસક્ત થઇને તે તમને મળવાની અતિશય ઇચ્છા કરે છે, મને રાજાનું દુઃખ નહિ સહન થઇ શકવાથી હું મારૂં બુદ્ધિબળ ચલાવી તમારાં દર્શન માટે અને તમને તે હકીકત કહેવા માટે મહાપ્રયત્ને તમારી પાસે અહિં આવી છું.

'તેથી તમે હવે હૃદયને જરા દયાર્દ્ર કરીને હું જે કહું છું તે હૃદયમાં ધારણ કરો. જે જેને સંભારે, તેજ સરલતાથી તેને સંભારે છે.' આવી સજ્જનની પ્રકૃતિ સર્વત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેથી હવે કૃપા કરીને તે રાજાનાં મનોરથો પૂર્ણ થાય તેમ કરો. તેને મન, વચન, કાયા, ધન, જીવિતવ્યાદિ સર્વ કરતાં તમે વાધરે વહાલાં છો, તેનું જેવું ધ્યાન તમારા બંને ઉપર છે, તેવું ધ્યાન જો પરમેશ્વર ઉપર હોત અને અધ્યાત્મવાસનમાં તલ્લીનતા લાગી હોત, તો મુક્તિ પણ મળવી મુશ્કેલ નહોતી. વધારે કહેવાથી શું? મારૂં આગમન કેમ સફળ કરવું? તે તમારે આધીન છે.'

૭ : પંખી પાંજરામાં પૂરાયું :

વિક્રમાની ચતુરાઇથી જાણે રંજિત થયેલ હોય તેમ રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ નિઃશ્વાસ મૂકીને કહ્યું: 'બહેન ! શું કરવું ? અમારે પણ સાપે છછુંદર ગળ્યાની જેમ મહા દુઃખ આવી પડ્યું છે. અમે મોટા શેઠીનાં ઘેર જન્મી અને મોટા શેઠીની સાથે અમારા લગ્ન થયા. અમારા કુળમાં પહેલાં આવું કાર્ય સ્વપ્નમાં પણ કોઇએ કર્યું નથી, અમે પણ અત્યાર સુધીમાં અમારા પ્રાણનાથ સિવાય બીજા કોઈ પુરૂષને જોયો નથી, કોઇની સાથે અમે એક અક્ષર પણ બોલ્યા નથી, અમે બંને ધર્મ અને નીતિમાર્ગ સિવાય બીજું કાંઇ જાણતા નથી, અમારા ઘરમાં દાસી કે નોકર પણ ધર્મ અગર નીતિવિરુદ્ધ બોલવાની પણ હિંમત કરી શકતાં નથી, તો પછી તેવાં કૃત્ય કરવાં તો દૂર જ રહ્યાં. અમે આજ સુધીમાં ઘરનાં દ્વાર સિવાય કોઇ દિવસ બહાર પગ પણ મૂકયો નથી.'

'રથમાંથી ઉતરીને આ ઘરમાં જ પ્રવેશ કર્યો છે. હવે જ્યારે અહીંનાં અન્ન અને પાણીનો સંબંધ પૂર્ણ થશે અને અમારા સ્વામી સ્વદેશ તરફ જવાને તૈયાર થશે, ત્યારે અમારે પણ અહિંથી બહાર નીકળવાનું થશે. અહીં વળી ધર્મમાં જ રક્ત એક અમારી રક્ષક વૃદ્ધા

ડોશી છે, તે ક્ષણમાત્ર પણ અમારૂં પડખું છોડતી નથી. ક્ષણે ક્ષણે ધર્મને રસ્તે લઈ જનારી શિખામણ અમને આપ્યા જ કરે છે. આજે કોઈ શુભ શકુનોએ પ્રેરાયેલા તમે આવ્યા છો, તેથી તે હમણાં જ અમારા પ્રાણનાથના મોકલવાથી કોઇ અતિ પરિચિત ગૃહસ્થને ઘેર લોકાચારાર્થે ગઈ છે, તેથી જ અમારાથી છુટાં હૃદયે તમારી સાથે વાતો થઇ શકી છે; જો તે ઘરમાં હોત તો તો તમારી સાથે વાત જ કેવી રીતે થઇ શકત ? આવી સ્થિતિમાં અમે રહીએ છીએ.'

'એક દિવસ દૈવયોગે બપોરના સમયે ઓછી વસ્તીવાળા આ ઘરના પછવાડેના ભાગમાં ગોખ પાસે અમે અહીં તહીં ફરતી હતી, તે વખતે તે ડોશી ગૃહકાર્યમાં વ્યગ્ર હતી, ત્યારે મહારાજાની સ્વારી નીકળી. ઘોડાઓનો અવાજ સાંભળીને તે જોવાની ઇચ્છાથી અમે ગવાક્ષનું દ્વાર ઉઘાડીને મુખ ઉપરનો પડદો ખોલી નાખી આમ તેમ જોવા લાગ્યા. જો પેલી ડોશી પાસે હોત તો તો જોવા દેત નહિ, પણ કોઇ પાસે નહિ હોવાથી અમારી ઈચ્છાનુસાર અમે જોવા લાગ્યા. એ જ સમયે હાથી ઉપર બેઠેલા મહારાજા ગોખની પાસેથી નીકળ્યા, એટલે અમારી ને રાજાની દૃષ્ટિનો મેળાપ થઇ ગયો.'

'તે વખતે કોઈ પૂર્વકૃત કર્મના ઉદયથી એવો અનિર્વચનીય રાગનો ઉદય થયો, કે તે અમારૂં ચિત્ત જ જાણે છે. રાજાએ પણ તેવી જ રીતે અમારી ઉપર અનિમેષ દૃષ્ટિથી લાંબા રસ્તા સુધી જોયા કર્યું. જ્યારે માર્ગનાં અંતરથી આંખે દેખાતું બંધ થયું ત્યારે જ રાજાજીએ દૃષ્ટિ ફેરવી. ત્યાર પછી તેમના વિરહથી જે દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે તેનું વર્ણન કરવાને અમે સમર્થ નથી. પૂર્વ જન્મમાં આવો દૃઢ રાગ થાય તેવું કોઇ: કર્મ બાંધ્યું હશે, તેનો ઉદય થયો જણાય છે. તેઓ અમારાં હૃદયમાંથી ક્ષણવાર પણ ભૂલાતા નથી. બીજે દિવસે પણ તેમનાં દર્શનની ઉત્સુકતા થઈ. તેજ વખતે પાણીમાં સાકર

મળે તેમ તેમનાં દર્શનનું સુખ અમે અનુભવ્યું. વળી પાછો પ્રથમની માફક તેમનો વિયોગ થયો, એટલે ક્ષત ઉપર ક્ષાર નાખવાની જેમ અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તે દિવસથી હમેશાં સરસવ જેટલું સુખ પણ મેરૂ જેટલા દુઃખરૂપે અમે અનુભવીએ છીએ.'

'તે દુઃખને નિવારવા અમારા આત્માને અમે ઘણી શિખામણ આપી કે; 'અરે જીવ ! તું કેમ આવી વ્યર્થ આશા કરે છે ? સ્વર્ગમાં રહેલ કલ્પવૃક્ષની જેમ આ સર્વ આશા નિષ્ફળ છે. તું કોણ ? આ રાજા કોણ ? કયા ઉપાયથી તારો અને તેનો મેળાપ થાય ? જાતિ, કુળ સ્વામી, ગૃહ લોક, વૃદ્ધાદિકના ભયમાં તું પડેલો છે તેનાથી પણ વિષમ એવી રાજ્યસ્થિતિ ઉલ્લંઘી શકાય તેમ નથી, તેથી તારો ને તેનો સંયોગ કેવી રીતે થશે ? વળી અતિગુપ્ત રીતે પાપ કરીએ તો પણ જો અતિ દુર્ગંધી લશનાદિના ભક્ષણની માફક તે પ્રગટ થાય તો, અમારા સ્વામીનાથ અમને ઘર બહાર કાઢી મૂકે, લોકમાં નિંદા થાય અને અનેક દુઃખો આવી પડે. વળી પરલોકમાં પણ કુંભીપાકની પીડા, તપેલી લોઢાની પુતળીનું આલિંગન, વૈતરણી ઉતરવી. તથા છેદન, ભેદન તાડન, તર્જનાદિક અનેક પ્રકારની નરકરક્ષક પરમાધામીએ કરેલી ન ચિંતવી શકાય તેવી પીડા સહન કરવી પડે, તથા એક ક્ષણ પણ વિરામ ન પામે તેવી ક્ષુધાદિ દશ પ્રકારની ક્ષેત્રવેદનાં અવશ્ય સહેવી પડે તેમાંથી કોણ છોડાવે ? વળી નિગોદમાં જે અનંત દુઃખ ભોગવવું પડે તે તો વર્ણવી શકાય તેવું જ નથી. આ પ્રમાણે ક્ષણમાત્રનાં સુખ માટે દુઃખનો સમૂહ કોણ અજ્ઞાની અંગીકાર કરે !'

'ભદ્રે ! અમે અમારા જીવને શીખામણ આપતા, તો પણ તે વિરામ પામતો નહિ. વળી પણ અશ્વક્રીડાનાં સમયે ઘોડાનો સ્વર સાંભળીને અમારૂં મન રાજાને જોવાને દોડતું, પણ શું કરીએ !

મધ્યમાં રહેલ કાંટાવાળા ચંપકની જેમ વિકલ્પરૂપી કલ્પનાકલ્લોલની કદર્થનાથી માત્ર અમે ક્લેશ જ અનુભવતા હતા. રાજાનો મેળાપ ફરીને થશે જ નહિ એવું અમને તો લાગતું હતું તેથી બ્હેન ! તમારાં ચિત્તમાં કોઇ યુક્તિ ભાસતી હોય તો કહો કે જેથી અમારો મનોરથ અને તમારૂં આગમન સફળ થાય ?'

રત્નમંજરીનું કથન સાંભળીને પ્રકૃતિથી જડ વિદ્રુમાની બુદ્ધિ ચાલી નહિ તેથી તે કાંઈ બોલી પણ નહિ, પણ જ્યારે રત્નમંજરીએ ફરી પૂછયું, ત્યારે તેણે કહ્યું; 'હું શું ઉપાય બતાવું ? રાજાપાસે બીડું ગ્રહણ કરીને અહિં આવી છું. તેથી મારે તો 'એક તરફ વાઘ અને એક તરફ નદી' એવું સંકટ ઉત્પન્ન થયું છે ?

'હવે મારી લાજ રાખવી તે તમારાં હાથમાં છે. શાસ્ત્રમાં પણ ચતુર સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ અસાધારણ હોય તેમ વર્ણવ્યું છે, કહ્યું છે કે અશ્વની દોડ, વરસાદનો ગર્જારવ, સ્ત્રીનું ચરિત્ર, પુરૂષનું નશીબ, અતિવૃષ્ટિ કે અનાવૃષ્ટિ આ બાબતો દેવો પણ જાણતા નથી તો મનુષ્ય ક્યાંથી જાણે ?' તેથી તમને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો, તમારી પાસે હું કોણ માત્ર છું ?'

વિદ્રુમાનાં વચનો સાંભળીને તેઓ બોલી; 'ભદ્રે ! આ અતિ દુષ્કર કાર્ય છે. અમે બંને તો ઘરની બહાર પગ પણ મૂકવાને સમર્થ નથી. પાંજરામાં રહેલ પોપટની જેવો અમારો નિવાસ છે. અમારે તો બરોબર મર્યાદા સાચવવી પડે છે. તેથી કોઇ પણ ઉપાય દૃષ્ટિમાં આવતો નથી, કે જેનાથી ધારેલું કાર્ય સફળ થાય.'

'પરંતુ એક ઉપાય છે. તે જો ભાગ્યોદયથી સફળ થાય તો રાજાનો ને અમારો મેળાપ થાય. દશ કે વીશ દિવસ પછી આ નગરથી પંદર યોજન દૂર અમુક દેવનું તીર્થસ્થળ છે, તે સ્થળે

અમારા સ્વામી કોઈ કાર્યની સિદ્ધિ માટે પ્રથમ બાધા રાખેલી છે. તેથી વૃદ્ધા સહિત ત્યાં જવાની ઇચ્છા કરે છે.'

'તે જ્યારે તે સ્થળે જશે ત્યારે સમય મળશે તે વખતે પણ અમે જો કે રાજાના આવાસમાં તો આવી શકીશું જ નહિ; કારણ કે ઘણા વખતથી વિશ્વસનીય સેવકો કોઇને ઘેર તો અમને જવા દેતા જ નથી અમારાથી ઘર બહાર તો પગ પણ મૂકી શકાય તેમ નથી; પરંતુ આ મહામંદિરમાં એક ગુપ્ત દ્વાર છે તે દ્વારના તાળાની કુંચી અમારી પાસે રહે છે.'

'તે વખતે રાજા સામાન્ય વણિકના વેષમાં એકલા તે માર્ગે આવે તો ઈચ્છેલું કાર્ય સફળ થાય, તે સિવાય સંભવ નથી. હવે પછી તમારે પણ અમારી પાસે આવવું નહિ, કારણ કે અમારા સ્વામી અને અમારી પાસે રહેલી વૃદ્ધા બહુ શંકિત હૃદયવાળા છે.'

'આ ઘરના માણસોમાં એક અમારું હૃદય હરણ કરનારી પ્રિયંવદા નામની અમારી પ્રિય સખી છે, તે બહુ નિપુણ છે. તે ગંભીર રીતે ગુહ્ય સાચવી રાખે છે. પ્રાણાંતે પણ કોઇની પાસે તે કહે તેવી નથી, તેથી યોગ્ય અવસરે તમારી પાસે અમે તેને મોકલીશુ અને બધું તેની સાથે કહેવડાવીશુ. તે તમારે રાજાને કહેવું એટલે યોગ્ય નિપુણતાથી રાજાજી એકલા ગુપ્ત દ્વારવડે અહીં આવે.'

'ત્યારે રાજાજીનો અને અમારો ઇચ્છિત સમાગમ થશે અને પરસ્પરની ધારણા સફળ થશે. વળી અમે પણ તેમની યથોચિત સેવા કરીશું, પરંતુ આ વાત રાજાજી સિવાય બીજા કોઈની આગળ કહેવાની નથી. તમે તો બધી રીતે કુશળ છો, તેથી વધારે કહેવું અનુચિત છે, અમારી લાજ તમારા હાથમાં છે જેમ કોઇ ન જાણે તેમ આ કાર્ય સિદ્ધ થાય તેવું કરજો.'

રત્નમંજરીએ તથા કામમંજરીએ વિદ્રુમાને આ રીતે કહીને તેને શ્રેષ્ઠીની અનુજ્ઞાથી વસ્ત્ર, ધનાદિક સારી રીતે આપ્યું.

બહાર ઉભા રહેલા રાજાના સેવકો અને દાસીઓને પણ તેઓના ધાર્યા કરતાં વધારે આપીને વિસર્જન કર્યા.

તે બધાં પ્રસન્ન થઇને ગયા.

વિદ્રુમા પણ હર્ષપૂર્વક જતી રસ્તામાં વિચાર કરવા લાગી; 'મારા ભાગ્યોદયથી જ આવું કાર્ય હાથમાં આવ્યું. આ કાર્યસિદ્ધ થશે એટલે રાજાની પણ મહેરબાની મારા ઉપર અધિક થશે, આ પણ મોટી શેઠાણીઓ છે તેથી તેઓ પણ હર્ષપૂર્વક મને ઘણું ધન આપશે.'

મનમાં આવા આવા વિચારો કરતી તે રાજા પાસે ગઇ અને રાજાને કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! મેં તમારા આદેશની સિદ્ધિ માટે મોટા પ્રયત્નવડે કાર્યને લગભગ સિદ્ધ કર્યું છે, પણ તેઓ અહિં આવી શકે તેમ નથી. હું પણ ઘણા પ્રયત્નવડે જ તેના ઘરમાં જઈ શકી હતી. રાજાના અંતઃપુર કરતાં પણ તેઓનાં ઘરમાં જવું-આવવું અતિ વિષમ છે, પણ તમારી સેવામાં સદા તત્પર એવી મેં તમારા પુણ્યબળથી વચનચાતુર્યવડે તમારા સંબંધમાં તેઓને ગાઢ અનુરાગવાળી કરી છે, આજથી દશ દિવસ પછી વણિકના વેષમાં એકલા જ તમે જશો તો કાર્યસિદ્ધિ થશે. એ સમયે હું આપને ત્યાં જવા માટે જણાવીશ. તેઓનું રૂપ, લાવણ્ય, ચતુરાઇ, સૌભાગ્ય વગેરે જેવું તમે વર્ણવ્યું તે કરતાં પણ મેં અધિક દીઠું છે. તેઓનાં દર્શનથી કોણ મોહ ન પામે? તમારા પુણ્યબળથી જ આ કાર્ય થયું છે.'

આ પ્રમાણે વિદ્રુમાનાં વચન સાંભળીને રાજાએ તેને ઉત્તર આપ્યો કે; ભદ્રે ! 'હું તારી વાણીની ચતુરાઈ જાણું છું. તેમ

આમ કહીને ઘણું ધન તથા વસ્ત્રાદિક આપી તેને જવાની રજા આપી. રાજા પણ તે દિવસથી આશારૂપી ગર્દભીના પાશમાં પડ્યો અને મહા અનર્થકારી મનોરથોને કરતો તથા કલ્પનાની જાળો ફેલાવતો મનદ્વારા અતિશય ઉગ્ર કર્મબંધન કરવા લાગ્યો. રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીને બધી હકીકત જણાવી.

શ્રેષ્ઠીએ બીજે દિવસે સર્વ વ્યાપારીઓ તથા શેઠીયાઓને એકઠા કરીને કહ્યું; 'મારે ભાઈનું જે દુઃખ છે, તે તમે સર્વ સારી રીતે જાણો છો. ઘણા ઔષધો તથા મંત્રાદિકવડે પણ તે સાજો થતો નથી. એક દિવસ અમારે ઘેર દૂર દેશથી એક વિદ્વાન અતિથિ ભિક્ષા લેવા માટે આવ્યો હતો. ઉપકારપરાયણ તે અતિથિ મારૂ દુઃખ જોઇને કહેવા લાગ્યો કે; 'શ્રેષ્ઠિન્ ! નકામો પ્રયત્ન શું કરવા કરો છો ? આને દુષ્ટ દેવતાએ અધિષ્ઠિત કરેલ છે, તેથી કોઈ પણ અન્ય ઉપાયવડે આ સાજો થશે નહિ. પણ જો તમારે તેને સાજો કરવો જ હોય, તો તમે સર્વભદ્ર તીર્થમાં જાઓ. ત્યાં આશાપુરી નામે દેવી છે. તે દેવાલયની પાસે સર્વ દોષો ચૂરનાર શાંતિકર નામનું એક સરોવર છે. ત્યાં એકવીશ દિવસ સુધી સ્નાન કરીને તે દેવીની પૂજા કરજો, તેમ કરવાથી આ તમારા ભાઇનાં સર્વ દોષો નાશ પામી જશે.'

'આ સુજબનું તેનું વચન સાંભળીને ત્યાં જવાનું મે કકકવ્રત રાખ્યું છે; તેથી મારે ત્યાં તત્કાલ જવું જ જોઇએ ત્યાં જવા-આવવામાં ત્રણ ચાર મહિના લાગશે, તેથી જેનું જે કાંઇ લેણું હોય તે લઇ જજો અને દેવું દઈ જજો.'

તે સાંભળીને સર્વ વ્યાપારીઓએ કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠિ ! તમે સુખેથી ત્યાં જાઓ. તમારા ભાઇથી તમને થતી વિડંબનાનું દુઃખ જોવાને અમે પણ સમર્થ નથી. આપના જેવા સજ્જન પુરૂષને આવી

વિટંબણા હોવી ન જોઇએ. અમે તો હમેશાં આશિષ આપીએ છીએ કે તમારી આ વિટંબના દૂર થઇ જાઓ. અમારાં લેણાની અમારે જરા પણ ચિંતા નથી, કારણ કે તમારી પાસે જે લેણું છે તે અમારાં ઘરમાં જ છે. અમે તો તમારા ગુણોથી ખરીદાયેલા છીએ, તમે બહુ ખુશીથી ત્યાં જઇ મનનું ધરેલા કાર્ય સિદ્ધ કરીને તત્કાલ અહિં આવજો. આપનું દુઃખ ટળવાથી આપને અને અમને બહુ સુખ થશે.'

તે બધા વ્યાપારી ગૃહસ્થોનાં વચનોને સાંભળીને ફરીથી અભય-શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું;

'બંધુઓ ! મને તેવો વિશ્વાસ છે. તમે સર્વ મારા શુભચિંતકો છો. તમારાં શુભચિંતનથી મારૂં કાર્ય અવશ્ય નિર્વિઘ્ને પાર પડશે. પણ આ તો વ્યવહાર છે કે દેવું કોઇનું રાખવું નહિ, જગતમાં ઋણ સમાન કોઇ દુઃખ નથી. વળી પરદેશ જતા હોઇએ ત્યારે તો કોઇનું દેવું બાકી રહેવા દેવું નહિ, કારણ કે સમયની કોઇને ખબર પડતી નથી. કાલે શું થશે તે કોણ જાણે છે ? કાયા અસ્થિર છે, વિધુતની લતા જેવું જીવિતવ્ય પણ ચંચળ છે આયુષ્ય સંપૂર્ણ થતાં ભવાંતરમાં દશગણું, સો હજાર ગણું કે તેથી પણ અધિક પાછલું દેવું આપવું પડે છે, તેથી તમારૂં જે કાંઇ લેણું હોય તે લઇ જાઓ. અમારૂં કાર્ય સિદ્ધ થયા પછી પાછા અમે અહીં આવીશું, ત્યારે પાછો આપણો વ્યવહાર તે પ્રમાણે જ શરૂ કરીશું.'

આમ યોગ્ય શબ્દો કહીને સર્વનું દેવું આપી દઈ અભય શ્રેષ્ઠી નિશ્ચિંત થયા. ઉજ્જયિનીના વ્યાપારીઓ પણ પોતપોતાનું લેણું લઇને શ્રેષ્ઠીની મુકતકંઠે પ્રશંસા કરતા પોતપોતાનાં ઘેર ગયા.

સર્વત્ર નગરમાં એ વાત પ્રસિદ્ધ થઇ ગઇ કે, થોડા દિવસોમાં અભય શ્રેષ્ઠી બહારગામ જવાના છે, અમુક દિવસે પ્રયાણ કરવાના છે.

ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠીએ મુહૂર્તના દિવસે રથ તથા પાલખી વગેરે બહાર ઉદ્યાનમાં છોડાવ્યા. ગાડાં, ઉંટ ઇત્યાદિને બહાર રાખ્યા અને તેની રક્ષા અર્થે સેવકોને પણ ત્યાં રાખ્યા.

ખોટા ગાંડાને પણ ત્યાં બહાર રાખવામાં આવ્યો. હમેશાં શ્રેષ્ઠી ત્યાં જતા હતા, અને થોડો વખત ત્યાં રહીને પાછા આવતા હતા, તે ગાડો પણ નિશ્ચિત સમયે હમેશાં નાશીને નગરમાં આવતો હતો. ને પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણેનાં વાક્યો બોલતો હતો.

ગાંડપણની ઘણી ક્રિયાઓ કરતો હતો બે ત્રણ ઘડી પછી શ્રેષ્ઠી પણ સેવકો પાસે ખાટલો ઉપડાવીને તેની પછવાડે દોડતા જતા હતા, પૂર્વની જેમજ અતિ કષ્ટથી તેને ખાટલામાં નાંખી બાંધીને લાવતા હતા.

તે ગાડો પ્રદ્યોત રાજમાર્ગમાં બોલતો; 'હું પ્રદ્યોત રાજા છું, આ દેશનો અધિપતિ છું, તમારો સ્વામી છું મને આ અભય બાંધીને લઇ જાય છે, મને કેમ તમે છોડાવતા નથી ?'

આ પ્રમાણે બોલતા તેને પકડીને શ્રેષ્ઠી ગામબહાર લઇ જતા હતા.

આ અવસરે દુકાને બેઠેલા લોકો બોલતા; 'આની પીડાથી પીડિત થયેલા શ્રેષ્ઠી તીર્થયાત્રાએ જાય છે, હમેશાં આવી વિટંબના કોણ સહન કરે ? આ શ્રેષ્ઠીને ધન્ય છે, તેના ભ્રાતૃપ્રેમને પણ ધન્ય છે, કે જેથી તે હમેશાં આવી રીતે ભાઇને સાચવે છે.'

લોકોની પરસ્પરની વાતો સાંભળતા તે શ્રેષ્ઠી બહાર જતા હતા. પણ બહુ દિવસ થવાથી કોઈ ઉભું થતુ નહિ, તેમ તે બાબતમાં કોઇ કાંઇ પૂછતું પણ નહિ.

જ્યારે કોઇ કાંઇ બોલતું ત્યારે પાસે ઉભેલ બીજો જવાબ ાપતો; 'તેમાં આશ્ચર્ય શું છે ? આ તો દરરોજ બને છે, બધાએ ાકો જાણે છે પૂર્વ જન્મમા કરેલા કર્મોનો વિપાક આ ભોગવે છે, ાટે મનને સ્થિર કરીને તથા મૌન ધારણ કરીને જે કાંઈ કામકાજ ાય તે કરો.'

આમ પ્રયાણના દિવસને એક રાત્રી બાકી રહી તે સમયે તે ાંને વેશ્યાઓએ પોતાની પ્રિય સખી પ્રિયંવદાને ચંડપ્રદ્યોતની દૂતી વિદ્રુમાનાં ઘેર મોકલી.

તેણે ત્યાં જઇને વિદ્રુમાને કહ્યું; 'કાલે પહેલી ચાર ઘડી ગયા પછી અમારો સ્વામી પ્રયાણ કરશે, સર્વે ઘરના તથા બહારના કામકાજ કરનારા સેવકો કેટલેક સુધી વળાવવા માટે જશે, તેઓ બધા પાછલા પહોરે પાછા આવશે, તેથી સવારે એક પહોર દિવસ ચઢે ત્યારે રાજાજી સામાન્ય વણિકના વેષવડે એકલા જ આવે. તે વખતે હું તેડવા માટે આવીશ, આગળ આગળ દૂર દૂર ચાલીશ, તે વખતે મારી પાછળ મહારાજા બીજા કોઈ ન જાણે તે રીતે વસ્ત્રાદિકથી માથું વગેરે ઢાંકીને ગુપ્તદ્વાર પાસે આવે. હું તેની સામે જઈને દ્વાર ઉઘાડીશ. કાલે બે પહોર સુધી ઘર આખું માણસ વગરનું રહેશે. તેથી મનના ધારેલ સર્વે મનોરથો સફળ થશે, તમે મને રાજાની પાસે લઇ જાઓ કે જેથી આ સર્વ હકીક્ત હું તેમને નિવેદન કરૂં.'

પ્રિયંવદાનું કથન સાંભળીને વિદ્રુમા હર્ષપૂર્વક રાજાની સમક્ષ તેને લઇ ગઈ, તેણે રાજા પાસે બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને રાજાએ ખુશી થઇને તેને છાની રીતે વસ્ત્રાભૂષણાદિક આપી વિસર્જન કરી.

જતી વખતે તેણે ફરીથી કહ્યું; ' તમારે જો મેળાપ કરવો હોય
યા બધું ગુપ્ત રાખવું હોય તો કોઈને પણ આ વાત કહેશો નહિ
ારી બે સ્વામિનીઓ આ હતી, હું અને તમે પાંચ જ મનુષ્યો આ
ાત જાણીએ, છઠ્ઠો કોઈ જાણે નહિ તેમ કરજો.'

ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; ' તેની તારે જરા પણ ચિંતા કરવી નહિ,
ત પ્રમાણે જ હું કરીશ.'

૮ : ઉજ્જયિનીના રાજાને લપડાક પડે છે :

અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીએ બીજે દિવસે પોતાનાં ઘરમાં છાની રીતે સેવકોને ગોઠવ્યા પછી પોતે નગરીના બજારમાં જવા માટે ચાલ્યા

બારણા પાસે આવીને વિસર્જન સમયે અપાતા વ્યાપારીઓના શ્રીફળ અને રૂપિયા વગેરે તે શ્રેષ્ઠી લેવા લાગ્યા. અને યાચકાદિકને યથાયોગ્ય દાન આપીને વિસર્જન કર્યા.

જ્યારે એક પહોર દિવસ ચઢ્યો ત્યારે રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ પ્રિયંવદાને સંકેત કરેલ સ્થળે રાજાને તેડી લાવવા મોકલી. રાજા અગાઉથી જ પ્રિયંવદાના કહ્યા પ્રમાણે સામાન્ય વ્યાપારીનો વેશ ધારણ કરીને તે બન્ને સ્ત્રીઓના મેળાપનો મનોરથ કરતો એકલો જ સંકેતનાં સ્થળે બેઠો હતો.

પ્રિયંવદાએ ત્યાં જઇને દૂરથી જ ચક્ષુની સંજ્ઞાવડે આમંત્રણ કર્યું. એટલે રત્નમંજરી બહાર આવી. રાજા પણ તેને દેખતાં જ તે નિર્જન સ્થાનમાંથી નીકળ્યો, રત્નમંજરી આગળ ચાલતી હતી અને સિંહાવલોકનની જેમ પાછળ જોતી હતી.

અનુક્રમે તે પોતાનાં ઘરના મનુષ્ય રહિત ભાગવાળા સ્થળ પાસે

આવી. તેણે તાળી વગાડી કે તરત જ તે બંનેએ પ્રથમથી કરેલા સંકેતાનુસાર ખાનગી દ્વાર ઉઘડાવ્યું, અને હર્ષપૂર્વક ઘણો વિનય દેખાડતી રાજાને ઘરની અંદર લઈ ગઇ. અંદર લઇ જઈને રત્નમંજરીએ કહ્યું; 'પધારો સ્વામી આજે આપણાં સર્વ મનોરથો સફળ થયા, આજે તો ગંગાનદી પોતે જ અમારે ઘેર સ્વતઃ આવી, આજે મોતીનો વરસાદ વરસ્યો, કારણ કે તમારો મનશ્ચિંતિત સંયોગ થયો.'

હૃદયના સ્નેહાર્દ્ર વચનોવડે પ્રદ્યોત રાજાને સંતોષીને, તેનો હાથ ઝાલી બહુમાનપૂર્વક ચિત્રશાળામાં તેઓ તેને લઈ ગયા, અને એક સામાન્ય પલંગ ઉપર બેસાડ્યા.

પછી તે બંનેએ અંદર ઘરમાં જઈને સંકેત પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીને જણાવી દીધું કે, 'કાર્ય થઈ ગયું છે, રાજા આવ્યા છે.'

આમ જણાવીને પાછી તેઓ ચિત્રશાળામાં આવી, અને ખાનપાન, તાંબુલાદિક પાસે ધરીને થોડીવાર સુધી તેમની સાથે વાતચિત કરી.

ત્યારબાદ ઘરની અંદરના ભાગમાં રાજાને લઈ ગઇ. ત્યાં કોઇ નવીન વસ્તુ હાથમાં લઇને રાજાની પાસે આવી અનેક પ્રકારની વાર્તા અને હાસ્યાદિક તેઓ કરવા લાગી.

રાજા તો તેઓનો અતિશય આદર જોઇને રાગાંધ જ થઇ ગયો. બીજો કોઇ પણ જાતનો તે વિચાર જ કરતો નહોતો.

આ પ્રમાણે શિષ્ટાચાર તથા આનંદની વાતો કરતાં અડધી ઘડી ગઇ, એટલે પૂર્વે સંકેત કરીને રાખેલા માણસો આજુબાજુથી આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા; 'અરે અંદર કોણ છે ? તમે કોની સાથે વાતચિત કરો છો ? શેઠ હજુ તો ગયા નથી તેવામાં તમે આ શું માડ્યું છે ?'

આમ કહીને તે માણુસો આસપાસ દોડવા લાગ્યા અને અંદર આવ્યા. ત્યાં રાજાને બેઠેલા દેખીને તેને વીંટળાઈ વળ્યા, અને બોલ્યા; ' રે દુષ્ટ ! તું કોણ છો ? શું તને મરણપ્રિય છે ? અમારા સ્વામીનાં ઘરમાં આનંદ કરવા માટે તું કેમ આવ્યો છે ? હવે તારી શી અવસ્થા થશે ? અરે આ દુષ્ટને બાંધો, બાંધો !' તે માણુસોનાં આવાં વચનોને સાંભળીને રાજા તો દિઙ્મૂઢ જ થઇ ગયો; કાંઇ પણ ઉત્તર દેવાને સમર્થ થયો નહિ.

એટલામાં તો તે સેવકોએ ખાટલાની સાથે તેને બાંધી લીધો અને મજુરો તેને ઉપાડીને બહાર લઇ ચાલ્યા. શેરીને નાકે આવ્યા,

ત્યાં તે અભય શ્રેષ્ઠી મોટા વ્યાપારીઓથી ઘેરાઇને ઉભેલા હતા; હજારો નગરજનોથી તે વીંટળાયેલા હતા; આગળ પાંચ પ્રકારનાં વાજીંત્રો વાગતાં હતાં, બંદિજનો બિરૂદાવળી બોલતા હતા, ગંધર્વો મોટા સ્વરે ગીત ગાતા હતા. ત્યાં પ્રદ્યોત રાજાને બાંધીને લાવ્યા.

શેરીના નાકે અભયશ્રેષ્ઠીને જોઇને રાજા વિચારવા લાગ્યો; ' આ શું ? આ કોણ ? આ સમય શો ? આમ વિચાર કરતાં તેને અભયકુમારે રાજસભામાં કહેલાં વચનો યાદ આવ્યા. ' આ શું અભયકુમારનું બુદ્ધિબલ તો નહિ હોય કે ? '

અભયે પૂર્વે કહેલા શબ્દો સ્મૃતિમાં વિચારતાં અને વારંવાર શ્રેષ્ઠીને જોતા પ્રદ્યોત રાજાને નિર્ણય થયો; ' આ તો અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞાના પાલનનું જ કાર્ય દેખાય છે. અહો ! તેનું બુદ્ધિકૌશલ્ય કેવું છે ? કેવી દંભ રચના કરીને-કપટ કેળવીને મને બાંધીને તે લઇ જાય છે ? હવે આમાં જો હું લજ્જા ધારણ કરીને મૌન રાખીશ તો કાર્ય બગડશે.'

' આ માટે નગરજનો અને સેવકોને આદેશ કરૂં કે તેઓ મને

મૂકાવે, પછી જે થવાનું હોય તે થાઓ. આ દુર્બુદ્ધિ અભયકુમારે મને છેતર્યો છે, તેથી પોકાર કર્યા વગર મારો આમાંથી છુટકો થશે નહિ.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તે પોકાર કરવા લાગ્યો. આ બાજુ અભય શ્રેષ્ઠી પણ આડંબરપૂર્વક ચાલ્યા.

રાજા કહેવા લાગ્યો; 'શ્રેષ્ઠી ઓ ! રાજ્યાધિકારીઓ ! રે નગરજનો ! મને મૂકાવો, મૂકાવો, આ અભય મને પકડીને લઇ જાય છે ! શું જૂવો છો ? સત્વર મને છોડાવો, રે સામંતો ! તમે કેમ કોઇ લક્ષ્ય આપતા નથી ? કપટથી મને પકડીને તે લઇ જાય છે.'

આ રીતે તે વારંવાર પોકાર કરવા લાગ્યો, પણ હમેશાં તેવું સાંભળવામાં આવતું હોવાથી તેનાં વાક્યો કોઇ સાંભળતું નહોતું–કાને ધરતું નહોતું.

કેટલાક તો ઘણા કોલાહલથી બહેરા થઇ જવા જેવા થવાને લીધે તેનાં વાક્યો તેઓનાં કાન સુધી પહોંચતાં પણ નહોતાં.

અભય શ્રેષ્ઠીએ સર્વની આગળ થઇને કહ્યું; 'અરે ! તમે બધા જલ્દી નગર બહાર નીકળી જાઓ, આગળ કુયોગ થવાનો સમય થશે.' આ પ્રમાણે કહીને ત્વરિત ગતિથી નગરની બહાર તેમને મોકલી દીધા.

ખાટલામાં રહેલા પ્રદ્યોતરાજાએ ઘણો પોકાર કર્યો, પરંતુ 'તે તો તેની હંમેશની ક્રિયા છે' એમ માનતા લોકોએ જરા પણ તેનો પોકાર કાન ઉપર પણ ધર્યો નહિ.

નગરથી બહાર કેટલીક ભૂમિ ઉલ્લંઘ્યા પછી અભયશ્રેષ્ઠી સર્વેને પાછા વાળવાના બ્હાનાથી ઉભા રહ્યા.

લોકોનો સમૂહ અને કોલાહલ તે વખતે જરા ઓછો થયો.

અભય શેઠે સેવકોને આદેશ કર્યો; 'તમે આ ખાટલામાં રહેલા ારા ભાઇને લઇને ઉતાવળા જાવ ને બે ઘડી પહેલાં જ આ નગરની ીમા છોડી દેજો, જેથી કુયોગનો સ્પર્શ ન થઈ શકે.' તેથી સેવકો ા ખાટલાને ઉપાડીને આગળ દોડતા ચાલ્યા ગયા.

અભય શ્રેષ્ઠીએ સર્વ જનોની સમક્ષ ફરીવાર પણ કહ્યું; 'મારે ો આ બધું ભાઇને માટે કરવું પડે છે. બીજું કાંઈ કારણ નથી.'

'તમે સાચું કહો છો, અમે તે બધું જાણીએ છીએ. તમારા જેવા બંધુસ્નેહવાળા અન્ય કોણ છે? કે જે હમેશાં પરિશ્રમ લઇને ઔષધાદિક અગણિત ઉપાયો કરે? હવે તો તમે ધાર્યું છે તે તીર્થે જશો એટલે દેવીની કૃપાથી તમારા ઇચ્છિતની સિદ્ધિ અવસ્ય થશે.'

આ પ્રમાણે સર્વે એકઠા મળેલા લોકોએ શુભાશિષ દીધી.

ત્યાર પછી અભય શ્રેષ્ઠીએ વાજીંત્રો વગાડનારાઓને, બંદીજનોને, ભિક્ષુકોને તેમણે મુખે માગ્યું તે પ્રમાણે આપીને અને સર્વ મહેભ્યોને નમસ્કારાદિ યથોચિત વ્યવહાર કરીને મહાકષ્ટવડે પાછા વાળ્યા.

ઉજ્જયિનીમાંથી આ રીતે ધોળે દિવસે ખાટલે બાંધીને પ્રદ્યોત-રાજાને ઉપાડીને સાથે લીધા બાદ હર્ષપૂર્વક રથઉપર બેસીને અભયકુમાર આગળ ચાલ્યા.

પાંચેક યોજન ભૂમિ ઉલ્લંઘીને આગળ મોકલેલા તે માણસોનો મેળાપ થઈ ગયો. પ્રથમથીજ એક યોજનને છેટે અને અર્ધા યોજનના છેડે સ્થળે સ્થળે પૂર્વથી સંકેત કરી રાખેલ હતા તે રથ, અશ્વ, સિપાઈ, ઉંટ ઇત્યાદિ તૈયાર હતા.

તે તે સ્થળે વાહન તથા સિપાઈઓની ફેરબદલી કરીને એક સરખી અવિચ્છિન્ન ધારાથી તેઓ રાજગૃહી તરફ આવ્યા. થાકી ગયેલા અશ્વો અને સેવકો પાછળ રહેતા હતા અને સ્થળે સ્થળે રહેલા નવા અશ્વાદિક સાથે ચાલતા હતા.

આ રીતે માર્ગ કાપતાં બહુ દૂર ગયા, એટલે અભયકુમારે સેવકોને આદેશ કર્યો; 'ખાટલામાં રહેલા રાજાનાં બંધનો દૂર કરો, મોટા અશ્વવાળા સુંદર રથમાં તેમને બેસાડો. ઘોડેસવારો ચારે બાજુ ફરતા રહો, છત્રીઓવડે તેમના ઉપર આવતો તડકો દૂર કરો, અને કોઈ પણ સ્થળે રોકાયા વગર માર્ગ કાપો. વળી તે રાજા જે જે આદેશ કરે તે તે સર્વ તરત જ તેમની આજ્ઞાનુસાર કરો. હું પણ પાછળ પાછળ આવું છું.'

આદેશાનુસાર તે સેવકોને તે પ્રમાણે કરતા જોઇને તેનો આશય જાણવાં છતાં પણ પ્રદ્યોતે પૂછ્યું; 'કોના આદેશથી આ મારા બંધનોને છોડી નાખો છો અને મને મોટા રથમાં બેસાડો છો?'

તેઓએ કહ્યું; 'અમારા સ્વામીના આદેશથી.'

'તમારા સ્વામી ક્યાં છે?'

'અમારા સ્વામી પાછળ આવે છે, બહુ દૂર નથી. આપને જે કાંઈ કામકાજ હોય તેની અમને આજ્ઞા આપજો; અમે બધા આપના જ સેવકો છીએ તેમ જાણજો.'

આ પ્રમાણે બોલતા અને ત્વરિત ગતિથી ચાલતાં સાંજ પડવા આવી. ત્યારે તેઓ વીશ યોજન દૂર નીકળી ગયા.

અભયકુમાર પણ તેટલામાં ત્યાં નજીક આવી પહોંચ્યા, અને

પોતાના માસા ચંડપ્રદ્યોતને વિનયપૂર્વક માથું નમાવી હાથ જોડી પ્રણામ કરીને બોલ્યા;

'મહારાજ! બાળકના આપને પ્રણામ છે. આ બાળકે વચન પાળવા માટે કરેલા અપરાધની ક્ષમા કરશો. આપ તો મારે પૂજનિક, સેવા કરવાને લાયક છો, છતાં જે રીતે આ અવિનયની મેં પ્રવૃત્તિ કરી છે ને આપને જે પરિશ્રમ આપી અવજ્ઞા કરી છે, તે મેરૂ પર્વત જેવા હૃદયવાળા આપે ખમવી જોઇએ. આપ જેવા વૃદ્ધ અને ગંભીર પુરૂષો હોય છે, તેઓ બાળકનું અજ્ઞાનતાથી કરેલ કાર્ય જોઇને કોપ કરતા નથી, પણ તેનું હિત જ કરે છે. હું તો બાળક આપની પાસે કોણ માત્ર છું? જગતમાં માનનો ભંગ કોઇને પ્રિય લાગતો નથી, તેમાં પણ મહાનપુરૂષના માનની હાનિ તો મહાદોષ કરનાર થાય છે, પણ મહારાજ હું શું કરૂં? આપે તો ધર્મછળથી મને ઠગ્યો હતો.'

'સંસારી જીવોમાં જે કોઈ પુરૂષ રાગદ્વેષવડે જેવો દંભનો વિલાસ કરે તેને તેવો જ વિલાસ બદલારૂપ બુદ્ધિપ્રપંચવડે સામા માણસે આપવો.' આવું નીતિશાસ્ત્રનું વચન છે; પરંતુ ધર્મછળ સિવાય આવા બદલો આપવાનાં કાર્ય કરવાં જોઇએ. દંભ તો પ્રાણીઓને સર્વત્ર વર્જવા યોગ્ય કહેલ છે, પણ વ્યવહારનો નિર્વાહ કરવો હોય ત્યારે શું કરવું? તેથી આવો દંભ લૌકિક પ્રપંચવડે કરવો, પણ લોકોત્તર પ્રપંચવડે તો કદિ પણ કરવો નહિ. લોકોત્તર પ્રપંચ તો મહાન આત્માના અને ગુણવાન આત્માના ગુણોનો પણ નાશ કરે છે, અને નિગોદાદિ દુર્ગતિમાં તે આચરનારને ફેંકી દે છે. આ સર્વ આપને દેખાડવા માટે મેં બાળકે આટલી ધૃષ્ટતા–ચપળતા કરી છે.'

આ રીતનાં અભયકુમારનાં કથનને સાંભળીને પ્રદ્યોત રાજા માથું હલાવી જરા હસીને બોલ્યા; 'અભય! તેં કહ્યું તે બધું સાચું

ખરેખર જાણે કે; વિધાતાએ સદ્બુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિનું પાત્ર એક
જ બનાવ્યો છે. તારા બુદ્ધિપ્રપંચનો મર્મ જાણવાને દેવો પણ
માન થાય તેમ નથી, તો પછી અમારી શી વાત? તારા રોમે
સેંકડો અને હજારો સદ્-અસદ્ બુદ્ધિનો નિવાસ છે. તારી
ળ પોતાની બુદ્ધિનો ગર્વ કરવાને કોણ સમર્થ છે? તેં જે કર્યું
તે કરતાં પણ વધારે કરી બતાવ્યું છે; હું પણ તારી પાસે હાથ
ું છું. હવે બહુ થયું! માટે કૃપા કરીને મને છોડી દે કે જેથી
માન ત્યજી દઇને મારાં રાજ્યમાં પાછો જાઉં.'

'મહારાજ! એમ બોલો નહિ! આપ તો મારા પૂજ્યના
પૂજ્ય છો. હું તો તમારી આજ્ઞા ઉઠાવનારો સેવક છું,
રા દાસતુલ્ય છું. કોઇ પણ જાતની શંકા મનમાં લાવશો નહિ
મારાં ઘેર આપના પધારવાથી અમે કલ્પવૃક્ષ, સુરગંગા અને ચિંતા-
ણ રત્ન કરતાં પણ અધિક માનીશું. મારા પિતા પણ આપને
વાને અત્યંત આતુર છે. વરસાદના આગમનથી કદંબપુષ્પની જેમ
પના પધારવાથી તેઓ બહુ પ્રફુલ્લિત હૃદયવાળા થશે. મારા
લ્લણામાતા પણ બનેવીના દર્શનવડે ચંદ્રદર્શનથી ચકોરીની
મ ઘણા પ્રસન્ન થશે. હું પણ આવા છલવડે અંતરંગની તો મદદ
કેતથીજ આપને રાજગૃહી લઈ જવાને ઇચ્છું છું.'

'આપનાં આગમનથી શર્કરા ભેળવેલ દૂધની જેમ ઘણા વર્ષના
ચ્છિત ઇષ્ટની સિદ્ધિનો સંયોગ થશે. તેથી હૃદયમાં કોઇ પણ જાતનું
રાપણ શલ્ય રાખ્યા વગર આપે મારા મનોરથરૂપી તરૂને સફળ કરવા
ટે હર્ષપૂર્વક રાજગૃહી પધારવાનું છે. આ બાબતમાં મારા ચિત્તમાં
 જરા પણ માયા હોય તો મને આપ પૂજ્યના શપથ છે. હું
તામાં પણ આપની યથાશક્તિ સેવા કરતો બહુમાનપૂર્વક આપને

રાજગૃહી લઇ જઇશ અને આપની તથા મારા પિતાશ્રીની પરસ્પરની નિઃશલ્ય પ્રીતિ કરાવીને કેટલાક દિવસ સુધી આપનાં ચરણકમળની સેવા કરવાનો મારો મનોરથ પૂર્ણ કરી હું કૃતાર્થ થઇશ, માટે આપે જરા-પણ મનમાં અન્ય વિકલ્પ રાખવો નહિ. મગધના લોકો પણ રાજરાજેશ્વર એવા આપ માલવપતિનાં દર્શન કરીને પાવન થશે.'

આ પ્રમાણે મિષ્ટ અને ઇષ્ટ વાણીવડે પ્રદ્યોતરાજાને આનંદ આપીને તેમજ સ્વસ્થ કરીને તેઓ વિશાલ પરિવાર સાથે રાજગૃહીનાં રસ્તે ચાલ્યા.

સાત દિવસે અભયકુમાર રાજગૃહી નગરીની નજીક આવી પહોંચ્યા.

૯ : માલવેશ્વરે મગધમાં શું અનુભવ્યું ? :

અભયકુમારે પ્રથમથી મોકલેલ માણસોએ શ્રેણિક મહારાજને વધામણી આપી હતી.

શ્રેણિકે વધામણી આપનારાઓને યથોચિત દાન આપીને રાજી કર્યા. ઠાઠમાઠ અને આડંબર સહિત રાજ્યના સર્વ સભ્યોને અને ધન્યકુમારને સાથે લઈને મગધેશ્વર શ્રેણિકરાજા ચંડપ્રદ્યોત રાજાની સામે આવવા નીકળ્યા.

અભયકુમારે પણ પ્રદ્યોતરાજાને ઉત્તમ અશ્વોવાળા રથમાં બેસાડ્યા, બંને બાજુ ચામરો વીંજાવા લાગ્યા, આગળ હજારો સુભટો ચાલવા લાગ્યા, સેંકડો બંદીજનો બિરદાવળી બોલવા લાગ્યા, અનેક શૃંગારેલા અશ્વોની હારો સાથે ચાલવા લાગી, અનેક પ્રકારના વાજીંત્રો વાગવા લાગ્યા અને પ્રદ્યોતરાજાની પાછળ એક સેવક શ્વેત છત્ર લઈને ઉભો રહ્યો.

એ રીતે મગધના લોકો તથા રાજસામંતાદિકથી પરવરેલા ચંડપ્રદ્યોતરાજા બહુ મહોત્સવપૂર્વક રાજગૃહી નગરી તરફ ચાલ્યા.

થોડું ચાલ્યા એટલે શ્રેણિક મહારાજા પણ સામે આવ્યા. બંને

એક બીજાની દૃષ્ટિયે પડ્યા, કે વાહનોમાંથી બંને ઉતરી ગયા. કેટલાક પગલા પગે ચાલીને બંનેએ અન્યોઅન્ય પ્રણામ કર્યા. ગાઢ આલિંગન કરીને, પરસ્પર કુશલ સમાચાર પૂછયા; આ રીતે બહુમાનપૂર્વક એક બીજાના કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછીને બહુ આદરથી બંનેએ શિષ્ટાચાર કર્યો અને બંને એક સરખા હાથી ઉપર બેસીને પરસ્પર આનંદ વાર્તા કરતા નગરની નજીક આવ્યા.

તે સમયે મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિક અને મંત્રીશ્વર અભયકુમારે બહુમાન દેખાડવા માટે પ્રદ્યોતરાજાને આગળ કરીને નગરના દ્વારમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. સુવર્ણ, રૂપાનાણું તથા ફુલોથી તેમને વધાવ્યા અને બંદીજનોને ઈચ્છિત દાન આપ્યું. ત્રિપથ. ચતુષ્પથ, મહાપથ, રાજ-પથાદિકમાં બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, યાવત્ સાત માળવાળા દેવના આવાસ જેવા મકાનો અને આવાસો તથા મંદિરો જોતાં, અનેક શ્રેષ્ઠીઓ, વ્યાપારીઓ, રાજપુરૂષો અને અનેકાનેક પ્રજાજનોના પ્રણામાદિ સ્વીકારતાં અનુક્રમે તેઓ સર્વે રાજદ્વાર પાસે આવ્યા.

એટલે વાહન ઉપરથી ઉતરીને શ્રેણિક રાજાએ બહુમાનપૂર્વક પ્રદ્યોતરાજાને રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે વખતે અંતઃપુરમાં રહેલા સ્ત્રીવર્ગે મણિ તથા મુક્તાફળથી પ્રદ્યોતરાજાને વધાવ્યા. પછી બંને રાજાઓ હાથમાં હાથ મિલાવીને રાજસભામાં આવ્યા. પરસ્પર અતિ આગ્રહથી શિષ્ટાચાર સાચવતાં બંને જણા સમાન આસન ઉપર બેઠા.

આ અવસરે રાજ્યના માન્ય અધિકારીઓ, તથા ધન્યકુમાર ઇત્યાદિ પ્રતિષ્ઠિત શ્રેષ્ઠીઓ માલવેશ્વર ચંડપ્રદ્યોતને લુંછણું કરી, ભેટ ધરી, તેમ જ પ્રણામ કરીને યથાયોગ્ય સ્થાને બેઠા.

તે સમયે પ્રદ્યોતરાજાએ ધન્યકુમારને ઓળખ્યા, એટલે કહ્યું; 'ધન્યકુમાર ! તમે અમારાથી દૂર કેમ રહ્યા કરો છો ? અમે કાંઈ

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારું વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરૂષની જેમ અલક્ષ્યપણે-સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો મોટું દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રદ્યોતરાજાનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે ઉભા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું; 'મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભમતાં ભમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યગ્રતા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્સલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી થતી શરમ-ઇર્ષ્યાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્ન પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્માનુસાર અન્નોદકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજાની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.'

પ્રદ્યોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઇ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; 'અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દઇને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઇ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારું નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઇને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઇચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્દભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.'

પ્રદ્યોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઠો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઇને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિંત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી. મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારૂં વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરૂષની જેમ અલક્ષ્યપણે–સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો ! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો મોટું દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું ? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ–સેવકભાવ માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રદ્યોતરાજાનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે ઉભા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું: 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું. તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ–દેશાંતરમાં ભમતાં ભમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યગ્રતા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્સલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તથા થતી શરમ–ઇર્ષ્યાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્ન પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્માનુસાર અન્નોદકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજાની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.'

પ્રદ્યોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઇ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; 'અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દઇને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઇ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારૂં નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઇને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઈચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્દભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.'

પ્રદ્યોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઠો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઇને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિંત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી. મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારું વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરૂષની જેમ અલક્ષ્યપણે–સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો મોટું દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ–સેવકભાવ માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રદ્યોતરાજાનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે ઉભા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું: 'મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું. તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ–દેશાંતરમાં ભમતાં ભમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યગ્રતા, મનની અસ્વસ્થતા, અધિક અધિક વાત્સલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી થતી શરમ–ઇર્ષ્યાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્ન પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્માનુસાર અન્નોદકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિ આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજાની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.'

પ્રદ્યોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઇ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; 'અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દઇને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઇ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારૂં નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઇને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઈચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્દભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે ? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.'

પ્રદ્યોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઠો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઇને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી, મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારૂં વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરૂષની જેમ અલક્ષ્યપણે-સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો મોહુ દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું ? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રદ્યોતરાજાનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે ઉભા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યુ તે સાચજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભમતાં ભમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યગ્રતા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્સલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તથા થતી શરમ-લજ્જાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્ન પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્માનુસાર અન્નોદકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિ આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજાની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.'

પ્રદ્યોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઇ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; 'અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દઇને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઇ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારૂં નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઇને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઈચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્‌ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.'

પ્રદ્યોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઠો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઇને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિંત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી. મે પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારૂં વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી, કે જેથી સિદ્ધપુરૂષની જેમ અલક્ષ્યપણે-સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો મોટુ દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને લક્ષ્મીપુર્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ-સેવકભાવ માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહસંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રદ્યોતરાજાનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે ઉભા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું; 'મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારાં અશુભોદયનાં કારણે, તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યાર પછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભમતાં ભમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યગ્રતા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્સલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી થતી શરમ-ઈર્ષ્યાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્ન પાણી

લેવાની ઇચ્છા વધી નહિ. વળી કર્માનુસાર અન્નોદકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજાની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.'

પ્રદ્યોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઇ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; 'અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા, છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દઇને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારાં રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઇ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારૂં નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઇને રહે છે. તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઈચ્છા કરતા નથી, તેથી આમાં તો તમારી કોઈ અદ્‌ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે? તેનાં રાજ્યમાં કયું દુઃખ હોય ? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.'

પ્રદ્યોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણકે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઠો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઇને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચન રચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડ્યો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિંત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી. મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને

સ્નેહસંબંધનવડે તેમને બાંધીને રાખેલા છે, તો પણ વચમાં કેટલાક વખત સુધી મને તથા ધન કુટુંબાદિક સર્વને ત્યજી દઇને તેઓ કાંઇક ચાલ્યા ગયા હતા, તેથી આપને પણ મનમાં ઓછું લાવવા જેવું નથી.'

'ત્યારપછી કેટલોક સમય વહી ગયો ત્યારે પાંચ કન્યા પરણીને મોટી વિભૂતિ સહિત તેઓ અહિં પાછા આવ્યા છે. ત્યારપછી અભય પણ અહિં આવ્યો. તમારી સાથેના સંબંધની વાત કોઇ દિવસ પણ તેમણે મને કહી નથી તેથી મહારાજે આજે એવી શિખામણ એને આપવી કે જેથી ફરીથી એવું ન કરે!'

પ્રદ્યોતરાજાએ કહ્યું; 'મગધાધિપ! હવે તે તેવું કરશેજ નહિ. વશીકરણ કરવામાં કુશળ એવા તમારા અને અભયકુમારના સ્નેહ પાશમાં બંધાયેલા તે હવે બીજે કાંઈ જશેજ નહિ એવો મને દૃઢ વિશ્વાસ છે.'

આ પ્રમાણે સભામાં બેઠેલા પ્રદ્યોતરાજાએ તથા શ્રેણિકે ધન્યકુમારની પ્રશંસા કરી. અવસર થયો એટલે સભાજનોને વિસર્જન કર્યા અને બંને મહારાજાઓ ધન્યકુમારને સાથે લઇને રાજ્યમંદિરમાં ગયા.

રાજ્યમંદિરના મધ્ય ભાગમાં રાજસેવકોએ વિવિધ પ્રકારની સ્નાન, મજ્જન તથા ભોજનાદિ સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી હતી. તેનો ઉપભોગ કરવાની તેઓને વિનંતિ કરી; એટલે તે બંનેએ ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારની સાથે સ્નાન અને મજ્જન માટે સહસ્રપાક અને લક્ષપાક તૈલાદિકથી મર્દન કરાવીને પુષ્પાદિકથી સુગંધિત કરેલા શુદ્ધ પાણીવડે સ્નાન કર્યું.

દૂર દેશથી આવેલા અતિ અદ્‌ભુત તથા ભવ્ય એવાં રેશમી વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. સર્વપ્રકારના અલંકારો પહેર્યા. અને રાજ્યના અનેક સામંતોથી પરવરેલા તેઓ ભોજનમંડપમાં આવ્યા. અને યથાયોગ્ય ઉત્તમ આસનો ઉપર તેઓ બેઠા.

અનેક પ્રકારની સુખડીઓ તથા મીઠાઇઓ ત્યારબાદ તેઓનાં ભોજનથાળમાં પીરસવામાં આવી. તે રસવતીનો આસ્વાદ લઇને શુદ્ધ પાણીથી મુખ શુદ્ધિ કરીને તેઓ રાજમહેલના અંદરના ભાગમાં આવી સુખાસન પર બેઠા. ત્યાં પાંચે પ્રકારના સુગંધીવાળા તાંબુલના બીડાં, લવીંગ અને એલચી સહિત આરોગીને મુખ શુદ્ધિ કરી સુખશય્યામાં તેઓ સૂઇ ગયા. યોગ્ય અવસરે શય્યાનો ત્યાગ કરી રાજસભામાં આવીને સિંહાસન ઉપર બેઠા, અને ગીત ગાનકળામાં કુશળ અનેક પુરૂષોએ કરેલા ગાયનાદિ તેઓએ સાંભળ્યા.

યોગ્ય અવસરે મોટા આંડબરપૂર્વક તેઓ નગરની બહાર આનંદ કરવા ગયા. તે સ્થળે અનેક પ્રકારનાં વિલાસો કરવાપૂર્વક પુષ્પના સમૂહની શોભા જોઇને, ઘોડાઓને ખેલાવીને આનંદ કરી મોટા આડંબરપૂર્વક મગધેશ્વર તથા માલવપતિ મહેલ તરફ પાછા આવ્યા.

સાંજે પણ યથારૂચિ ખાનપાનાદિક લઇને રાત્રે ગંધર્વોએ ગાયેલા ગાયનો સાંભળી સુખશય્યામાં નિદ્રા લેવા માટે સૂઈ ગયા. સવારે પ્રભાતિક રાગો વગાડતાં વાજીંત્રોના શબ્દો સાંભળીને નિદ્રાને ત્યજી દઈ, પ્રભાતનાં કૃત્યો કરીને ફરી રાજસભામાં આવ્યા.

આ પ્રમાણે નવાં નવાં વસ્ત્રો, અલંકાર, વાહન, ગીત, વાજીંત્ર, અદ્દભુત રસોઈ વગેરેની ગોઠવણીથી ઘણી ઘણી રીતે શ્રેણિક રાજાએ મહારાજા ચંડપ્રદ્યોતનો સત્કાર કરીને પરસ્પરની પ્રીતિલતામાં વૃદ્ધિ કરી; વળી હમેશાં નિઃશલ્યપણે હૃદયમાં રહેલી ગુપ્ત વાર્તાઓ કહીને બંધાયેલી પ્રીતિને વિશેષ દૃઢ કરી.

તેઓએ અન્યોઅન્ય કોઇ પણ જાતનો આંતરો રહેવા દીધો નહિ.

આમ અનેક પ્રકારની સેવા કરીને પ્રદ્યોતરાજાને પ્રસન્ન કર્યા, જેથી બંનેનું એક રાજ્ય હોય તેમ બંનેને બહુ સ્નેહસંબંધ થયો.

આમ દિવસો ઉપર દિવસો આનંદમાં વીતવા લાગ્યા.

કેટલાક દિવસો વીત્યા બાદ પ્રદ્યોતરાજાને પોતાના દેશ માલવ પ્રત્યે જવાની ઈચ્છા થઇ. 'ગુપ્ત રીતે મારે અહિં આવવાનું થયું છે, તેથી હવે ઘેર જવું તે શ્રેષ્ઠ છે.' તેમ વિચારીને પ્રદ્યોતરાજાએ શ્રેણિકરાજાને કહ્યું; 'રાજન્! સજ્જનની સંગતિમાં જતા કાળની ખબર પડતી નથી; તમારો, ધન્યકુમારનો તથા અભયકુમારનો વિરહ કોણ ઇચ્છે? પણ શું કરું? ઉજ્જયિનીનું રાજ્ય સનું પડયું છે, કોઇને સોંપીને આવ્યો નથી; વળી છળવડે હું અહિં અપહરણ કરીને લવાયો છું. તેથી લોકો પણ અનેક પ્રકારની વાતો કરતા હશે? માટે હવે આપ મને જવાની સમ્મતિ આપો, કે જેથી હું સ્વદેશમાં જાઉં.'

*

આમ અનુજ્ઞા માગ્યાં છતાં મગધેશ્વર શ્રેણિકે અને અભયકુમારે આગ્રહ કરીને કેટલાક દિવસ સુધી તેમને વધારે રાખ્યા.

ફરીવાર પ્રદ્યોતરાજાએ જવાની રજા માંગી, ત્યારે શ્રેણિકે જવાની તૈયારી કરાવી; અનેક હાથી, ઘોડા, રથ, આભૂષણ તથા વસ્ત્રાદિક આપીને તથા વિવિધ પ્રકારના જુદા જુદા દેશોમાં ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થો ભેટ કરીને તેમને સંતોષી મોટા આડંબરપૂર્વક જવાની અનુજ્ઞા આપી. ધન્યકુમારે પણ પ્રથમ કોઈ વખત નહિ જોયેલાં તેવાં વસ્ત્રો. તથા આભૂષણો પોતાના એક વખતના સ્વામી મહારાજા ચંડપ્રદ્યોતને ભેટ ધર્યાં. ત્યાર પછી પ્રદ્યોતરાજા, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનાં ગુણોનું વર્ણન કરતાં રાજગૃહીથી ભવ્ય વિદાયમાન સાથે નીકળ્યા.

મગધપતિ શ્રેણિક, ધન્યકુમાર, અભયકુમાર ઇત્યાદિ અધિકારીઓ, ઘણા રાજસેવકો તથ નગરજનો વળાવવા માટે કેટલીક ભૂમિ સુધી

સાથે ગયા. તે સ્થળે અભયકુમારે પોતે કરેલ અપરાધની ફરીથી ક્ષમા માંગી. આંખમાં આંસુ લાવીને પ્રદ્યોતરાજા બોલ્યા; 'મને તો તારો દંભરચનાનો પ્રકાર સુખ માટે થયો, પણ હવે તારો વિયોગ દુ:ખ માટે થાય છે.' અભયકુમારે તે સાંભળીને કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! ફરીથી હું આપના ચરણારવિંદનાં દર્શન કરવા માટે જરૂર આવીશ. મને પણ આપ પૂજ્યનાં ચરણનો વિરહ બહુ દુષ્કર લાગે છે, પણ હું શું કરું ? રાજ્યના ભારથી દબાયેલો હું બહાર નીકળવા સમર્થ થઇ શકતો નથી, તેથી સેવક ઉપર વિશેષ કૃપા રાખજો.'

પરસ્પર સ્નેહ દેખાડતાં અને નમસ્કાર કરતાં બહુ સૈન્યના પરિવારવડે પરવરેલા પ્રદ્યોતરાજા ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યા.

રાજગૃહીથી નીકળેલ મહારાજા ચંડપ્રદ્યોતન ઉતાવળા-ઉતાવળા પ્રવાસો ખેડતા ક્ષેમકુશલ જલ્દી ઉજ્જયિની નગરીમાં પહોંચ્યા.

ભવ્ય દિવસે તેઓએ મહોત્સવપૂર્વક નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે દિવસથી શ્રેણિક અને પ્રદ્યોતરાજા વચ્ચે પરસ્પર પત્ર લખવા, કુશળ સમાચાર પૂછાવવા, યથાવસરે ભેટ મોકલવી ઇત્યાદિ સ્વજન સંબંધીને લાયક સંબંધ બંધાઇ ગયો. અને તે બન્ને પોત-પોતાનાં રાજ્યમાં ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય કરવ લાગ્યા.

૧૦ : ભાગ્યહીન સર્વત્ર લૂંટાય છે :

જયારે ધન્યકુમાર કૌશાંબી નગરીમાંથી કુટુંબ ક્લેશના કારણે છેલ્લી વખતે નીકળ્યા હતા, ત્યાં તે સમયે તેઓએ પોતાના પિતા ધનસાર અને ત્રણ મોટાભાઈઓ ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રને સઘળી સંપત્તિ, વૈભવ અને ૫૦૦ ગામો ઈત્યાદિ બધું ભળાવ્યું હતું.

ત્યાંથી આવીને અહિં રાજગૃહીમાં તેઓ, પોતાના ધર્મબંધુ અભયકુમાર મંત્રીશ્વર સાથે રહી, આનંદપૂર્વક દિવસો વ્યતીત કરતા હતા.

કૌશાંબીમાં ધન્યકુમારના ત્રણ ભાઇઓ ધન્યકુમારે મેળવેલ તથા આપેલ પાંચશે ગામમાં પોતાનાં અભાગ્યના કારણે કોઈ રીતે તેમનાથી કોઇને શાંતિ રહેતી નહિ.

તે વખતે શનિના ગ્રહની દષ્ટિની જેમ તેઓની આજ્ઞામાં રહેલા ગામોમાં ભાગ્યહીનપણાથી બીજા ગામોમાં વરસાદ થાય તો પણ થતો નહિ. 'ભાગ્યયોગ સીધો હોય ત્યારેજ ઇચ્છિત મેઘવૃષ્ટિ થાય છે.' તેવી સ્થિતિ થવાથી તે ગામમાં રહેવાવાળા કેટલાક લોકો વરસાદના અભાવને લીધે પોતાની આજીવિકા ચલાવવા માટે તથા પોતાના ઢોર–ઢાંખર ઈત્યાદિની આજીવિકા માટે જેવી રીતે ફળ રહિત વૃક્ષોને

છોડી દઇને પંખીઓ અન્ય વૃક્ષમાં વાસ કરવા જાય તેવી રીતે બીજા બીજા ગામોમાં જવા લાગ્યા.

તૃણ તથા ધાન્યનો ક્ષય થવાથી ઉદરપૂર્તિના અભાવે જેવી રીતે સરોવરમાં પાણીના અભાવે માછલા વગેરે જળચર જીવો મરી જાય છે, તેવી રીતે હાથી, અશ્વાદિક પશુઓ કોઇ ક્ષુધાથી, કોઈ તૃષાથી, કોઈ દુષ્કાળમાં ઉત્પન્ન થયેલા રોગાદિકથી મૃત્યુ પામવા લાગ્યા.

ખરેજ પૂર્વ સંચિત સુકૃત સિવાય પ્રાપ્ત થયેલી સંપદાનું રક્ષણ કરવાને કોઇ સમર્થ નથી. ધનદત્તના આદિ સેવકો પણ આજીવિકા નહિ મળવાથી તેમને ત્યજી દઇને બીજે ચાલ્યા જવા લાગ્યા. ઉપરાઉપરી દુષ્કાળો પડવાથી ક્ષુધાતુર થયેલા ભિલ્લાદિકોએ તે ત્રણે ભાઈઓની આજ્ઞામાં રહેલા સર્વ ગામોને લૂંટવા માંડ્યા.

આમ ગામોને લૂંટાતા સાંભળીને કોઈ પણ સાર્થવાહ તે રસ્તે પોતાનો સાર્થ લઇને પણ નીકળતો નહિ. કોઈની પણ અવરજવર-નહિ થતાં લોકો કોની સાથે ક્રય વિક્રય કરે? તેથી વ્યાપારીઓ પણ ધનદત્તના ગામોને ત્યજીને અન્ય સ્થળોમાં જઇને વસ્યા. ચોર લોકો રાત્રે ખાતર પાડીને ઘર લૂંટતા હતા, તે ભયથી કેટલાકો તે ગામો છોડી દઇને બીજે નાશી જવા લાગ્યા.

કેટલાક સામાન્ય વર્ગના ગરીબ માણસો મજૂરી કરીને આવિજીકા ચલાવનારા હતા, તેઓની પાસે વ્યાપારીઓના અભાવે મજૂરી કોણ કરાવે? તેથી તેઓ પણ તે ગામો છોડીને નાશી જવા લાગ્યા.

આમ નિર્ભાગ્યના યોગથી તેઓ સંપૂર્ણ નિર્ધન થઈ ગયા એટલે ધનદત્ત આદિ વિચારવા લાગ્યા; 'આપણે કૌશાંબીમાં શતાનિક રાજા પાસે જઇને સૈન્ય લાવી ભિલ્લાદિકને શિક્ષા કરીએ, કારણકે અહીંથી

જતી વખતે ધન્યકુમારે તે રાજાને કહ્યું છે કે; "મારા ગામોનું તથા મારા કુટુંબી જનોનું આપત્તિમાં આપ રક્ષણ કરજો અને સહાય આપજો." તે હેતુથી તેમની પાસે જઈ રાજ્ય સહાય લાવીને સુખેથી રહીએ.' આ વિચાર કરીને કૌશાંબીમાં જવાને તેઓ તૈયાર થયા.

તેજ દિવસે કૌશાંબી નગરીમાં રાત્રીએ અકસ્માત્ અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થયો, પ્રબળ વાયુથી પ્રેરાયેલ તે અગ્નિને શમાવવાને કોઈ સમર્થ થયું નહિ. તે અગ્નિના ઉપદ્રવથી ધનસારનાં ઘરમાં રહેલ સર્વ વસ્તુઓ ભસ્મીભૂત થઈ ગઈ, ઘરમાંથી કાંઈ પણ નીકળી શક્યું નહિ, માત્ર ઘણી મહેનતે ધનસાર અને તેની પત્ની બે જણા શરીર ઉપર પહેરેલા વસ્ત્ર સહિત જીવતાં બહાર નીકળ્યા.

કોઈના મુખેથી સવારે આ વાત સાંભળીને ધનદત્ત આદિ ત્રણે જણા ત્યાં આવ્યા. તો સર્વે મહેલો અને નાના મોટા બધા આવાસો બળીને રાખ થઈ ગયેલા તેઓએ જોયા. તે જોઈને તેઓ બહુ ઉદ્વેગ પામ્યા; પરપરપર એક બીજાનાં મ્હોઢાં સામું જોતાં તેઓ નિઃશ્વાસ મૂકવા લાગ્યા.

આથી મનમાં અતિશય દુઃખને ધારણ કરતાં ધનદત્ત, દેવ તથા ચંદ્ર તરફ જોઈને પિતા ધનસારે કહ્યું; "પુત્રો ! હવે તો બહુ થયું ! પાપના ઉદયથી આજે આ બધું ભસ્મીભૂત થઈ ગયું, તેથી હવે શું કરવું ! જેનાં પ્રબલભાગ્યથી અચિંતિત રીતે પણ જંગલમાં મંગળ થતું તે ધન્યકુમાર તો ઘર ભરેલું મૂકીને ચાલ્યો ગયો, તે હોત તો આવું થાત નહિ.'

પિતાનાં આવાં વચનોને સાંભળીને, તથા લઘુબંધુ ધન્યની પ્રશંસા સાંભળીને તેઓને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, અને કઠોર વચનોવડે ૯૬ પિતાનો તિરસ્કાર કરતા તેઓ બોલ્યા;

'જાણ્યું ! જાણ્યું ! હજુ પણ તેના ઉપર તમને તેવું ને તેવુંજ મમત્વ છે. જો તે તમારો ગુણવાન પુત્ર હતો. તો તે તમને મૂકીને શા માટે ચાલ્યો ગયો ? તમારી કૃતઘ્નતા પણ જણાઈ ગઈ, ભરણપોષણ તો હજુ અમે કરીએ છીએ, છતાં પ્રતિક્ષણે સ્વેચ્છાચારી એવા તેની પ્રશંસા કર્યા કરો છો ? આ તો તમારો દૃષ્ટિરાગ અને તમારી ધૃષ્ટતા છે !'

આમ ઇર્ષ્યાળુ એવા ધનદત્તે અને તેના બીજા ભાઇઓએ પોતાના સરલ તથા ગુણાનુરાગી પિતાની ભર્ત્સના કરી. આ સ્થિતિમાં દિવસો ઉપર દિવસો પસાર થયા. અને સ્ત્રીઓના ઘરેણાં વગેરે જે કાંઇ હતુ તે વેચીને તેઓ નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. તેમ કરતાં ધીમે ધીમે જે કાંઈ હતું તેમાંથી પણ કાંઇક ખવાઇ ગયું. કાંઈક ચાલી ગયું, કાંઈક વેરવિખેર થઇ ગયું, તથા ભોંયમાં દાટેલું પૃથ્વીરૂપ બની ગયું. આમ થતાં રાજ્ય અને બળ નષ્ટ થવાથી એક રાત્રે સેંકડો ભિલ્લોએ એકઠા થઇને તેઓના ઘર ઉપર ધાડ પાડી.ને બાકી રહેલાં બધાં વસ્ત્રાભૂષણો લૂંટી લઈને ચાલ્યા ગયા. જ્યાં ઈર્ષ્યા હોય છે, ત્યાં પુણ્યબલ ક્ષીણ થાય છે.

તેથી તેઓ ધન વગરના તથા કપડા વિનાના થઈ ગયા. આ સંસારમાં જેટલા દિવસ સુધી પુન્યનો ઉદય રહે ત્યાં સુધીજ મનુષ્ય ઋદ્ધિ પૂર્ણ રહે છે, પણ પાપનો ઉદય થતાં અર્ધ ક્ષણમાંજ સર્વ ઋદ્ધિનો: નાશ થઇ જાય છે, જેવી રીતે પાણીથી ભરવાની ઘડી પળ સુધી ભરાય છે, પણ પછી એક ક્ષણમાં ખાલી થઇ જાય છે; તેવીજ રીતે સંસારના સર્વ પદાર્થોની સ્થિતિ છે.

જતે દિવસે આજીવિકાનો ઉપાય કાંઈ પણ રહ્યો નહિ, ત્યારે ઘરમાં તે ત્રણે બંધુઓ આમતેમ શોધવા લાગ્યા. શોધતાં શોધતાં એક

વીંટી હાથ આવી. તે વેચીને તેઓ ત્યાંથી આજીવિકા માટે કુટુંબ સહિત નીકળ્યા, અને માળવદેશમાં ગયા.

તે સ્થળે કોઇ સ્થિતિ સંપન્ન ખેડૂતને ત્યાં કામકાજ કરવા રહ્યા, અને નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. ત્યાં રહેતા કાંઈક ધન મળ્યું. તેથી તેઓ પોતેજ થોડી જમીન લઇને ખેતી-વાડી કરવા લાગ્યા. પછી નિર્વાહ થાય તેટલું ધાન્ય ઘરમાં મૂકીને બાકી રહેલા ધાન્યની ગુણો ભરી બળદો ઉપર લાદીને એક ગામથી બીજે ગામ અને એક નગરથી બીજે નગર તેઓ ભમવા લાગ્યા.

પણ પુણ્યહીન હોવાથી ધાર્યો લાભ મળ્યો નહિ. વધુ લાભને ઇચ્છતાં તેઓ ફરતાં ફરતાં મગધદેશમાં રાજગૃહી નગરીમાં આવ્યા. તે નગરના મુખ્ય બજારમાં ધાન્યની ગુણો ઉતારીને અનાજના બજારને તેઓ શોધવા લાગ્યા. ત્યાં પણ અનેક દેશોમાંથી પુષ્કળ અનાજ વેચાવા આવેલ હોવાથી ધાન્ય સોઘું થઇ ગયું છે, તેમ સાંભળીને તેઓ નિરાશ થઇ ગયા. ખરેખર ભાગ્યહીન આત્માઓને ધાર્યા કરતાં ઉલટું જ થાય છે; માટે જ કહેવાય છે કે,

अन्यद्विचिन्त्यते लोकैर्भवेदन्यदभाग्यतः ।
कर्णे वसति भूषायोत्कीर्णे दरिद्रिणां मलः ॥

'ભાગ્યહીન લોકો વિચારે છે બીજું, પણ નિર્ભાગ્યતાને કારણે થાય છે બીજું; શોભા માટે વીંધાવેલ કાન દરિદ્રને મેલ એકઠો કરવા માટે થાય છે.'

આ રીતે હતાશ એવા તે ધનદત્ત આદિ ભાઇઓ બજારમાં ધાન્યને વેચવા બેઠા, પણ કોઇની સાથે ભાવની સરખાઇ આવી નહિ, તેથી તેમનો બધો માલ વેર-વિખેર બજારમાં પડી રહ્યો.

તેવામાં વિવિધ પ્રકારના વાજીંત્રો જેની આગળ વાગી રહ્યા છે, આસપાસ પાયદળ અને ઘોડેસ્વારો વીંટળાઈ વળેલા છે, બંદિજનો અનેક રીતે જેનો બિરૂદાવળી બોલી રહ્યા છે, તેવી સ્થિતિમાં અશ્વ ઉપર બેસીને મહારાજા શ્રેણિકની રાજસભામાં જવાને માટે ધન્યકુમાર તે રસ્તે નીકળ્યા.

તે પ્રસંગે આગળ ચાલતા સુભટોએ રસ્તામાં આડી-અવળી પડેલી અનાજની ગૂણોને વ્યવસ્થિત કરવા ધનદત્તને આદેશ કર્યો. એટલે દીનવદને શોકાકુલ તે બધા ભાઇઓ રાજ્ય ભયથી ઉતાવળમાં પોતાના માલને ગોઠવવામાં રોકાઇ ગયા. દુર્દશા પામેલા કંગાલ જેવા પોતાના ભાઇઓ તરફ તે અવસરે અચાનક ધન્યકુમારની દૃષ્ટિ પડી.

તેઓની આવી દશા જોઇને 'આ શું?' એમ સંભ્રમમાં પડીને ધન્યકુમાર વિચારવા લાગ્યા; 'અરે! આ મારા બંધુઓને રાજ્ય, ધન, સુવર્ણ, રૂપું વગેરે નવે પ્રકારના પરિગ્રહથી ભરેલા ઘરો સાથે, પાંચસે ગામોના અધિપતિપણા સહિત, અનેક સામંતો સુભટો, ગજ, અશ્વ, પાયદળ વગેરેથી સેવાતા મૂકીને હું આવ્યો હતો. અરે! શું આટલા દિવસની અંદરજ તેઓની આવી સ્થિતિ થઈ ગઈ? આ કેમ સંભવે? અથવા તો કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે! દૃઢ રસથી બાંધેલા પૂર્વે કરેલા કર્મનો ઉદય ફેડવાને કોઈ સમર્થ નથી, એવું શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનું વચન કોઇ દિવસ અન્યથા થતું જ નથી.'

'માટે લોકમાં પણ કહેવાય છે કે,'

कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं, कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

'ક્રોડો કલ્પો જાય તો પણ કરેલા કર્મનો ક્ષય થતો નથી. શુભ અથવા અશુભ જે કાંઈ કર્મ કર્યાં હોય તે અવસ્ય ભોગવવાંજ પડે છે.'

'ચક્રવર્ત્યાદિકોએ પણ વિવિધ પ્રકારની દુર્દશા અનુભવી છે, તો આ મારા ભાઇઓની શી વાત !'

આમ ચિત્તમાં ચિંતવતાં ધન્યકુમારને ફરી વિચાર આવ્યો; 'અરે! હું આવા સાંસારિક સુખોથી પરિપૂર્ણ છું. અને મારા બંધુઓ તથા તેમની પત્નીઓ આવી દુર્દશા અનુભવે તે હું કેવી રીતે જોઇ શકું ?'

આમ અંતરમાં રહેલા વડિલ બંધુઓ પ્રત્યેના અપૂર્વ ભક્તિ-ભાવથી તેમણે પોતાના સેવકોને કહ્યું; 'આ પરદેશી વ્યાપારીઓને મારશો નહિ, તેઓને આપણાં ઘેર પ્રીતિપૂર્વક લઇ આવજો.'

તેમ કહીને ઘોડા ઉપર બેઠેલા ધન્યકુમાર પાછા વળ્યા, રાજસભામાં નહિ જતાં ઘર તરફ ચાલ્યા.

પાછળ રહેલા ધન્યના સેવકોએ ધનદત્ત આદિ બંધુઓને કહ્યું; 'ભાઇઓ ! અમારા સ્વામીના ઘેર ચાલો, અમારા સ્વામીએ આદેશ કર્યો છે કે તમને તેમને ઘેર લઈ જવા.' તે સાંભળીને તેઓ ભયભીત થયા, અને બોલવા લાગ્યા; 'અરે ! આ વળી અમને ઘેર લઇ જઇને શું કરશે !'

સેવકોએ તેમને કહ્યું; 'અરે ! ભય ધરશો નહિ. અમારા સ્વામી ઘેર આવેલાને કદિપણ દુ:ખ આપતાંજ નથી. ઊલટું તેનું સર્વ પ્રકારે દુ:ખ ફેડી નાંખે છે.'

આમ કહેવા છતાં પણ તેઓ શંકાયુક્ત બનીને વિહ્વળતા પૂર્વક ધન્યકુમારનાં ઘેર ગયા. સેવકો તેમને દીવાનખાનામાં લઇ ગયા, અને

તેઓએ વિજ્ઞપ્તિ કરીને ધન્યને કહ્યું: 'આપના આદેશ અનુસાર આ સર્વને અમે અહિં લાવ્યા છીએ. તે સર્વ આપને પ્રણામ કરે છે.'

ધન્યકુમારે તેમના તરફ જોઇને કહ્યું; 'કેમ ભાઇઓ! કયા દેશમાંથી તમે આવો છો?'

તેઓએ કહ્યું; 'સ્વામી અમે માલવ દેશમાં રહીએ છીએ. આજીવિકાની પ્રાપ્તિ માટે ઘઉંની ગૂણો ભરી બળદો ઉપર તેને લાદીને અહીં આવ્યા છીએ, પરંતુ અહિં તો ધાન્ય સોંઘું છે, તેથી લાભ થતો નથી, પણુ ખોટ જાય છે.'

'પ્રથમથીજ તમારો માલવદેશમાં વાસ છે, કે બીજા કોઇ દેશમાં રહેતા હતા.'

'અમે મૂળ તો બીજા દેશના રહેવાસી છીએ, માત્ર ઉદરવૃત્તિ માટેજ ત્યાં આવ્યા હતા.'

'પહેલાં કયાં રહેતા હતા?'

'સ્વામી! કર્મની ગતિની શી વાત કરીએ? જ્યાં ઉદરવૃત્તિ થાય તેજ સ્વદેશ ગણવો.'

'તમારા માતાપિતા જીવે છે?'

'હા, તેઓ જીવે છે.'

'તેઓ કયાં છે?'

'જે ગામમાં અમે રહીએ છીએ તે ગામમાં અમારા માબાપ તથા સ્ત્રીઓ પણ છે, અમારી સાથે નથી.'

ધન્યકુમારે વિચાર્યું; 'અરે! દારિદ્રયનાં દુઃખથી પીડાયેલા એવા આ ત્રણે બંધુઓ પ્રત્યક્ષ પાસે ઉભેલા એવા મને પણ ઓળખતા નથી, ઊલટા મારાથી ભય પામે છે.'

પછી ધન્યકુમાર ઉભા થયા, અને તે બંધુઓને આગળ કરી પ્રણામ કરીને કહ્યું; 'શું મને ન ઓળખ્યો ? હું તમારો નાનો ભાઇ ધન્ય.'

તે પ્રમાણે કહીને તેમને ધન્યકુમાર સન્માનથી ઘરમાં લઈ ગયા. સેવકો દ્વારા તેમને અભ્યંગ, સ્નાન મજ્જનાદિક કરાવ્યા, અતિ અદ્દભુત એવા વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવ્યા, મોટા ભાઇઓને આગળ કરીને હર્ષપૂર્વક વિનય સહિત યથોચિત સ્થાને બેસી વિવિધ પ્રકારની અદ્દભુત રસોઈ સૌ સાથે જમ્યા.

પછી હાથ ધોઇને ઘરના અંદરના ભાગમાં જઇ ભવ્ય આસન ઉપર તેમને બેસાડી, પંચ સુગંધીયુક્ત તાંબુલાદિક આપી, અતિ સત્કારપૂર્વક હાથ જોડીને કૌશાંબી છોડી ત્યારથી માલવદેશમાં આવ્યા ત્યાંસુધીનું સર્વસ્વરૂપ તેઓને પૂછ્યું.

૧૧ : હાર્યા ન માન્યા, તે વાર્યા માન્યા :

ધન્યકુમારના પૂછવાથી ધનદત્તે પોતાના ગામો, ધન, ઋદ્ધિ, ઘર ઇત્યાદિનો જે વિનાશ થયો તે સર્વ હકીકત યથાસ્થિત કહી બતાવી, તે સાંભળીને ધન્યકુમારે તેઓને કહ્યું;

'પ્રિયબંધુઓ ! હવે પૂર્વે અનુભવેલું દુઃખ સંભારશો નહિ, ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અહિં સુખપૂર્વક રહો. આ લક્ષ્મી. આ ઘર, આ અશ્વો, આ બળદો, આ રથો, આ વૈભવ બધું તમારૂં જ છે, હું પણ તમારો લઘુબંધુ છું, તેથી જે ઇચ્છા આવે તે ગ્રહણ કરો; કારણ કે જે લક્ષ્મી બંધુઓના ઉપભોગમાં ન આવે, તે લક્ષ્મી વખણાતી નથી. ભરતી વેળાએ ઘણું જળ સમુદ્રમાં આવે છે, પણ કાંઠા ઉપર રહેલાને કશા ઉપયોગમાં આવતું નથી, તેવી રીતે ભાઇઓથી જે લક્ષ્મીનો ઉપભોગ લેવાતો નથી તે લક્ષ્મી નિરર્થક છે.'

'બંધુઓ ! તમે અહીં રહો, અને આ લક્ષ્મી દાન તથા ભોગવડે ઇચ્છાનુસાર વાપરીને સદુપયોગ કરો. મારા હૃદયની આ ભાવનાને સમજીને તમે નિઃશંકપણે અહિં રહો !'

વિનય તથા ભક્તિગર્ભિત ધન્યની વાણી સાંભળીને માનદોષથી દોષિત થયેલા તથા ઇર્ષ્યાથી જ્વલિત અંતઃકરણવાળા તેઓએ જવાબમાં

જણાવ્યું; 'ભાઈ! અમે લઘુ ભાઇનાં ઘરમાં રહેવા ઇચ્છતા નથી, કારણ કે ન્હાના ભાઇનાં ઘરમાં રહેવાથી અમારી મોટાઇમાં ખામી આવે. શું સૂર્ય શુક્રના ઘરમાં વાસ કરે તો હલકો કહેવાતો નથી? તેથી બાપનું ધન વહેંચીને અમને આપો, એટલે અમે જુદું ઘર લઇને ત્યાં નિવાસ કરીએ.'

આવી તદ્દન ક્ષુદ્ર મનની અને અયોગ્ય વાત સાંભળવા છતાં પણ વિવેકી અને સરલ આશયવાળા ધન્યકુમાર પોતાના ઔચિત્ય, ઔદાર્ય, ગંભીરતા, આદિ ગુણોને પ્રકટ કરતાં બોલ્યા; 'જો તમારૂં અંતઃકરણ પ્રસન્ન રહેતુ હોય તો તેમ કરો, હું તો તે રીતે પણ તમારા ચિત્તની પ્રસન્નતા માટે કરવા તૈયાર છું.'

આ પ્રમાણે કહીને ઉદાર દિલના સજ્જન–શિરોમણિ ધન્યકુમારે પોતાના મુખ્ય ભંડારીને બોલાવીને આજ્ઞા કરી; 'આ ત્રણે પૂજ્ય વડીલ બંધુઓને દરેકને ચૌદ–ચૌદ ક્રોડ સુવર્ણ આપો!'

તે સાંભળીને તેણે કહ્યુ; 'બહુ સારૂં, સ્વામીની આજ્ઞા મારે પ્રમાણ છે.'

તેમ કહીને તથા પ્રણામ કરીને તે ત્રણેને ભંડારીએ કહ્યું: 'આવો, પધારો, સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર ચૌદ ચૌદ સુવર્ણકોટી તમને આપું.'

તથા તેઓ ધન ગ્રહણ કરવા ભંડારીની સાથે ચાલ્યા.

તે સમયે જે સભાજનો, પરિજનો તથા અન્ય લોકો ત્યાં બેઠેલા હતા, તેઓ ધન્યના ગુણોથી તથા બંધુઓના દ્વેષથી ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; 'એક તરફ આ ત્રણે બંધુઓનું માત્સર્ય તથા નિર્ધનતા એ બન્નેની કક્ષા; તથા બીજી બાજુ ધન્યકુમારનો બંધુસ્નેહ તથા ઉદારતા એ બન્નેની કક્ષા, એનો વિચાર કરો! આ જગતમા પોતાનું અગર પારકું ધન ગ્રહણ કરવાને તો સર્વ

ઈચ્છે છે, તેવા તો ઘણા હોય છે, પરંતુ જેઓ પોતાની ભુજાના બળથી ઉપાર્જન કરેલ ક્રોડોની સંપત્તિને પોતાના અપકારી તથા ઇર્ષ્યાભાવમાં બળતા ભાઇઓને હૃદયના સદ્‌ભાવથી આપી દે છે, તેવા બહુ દુર્લભ હોય છે. ખરેખર ધન્યકુમાર ધન્ય છે, મહાપુણ્યશાલી છે.'

ધન્યની આજ્ઞાથી ભંડારીએ ત્રણે બંધુઓને પ્રત્યેકને ચૌદ ચૌદ ક્રોડ સુવર્ણમહોરો આપી. તે લઇને તેઓ બહાર નીકળતા હતા, તેવામાં હાથમાં મુદ્‌ગર ધારણ કરનારા તે ધનના અધિષ્ઠાયક દેવોએ વીર સુભટો ચોરોને રોકે તેવી રીતે દ્વારમાં તરતજ તેમને રોકયા, અને પ્રત્યક્ષ થઇને બોલ્યા;

'અરે નિર્ભાગ્ય શેખરો! અરે દુર્જનો! અરે મૂર્ખાઓ! પુણ્યવંત એવા ધન્યકુમારનું આ ધન તમે ભોગવવાને લાયક નથી. આ લક્ષ્મીનો ધન્ય અને ઉદાર દિલ ધન્યકુમારજ ઇચ્છાનુસાર ભોકતા છે, જેવી રીતે સર્વ જલ તરંગોનો ભોકતા સમુદ્રજ હોય તેવી રીતે આનો તે ભોકતા છે, બીજો કોઇ નથી.'

'શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે; 'પ્રબળ પુન્યવંત હોયે તેનાથીજ લક્ષ્મી ભોગવાય છે, જો તમે તેની સેવામાં તત્પર થઈ તેના પુણ્યની છાયા નીચે રહેશો, તો ઈચ્છિત સુખ મેળવશો પણ "ધન લઇને જુદા ઘરમાં રહી સ્વેચ્છાએ ધન ભોગવીએ." એવી તમારી ઈચ્છા થશે તો તે સંપૂર્ણ થાય એવો દિવસ તો આવ્યો નથી, ને આવવાનો પણ નથી.'

'અરે જડ બુદ્ધિ મૂર્ખાઓ! ચાર–ચાર વખત અપાર ધન ત્યજી તમને આપી દઇને ધન્યકુમાર ચાલ્યા ગયા, પછી તે ધન કોણે ભોગવ્યું? હજુ પણ તમને શિખામણ મળી નથી.'

જણાવ્યું; 'ભાઈ! અમે લઘુ ભાઇનાં ઘરમાં રહેવા ઇચ્છતા નથી, કારણ કે ન્હાના ભાઇનાં ઘરમાં રહેવાથી અમારી મોટાઇમાં ખામી આવે. શું સૂર્ય શુક્રના ઘરમાં વાસ કરે તો હલકો કહેવાતો નથી? તેથી બાપનું ધન વહેંચીને અમને આપો, એટલે અમે જુદું ઘર લઇને ત્યાં નિવાસ કરીએ.'

આવી તદ્દન ક્ષુદ્ર મનની અને અયોગ્ય વાત સાંભળવા છતાં પણ વિવેકી અને સરલ આશયવાળા ધન્યકુમાર પોતાના ઔચિત્ય, ઔદાર્ય, ગંભીરતા, આદિ ગુણોને પ્રકટ કરતાં બોલ્યા; 'જો તમારૂં અંતઃકરણ પ્રસન્ન રહેતુ હોય તો તેમ કરો, હું તો તે રીતે પણ તમારા ચિત્તની પ્રસન્નતા માટે કરવા તૈયાર છું.'

આ પ્રમાણે કહીને ઉદાર દિલના સજ્જન-શિરોમણિ ધન્યકુમારે પોતાના મુખ્ય ભંડારીને બોલાવીને આજ્ઞા કરી; 'આ ત્રણે પૂજ્ય વડીલ બંધુઓને દરેકને ચૌદ-ચૌદ ક્રોડ સુવર્ણ આપો!'

તે સાંભળીને તેણે કહ્યું; 'બહુ સારૂં, સ્વામીની આજ્ઞા મારે પ્રમાણ છે.'

તેમ કહીને તથા પ્રણામ કરીને તે ત્રણેને ભંડારીએ કહ્યું; 'આવો, પધારો, સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર ચૌદ ચૌદ સુવર્ણકોટી તમને આપું.'

તથા તેઓ ધન ગ્રહણ કરવા ભંડારીની સાથે ચાલ્યા.

તે સમયે જે સભાજનો, પરિજનો તથા અન્ય લોકો ત્યાં બેઠેલા હતા, તેઓ ધન્યના ગુણોથી તથા બંધુઓના દ્વેષથી ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; 'એક તરફ આ ત્રણે બંધુઓનું માત્સર્ય તથા નિર્ધનતા એ બન્નેની કક્ષા; તથા બીજી બાજુ ધન્યકુમારનો બંધુસ્નેહ તથા ઉદારતા એ બન્નેની કક્ષા, એનો વિચાર કરો! આ જગતમાં પોતાનું અગર પારકું ધન ગ્રહણ કરવાને તો સર્વ

ઈચ્છે છે, તેવા તો ઘણા હોય છે, પરંતુ જેઓ પોતાની ભુજાના બળથી ઉપાર્જન કરેલ ક્રોડોની સંપત્તિને પોતાના અપકારી તથા ઇર્ષ્યાભાવમાં બળતા ભાઇઓને હૃદયના સદ્ભાવથી આપી દે છે, તેવા બહુ દુર્લભ હોય છે. ખરેખર ધન્યકુમાર ધન્ય છે, મહાપુણ્યશાલી છે.'

ધન્યની આજ્ઞાથી ભંડારીએ ત્રણે બંધુઓને પ્રત્યેકને ચૌદ ચૌદ ક્રોડ સુવર્ણમહોરો આપી. તે લઇને તેઓ બહાર નીકળતા હતા, તેવામાં હાથમાં મુદ્ગર ધારણ કરનારા તે ધનના અધિષ્ઠાયક દેવોએ વીર સુભટો ચોરોને રોકે તેવી રીતે દ્વારમાં તરતજ તેમને રોકયા, અને પ્રત્યક્ષ થઇને બોલ્યા;

'અરે નિર્ભાગ્ય શેખરો ! અરે દુર્જનો ! અરે મૂર્ખાઓ ! પુણ્યવંત એવા ધન્યકુમારનું આ ધન તમે ભોગવવાને લાયક નથી. આ લક્ષ્મીનો ધન્ય અને ઉદાર દિલ ધન્યકુમારજ ઇચ્છાનુસાર ભોકતા છે, જેવી રીતે સર્વ જલ તરંગોનો ભોકતા સમુદ્રજ હોય તેવી રીતે આનો તે ભોકતા છે, બીજો કોઇ નથી.'

'શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે; 'પ્રબળ પુન્યવંત હોય તેનાથીજ લક્ષ્મી ભોગવાય છે, જો તમે તેની સેવામાં તત્પર થઈ તેના પુણ્યની છાયા નીચે રહેશો, તો ઈચ્છિત સુખ મેળવશો પણ "ધન લઇને જુદા ઘરમાં રહી સ્વેચ્છાએ ધન ભોગવીએ." એવી તમારી ઈચ્છા થશે-તો તે સંપૂર્ણ થાય એવો દિવસ તો આવ્યો નથી, ને આવવાનો પણ નથી.'

'અરે જડ બુદ્ધિ મૂર્ખાઓ ! ચાર-ચાર વખત અપાર ધન ત્યજી તમને આપી દઇને ધન્યકુમાર ચાલ્યા ગયા, પછી તે ધન કોણે ભોગવ્યું ? હજુ પણ તમને શિખામણ મળી નથી.'

'આ સંત પુરૂષોમાં શિખર સમાન ધન્યકુમાર તમે અપરાધ કર્યો છે છતાં પણ તેનું સૌજન્ય મૂકતા નથી, છતાં તમે કૃતઘ્નીઓમાં અગ્રેસર અને નિર્લજ્જ છો કે ધન્યકુમારે કરેલા સેંકડો ઉપકારોને સર્વથા ભૂલી જાઓ છો. પણ જો તમારે સુખની ઈચ્છા હોય તો તેની પાસે રહી તેની સેવા કરો, તોજ તમારૂં શ્રેય થશે.'

ધન્યની સંપત્તિના અધિષ્ઠાયક દેવો કે જે ધન્યની પુણ્યાઈથી ખેંચાઇને વગર બોલાવ્યા તેમની સેવામાં રહે છે, તેમની રક્ષા કરે છે. તે દેવોનાં વચનો સાંભળીને તે વડિલ બંધુઓને હૃદયમાં કોઇ અદ્દભુત પ્રભાવ પડ્યો, પ્રતિબોધ પામ્યા. અને તે ધન મૂકી દઇને પાછા ફરી તેઓ ઘરમાં ગયા, અને ધન્યકુમારને કહેવા લાગ્યા; 'વત્સ ! તુ જ ખરો ભાગ્યવંત છે, તુજ ખરો ગુણનિધિ છે, અમે તો નિર્ભાગીમાં અગ્રણી છીએ, આજે દેવતાના મુખથી ઉપદેશ સાંભળી અમને પ્રતિબોધ થયો છે. અરે જગન્મિત્ર! અત્યાર સુધી માત્સર્યથી ઘેરાયેલા અમોએ અંધકારથી ઘેરાએલા ઘુવડ પક્ષીઓ સૂર્યનો મહિમા ન જાણે તેમ તારો મહિમા જાણ્યો નહિ.'

'હે બંધુ ! શરદૃઋતુના ચંદ્રબિંબની સાથે ખદ્યોતના બચ્ચાં જેમ હરીફાઈ કરે તેમ નિર્ભાગી એવા અમે તારી સાથે નકામી સ્પર્ધા કરી. બુદ્ધિ, વિવેક તથા પુન્ય રહિત એવા અમોએ અંતરમાં અભિમાન વધી જવાથી કુળના કલ્પવૃક્ષ જેવા તને ઓળખ્યો નહિ. ચિંતામણિને કાચના કટકા તુલ્ય ગણ્યો, આ સર્વ અમારા અજ્ઞાનના વિલાસની તું ક્ષમા આપ ! તું તો ગુણરૂપી રત્નનો સમુદ્ર છે, અમે તો ખાબોચીઆ જેવા ક્ષુલ્લક છીએ. અત્યાર સુધી તારી સાથે અમે જે જે પ્રતિકૂળ વર્તન કર્યું, તે સાંભરતાં અમને બહુ શરમ આવે છે અને તારી પાસે મોઢું શું દેખાડીએ એમ થઇ જાય છે.'

વડિલબંધુઓનાં શુદ્ધ હૃદયના પશ્ચાતાપપૂર્વકનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે વિનયપૂર્વક કહ્યું;

'પૂજ્યો ! તમે મારા વડીલો છો. હું તો તમારો લઘુબંધુ તમારા સેવક જેવો છું. આટલા દિવસ સુધી મારાજ દુષ્કર્મનો ઉદય હતો, જેથી આપની કૃપા મારા ઉપર નહોતી. હવે મારા ઉપર આપની હૃદયપૂર્વકની પ્રસન્નતા થઇ, તેથી મારાં સર્વ મનોવાંછિત સફળ થયાં, હવે મારે કાંઇ પણ ઉણુપ રહી નહિ. આ ધન, આ ઘર, આ સંપત્તિ બધી તમારીજ છે, હું પણ આપની આજ્ઞાનું પાલન કરનાર છું, તેથી આ ધનનો ઈચ્છાનુસાર દાન, ભોગ, વિલાસાદિકમા ઉપયોગ કરો, અહીં કાંઈ પણ ન્યૂનતા નથી, તેથી તમારાં મનમાં જરા પણ શંકા લાવશો નહિ.'

આવાં વિનયપૂર્વકનાં મિષ્ટ વચનોવડે ધન્યકુમારે તે વડિલ બંધુઓને સંતોષ્યા તેઓ પણ મત્સર રહિત થયાં, અને ચિત્તની પ્રસન્નતાથી દાન અને ભોગમાં ધનનો વિલાસ કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી ધન્યકુમારે વડિબંધુઓના અને પિતા ધનસારના વત્સદેશના નિવાસના ગામનું નામ-ઠામ પૂછીને પોતાના વિશ્વાસવાળા આપ્ત પુરૂષોને અનેક રથ, અશ્વ, પાયદળ વગેરે પરિવાર સહિત ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ અતિ બહુમાનપૂર્વક ધન્યકુમારના માત-પિતા ધનસાર તથા શીલવતી તેમજ વડિલ ભોજાઇઓ ધનશ્રી ધનદેવી, તથા ધનચંદ્રાને રાજગૃહી લઈ આવ્યા.

રાજગૃહીનાં ઉપવનમાં તેઓ આવેલા છે, તેવા સમાચાર મળતાં મોટા આડંબર સહિત ધન્યકુમાર પોતાના વડિલબંધુઓ સાથે માત-પિતાની સન્મુખ ગયા, અને માત-પિતાને નમસ્કાર કરીને દાન તથા માનપૂર્વક મહોત્સવ સહિત તેમનો નગરપ્રવેશ કરાવ્યો.

અતિ ભક્તિવડે તેઓને ઘેર લઇ જઈ ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને ચારે ભાઇઓએ ચાર પુરૂષાર્થ જાણે એકઠા થયા હોય તેમ એકઠા થઇને માબાપને નમસ્કાર કર્યો.

તે સમયે વર્ષોથી કુટુંબકલહના કારણરૂપ ઈર્ષ્યાનો પ્રબલ અગ્નિ જેઓનાં અંતરમાં સળગતો હતો, અને હમણાં જેઓને પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર જણાયા પછી, તે અગ્નિ શમી ગયો છે, એવા તે ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રે પોતાના પિતાશ્રીને કહ્યું;

'પિતાજી ! આટલા દિવસ સુધી આપનાં હિતશિક્ષાનાં વચનો અમે અંગીયાર કર્યાં નથી, ઊલટું કુળમાં કલ્પતરૂતુલ્ય નાના બંધુ ઉપર માત્સર્યભાવ ધારણ કર્યો છે, તેથી અમારા 'અતિશય દ્વેષના દોષથીજ અમને વારંવાર દુઃખ પ્રાપ્ત થયાં કર્યું છે. છેવટે દેવોએ અમને પ્રતિબોધ આપ્યો, ત્યારેજ અમારાં હૃદયમાં રહેલા અજ્ઞાન તથા ઈર્ષ્યાના દોષો નાશ પામ્યા છે. હવે તેનાજ ભાગ્યબળથી સુખસંપત્તિનો વિલાસ અમે કરીએ છીએ, આજ સુધી અમે આપની આજ્ઞાનાં ખંડનરૂપ મહાન અપરાધ કર્યો છે, તેની આપ ક્ષમા કરશો.'

ધન્યકુમારે પણ બધું ઘર, ધન, સંપત્તિ વગેરે પિતાને સ્વાધીન કરી દીધું; પોતે નિશ્ચિંત થઇને ઉપકારી માત-પિતાની ભક્તિ કરવા લાગ્યા. ઉદારતા અને ઉપકારી વડિલોની ભક્તિ તેજ સંસારમાં રહેલા સજ્જનોનું કુળવ્રત છે. સમગ્ર નગરમાં ધન્યકુમારનાં ગુણનું વર્ણન થવા લાગ્યું તથા પ્રશંસા થવા લાગી.

મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિકે પણ ત્રણે પુત્રો સહિત ધનસાર શેઠને બોલાવીને વસ્ત્રાભૂષણાદિકથી તેમનો સત્કાર કરી તેમને બહુમાન આપ્યું. આ પ્રમાણે માતાપિતા અને બંધુઓ સહિત રાજાના જમાઈ અને ગુણોના સમૂહરૂપ તથા સર્વે લોકોમાં માનનીય ધન્યકુમાર સંપૂર્ણ સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

હૃદયમાં રહેલી નિર્મલ ધર્મશ્રદ્ધા, ઔદાર્ય તેમજ સૌજન્યવૃત્તિ ધન્યકુમારનાં જીવનમાં નિરંતર વૃદ્ધિ પામતી ધન, ધાન્ય, ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ આદિની સ્પર્દ્ધાથી વધતી હતી.

આમ કેટલોક કાળ આનંદમાં પસાર થયો.

એકાદા રાજગૃહી નગરીનાં ઉપવનમાં અજ્ઞાનના અંધકારરૂપી ભાર જેમણે દૂર કર્યો છે એવા તથા સર્વ વિશ્વના પદાર્થોને પ્રકાશનાર સાક્ષાત્ સૂર્ય સમાન ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજ મોટા સાધુસમુદાયથી પરિવરેલા પધાર્યા.

ગુરૂમહારાજનાં આગમનના સમાચાર સાંભળીને ભક્તિવંત તેવા ધનસારાદિક પૌરજનો ધર્મભાવનાથી પ્રેરાઇને ગુરૂમહારાજને નમસ્કાર કરવા આવ્યા. વિધિપૂર્વક ગુરૂમહારાજને વાંદીને ધર્મ સાંભળવાની ઈચ્છાવાળા તેઓ પૂ. આચાર્ય મહારાજની સન્મુખ ઉચિત સ્થાને બેઠા.

ગુરૂમહારાજે તેમને ધર્મદેશના સાંભળવાને તત્પર જોઇ ચારે ગતિના કલેશને નિવારનાર ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહી સંભળાવ્યો.

તેઓશ્રીએ ફરમાવ્યું કે, 'સર્વ સમીહિત સંપદાને આપનાર દાનાદિક ધર્મના ચારે ભેદો વિધિપૂર્વક જે ભવ્યાત્માઓ આરાધે છે, તેઓને તે કલ્પદ્રુમની જેમ ફળે છે. તે ચારે ધર્મોમાં પણ દાનધર્મ સર્વથી પ્રથમ છે. જૈનધર્મનું મૂળ દયાજ કહેલ છે, તે તેમાં અભયદાન રૂપે છે. કહ્યું છે કે;

अभयं सुपत्तदाणं, अणुकंपा उच्चिय कित्तिदाणं च ।
दोहिंपि मुक्खो भणिओ, तिन्नि वि भोगाइआ दिन्ति ॥१॥

'દાનના પાંચ પ્રકાર છે. અભયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકંપાદાન, ઉચિતદાન અને કીર્તિદાન, તેમાં પ્રથમના બે દાન પુણ્યાનુંબંધી પ્રબલ બંધ પડતાં સંસારમાં આત્માને ભોગાદિક આપી પરંપરાયે

અથવા સાક્ષાત્ મોક્ષ આપે છે, જ્યારે બીજા ત્રણ દાનો ભોગાદિક આપે છે.'

'દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કાંઈ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શોભે છે તેમાં પણ સુપાત્ર-દાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.'

માટે જ શાસ્ત્રો ફરમાવે છે કે,

पृथिव्याभरणं पुरुषः, पुरुषाभरणं प्रधानतरा लक्ष्मीः ।
लक्ष्म्याभरणं दानं, दानाभरणं सुपात्रं च ॥

'પૃથ્વીનું આભરણ પુરૂષ છે, પુરૂષનું આભરણ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું આભરણ દાન છે, અને દાનનું આભરણ સુપાત્ર છે.'

તેમજ દાન કોઇ પણ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી, કારણ કે,

पात्रे पुण्यनिबंधनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं ।
मित्रे प्रीतिविवर्धकं रिपुजने वैरापहारक्षमम् ॥
भृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं ।
भट्टादौ च यशस्करं वितरणं न क्वाप्यहो निष्फलम् ॥

'દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય બીજામાં અપાય તો 'દયાળુપણા'નું બિરુદ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતી વધારનાર થાય છે, દુશ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો ભકિતની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, ભાટ, ચારણ, યાચકાદિકને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો! દાન કોઈ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી. માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.'

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળનું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે

उसहेसरसमं पत्तं, निरवज्जं इक्खुरससमं दाणं ।
सेयंसस मो भावो, हविज्जइ पुण्णरेहाए ॥ १ ॥
भयवं रसेण भवनं, धणेण भुवणं यसेण पूरियं सयलं ।
अप्पा निरुवमसुक्खेण, सुपत्तदाणं महग्घवियं ॥ २ ॥

'ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, નિર્દોષ શેરડીના રસ જેવી વસ્તુનું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.'

'ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણ ભુવનને યશવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસનું નિર્દોષ અને અતિ ભક્તિભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે.'

'વડના બીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યું હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે, ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્રદાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયું છે.'

પૂ. ગુરૂમહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; 'એટલે ધનસારાદિ સભાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું; 'ભગવન્! તે ધનદત્ત કોણ હતો? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.'

પ્રત્યુત્તરમાં ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું;

અથવા સાક્ષાત્ મોક્ષ આપે છે, જ્યારે બીજા ત્રણ દાનો ભોગાદિક આપે છે.'

'દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કાંઈ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શોભે છે તેમાં પણ સુપાત્ર-દાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.'

માટે જ શાસ્ત્રો ફરમાવે છે કે,

पृथिव्याभरणं पुरुषः, पुरुषाभरणं प्रधानतरा लक्ष्मीः ।
लक्ष्म्याभरणं दानं, दानाभरणं सुपात्रं च ॥

'પૃથ્વીનું આભરણ પુરૂષ છે, પુરૂષનું આભરણ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું આભરણ દાન છે, અને દાનનું આભરણ સુપાત્ર છે.'

તેમજ દાન કોઇ પણ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી, કારણ કે,

पात्रे पुण्यनिबंधनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं ।
मित्रे प्रीतिविवर्धकं रिपुजने वैरापहारक्षमम् ॥
भृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं ।
भट्टादौ च यशस्करं वितरणं न क्वाप्यहो निष्फलम् ॥

'દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય બીજામાં અપાય તો 'દયાળુપણા'નું બિરૂદ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતી વધારનાર થાય છે, દુશ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો ભકિતની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, ભાટ, ચારણ, યાચકાદિકને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો! દાન કોઈ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી. માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.'

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળનું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે

उसहेसरसमं पत्तं, निरवज्जं इक्खुरससमं दाणं ।
सेयंसस मो भावो, हविज्जइ पुण्णरेहाए ॥ १ ॥
भयवं रसेण भवनं, धणेण भुवणं यसेण पूरियं सयलं ।
अप्पा निरुवमसुक्खेण, सुपत्तदाणं महग्घवियं ॥ २ ॥

'ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, નિર્દોષ શેરડીના રસ જેવી વસ્તુનું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.'

'ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણ ભુવનને યશવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસનું નિર્દોષ અને અતિ ભકિતભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે.'

'વડના બીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યું હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે, ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્રદાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયું છે.'

પૂ. ગુરૂમહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; 'એટલે ધનસારાદિ સભાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું; 'ભગવન્! તે ધનદત્ત કોણ હતો? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.'

પ્રત્યુત્તરમાં ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું;

અથવા સાક્ષાત્ મોક્ષ આપે છે, જ્યારે બીજા ત્રણ દાનો ભોગાદિક આપે છે.'

'દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કાંઈ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શોભે છે તેમાં પણ સુપાત્ર-દાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.'

મારે જ શાસ્ત્રો ફરમાવે છે કે,

पृथिव्याभरणं पुरुषः, पुरुषाभरणं प्रधानतरा लक्ष्मीः ।
लक्ष्म्याभरणं दानं, दानाभरणं सुपात्रं च ॥

'પૃથ્વીનું આભરણ પુરૂષ છે, પુરૂષનું આભરણ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું આભરણ દાન છે, અને દાનનું આભરણ સુપાત્ર છે.'

તેમજ દાન કોઇ પણ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી, કારણ કે,

पात्रे पुण्यनिबंधनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं ।
मित्रे प्रीतिविवर्धकं रिपुजने वैराऽपहारक्षमम् ॥
भृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं ।
भट्टादौ च यशस्करं वितरणं न क्वाप्यहो निष्फलम् ॥

'દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય બીજામાં અપાય તો 'દયાળુપણા'નું બિરૂદ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતી વધારનાર થાય છે, દુશ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો ભકિતની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, ભાટ, ચારણ, યાચકાદિકને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો! દાન કોઈ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી. માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.'

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળનું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે

उसहेसरसमं पत्तं, निरवज्जं इक्खुरससमं दाणं ।
सेयंसस सो भावो, हविज्जइ पुण्णरेहाए ॥ १ ॥
भयवं रसेण भवनं, धणेण भुवणं यसेण पूरियं सयलं ।
अप्पा निरुवमसुक्खेण, सुपत्तदाणं महग्घवियं ॥ २ ॥

'ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, નિર્દોષ શેરડીના રસ જેવી વસ્તુનું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.'

'ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણ ભુવનને યશવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસનું નિર્દોષ અને અતિ ભકિતભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે.'

'વડના બીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યું હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે, ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્રદાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયું છે.'

પૂ. ગુરૂમહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; 'એટલે ધનસારાદિ સભાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું; 'ભગવન્! તે ધનદત્ત કોણ હતો? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.'

પ્રત્યુત્તરમાં ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું:

૧૨ . સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે :

પૂર્વકાલમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં પૃથ્વીભૂષણ નગરમાં કેરલ નામે એક રાજકુમાર હતો. તે એક દિવસ ક્રીડાર્થે વનમાં ગયો.

તે સમયે તેના મહાભાગ્યના ઉદયથી તે નગરનાં ઉપવનમાં જગદ્ગુરૂ શ્રી તીર્થંકરદેવ સુર અસુરાદિકથી પરિવરેલા સમવસર્યા. તેઓની પ્રાતિહાર્ય અને અતિશયાદિકની શોભા જોઇને હર્ષપૂર્વક તે તેમને વાંદવા ગયો. પાંચ અભિગમ સાચવીને શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને તે ઉચિત સ્થાને બેઠો. તે સમયે જગદ્ગુરૂએ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે અનાદિકાલીન આત્માના ભવ ભ્રમણને નિવારનારી ધર્મ-દેશના આપવી શરૂ કરી.

પ્રભુએ ફરમાવ્યું; 'ચોરાશી લાખયોનિથી ગહન એવા આ સંસારમાં પ્રાણીઓને દશ દષ્ટાંતથી દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ મળવો દુર્લભ છે. મનુષ્ય જન્મ મળે તો પણ આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, પૂર્ણ આયુ, ઇંદ્રિયોની પરિપૂર્ણતા, નિરોગીપણુ સદ્ગુરૂનો સંયોગ, ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા, ધર્મનું શ્રવણ, કદાગ્રહનો ત્યાગ ઇત્યાદિ ધર્મપ્રાપ્તિના સંયોગો મળવાં બહુ મુશ્કેલ છે. તેવા સંયોગો મળ્યા છતાં પણ આ જીવ અનાદિ કાળના શત્રુ એવા લોભ તથા કામને વશ થઇને નકામો

કાળ ગૂમાવે છે. તેમાં પણ જે ધનાદિક અર્થનો તે લોભ કરે છે તે અર્થ તો સર્વ અનર્થનું મૂળજ છે.

કહ્યું છે કે,

अर्थानामर्जने दुःख-मर्जितानां च रक्षणे ।
आये दुःखं व्यये दुःखं, धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥

'ધન મેળવવામાં પણ દુઃખ છે, તેનાં રક્ષણમાં પણ દુઃખ છે, તેમજ પ્રાપ્ત થયેલ તે ધન અસંતોષના કારણે તથા પુણ્યાઇ ઓછી હોય તો ન સચવાય એટલે દુઃખ, તેમજ પુણ્યાઇ નષ્ટ થતાં તે ધનરૂપ અર્થ ચાલી જતાં પણ દુઃખ આવે છે, આ પ્રમાણે બન્ને રીતે દુઃખ છે. દુઃખનાંજ સાધનભૂત એવા અર્થને ધિક્કાર છે!'

'એટલે સ્પષ્ટ છે કે, બહુ ક્લેશ તથા ઘણા પાપોવડે કદાચ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી ધન મળે તો પણ તેને સાચવવામાં ઘણું દુઃખ છે, કારણ કે, ધનને ઘણા ભય છે.'

જેમ કે, 'ગોત્રીઓ તેની ઇચ્છા કરે છે, ચોરો ચોરી જાય છે, રાજાઓ છળ કરીને ગ્રહણ કરે છે, અગ્નિ ક્ષણમાં ભસ્મીભૂત કરે છે, પાણી પખાળીને નાશ કરે છે, ભૂમિમાં ગોપવીને રાખેલું વ્યંતરાદિ હરી જાય છે અને છોકરાઓ જો કુમાર્ગગામી થાય છે, તો ધનની સાથે નામ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેનો પણ નાશ કરે છે. અહો! આવા બહુ જનોને આધીન ધનને ધિક્કાર છે!'

કોઈ વખતે પાપના ઉદયથી ધનનો નાશ થાય, તો લોકોમાં વ્યવહાર, આજીવિકા, દ્રવ્યથી મળતું સુખ–તે સર્વનો વિરહ થવાથી તે મનુષ્ય મહાવિષાદ તથા શોકને પામે છે. અનેક કુવિકલ્પોથી આકુળ-વ્યાકુળ થયેલ નિર્ધન માણસ આર્ત્ત અને રૌદ્રધ્યાન કરતાં દુષ્ટ

૧૨ . સંપત્તિ અને સત્તાનો અતિમોહ અનર્થો સર્જે છે :

પૂર્વકાલમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં પૃથ્વીભૂષણ નગરમાં કેરલ નામે એક રાજકુમાર હતો. તે એક દિવસ ક્રીડાર્થે વનમાં ગયો.

તે સમયે તેના મહાભાગ્યના ઉદયથી તે નગરનાં ઉપવનમાં જગદ્ગુરૂ શ્રી તીર્થંકરદેવ સુર અસુરાદિકથી પરિવરેલા સમવસર્યા. તેઓની પ્રાતિહાર્ય અને અતિશયાદિકની શોભા જોઇને હર્ષપૂર્વક તે તેમને વાંદવા ગયો. પાંચ અભિગમ સાચવીને શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને તે ઉચિત સ્થાને બેઠો. તે સમયે જગદ્ગુરૂએ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે અનાદિકાલીન આત્માના ભવ ભ્રમણને નિવારનારી ધર્મ-દેશના આપવી શરૂ કરી.

પ્રભુએ ફરમાવ્યું; 'ચોરાશી લાખયોનિથી ગહન એવા આ સંસારમાં પ્રાણીઓને દશ દષ્ટાંતથી દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ મળવો દુર્લભ છે. મનુષ્ય જન્મ મળે તો પણ આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, પૂર્ણ આયુ, ઇંદ્રિયોની પરિપૂર્ણતા, નિરોગીપણું સદ્ગુરૂનો સંયોગ, ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા, ધર્મનું શ્રવણ, કદાગ્રહનો ત્યાગ ઇત્યાદિ ધર્મપ્રાપ્તિના સંયોગો મળવાં બહુ મુશ્કેલ છે. તેવા સંયોગો મળ્યા છતાં પણ આ જીવ અનાદિ કાળના શત્રુ એવા લોભ તથા કામને વશ થઇને નકામો

કાળ ગૂમાવે છે. તેમાં પણ જે ધનાદિક અર્થનો તે લોભ કરે છે તે અર્થ તો સર્વ અનર્થનું મૂળજ છે.

કહ્યું છે કે,

अर्थानामर्जने दुःख-मर्जितानां च रक्षणे ।
आये दुःखं व्यये दुःखं, धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥

'ધન મેળવવામાં પણ દુઃખ છે, તેનાં રક્ષણમાં પણ દુઃખ છે, તેમજ પ્રાપ્ત થયેલ તે ધન અસંતોષના કારણે તથા પુણ્યાઇ ઓછી હોય તો ન સચવાય એટલે દુઃખ, તેમજ પુણ્યાઇ નષ્ટ થતાં તે ધનરૂપ અર્થ ચાલી જતાં પણ દુઃખ આવે છે, આ પ્રમાણે બન્ને રીતે દુઃખ છે. દુઃખનાંજ સાધનભૂત એવા અર્થને ધિક્કાર છે!'

'એટલે સ્પષ્ટ છે કે, બહુ ક્લેશ તથા ઘણા પાપોવડે કદાચ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી ધન મળે તો પણ તેને સાચવવામાં ઘણું દુઃખ છે, કારણ કે, ધનને ઘણા ભય છે.'

જેમ કે, ' ગોત્રીઓ તેની ઇચ્છા કરે છે, ચોરો ચોરી જાય છે, રાજાઓ છળ કરીને ગ્રહણ કરે છે, અગ્નિ ક્ષણમાં ભસ્મીભૂત કરે છે, પાણી પલાળીને નાશ કરે છે, ભૂમિમાં ગોપવીને રાખેલું વ્યંતરાદિ હરી જાય છે અને છોકરાઓ જો કુમાર્ગગામી થાય છે, તો ધનની સાથે નામ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેનો પણ નાશ કરે છે. અહો! આવા બહુ જનોને આધીન ધનને ધિક્કાર છે!'

કોઈ વખતે પાપના ઉદયથી ધનનો નાશ થાય, તો લોકોમાં વ્યવહાર, આજીવિકા, દ્રવ્યથી મળતું સુખ–તે સર્વનો વિરહ થવાથી તે મનુષ્ય મહાવિષાદ તથા શોકને પામે છે. અનેક કુવિકલ્પોથી આકુળ–વ્યાકુળ થયેલ નિર્ધન માણસ આર્ત્ત અને રૌદ્રધ્યાન કરતાં દુષ્ટ

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઈને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણુ પણ પામે છે, અને મરણુ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણુપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલાલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણુ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણુ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણુ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણુરૂપ ઉપદેશી, પણુ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેશ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણુ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે ? '

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેની રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણુ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જઇને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઈને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલાલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્‌ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે!'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! દિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે રી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ ો લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી ાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; ાજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને ી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે. તેની સામું પણ જોતા નથી, ને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ ણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં ાત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, ત્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે રક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી પાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ ળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જઇને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ! તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે, માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુ.ખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે!'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે. તેના સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવ મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમુદાયો વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે–કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુ:ખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુ:ખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુ:ખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુ:ખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણુ પણુ પામે છે, અને મરણુ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણુપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલુપતા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણુ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણુ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણુનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણુ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણુરૂપ ઉપદેશી, પણુ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણુ છોડી શકે એ-કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઈંદ્રિયસુખ ઘણું ઈષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જઇને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુ:ખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ! તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્‌વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્‌ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે–કોનાથી છોડાય છે !'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે–કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઈને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઈને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરુષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામુ પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઈને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેશ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઈક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઈક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઈને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઈને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા એવી પુરુષે પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના અંગરૂપ એવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે—કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેની રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેનીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્‌ગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેશ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે–કોનાથી છોડાય છે ?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેની રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણુ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જઇને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઇ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી. સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે-કોનાથી છોડાય છે?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુ:ખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુ:ખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુ:ખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુ:ખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો જીવને મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક નિગોદાદિકમાં અપરિમિત દુઃખ પામે છે.

વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલોલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું કર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં પડે છે.

વળી એકેક ઇંદ્રિયને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે. તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યનો દંડ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તો પણ દાન ધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઊભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરીને ત્રિજગદ્ગુરૂ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી, પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોને પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે–કોનાથી છોડાય છે !'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર ! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે, તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી-માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઈ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે.'

'આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે.' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઈ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન. સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલાં તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મમતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણતા નથી, શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય

ગણુતા નથી, વૃદ્ધ અમર વિદ્વાનની દરકાર કરતા નથી, શ્રુતને અનુ સરતા નથી. ધર્મને ઈચ્છતા નથી, સદાચારની ચિંતા કરતા નથી જાતિ, કુળ, ધર્મ, દેશાદિકથી વિરુદ્ધ આચરણ કરતાં તેને લજ્જા થતી નથી, પોતાનાં અપલક્ષણોને શોધતા નથી, પુષ્પમાળાદિકવડે તેમને માન આપ્યું હોય, આસેવના કરી હોય તો પણ ક્ષણ માત્રમાં તેએ વિફરી જાય છે. વિનયાદિ ગુણોથી યુક્ત એવા ઉત્તમ પુરુષનો સંસગ કરતા નથી, મદિરાપાન કરનારની જેમ ઉન્મત્ત થઇને આમતેમ ભટ છે, અનેક ગુણોથી અલંકૃત હોય છતાં લક્ષ્મીની સંગતિ થતાંજ ઉત્તમ પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યોની પ્રકૃતિમાં પણ વિકૃતિ થઇ જાય છે.

આવા ધનવાન પુરુષો જ્વર આવ્યો હોય તેવા માણસની જેમ ગમે તેવું બોલે છે, અતિશય આકુળવ્યાકુળ ચિત્તવાળા થઇને ભમે છે. વળી તેઓ પાણીથી કાદવ ધોવાય તેવી રીતે દાક્ષિણ્યતાને ધોઈ નાખે છે, કોઈનું મોઢું-કોઈનું કહેણ સાચવતા નથી, કોઇને માનનીય ગણુતા નથી. તેમનું હૃદય મલિનતાથી ભરેલું રહે છે.

પંડિત પુરુષોએ કહ્યું છે કે,

भक्के द्वेषो जडे प्रीति-प्रवृत्तिर्गुरुलंघने ।
मुखे च कटुता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥

'જ્વરવાળા (તાવવાળા) પુરુષની અને લક્ષ્મીવંતની એક સરખી સ્થિતિ હોય છે. તાવવાળાને ભોજન ઉપર દ્વેષ થાય છે. ત્યારે ધનવંતને ભક્ત એટલે સેવકો ઉપર દ્વેષ થાય છે. જળની ઉપર પ્રીતિ થાય છે, ત્યારે ધનવાનને મૂર્ખ (જડ) ઉપર પ્રીતિ થાય છે; તાવ જેને તપતો હોય તેને મોટું લાંઘણ કરવું પડે છે-ભૂખ્યા રહેવું પડે છે. ત્યારે ધનવાનને હિતૈષી વડિલોનાં હિત વચનોને અવગણવાનો સ્વભાવ થાય છે-મોટાઓની આજ્ઞા ઉલ્લંઘવાની ઇચ્છા થાય છે. જ્વરીને તાવ હોય

એટલે મુખ કડવું રહે છે, ત્યારે ધનવાનનાં મુખમાં હંમેશા કટુશબ્દો, કઠોર, તોછડા શબ્દો હોય છે.'

માટે આવી પાપાનુબંધી પુણ્યાઈની લક્ષ્મી વિકાર કરનાર છે તેમાં પણ રાજ્યલક્ષ્મી તો વિશેષ વિકાર કરનાર ને વિકળતા આણનાર છે; કારણ કે રાજ્યલક્ષ્મીથી વ્યાપ્ત થયેલા પુરૂષો વિશાળ લોચનવાળા હોય છતાં પણ અંધ પુરૂષની માફક સન્મુખ આવેલા મનુષ્યને પણ દેખતા નથી,..બીજા જણાવે ત્યારેજ જાણે છે. કાન સહિત હોય છતાં પાસે બોલાતું હોય તે પણ બહેરાની માફક સાંભળતા નથી. મુખ તથા સ્પષ્ટ જિહ્‌વાઇંદ્રિય હોય છતાં પણ મુંગાની માફક સામો ઉત્તર દેતા નથી. વળી રાજ્યમાં રહેનારા મંત્રી વગેરે અધિકારીઓ પણ રાજાની પાસે રહેવાથી ધૂર્ત અને ભ્રષ્ટ બુદ્ધિવાળા થઈ જાય છે; તેઓ અતિશય જૂઠાણાં, કપટ, માયા, ઇત્યાદિ દુષ્કૃત્યોથી રાજ્યની સત્તાદ્વારા અનેક લાભો ઉઠાવીને મધુલિપ્ત હસ્તમાં જેટલાં તલ ચોંટે તેટલી સંખ્યામાં ખોટા સોગન ખાય છે.

આવા આત્માઓ રાજાને અનેક પ્રકારની દુર્બુદ્ધિ આપે છે આ પ્રમાણે રાજ્યમદમાં મસ્ત થયેલા ચિત્તવાળા નિરકુંશી જનો સકળ જનોને સંતાપીને તથા વિષયાંધ થઇને ધર્મનો રાગ દેખાડે, તથા ધર્મપ્રવૃત્તિને કદાચ આચરે છે, તો તે ઉપરનો ડોળ કરે છે. અર્થના લોભી એવા આ સત્તાસ્થાને રહેલા રાજપુરૂષોના આશ્રયે જેઓની આજીવિકા ચાલતી હોય તેવા સ્વાર્થી પુરૂષો અસત્ય વચનોવડે તે રાજપુરૂષોની ખોટી ખુશામત કરતાં રહે છે, આથી તેઓ દેવથી પણ અધિક પોતાની જાતને ગણે છે.

રાજ્ય સત્તાના મદથી જેનો વિવેક નાશ થઇ ગયેલો છે તેવા તે પુરૂષો દેવને નમતા નથી તથા પૂજતા નથી, મુનિવરને સેવતા નથી, શાસ્ત્રકથા સાંભળતા નથી, માતા પિતા અગર સજ્જન કે કુળવૃદ્ધાદિ પુરૂષની મર્યાદા સાચવતા નથી. વળી હલકું–ન શોભે તેવું પણ સ્વકથન

અતિ સુંદર ગણાવ્યા કરે છે-ગાઇ બતાવે છે. પોતે કરેલ ખોટાં કાર્યને પણ સાચા તરીકે સ્થાપે છે. સારાં એવાં પણ અન્યનાં કાર્યોને તથા વચનોને તિરસ્કારે છે.

વળી જેઓ તેમની વાણીને 'તહત્તિ' કહીને કબુલ રાખે છે જેઓ સ્વાર્થને વશ થઈ તેઓની વાતમાં હા કહેનારા હોય છે, તથા જેઓ તેઓને દેવની જેમ સ્તવે છે તથા જેઓ તેઓની ભુજાના બળ તથા પરાક્રમને અને દાનાદિકની ઉદારતાને અતિશયોક્તિપૂર્વક વર્ણવે છે, તેવા ખુશામતખોરોનેજ તેઓ પાસે રાખે છે, તેનુંજ કહેલું સાંભળે છે, નવા નવા પ્રકારની ખાન, પાન, વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિક વસ્તુઓ તેવા હાજીહાઓને આપવામાં આવે છે, તેઓનેજ પ્રિયમિત્રપણે, સજ્જનપણે, શુભચિંતકપણે ગણવામાં આવે છે, તેવા ખુશામત કરનારાઓનું બહુમાન કરવામાં આવે છે, તેવાઓને આપત્તિમાં સહાય કરવામાં આવે છે, વાતચિત પણ તેવા લોકો સાથેજ કરવામાં આવે છે, હૃદયમાં રહેલી ગૂઢ વાત તેઓનેજ કહેવામાં આવે છે.

આવાં વર્તનવડેજ રાજ્યના સત્તાધીશોને વહાલા થઇ શકાય છે, બાકી સત્યવાદીઓ અગર વચને વચને સાચીહિત શિખામણ આપનારા તથા પરિણામે હિત કરનારા માણસો સત્તામાં અંધ થયેલાઓને વહાલા થઈ શકતા.

તેથી હે કુમાર ! આવી રાજ્યલક્ષ્મી કે જે બહુ વિકાર કરવાના સ્વભાવવાળી છે, તેની પ્રત્યે પ્રાયઃ નિર્વિવેકી આત્માઓ જ આસક્તિ ભાવ રાખે છે. પણ વિવેકી આગળ-પાછળના લાભાલાભ જોનારને આવી લક્ષ્મીમાં વ્યામોહ થતો નથી. આ પ્રસંગના અનુસંધાનમાં એક કથા છે તે હું કહું છું તેને તમે સહુ એકચિત્તે સાંભળો !

૧૩ઃ શુચિદેવે ઘમંડ કરીને શું મેળવ્યું ?

ભોગપુર નગરમાં શુચિદેવ અને શ્રીદેવ નામના બે વ્યાપારીઓ જુદી જુદી પોળમાં રહેતા હતા. તેઓ બંને પરંપરાથી વારસામાં આવેલી લક્ષ્મીને સુખેથી ભોગવતા ગૃહવાસ ચલાવતા હતા. તે બંનેમાં જે શુચિદેવ હતો, તેને સ્વચ્છતા પર–અતિશય ચોખ્ખાઇપર બહુ અનુરાગ હતો. બાહ્યશુચિરૂપ ધર્માચારમાં તે અતિશય મૂઢ હતો. હમેશાં હાથમાં પાણીથી ભરેલ તાંબાનું વાસણ રાખીને તે ફરતો હતો. તે જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં ત્યાં પહેલા ભૂમિ અથવા આસનને પાણીની અંજળીથી છાંટી પવિત્ર કરીને પછી તે બેસતો. ગૃહકાર્યને માટે જે જે વસ્તુ લાવતો તે સર્વે જળવડે છાંટી શુદ્ધ કરીને પછીજ તે ઘરમાં મૂકતો.

એક દિવસે તેને ઘેર કોઈ ઢેઢ જાતિના માણસો કાર્યપ્રસંગે આવ્યા. તે વખતે તેની સ્ત્રી લક્ષ્મીવતીએ તેમને પૂછ્યું; 'તમે કેમ આવ્યા છો ?'

તેઓએ કહ્યું; 'ઘણા વર્ષ પહેલાં શુચિવાદ શેઠના પિતાએ અમને વ્યાજે સોનામહોરો દીધેલી હતી. ઘણો વખત તે વાતને થઈ ગયો, હવે અમારી પાસે સંપત્તિ થઈ, અમને સોનામહોરો મળી, તેથી તેમનું ઋણ ચૂકવવાને માટે વ્યાજ સહિત હિસાબ ગણી તેટલી

સોનામહોરો સાથે લઇને અમે અહીં આવ્યા છીએ, તે આપવી છે, તો શેઠ કયાં ગયા છે?'

'હમણાં બપોરનો સમય છે, તેથી તેઓ ઉપરના માળે સુખેથી સૂતેલા છે, હું તેમને ઉઠાડું છું.'

'નિદ્રાનો છેદ કરવામાં મહા પાપ છે, કહ્યું છે કે, નિદ્રા છેદનાર તથા પંક્તિભેદ કરનાર બંને સરખા પાપી છે. તેથી આ સોનામહોરો તમેજ ગ્રહણ કરો, તેઓ જાગે ત્યારે તેમને આ હકીકત જણાવજો!' એમ કહીને એક પાત્રમાં સોનામહોરોને મૂકીને તે ચંડાલો ગયા. જ્યારે સૂતેલો શુચિદેવ જાગ્યો, ત્યારે ઉપરના માળેથી તે નીચે આવ્યો, લક્ષ્મીવતીએ પોતાના પતિને માતંગોએ કહેલી બધી હકીકત કહી સંભળાવી.

શુચિદેવે પૂછયું; 'તે સોનામહોરો કયાં છે?'

આ પાત્રમાં મૂકેલી છે.' શુચિદેવે સોનામહોરો જોઇને તેણે પૂછયું; 'આ બધી સોનામહોરોને પાણીથી ધોઇ કે નહિ?'

'લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના સંયોગવડેજ સોનામહોરો પ્રાપ્ત બને છે, તેથી એને ધોવાની શી જરૂર?'

પોતાની સ્ત્રીનાં આ વચનોને સાંભળીને વાંકી ભ્રૂકુટી કરી, રાતું મુખ કરી, ક્રોધપૂર્વક તેણે કહ્યું;

આ સોનામહોરોનો ભલે નાશ થઇ જાઓ, તેઓ ગુફામાં અથવા પર્વતોના ખીણમા ભલે પડો! તારે ઘેર ભલે શૌચ ન હોય! પણ મારૂં પાવત્ર ઘર તેં આજે મોલન કર્યું છે.'

આમ કહીને તે શુચિદેવે ડાબા પગવડે સોનામહોરોનાં ભાજનને પાટુ મારીને તે દૂર ફેંકી દીધું.

તેનાં આ કૃત્યથી તેનાં ઘરની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા લક્ષ્મીદેવીએ વિચાર્યું; ' શુચિદેવનો પાપોદય જાગ્યો છે, તેથી તે આવું અયોગ્ય આચરણ કરે છે. ઘેર આવેલી મને ડાબે પગે તરછોડે છે, તેથી આજથી મારે પણ તેનું ઘર છોડી દેવું; અને હવે એવું કરવું કે જેથી તે ઉદરવૃત્તિ પણ કરવાને સમર્થ રહે નહિ, તેનું ઘર દારિદ્રયથી પૂર્ણ કરી દેવું.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તેની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા લક્ષ્મીએ શુચિદેવનું ઘર છોડયું, આથી થોડા દિવસમાં તેનું સર્વ ધન ચાલી. ગયું, કાંઇ પણ રહ્યું નહિ. આજીવિકાને માટે તે જે જે વ્યાપારાદિક કરે તે તે વિપરીત પડવા લાગ્યા. ધન જવાથી તે જેની સેવાદિક કરે તેમાં કાંઇ ઉપદ્રવ થાય, ફેરફાર થાય અને તેને નોકરીએ રાખનાર તેને કાઢી મૂકવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે સ્વજનવર્ગમાં અને અન્ય જનોમાં તે અત્યંત અનિષ્ટ થઇ ગયો. નિર્વાહ ચાલે તેટલું અન્ન પણ તેના ઘરમાં રહ્યું નહિ. ક્ષુધાથી કૃશ થયેલા પેટવાળો તે આમ તેમ ભટકવા લાગ્યો.

તેની પત્ની લક્ષ્મીવતી અન્ન પણ દુર્લભ થઇ જવાથી પોતાના પિતાના ઘેર ચાલી ગઈ. શુચિદેવ દુઃખની પરંપરારૂપ અગ્નિથી જ્વલિત અંતઃકરણવાળો થઇને કોઇ રીતે નિર્વાહ કરવાને પણ સમર્થ રહ્યો નહિ. છેવટે શુચિદેવ પોતાનું ગામ ત્યજીને દેશાંતર ચાલી ગયો.

એક ગામથી બીજે ગામ ભટકતા જે જે સ્થળે તે વ્યાપારાદિ કરતો હતો, તે તે સ્થળે વિપરીત પરિણામ આવવાથી તે મહાદુઃખને પામતો હતો. કોઈને ઘેર સેવા કરવા–નોકરી કરવા રહેતો તો ચૌર્યાદિકનું કલંક ચઢતું, અને તેને રજા આપી દેતા. આ પ્રમાણે બહુ ગામ અને દેશોમાં બહુ કાળ સુધી તેણે ભ્રમણ કર્યું, પણ

સર્વત્ર વ્યાપારાદિકમાં અવળા પાસા પડવાથી નાશીપાસ થઈને આશા-ભંગ થયેલો ફરીથી તે સ્વદેશ તરફ પાછો વળ્યો.

એક દિવસ તે આખા દિવસનો ભૂખ્યો કષ્ટથી માર્ગ કાપતો, ક્ષુધાથી પીડિત થયેલો કોઈક મોટા નગરની નજીકના એક દેવકુળમાં માર્ગમાં પરિશ્રમથી ખિન્ન મનવાળો થઈ બહુ થાક લાગી જવાથી શોક વદને તે બેઠો છે.

તેટલામાં એક રૂદ્રદેવ નામનો ચંડાલ ત્યાં દેવકુળમાં આવ્યો.

તે મૂળમંડપમાં ગયો, અને યક્ષને પ્રણામ કરીને મંડપમાં બેઠો. ત્યાં શુચિદેવ પણ ક્ષુધા અને તૃષાથી ખિન્ન શરીર અને મનવાળો થઈને તે દેવાલયના એક ખૂણામાં પડયો હતો તેણે પેલા ચંડાલની તરફ જોયું તેને કુતૂહલ થયું, કે, 'આ ચંડાલ શું કરે છે? તે હું જોઉં?' શુચિદેવે તે તરફ ધ્યાન પૂર્વક જોવા માંડયું:

તો તે રૂદ્રદત્ત ચંડાલ તે મંદિરના યક્ષને પ્રણામ કરીને આડંબર પૂર્વક પૂજા વિધાન કરવા લાગ્યો. તેણે એક મંડળને આળેખીને યક્ષિણીના પૂજા ઉપચાર કર્યા અને મંત્રજાપ કરવા લાગ્યો. થોડીવાર થઈ તેવામાં તે યક્ષિણી પ્રગટ થઈ.

રૂદ્રદત્તે તેને કહ્યું; 'દેવ! મારી ઈચ્છા પ્રમાણે મારે માટે એક વિલાસગૃહ બનાવો.'

યક્ષિણીએ તે પ્રમાણે ભવન અને ભોજનાદિ સામગ્રી દેવશક્તિથી તત્કાળ બનાવી દીધી. ત્યારપછી દેવાંગનાના સમૂહે તે ચંડાલનું સુગંધી તૈલાદિકથી અભ્યંગન કર્યું, સુંદર અને સુગંધી પીઠી ચોળી, પુષ્પાદિકથી સુગંધિત કરેલા જળવડે તેને સ્નાન કરાવ્યું, સુકોમળ એવા સુગંધી વસ્ત્રવડે તેનું શરીર લુંછયું, શુદ્ધ એવા હીરાગળ વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં, વિવિધ આભૂષણ વડે તેને અલંકૃત કર્યો.

ત્યારબાદ ઉત્તમ આસન ઉપર તેને બેસાડયો, સુવર્ણ અને રત્નના ભોજનમાં વિવિધ પ્રકારે બનાવેલી દેવનિર્મિત રસોઈ પીરસીને જમાડી. આચમનાદિકથી તેનાં હાથની શુદ્ધિ કરાવી. પછી રત્ન જડેલા સોનાના પલંગ ઉપર સુકુમાર તથા કોમળ એવી શય્યા કરીને તેની ઉપર તેને બેસાડયો અને અતિ સુગંધી દ્રવ્યોથી મિશ્રિત ઉત્તમ તાંબુલાદિક આપીને રૂદ્રદત્ત ચંડાલને પ્રસન્ન કર્યો.

આ રીતે સુરરમણીઓ સાથે ગીત નૃત્યાદિક વિલાસો ભોગવતો તે અદ્દભૂત સુખમાં નિમગ્ન થઇને ત્યાં રહ્યો. એક ઘડી રાત્રી બાકી રહી ત્યાં સુધી તે પ્રમાણે ભોગવિલાસ ભોગવી તૃપ્ત થઇને તેણે તે સર્વનું વિસર્જન કર્યું.

આ સમગ્ર વૃત્તાંત તે દેવાલયમાં રહેલા શુચિદેવે દીઠું; તે દેખીને તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો! આ માતંગ વિદ્યારત્નોનો સમુદ્ર તથા અચિંત્ય શકિતવાળો દેખાય છે, માટે હું તેની સેવા કરૂં. અને સેવા કરીને તેને પ્રસન્ન કરી મારૂં દારિદ્રય મૂળથી ઉખડી જાય તેમ કરૂં.'

આમ વિચારીને શુચિદેવ તે રૂદ્રદત્તની સેવા કરવા લાગ્યો. તે દિવસથી તે તેની પાછળ ભમતો, તેને બેસવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે તેની સન્મુખ આવીને તેને આસન દેતો, તેની નજીકમાં તેની સેવા કરવામાં સાવધાન મન રાખીને પોતે બેસતો, તેનાં મુખમાંથી વચન માત્ર નીકળતાંજ તે કાર્ય તેની પ્રસન્નતા રહે તે રીતે કરતો. આ રીતે રૂદ્રદત્તનું ચિત્ત પ્રસન્ન થાય તેવી રીતે વર્તતો હતો. તે ઉભો થાય ત્યારે તેના જોડા પગ પાસે ધરીને તે પહેરાવતો હતો, જ્યારે તે રસ્તે ચાલતો ત્યાર વિનયપૂર્વક સેવકની જેમ તેની પાછળ ચાલતો હતો. તેની પાસે જે સામાન હોય તે પોતે ઉપાડીને ચાલતો.

ઘણા કાળ સુધી આ રીતે સેવા કરવાથી રૂદ્રદત્તનું દિલ તેના
 તરફ આકર્ષાયું.

એક દિવસ તેણે શુચિદેવને કહ્યું; 'હે ભદ્ર ! કયા કારણથી તું મારી આવી અનિર્વચનીય ભક્તિ કરે છે ?' શુચિદેવે પ્રણામપૂર્વક બે હાથ જોડીને કહ્યું; 'સ્વામીન્ ! હું દારિદ્રયનાં દુઃખથી બહુ પીડાયેલો છું. અતિ દારિદ્રયથી પરાભવ પામીને હું ઘેરથી નીકળ્યો હતો; પણ દારિદ્રય તો મારી પાછળ લાગેલું જ રહ્યું છે, કોઈ રીતે મારું સાનિધ્ય તે છોડતું નથી.'

'અર્થનો અર્થી એવો હું સમગ્ર પૃથ્વીમંડળમાં ભટકયો, પણ કોઇ પણ સ્થળે મને દ્રવ્ય મળ્યું નહિ. ધન નહિ મળવાને લીધે જ આશાભંગ થવાથી હું દેશ તરફ પાછો જતો હતો, પણ પૂર્વ ભવમાં કરેલા શુભ કર્મના યોગથી તમારાં દર્શન થયા. મેં આપે વિકુર્વેલી બધી સંપત્તિ જોઈ, આપનું અતિ સામર્થ્ય જોઇને હું આપની સેવા કરવામાં પ્રવર્ત્યો, તેથી હવે જો આપનાં દર્શન અને સેવાવડે પણ મારું દારિદ્રય દૂર નહિ જાય તો પછી મને કોણ દારિદ્રયસમુદ્રથી તારશે ! તેથી કૃપા કરીને મારું દારિદ્રય દૂર કરો !'

શુચિદેવની વાતને સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રૂદ્રદતે કહ્યું; 'હું તારા ઉપર તુષ્ટમાન થયો છું, તેથી યક્ષિણીની આરાધના કરવાની વિદ્યા તું ગ્રહણ કર.'

તે સાંભળીને સુચિદેવે તેને સ્નેહ પૂર્વક પ્રણામ કર્યા.

રૂદ્રદન્તે પ્રસન્ન ચિત્તથી યક્ષિણીની સાધનાનો મંત્ર વિધિપૂર્વક તેને આપ્યો.

શુચિદેવે તે મંત્ર વિનયપૂર્વક ગ્રહણ કર્યો.

રૂદ્રદત્તે કહ્યું; 'અહિં મારી સહાયથી જ આ મંત્ર તું સાધ, કે જેથી નિર્વિઘ્નપણે તે મંત્રની તને સિદ્ધિ થાય'

શુચિદેવે તેની સહાયથી આત્માને કૃતાર્થ માનીને તે મંત્રની સાધના કરી.

મંત્ર સિદ્ધ થયા પછી રૂદ્રદત્તે કહ્યું 'હવે તું ઘેર જા, ત્યાં જઇને તારૂં ઇચ્છિત કરજે.' આ પ્રમાણે કહીને રૂદ્રદત્ત ચંડાળે શુચિદેવને ઘેર જવાની અનુજ્ઞા આપી એટલે શુચિદેવ પણ તેને નમસ્કાર કરીને પોતાનાં ઘર તરફ ચાલ્યો.

માર્ગે ચાલતાં અનેક પ્રકારના મનોરથો કરતો કેટલાક દિવસે તે ઘેર પહોંચ્યો.

ઘેર આવીને પહેલાં તો તેણે યક્ષિણીની સાધના કરવાની સામગ્રી એકઠી કરી. એક સ્વચ્છ જમીન ઉપર મંડળ આલેખ્યું, તે આલેખીને યક્ષિણીનો પૂજા પ્રકાર શરૂ કર્યો, અને ત્યારબાદ તે મંત્ર સંભારવા લાગ્યો, પણ દુર્ભાગ્યના યોગથી તે મંત્રનું મુખ્ય પદ ભૂલી ગયો.

'હવે મારે શી ચિંતા છે?' એવા અતિ હર્ષથી મન ભરાઇ જવાના કારણે સેંકડો મનોરથ કરવામાં ઉત્સાહવંત થયેલ તે શુચિદેવ ખરેખર મંત્રનું એક પદ ભૂલી ગયો.

ઘણી રીતે ઉહાપોહ કર્યો પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી તેને તે પદ યાદ આવ્યું નહિ. તેમ થતાં ફાળ ચૂકેલા વાંદરાની જેમ તે વિલખો થઇ ગયો.

ફરીથી પાછો તે ગ્રામ, નગર, ઉપવનોમાં ભટકતો રૂદ્રદત્ત માતંગને શોધવા લાગ્યો. ઘણા દિવસે તેને તેનો પત્તો મળ્યો કે, 'રૂદ્રદત્ત અમુક સ્થાને રહે છે.' ત્યાર પછી શુચિદેવ તેની પાસે ગયો.

જેવો હતો તેવો ને તેવો જ રૂદ્રદત્તે તેને દેખીને તેને પાછા આવવાનું કારણ પૂછ્યું, એટલે એક મંત્રપદના વિસ્મરણની હકીકત તેણે કહી સંભળાવી.

તે સાંભળી કરૂણા ઉત્પન્ન થવાથી રૂદ્રદત્તે કહ્યું; ' ભદ્ર ! તું તો ભૂલી જવાના સ્વભાવવાળો દેખાય છે, અને એ વિદ્યા તો એકજવાર અપાય છે, બીજીવાર અપાતી નથી એવી ગુરૂની આજ્ઞા છે. જો બીજીવાર આપું તો મારી અને તારી બંનેની વિદ્યા નિષ્ફળ જાય; તેથી હવે તે વિદ્યા હું તને ફરીથી આપી શકીશ નહિ; પરંતુ તારૂં દુઃખ જોવાને હું સમર્થ નથી. તેથી વિદ્યાથી મંત્રીને સિદ્ધ કરેલ આ પટ લઈ જા, આ પટ સ્વતઃસિદ્ધ છે. ધૂપ દીપાદિકથી તેને પૂજીને તેની પાસે જે માગીશ તે તને આપશે. તેથી તે લઇને તું તારા ઘેર જા અને સુખી થા '

રૂદ્રદત્તે આમ કહી તેને પોતાનો વિદ્યાસિદ્ધ પટ આપ્યો. તેણે પ્રણામપૂર્વક તે પટ ગ્રહણ કર્યો, અને તે વિદ્યાનિષ્ઠ માતંગની અનુજ્ઞા લઈ પોતાના દેશ તરફ ચાલ્યો.

વિદ્યાસિદ્ધ પટ મળવાથી માર્ગે ચાલતાં મનમાં તે વિચારવા લાગ્યો. 'હવે તો સર્વ મનોવાંછિત આપનાર આ પટ મને મળ્યો છે. પૂજા વગેરે કરીશ એટલે ઇચ્છિત તરતજ મળશે, હવે મારા સર્વ વાંછિત ફલશે. નગરમાં ફરીથી મારી મહત્તા થશે, હવે તો તાકીદે ઘેર જાઉં ધારેલાં બધાં કાર્યો કરૂં.' આ પ્રમાણે મનોરથો કરતો અતિ ઉત્સુકતાથી તે કોઇ સાર્થવાહની સાથે ચાલ્યો, પોતાના ગામથી બે દિવસનો રસ્તો અધૂરો રહ્યો, તેટલામા ચોરો મળ્યા, તેઓએ તે સાર્થ લૂંટ્યો, અને તેનો વિદ્યાસિદ્ધ પટ પણ તે લોકો ચોરી ગયા.

શુચિદેવ આથી વિલખો થઇને પાછો વળ્યો.

ને ફરી પાછો તે રૂદ્રદત્ત વિદ્યાગુરૂની પાસે મહાપરિશ્રમે પહોંચ્યો. ને તે રૂદ્રદત્તના ચરણોમા પડયો.

તેણે પૂછ્યું; ' ફરીથી કેમ આવ્યો ? '

તેણે પટ ચોરાયાની હકીકત કહી સંભળાવી.

તેની દીનતા દેખીને તેને કરૂણા આવી. આથી તેણે વિદ્યાથી મંત્રેલો કામઘટ તેને આપ્યો અને તેની પૂજાની વિધિ કહી.

શુચિદેવ પણ પોતાના ઉપકારી તે વિદ્યાસિદ્ધને નમસ્કાર કરીને હર્ષપૂર્વક સ્વદેશ તરફ ચાલ્યો.

કેટલાક દિવસે તે ઘેર પહોંચ્યો. ત્યાં ચોખંડુ છાણનું મંડળ કરીને ધૂપ, દીપ, પુષ્પ, અક્ષત; ચંદનાદિકથી તે ઘટની પૂજા કરીને ઘટ પાસે પ્રાર્થના કરી. તેણે જે માગ્યું તે બધું ઘટે તેને આપ્યું.

શુચિદેવ આથી અતિ પ્રસન્ન થઇને વિચારવા લાગ્યો. 'સ્વજનાદિકને બોલાવીને હું ભોજન કરાવું, જેથી આખા નગરમાં મારી ખ્યાતિ થાય પછી ઘર તથા ભૂષણાદિકની માગણી કરીશ.' આવો વિચાર કરીને તેણે ભોજન સામગ્રીની માગણી કરી.

દેવકૃપાથી સઘળી સામગ્રી તેની પાસે તરતજ પ્રકટ થઇ. પછી સ્વજન વર્ગને તેણે નિમંત્રણ આપી ભોજન કરાવ્યું.

તે લોકો આવી ઉત્તમ દિવ્ય રસવતી જમીને તે શુચિદેવની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

તે અવસરે તે લોકોએ તેને સન્માન પૂર્વક પૂછ્યું; 'આવી પ્રથમ કોઇ વખત નહિ ખાધેલી અપૂર્વ રસવતી તેં ક્યાંથી મેળવી? આવી રસવતી આજ સુધી કોઈએ ખવરાવી નથી, અને ભવિષ્યમાં ખવરાવશે નહિ. મૃત્યુલોકનું સુખ આપે તેવા સ્વાદવાળી રસવતી તેંજ અમને ખવરાવી છે, તું ધન્ય છે, પણ કહે તો ખરો કે આવી તારી શક્તિ કેવી રીતે થઇ? આ કોનો મહિમા છે?'

તે સાંભળીને અહંકારના યોગે મનમાં ફુલાતો શુચિદેવ આવેશથી મદમત્ત થયેલો ઘરની અંદર જઇને વિદ્યાસિધ્ધે આપેલા તે

કામઘટને પોતાના ખભાપર ઉપાડીને તે સ્વજન વર્ગની વચ્ચે નાચતો નાચતો કહેવા લાગ્યો;

'આ કામઘટના પ્રભાવે ખરેખર હું મોટો મહારાજા બનીશ. ભોજન તો શું ! પણ જે જોઇએ તે હું મેળવીશ; આ જગતમાં મારા જેવુ કોણ છે ?'

અતિ ઉન્માદે ચડેલા અને વ્યાકુળ ચિત્તવાળા તેના ખભાપરથી તે કામઘટ નીચે જમીનપર પડી ગયો, અને તેના સેંકડો કટકા થઇ ગયા. તેથી તે વિલખો થઈ આશાભંગ થઇ ગયો અને શોક કરવા લાગ્યો.

લોકો તેની સામું જોઇને તેની હાંસી કરવા લાગ્યા. અને જ્યાં કોઈ મૂર્ખની વાત ચાલતી હોય ત્યાં લોકો તેનું દૃષ્ટાંત આપતા હતા.

આમ અણધારી આપત્તિથી નિરાશ થયેલો તથા હૃદયમાં અતિશય બળતો તે શુચિદેવ ફરીથી પાછો નીકળ્યો અને તે વિદ્યાસિદ્ધ રૂદ્રદત્તની પાસે પહોંચ્યો. તેને બધી હકિકત કહી.

રૂદ્રદત્ત પણ તે સાંભળીને જરા હસી કપાળે હાથ દઇને બોલ્યો; 'ધિક્કાર છે તારી મૂર્ખાઇને ! ઇચ્છિત આપવાવાલી વસ્તુ તારા જેવા મૂર્ખ વગર બીજો કોણ લોકોની વચ્ચે પ્રગટ કરી દેખાડે ? મૂર્ખ ! ત્રણ વખત તારા મનોરથો સિદ્ધ કરનાર સ્વતઃ સિદ્ધ વિદ્યા તથા પટ, અને કામઘટ આપ્યાં તો પણ તારૂં દારિદ્રય ગયું નહિ. વળી ફરીથી પણ તું આવ્યો. હવે મારી પાસે બીજો કોઈ મંત્રાક્ષર નથી. જે વિદ્યા મારી પાસે હતી, તે બધી તને આપી દીધી હતી, હવે તું મારી પાસે આવીશ નહિ, અહિંથી જ્યાં સુખ ઉપજે ત્યાં તું ચાલ્યો જા.'

આમ કહીને શુચિદેવને તે રૂદ્રદત્ત વિદ્યાસિધ્ધે કાઢી મૂકયો.

તે પણ વિલક્ષવદનયુક્ત ઘેર આવ્યો. તેણે સમગ્ર દિવસ મહા-દુઃખથી કાઢયો ને તે રાત્રે સૂતો. જ્યારે નિદ્રા કાંઈક આવી ત્યારે એક મધ્યમ વયવાળી, શ્વેત વસ્ત્ર પહેરેલી, ઉત્તમ તરૂણીને ઘરના મધ્યમાં પોતાની સન્મુખ આવતી તેણે દીઠી.

તેને જોતાંજ સંભ્રમથી તે બેઠો થયો, અને તેનાં ચરણમાં નમસ્કાર કરીને તેણે પૂછ્યું; 'રે દેવી! તમે કોણ છો? અહીં શા કાર્ય માટે આવ્યા છો?'

જવાબમાં તે સ્ત્રીએ કહ્યું; 'તેં તારા ડાબા પગથી અપવિત્ર કહીને જેની દુર્ગંચ્છા કરી ફેંકી દીધી હતી, તે હું તારી સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા દેવી છું.'

આ સાંભળીને શુચિદેવે કહ્યું; 'દેવી! હમણાં તમે કયાં રહો છો?'

દેવીએ કહ્યું; 'તારૂં પુણ્ય પલટાઇ ગયું, એટલે જ તને કુમતિ સૂઝી, ને તેં મને લાત મારી, તું જેની દુર્ગંચ્છા કરતો હતો તે ચંડાલના ઘરમાં રહું છું.'

શુચિદેવે કહ્યું; 'તે કયો ચંડાલ?'

જેની સેવા કરીને તેં ઘણો કાલ વીતાવ્યો, ને જેની સાથે રહીને જેના જોડા તેં ઉપાડયા, તેમજ જેની પાછળ તેં ખૂબજ પરિશ્રમ કર્યો, તે વિદ્યાસિદ્ધ રૂદ્રદત્તનાં ઘરમાં હું રહું છું.

'અહીં કેમ આવ્યા છો?'

'તારો શૌચધર્મ જોવાને આવી છું કે તું કેવો શૌચધર્મ હજુ સાચવે છે?'

આમ કહીને લક્ષ્મીદેવી અદશ્ય થઈ ગઈ.

શુચિદેવ લજ્જાથી માથું નીચું નમાવી અતિ કલેશથી પ્રાણવૃત્તિ ચલાવતો બધાં લોકોને હાંસીનું પાત્ર થયો.

તે જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં ત્યાં તેની મૂર્ખાઈ અને કામકુંભના નાશનું સ્વરૂપ વર્ણવીને લોકો તેની હાંસી કરતા હતા. તે સાંભળીને હૃદયમાં બળતો, પણ નિર્ધન હોવાથી તે દુઃખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. તેથી સમજી શકાય છે કે, અંતે આવું પરિણામ લાવનારી લક્ષ્મી અતિ શૌચ કરવાથી પણ સ્થિર રહેતી નથી.

૧૪ : ભોગદેવ સંચયશીલનાં ઘેર જાય છે :

ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજે શુચિદેવની ઉપરોક્ત કથા કહીને કેરલરાજ કુમારને ફરમાવ્યું કે 'ભદ્ર! લક્ષ્મી પૂર્વની પુણ્યાઈને આધીન છે, અતિશૌચ કરવાથી સ્થિર રહેતી નથી, તેમ લક્ષ્મી સેવા-પૂજા કરવાથી પણ સ્થિર રહેતી નથી.'

તે પ્રસંગમાં શ્રીદેવની કથા હું કહું છું તે સાંભળો!

ભોગપુરનગરમાં એ જ શુચિદેવનો શ્રીદેવ નામનો મિત્ર રહેતો હતો. તેણે અન્ય દેવ-દેવીની સેવા મૂકી દઈને લક્ષ્મી દેવીનીજ મૂર્તિ કરાવીને, ઘરમાં સુંદર તથા પવિત્ર સ્થાનમાં તેનું મંદિર કરાવ્યું હતું, અને મંત્ર, હવન, પૂજન, ઈત્યાદિ વિધિપૂર્વક તેની સ્થાપના કરી હતી.

હમેશાં ત્રણે કાળ ધૂપ, દીપ, પુષ્પાદિકથી તે શ્રીદેવ લક્ષ્મીદેવીની પૂજા કરતો હતો. પ્રતિક્ષણે લક્ષ્મીના મંત્રને તથા તેનાંજ ધ્યાનાદિકને કરતો, તેનું જ રટણ કરતો તે પોતાનો કાલ પૂર્ણ કરતો હતો.

એક દિવસે તે લક્ષ્મીદેવીનું હસતું મુખ જોઈને શ્રીદેવે પૂછ્યું; 'આપ આજે હસો છો તેનું શું કારણ?'

લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'શ્રીદેવ! તું પરમપદને સાધનાર, પરમ કરુણારૂપી અમૃત રસથી ભરેલા કામકુંભ જેવા, સકળ ચરાચર જીવોનું હિત કરવામાં તત્પર, સર્વ સુર અને નરના અધિપતિઓ જેના ચરણકમળમાં નમે છે તેવા, સમસ્ત વાંછિત સુખને દેવાવાળા અને ત્રણ જગતમાં ઉત્તમ શ્રીજિનેશ્વરદેવને છોડી દઈને આ લોકમાંજ પુણ્યાઈ હોય તો રહેનારી એવી મારી બહુ પ્રકારે પૂજા કરે છે, પણ હું તો પૂર્વજન્મમાં ઉપાર્જન કરેલ પુણ્યના વશથીંજ સ્થિરભાવ કરીને રહું છું. જ્યાં સુધી પ્રબળ પુણ્યનો ઉદય સ્થિર હોય ત્યાં સુધી રહી શકું છું. મારી પ્રસન્નતાથી હું રહી શકતી નથી, તેથી જેની સેવનાથી કાર્ય ન થાય તેની સેવા કરવી નકામી છે. 'લક્ષ્મી પુણ્યાધીન છે' તે વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. પુણ્ય તો શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને દાન, શીલ તથા તપ ઇત્યાદિની આરાધનાથી બંધાય છે, તેથી તું મારી નકામી અત્યંત સેવા કરે છે, તે જોઈને હું તારી આ ચેષ્ટાને હસું છું.'

શ્રીદેવે તે સાંભળીને કહ્યું; 'દેવી તારી પૂજામાં પરાયણ રહેનાર મારૂં જે થવાનું હોય તે થાઓ, હું તો તારી પૂજા પ્રાણાંતે પણ મૂકીશ નહિ.'

આ પ્રમાણે કહીને નિશ્ચળ ચિત્તવાળો તે હમેશાં લક્ષ્મીનું પૂજન કરતો.

આમ કેટલોક કાલ પસાર થઈ ગયો.

એક દિવસે પૂજાના અવસરે લક્ષ્મીનું શ્યામમુખ જોઈને શ્રીદેવે પૂછ્યું, 'દેવી શા કારણથી આજે તમે અપ્રસન્ન છો?'

લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'તારાં ઘેર હમણાં જે પુત્ર જન્મ્યો તે કુલક્ષણો છે, પુણ્ય રહિત છે, પૂર્વભવમાં પાપ કરીને આવેલો છે, તેથી

હું હવે તારું ઘર ત્યજીને ચાલી જવાની ઈચ્છાવાળી થઈ છું. હું જો કે અતિ ભક્તિવંત એવા તારી ઉપર અનુરક્ત છું, પણ હમણાં અહીંથી મારું ગમન તો જરૂર થશેજ; તેથી હું અપ્રસન્ન ચિત્તવાળી બની છું. કારણ કે, પુણ્ય વિના લક્ષ્મી સ્થિર રહેતી નથી.'

'શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે 'જો કોઈ સારા લક્ષણવાળો પુત્ર, દાસ, પશુ કે પુત્રવધૂ ઘરમાં આવે તો તેનાં આગમન માત્રથીજ ચારે તરફથી વગર બોલાવેલી લક્ષ્મી સંકેતિત મનુષ્યની જેમ સ્વતઃ આવે છે, અને થોડા જ કાળમાં ઘર સમૃદ્ધિથી ભરાઇ જાય છે. તે રીતે જો કોઇ કુલક્ષણવાળો પૂર્વે કરેલા પાપના સમૂહવાળો પુત્ર, પુત્રી, સેવક કે પશુ આવે છે, તો તેના આવવાથી જ યત્નવડે સાચવી રાખેલી લક્ષ્મીનો પણ નાશ થઇ જાય છે. કારણ કે, પુણ્ય અને પાપના ઉદયથી લક્ષ્મી અણચિંતવી આવે છે અને અણચિંતવી ચાલી જાય છે.'

કહ્યું છે કે,

पुण्योदयाद् भवेल्लक्ष्मीः, नालिकेरफलाम्बुवत् ।
अज्ञाता हि पुनर्याति, गजभुक्तकपित्थवत् ॥१॥

'પુણ્યના ઉદયથી નાળિયેરના પાણીની જેમ લક્ષ્મી આવે છે, અને હાથીએ ખાધેલ કપિત્થફળ (કોઠ)ની જેમ તે ખબર ન પડે તેમ ચાલી જાય છે.'

આ સાંભળી શ્રીદેવે કહ્યું; 'દેવી તમે અહિંથી હવે કયાં જશો ?'

લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'આજ નગરમાં પૂર્વ જન્મમાં પંચમહાવ્રતધારી સુપાત્ર મુનિ મહર્ષિને ભાવપૂર્વક જેણે દાન દીધું છે, પણ પૂર્વે કરેલ કર્મનો ઉદયકાળ નહિ આવવાથી ઉત્તમ એવા ભોગાદિકથી

લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'શ્રીદેવ ! તું પરમપદને સાધનાર, પરમ કરુણારૂપી અમૃત રસથી ભરેલા કામકુંભ જેવા, સકળ ચરાચર જીવોનું હિત કરવામાં તત્પર, સર્વ સુર અને નરના અધિપતિઓ જેના ચરણકમળમાં નમે છે તેવા, સમસ્ત વાંછિત સુખને દેવાવાળા અને ત્રણ જગતમાં ઉત્તમ શ્રીજિનેશ્વરદેવને છોડી દઈને આ લોકમાંજ પુણ્યાઈ હોય તો રહેનારી એવી મારી બહુ પ્રકારે પૂજા કરે છે, પણ હું તો પૂર્વજન્મમાં ઉપાર્જન કરેલ પુણ્યના વશથીંજ સ્થિરભાવ કરીને રહુ છું. જ્યાં સુધી પ્રબળ પુણ્યનો ઉદય સ્થિર હોય ત્યાં સુધી રહી શકું છું. મારી પ્રસન્નતાથી હું રહી શકતી નથી, તેથી જેની સેવનાથી કાર્ય ન થાય તેની સેવા કરવી નકામી છે. 'લક્ષ્મી પુણ્યાધીન છે' તે વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. પુણ્ય તો શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને દાન, શીલ તથા તપ ઇત્યાદિની આરાધનાથી બંધાય છે, તેથી તું મારી નકામી અત્યંત સેવા કરે છે, તે જોઈને હું તારી આ ચેષ્ટાને હસું છું.'

શ્રીદેવે તે સાંભળીને કહ્યું; 'દેવી તારી પૂજામાં પરાયણ રહેનાર મારું જે થવાનું હોય તે થાઓ, હું તો તારી પૂજા પ્રાણાંતે પણ મૂકીશ નહિ.'

આ પ્રમાણે કહીને નિશ્ચળ ચિત્તવાળો તે હમેશાં લક્ષ્મીનું પૂજન કરતો.

આમ કેટલોક કાલ પસાર થઈ ગયો.

એક દિવસે પૂજાના અવસરે લક્ષ્મીનું શ્યામમુખ જોઈને શ્રીદેવે પૂછ્યું, 'દેવી શા કારણથી આજે તમે અપ્રસન્ન છો ?'

લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'તારાં ઘેર હમણાં જે પુત્ર જન્મ્યો તે કુલક્ષણો છે, પુણ્ય રહિત છે, પૂર્વભવમાં પાપ કરીને આવેલો છે, તેથી

આ પ્રમાણે ત્રણે વર્ગ સાધવામાં તાત્પર ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી સુખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

તેને ભોગવતી નામે પત્ની હતી.

એક અવસરે ભોગદેવે તેને પ્રસંગ પામીને કહ્યું; 'પ્રિયે ? તું યથેચ્છ દાન આપ, તેમાં જરા પણ વિલંબ કે કૃપણતા કરીશ નહિ, વળી જેવાં ગમે તેવાં વસ્ત્રો અને આભરણો કરાવ, તેમાં મારી તરફની જરા પણ શંકા કરીશ નહિ, ઐહિક ભોગ અને વિલાસમાં જરાપણ કૃપણતા કરીશ નહિ, વિશેષ શું કહું ? જ્યાં સુધી પુણ્ય હોય ત્યાં સુધીજ લક્ષ્મી રહે છે. પુણ્ય પૂર્ણ થાય તો પછી ગમે-તેટલો યત્ન કરીએ તો પણ તે રહેતી નથી, તેથી લક્ષ્મી છે ત્યાં સુધી થાય તેટલું પુણ્ય અને દાન કરજે. ઉભય લોકના સાધન વડેજ લક્ષ્મી સફળ થાય છે, તેથી પ્રિયે ! દાન તથા ભોગાદિકવડે મળેલી લક્ષ્મીનું ફળ મેળવજે, અને યોગ્ય સમયે પરલોકનું હિત થઇ શકે, તેટલા માટે આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશું.'

'હે પ્રિયે ! હાથીના કાન જેવી લક્ષ્મી ચપળ છે, તેનો વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી. જે દીધું, જે ભોગવ્યું અને જે પરોપકારનાં કાર્યમાં વાપર્યું તેજ ધન પોતાનું જાણવું, બીજું બધું પારકાનું અને પાપહેતુ માટે એકઠું થયેલું ગણવું; કારણ કે પરભવમાં પણ તે લક્ષ્મી મેળવતાં બાંધેલ પાપથી સતત્ ચાલ્યા આવતા બીજા પાપના ભાગીદાર થવું પડે છે. શ્રેણિબધ્ધ પાપ પછીના ભવમાં પણ ચાલ્યું આવે છે; તેથી અસ્ખલિત રીતે દાન દેજે, અને સ્વેચ્છાનુરૂપ અનુકૂળ પડે તે રીતે વિવેક પૂર્વક ભોગ ભોગવજે.'

આ રીતે સ્વાભાવિક દાનમાં રસવાળી એવી ભોગવતીને ભોગદેવે અધિક દાન દેવામાં ઉત્સાહિત કરી; ત્યારથી તે વિશેષ રીતે

જે રહિત છે તેનો ભોગદેવ નામે એક સાર્થવાહ રહે છે. તેણે પૂર્વભવમાં જે ભોગકર્મ બાંધ્યું છે, તે પુણ્યકર્મનો ઉદય હવે પ્રાપ્ત થયો છે, તેથી 'ભોગદેવ' એવું તેનું નામ સાન્વર્થ કરવા માટે હું તેને ઘેર જઇશ.'

આમ કહીને તે દેવી અદૃશ્ય થઈ, ને ત્યાર બાદ શ્રીદેવનાં ઘેરથી ધીરેધીરે સંપત્તિ નાશ પામવા લાગી

ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર પૂર્વના સુપાત્ર દાનના પ્રભાવે લક્ષ્મી આવતાં તેનાં ઘરમાં ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ, રત્ન, મણિ, માણેક વગેરે સમૃદ્ધિ વૃધ્ધિ પામવા લાગી. જે જે સ્થળે તે વ્યાપાર કરતો, તે તે સ્થળેથી ધાર્યા કરતાં અધિક લાભ તેને મળવા લાગ્યો. ચારે તરફની સમૃદ્ધિથી તેનું ઘર ભરાઈ ગયું.

નગરમાં મોટા માણસોમાં તેની ગણત્રી થવા લાગી. રાજકુલમાં પણ ભોગદેવનું સન્માન થવા લાગ્યું. તેના ઘર આંગણે અશ્વ, પાલખી, દાસદાસી, નોકર અને મુનિમો આદિની વસતિ નિરંતર રહેતી. તેથી કોઇ અજાણ્યાને તેનાં ઘરમાં પ્રવેશ કરવો પણ મુશ્કેલ થાય તેવું બનતું. સમગ્ર નગરમાં ભોગદત્તના યશ અને પ્રતિષ્ઠા ઘણા વધી ગયા.

લક્ષ્મી મળવાથી ભોગદેવ તો યાચનારાઓને તેની ઇચ્છા કરતાં વધારે લાગ્યો. અને અનેક મનુષ્યો પર ઉપકાર કરવા લાગ્યો, તેથી જગતમા તેની પ્રખ્યાતિ ઘણી થઇ ગઇ. પોતે પણ દેવની માફક બહુ ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો પહેરીને અશ્વ અગર સુખાસનાદિ વાહનમાં બેસીને અનેક સુભટોથી પરવરેલો બજારમાં જવા લાગ્યો.

તે બજારમાં આવતો કે તરતજ સર્વે વ્યાપારીઓ ઉભા થઇ નીચા નમીને તેને પ્રણામ કરતા હતા.

આ પ્રમાણે ત્રણે વર્ગ સાધવામાં તાત્પર ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી સુ પૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

તેને ભોગવતી નામે પત્ની હતી.

એક અવસરે ભોગદેવે તેને પ્રસંગ પામીને કહ્યું; 'પ્રિયે ? યથેચ્છ દાન આપ, તેમાં જરા પણ વિલંબ કે કૃપણતા કરીશ નહિ વળી જેવાં ગમે તેવાં વસ્ત્રો અને આભરણો કરાવ, તેમાં મા તરફની જરા પણ શંકા કરીશ નહિ, ઐહિક ભોગ અને વિલાસ જરાપણ કૃપણતા કરીશ નહિ, વિશેષ શું કહું ? જ્યાં સુધી પુણ હોય ત્યાં સુધીજ લક્ષ્મી રહે છે. પુણ્ય પૂર્ણ થાય તો પછી ગમે તેટલો યત્ન કરીએ તો પણ તે રહેતી નથી, તેથી લક્ષ્મી છે ત્ય સુધી થાય તેટલું પુણ્ય અને દાન કરજે. ઉભય લોકના સાધન વડે લક્ષ્મી સફળ થાય છે, તેથી પ્રિયે ! દાન તથા ભોગાદિકવડે મળેલ લક્ષ્મીનું ફળ મેળવજે, અને યોગ્ય સમયે પરલોકનું હિત થઇ શકે તેટલા માટે આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશું.'

'હે પ્રિયે ! હાથીના કાન જેવી લક્ષ્મી ચપળ છે, તેનો વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી. જે દીધું, જે ભોગવ્યું અને જે પરોપકારનાં કાર્યમાં વાપર્યું તેજ ધન પોતાનું જાણવું, બીજું બધું પારકાનું અને પાપહેતુ માટે એકઠું થયેલું ગણવું; કારણ કે પરભવમાં પણ તે લક્ષ્મી મેળવતાં બાંધેલ પાપથી સતત્ ચાલ્યા આવતા બીજા પાપના ભાગીદાર થવું પડે છે. શ્રેણિબધ્ધ પાપ પછીના ભવમાં પણ ચાલ્યું આવે છે; તેથી અસ્ખલિત રીતે દાન દેજે, અને સ્વેચ્છાનુરૂપ અનુકૂળ પડે તે રીતે વિવેક પૂર્વક ભોગ ભોગવજે.'

આ રીતે સ્વાભાવિક દાનમાં રસવાળી એવી ભોગવતીને ભોગ-દેવે અધિક દાન દેવામાં ઉત્સાહિત કરી; ત્યારથી તે વિશેષ રીતે

સુપાત્રદાનાદિક દાન ધર્મ ઉત્સાહપૂર્વક કરવા લાગી. જે કોઇ માગે તેને તે આપતી હતી, કોઇને ના પાડતી નહોતી.

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એક દિવસ ભોગપુરનગરનાં ઉદ્યાનમાં લોકાલોકના પદાર્થોને પ્રકાશ કરવામાં સૂર્યસમાન ભુવનપ્રકાશ નામના કેવળી ભગવંત પધાર્યા. તેમને વંદન કરવા માટે નગરના લોકો ગયા.

ભોગદેવ પણ કેવલી ભગવંતનું આગમન સાંભળીને ભોગવતીની સાથે તેઓનાં વંદનને માટે ગયો. કેવલી ભગવંતને જોતાંજ તેઓએ પાંચ અભિગમ સાચવવા પૂર્વક વંદના કરીને તથા સ્તવીને તેઓ યથોચિત સ્થાને બેઠા.

કેવળી ભગવંતે સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય ઉપજે એવી દેશના દીધી.

અવસર પામીને ભોગદેવે વિનંતિ કરી; 'ભગવન્! દાનનું ફળ શું?'

'હે દેવાનુંપ્રિય! તે જાણવા માટે વિશાલપુર નગરે જઇ સંચયશીલ સાર્થવાહના દુર્ગતપતાકા નામના સેવકને તું પૂછજે! એટલે તને દાનનું ફળ જાણવા મળશે.'

ભોગદેવે 'તહત્તિ' કહીને કેવલી ભગવંતનું વચન પ્રમાણ કર્યું.

સમય થયો એટલે દેશના સમાપ્ત થઇ, તેથી લોકો નગર તરફ પાછા ફર્યા. ભુવનપ્રકાશ કેવલી ભગવંત ત્યાં કેટલાક દિવસ સુધી સ્થિરતાથી રહી ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને વિહાર કરી બીજે પધાર્યા.

ભુવનપ્રકાશ કેવળીનાં વચનની સત્યતા સિદ્ધ કરવા માટે ભોગદેવ, ભોગવતી આદિ પરિવારની સાથે રથમાં બેસીને વિશાલપુર નગર તરફ ચાલ્યો.

તે નગરમાં પ્રવેશ કરતાં ભવિતવ્યતાના યોગે દુર્ગતપતાકાની પત્ની દુર્ગિલાને કોઈ કામ માટે માર્ગમાં જતી તેણે દીઠી.

એટલે તેને બોલાવીને ભોગદેવે પૂછ્યુ; 'તું સંચયશીલ સાર્થવાહનું ઘર ક્યાં છે તે જાણે છે?'

તેણે કહ્યું; 'મારી પાછળ આવો, હું તેનું ઘર દેખાડું.'

તેઓ તેની પાછળ ગયા, એટલે દુર્ગિલાએ સંચયશીલ સાર્થવાહનું ઘર બતાવ્યું, તેનાં ગૃહદ્વારની વેદિકામાં સંચયશીલ સાર્થવાહની પત્ની ધનસુંદરી બેઠી હતી.

તેને જોઈને ભોગદેવે પૂછ્યું; 'સુભગે! આ સંચયશીલ સાર્થવાહનું ઘર છે?'

ધનસુંદરીએ જવાબ આપ્યો; 'હા, આ તેમનું ઘર છે.'

'શ્રેષ્ઠી ઘરમાં છે?'

'ના, બજારમાં ગયા છે.'

'તમારા ઘરમાં દુર્ગતપતાકા નામનો કોઈ નોકર રહે છે?'

તેણે કહ્યું; 'હા, થોડા દિવસ પહેલાં હતો.'

ભોગદેવે ફરી પૂછ્યું; 'હમણાં તે ક્યાં ગયો છે?'

'તે મૃત્યુ પામ્યો છે, તેને મર્યે આજે નવ મહિના થયા, પણ તમારે તેનું શું કામ પડયું છે?'

પછી ભોગદેવે કેવળી ભગવંતે કહેલ વૃત્તાંત ધનસુંદરીને કહી બતાવ્યો. તે વખતે સંચયલશીલ શેઠ પણ બજારમાંથી ત્યાં આવ્યા.

પરસ્પર શિષ્ટાચારપૂર્વક ઔચિત્ય સાચવીને બંને મળ્યા.

અને કુશળ ક્ષેમની વાર્તા પૂછી.

ભોગદેવે મનમાં વિચાર્યું; 'કેવળી ભગવંતનું વચન અન્યથા થતું જ નથી, માટે હું અહિંજ થોડો સમય રહીશ, જેથી મારો સંદેહ ભાંગશે. નિષ્કારણ ઉપકારી કેવળી ભગવંતનાં વચનો સત્ય તથા ગુણકારીજ નીવડશે એ નિશ્ચિત છે.'

મનમાં આ મુજબ નક્કી કરીને સંચયશીલને તેણે કહ્યું; 'શેઠ ! અમને એક સુંદર ઘર ભાડે લઇ આપો.' સંચયશીલે પણ પોતાના ઘરની પાસેનુંજ પોતાનું એક મોટું ઘર બતાવ્યું. ભોગદેવ શેઠ ભાડું ઠરાવીને ત્યાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંચયશીલની પત્ની ધનસુંદરી કે જે ગર્ભવતી હતી, તેણે નવ માસની ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ઘરમાં રહેલા સર્વ સેવક પરિવાર ઉત્સાહવાળો બન્યો.

શ્રેષ્ઠી તે વખતે બજારમાં ગયા હતા. ત્યાં તે વેળા શેઠનાં ઘરનું કામકાજ કરનારી પ્રિયંવદા દાસી મોટા લાભની આશાથી દોડતી ગઈ, અને દુકાને બેઠેલા શ્રેષ્ઠીને હર્ષપૂર્વક વધામણી દીધી.

કૃપણમાં અગ્રેસર એવા શ્રેષ્ઠીએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'સારું થયું' પછી તેને કાંઇ પણ આપ્યા વિના વિસર્જન કરી.

તે સાભળીને બજારમાં રહેલા અન્ય શ્રેષ્ઠીઓ પરસ્પર વાત કરવા લાગ્યા કે, 'અહો ! સંચયશીલ શેઠનું આ કેવું કૃપણપણું, ધૃષ્ટપણું અને નિર્લજ્જપણું ! તેર ક્રોડ દ્રવ્યના સ્વામીની આટલી બધી કૃપણતા ! આવી વૃદ્ધાવસ્થામા કુળક્રમને સાચવી રાખનાર પુત્ર થયો, પણ કાંઇ વધામણી પણ આપી નહિ, આનું હૃદય કેવું કઠણ હશે !'

પરસ્પર આ રીતે વાતો કરે છે, તેવામાં એક બહુ બોલકણા

વ્યાપારીએ તેનાથી ન રહેવાયું એટલે સંચયશીલને કહ્યું; ' શેઠ ! પુત્ર જન્મની વધામણીમાં શું આપ્યું ?'

' તેમાં શું આપવાનું હતું એમાં શું નવાઇ છે? મનુષ્યની સ્ત્રી મનુષ્યને જન્મ આપે જ ને ! તેમાં શું આશ્ચર્ય ? શું એમાં કાંઈ નવીન લાભ થયો ? ઊલટો સુવાવડનો સમય સાચવવા માટે અનેક કરિયાણા તથા ઘી, ગોળ વગેરેનો ખર્ચ થશે, ત્યાર પછી પુત્રના પાલનમાં પણ મોટો ખર્ચ થશે, આ દિકરાએ તો ધનખર્ચનું દ્વાર ઉઘાડયું.'

સંચયશીલની આવી વાત સાંભળીને બજારમાં બેઠેલા સર્વે વ્યાપારીઓ હસવા લાગ્યા.

ઘેરથી આવેલી દાસી વિલક્ષવદનવાળી થઇ. તે આશાભંગ થયેલી ઘેર ગઇ અને તે સર્વ વૃત્તાંત શેઠાણી ધનસુંદરીને કહ્યો.

સાંજે શેઠ જ્યારે ઘેર આવ્યા, ત્યારે ઘરના બધાં માણસોએ એકઠા થઈને શેઠને કહ્યું; ' સ્વામીન્ ! તમે શું કર્યું ? તમારે પુત્ર નહોતો, આજે પ્રૌઢવયે પુત્રનું મુખ જોવા મળ્યું. છતાં તમને ઠેઠ દુકાને આવીને વધામણી આપનારને તમે કાંઇ જ ન આપ્યું ?'

તે સાંભળીને તેઓને એવો જ પૂર્વના જેવો નિર્લજ્જ ઉત્તર આપીને શેઠ બહાર ચાલ્યા ગયા. એક કોડીનો પણ ખર્ચ કર્યો નહિ.

સુવાવડ પૂરી થયા પછી એક દિવસ ધનસુંદરી તથા કુળવૃદ્ધાએ પરસ્પર વિચાર કર્યો; શ્રેષ્ઠી તો આવા અવસરે પણ કાંઇ ખર્ચ કરતા નથી. પથ્થરની જેવું કઠણ હૃદય કરી નિર્લજ્જ થઇને બેઠા છે, પરંતુ આપણે જ્ઞાતિ તથા ગોત્રીઓને જમાડયા વગર મોઢું કેવી રીતે દેખાડી શકશું ? વળી ગયેલો અવસર પાછો આવતો નથી.

ભોગદેવે મનમાં વિચાર્યું; 'કેવળી ભગવંતનું વચન અન્યથા થતું જ નથી, માટે હું અહિંજ થોડા સમય રહીશ, જેથી મારો સંદેહ ભાંગશે. નિષ્કારણ ઉપકારી કેવળી ભગવંતનાં વચનો સત્ય તથા ગુણકારીજ નીવડશે એ નિશ્ચિત છે.'

મનમાં આ મુજબ નક્કી કરીને સંચયશીલને તેણે કહ્યું; 'શેઠ ! અમને એક સુંદર ઘર ભાડે લઇ આપો.' સંચયશીલે પણ પોતાના ઘરની પાસેનું જ પોતાનું એક મોટું ઘર બતાવ્યું. ભોગદેવ શેઠ ભાડું ઠરાવીને ત્યાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંચયશીલની પત્ની ધનસુંદરી કે જે ગર્ભવતી હતી, તેણે નવ માસની ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ઘરમાં રહેલા સર્વ સેવક પરિવાર ઉત્સાહવાળો બન્યો.

શ્રેષ્ઠી તે વખતે બજારમાં ગયા હતા. ત્યાં તે વેળા શેઠનાં ઘરનું કામકાજ કરનારી પ્રિયંવદા દાસી મોટા લાભની આશાથી દોડતી ગઈ, અને દુકાને બેઠેલા શ્રેષ્ઠીને હર્ષપૂર્વક વધામણી દીધી.

કૃપણમાં અગ્રેસર એવા શ્રેષ્ઠીએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'સારું થયું' પછી તેને કાઇ પણ આપ્યા વિના વિસર્જન કરી.

તે સાભળીને બજારમા રહેલા અન્ય શ્રેષ્ઠીઓ પરસ્પર વાત કરવા લાગ્યા કે, 'અહો ! સંચયશીલ શેઠનું આ કેવું કૃપણપણું, ધૃષ્ટપણું અને નિર્લજ્જપણું ! તેર ક્રોડ દ્રવ્યના સ્વામીની આટલી બધી કૃપણતા ! આવી વૃદ્ધાવસ્થામાં કુળક્રમને સાચવી રાખનાર પુત્ર થયો, પણ કાંઇ વધામણી પણ આપી નહિ, આનું હૃદય કેવું કઠણ હશે !'

પરસ્પર આ રીતે વાતો કરે છે, તેવામાં એક બહુ બોલકણા

વ્યાપારીએ તેનાથી ન રહેવાયું એટલે સંચયશીલને કહ્યું; 'શેઠ! પુત્ર જન્મની વધામણીમાં શું આપ્યું ?'

'તેમાં શું આપવાનું હતું એમાં શું નવાઇ છે? મનુષ્યની સ્ત્રી મનુષ્યને જન્મ આપે જ ને! તેમાં શું આશ્ચર્ય? શું એમાં કાંઈ નવીન લાભ થયો? ઊલટો સુવાવડનો સમય સાચવવા માટે અનેક કરિયાણા તથા ઘી, ગોળ વગેરેનો ખર્ચ થશે, ત્યાર પછી પુત્રના પાલનમાં પણ મોટો ખર્ચ થશે, આ દિકરાએ તો ધનખર્ચનું દ્વાર ઉઘાડયું.'

સંચયશીલની આવી વાત સાંભળીને બજારમાં બેઠેલા સર્વે વ્યાપારીઓ હસવા લાગ્યા.

ઘેરથી આવેલી દાસી વિલક્ષવદનવાળી થઇ. તે આશાભંગ થયેલી ઘેર ગઇ અને તે સર્વ વૃત્તાંત શેઠાણી ધનસુંદરીને કહ્યો.

સાંજે શેઠ જ્યારે ઘેર આવ્યા, ત્યારે ઘરના બધાં માણસોએ એકઠા થઈને શેઠને કહ્યું; 'સ્વામીન્! તમે શું કર્યું? તમારે પુત્ર નહોતો, આજે પ્રૌઢવયે પુત્રનું મુખ જોવા મલ્યું. છતાં તમને ઠેઠ દુકાને આવીને વધામણી આપનારને તમે કાંઇ જ ન આપ્યું ?'

તે સાંભળીને તેઓને એવો જ પૂર્વના જેવો નિર્લજ્જ ઉત્તર આપીને શેઠ બહાર ચાલ્યા ગયા. એક કોડીનો પણ ખર્ચ કર્યો નહિ.

સુવાવડ પૂરી થયા પછી એક દિવસ ધનસુંદરી તથા કુળવૃદ્ધાએ પરસ્પર વિચાર કર્યો; શ્રેષ્ઠી તો આવા અવસરે પણ કાંઇ ખર્ચ કરતા નથી. પથ્થરની જેવું કઠણ હૃદય કરી નિર્લજ્જ થઇને બેઠા છે, પરંતુ આપણે જ્ઞાતિ તથા ગોત્રીઓને જમાડયા વગર મોઢું કેવી રીતે દેખાડી શકશું? વળી ગયેલો અવસર પાછો આવતો નથી.

આમ વિચારીને ધનસુંદરીએ સંચયશીલને કહ્યું; 'પ્રિય, અપુત્રીઆ એવા આપણને મહાભાગ્યના ઉદયથી પુત્ર મળ્યો છે, પણ તમે તો દાન તથા ભોગમાં કૃપણ છો, પ્રાપ્ત અવસરે પણ કાંઇ ખર્ચ કરતા નથી. આવી કૃપણતા કરીને આ ભારભૂત લક્ષ્મીથી તમે શું કરવા ઇચ્છો છો ? આયુષ્ય પૂર્ણ થશે, એટલે આ બધું અહિંજ પડ્યું રહેશે. સાથે તો માત્ર દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતાં એકઠું કરેલ પાપ જ આવશે. અવસર આવે પણ દ્રવ્યનો વ્યય કરવામાં ન આવે તો પછી જ્ઞાતિ તથા સ્વજન સંબંધીમાં કેવી રીતે રહી શકાય ? માટે જો તમે કાંઇ ઉચિત ખર્ચ આ પુત્ર જન્મના પ્રસગે નહિ જ કરો, તો હું મારા પોતાના દાગીના વગેરે વેચીને, પણ ખર્ચ કરીશ.'

આ રીતે ધનસુંદરીએ તથા ઘરમા રહેતા અન્ય માણસોએ સંચયશીલ શેઠને ઠપકો દીધો. એટલે સર્વેનો ઠપકો સાંભળીને તે વ્યાકુળ થઈ ગયો અને મહા ચિંતામા નિમગ્ન થઈ તે વિચારવા લાગ્યો; 'અરે જેવી આ ગૃહિણી છે તેવો જ આખો પરિવાર પણ એકઠો થયેલો છે ? તેઓ શું સમજે છે ? શું પૈસો આકાશમાથી પડે છે ? અથવા શું ઘાસની માફક તે ઉગે છે ? અથવા શુ તે ભૂમિમાથી નીકળે છે ? દ્રવ્ય તો મહા કલેશવડે પ્રાપ્ત થાય છે, તેને આ લોકો કયા જાણે છે ? અરે આ લોકો મારા ઘરનો પૈસો જો ખર્ચી નાખશે, આ સર્વ આટલો દ્રવ્યવ્યય કરી નાખશે તોહુ શુ કરીશ ? કોણ મને સહાય કરશે ? જેની આગળ કહીએ તે સર્વે તો તેમનો પક્ષ કરે છે. આ બધાયને તો ભોજન વહાલું છે, પારકાની લક્ષ્મી ખરચાવવામા કોણ તૈયાર ન હોય ? પણ મારો પૈસો ખરચાઇ જશે તો મારુ શુ થશે ? ફરી આ દ્રવ્ય મને કયારે મળશે ?'

આવા પ્રકારના દુર્ધ્યાનમા મૂંઝાઇ ગયેલો સંચય શેઠ દુઃખ પૂર્વક દિવસો પૂર્ણ કરી, સાંજે ભોજન કરી રાત્રે આજ ચિંતામાં સૂતો પણ તેને નિદ્રા આવી નહિ.

તેનું શરીર અસ્વસ્થ થયું. અને પરિણામે તેને વિસૂચિકા (કોલેરા) થઈ. તે પીડામાં તે રાત્રે જ મૃત્યુ પામ્યો.

મરણ પામીને તેજ નગરમાં નાગિલ નામના જન્મદરિદ્રીનાં ઘેર તેની નાગિલા નામની ભાર્યાની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

જન્મથી જ પિતા માતાને અનિષ્ટ હોવાથી તે ખેદ ઉપજાવનારો બન્યો. તેના આવવાથી ઘરમાં કોઈને આનંદ નહતો થતો. આમ અત્યંત ક્લેશથી તે દરિદ્રદત્ત પોતાનો સમય વ્યતીત કરતો હતો.

આ બાજુ શંચયશીલના અચાનક મૃત્યુથી તેની સ્ત્રી ધનસુંદરી અત્યંત ઉદ્વેગ પામી. તે વિચારવા લાગી; 'રે ધિક્કાર હો, આ ધનના અત્યંત લોભને! ધનવ્યયની વાત માત્ર સાંભળવાથી મારા પતિનું મરણ થયું, અરે! તેમની કેવી ગતિ થઈ હશે? તેની ગતિ તે તો જ્ઞાની જાણે. લોભ સર્વવિનાશી છે; એવું જિનેશ્વરદેવનું કથન સંપૂર્ણ સત્ય છે.'

ત્યાર બાદ સંચયશીલનો અગ્નિ સંસ્કાર આદિ મરણોત્તરકાર્ય કુટુંબીજનોએ કર્યું, ને ઉત્તમ દિવસે તેના પુત્રનું ધનદત્ત એવું શુભનામ મહોત્સવ પૂર્વક પાડયું.

કુળના આધારભૂત તે કુમાર બહુ પ્રયત્નવડે લાલનપાલન કરાતો સાત આઠ વરસનો થયો.

તે બાળકને એક ઘેરથી બીજે ઘેર ભમતાં ઘરનો પરિવાર, અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, આભૂષણ, શયન સ્થાનાદિક જોઇને એમ થયું કે, 'આવું મેં પૂર્વે કોઈ સમયે જોયું છે અને અનુભવ્યું છે.'

આ રીતે ઉહાપોહ કરતાં મતિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી પૂર્વભવમાં અનુભવેલું સર્વ પ્રત્યક્ષપણે તે જાણવા લાગ્યો.

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેં
એક દોધક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિન્નં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તઇ તોડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ધણુ તેરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરી
બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં ભમતો ભમતો એક દિવ
તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પણ
મોટા સ્વરથી તેજ દોધકવૃત્ત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; ' રે ધનદત્ત
તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ
હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનદત્તે કહ્યું; ' તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવા
રહેલો છે, તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન થઈ સાંભળો.'

૧૫ઃ બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છેઃ

આજ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંચયશીલ શેઠના ઘેર તેમના ઘરનું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ઘરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ઘરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સંચયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ઘરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર ક્રોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર કોઈકોઈ કાર્ય પ્રસંગે જતો હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે શ્રેષ્ઠીઓ હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહાત્માઓ તે શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેલો એક દોધક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિન્નં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તહ તોડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ઘણુ તેરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં ભમતો ભમતો એક દિવસ તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પણ મોટા સ્વરથી તેજ દોધકવૃત્ત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; 'રે ધનદત્ત ! તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનદત્તે કહ્યું; 'તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવાર્થ રહેલો છે. તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન થઈ સાંભળો.'

૧૫ઃ બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છેઃ

આજ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંચયશીલ શેઠના ઘેર તેમના ઘરનું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ઘરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ઘરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સંચયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ઘરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર ક્રોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર કોઈકોઈ કાર્ય પ્રસંગે જતો હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે શ્રેષ્ઠીઓ હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહાત્માઓ તે શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેલો એક દોધક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિન્નં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તઈ તોડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ધણુ તેરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં ભમતો ભમતો એક દિવસ તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પણ મોટા સ્વરથી તેજ દોધકવૃત્ત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; ' રે ધનદત્ત ! તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનદત્તે કહ્યું; ' તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવાર્થ રહેલો છે, તે હું કહું છું. તેને તમે સાવધાન થઈ સાંભળો.'

૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છેઃ

આ જ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ
દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંચ-
યશીલ શેઠના ઘેર તેમના ઘરનું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે
રહેલો. તેમનાં ઘરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું
કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ઘરમાં આજે જ મારી માતા છે,
તે સંચયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ઘરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે
કામો કરતી હતી. આમ તેર ક્રોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી
તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર કોઈકોઈ કાર્ય પ્રસંગે જતો
હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે શ્રેષ્ઠીઓ હંમેશા
મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી
મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ
કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા
માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા
હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ
કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહા-
ત્માઓ તે શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

તેથી પૂર્વ પુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી બનાવેલો એક દોધક છંદ ઉત્સાહ પૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો;

દાણુ જો દિન્નં મુનિવરહ, ચડિઓતં પત્તહ તાડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ધણુ તેરહ કોડિ.

આમ તે બાલક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં ભમતો ભમતો એક દિવસ તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર ગયો, ત્યાં પણ મોટા સ્વરથી તેજ દોધકવૃત્ત બોલતો નાચવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; 'રે ધનદત્ત ! તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ હોય તે યથાર્થ કહે.'

ધનદત્તે કહ્યું; 'તાત ! મારાં પૂર્વ ભવનાં જીવનનો આમાં ભાવાર્થ રહેલો છે, તે હું કહું છું, તેને તમે સાવધાન થઈ સાંભળો.'

૧૫ : બાળક ધનદત્ત પોતાનો પૂર્વભવ કહે છેઃ

આ જ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંચયશીલ શેઠના ઘેર તેમના ઘરનું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ઘરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ઘરમાં આજે જ મારી માતા છે, તે સંચયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ઘરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર ક્રોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા બીજા શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર કોઈકોઈ કાર્ય પ્રસંગે જતો હતો, ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો. તે શ્રેષ્ઠીઓ હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા. તેમ જ અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઇત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા, પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તોજ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા.

સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહાત્માઓ તે શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની

વિનંતિ હોવા છતાં લેતા નહોતા ગોચરી માટે ભ્રમણ કરતાં એવા તે મહાત્માઓને પોતાનાં ઘેર ભિક્ષા લેવા સર્વે વિનંતિ કરતા હતા, માર્ગમાં આડા ઉભા રહીને આહારાદિક માટે નિમંત્રણ કરતા હતા, પરંતુ નિઃસ્પૃહી સાધુઓ કોઇને ઘેર જતા અને કોઇને ઘેર જતા પણ ન હતાં.

જેઓનાં ઘેર જઇને સાધુઓ આહાર 'ગ્રહણ કરતા,' તેઓ મનમાં અતિશય આનંદ પામતા અને નિધિના લાભથી પણ અધિક લાભ માનતા હતા. જેઓના ઘેરથી તે સંયમી સાધુઓ આહાર નહોતા ગ્રહણ કરતા, તેઓ અતિશય ખેદ કરતા અને આત્માને નિંદતા બોલતા હતા કે, 'અહો અમે નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ છીએ કે જેથી આવા સુપાત્ર મુનિવર અમારા ઘેર પધાર્યા નહિ, અને આવ્યા તો પણ અમે વહોરાવ્યું તે લીધું નહિ.'

આમ તેઓ પોતાના આત્માને નિંદતા હતા.

આ બધું દુર્ગતપતાકા જોતો અને વિચારતો; 'અહો ! આ મહાપુરૂષો પરમ નિઃસ્પૃહી છે, કારણ કે આવા મોટા શ્રીમંતો બહુમાનવડે આપે છે, તો પણ મહાસ્વાદિષ્ટ એવા મોદકો પણ ગ્રહણ કરતા નથી, અને અવસરે નિર્દોષ એવો લુખો તથા નિરસ આહાર સામાન્ય ગૃહસ્થનાં ઘેર હોય તો તેને વહોરે છે. તેમનો અવતાર ધન્ય છે, અને આ દાન કરનારાં ગૃહસ્થોને પણ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાને ખાવા યોગ્ય વસ્તુઓ વહોરાવીને આવા સત્પાત્ર મુનિઓની ભક્તિ કરે છે. મેં તો પૂર્વ જન્મમાં કાંઈ આપ્યું નથી. તેથી મારે તો ઉદરપૂર્તિ કરવી પણ દુષ્કર છે. હું મહાપાપી છું, એવો અવસર મને કયારે મળશે કે આવા મહાન પુરૂષોને દાન આપી શકીશ ? આવા સુપાત્રને આપવા યોગ્ય આહાર મારી પાસે કયાંથી હોય ! મારાં ઘેર સાધુ મુનિરાજ કયાંથી પધારે ? નદી અને નૌકાનો સંયોગ કયાંથી

થાય ? આહારાદિ સામગ્રીનો સંયોગ હોય ને સાધુઓ તે ગ્રહણ કરે નહિ, તો પણ મારા મનનો મનોરથ મનમાંજ રહે! જો કોઇ મારા મહાભાગ્યના ઉદયથી આ મારો દાનનો મનોરથ સફળ થાય તો રાજ્યપ્રાપ્તિની જેટલો જ હું આનંદ માનું; પણ એવું મારૂં ભાગ્ય ક્યાંથી? હું પુન્યહીન છું, તેથી મારો આ મનોરથ અયોગ્ય છે.'

જ્યારે જ્યારે મોટા શ્રીમંતોનાં ઘેર સાધુને જૂએ ત્યારે દુર્ગત આવા મનોરથો કરતો હતો, અને પોતાના આત્માને નિંદતો હતો.

આ રીતે કેટલોક કાળ ચાલ્યો ગયો.

એક અવસરે નગરમાં શ્રીમંતોનાં ઘેર વિવાહાદિક વિવિધ મહોત્સવો આવ્યા.

એવા એક પ્રસંગે દુર્ગત એક પરિચિત ગૃહસ્થના ઘર પાસે થઈને નીકળ્યો. ત્યારે તે ઘરના માલિક શ્રેષ્ઠીએ તેને બોલાવીને કહ્યું; 'દુર્ગત! હું તને ભોજન માટે નોતરૂં આપું છું, પણ તારો શેઠ મારા ઘરનું નોતરૂં તારા માટે માનશે નહિ, કારણ કે તે એમ માનતો લાગે છે કે, 'જો આજે મારા નોકરને જમવા જવાની હું રજા આપીશ, તો મારે ઘેર અવસર આવશે ત્યારે તેના નોકરને પણ ભોજન માટે મારે બોલાવવો પડશે.' એવા આશયથી તારો શેઠ મારે ઘેર જમવા મોકલશે નહિ. પરંતુ તારી સાથે મારે સંબંધ છે, તેથી આ ઉત્તમ સુખડી લે, અને ચિત્ત પ્રસન્નતાથી તે ઘેર જઇને ખાજે.'

આમ કહીને સ્નેહવડે તે શ્રેષ્ઠીએ સારી રીતે તૃપ્તિ થાય તેટલી ઉત્તમ સુખડી દુર્ગતને આપી. તે લઇને દુર્ગત તેમનાં ઘેરથી નીકળ્યો.

માર્ગમાં તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો! આજે મારો મનોરથ પૂર્ણ થાય તેવો અવસર છે, કારણ કે આ આહાર નિર્દોષ, પ્રશસ્ત

વિનંતિ હોવા છતાં લેતા નહોતા ગોચરી માટે ભ્રમણ કરતાં એવા તે મહાત્માઓને પોતાનાં ઘેર ભિક્ષા લેવા સર્વે વિનંતિ કરતા હતા, માર્ગમાં આડા ઉભા રહીને આહારાદિક માટે નિમંત્રણ કરતા હતા, પરંતુ નિઃસ્પૃહી સાધુઓ કોઇને ઘેર જતા અને કોઇને ઘેર જતા પણ ન હતાં.

જેઓનાં ઘેર જઇને સાધુઓ આહાર ગ્રહણ કરતા, તેઓ મનમાં અતિશય આનંદ પામતા અને નિધિના લાભથી પણ અધિક લાભ માનતા હતા. જેઓના ઘેરથી તે સંયમી સાધુઓ આહાર નહોતા ગ્રહણ કરતા, તેઓ અતિશય ખેદ કરતા અને આત્માને નિંદતા બોલતા હતા કે, 'અહો અમે નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ છીએ કે જેથી આવા સુપાત્ર મુનિવર અમારા ઘેર પધાર્યા નહિ, અને આવ્યા તો પણ અમે વહોરાવ્યું તે લીધું નહિ.'

આમ તેઓ પોતાના આત્માને નિંદતા હતા.

આ બધું દુર્ગતપતાકા જોતો અને વિચારતો; 'અહો ! આ મહાપુરૂષો પરમ નિઃસ્પૃહી છે, કારણ કે આવા મોટા શ્રીમંતો બહુમાનવડે આપે છે, તો પણ મહાસ્વાદિષ્ટ એવા મોદકો પણ ગ્રહણ કરતા નથી, અને અવસરે નિર્દોષ એવો લુખો તથા નિરસ આહાર સામાન્ય ગૃહસ્થનાં ઘેર હોય તો તેને વહોરે છે. તેમનો અવતાર ધન્ય છે, અને આ દાન કરનારાં ગૃહસ્થોને પણ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાને ખાવા યોગ્ય વસ્તુઓ વહોરાવીને આવા સત્પાત્ર મુનિઓની ભક્તિ કરે છે. મેં તો પૂર્વ જન્મમાં કાંઈ આપ્યું નથી, તેથી મારે તો ઉદરપૂર્તિ કરવી પણ દુષ્કર છે. હું મહાપાપી છું, એવો અવસર મને ક્યારે મળશે કે આવા મહાન પુરૂષોને દાન આપી શકીશ ? આવા સુપાત્રને આપવા યોગ્ય આહાર મારી પાસે ક્યાંથી હોય ? મારાં ઘેર સાધુ મુનિરાજ ક્યાંથી પધારે ? નદી અને નૌકાનો સંયોગ ક્યાંથી

થાય ? આહારાદિ સામગ્રીનો સંયોગ હોય ને સાધુઓ તે ગ્રહણ કરે નહિ, તો પણ મારા મનનો મનોરથ મનમાંજ રહે! જો કોઇ મારા મહાભાગ્યના ઉદયથી આ મારો દાનનો મનોરથ સફળ થાય તો રાજ્યપ્રાપ્તિની જેટલો જ હું આનંદ માનું; પણ એવું મારૂં ભાગ્ય કયાંથી? હું પુન્યહીન છું, તેથી મારો આ મનોરથ અયોગ્ય છે.'

જ્યારે જ્યારે મોટા શ્રીમંતોનાં ઘેર સાધુને જૂએ ત્યારે દુર્ગત આવા મનોરથો કરતો હતો, અને પોતાના આત્માને નિંદતો હતો.

આ રીતે કેટલોક કાળ ચાલ્યો ગયો.

એક અવસરે નગરમાં શ્રીમંતોનાં ઘેર વિવાહાદિક વિવિધ મહોત્સવો આવ્યા.

એવા એક પ્રસંગે દુર્ગત એક પરિચિત ગૃહસ્થના ઘર પાસે થઈને નીકળ્યો. ત્યારે તે ઘરના માલિક શ્રેષ્ઠીએ તેને બોલાવીને કહ્યું; 'દુર્ગત! હું તને ભોજન માટે નોતરૂં આપું છું, પણ તારો શેઠ મારા ઘરનું નોતરૂં તારા માટે માનશે નહિ, કારણ કે તે એમ માનતો લાગે છે કે, 'જો આજે મારા નોકરને જમવા જવાની હું રજા આપીશ, તો મારે ઘેર અવસર આવશે ત્યારે તેના નોકરને પણ ભોજન માટે મારે બોલાવવો પડશે.' એવા આશયથી તારો શેઠ મારે ઘેર જમવા મોકલશે નહિ. પરંતુ તારી સાથે મારે સંબંધ છે, તેથી આ ઉત્તમ સુખડી લે, અને ચિત્ત પ્રસન્નતાથી તે ઘેર જઇને ખાજે.'

આમ કહીને સ્નેહવડે તે શ્રેષ્ઠીએ સારી રીતે તૃપ્તિ થાય તેટલી ઉત્તમ સુખડી દુર્ગતને આપી. તે લઇને દુર્ગત તેમનાં ઘેરથી નીકળ્યો.

માર્ગમાં તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો! આજે મારો મનોરથ પૂર્ણ થાય તેવો અવસર છે, કારણ કે આ આહાર નિર્દોષ, પ્રશસ્ત

અને શુદ્ધ છે; પરંતુ એવું મારૂં ભાગ્ય કયાંથી હોય કે આ અવસરે સાધુમુનિરાજનો સંયોગ મને મળે ? જો સુપાત્ર મુનિવરનો યોગ થાય તો ભકિતથી હું આ પકવાન્ન મુનિરાજને વહોરાવું, અને તે કૃપા કરીને આ વસ્તુને ગ્રહણ કરે.'

આવા સુંદર વિચારો કરતો ને માર્ગમા આમ તેમ જોતો દાન દેવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી વ્યાકુળ થતો તે ચાલ્યો જતો હતો.

તેવામાં તેના પ્રબળ પુણ્યના યોગથી એક મહાતપસ્વી મુનિવરશ્રી દમદંત મહર્ષિ તપશ્ચર્યાના પારણે ગોચરી માટે નગરમાં ભમતા તેનાં જોવામા આવ્યા. ચંદ્રને જોઇને ચકોર રાજી થાય અને ચઢેલા મેઘને જોઇને મોર રાજી થાય, તેવી રીતે અતિશય હર્ષના સમૂહથી ભરાયેલા હૃદય પૂર્વક, ઉલ્લસાયમાન થયેલા રોમાચવાળો તે દુર્ગત અતિશય ઉત્સાહથી તે તપસ્વી મુનિવરની સમીપે જઈ બે હાથ જોડીને વિનંતિ કરવા લાગ્યો;

'કૃપાનિધાન ! આ ગરીબ સેવક ઉપર કૃપા કરીને આ શુદ્ધ આહાર આપ ગ્રહણ કરો. શંકાદિક દોષથી રહિત હોવાને લીધે આ આહાર આપને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, તેથી પાત્રને પ્રસારો, ને આહાર ગ્રહણ કરો તથા મારો નિસ્તાર કરો.'

તેની આવી વિનંતિ સાભળીને તે સાધુએ પણ નિર્દોષ કલ્પ્ય તથા પ્રાસુક એવા આહારને જાણીને તથા તેના ઉત્તમ ભાવ દેખીને પાત્ર ધર્યું, ને દુર્ગતે પણ નિધાન મળ્યું હોય તેમ અતિશય હર્ષના ભારથી ભરેલા હૃદયવાળા થઇને તે બધી સુખડી એક સાથે જ વહોરાવી દીધી. આવો અનુપમ લાભ મળવાથી જેનો આત્મા પ્રસન્ન થયો છે, એવો તે દુર્ગત તે મહાતપસ્વી મહર્ષિના ચરણમા મસ્તક નમાવીને બોલ્યો; 'કૃપાનિધાન ! ધન્ય છો, આપનો અવતાર પણ ધન્ય છે, આપનુ આ ચરિત્ર

પણ પ્રશંસનીય છે. આજે મારા જેવા ગરીબ ઉપર આપે મોટી કૃપા કરી છે, સંસારકૂપમાંથી મને આપે આજે તાર્યો છે, કારણ કે મુનિના દર્શનથીજ કરોડો ભવમાં કરેલાં પાપોનો નાશ થઇ જાય છે. વળી ફરીથી મારાપર કૃપા કરશો.'

આમ સુપાત્ર તપસ્વી મહર્ષિની સ્તવના કરતો તે દુર્ગત સંપૂર્ણ મનોરથવાળો થયો.

સાધુ મહારાજ પણ 'ધર્મલાભ' રૂપ આશિષ આપીને પાછા વળ્યા.

દુર્ગતપતાક પણ વારંવાર મુનિદાનને અનુમોદતો ઘેર આવ્યો. ત્યાં ગૃહકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો, પરંતુ પુલકિત હૃદયવાળો થઇને મુનિદાનને વારંવાર સંભારવા લાગ્યો, આશ્ચર્યથી ચકિત થયો હોય તેમ મનમાં વારંવાર તેનું ધ્યાન કરવા લાગ્યો.

સુપાત્ર દાનની વારંવાર અનુમોદના કરતાં તેણે ઘણું વિશેષ પુણ્ય બાંધ્યું.

તે દિવસે સંચયશીલની ધનસુંદરીના પિયરીઆના સંબંધીને ઘેર વિવાહ ઉત્સવ હતો, ત્યાંથી જમવાનું નોતરૂં આવ્યું હતું; વળી સંચયશીલશેઠના કુટુંબમાં પણ લગ્ન હોવાથી તેનાં ઘેર જમવ જવાનું પણ આમંત્રણ હતું, તેથી શ્રેષ્ઠી વગેરે પોતાના કુટુંબીનાં ઘેરે જમવા જવા તૈયાર થયા.

ત્યારે ધનસુંદરીએ કહ્યું; 'હું તો મારા પિયરીઆના સંબંધીના ઘેર જઇશ, પણ તેનું ઘર બહુ દૂર છે, તેથી દુર્ગતપતાકને સાથે લઈને જઈશ.' તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ તેને લઈ જવાની રજા આપી. તેથી ધનસુંદરી દુર્ગતપતાકને સાથે લઇને પોતાના પિયરપક્ષમાં

જમવા ગઈ. તે વખતે તે સંબંધીઓએ ' અહો ! ઘણે દિવસે બ્હેન આવી ' એમ કહીને અતિ આદર અને ભક્તિવડે ભોજન માટે તેને બેસાડી.

દુર્ગતને સાથે આવેલો જાણી તેઓએ કહ્યુ; ' બ્હેન ! આ તારી સાથે આવેલા તારા નોકરને જમવા બેસવાની રજા આપ, તે તારી રજા હશે તોજ જમવા બેસશે, નહિં તો બેસશે નહિ. કોઇ જાતની ન્યૂનતા નથી, હજારો જમે છે, દિવસ પણ ઘણો ચઢી ગયો છે, તારી સાથે દૂરથી આવેલો છે, તેને જમ્યા જવા વિના દેવાય નહિ.'

તે સાંભળીને ધનસુંદરીએ વિચાર્યું; 'જો તે ઘેર ભૂખ્યો જાય, તો પછી મારી સાથે આવવાનું પ્રયોજન શું ? '

તેથી તેણે રજા આપી કે, ' સુખેથી તેને યથેચ્છ રીતે જમાડો.' ત્યારે તેઓએ દુર્ગતપતાકને પણ જમવા બેસાડયો. દુર્ગતે પણ ઘણાં દિવસે ધારેલું ભવ્ય ભોજન મળવાથી ચિત્તની પ્રસન્નતાથી કંઠ સુધી ભોજન કર્યું.

ભોજન પછી તાંબુલાદિક ખાઇને શેઠાણી સાથે ઘેર આવ્યો અને તેમને ઘેર મૂકીને પોતાનાં મકાને ગયો. ત્યાં પણ રાત્રે પોતે આપેલ દાનની અનુમોદના કરવા લાગ્યો.

ભોજન અતિમાત્રાએ લીધેલું હોવાથી તે રાત્રીએ તેને અજીર્ણ થયું અને રાત્રીનો પહોર ગયો, ત્યાં તો તેને વિશૂચિકા થઈ.

તેની મહાવેદનાવડે પરાભવ પામેલો તે વિચારવા લાગ્યો; ' આ પ્રાણને હરણ કરનારાવાળી વેદના ઉપડી છે, તેથી તે જરૂર મારા પ્રાણ હરણ કરશે.'

આમ નિર્ણય થવાથી તે પોતાનાં સરળ હૃદયમાં ભાવના ભાવવા લાગ્યો; 'આ ભવમાં મેં તો માત્ર પારકી નોકરી કરી છે, અને તેનાં કાર્યો કરીને માત્ર પાપનો બંધ કર્યો છે. એવું કોઇ પણ સુકૃત કર્યું નથી, કે જે મારી સાથે આવે. માત્ર એકજવાર મહા-તપસ્વી મહાત્માને દાન આપ્યું છે, બીજું કંઇ પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું નથી. તે શ્રેષ્ઠીઓને ધન્ય છે કે જેઓ હમેશાં મુનિદાનમાં પ્રવર્તે છે. મેં તો આ જન્મમાં એકજવાર દાન આપ્યું છે, તે મારૂં દાન સફળ થાઓ, મારે તો તે મુનિમહારાજનું જ શરણુ છે.'

આ પ્રમાણે જીવનના અંતિમ સમય સુધી ઉત્તમ ધ્યાન ધરતો તે દુર્ગતપતાક મૃત્યુ પામ્યો અને મરીને તેજ ધનસુંદરી શેઠાણીની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

જન્મ્યા પછી કુમારવય પ્રાપ્ત થતાં દુર્ગતના જીવ એવા મેં પૂર્વે અનુભવેલ આ ઘર વસ્તુ, મનુષ્યાદિક જોઇને મને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તપસ્વી મુનિવરને દાન દેવાના ફળરૂપે હું આ ઘરનો સ્વામી થયો છું.'

દુર્ગતના જીવ ધનદત્તે કહેલ આ સમગ્ર વૃતાંત સાંભળીને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી ભોગદેવ ચિંતવવા લાગ્યો; 'અહો ભુવનપ્રકાશ કેવળી ભગવંતનું જ્ઞાન કેવું લોકોત્તર છે! કેવું અદ્ભુત છે! અહો! સંસારનું આ ન ચિંતવી શકાય તેવું આશ્ચ-ર્યકારી કેવું સ્વરૂપ છે! અહો સંચયશીલ શ્રેષ્ઠીની મૂઢતા તથા કૃપ-ણતા કેવી છે!'

આમ પોતાનાં મનમાં વિચારતા ભોગદેવને સર્વજ્ઞનાં વચનો પરનો શ્રદ્ધાભાવ વિશેષ સ્થિર થયો, અને તેને અતિશય આદરભાવ પ્રગટ્યો. ભોગદેવે આ અવસરે પોતાની સ્ત્રી ભોગવતીને કહ્યું;

'સુભગે! ખરેખર કેવળી ભગવંતનાં વચનની પ્રતીતિ થઈ. જો જગતની સ્થિતિ બદલાઇ જાય, તો પણ કેવળીનાં વચન અન્યથા થતાંજ નથી.'

એક દિવસ ગુણાકર નામના વિશિષ્ટ જ્ઞાની મુનિરાજ સંચયશીલ શ્રેઠીનાં ઘેર ભિક્ષા માટે પધાર્યા. તેઓએ તે ધનદત્ત કુમારને નાચતો અને તે દોધકવૃત્તની ગાથા બોલતો દેખ્યો.

અતિશય જ્ઞાની એવા તે મુનિએ જ્ઞાનવડે તે સર્વવૃત્તાંત જાણીને કુમારને જણાવ્યું; 'અરે કુમાર! હર્ષની ઉત્સુકતા એટલી બધી કરવી નહિ. કારણ કે,

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा, सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः।
यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ, प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम्॥

'વિપત્તિમાં ધૈર્ય, અભ્યુદયમાં ક્ષમા, સભામાં કુશલ વાણી, યુદ્ધમાં શૌર્ય યશની રૂચિ, અને શ્રુત-જ્ઞાનનું વ્યસન આ સજ્જન પુરૂષોના પ્રકૃતિસિદ્ધ સ્વાભાવિક ગુણો છે.

'વળી તારા પિતા સંચયશીલે કાંઇ પણ દાન આપ્યા વગર અને ધનના સમૂહને ભોગવ્યા વગર અનેક પાપો કરીને ધન એકઠું કર્યું, અને ધનનાં સંરક્ષણમાંજ એકરૂપ થયેલ તે આર્તધ્યાનથી આયુકર્મની અપવર્તના કરીને મૃત્યુ પામી આજ વિશાલપુર નગરમાં નાગિલ નામના આજન્મ દરીદ્રીને ઘેર નિષ્કર્મા નામના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયેલ છે. પુણ્ય નહિ કરેલ હોવાથી તે સ્થળે પણ તે મા બાપ બંનેને અનિષ્ટ થયો છે, ઉદરપૂર્તિ થાય તેટલું પણ અન્ન નહિ મળવાથી અતિ દુઃખવડે આજે કાલ વ્યતીત કરે છે.'

શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે;

'પૂર્વના પુણ્યોદયથી પ્રાપ્ત એવું ધન જેઓ સુપાત્ર ભક્તિ, અનુકંપા આદિ શુભ કાર્યોમાં ખર્ચતા નથી, પણ સંતાડીને ગોપવી રાખે છે, અને ભોગવતા પણ નથી, તેઓ આ ભવ અને પરભવ બંનેના સુખથી ઠગાય છે.'

'તદુપરાંત શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે; કે,'

'કર્માધીન આ સંસારમાં જે ઘરનો તે આત્મા નોકર હોય છે, તે પોતાના સુકૃતથી તે ઘરમાં તે સ્વામી બને છે, ને તે ઘરનો સ્વામી પોતાનાં દુષ્કૃતથી સેવક થાય છે'

આ પ્રમાણે તે અતિશય જ્ઞાની ગુણાકર મુનિરાજે બાળક ધનદત્તને હિતકારી શિખામણ આપી.

તે સાંભળીને 'પોતાનો પતિ પાપના ખાડામાં પડયો' તે હકીકતથી ધનસુંદરી બહુ ગાઢ સ્વરથી રૂદન કરવા લાગી.

એટલે જ્ઞાની ગુરૂમહારાજે ફરીથી ઉપદેશદ્વારા તેને શિખામણ આપી 'ભદ્રે! શામાટે તારા આત્માને ખેદ પમાડે છે? સંસારનો સ્વભાવજ એવો છે. ભવાંતરમાં ગયેલી વસ્તુને પોતાની વસ્તુપણે વિચારવી તે કોઇને કામ આવતું જ નથી. અનેક દેવોથી સેવાતા ચક્રવર્તીઓ પણ જ્યારે ભવાંતરમાં જાય છે, મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે તેને કોઇ પણ સંભારતું નથી. આ જીવ કોઇ વખત મનમાં વિચાર આવતાંજ કાર્ય સાધી શકાય તેવાં ઐશ્વર્યનો સ્વામી બને છે, ઘણા દેવોનું આધિપત્ય કરે છે, વળી ફરીથી તેજ જીવ જડરૂપ એકેંદ્રિયપણામાં અથવા તિર્યંચ યોનિમાં અશ્વ, ગર્દભાદિ રૂપે ઉત્પન્ન થઇને મહાદુઃખ પ્રાપ્ત કરે છે, તે વખતે કોઈ પણ દેવ તેને સહાય કરવા આવતો નથી. ચારે ગતિમાં ભટકતા જીવો પરસ્પર એક ભવથી બીજા

ભવમાં દરેક જીવની સાથે અનેક પ્રકારનાં સંબંધોથી જોડાય છે, તેથી તેમાં કાંઈ વિસ્મય પામવા જેવું નથી. સર્વ જીવો સર્વ સંબંધવડે પોતાના થઇ ગયા હોય છે, પોતે પણ સર્વ સંબંધવડે તેનો થયો હોય છે, માટે સંસારનું એવું સ્વરૂપ જાણીને સંસારસમુદ્રમાંથી તારવાને સમર્થ એવા ધર્મમાંજ તત્પર રહેવું.'

'વળી હે ભદ્રે! જે ધન પોતાનાં હાથેજ ધર્મ અને દાનમાં વાપર્યું, તે ધન ભવાંતરમાં સાથે આવે છે, જઘન્યથી પણ સન્માર્ગે વાપરેલ દ્રવ્યનું દશ ગણું ફળ તો મળેજ. અતિ શુદ્ધ પરિણામથી ખર્ચેલ દ્રવ્ય તો હજારગણું, દશ હજાર ગણું, લાખગણું કે ક્રોડગણું, અથવા તેથી પણ અધિક ફળ આપે છે. પાપમતિ પુરૂષોને કુમાર્ગમાં વાપરેલું દ્રવ્ય પણ તેવીજ રીતે ફળ આપે છે. જેવી રીતે દહીં, ઘી, માખણ વગેરેનું કારણ દૂધ છે, તેવીજ રીતે સર્વ સુખોનું સફલ કારણ ધર્મજ છે, અને તેનો આશ્રય કરનાર અવશ્ય સુખીજ થાય છે.'

આ રીતે આત્મહિતકર ધર્મનો સદુપદેશ આપીને ગુણાકર મહર્ષિ ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

ત્યારપછી ધનસુંદરીએ સંચયશીલ જે પોતાનો પતિ. આ ભવમાં નિકર્મા નામથી જેના પુત્ર તરીકે જન્મ પામેલ છે, તે નાગિલને બોલાવીને કહ્યું; 'નાગિલ! તારે હંમેશાં મારાં ઘેર રહી મારા ઘર સંબધીનું કાર્ય હોય તે કરવું, હું તને આજીવિકા માટે યથેચ્છ ધન આપીશ; પણ તારા પુત્રને તારે અહીં લાવવો નહિ. જ્યારે તે ઉમર લાયક થશે, ત્યારે મારાં ઘરનાં કાર્યો તારો પુત્રજ કરશે, પણ ત્યાં સુધી અમારાં ઘેર તારે કામ કરવું, અને આજીવિકા માટે ધન લઇ જવું. તેણે પણ ઉત્સાહથી તે સ્વીકાર્યું.'

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

૧૬ : વિશાલપુરથી આવીને ભોગદેવે શું કર્યું ?

એક દિવસ સુખપૂર્વક રાત્રે સૂતેલ ભોગપુર નિવાસી ભોગદેવ જે હમણાં વિશાલપુરમાં આવીને રહ્યો છે, તેણે બે સ્ત્રીઓને પરસ્પર વાત કરતાં સાંભળી.

તે બન્નેમાંથી પહેલી સ્ત્રીએ બીજીને કહ્યું; 'તું કોણ છે ?'

બીજીએ કહ્યું; 'હું ભોગદેવ સાર્થવાહની લક્ષ્મી છું'

પહેલીએ પૂછ્યું; 'તને કુશળ ક્ષેમ છે ?'

બીજીએ કહ્યું; 'બહેન ! નવા નવા ભોગવિલાસનાં કાર્યોમાં, તેમ જ દાનપુણ્યમાં ભોગદેવ મને ઇચ્છાનુસાર વાપરે છે, અને હું સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર વર્તનાર, ને તે કહે તે કામ કરનારી છું, તેથી મને કુશળક્ષેમ અને સુખ ક્યાંથી હોય ? પ્રત્યેક ક્ષણે દાસીની માફક તેનું ઇચ્છિત પૂર્ણ કરવામાં મારી રાત્રિ અને દિવસ ચાલ્યા જાય છે, મને ઘડી એકનો પણ વિસામો મળતો નથી, પણ બહેન ! તું કોણ છે ?'

જવાબમાં પહેલીએ કહ્યું; કે 'હું સંચયશીલ સાર્થવાહની ગૃહલક્ષ્મી છું.'

ભોગદેવની લક્ષ્મીદેવીએ પૂછ્યું; 'તને તો ત્યાં રહેવામાં આનંદ છે ને ?'

તેણે કહ્યું ' બહેન ! નરકના અંધારા કુવાની માફક મહા અંધકારના ખાડામાં શેઠે મને અત્યાર સુધી ગોપવી રાખી છે. બંદીની જેમ સૂર્ય ચંદ્રના કિરણોનાં પણ મને દર્શન થતાં નથી. મહા અંધકારવાળા કારાગૃહમાં પૂરેલી મને સુખ કેવી રીતે હોય ! હમેશાં બંદીખાનાનાં દુઃખથી દુઃખિત થયેલી હું તો દુઃખથી ત્યાં વસું છું. વળી તું પણ દુઃખી છે, પણ મારા કરતાં તું સુખી છે; કારણ કે તારા સ્વામીએ ઉત્સાહથી કરેલા દાન, ભોગ, ઇત્યાદિમાં દ્રવ્યનો વ્યય થતો જોઇને લોકો બોલે છે કે, ' ધન્ય છે આ શ્રેષ્ઠીને, ધન્ય છે તેની લક્ષ્મીને, કે જેનાવડે અનેક જીવોનો દુઃખમાંથી ઉદ્ધાર થાય છે.' આ પ્રમાણે સર્વ લોકો તારા વખાણ કરે છે. મારા સ્વામીની ત્યાગ ભોગરહિત પ્રવૃત્તિ દેખીને લોકો બોલે છે, કે ' ધિક્કાર છે આ શ્રેષ્ઠીને ! ધિક્કાર છે તેની લક્ષ્મીને ! આ લક્ષ્મીજ મલીન છે, કે જે કોઇના ઉપયોગમાં આવતી નથી. આની લક્ષ્મી દુષ્ટ અને નિષ્ફળ છે. તે મળી તે કરતાં ન મળી હોત તોજ ઉત્તમ હતું, કારણ કે તેનું નામ લેવાથી પણ કાંઇ અશુભ અનુભવવું પડશે.' આમ ક્ષત ઉપર ક્ષારની જેવાં વાકયો સાંભળવા હું સમર્થ નથી, તારે તેવું દુઃખ નથી, કાનને પ્રિય લાગે તેવી વાણી તને સાંભળવા મળે છે.'

તે બન્ને ગૃહલક્ષ્મી કે જે તે બન્નેની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા દેવી છે,–તેઓની ઉપરોક્ત વાતો સાંભળીને ભોગદેવે વિચાર્યું; 'અહો ! આ બન્ને મહાદુઃખી છે. લક્ષ્મીનું જે ચપળા એવું નામ છે તે સાર્થક છે, કારણ કે તેને સ્થિર કરે તેવો જગતમાં કોઈ ઉપાય નથી. આ લક્ષ્મી અતિશયથી પણ સધાતી નથી, શૌચ કરવાથી પણ તેનો નાશ થઇ જાય છે. તેનીજ કેવલ સેવાપૂજા કરવાથી પણ તે સાધ્ય નથી, તેમ કરતાં પણ તે ચાલી જાય છે. યત્ન પૂર્વક સંચય કરીને રાખીએ તો પણ સ્થિર થઇને તે રહેતી નથી. માટેજ ધર્મશાસ્ત્રો યથાર્થ કહે છે કે, લક્ષ્મી કેવલ પુણ્યાધીન છે.'

'જ્યાં સુધી પુણ્ય પુરું ન થાય ત્યાં સુધી તેનો સુપાત્રમાં સદ્વ્યય કરી તે ચાલી ન જાય તે પહેલાં તેનો ત્યાગ કરવો તેજ વિવેકી આત્માનું કર્તવ્ય છે, તેમાંજ શોભા છે.'

આ રીતે વિચારીને સવારે સકળ સામગ્રી લઇને ભોગવતીની સાથે રથમાં બેસી દાસ, નોકર વગેરેથી પરિવરેલો ભોગદેવ વિશાલપુરથી નીકળી પોતાના નગર ભોગપુર તરફ પાછો ફર્યો.

કેટલાક દિવસે તેઓ પોતાનાં ઘેર પહોંચ્યા.

ઘેર જઇને તેણે ભોગવતીને કહ્યું; 'સુભગે! અમૂલ્ય મનુષ્યભવ પામીને પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી આપણને અપરિમિત ધન પ્રાપ્ત થયું છે, તેમાંથી યથાયોગ્ય સમયે ઇચ્છાનુસાર આપણે ખાધું, પીધું, ભોગવ્યું, સ્વેચ્છાપૂર્વક આપ્યું, વિલાસાદિમાં વ્યય કર્યો. આપણી કોઇ પણ ઇચ્છા અપૂર્ણ નથી, સંસાર વૈભવમાં કાંઈ પણ ન્યૂનતા નથી, તેથી હવે પુણ્યનો ક્ષય થાય તે પહેલાંજ લક્ષ્મીને ત્યજીને આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીએ, કે જેથી સંસારઅટવીમાં આપણે રખડવું ન પડે. પુણ્ય ક્ષીણ થતાંજ સેંકડો યત્નોથી રક્ષા કરીએ તો પણ લક્ષ્મી ચાલી જાય છે; તેથી તે જતી રહે તે પહેલાંજ આપણે તેને ત્યજી દેવી તે બહુ ઉત્તમ છે.'

પોતાના સ્વામીનાં આવા વિવેકયુક્ત વચનોને સાંભળીને ભોગવતીએ જવાબમાં પ્રસન્નતાથી જણાવ્યું;

'નાથ! આપે જે કહ્યું તે મારે પ્રમાણ છે. હવે સંયમ ગ્રહણ કરવાનો અવસર પણ છે, અને તે અવસરોચિત કાર્ય કરવાથી આપણી ઉભય લોકની સિદ્ધિ થશે. તેથી આપે જે ચિંતવ્યું તે સફળ થાઓ. હું પણ આપની સાથેજ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ. કુલીન સ્ત્રીને પતિના કલ્યાણકર માર્ગે તેમની પાછળ પ્રયાણ કરવું તેજ યોગ્ય છે.'

આમ બન્નેએ ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો.

ત્યારબાદ તે નિમિત્તે નગરનાં સમસ્ત જિનાલયોમાં અટ્ઠાઇ મહોત્સવો શરૂ કરાવ્યા. ભંભા, ભેરી વગેરે વાજીંત્રોના ધ્વનિથી બધી દિશાઓ પૂરી દીધી.

આખી નગરીમાં અમારિપટહ વગડાવ્યો. સાતે ક્ષેત્રોમાં અપરિમિત ધન વાપર્યું. અનેક દીન, હીન, દુઃખિત જનોને પુષ્કળ ધનનું દાન આપીને તેઓનું દારિદ્રય કાપી નાંખ્યું.

પછી સ્વજન, મિત્ર, જ્ઞાતિવર્ગના માણસોને બોલાવીને ઉત્તમ ભોજન, તાંબુલ, વસ્ત્ર, આભરણાદિકવડે તેમને સંતોષી તેઓની સમક્ષ કુટુંબનો ભાર પોતાના મોટા પુત્ર સુરદેવના શિરે સોંપીને કુટુંબના વડિલોની સમક્ષ ભોગદેવે કહ્યું; 'મારાં સ્થાને સુરદેવને હું બધું સોંપું છું. આપ તેને મારા જેવોજ ગણજો; જો કોઈ વખત તેની સ્ખલના જણાય તો એકાંતમાં તેને શિખામણ આપીને જણાવજો.'

આ રીતે સ્વજનાદિકને કહીને ભોગદેવે સુરદેવને કહ્યું, 'વત્સ ! આ બધા કુટુંબના વડિલો તારા હિતચિંતક છે, તેથી તેમની અનુકૂળતા પ્રમાણે હમેશાં વર્તજે, તેમનાથી પ્રતિકૂળપણે કદી વર્તીશ નહિ, હંમેશા ધર્મશીલ તેમજ પરોપકારપરાયણ રહેજે, વ્રત, નિયમાદિકથી આત્માને સાચવજે અને જ્યારે વૈરાગ્યભાવ જાગ્રત થાય ત્યારે, અને છેવટે અમારા જેટલી અવસ્થા થાય ત્યારે તુ પણ આજ રીતે શ્રી ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરજે.'

આ પ્રમાણે સર્વની સમક્ષ શિખામણ આપીને વધતા જતા શુભ પરિણામવાળા અને શુભ ધ્યાનથી ઉલ્લસિત હૃદયવાળા ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી શુભ મનોરથો કરવા લાગ્યા;

'હું આવતી કાલે સવારે જન્મ, જરા મરણાદિના દુઃખોથી રહિત એવું, મુક્તિસ્થાન મેળવવાના અદ્વિતીય કારણરૂપ અને સકળ

કલ્યાણના એક ભાજનરૂપ સંયમ ગ્રહણ કરીશ અને સંયમ ગ્રહણ કરીને વિવિધ પ્રકારના તપ, સંયમ, વિનયાદિ વડે ચારિત્રને આરાધી સંસારનો પાર પામીશ.'

આવી શુભ ભાવના ભાવતા તે શ્રેષ્ઠી શયનગૃહમાં રાત્રે સૂતા.

અર્ધ રાત્રિ વ્યતીત થતાં તેના ઘરની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા દેવી સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરીને, સૂતેલા ભોગદેવ પાસે આવી, ને તેણે કહ્યું;

'તમે મને ઈચ્છાનુસાર આપી, ભોગવી અને છૂટી મૂકી દીધી, વળી મારા ઉપર વિરકત મનવાળા થઇને સંયમમાં રસવંત થયા, તેથી તમે મને છેતરી છે. મેં અનેક પુરૂષોને છેતર્યા છે, પણ તમે મને છેતરી છે, કહો હવે હું તમારૂં શું કાર્ય કરૂં ?'

ભોગદેવે કહ્યું; 'હવે મારૂં કાંઈ પણ કરવાનું નથી, તમારી ઈચ્છા હોય ત્યાં તમે સુખે જાઓ.'

તે સાંભળીને તે દેવી અદ્રશ્ય થઇ.

અઠ્ઠાઈ મહોત્સવાદિ સંપૂર્ણ થતાં આડંબર પૂર્વક શિબિકામાં બેસીને ભોગવતીની સાથે ભોગદેવ શમ-દમાદિ ગુણગણ શોભિત શ્રી ગુણાકર આચાર્યદેવશ્રીની સમીપે ગયા.

ગુરૂનાં દર્શન થયાં એટલે શિબિકામાંથી નીચે ઉતરી બંને હાથ જોડીને ગુરૂની પાસે જઈ, વિધિપૂર્વક તેઓશ્રીને વંદન કરી તેમણે વિનંતિ કરી; 'કૃપાસાગર અમે બંને; રાગ, દ્વેષ, પ્રમાદ વગેરેથી વિડંબિત થયેલા અને જન્મ, જરા, મરણ, શોકાદિક અગ્નિથી બળતા લોકોને જોઇને સંસારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન મનવાળા થયા છીએ, અને રત્નના કરંડીઆ જેવા આત્માને લઇને આપનાં શરણે આવ્યા છીએ, તેથી ચાર ગતિનું દુઃખ નાશ કરવામાં સમર્થ એવું ચારિત્રરત્ન અમને અર્પણ કરો.'

કરૂણા સાગર ગુરૂ મહારાજે ફરમાવ્યું; 'હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ આત્માનું હિત થાય તેમ કરો. તેમાં કોઇ પણ પ્રતિબંધ કરશો નહિ.'

ત્યાર પછી ઉત્તર તથા પૂર્વ દિશાની વચ્ચે અશોક વૃક્ષની નીચે જઇને આભરણ અલંકારાદિક મૂકી દઇને સ્વયં પંચમુષ્ટિ લોચ કરવાના બ્હાને જાણે પાંચ પ્રમાદ અને શબ્દાદિ પાંચ વિષયને મૂળથી ઉખેડી નાખીને ફરીવાર ગુરૂ મહારાજ પાસે આવ્યા.

પછી ગુરૂમહારાજે વિધિ અનુસાર પાંચે મહાવ્રતો ગ્રહણ કરાવ્યા. અને રોહિણીની કથા સંભળાવીને ચારિત્રમાર્ગમાં બન્નેને દૃઢ કર્યા.

ભોગવતીને પણ સંયમ આપીને 'આને સંયમમાર્ગમાં પ્રવીણ કરજો' તેમ કહીને મહત્તરા સાધ્વીને સોંપી દીધી.

ભોગદેવ મુનિ વિવિધ પ્રકારના શ્રુત, સંયમ, અને તપ ધ્યાનાદિકના યોગથી નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળી અંતે અનશન કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા.

ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહમાં મનુષ્ય થયા. રત્નદત્ત તેમનું નામ હતું. ત્યાં પણ તે ભવમાં યોગ્ય અવસરે સંયમ ગ્રહણ કરી. ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરી, કેવળજ્ઞાન પામીને અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરી, અંતે અનશન કરીને પંચ હ્રસ્વાક્ષર માત્ર કાળમાં યોગનો નિરોધ કરી સકળ કર્મનો ક્ષય થવાથી સિદ્ધિપદને પામ્યા.

ભોગવતી પણ તેવીજ રીતે સિદ્ધ થયા.

આ બાજુ; લક્ષ્મી રહિત થયેલો શ્રીદેવ દરિદ્રાવસ્થા પામીને દ્રવ્ય વિના વ્યાપારાદિક આજીવિકાના ઉપાયથી રહિત હોવાના કારણે ઉદરવૃત્તિ કરવા માટે પારકાનાં ઘેર સેવક તરીકે ઘરનાં કાર્યો કરવા લાગ્યો; છતાં પણ તે ત્રણે કાળ લક્ષ્મીની પૂજા કરતો હતો.

લોકોએ શ્રીદેવની શ્રીમંતાઇ તથા દરિદ્રતા બંને અવસ્થા જોઇને કહ્યું; 'શ્રીદેવ ! તેં ત્રણે કાળ અન્ય દેવોને ત્યજી દઇ ભકિતના સમૂહથી જે લક્ષ્મીદેવીને પૂજી, અર્ચી તે તારી લક્ષ્મીદેવી કયાં ગઇ ? કેમ તે તને સહાય કરતી નથી ? પહેલાં તો તું ઉંચા હાથ કરીને બોલતો હતો કે, "મારે તો એક લક્ષ્મીદેવીજ પૂજનીય છે, બીજા કોઈ દેવોને હું નમસ્કાર પણ કરીશ નહિ." તે લક્ષ્મીદેવી કયાં ગઇ ?'

આ પ્રમાણે સહુ તેને હસવા લાગ્યા.

લોકોના ઉપહાસને સહન કરતો શ્રીદેવ નિર્ધનપણાથી કાંઇ પણ ઉત્તર દેવાને શકિતમાન નહોતો, પણ મનમાં મહા ખેદ ધારણ કરતો હતો.

આમ દુઃખથી નિર્વાહ કરતાં તેને ઘણો કાળ ગયો.

એક અવસરે શ્રીદેવના ઘેર એક સુલક્ષણવાળો પુત્ર જન્મ્યો. તેના પુણ્યબળથી વ્યાપારાદિ થોડો થોડો કરતાં અને જમીનમાંથી નિધાન મળતાં તે લક્ષ્મીવાન બન્યો. લક્ષ્મી ધીમે ધીમે આવવા લાગી; તેથી પૂર્વની જેમ વ્યાપારાદિ કરવા લાગ્યો, અને તેજ પ્રમાણે લક્ષ્મીનું પૂજન કરવા લાગ્યો, વળી પાછું લક્ષ્મીના આગમનથી ફરી લોકોમાં તે માનનીય થયો.

લોકોની સમક્ષ શ્રીદેવ બોલતો; 'જૂઓ, લક્ષ્મીદેવીની ભકિતનું ફળ !'

આમ પુણ્યાદિને ભોગવતા તેને વળી કેટલોક કાળ ગયો, પૈસો આવવાથી તેની ભોગલાલસા વધી, અને ભોગાસકત એવા શ્રીદેવે અન્ય સ્ત્રી સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું.

ત્યારબાદ બે દિવસ પછી રાત્રિએ એક ઉત્તમ પલંગમાં જ્યારે શ્રીદેવ સૂતો હતો, ત્યારે એક ઉત્તમ તરુણીને તેણે રોતી દીઠી. શ્રીદેવે

તેની પાસે જઇને તેને પૂછયું; 'તું કોણ છે? તારે શું દુઃખ છે? શા કારણથી તું રુદન કરે છે?'

'હું તારી ગૃહલક્ષ્મી છું. મારી ઇચ્છા નહિ છતાં પણ મારે તારાથી વિયોગ થશે, તે મારાં રુદનનું કારણ છે.' તે સ્ત્રીએ જવાબમાં કહ્યું.

'કેમ ?'

લક્ષ્મી બોલી; 'તું જે બીજી સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છે, તે સ્ત્રી પુણ્યરહિત હોવાથી હવે હું તારાં ઘેર રહી શકીશ નહિ.

તેમ કહીને લક્ષ્મીદેવી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ.

ત્યારપછી વ્યાપારાદિમાં શ્રીદેવને પારાવાર નુકશાન આવ્યું, અને તે કારણે ઘર, દુકાન, અને બીજું બધું ચાલ્યું ગયું. ફરીવાર પાછું દારિદ્રય આવ્યું, પાછો પૂર્વની જેમ લોકોમાં હાંસીનું કારણ થયો. લોકોની દીનતાપૂર્વકની સેવારૂપ મહાસંકટમાં તે પડયો અને ઉદરપૂર્તિ પણ કષ્ટથી કરવા લાગ્યો.

આ રીતે લક્ષ્મીહીન, અને ધર્મવિમુખ તે શ્રીદેવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને ચારગતિરૂપ સંસારમાં અનંત દુઃખ પામ્યો.

૧૭ : કેરલ રાજાએ કલ્યાણ સાધ્યું :

પૃથ્વીભૂષણ નગરના કેરલરાજકુમારને ઉદ્દેશીને શ્રી તીર્થંકર ભગવંત ફરમાવી રહ્યા છે; કે, 'લક્ષ્મીની સ્થિતિ તથા પુણ્યાઇની લીલા આવી છે, માટે વિવેકી આત્માએ પુણ્યાઇને ભોગવવામાં ખૂબ જ વિવેક રાખવો, અને વિરક્ત ભાવે લક્ષ્મી ભોગવવી, તેમ જ કોઇએ ભોગમાં પ્રતિબંધ કરવો નહિ; કારણકે ઇંદ્રિયજન્ય સુખ પૂર્વકૃત કર્મના ઉદયથીજ મળે છે. કરેલ કર્મ ભોગવ્યા વગર છૂટતા નથી. આ આગમનું વાક્ય સંભારીને કોઇ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.'

'જે કેવળ પોતાના શુભાશુભ કર્મની ઉદય વેળાએ મૂંઝાય છે, તે પોતાની મૂઢતા જ પ્રગટ કરે છે, ઉત્તમ પુરૂષોએ બંધની ચિંતા કરવી, પણ ઉદયની ચિંતા કરવી નહિ, કારણકે તે તો પ્રથમથા બાંધેલ હોય તેજ ઉદયમાં આવે છે.'

'વળી સત્પુરૂષોએ પરપુરૂષમાં આસક્તિ રાખવાના સ્વભાવવાળી લક્ષ્મી તથા યુવતિ ઉપર અતિશય મૂર્છા કદિ પણ કરવી નહિ. શૌચનો આગ્રહ રાખનાર શુચિદેવને પણ લક્ષ્મીએ રોષથી ત્યજી દીધો, અશુચિની ખાણ જેવા માતંગની સેવા તથા ઉપાસનાથી પણ તેનું દારિદ્રય ગયું નહિ; જેથી તે આ લોક તથા પરલોકમાં દુઃખી થયો. જ્યારે શ્રીદેવે ત્રણે યોગથી લક્ષ્મીને પૂજી, અર્ચી, તોપણ તેને ત્યાગીને તે ચાલી ગઈ, લક્ષ્મીએ તેને પણ ઠગ્યો.'

'તે સંચયશીલે ?'

'રાજકુમાર ! તેણે રાત–દિવસ સતત ચિંતા કરીને લક્ષ્મીનું મહાપ્રયત્ને રક્ષણ કર્યું, મહાયત્નથી લક્ષ્મીને સાચવી, તોપણ તે તેનાથી વિમુખ થઇ, અને તેને દુર્ગતિના કારણરૂપ થઈ. ભોગદેવે, દાન દીધું, પરોપકાર કર્યો, અને યથેચ્છ ઉપભોગ પણ કર્યો; તેની ઉપર પણ લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈ નહિ; પરંતુ તેની સેવાથી શ્રમિત થઇ ગયેલી તે ઉદાસીનતા દેખાડવા લાગી; તેથી લક્ષ્મી સ્વભાવથીજ ચપળ છે, તે કોઇનો પણ પક્ષ કરતી નથી'

'જ્યાં સુધી પૂર્વે કરેલ પુણ્યનો બંધ હોય ત્યાં સુધીજ તે ટકે છે, પછી ટકતી નથી. જિનેશ્વર ભગવંતના સિદ્ધાંતના તત્ત્વો જેણે સાંભળ્યા નથી, તેવા આત્માઓને લક્ષ્મીનો મોહ અનેક પ્રકારનાં સંકટમાં નાંખે છે; જેવી રીતે શુચિદેવ, શ્રીદેવ તથા સંચયશીલ એ ત્રણે આત્માઓ ગહન સંસાર અટવીમાં પડ્યા, તથા દુઃખના સમુદ્રમાં ડૂબ્યા.'

'સંસારમાં મોહમૂઢ સંસારી આત્માઓ પ્રત્યેક ક્ષણે લક્ષ્મીના માટે દોડાદોડી કરે છે. 'આજ મળશે, કાલ મળશે, પરમદિવસે મળશે' તે પ્રમાણે આશારૂપી પાશથી જકડાયેલા મૂઢ આત્માઓ લક્ષ્મીનો મોહ તજતા નથી, અને લક્ષ્મી તો પુણ્ય કરેલ હોય તે પુરૂષ વિના બીજા કોઇનો સંગ કરતી નથી; જેવી રીતે વેસ્યા ધનિક વિના અન્યને ઇચ્છતી નથી, તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનું પણ છે. ઉપરોકત પુરૂષોમાં ભોગદેવજ પ્રશંસાપાત્ર છે, કે જેણે પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત લક્ષ્મીનું વિવેકપૂર્વક વિરક્તભાવે ભોગ, વિલાસ અને ત્યાગરૂપ ફલ લઇને, અંતે પુણ્યના બળથી મળેલી લક્ષ્મી વિદ્યમાન હતી તો પણ તૃણની માફક તેને તજી દીધી. જે લક્ષ્મીએ સર્વને છેતર્યા, તે લક્ષ્મીને તેણે છેતરી, તેથી તે પ્રશંસનીય છે.'

ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકરદેવ રાજકુમારને આમઉપદેશ આપી રહ્યા

છે, તેઓ વિશેષપણે ફરમાવી રહ્યા છેઃ—કે, 'કેરલકુમાર ! જે મૂઢ આત્મા ધન હોવા છતાં પણ તેનો નાશ થઈ જશે તેવા ભયથી તેને ભોગવતો નથી. આપતો નથી, ઉચિત સ્થાને ખર્ચતો નથી, બીજા કોઈના ઉપકાર માટે અથવા ખ્યાતિના કાર્ય માટે પણ જે ખર્ચ કરતો નથી. તેને સંચયશીલના જેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે.'

'ભવ–ભવાંતરમાં તે દારિદ્રયાદિ દુઃખથી દુઃખિત થઇને રખડે છે.'

'જે કોઈ આ લોકમાં સંચયશીલ જેવા દાન તથા ભોગાદિકથી રહિત–તેનાથી પરાઙ્મુખ રહે છે, તેઓ હાથીના કાનની જેવી ચપળ લક્ષ્મીવડે છેતરાય છે, અને ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરી. અનંત દુઃખને અનુભવે છે.'

'વળી જે વિવેકી આત્માઓ પુણ્ય પ્રાપ્તિને અનુકૂળ દાન તથા ભોગ કરે છે, અને પોતાનાં સુખની અપેક્ષા વગર જે પરોપકાર કરે છે, તેઓ ઉત્તમ કોટિના આત્માઓની ગણનામાં ગણાય છે, તથા માન, પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને મહત્વને આ લોકમાં તેઓ પ્રાપ્ત કરે છે, અને પરલોકમાં મહર્દ્ધિક દેવપણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને પછી અલ્પ સમયમાં સંસારનો અંત કરી અજરામર પદને તેઓ પામે છે.'

'આ જગતમાં આવા આત્માઓ વિરલ હોય છે કે જેઓ ભોગદેવની જેમ ચપળ લક્ષ્મીથી પણ છેતરાતા નથી. જેઓ સ્વાધીન-પણે ભોગ, વિલાસ, પરોપકાર, તથા ત્યાગ દ્વારા લક્ષ્મીનો લ્હાવો લઇ, તેને નિર્માલ્યની જેમ અંતે ત્યજી દે છે, તેઓના ગુણો દીર્ઘ કાળ પર્યંત ગવાયા કરે છે. માટે ભદ્ર કેરલ ! જ્યાં સુધી અનર્થમાં તત્પર એવી લક્ષ્મી પોતાને ત્યજે નહિ, ત્યાં સુધીમાં જેઓ તેને સત્વપૂર્વક ત્યજવામાં તત્પર રહે છે, તેઓ મહત્ત્વ પામે છે; પણ જેઓને લક્ષ્મી પુણ્યાઇ પરવારતાં ત્યજી દે છે, તે પુરુષો આ લોકમાં એવી લઘુતા પામે છે,

કે જે વર્ણવવી પણ મુશ્કેલ છે. તેથી જો નિરાબાધ સુખની ઈચ્છા હોય તો સર્વ અનર્થના મૂળભૂત રાજ્યાદિક પરભાવવાળી વસ્તુ ઉપરની મૂર્છા ત્યજી દઈને સંયમમાર્ગમાં પ્રીતિ કરો।'

ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકર ભગવંતની દેશના સાંભળીને તાત્કાલિક સંસારને ત્યજવાને અશક્ત હોવાથી આત્માને સર્વવિરતિ ભાવિત રાખવા માટે કેરલકુમારે શ્રાવકધર્મને અંગીકાર કર્યો. બાદ શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવંતને નમસ્કાર કરી, કેરલકુમાર ઘેર ગયો. અને ઘણા કાળ સુધી સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રાવકધર્મની આરાધના કરી, ધર્મભાવનામાં ઓતપ્રોત તે રાજ્યનો સ્વામી બન્યો, બાદ વિરક્ત ભાવ પામી સંયમ લેવાને તે ઉજમાળ થયો.

એકદા પાછલી રત્રિએ ધર્મજાગરણ કરતાં તે ચિંતવવા લાગ્યો; 'પ્રથમ તો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે ઉપદેશદ્વારા મને જાગ્રત કર્યો હતો, પણ સંયમ લેવાને અશક્ત એવા મેં તે સમયે ગૃહસ્થધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો; તે વ્રતો યથાશક્તિ મેં આજ સુધી પાળ્યા, ઇંદ્રિયસુખ પણ ઇચ્છાનુસાર ભોગવ્યું, હવે કોઈ જાતની ન્યૂનતા રહી નથી. હવે જો મારા પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો ઉદય વર્તતો હોય તો ગામ, આકર, નગર, ક્ષેત્ર વગેરેમાં વિચરતા જગતના ચક્ષુ એવા શ્રી ભુવનપ્રકાશ સર્વજ્ઞ ભગવંત અહીં પધારે, એટલે હું પૂર્ણ મનોરથવાળો થાઉં અને મહાભક્તિવડે શ્રી જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને સંયમની પ્રાર્થના કરું. તે કરુણાના ભંડાર મને અવશ્ય તત્કાળ સંયમ આપશે પછી સંયમ પ્રાપ્ત થવાથી ઉલ્લાસપૂર્વક હું સંયમની આરાધના કરીશ કે જેથી ફરી ભવભ્રમણ કરવાનું રહે નહિ.'

આવી ઉત્તમ ભાવના ભાવતાં પ્રાતઃકાળ થયો.

ત્યારે શયનમાંથી ઉઠીને પ્રભાતનાં કૃત્યો કરી કેરલરાજા રાજસભામાં આવ્યો.

તેટલામાં પૂર્વદિશાના ઉદ્યાનપાલકે આવીને વધામણી આપી; 'રાજન્ ! સર્વે સુર, અસુર, મનુષ્ય, ખેચરાદિકના સમૂહે જેમનાં ચરણકમળ સેવ્યાં છે તેવા શ્રી તીર્થંકર ભગવંતે પોતાના ચરણ-કમળવડે પૂર્વ દિશાનું ઉદ્યાન અલંકૃત કર્યું છે, દેવતાઓએ કરેલ સમવસરણની શોભાવડે, અશોક વૃક્ષની શોભાવડે તથા ભામંડલની શોભાવડે ઉપમા રહિત એવા તે પ્રભુ ન વર્ણવી શકાય તેવી આશ્ચર્યકારી ઋદ્ધિ સહિત વિરાજે છે. તેનું વર્ણન કરવાને કોઇ સમર્થ નથી. સમવસરણના મધ્યમાં સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયેલા તે જગદ્ગુરુ શ્રી તીર્થંકર ભગવંત અમૃત સમાન દેશના આપે છે, કે જેનાં શ્રવણ માત્રથીજ જે સુખ અનુભવાય છે. તેવું સુખ ભૂતકાળ અથવા ભવિષ્યકાળમાં મળે તેમ નથી.'

આ પ્રમાણે ઉદ્યાનપાળકનાં વચનોને સાંભળીને સૂર્યોદય થવાથી ચક્રવાકની જેમ હર્ષિત થઇને જન્મ પર્યંત ચાલે તેટલું તેને પ્રીતિદાન આપીને તે રાજા પોતાનાં મનોરથો તરતમાં જ સફળ થશે, તેમ ધારી આત્માને ધન્ય માનતો રોમાંચિતયુક્ત સર્વ ઋદ્ધિ સહિત તે જિનેશ્વરદેવને વાંદવા ચાલ્યો.

જિનેશ્વરદેવનાં દર્શન થતાંજ દશ અભિગમ સાચવીને તેણે જિનેશ્વરદેવને વાંદ્યા. પછી

अद्याऽभवत् सफलता नयनद्वयस्य, देव ! त्वदीयचरणाम्बुजवीक्षणेन ।
अद्य त्रिलोकतिलक प्रतिभासते मे, संसारवारिधिरयं चुलुकप्रमाणः ॥

'હે દેવ ! તમારાં ચરણકમળ દેખીને આજે મારી બંને આંખો સફળ થઇ અને મને હે ત્રિલોકતિલક ! આ સંસાર સમુદ્ર એક ખાબો-ચિયા જેટલો જ છે તેમ હવે લાગે છે.'

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને યથોચિત સ્થાને તે બેઠો, અને અંજલિ જોડીને દેશના સાંભળવા લાગ્યો.

પ્રભુએ મિથ્યાત્વરૂપી ઉગ્ર સર્પના વિષને ઉતારવામાં નાગદમની ઔષધી જેવી, કામરૂપ દાવાનળને શાંત કરવામાં મેઘવૃષ્ટિ જેવી, અનાદિ કાળનો ભવભય નિવારનારી અને સહજાનંદનો પ્રકાશ આપનારી ધર્મદેશના આપી

રાજાએ પણ અતિ તૃષિતને અમૃત પીવા મળે ત્યારે જેમ કંઠ સુધી પીએ તેમ કર્ણપુટ ભરી ભરીને દેશનામૃત પીધું. તેથી તેની અનાદિકાળની કષાયની ક્લિષ્ટતા નાશ પામી અને અતિ અદ્દભુત એવો વૈરાગ્યરંગ પ્રગટ થયો. પછી શમ, સંવેગ, નિર્વેદ વગેરે ગુણોને ઉલ્લસાયમાન કરતો તે કેરલરાજા આનંદપૂર્વક ઉઠીને બે હાથ જોડીને શ્રી ત્રિલોકબંધુ તીર્થંકરદેવને ઉદ્દેશીને બોલ્યો;

'પ્રભો ! પ્રથમ આપે મહાનંદપુર પામવામાં અશ્વની ગતિ તુલ્ય શ્રાવકધર્મ ગ્રહણ કરાવ્યો છે. હવે આપની કૃપાથી સંસાર ઉપર મને વૈરાગ્ય આવ્યો છે, તેથી પવનની ગતિવાળા ચારિત્રરૂપી પ્રવહણમાં આરૂઢ થઇને હું મુક્તિપુરીમાં જવાને ઇચ્છું છુ, તેથી દયા કરીને મને સંયમ આપો.'

તે સાંભળી પ્રભુએ ફરમાવ્યું; 'મહાનુભાવ ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ તથા આત્માનું હિત થાય તેમ કરો.'

પછી કેરળરાજા શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને નગરમાં ગયો.

પોતાના જ્યેષ્ટ પુત્રને રાજ્ય આપીને તેમજ બીજી બધી રાજ્યવ્યવસ્થા કરીને, મોટા આડંબરપૂર્વક તીર્થંકરદેવની પાસે આવી તેમનાં ચરણારવિંદને નમસ્કાર કરીને બહુ વીર્યોલ્લાસવડે રાજાએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું; ત્યારબાદ ગ્રહણ ને આસેવના શિક્ષા ગ્રહણ કરીને ચારિત્રને આરાધીને ઘનઘાતિ ચારે કર્મોનો નાશ થતા તે રાજર્ષિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરી અંતે અનશન સ્વીકારી સમસ્ત કર્મમળ દૂર કરીને તે કેરલ રાજર્ષિ મોક્ષના શાશ્વતસુખને પામ્યા.

આચાર્ય મહારાજ ધનસારાદિક સમક્ષ ઉપરોક્ત ઉપદેશ, (પેજ ૯૯ થી જે ચાલુ છે) અને કેરલની કથા તેમ જ તેની અંતર્ગત શુચિદેવ, શ્રીદેવ, સંચયશીલ ભોગદેવની કથાઓ વર્ણવીને ઉપસંહાર કરતાં ફરમાવે છે કે;

"હે ભવ્ય જીવો ! પુણ્યથી જ બંધાઈને રહેનારી, સંસાર અટવીમાં રખડાવવામાં કુશળ, ભવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબવા માટે શિલા સમાન, અધિક તૃષ્ણા વધારવામાં જ એકતાન થયેલી રાજ, ચોર, અગ્નિ તથા જળાદિકના ભયથી ભરેલી, અઢારે પાપસ્થાનક સેવરાવનારી, મહા આરંભ તથા દંભ વગેરે કરાવનારી, અવિરતિરૂપ દોષોની એક ખાણુ તુલ્ય, દુર્જનની જેવાં ચરિત્ર તથા સ્વભાવ દર્શાવનારી અને બહુ ક્લેશથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી, તેમજ ગૂઢ રીતે આત્માનો ઘાત કરનારી લક્ષ્મી પામીને કોણુ બુદ્ધિશાળી માણસ હર્ષ પામે ?'

'કારણુ કે જીવો ઘણા પાપો વડે પરદેશ ગમન કરીને તથા ક્ષુધા તૃષા સહીને, પરસેવા કરીને, ઘણા ક્લેશો સહીને, અને ધર્મ અધર્મની વિચારણા ભૂલીને, મૂઢ બની લક્ષ્મીને મેળવવામાં ઉદ્યમી રહે છે, પરંતુ જો પૂર્વે કરેલાં પુણ્યનો ઉદય હોય તોજ તે મળે છે, નહિ તો ઉલટું મન, વચન, કાયાવડે બહુ ખેદ માત્ર જ તે મેળવે છે, કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયની સહાયવડે લક્ષ્મી મળે છે, તો પણુ તેના સંરક્ષણાદિક માટે રૌદ્રધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે, તેનાથી નરકના અંધારા કુવામાં પડવાનો જ સમય આવે છે. આમ મોહમૂઢ, સંસારી આત્મા કુટુંબના પોષણુની ચિંતાથી ઘણું ધન મેળવવાનો પ્રયાસ કરી અંતે મરીને અધોગતિમાં ઉપજે છે; અને ત્યારપછી પુણ્યહીન એવા પુત્રાદિકના હાથમાંથી ઓચિંતા કોઈ શત્રુઓ લક્ષ્મી લઈ લે છે. અને એ લક્ષ્મીવડે તે જે જે પાપ કર્મો આચરે છે તે પાપને આલોવ્યા વગર પર ભવમાં ગયેલા જીવને કડવું ફળ મળે છે, તેથી આલોક અને પરલોકમાં લક્ષ્મી દુઃખનાજ કારણુભૂત છે, તે મળે તેમાં કોણુ આનંદ પામે ?'

પણ જો તે સદગુરુનાં વચનથી સાતે ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીને વાપરે, તો તે સંસ્કારિત કરેલા વિષની માફક સફળ, ઈચ્છિત અને હિતકારી કર્મ બંધ કરાવનાર થાય છે. જેવી રીતે રૂપું કે સોહું, જળમાં ડૂબે છે ને રૂપાનું કે લોખંડનું પાત્ર જળમાં તરે છે, તેવી રીતે લક્ષ્મી પણ પાત્ર પ્રમાણે પહોળી કરીને ખર્ચી હોય તો તે સંસાર સમુદ્ર તરવામાં નાવ સમાન થાય છે. લક્ષ્મી દાનાદિકમાં ખર્ચવાથી ઉપકાર અને પુણ્યના નિમિત્તભૂત થાય છે, એવી શ્રીજિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા છે. વીતરાગની સેવા કરતાં પણ વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન કરવું તે વધારે શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે સેવાનું ફળ સ્વર્ગ છે, અને આજ્ઞા પાલનનું ફળ તો અવશ્ય મુક્તિ જ છે; તેથી જિનેશ્વરની આજ્ઞા અનુસાર દાનાદિક ધર્મના પાલનમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો, તે ઉપદેશનું રહસ્ય છે.'

આમ ફરમાવીને પૂ. આચાર્ય મહારાજ મૌન રહ્યા.

એટલે ધનસાર શ્રેષ્ઠી મસ્તક ઉપર અંજલિ જોડીને હૃદયમાં રહેલાં અનેક સંશયોનું નિરાકરણ કરવા ઉત્સુક બન્યા.

તેઓ પૂ. ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજને પૂછવા લાગ્યા; 'ભગવન્! કયા કર્મથી મારો આ પુત્ર ધન્યકુમાર અદ્ભુત એવી સર્વ સંપદાનું એકસ્થાન થયો ? વળી મારા ધનદત્તાદિક ત્રણે પુત્રો વિદ્વાન્ છતાં પણ અને વારંવાર સંપદા પામ્યા છતાં પણ નિર્ધન કેમ થઈ ગયા? ધન્યકુમારની સાથે તેમને સંયોગવિયોગ કેમ થયો ? વળી લોહને અગ્નિ સાથે સંયોગ વિયોગ થાય તેમ કર્મ પ્રમાણે તેઓને લક્ષ્મી કેમ મળી અને કેમ તેનો નાશ થઇ ગયો ? સતીઓમાં નામ ગણાવે તેવી આ શાલિભદ્રની બ્હેનને શીત, આતપ વગેરે વેદના કેમ સહવી પડી ? વળી તેને માથે માટી કેમ વહેવી પડી?' આ પ્રમાણે ધનસારે પ્રશ્નો પૂછ્યા, એટલે વિશુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વામી પૂ. સૂરિમહારાજે સર્વજીવોનાં લાભનું કારણ જાણીને ફરમાવ્યું;

૧૮ : ધન્યકુમારે પૂર્વભવમાં શું કર્યું ?

'મહાનુભાવો ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર અને અનિર્વચનીય છે ! કર્મથી શું શું નથી થતું ? જીવોની ગતિ, કર્મની પરિસ્થિતિ, પુદ્‌ગલ પર્યાયોનો આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ વગેરે જિનેશ્વરના આગમ વગર કોણ જાણવાને સમર્થ છે ? હું ધન્યકુમારના પૂર્વભવને કહું છું. તે તમે ધ્યાન દઈને સાંભળોઃ

'આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠાનપુર નગરમાં વિશ્વના દારિદ્રયથી જ ઘડાયેલી હોય તેવી એક અતિ દુઃખી દુર્ગતા વૃદ્ધા રહેતી હતી. પારકા ઘરમાં ખાંડવું, દળવું, લીંપવું, પાણી ભરવું વગેરે કાર્યો કરી અતિ-દુઃખથી તે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતી હતી. આ ડોશીને નિર્મળ આશયવાળો, વિનયી, ન્યાયવંત, દાન દેવાની રૂચિવાળો સુરૂચિ નામનો એક પુત્ર હતો. તે લોકોનાં વાછરડાઓને ચારીને આજીવિકા ચલાવતો હતો.'

આ પ્રમાણે અતિકષ્ટથી તેઓ બંને નિર્વાહ કરતાં હતાં. એકદા કોઈ પર્વના દિવસે વાછરડાને ચારીને તે બાળક ઘેર પાછો આવતો હતો, તે વખતે કેટલાક ઘરમાં ખીરનું ભોજન બનાવેલું ને તેને નાના બાળકો ખાતા હતા અને સ્પર્ધા કરતા હતા. એવું તેણે દીઠું.

પોતાના જ આંગણા પાસે રહેનાર એક બાળકને ખીર ખાતો દેખીને આ બાળકની દાઢ ગળવા લાગી, મોઢામાંથી પાણી છૂટવા લાગ્યું. પોતપોતાનાં ઘેરથી બહાર નીકળેલા બાળકો પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા;

'અરે ! તેં શું ખાધું ? એક કહ્યું: 'મેં ખીર ખાધી.' બીજો બોલ્યો; 'આજે અમુક પર્વનો દિવસ છે, તેથી ખીરજ ખાવી જોઇએ.' ત્યાર પછી વળી એક જણાએ તે ડોશીના પુત્ર સુરૂચિને પૂછ્યું; તેં શું ખાધું ?'

તેણે કહ્યું; 'ઘેંશ વગેરે મને મારી માએ જે આપ્યું તે ખાધું.'

ત્યારે તે બધા બાળકો હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યા; 'આજે ખીર વિના કેમ ચાલે ?'

સુરૂચિએ કહ્યું; 'મને મારી માએ જે ખાવા આપ્યું તે મેં ખાધું.'

ત્યારે એક કહ્યું; 'તારી મા પાસે જા, અને તેને કહે કે આજે પર્વનો દિવસ છે, તેથી ખીરનું ભોજન આપે.'

આ પ્રમાણે તે બાળકોની વાતો સાંભળીને સુરૂચિને ખીર ખાવાની ઈચ્છા થવાથી તે ઘેર ગયો અને પોતાની માને તેણે કહ્યું; મા, ! ઘી તથા ખાંડ વગેરે સહિત ખીરનું ભોજન આજે મને તુ આપ.'

માતાએ કહ્યું; 'અરે નિર્ધનને ખીર કયાંથી મળે ?'

તેણે કહ્યું; 'ગમે તેમ કરીને પણ આજે તો જરૂર દે.'

બાળકનું વચન સાંભળીને તે દુર્ગતા વૃદ્ધા વિચારવા લાગી; 'બાળકને સાચા ખોટાનું જ્ઞાન હોતું નથી.' કહ્યું છે કે:—

'વત્સ ! આપણાં ઘરમાં તો પેટ પૂરૂં ભરાય તેટલું ભોજન મળે તો તે ખીરજ છે. નિર્ધનોનું વાંછિત કયાંથી સફળ થાય ?' સુરૂચિ કહે છે; 'આજે પર્વના દિવસે ખીર વિના બીજું કાંઇ ખાવાનું હોયજ નહિ, તેથી ગમે તેમ કરીને ખીર દે.'

વૃદ્ધાએ વિચાર્યું; 'અહો ! આજે મારા મોટા પાપનો ઉદય થયો છે, આ બાળક કોઇ દિવસ કોઇ પણ ચીજ હઠથી માગતો નથી, તેને જે હું આપું છું તેજ ખાઇને જાય છે. આજે કોઈ સ્થળે દેખીને

અથવા સાંભળીને તેને તેની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેથી મારી પાસે આવીને માગણી કરે છે, પરંતુ હું કેવી નિર્ભાગીમાં પણ શેખરતુલ્ય છું કે આંધળીની એક લાકડીની જેવા આ બાળકની ક્ષીર માત્રના ભોજનની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાને પણ સમર્થ નથી; ધિક્કાર છે મારા અવતારને ! ! '

આમ વિચાર કરીને રાંકની જેમ પુત્રની સામું જોઇને તે રોવા લાગી, કારણ કે અબળા અને બાળકોને ઇચ્છા પૂર્ણ ન થાય ત્યારે રૂદન કરવું તેજ તેનું બળ છે. માતાને રોતી જોઇને બાળક પણ રોવા લાગ્યો.

તે બંનેને રોતાં સાંભળીને પાડોશીઓ ત્યાં આવ્યા.

તેઓએ પૂછ્યું; ' તમે બંને કેમ રૂવો છો ? તમારે દુઃખ શું છે તે કહો, જો તે દૂર થાય તેવું હશે તો અમે તમારૂં દુઃખ જરૂર ફેડી નાખશું.'

ત્યારે તે દુર્ગતાએ બાળકનો સમગ્ર વૃત્તાંત કહ્યો. અને કહ્યું કે 'મારા જેવી નિર્ભાગીની ઇચ્છા અપૂર્ણ રહે ત્યારે રોવું તેજ તેનું બલ છે.'

દુર્ગતાની આ દશા જાણીને તેના દુઃખથી દુઃખી થતાં તેઓએ કહ્યું; 'તમારા પુત્રને ક્ષીર માત્ર જોઇતી હોય તો તેની અપ્રાપ્તિનાં દુઃખથી તમે રોશો નહિ, તે તો અમારાથી સાધી શકાય તેવું કાર્ય છે.' પછી તેમાંથી એક બોલી; ' દુધ મારે ઘેર છે, તારે જોઇએ તેટલું લઇ જા.'

બીજી બોલી ' નિર્મળ અખંડ એવા શાલીના ચોખા મારે ઘેર છે, તે હું આપીશ, તે લઇ બાળકની ઈચ્છા પૂર્ણ કર.' ત્રીજી બોલી; ' અતિ ચોખ્ખી ગંગા નદીના કિનારાની રેતી જેવી ખાંડ હું આપીશ, તે લે.'

ચોથી બોલી; 'આજેજ લાવેલું સ્વચ્છ ઘી મારે ઘેર તૈયાર છે, તે હું આપીશ. તે લઇને આ બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કર.'

આમ તે પાડોશી બાઈઓનાં વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલી દુર્ગતા કહેવા લાગી; 'બ્હેનો ! કલ્પવૃક્ષતુલ્ય તમારી મારા ઉપર કૃપા થઇ, તેથી મારો મનોરથ સફળજ થયો એમ હું માનું છું.'

તેઓએ કહ્યું; 'હવે બધી સામગ્રી લઇ જાઓ, અને તાકીદે ખીર બનાવીને આ બાળકની ઇચ્છા પૂરી કરો કે જેથી તે બાળકનું મન પ્રસન્ન થાય.'

પછી તે વૃદ્ધા તેઓની પાસેથી દુધ, ખાંડ, ઇત્યાદિ સામગ્રી લઇ આવી અને તેણે ખીર બનાવી. કારણ કે, 'પુત્રનું હિત જોવામાં વત્સલ એવી માતા બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ કરતી નથી.' પછી પોતાના પુત્ર સુરુચિને બોલાવીને ભોજન કરવા માટે તેને બેસાડ્યો અને ખીરથી થાળી ભરી દઇને બાળકની આગળ મૂકી. બાળક પણ તે ક્ષીર બહુ ગરમ છે તેમ જાણીને હાથ વતી પવન નાખીને તેને ઠંડી કરવા લાગ્યો. માએ વિચાર્યું;

'આ મારો પુત્ર ઉજ્જવલ એવી ક્ષીર ખાય છે, તેથી મારો દૃષ્ટિદોષ તેને લાગો નહિં.' આથી વાત્સલ્યભાવે તે પાડોશીને ઘેર ચાલી ગઇ.

બાળક જ્યારે તે ધૂમાડા નીકળતી ગરમ ખીરને શીતળ કરતો હતો, તેટલામાં તેના ઘરની પડખે થઇને એક માસક્ષપણનું પારણું કરવાની ઇચ્છાવાળા મહાગુણનાસમુદ્ર ધર્મભૂષણ મુનિ ભિક્ષા માટે નીકળ્યા. સુરુચિ બાળકે તે મુનિ મહાત્માને ઘર પાસે થઇને જતા જોયા.

તપસ્વી મુનિનાં દર્શન થતાંજ તે બાળકને દાન આપવાની રૂચિ પૂર્વની કોઇ તેવી આરાધનાના જાગ્રત સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થઈ, તથા

તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો ! આજે સમસ્ત પાપ તથા સંતાપનો નાશ કરવામાં સમર્થ એવા આ મહામુનિ મારા ઘરનાં આંગણાની નજીક થઇને નીકળ્યા છે. જો મારા ભાગ્ય જાગ્યાં હોય તો મારા આમંત્રણ વડે તેઓ અહીં પધારે. સેંકડો વાર વિનંતિ કર્યા છતાં અને ભિક્ષા માટે અનેક શ્રેષ્ઠીઓ આમંત્રે છે, તે છતાં સાધુઓ તેમને ઘેર જતા નથી; જેનાં ભાગ્યનો ઉદય થયો હોય તેમને ઘેરજ તેઓ જાય છે. મારા આમંત્રણથી જો મારું ઘર પવિત્ર કરે તો તો બહુ ઉત્તમ થાય. જો મારા ભાગ્યવડે કોઈ રીતે તેઓ અત્રે પધારે તો ધન્ય પુરૂષોમાં પણ હું વિશેષ ધન્ય થાઉં.'

આમ બાળકપણામાં વર્તતા એવા તે સુરચિના આત્મામાં સ્વાભાવિક રીતેજ સુપાત્રભક્તિનો તેમજ બહુમાનપૂર્વક દાન દેવાનો ભાવ પ્રગટ થયો.

પછી હર્ષપૂર્વક તે મુનિની સન્મુખ જઇને અતિ ભક્તિથી તેમને અંજલિ જોડીને તે વિનંતિ કરવા લાગ્યો; 'હે મહાત્મા ! મારાં ઘરમાં શુદ્ધ અને નિર્દોષ આહાર છે, તેથી કૃપા કરીને આપનાં ચરણ વડે મારું ગૃહાંગણ પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે તે બાળકની અતિશય દાનભક્તિ જોઇને મુનિમહારાજે તેની વિનંતિ સ્વીકારી.

પછી તે બાળક મુનિમહારાજને પોતાનાં ઘેર લઇ ગયો, અને બહુ આનંદ તથા ભક્તિ વડે તેણે ખીરની ભરેલી થાળી ઉપાડીને મુનિએ ધરેલા પાત્રમાં એક ધારાથી બધી ખીર વહોરાવી દીધી. મુનિ પાછા વળ્યા એટલે આઠ પગલાં મુનિની પાછળ જઇને, ફરીથી તે મુનિને નમસ્કાર કરી તે અધિક સત્ત્વવંત બાળક પોતાના આત્માને કૃતકૃત્ય માનતો પાછો ફર્યો.

આનંદના સમૂહથી ઉભરાઈ જતા અંતઃકરણવાળા તે બાળકની

દાનના આનંદથી ક્ષુધા-તૃષા નાશ પામી ગઈ, એટલે તે ઘરમાં આવી થાળીના કાંઠા ઉપર ચોંટેલી ખીર ચાટવા લાગ્યો, અને આપેલ દાનની તે બાળક અનુમોદના કરવા લાગ્યો.

તેનાં પવિત્ર હૃદયમાં ભાવના પ્રગટી; 'અહો ! આજે બહુ સારૂં થયું, આજે મારા મહાન ભાગ્યનો ઉદય થયો, નહિંતો મારા જેવા રંકનાં ઘેર મુનિને દેવા યોગ્ય ઉત્તમ ખીર ક્યાંથી હોય ? વળી બરાબર સમયે મુનિનું આગમન ક્યાંથી હોય ? કદાચ આ તરફ પધારે તો પણ આવા મહાન શ્રેષ્ઠીઓને છોડીને મારાં ઘેર તેઓ ક્યાંથી પધારે ? વળી મારા જેવાં બાળકનાં નિમંત્રણ માત્રથીજ મારી વિનંતિ સ્વીકારીને તેઓ પધાર્યા; આવું અસંભવનીય ક્યાંથી બને ? ખરેખર ! આજે કોઇ મારા મહા પુણ્યનો ઉદય થયો કે જેથી વાદળાં વગર વૃષ્ટિ થઈ.'

આ પ્રમાણે વારંવાર અનુમોદન કરતાં તેણે મુનિદાનથી થયેલું પુણ્ય અનંતગણું વધાર્યું.

પછી અત્યંત પ્રમોદથી પાસે પડેલી થાળી તે ચાટતો હતો, તેવામાં પાડોશીને ઘેર ગયેલી તેની માતા આવી. તે થાળીને ચાટતા બાળકને જોઇને વિચારવા લાગી; ' અહો ! મારો બાળક એક થાળી ભરીને ખીર ખાઇ ગયો, તો પણ હજુ સુધી તેને તૃપ્તિ થઇ નહિં. હમેશાં મારો પુત્ર આટલી ભૂખ સહન કરતો હશે !'

આ પ્રમાણે તેને ભૂખ્યો જાણીને ફરીથી તેણે ખીર પીરસી. પરંતુ તે બાળક તો ભોજન કરતાં જે દાન અપાયું હતું તેનેજ બહુ માનવા લાગ્યો જેવી રીતે ધનવંત પુરૂષ વ્યાપારમાં રોકાયેલ મૂડી કરતાં વ્યાજે મૂકેલ ધનને વધારે માને છે, તેમ તે દાનને અધિક માનવા લાગ્યો. તે સુરૂચિ બાળકે અતિ બહુમાનપૂર્વક આપેલ દાન અને તેની અનુમોદનાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિને યોગ્ય તીવ્ર રસવાળું અને ભોગફળ આપનારૂં કર્મ તેણે ઉપાર્જ્યું.

.કુમારે પૂર્વભવમાં શું કર્યું ?

તે બાળકને અતિ માદક આહાર જમવાથી તે રાત્રેજ અજીર્ણ
અજીર્ણના દોષથી તેને તે રાત્રેજ વિસૂચિકા ઉત્પન્ન થઈ; તે
ચિકાની પીડાથી મુનિદાનને સંભારતો તે બાળક મૃત્યુ પામીને આ
। પુત્ર ધન્યકુમાર થયો છે.

મુનિદાનના પ્રભાવવડે તે યશ, મહાત્મ્ય તથા અદ્દભુત સંપદાનું
સ્થાન થયો છે. કહ્યું છે કે 'સારા ક્ષેત્રમાં વાવેલ ધાન્ય તો
ગણું થાય છે; પણ પાત્રમાં વાવેલું બીજ તો વડના બીજથી
વૃક્ષની જેમ અનંતગણું થાય છે.'

'ધન્યકુમારના ત્રણે બંધુઓએ કરેલા કર્મના પરિણામની વિચિ-
તા દેખાડનારો તેમના પૂર્વભવનો વૃતાંત હવે સાંભળો.'

આમ શ્રી ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજનાં વચન સાંભળીને ન
વર્ણવી શકાય તેવી વિચિત્રતાવાળા કર્મવિપાકથી ચિત્તમાં ચમત્કાર
પામી ધનસાર વગેરે શ્રોતાજનો 'તહત્તિ' કહીને બન્ને હાથ જોડી તેમનું
કથન સાંભળવા લાગ્યા.

સૂરિમહારાજે ફરમાવ્યું; 'સુગ્રામ નામના ગામમાં નજીક-નજીક
જેઓનાં ઘરો આવેલાં છે તેવા સંપત્તિરહિત થઇ ગયેલા ત્રણ કુળપુત્રો
રહેતા હતા, કે જેઓ પરસ્પરના મિત્રો હતા. તે ત્રણે ધનના અભા:
વથી અને અન્ય વ્યાપારાદિકમાં કાંઇ લાભ નહિ મળવાથી વગડામાં
જઇને ત્યાંથી કાષ્ટના ભારા લાવી આજીવિકા ચલાવતા હતા.

એક દિવસે ત્રણે જણા કાષ્ટ લાવવાને માટે પોતપોતાનાં ઘેરથી
ભાતું લઇને કાંબળ ઓઢી વગડામાં ગયા. તે વખતે ત્રીજા પહોરનો
આરંભ થયો ત્યારે ગ્રીષ્મ ઋતુ ચાલતી હોવાથી ઘણો સખ્ત તાપ
પડતો હતો, તેથી ભૂમિ તપી ગઈ હતી અને ઉગ્ર કિરણોથી લોકો
આકુળવ્યાકુળ થઈ જતા હતા.

તે અવસરે કોઇ ક્ષમાના સાગર એવા ક્ષમાસાગર નામના તપસ્વી મુનિમહાત્મા સંસારતાપનું નિવારણ કરવા પોતે કરેલા માસક્ષપણનું પારણું કરવા માટે કોઇક ગામમાં જવા સારૂ તે વનનાં રસ્તે થઇને નીકળ્યા. તાપથી શોષિત થઈ ગયેલા અંગોપાંગવાળા, માત્ર હાડકા અને ચામડીજ બાકી રહી છે તેવા અને ધર્મસ્વરૂપ એવા તે પરમ તપસ્વી મહર્ષિને જોઈ તેઓનાં હૃદયમાં નટનાં વૈરાગ્યની જેમ દાન આપવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઇ.

તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા; 'અહો ! આ મુનિ દૂરના વનમાંથી આવે છે. આવા સખ્ત તડકામાં મધ્યાન્હ સમયે રેતી બધી તપી ગઇ છે, તેવે વખતે અતિ દૂર ગામમાં તેઓ કેવી રીતે જશે ! ત્યાં પણ ઘેર ઘેર ભમતાં જો નિર્દોષ આહાર મળશે તો તે ગ્રહણ કરશે, નહિ તો ગ્રહણ કરશે નહિ; તેથી આપણી પાસે જે ભાતુ છે તે જો તેમને આપીએ તો બહુ ઉત્તમ થાય.'

આમ વિચારીને વિનયપૂર્વક મુનિને બોલાવી તે સર્વ ભાતું તેઓએ મુનિને વહોરાવ્યું. મુનિએ પણ શુદ્ધ આહાર જાણીને તે ગ્રહણ કર્યું અને 'ધર્મલાભ'રૂપી આશિષ આપીને સ્વસ્થાને ચાલ્યા ગયા.

અને હવે તે ત્રણેને સાંજ સુધી લાકડા માટે શ્રમ કરવાથી સવારે ખાધેલુ પચી ગયું, અને બહુ ભારે ક્ષુધાની વેદના થઇ એટલે તેઓ પરસ્પર પૂછવા લાગ્યા; 'અરે ભાઈ ! કાંઈ ખાવાનું રહ્યું છે કે નહિ ?' ત્યારે એક બોલ્યો; 'મુનિને બધું આપી દીધું છે.' પછી પેટમાં અત્યંત ક્ષુધા લાગેલી હતી છતાં તે સર્વે લાકડા ઉપાડીને પોતપોતાનાં ઘર તરફ ચાલ્યા. ત્યાં પણ નવો આહાર તૈયાર કર્યા વગર શું ખાય ! તેથી તે ત્રણે ક્ષુધાથી અત્યંત આકુળવ્યાકુળ થઇને બોલવા લાગ્યા; 'અરે ! આપણને તો મુનિને આપેલ દાનનું આજે આ ફળ પ્રાપ્ત થયું, કારણ કે આજે હમણાંજ મુનિદાનના પ્રભાવથી ક્ષુધાવડે આપણે

મરણ પામીશું. હવે પછી શું થશે તે તો અમે જાણતા નથી! હા! હા! આપણે તો આ સાધુથી નકામા છેતરાયા.'

'તે વખતે આપણા ત્રણમાંથી એકને પણ એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન ન થઈ કે જ્યારે પ્રબળ ક્ષુધા લાગશે ત્યારે આપણે શું ખાઇશું ? આ મુનિ તો હંમેશા તપશ્ચર્યા કરવાના અભ્યાસી હોવાથી એકાદ દિવસ વધારે થયો હોત તો પણ સૂકાઈ જાત નહીં. અને તપનો અભ્યાસ નહિ હોવાથી આપણને તો આજે મોટું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું ! હાથે કરીને પેટ ચોળીને શૂળ ઉભું કર્યું. આપણા જેવા કોણ મૂર્ખ હોય કે જે ઘર બાળીને તીર્થ કરે ?'

'આમ દાન આપ્યા પછી સત્ત્વ રહિત એવા તેઓએ ચાર વખત પશ્ચાતાપ કરવાવડે મુનિદાનનું ફળ અલ્પ કરી નાખ્યું. ભદ્ર ધનસાર શ્રેષ્ઠી ! તે ત્રણે આયુષ્ય સમાપ્ત કરી મરણ પામીને તમારા પુત્રો થયા, અને ચાર વખત ધન તથા વૈભવાદિકથી રહિત થયા.'

દાન આપ્યા પછી પશ્ચાત્તાપાદિ દોષથી તેઓ દોષિત થયા હતા, તેથી અહીં વારંવાર લક્ષ્મી મળી, પણ પાછા નિર્ધન થઈ ગયા. સર્વ અર્થને સાધતો દાનધર્મ જો દૂષિત થાય તો પણ મૂળથી તેનો નાશ થતો નથી, તેથી ધન્યકુમારની સાથે તેઓ જોડાયા ત્યારે તેમની લક્ષ્મી સ્થિર થઇ.

જે પાડોશી સ્ત્રીઓએ ધન્યકુમારના પૂર્વભવની માતાને અખંડ એવા અનુકંપાના અધ્યવસાયથી બાળકનું દુઃખ મટાડવાને માટે દૂધ, તાંદુલ, ખાંડ ને ઘી વગેરે આપ્યાં હતાં, તેઓ તે બાળકને સાધુને દાન આપતો દેખીને મનમાં આનંદ પામેલ હતા. અને "અહો ! આ બાળકની કેવી દાનરૂચિ છે ? કારણ કે અતિ મુશ્કેલીથી મળેલી ખીર પણ અખંડ ધારાએ તે મુનિમહારાજને વહોરાવી દે છે, તેથી આ બાળકને ધન્ય છે."

આ પ્રમાણે અનુમોદના કરી હતી પણ બાળકની માતા પાસે તેઓએ તે વાત કરી નહોતી, તેથી તેઓ ધન્યકુમારની લક્ષ્મીની ભોગવનારી પત્નીઓ થઈ છે. વળી આગલા ભવમાં વૈભવના ગર્વમાં સુભદ્રાએ પોતાની પ્રિય સખીને રોષથી કહ્યું હતું; 'અરે ! દાસી ! તારા માથે તો માટી જ ઉપાડવાની છે, તેથી તું માટી ઉપાડ.' આ પ્રમાણે આક્રોશ કર્યો હતો તે કર્મના વિપાકથી તે શાલિભદ્રની બહેન થઈ છતાં માટી વહન કરવાનું દુઃખ તેને ભોગવવું પડ્યું. કહ્યું છે કે, 'ભોગવ્યા વગર કરેલાં કર્મ છૂટી શકતા નથી.' અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે, 'આ ભવથી એકાણુમા ભવમાં મેં મારી શક્તિથી એક પુરુષને હણ્યો હતો, તે કર્મના ઉદયથી હે ભિક્ષુઓ ! મારો પગ વીંધાણો છે !' એટલે કોઇ પણ ભવમાં કરેલુ કર્મ જો નિકાચિત થયું હોય તો તે ભોગવવું પડે છે.'

આ પ્રમાણે ગુરૂમહારાજનાં વચનો સાંભળીને વૈરાગ્ય થવાથી ત્યાં કેટલાએક ભવ્ય જીવોએ સંવેગથી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું; કેટલાએ શ્રાવક ધર્મ સ્વીકાર્યો, કેટલાએ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું, કેટલાકે રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યવર્જન, બ્રહ્મચર્યાદિક સ્વીકાર્યાં. આમ ધર્મઘોષ આચાર્ય ભગવંતની દેશના સફળ થઇ.

જ્યારે દૃઢ મિથ્યાત્વવાસિત મનુષ્યો પાસે ધર્મદેશના વનમાં વિલાપતુલ્ય ખાલી જાય છે. કહ્યું છે કે, 'જેનો અર્થ સર્યો હોય તેને કહેવું, જે સાંભળીને ધારણ ન કરે અથવા સાંભળેજ નહિ તેને કહેવું, જેનું ચિત્ત ડોળાઇ ગયું હોય તેને કહેવું નિરર્થક છે.' તેથી તેઓને ઉપદેશ આપવો નહિ. નિપુણ શ્રોતાઓનો સંયોગ મળે તો વક્તા તથા શ્રોતા બંનેનું ચિત્ત ઉલ્લાસને પામે છે.

ધનસાર શ્રેષ્ઠી દેશના સાંભળી કર્મના વિપાકને સમજીને સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય ભાવ આવવાથી સૂરિમહારાજને નમસ્કાર કરીને કહેવા

લાગ્યા; 'ગુણના ભંડાર ! સંસારમાં અનાદિ ભવભ્રમણથી ઉદ્વિગ્ન થયેલો હું આપનાં શરણે આવ્યો છું, તેથી મારા ઉપર કૃપા કરીને મને ચારિત્રરૂપી પ્રવહણ આપો, કે જેથી તેના ઉપર બેસીને હું સંસાર-સમુદ્રનો પાર પામું; તેમ થવાથી આપને પણ મહાન યશ મળશે.'

ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું; 'દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. ધર્મકૃત્યમાં પ્રતિબંધ ન કરો.' પછી સર્વ પરિગ્રહને ત્યજી દઇને પોતાની પત્ની સહિત ધનસાર શેઠે તથા તેમના ત્રણ પુત્રો ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. પ્રિયાઓ સહિત ત્યાં આવેલા ધન્યકુમારે આચાર્ય મહારાજને તથા નૂતનદીક્ષિત માતા-પિતા, તથા ત્રણ બંધુઓ આદિને વંદન કરીને અશુભ કર્મોનો નાશ કરવાવાળો શ્રાદ્ધધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી ભક્તિથી મુનિઓને વારંવાર નમીને તેઓ પોતાનાં ઘેર આવ્યા.

ત્યારબાદ તે ધન્યકુમાર ગુરૂએ કહેલ પૂર્વ જન્મના દાનધર્મને સંભારતો વિશેષ વિશેષ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યો અને મુનિધર્મનો સ્વીકાર કરનાર પોતાના માતા-પિતા, તથા તપમાં મગ્ન થયેલા પોતાના ધનદત્ત આદિ વડિલ બંધુઓના ગુણોનું સ્મરણ કરતા, સ્તવના કરતા, જ્યેષ્ઠ બાંધવોને સ્તવતાં, અને પુણ્યના વિપાકને ભોગવતાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યાં.

હે ભવ્ય જીવો ! મુનીશ્વરને આપેલ દાનનું ફળ જુઓ ! જે દાનના પ્રભાવથી ધન્યકુમાર જ્યાં ગયા ત્યાં આગળથીજ મૂકી રાખેલા હોય તેમ અઢળક ભોગવિલાસો તેમને પ્રાપ્ત થયા. વળી નહિ બોલાવેલ છતાં પણ દેવતાઓએ ધન્યકુમારના મોટા ભાઇઓ પાસેથી ધન લઇ લીધું, ધન લઇને જતાં તેમને રોકયા, શિખામણ આપી, અનુકૂળ કર્યા, અને ન્યાયમાર્ગે પ્રવર્તાવ્યા. તેથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખ ઇચ્છતા મનુષ્યોએ જિનેશ્વરોના કહેલા દાનધર્મનાં આરાધનમાં ઉદ્યમ કરવો, કે જેથી સકળ અર્થની સિદ્ધિ થાય.

૧૯ : નેપાળના વ્યાપારીઓ રત્નકંબલો લાવ્યા :

એકદા રાજગૃહી નગરીમાં નેપાળ દેશથી કેટલાક વ્યાપારીઓ નેપાળ દેશમાં બનેલી સવાલાખ સોનામહોરોની કિંમતવાળી રત્નકંબળો લઇને વેચવા માટે આવ્યા.

'આ વસ્તુ રાજાને ભોગવવા લાયક છે' તેમ જાણીને તેઓ તે રત્નકંબળો લઇને શ્રેણિક મહારાજા પાસે ગયા; તેમને નમસ્કાર કરીને તેઓએ તે કંબળો તેને દેખાડી અને વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'સ્વામી ! આ રત્નકંબળો ત્રણે ઋતુઓમાં ઉપભોગના કાર્યમાં આવી શકે છે. વર્ષાઋતુમાં આ કામળીનાં તાણા-વાણાઓ પરસ્પર મળી જાય છે, તેથી વરસાદનું પાણી તેની ઉપર પડીને તરતજ ભૂમિ ઉપર પડી જાય છે, તેનાથી શરીરનો એક વાળ પણ ભીંજાતો નથી; વળી આ રત્નકંબળો કમળપત્રની માફક પાણીથી ભીંજાયેલી પણ રહેતી નથી-નિર્લેપ રહે છે.'

'શીતઋતુમાં તથા હેમંતઋતુમાં આ કંબળો ગરમી ધારણ કરે છે, એકજ વખત પહેરવાથી ક્ષણમાત્રમાં શરીર ઉપર પરસેવો થાય છે. વળી ઉન્હાળાની ઋતુમાં તે શીતળપણાને પામે છે. જ્યારે શરીરે પરસેવો થાય છે, ત્યારે ચંદનના વિલેપનની જેમ શરીરમાં શીતળતા ઉત્પન્ન કરે છે. જ્યારે આ કામળીઓ મેલી થઇ જાય છે, ત્યારે સોનાની જેમ અગ્નિમાં નાખવાથી ચોખ્ખી અને નિર્મળ થાય છે, તેથીજ વસ્ત્રોમાં આ રત્ન તુલ્ય છે તેવી તેની ખ્યાતિ થયેલી છે.'

શ્રેણિક રાજાએ રત્નકંબળોની આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળીને પૂછ્યું; 'આનું મૂલ્ય શું છે ?'

તેઓએ કહ્યું; 'એકેકની કિંમત સવા લાખ સોનામહોરો છે.'

આ પ્રમાણે તે વ્યાપારીઓના મુખેથી તેની કિંમત સાંભળીને રાજાનાં મનમાં આશ્ચર્ય થયું.

તેથી તેણે જવાબમાં કહ્યું; 'અરે પરદેશી વ્યાપારીઓ ! બહુ મૂલ્યવાળી આ કંબળો અમે ખરીદી શકીએ નહિ. કેવલ રત્નકંબલ ખાતર સવા લાખ સોનામહોરોનો વ્યય કરવો તે પ્રજાપાલક રાજા તરીકે રાજ્ય કે અમારી શોભા નહિ. બીજું; જ્યારે આ કામલી પહેરીએ ત્યારે ભરવાડ જેવો વેશ લાગે, તેથી ઉત્તમ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓને આ રત્નકંબળો પહેરવી તે શોભા આપનારૂં નથી. તેના ગુણો તો જે જાણતા હોય તેજ જાણે, પણ તે પહેરવાથી બધા લોકો તુચ્છ જાતિપણું તો કહેજ, તેથી તે કંબળો લેવાથી સર્યું, આ ખરીદવાની અમારી ઇચ્છા નથી. વળી રાજ્યનાં રક્ષણ માટે લાખો સોનામહોરોથી અશ્વ, હાથી અને નરરત્નાદિકનો જો સંગ્રહ કરીએ તો તે દ્વારા યુદ્ધાદિકમાં વિજય પ્રાપ્ત થાય, એ રીતે રાજ્યનું રક્ષણ થાય. આ કંબળોમાં રાજ્ય રક્ષણ કરવાનું શું સામર્થ્ય છે ? જેથી કેવલ અમારા ઉપભોગ માટે લાખો સુવર્ણ મુદ્રાઓનો નિરર્થક વ્યય કરીએ !'

શ્રેણિક મહારાજાનાં આ વચનોને સાંભળીને તે વ્યાપારીઓ વિલખા થઇ ગયા, અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉત્સાહ રહિત થયેલા તેઓ ઉઠ્યા; ત્યાંથી પોતાનાં ઉતારે જતાં પરસ્પર વ્યાપારની વાતો કરતાં શાલિભદ્રના મહેલની નીચે થઇને તેઓ નીકળ્યા.

તેઓ પરસ્પર બોલતા હતા; 'ભાઇઓ ! આવા મોટા નગરમાં પણ આ કંબળો વેચાણી નહિ, તો પછી આનાથી મોટું નગર બીજું

કર્યું છે કે જ્યાં આ રત્નકંબળો વેચી શકાશે? મહારાજાધિરાજ શ્રેણિક જેવા પણ આ ખરીદવાને અશક્ત દેખાયા, તો પછી આ દેશમાં હવે કોણ ખરીદવાનું હતું!'

આ પ્રમાણે બોલતા તેઓ જતા હતા. આ અવસરે શાલિભદ્રની માતા ભદ્રા શેઠાણી દાસીના સમૂહથી પરવરેલા ગોખમાં બેઠા હતા, અને નગરચર્ચા જોતા હતા.

આ વ્યાપારીઓનાં આવાં વચનો તેમણે સાંભળ્યાં કે તરત જ તેમણે પોતાની દાસીને કહ્યું; ' રે દાસી ! સત્વર જા અને આ પરદેશી વ્યાપારીઓ જાય છે, તે બધાયને અહીં લઇ આવ.'

આમ ભદ્રા શેઠાણીની આજ્ઞા થવાથી તે દાસી દોડતી જઇને તે વ્યાપારીઓને કહેવા લાગી; ' મારા શેઠાણી તમને બોલાવે છે, તેથી તમે તેમની પાસે ચાલો.'

તે સાંભળી એક વાચાળ વ્યાપારી બોલ્યો; 'અમારે શું કામ પડયું કે, તારી શેઠાણી અમને બોલાવે છે ! અમે ત્યાં આવીને શું કરીએ ! અમારી વસ્તુઓ તમારા રાજા પણ ખરીદવાને શક્તિમાન થયા નહિ, તો તારી શેઠાણી શું ખરીદવાની હતી ?'

દાસીએ કહ્યું; ' તમારા જેવા ઘણા વ્યાપારીઓ અમારા ભદ્રા શેઠાણીના મહેલમા આવ્યા છે, અને આવે છે તે બધાયે પોતપોતાનાં ભાગ્ય પ્રમાણે લાભ મેળવીને જાય છે, કોઈ ખાલી હાથે પાછા જતા નથી. તમે તો કોઈ નવી જાતના વ્યાપારી દેખાઓ છો; વ્યાપારની રીત પણ જાણતા નથી. અનેકને દેખાડીએ, ત્યારે કોઈ એક ઘરાક મળે, પણ માલ ન દેખાડીએ તો કોઈ ઘરાક મળતુંજ નથી' તે સાંભળીને તેમાંથી એક બીજો વ્યાપારી પેલા વ્યાપારી પ્રત્યે બોલ્યો; ' ભાઈ ! આમ નિરર્થક શું બકબક કરે છે? આપણે તો વ્યાપારી છીએ, વેચવા કાઢેલી ચીજો સેંકડો માણસો જુએ ત્યારેજ કોઇ ઘરાક મળે, તેમાં રોષ શો !'

પછી તેણે દાસીને કહ્યું; 'બહેન! આગળ ચાલ! તારી શેઠાણીની પાસે આવીએ છીએ.'

આમ કહીને દાસી સાથે તેઓ ભદ્રા શેઠાણીનાં ઘેર આવ્યા. તેઓ શેઠાણીના મહેલમાં પેઠા અને અહીંતહીં સુવર્ણ, રૂપું તથા રત્નાદિકના ગૃહને શોભાવનારા તોરણો તથા પુતળીઓ વગેરે જોઇને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા.

તેઓ વિચારવા લાગ્યા; 'શું આ તે માનવોને રહેવાનો મહેલ છે કે શું આ દેવમંદિર છે? ઘરના પ્રવેશદ્વારમાંજ આવી ઋદ્ધિનો વિસ્તાર કરેલો છે, તો પછી ઘરની અંદરના ભાગમાં કેવી શોભા હશે? ખરેખર આ શેઠાણી રત્નકંબળો જરૂર ખરીદશે.'

આમ વિચારતાં તેઓ બીજે માળે ગયા. સ્થળે સ્થળે સૂર્યના તાપની જેમ રત્નથી શોભતું ઘર જોતાં જોતાં તેઓ ભદ્રા માતા પાસે પહોંચ્યા.

ભદ્રાએ પણ આદરપૂર્વક શિષ્ટાચાર કરીને તેમને બેસાડ્યા અને પૂછ્યું; 'તમે શું માલ લાવ્યા છો?'

'રત્નકંબળો'

'તે કેવી છે?'

એટલે તે વ્યાપારીઓએ પોતાના માણસોના ખભેથી ગાંસડીઓ ઉતારીને તે રત્નકંબલો ભદ્રા શેઠાણીને દેખાડી. તે જોઇ ભદ્રા માતાએ પૂછ્યું; 'આના કેવા ગુણો છે?'

જવાબમાં વ્યાપારીઓએ પૂર્વની જેમ વિસ્તારથી રત્નકાંબળીના ગુણો વર્ણવી બતાવ્યા.

ભદ્રાએ પૂછ્યું; 'આની કિંમત શું છે?'

તેઓએ કહ્યું; 'એકેકની સવાલાખ સોનામહોર કિંમત છે.'

'મારા પુત્રને બત્રીશ પત્નીઓ છે, તે દરેકને એકેક આપવા માટે મારે આવી બત્રીશ જોઈએ છીએ, અને તમે તો સોળજ લાવ્યા છો, તેથી શું કરૂં ? હવે તેને ફાડીને બે બે કકડા કરી આપો, તેથી મારી બધી વહુઓને એકેક આપીશ.'

ભદ્રા શેઠાણીનાં વચનને સાંભળીને નેપાળદેશના વ્યાપારીઓ વિસ્મય પામ્યા અને પરસ્પર કાનને અડીને તેઓ બોલવા લાગ્યા; 'શું આ શેઠાણીને વાયુ થયું હશે કે ચિત્તભ્રમ થયો હશે ? મગધદેશના રાજા શ્રેણિક જેવા જ્યારે એક પણ રત્નકંબલ ખરીદવાને સમર્થ થયા નહિ, ત્યારે આ શેઠાણી તો કહે છે બત્રીશ કેમ ન લાવ્યા ? અને આ રત્નકંબલના બે ટુકડા કરવાનું ઉપરથી કહે છે પણ આપણે આમ કેમ કરી શકીએ ? તે કદાચ આપણો માલ ન ખરીદે તો શું થાય ?

બીજા વ્યાપારીએ કહ્યું; 'તેમાં ચિંતા શું કરો છો ? તેના કહેવા માત્રથીજ આપણે ક્યાં કકડા કરી નાંખીએ છીએ ? પ્રથમ તો પૈસા ક્યાં છે ! તેઓ જ્યારે આપણને મૂલ્ય જેટલા પૈસા આપશે; એટલે પછી જેમ તેઓ કહેશે તેમ આપણે કરીશું." આમ નક્કી કરીને તેઓએ ભદ્રા શેઠાણીને કહ્યું; 'માતાજી ! અમે પરદેશી છીએ, ઘેર જવાને આતુર છીએ, તેથી ઉધારે વ્યાપાર કરતા નથી, રોકડે રૂપિયેજ વ્યાપાર કરીએ છીએ, તેથી અમને એનું મૂલ્ય આપો; પછી તમને જેમ અનૂકુળતા હશે તેમ કકડા કરી આપીશું.' તે સાંભળીને વ્યાપારીઓની અધીરાઈ જાણી ભદ્રા શેઠાણી જરાક હસ્યા અને ભંડારીને આદેશ કર્યો.

'વ્યાપારીઓ પ્રસન્ન થાય તે પ્રમાણે આ સોળ રત્નકંબલોના વીશ લાખ સોનામહોરો તેમને આપો.'

આથી ભંડારીએ તે વ્યાપારીઓને બોલાવ્યા, તેમને લઈને તેણે લક્ષ્મીગૃહમાં જઈને લક્ષ્મીગૃહનું દ્વાર ઉઘાડયું. વ્યાપારીઓ અંદર જઈને આસપાસ જોવા લાગ્યા.

તે વ્યાપારીઓએ ભદ્રા શેઠાણીના ધનભંડારમાં જોયું તો તેઓ અપાર આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. તે ભંડારમાં એક તરફ રૂપિયાના અગણિત ઢગલા પડેલા હતા, બીજી બાજુ સોનામહોરોના ઢગલા હતા. ત્રીજી બાજુ રત્નોના ઢગલા આમ તેમ પડેલા હતા, વળી ઠેકાણે ઠેકાણે માણિકયાદિકના અનેક ઢગલા પડેલા હતા, વળી એક બાજુ મોતીના કોઠારો ભરેલા હતા, બીજી બાજુ સોનાના, એક બાજુ નીલમ–માણિક્યાદિ રત્નોના તથા એક બાજુ વૈડુર્ય, વિદ્રુમ, પીરોજા તથા મરકત મણિના કોઠારો ભરેલા હતા. આ પ્રમાણે ચોરાશી જાતિનાં રત્નોની અગણિત સંખ્યા દેખીને વિસ્મય પામેલા તેઓ વિચારવા લાગ્યા; 'શું આ તે સાચું છે કે સ્વપ્ન છે? ઇંદ્રજાળ છે કે દેવ માયા છે? આ શું છે? આ લક્ષ્મીનો જે સ્વામી હશે તે કેવો હશે? અહો! તેનું પુણ્ય કેટ–કેટલું પ્રબળ હશે? આ ધનનો સ્વામી જે વિચારે તે કરી શકે તેમ છે આ રાજગૃહી નગરીને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા ધનકુબેર શ્રેષ્ઠીવર્યો વસે છે. આ નગરનું 'રાજગૃહ' એવું નામ સાર્થક છે.'

પછી તેઓને સોળ રત્નકંબલોનું વીસ લાખ સુવર્ણમુદ્રા ધન ભંડારીએ આપ્યું. ધન લઇને તેઓ મનમાં વિચારવા લાગ્યા; 'આપણે અજ્ઞાનતાથી નાણાની અધીરાઈ બતાવી તે સારૂં કર્યું નહિ.'

આ પ્રમાણે મનમાં શરમાતા તેઓ ભદ્રામાતા પાસે ગયા. ભદ્રાએ પૂછ્યું; 'તમને ઇચ્છિત દ્રવ્ય મળ્યું?'

તેઓએ કહ્યું; 'તમારી કૃપાથી શું મળતું નથી!' ભદ્રાએ ફરીથી કહ્યું; 'એકેક રત્નકંબળના બબ્બે સરખા ખંડ કરી આપો, કારણ કે મારા પુત્રને બત્રીશ પત્નીઓ છે, અને રત્નકંબળ સોળ છે, તેથી તેઓ સર્વને કેવી રીતે થઇ રહે? તેથી હું તેના બબ્બે ખંડ કરાવું છું'

તે સાંભળીને વ્યાપારીઓ ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા અને વિચારવા લાગ્યા; 'અહો આનું પુણ્યબળ કેવું છે! જો કોઈ મહા મહેનતે એક

રત્નકંબળ ખરીદે, તો જીવની માફક તેને સાચવી રાખે અને ઉત્સવાદિકના પ્રસંગે તે વાપરે. આ તો પહેલેથીજ ટુકડા કરાવી નાંખે છે, તેમાં તેને કાંઇ વિચાર પણ થતો નથી ! ! અહો ! આ સંસારમાં દ્રવ્યાર્જન કરનાર તથા દ્રવ્ય ભોગવનાર બન્ને વચ્ચે જે મોટું અંતર રહેલુ છે, તે યથાર્થ છે, તેમજ 'બહુરત્ના વસુંધરા' એ ઉક્તિ ખરેખર સાચી છે.'

આમ વિચારી તે વ્યાપારીઓએ બધી રત્નકંબળોના બે બે ખંડ કરી લઇને ભદ્રા શેઠાણીને આપ્યા, ને તેઓ શાલિભદ્રનાં પુણ્યનું વર્ણન કરતાં પોતાના આવાસસ્થાને ગયા.

ભદ્રાએ ન્હાવાના સમયે બત્રીશ રત્નકંબળનાં બત્રીશ ખરી બત્રીશ વહુઓ માટે દાસીના હાથમાં આપ્યા. દાસી તે કટકાઓ લઇને ન્હાવાના સ્થળે ગઇ. દરેક વહુને એકેક કટકો આપ્યો. તેઓએ પૂછ્યું; 'આ શું છે ? આને અમે શું કરીએ ?'

દાસીએ કહ્યું; 'આજે પરદેશી વ્યાપારીઓ સવા સવા લાખ સોનામહોરોની કિંમતવાળા સોળ રત્નકંબળો લઇને માતાની પાસે આવ્યા હતા. તેઓએ આ કંબળો માતાને દેખાડી; માતાએ પૂછ્યું; 'બત્રીશ લાવી આપો' તેઓએ કહ્યુ કે, 'માતા ! આ કાંઈ જ્યાં ત્યાં બનતી નથી. નેપાળ દેશમાં બળતા લાકડાઓમાં કોઈ વખત ઉષ્ણ યોનિવાળા ઉંદરો ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓની રૂંવાટીઓ ગ્રહણ કરીને આ બનાવાય છે. ત્રણે ઋતુઓમાં તે સુખ આપે છે, માટે માતાજીએ એકેકના સવાલાખ સોનૈયા આપીને તે સોળ ગ્રહણ કરી છે, ને તેના ટુકડા તમને મોકલાવેલ છે.' આ વચનો સાંભળી તેઓએ કહ્યું; 'આ અમે પહેરી શકીશું નહિ'' કહીને ટુકડાઓથી પગ લૂંછી તે બધાયને નિર્માલ્યના કુવામાં ફેંકી દીધા.

ભદ્રાએ આ હકીકત જાણી ત્યારે કહ્યું; 'દેવદૂષ્ય જેવા સુકોમલ વસ્ત્રોની પાસે આ કાંબળો શા હિસાબમાં ?'

૨૦ : શાલિભદ્રને મગધેશ્વરનું આમંત્રણ

મગધનરેશ શ્રેણિકરાજાની ચિલ્લણા પટ્ટરાણીએ રત્નકંબળની વાત જ્યારે જાણી, ત્યારે તેણે રીસપૂર્વક રાજાને કહ્યું; 'તમારો સ્નેહસંબંધ જોયો ? જે જે નવી વસ્તુ પરદેશથી તમારી પાસે આવે છે તે તમે જોઇને દ્રવ્ય ખર્ચવાના ભીરૂપણાથી બહારથીજ તેને પાછી મોકલી આપો છો, અહીં અંતઃપુરમાં તો જોવા માટે પણ મોકલતા નથી. આમ કરવાનું તાત્પર્ય હું જાણું છું. તમે એમ ધારો છો કે 'જો અંતઃપુરમાં દેખાડીશ તો અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ તે માગશે, ત્યારે વળી ખર્ચ કરવો પડશે.' આ પ્રમાણે કૃપણતાના દોષથી બહારથીજ તમે તેવી વસ્તુઓ પાછી મોકલાવી આપો છો; પણ સ્નેહની આ રીત નથી! કારણ કે છએ ઋતુમાં સુખ આપનાર રત્નકંબળો વેચાવા આવી હતી, તે પણ તમેજ જોઇને પાછી મોકલાવી દીધી. તેમાંથી અમારે માટે એક પણ કંબલ વેચાતી લીધી નહિ, તેથી તમારો મારા ઉપરનો સ્નેહ કૃત્રિમજ છે એમ જણાય છે.'

રાજાએ કહ્યું; 'અરે! એમાં કૃપણતા બિલકુલ નથી. મેં તો એમ વિચાર્યું કે 'તે વસ્તુ નવી છે તે સાચું છે, પણ તેનો સ્પર્શ કર્કશ હોવાથી રાણીને પહેરવામાં અને ઉપભોગ લેવામાં તે કંબળ ચિત્તને પ્રસન્નકારી નહિ થાય તે હેતુથી મેં તે પાછી વાળી હતી, દ્રવ્યવ્યયના ભીરૂપણાથી પાછી મોકલી નહોતી.'

રાણીએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'જો તમારાં અંતઃકરણમાં તેમજ હોય તો એક તો મંગાવીને મને આપો. તે નહિ આવે ત્યાં સુધી હું ભોજન કરીશ નહિ.'

આ પ્રમાણે પટરાણી ચિલ્લણા હઠથી આગ્રહ ધરીને રીસાઇને બેઠી.

રાજાએ પણ તેનો અત્યાગ્રહ જાણીને રાજસભામાં આવી અભયકુમારને કહ્યું; 'બાળક તથા સ્ત્રીની હઠ દુર્નિવાર્ય હોય છે, તેથી ગમે તેમ કરીને એક રત્નકંબળ મંગાવી આપ.'

આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થવાથી તેમણે એક વાક્ચાતુર્યવાળા પ્રતિહારીને તે વ્યાપારીઓ પાસે મોકલ્યો.

તે કંબળના વ્યાપારીઓ પાસે જઇને બોલ્યો 'મહાનુભાવો! મગધાધિપ સ્વમુખે આજ્ઞા કરે છે, કે 'સવા લાખ દ્રવ્ય લઇને એક રત્નકંબળ અમને આપો. હું રોકડું મૂલ્ય લઇને જ લેવા આવ્યો છું.' તે સાંભળીને સન્માનપૂર્વક વ્યાપારીઓએ ઉત્તર આપ્યો; 'અરે ભદ્ર! રાજાને અમારા બહુમાનપૂર્વક પ્રણામ કહેજો અને વિનંતિપૂર્વક જણાવજો કે 'સ્વામીએ જે એક રત્નકંબળ મંગાવી તે અમારા ઉપર મોટી કૃપા કરી છે, પરંતુ અમે સ્વામીને નમન કરીને ઉતારે જતા હતા, ત્યારે શાલિભદ્ર શ્રેષ્ઠીના મહેલની નીચે થઇને જતાં 'અમો પરદેશી વ્યાપારીઓ છીએ' તેમ જાણીને શાલિભદ્રની માતાએ અમને બોલાવ્યા અને પૂછ્યું કે, 'તમે શુ વસ્તુઓ વેચવા આવ્યા છો?' તેમના પૂછવાથી અમે તેમને રત્નકંબળો દેખાડી. તે શેઠાણીએ અમે માગ્યું તેટલું મૂલ્ય આપીને તે સર્વે ખરીદી લીધી છે. હવે અમારી પાસે એક પણ કામળ રહી નથી, તેથી શું આપીએ? આ સેવકો તો પહેલેથીજ આશા રાખીને આપનાં ચરણ પાસે આવ્યા હતા, તે વખતે આપે જરા પણ ઇચ્છા દેખાડી નહિ, તેથી અમે તે કંબળો

તેમને વેચાતી આપી દીધી; પરંતુ આવા રાજાની છત્રછાયાને પણ ધન્ય છે કે જ્યાં આવાં મોટા શ્રેષ્ઠીઓ વસે છે; કારણ કે એમાંના ફક્ત એક શ્રેષ્ઠીએ પરદેશથી અમારી લાવેલી મહામૂલ્યવાન બધી રત્નકંબળો ખરીદી લઇને અમારો પ્રયાસ સફળ કર્યો. બીજી જે કાંઈ મહારાજા આજ્ઞા કરે તે અમે સ્વીકારવાને તૈયાર છીએ.'

આમ પ્રત્યુત્તર આપીને અને સન્માન કરીને તે પ્રતિહારીને તેઓએ વિસર્જન કર્યો.

પ્રતિહારીએ રાજા પાસે જઇને સાંભળેલી બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને શ્રેણિક મહારાજ અને અભયકુમારે એક પ્રધાનને શાલિભદ્રની માતા પાસે મોકલ્યો.

દેવવિમાન જેવું શાલિભદ્રનું ભવન જોતો તે પ્રધાન ભદ્રાશેઠાણી પાસે ગયો. ભદ્રાએ અતિ આદર અને સન્માનપૂર્વક યોગ્ય આસન ઉપર તેને બેસાડ્યો અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું.

તેણે કહ્યું, 'તમે જે રત્નકંબળો ખરીદી છે, તેમાંથી એક કંબળ 'જે દ્રવ્ય બેઠું હોય તે લઇને આપો' તેમ મહારાજે કહેવરાવ્યું છે. મહારાણી ચિલ્લણાદેવીની ઇચ્છાને વશ થઇ મહારાજાએ તેમના માટે રત્નકંબળ મંગાવી છે.'

મહારાજા શ્રેણિકના પ્રધાનની આ વાત સાંભળી ભદ્રાએ વિનયપૂર્વક મધુરભાષામાં જણાવ્યું; કે 'આ ધન, ધાન્ય, ગૃહાદિક બધું મહારાજાનુંજ છે, તેથી મૂલ્યનું શું પ્રયોજન છે? મૂલ્ય માગવું તે પણ અનુચિત છે. જો કોઇ પારકા હોત તો તો મૂલ્ય કહેવાપણું રહે. જો મહારાજાના કામમાં અમારી કોઈ પણ વસ્તુ આવે તો અમારો મોટો ભાગ્યોદય કહેવાય. મહારાજાની આજ્ઞાને અનુકૂળ રહીનેજ જો સેવકો કાર્ય સાધે, તો તેનાં સર્વ કાર્યો સફળ થાય છે. આવી સેંકડો રત્નકંબળો મહારાજાને લુંછણું કરીને ફેંકી દેવાય. સેવકના ઘરમાં

રહેલી કોઇ પણ વસ્તુ જો સ્વામીના ઉપયોગમાં આવે, તો તેથી વધારે સારૂં શું ? તે દિવસ ધન્ય છે કે જે દિવસે અમારી વસ્તુ સ્વામીનાં ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી થાય, પણ હું શું કરૂં ? આ રત્નકંબળનો મહારાજને ખપ પડશે એવું મેં પૂર્વે જાણ્યું નહોતું. તે સોળે રત્નકંબળોનાં દરેકનાં બબ્બે ખંડ કરીને મેં શાલિભદ્રની બત્રીશ સ્ત્રીઓને આપી દીધા છે. તેઓએ પણ 'આ રત્નકંબળમાં શું શોભા છે !' એમ જાણી તેનો અનાદર કરીને જ્યારે સ્નાન કરીને તેઓ ઉઠી ત્યારે તે કટકાઓવડે પગ લુંછીને તેઓએ ફેંકી દીધા છે. આપ આવો અને જુઓ, નિર્માલ્ય કુઇમાં તે હજુ પણ પડેલા છે. હજુ પણ જો તેને અગ્નિમાં તપાવીએ, તો તે મળ રહિત શુદ્ધ થાય તેમ છે, પરંતુ નિર્માલ્યપણાને પામેલી–ભોગથી ઉતરેલી વસ્તુની હું મહારાજાને ભેટ કેમ કરી શકું ? જે ચીજ વાપરેલી ન હોય તેજ રાજા પાસે ધરાય, વાપરેલી વસ્તુ ધરવી તે યોગ્ય નથી; વળી પ્રણામપૂર્વક રાજા પાસે મેં કહેલી વિજ્ઞપ્તિ કરજો. અને બીજી જો કોઇ વસ્તુનો મહારાજાને ખપ હોય, તે ખુશીથી મંગાવે; બધી વસ્તુ મહારાજાનેજ આધીન છે.'

ભદ્રા શેઠાણીનાં મુખેથી પ્રસન્ન હૃદયની મધુર ભાષાની આ હકીકત સાંભળીને મંત્રી આનંદ પામ્યો. ત્યારબાદ ભદ્રાએ ઉત્તમ તાંબુળ વસ્ત્રાદિકવડે મંત્રીનું સન્માન કરી તથા શિષ્ટાચારપૂર્વક તેને પ્રસન્ન કરી વિસર્જન કર્યો.

પ્રધાને મહારાજા શ્રેણિક તથા મંત્રીશ્વર અભયકુમાર પાસે જઇને વિનયપૂર્વક બધી હકીકત નિવેદન કરી.

તે સાંભળીને રાજા અને અભયકુમાર વિસ્મિત થયા અને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા. શ્રેણિક રાજા પોતાનાં મનમાં વિચારવા લાગ્યા; 'અહો ! કેવી અનિર્વચનીય પુણ્યની ગતિ છે ! પુણ્યપુણ્યમાં પણ મોટું અંતર છે. હું સ્વામી રાજા છું, આ મારા સેવક છે, પણ મારા ને તેના પુણ્યમાં મોટું અંતર છે; કારણ કે આ સેવક થઇને પણ એક

દિવસ માત્રમાં જે ભોગવી શકે છે, તે આખા વરસે પણ હું ભોગવવા સમર્થ નથી. મારે એક રત્નકંબળ લેતાં વિચાર થઇ પડતો હતો અને આ શ્રેષ્ઠીએ સોળે રત્નકંબળો ખરીદીને જીર્ણ વસ્ત્રની જેમ તેનાં પગલૂં-છણાં કરીને તે ફેંકી પણ દીધાં; પરંતુ એક વાતે હું પણ ધન્ય છું, કૃતાર્થ છું કે મારા રાજ્યમાં આવા અનુપમ ભોગપુણ્યને ભોગવનારા ભાગ્ય-શાળીઓ રહે છે, અને સુખ વિલાસ કરે છે, તેથી મારૂં જીવન સફલ છે, આવું ભોગેશ્વરપણું તો પૂર્વ જન્મમાં કરેલી શ્રી જિનમાર્ગને અનુસર-નારી શુદ્ધ તપશ્ચર્યા અને દાનાદિકના ફળરૂપ હોય છે, તેથી એવી આરાધના કરનારનાં હું દર્શન કરૂં, તે કેવો છે તેને જોઉં. અતિ-પુણ્યવંતનાં દર્શન કરવાથી પણ દિવસ સફળ થાય છે,'

આ પ્રમાણે વિચારીને મહારાજાએ અભયકુમારને કહ્યું; 'તું ભદ્રામાતાનાં ઘેર જા, અને મિષ્ટ વચનો વડે તેને આનંદિત કરીને સન્માનપૂર્વક બહુ પ્રયત્ન વડે, તેના પુત્ર શાલિભદ્રને સુખ ઉપજે તેવા સુખાસનમાં બેસાડીને દિવ્ય વાજિંત્ર આગળ વાગતાં હોય તેમ આડંબરપૂર્વક અહીં તેડી લાવ, કે જેથી પુણ્યશાલી એવા તેના હું દર્શન કરૂં' રાજાની આજ્ઞા થવાથી કેટલાક પરિવારને સાથે લઇને અભયકુમાર હર્ષપૂર્વક શાલિભદ્રનાં ઘેર ગયા.

સેવકોએ અભયકુમારનાં આવાગમનની હકીકત ભદ્રા શેઠાણીને જણાવી હતી. ભદ્રા પણ પોતાના આવાસની નજીકમાં તરત જ ઘણી સખીઓ તથા દાસીઓથી પરવરેલા પોતાના ઘરના આંગણાથી સો ડગલા સામા ગયા. ત્યાં જઇ અતિ આદરપૂર્વક લૂંછણા કરીને અભ-યકુમારને ઘરમાં તેડી ગયા.

પછી ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને અદ્‌ભુત એવી જુદા જુદા દેશોમાં બનેલી વસ્તુઓ ભેટણામાં ધરી અને પુષ્પ, તાંબુલ, અત્તર વગેરેથી શિષ્ટાચાર દેખાડીને બે હાથ જોડી ભદ્રાએ કહ્યું; કે 'આજે

અમારો મહાન પુણ્યનો ઉદય થયો છે, આજનો દિવસ સુંદર છે, આજે અમારા મનોરથો પૂર્ણ થયા છે, કારણ કે આપ મહામંત્રીશ્વરે પોતે પોતાનાં ચરણોના સ્પર્શથી અમારું ઘર પાવન કર્યું છે. આપે આટલો શ્રમ શામાટે લીધો ? ત્યાં રાજદ્વારે રહીને જ આજ્ઞા કેમ ન કરી ?'

ભદ્રાના આવા વિનય, ઔચિત્ય તેમજ ભક્તિભાવ ભર્યા કથનને સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું; 'તમે કહ્યું તે સાચું, હું જાણું છું કે તમારા જેવા કુલીન પ્રજાજનોની તેજ રીત છે, પરંતુ મારે પણ મહારાજાનો આદેશ પ્રમાણે કરવાનો છે. મહા પ્રસન્ન ચિત્તવાળા મહારાજાએ મને કહ્યું છે કે, 'તું પરિવાર સહિત શાલિભદ્રને ઘેર જા, ત્યાં જઇને કુશળ સમાચાર પૂછીને અતિ આદર તથા પ્રયત્નપૂર્વક તેને અહીં તેડી લાવ, કે જેથી હું પુણ્યવંત એવા તે શાલિભદ્રનાં મુખને જોઉં.' આ પ્રમાણે રાજાનો આદેશ મળવાથી શાલિભદ્રને તેડવા માટે હું આવ્યો છું. તો શાલિભદ્રને આપ મારી સાથે મોકલો, કે જેથી અતિ ઉત્સુક એવા મહારાજાનો મનોરથ સફળ થાય. પ્રસન્ન થયેલા રાજા તેની મહત્તા વધારશે અને મોટી કૃપા દેખાડશે; વળી તેમ થવાથી સમગ્ર નગરમાં તમારાં ઘરની કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠામાં ઘણો વધારો થશે અને દુર્જનોનાં મુખ કાળાં થશે. હું અશ્વાદી સુખાસનમાં મારી સાથેજ તેને બેસાડીને લઇ જઇશ, અને રાજા તરફનું સન્માન અપાવીને હું જ અહીં લાવીશ, તેથી સત્વર મારી સાથે તેને મોકલો. બીજા ઘણા દ્રવ્યનો વ્યય કરે છે, વારંવાર આવીને પાછા જાય છે, પણ રાજાનાં દર્શન તેઓ મેળવી શકતા નથી. અમારા જેવાને વિજ્ઞપ્તિ કરે છે, તથાપિ કોઇકને જ મેળાપ થાય છે, અને કોઇને નથી પણ થતો. પુણ્યવંત એવા તમારા પુત્રને મળવા માટે તો ઊલટું મહારાજા અતિ આતુર છે, તેથી તેમાં તમારે કોઇ જાતની શંકા કરવા જેવું નથી.'

અભયકુમારે કહેલી આ વાત સાંભળીને ભદ્રાએ કહ્યું; 'આપે જે કહ્યું તે બરાબર સાચું જ છે. સંસારમાં રત્ન સમા મનાતા આપ

મંત્રીશ્વરનાં વચનમાં અશ્રદ્ધા શાની હોય? કોણ મૂર્ખ તેમાં વિકલ્પ કરે? હું પણ આપની કૃપાથી જાણું છું કે આ લોકમાં મહત્તા, પ્રતિષ્ઠા, માન, મોટાઇ, યશ, ખ્યાતિ, શોભા, સમૃદ્ધિ, સુખ, સૌભાગ્ય અને શત્રુનો જય તે સર્વમાં રાજાનું સન્માન તે અવશ્ય મુખ્ય કારણરૂપ છે. રાજ્યદ્વારમાં જવાથી સ્વભાવિક રીતે ઘણા વિઘ્નોનો નાશ થઇ જાય છે. કહ્યું છે કે.'

'રાજસભામાં જવું, અને રાજ સન્માનિત લોકોને મળવું તેમના મેળાપથી દ્રવ્ય નિષ્પત્તિ કદાચ ન થાય, તોપણ અનર્થોનો નાશ તો જરૂર થાય જ છે.'

અને જ્યારે મહારાજા સ્વયં કૃપા કરીને બોલાવે ત્યારે શું કહેવું? તે તો પરમ પુણ્યના ઉદયને સૂચવનાર અને સકળ ઇચ્છિત આપનાર થાય છે તે હું જાણું છું. પણ આ મારો શાલિભદ્ર રાજસભાનો વ્યવહાર જાણતો નથી. તે કોઇ દિવસ રાજસભામાં ગયો નથી. રાજસભામાં છત્રીશ રાજકુળનાં માણસો હોય છે, તેમાં આ શાલિભદ્ર જાણતો નથી કે પહેલાં કોને નમવું? પછી કોને નમવું? વળી રાજ-સભામાં આમ બોલાય, આમ ન બોલાય, અહીં ન બેસાય, તેવું કાંઇ પણ તે જાણતો નથી. વળી ત્યાં ઘણા ધનવંત શ્રેષ્ઠીઓ, ઘણા મંત્રીઓ ઘણા ઉત્તમ કુળોવાળા ક્ષત્રિયો બેઠા હોય છે, તેમાં આગળ બેઠેલા કોણ? પાછળ બેઠેલા કોણ? દક્ષિણ દિશામાં બેઠેલા કોણ? મોટા કોણ? નાના કોણ? તેમની વચ્ચે કેવી રાતે બેસવું? આ સર્વનો અભ્યાસ નહિ હોવાથી મારો શાલિભદ્ર તેવું કાંઇ જાણતો નથી, તેથી ત્યાં આવીને તે પ્રશંસનીય કેવી રીતે થાય? મહારાજાની કૃપાથી આજ સુધીમાં એક ઘડી માત્ર પણ પરતંત્રપણામાં તે રહેલો નથી. વળી રાજ્યદ્વારે આવવામાં જ એક હજાર કોશ જવામાં થાય તેટલો તેને પરિશ્રમ થશે, તેથી જો અમારા ઉપર મહારાજાની કૃપા હોય, તો સેવકની માનવૃદ્ધિ માટે તેઓ પોતેજ શ્રમ લઇને અહીં

પધારે અને પોતાનાં ચરણની રજ વડે અમારું ઘર પવિત્ર કરે. તેમ થશે તો જ અમારા બધા મનોરથો સંપૂર્ણ થશે, અને આ સેવક સર્વ શ્રેષ્ઠીઓમાં વિશેષ પ્રશંસનીય થશે. સ્વામીના માત્ર ચાર ઘડીના શ્રમ માત્રથી જ અમને બહુ સુખ પ્રાપ્ત થશે અને તેના માનની વૃદ્ધિ થશે. આ મેં વિનંતિ કરી છે તે આપની કૃપા વડે જ પાર પડશે; નહિ તો પાર નહિ પડે; કારણ કે રાજાઓ તો મંત્રીને જ આધીન હોય છે. આપના જેવા પરદુઃખભંજન કૃપાળુ સજ્જનો તો પરની ઇચ્છાનુસાર જ વર્તે છે. આ મહાન નગરમાં સર્વ પુરુષો મધ્યે હાલ બે જ પુરુષો ઉત્તમ છે, એક મારા જમાઇ અને આપના ભગીનીપતિ ધન્યકુમાર અને બીજા આપ, કે જેઓ પારકા મનોરથોને પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ જેવા છો તેથી જો આપ કૃપા કરીને 'આ કરવા યોગ્ય જ છે' એટલું હૃદયમાં ધારણ કરશો, તોજ તે કાર્ય થશે, નહિ તો થશે નહિ. અમારા જેવાનાં ઘેર મહારાજનાં આગમનનો સંભવ ક્યાંથી હોય ? તેથી અમારા ઘરની પ્રતિષ્ઠા પણ તમારે જ આધીન છે, પછી જેમ ઠીક પડે તેમ કરો."

આ પ્રમાણે ભદ્રાનાં વચનો સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું: 'તમે જે કહ્યું તે સત્ય છે. તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં હું વિલંબ કરીશ એવી બિલકુલ અશ્રદ્ધા કરશો નહિ; કારણ કે તમારી સાથે અમારે ઘણો સંબંધ છે. પહેલાં તો આપણે બન્ને શ્રી જિનેશ્વરનાં ચરણના ઉપાસક છીએ. શાલિભદ્રની બ્હેન અને મારી બ્હેન એક જ ઘેર પરણેલ છે તે બીજો સંબંધ છે. વળી ત્રીજો સંબંધ એ છે કે મહારાજા ને ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠી પરમપ્રિય મિત્ર હતા. તેથી તમારાં ઘર ઉપર તો મહારાજાની પ્રથમથીજ કૃપા છે, વળી તમારું કાર્ય તે હું મારું જ જાણું છું. તેમાં જરાપણ આંતરો હું ગણતો નથી; પરંતુ જો હું એકદમજ જઇને ત્યાં વિજ્ઞપ્તિ કરીશ તો સભામાં કેટલાક નાદાન લોકો પણ હોય છે તેઓ એમ બોલશે કે, 'મંત્રીને કોઈ પ્રકારે

ભદ્રાએ વશ કર્યા જણાય છે, તેથી તેને ઘેર જવાની તે પ્રેરણા કરે છે, તેના ઘરનો કોઇ પ્રધાન માણસ તો કહેવા માટે પણ આવ્યો નથી, વળી કોઈ વાચાળ બોલશે કે, 'મહારાજાની આજ્ઞાનું પાલન આવું થાય છે કે? તેમની આજ્ઞા સાંભળીને તે તો ઇચ્છાપૂર્વક અહીં આવ્યા નહિ, પણ ઊલટું રાજાને ત્યાં બોલાવે છે! જો રાજા પોતે ત્યાં જશે, તો પછી મહારાજાની મહત્તા ક્યાં રહેશે?' વળી કોઇ બોલશે કે 'જો મહારાજા થઇને વાણિયાને ઘેર જશે, તો પછી અમારાં જેવાનાં ઘેર તેઓ કેમ નહિ આવે? અને પ્રત્યેકને ઘેર જવાથી રાજાની હલકાઈ દેખાશે.' આ પ્રમાણે જુદા જુદા લોકોની જુદી જુદી વાણી સાંભળવાથી જો કે રાજાની તમારી ઉપર મોટી કૃપા છે તોપણ કોને ખબર પડે કે શું થશે? રાજાઓનાં મન ક્ષણ-સ્થાયી અને અસ્થિર હોય છે, તેથી કદાચ તેમનાં મનમાં જુદો ખ્યાલ આવી જાય તો મારૂં કથન સિદ્ધ થાય અગર ન પણ થાય. તેથી જો ધાર્યા પ્રમાણેજ કરવાની ઈચ્છા હોય તો મારી સાથે સુખાસનમાં બેસીને તમેજ રાજા પાસે ચાલો. ત્યાં આવીને જેવી રીતે મારી પાસે વિજ્ઞપ્તિ કરી છે તેવીજ રીતે તેમની પાસે પણ કરજો. તે વખતે હું તમારાથી જુદો પડીને અવસર યોગ્ય કથનવડે તમારૂં કાર્ય કરી આપીશ. ધન્યકુમાર પણ ત્યાંજ બેઠેલા હશે, તે પણ તે કાર્યમાં પ્રેરણા કરનાર થશે. ત્યાં આવવાથી તમારૂં કાર્ય અવશ્ય સિદ્ધ થશે એમજ જાણજો.'

૨૧ : મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

મંત્રીશ્વર અભયકુમારનાં વચનો સાંભળીને, અતિ અદ્ભુત ભેટણું સાથે લઇને ભદ્રા સુખાસનમાં બેસી સાથે ઘણા દાસ દાસીઓને લઇ અભયકુમારની સાથે રાજ્યદ્વારે ગયા.

જેવા સુખાસનમાંથી ઉતરીને સભામાં તે પ્રવેશ કરતા હતા તેટલામાં તો અભયકુમારે આગળ થઇને મહારાજાને કહ્યું. 'સ્વામિન્! શાલિભદ્રની માતા વિજ્ઞપ્તિ કરવાને આવે છે. તે સ્વામીએ સ્વીકારવી.'

પછી ભદ્રા રાજા પાસે આવ્યા, અને ભેટણું ધરીને પ્રણામ કરી ઉભા રહ્યા.

રાજાએ આદરપૂર્વક હાથની સંજ્ઞાથી ભદ્રા શેઠાણીને બેસવા માટે ઉચિત સ્થાન દેખાડીને કહ્યું; "ભાગ્યવંત શેઠાણી! તમે ભલે આવ્યા, લીલાપતિ એવો તમારો પુત્ર ક્ષેમકુશળ છે ને?

ભદ્રાએ કહ્યુ; સ્વામીની કૃપા વડે જ સુખ અને ભોગેંદ્રપણું મેળવી શકાય છે. જેના ઉપર આપ સ્વામીની મીઠી દૃષ્ટિ થાય તેનું અશુભ કરવાને કોણ સમર્થ છે? વળી જેના ઉપર આપની સંપૂર્ણ કૃપા દૃષ્ટિ થાય તેને ઐહિક સુખવિલાસ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય! તેને કોણ વિઘ્ન કરનાર થાય?

ફરીથી રાજાએ પૂછ્યું; ' ભદ્રા ! તેડાવ્યા છતાં તમારો લીલાપતિ પુત્ર કેમ ન આવ્યો ?

ભદ્રાએ કહ્યું; ' મહારાજ ! જન્મથી આજ સુધી આપની કૃપાથી તેણે લીલાપતિપણું જ કર્યું છે. તે ક્રીડા કરવાનું જ માત્ર જાણે છે, બીજું કાંઈ જાણતો નથી, તેનાં સ્વરૂપનું સર્વ રહસ્ય બુદ્ધિનિધાન અભયકુમાર મંત્રીશ્વર પાસે મેં કહી દીધેલું છે. હવે સ્વામીની કૃપા તો અમારી ઉપર છે જ, પણ વિશેષ કૃપા કરીને આપ અમારાં ભવનમાં પધારો અને સેવકને પવિત્ર કરો. જ્યારે સ્વામીની સંપૂર્ણ કૃપા થાય છે, ત્યારે કાંઈ વિચારવાનું રહેતુંજ નથી. આપના જેવા મહાન પુરૂષો હોય છે તે પારકાના મનોરથ પૂર્ણ કરવા સિવાય બીજો કાંઈ વિચાર કરતા જ નથી. અમારા જેવા પરમાણુ તુલ્ય સેવકના મનોરથ પૂર્ણ થવાથી આપના જેવાની ગુરૂતામાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે, કાંઈ પણ હાનિ થશે નહિ. ' અહો ! આનું કૃપાળુપણું ! અહો ! આની સરલતા ! અહો ! આનું પ્રજાનું લાલનપાલન ! ' આ પ્રમાણે અનેક યુગ સુધી આપની કીર્તિ સ્થિર થશે; તેથી કૃપા કરીને મારી વિનંતિ સ્વીકારો આપનાં ચરણની સ્થાપનાવડે મારૂં ભવન આપને જેમ સુખ ઉપજે તેવી રીતે પાવન કરો. આપના અમારા ઘેર પધારવાથી આપના સેવક લીલીપતિને યથાર્થ ફળની પ્રાપ્તિ થશે. તેને અહીં આવતાં હજારો કોશનો પંથ કરવાના શ્રમતુલ્ય શ્રમ થશે, પછી તો આપની ઇચ્છા પ્રમાણે છે. આપની આજ્ઞા કોણ માનતું નથી ? આપ જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. અમારે તો આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય છે.'

આ પ્રમાણે ભદ્રાનાં વચનોને સાંભળીને રાજાએ અભયની સામે જોયું.

તે જોઇને અભયકુમાર બોલ્યા; ' પ્રજાપાલનમાં તત્પર એવા આપના જેવાએ તેમનાં ઘેર જવું યુક્તાજ છે, તેમાં કાંઈ લઘુતા નથી.

૨૧ : મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

મંત્રીશ્વર અભયકુમારનાં વચનો સાંભળીને, અતિ અદ્‌ભુત ભેટણું સાથે લઇને ભદ્રા સુખાસનમાં બેસી સાથે ઘણા દાસ દાસીઓને લઇ અભયકુમારની સાથે રાજ્યદ્વારે ગયા.

જેવા સુખાસનમાંથી ઉતરીને સભામાં તે પ્રવેશ કરતા હતા તેટલામા તો અભયકુમારે આગળ થઇને મહારાજાને કહ્યું, 'સ્વામિન્ ! શાલિભદ્રની માતા વિજ્ઞપ્તિ કરવાને આવે છે. તે સ્વામીએ સ્વીકારવી.'

પછી ભદ્રા રાજા પાસે આવ્યા, અને ભેટણું ધરીને પ્રણામ કરી ઉભા રહ્યા.

રાજાએ આદરપૂર્વક હાથની સંજ્ઞાથી ભદ્રા શેઠાણીને બેસવા માટે ઉચિત સ્થાન દેખાડીને કહ્યું; "ભાગ્યવંત શેઠાણી ! તમે ભલે આવ્યા, લીલાપતિ એવો તમારો પુત્ર ક્ષેમકુશળ છે ને ?

ભદ્રાએ કહ્યું; સ્વામીની કૃપા વડે જ સુખ અને ભોગેંદ્રપણું મેળવી શકાય છે. જેના ઉપર આપ સ્વામીની મીઠી દૃષ્ટિ થાય તેનું અશુભ કરવાને કોણ સમર્થ છે ? વળી જેના ઉપર આપની સંપૂર્ણ કૃપા દૃષ્ટિ થાય તેને ઐહિક સુખવિલાસ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ! તેને કોણ વિઘ્ન કરનાર થાય ?

ફરીથી રાજાએ પૂછ્યું; 'ભદ્રા ! તેડાવ્યા છતાં તમારો લીલાપતિ પુત્ર કેમ ન આવ્યો ?

ભદ્રાએ કહ્યું; 'મહારાજ ! જન્મથી આજ સુધી આપની કૃપાથી તેણે લીલાપતિપણું જ કર્યું છે. તે ક્રીડા કરવાનું જ માત્ર જાણે છે, બીજું કાંઈ જાણતો નથી, તેનાં સ્વરૂપનું સર્વ રહસ્ય બુદ્ધિનિધાન અભયકુમાર મંત્રીશ્વર પાસે મેં કહી દીધેલું છે. હવે સ્વામીની કૃપા તો અમારી ઉપર છે જ, પણ વિશેષ કૃપા કરીને આપ અમારાં ભવનમાં પધારો અને સેવકને પવિત્ર કરો. જ્યારે સ્વામીની સંપૂર્ણ કૃપા થાય છે, ત્યારે કાંઈ વિચારવાનું રહેતુંજ નથી. આપના જેવા મહાન પુરૂષો હોય છે તે પારકાના મનોરથ પૂર્ણ કરવા સિવાય બીજો કાંઈ વિચાર કરતા જ નથી. અમારા જેવા પરમાણુ તુલ્ય સેવકના મનોરથ પૂર્ણ થવાથી આપના જેવાની ગુરૂતામાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે, કાંઈ પણ હાનિ થશે નહિ. 'અહો ! આનું કૃપાળુપણું ! અહો ! આની સરલતા ! અહો ! આનું પ્રજાનું લાલનપાલન !' આ પ્રમાણે અનેક યુગ સુધી આપની કીર્તિ સ્થિર થશે; તેથી કૃપા કરીને મારી વિનંતિ સ્વીકારો આપનાં ચરણની સ્થાપનાવડે મારૂં ભવન આપને જેમ સુખ ઉપજે તેવી રીતે પાવન કરો. આપના અમારાં ઘેર પધારવાથી આપના સેવક લીલીપતિને યથાર્થ ફળની પ્રાપ્તિ થશે. તેને અહીં આવતાં હજારો કોશનો પંથ કરવાના શ્રમતુલ્ય શ્રમ થશે, પછી તો આપની ઇચ્છા પ્રમાણે છે. આપની આજ્ઞા કોણ માનતું નથી ? આપ જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. અમારે તો આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય છે.'

આ પ્રમાણે ભદ્રાનાં વચનોને સાંભળીને રાજાએ અભયની સામે જોયું.

તે જોઇને અભયકુમાર બોલ્યા; 'પ્રજાપાલનમાં તત્પર એવા આપના જેવાએ તેમનાં ઘેર જવું યુક્તજ છે, તેમાં કાંઈ લઘુતા નથી.

આપ ત્યાં પધારશો તો તેમના મનોરથ પૂર્ણ થશે, તેઓને અનિર્વચનીય આનંદ થશે અને લોકોમાં પ્રજાવત્સલપણાની આપની કીર્તિનો ઘણો પ્રભાવ ફેલાશે. પછી તો આપને જેમ રૂચે તેમ કરો.'

તે વખતે ધન્યકુમારે પણ અભયકુમારનાં વચનને ટેકો આપ્યો ને કહ્યું કે, 'મહારાજ! મંત્રીશ્વર બરાબર કહે છે. આપ ત્યાં જશો તો પ્રજાનું વાત્સલ્ય કરવાથી આપની કીર્તિમાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે.'

આમ સાંભળીને મહારાજા શ્રેણિક તે અવસરે ભદ્રાને કહ્યું; 'ભદ્રા માતા! તમે સુખેથી ઘેર જાઓ, અમે તમારાં ભવનમાં આવીશું.'

આવાં મહારાજાનાં વચનો સાંભળીને હર્ષપૂર્વક સુવર્ણ તથા રત્નો વડે રાજાનું લુંછણું કરી સુખાસનમાં બેસીને ભદ્રા ઘેર ગયા.

પોતાના મુખ્ય-મુખ્ય પુરૂષોને બોલાવીને ભદ્રાએ આજ્ઞા કરી; 'આપણાં ઘરથી રાજ્યદ્વાર સુધીના માર્ગમાંથી કચરો સાફ કરાવી નાંખો, સુગંધી જળ છંટાવો, વિચિત્ર પુષ્પાદિક પથરાવીને રસ્તાઓ મનોહર કરો, ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા મહામંડપને ધ્વજા, પતાકા ને તોરણાદિક વડે અતિ રમણીય બનાવો, માર્ગમાં રહેલી દુકાનની શ્રેણીઓને સુવર્ણના કસબી વસ્ત્રોવડે અલંકૃત કરો! સ્થળે સ્થળે કૃષ્ણાગરૂ, મૃગમદ, અંબર વગેરેથી ધુપની શ્રેણીઓ કરીને આખો રસ્તો સુગંધવાસિત કરો, વળી સ્થાને સ્થાને રાજરસ્તા પરની દુકાનો ઉપર ફૂલનાં લાંબાં તોરણો બંધાવો.'

ભદ્રા શેઠાણીનો ઉપરોક્ત આદેશ થવાથી તેઓ તે પ્રમાણે કરવા પ્રવર્ત્યા, તેટલામાં તો પુત્રના મોહથી શાલિભદ્ર પર સદા મમત્વ રાખનાર ગોભદ્રશેઠે પોતાની દિવ્ય શક્તિથી જ ભૂમિ ઉપર રહેલ રાજગૃહ નગરને સ્વર્ગના નગરતુલ્ય એવું બનાવી દીધું કે બધા લોકો ઘણા દિવસ સુધી જુએ તોપણ તૃપ્તિ પામે નહિ.

પછી રાજા શ્રેણિક મંત્રી અભય અને અન્ય માનનીય પ્રધાનો

મહારાજા શ્રેણિક શાલિભદ્રને ત્યાં :

તથા રાજ્યના માનનીય સામંતો તેમજ મોટી સેનાથી પરિવરેલા, ગીત વાજિંત્રના નાદ તથા બંદિજનોની બિરૂદાવળી વગેરેના આડંબર સહિત રાજ્યદ્વારથી નીકળ્યા, અને માર્ગમાં કરેલી નગરશોભા જોવા લાગ્યા.

એ શોભા જોઇને તેઓ ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર પામ્યા અને સંભ્રમપૂર્વક પાસે રહેલાને પૂછવા લાગ્યા; 'અહો ! આવું અતિશય સુંદર નગર કોણે બનાવ્યું ?'

તે સાંભળીને પ્રતિહારી પુરૂષો બોલ્યા; 'આપ સ્વામીને પોતાનાં ઘેર આવવાનું નિમંત્રણ કરેલું હોવાથી ભદ્રા શેઠાણીએ આ પ્રમાણે કરાવ્યું છે. આમાં કાંઇ નવાઇ જેવું નથી. હજુ આગળ તો ન વર્ણવી શકાય તેવી રચના કરેલી છે, તે તો જુએ તેજ જાણે તેમ છે. મોઢેથી તેનું વર્ણન થઇ શકે તેમ નથી.'

રાજા શ્રેણિક આ સર્વે હકીકત સાંભળીને અતિશય વિસ્મય પામ્યા અને બોલ્યા; 'આટલા ટુંક સમયમાં કોણ આ પ્રમાણે કરી શકે ? આ તો દૈવી શક્તિ જ દેખાય છે.'

પછી જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલવા લાગ્યા તેમ તેમ પૂર્વે નહિ જોયેલી, અનિર્વચનીય નગરની તેમજ નગરના રાજમાર્ગોની શોભા તેઓ જોવા લાગ્યા.

ક્ષણે ક્ષણે સૈન્યના લોકો અને પૌરજનો અતિ અદ્ભુત રચના દેખવાના કૌતુકથી ચિત્ત ખીંચાઇ જવાને લીધે આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થયેલા સ્તંભિત થયા હોય તેમ આગળ ચાલવાને સમર્થ થતા નહોતા.

જ્યારે કોઇ આવીને પ્રેરતું કે, 'ચાલો, ચાલો, આગળ આથી પણ વિશેષ રમણિકતા છે.'' ત્યારે તેઓ આગળ ચાલતા હતા. આગળ ચાલતાં ચિત્તમાં અતિ ચમત્કાર ઉપજાવે તેવી રચના જોતા ત્યારે અનિમેષ દૃષ્ટિ થઇ જવાથી તેઓ મનુષ્યો છતાં દેવતા જેવા લાગતા હતા.

હસ્તિના સ્કંધ ઉપર બેઠેલ રાજા પણ આમ તેમ જોતા હતા. અને સર્વ સ્થાને નિરૂપમ અને પૂર્વે નહિ જોયેલી કે નહિ સાંભળેલી રચના જોઇને ચિત્તમાં અત્યંત આશ્ચર્યને ધારણ કરતા આગળ ચાલતા હતા. વળી જ્યારે એક બાજુની રચના તેઓ જોતા, ત્યારે બીજી બાજુની જોયા વગર રહી જતી, ત્યારે પાસે રહેલ સેવક કહેતા કે, 'મહારાજ ! આ બાજુ તો જુઓ, અહીં બહુ જોવા જેવું છે." તે સાંભળીને વાંકું મોઢું કરીને રાજા તે બાજુ જોતા, ત્યારે સેવક કહેતા;

"મહારાજ ! આ આગળ રહેલું કૌતુક તો જુઓ."

ત્યારે વળી રાજા આગ્રહથી દૃષ્ટિને સીધી કરીને આગળ જોતા હતા.

આ પ્રમાણે ક્ષણે ક્ષણે ગોભદ્રદેવે કરેલી શોભા જોતા, વારંવાર આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થતા અને ઉંચા ચક્ષુ કરીને આમ તેમ નિહાળતાં સર્વ વિભ્રમમાં પડી જતા હતા.

'આ કેવી રીતે બનાવ્યું હશે ?' તેની પગલે પગલે શંકા કરતા વળી આગળ નવું આશ્ચર્ય જોતા ત્યારે તે કરતાં પણ વિશેષ બુદ્ધિ વાપરીને વિચાર કરતા, પણ તેઓ કાંઈ રહસ્ય મેળવી શકતા નહોતા. આ પ્રમાણેનો વૈભવ જોતાં રાજાને વિચાર આવતો કે, 'શું આ સત્ય છે કે શું આ સ્વપ્ન છે? કે શું આ ઇંદ્રજાળ છે? આવી આશ્ચર્યકારી વસ્તુઓ કોણે બનાવી હશે? કેવી રીતે બનાવી હશે ? કેટલો દ્રવ્યવ્યય થયો હશે? આશ્રય વિના તે રહી કેમ શકતી હશે? અહો ! પુદ્ગળની વિચિત્રતા પણ કેવી છે? જિનેશ્વર દેવનાં સિદ્ધાંત સિવાય આનું રહસ્ય કોણ જાણી શકે તેમ છે ? તેથી જિન વચન જ સત્ય છે. કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે, 'જીવોની ગતિની વિચિત્રતા, પુદ્ગળના પર્યાયોના આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ સંબંધી વિચિત્રતા. અને કર્મનાં બંધ તથા ઉદયની વિચિત્રતા; આ સર્વ વિચિત્રતાનું રહસ્ય જિનેશ્વર

અગર જિનેશ્વરના આગમોજ જાણે છે, બીજું કોઈ જાણતું નથી, તેથી ખરેખર તેજ સત્ય છે."

આ પ્રમાણે વિચારતા અને સ્થાને સ્થાને નવી નવી રચનાઓ, મંડપો, તથા પૂતળીઓથી કરાતાં નૃત્યાદિ મહા આશ્ચર્યો જોતા 'શું આ સચેતન દેવીનું રૂપ છે કે અચેતન દેવીનું રૂપ છે ?' તેમ વારંવાર વિચારતા, વારંવાર જિનેશ્વરના માર્ગ અને જ્ઞાનને સત્યપણે સદ્દહતા મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિક આનંદ પામતા હતા.

'જો હું આ શ્રેષ્ઠીને ઘેર ન આવ્યો હોત તો આવાં વિચિત્ર અને કોઇ વખતે નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા કૌતુકો કયાંથી જોવા મળતં?' આ પ્રમાણે અનંદપૂર્વક કલ્પના કરતાં પરિવાર સહિત શ્રેણિક મહારાજા ઉત્તમ દૈવી શોભાથી શોભતાં શાલિભદ્રનાં મહેલે પહોંચ્યા. ત્યાં પહેલા દ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં લીલાં રત્નનાં દળોથી શોભતા સુવર્ણકળશોથી કાંતિવાળા થયેલા, અનેક ઉત્તમ રત્નો જેમાં આંતરે આંતરે ટાંગ્યા હતાં તેવાં ત્રણ તોરણો રાજાએ દીઠા.

મગધેશ્વર શાલિભદ્રના 'ભવનમાં પ્રવેશ કરીને આગળ જતા હતા તે વખતે પાણીનો ભ્રમ કરાવતું સ્ફટિક રત્નથી બનાવેલું ભૂમિતળ જોઇને કેટલાક ભોળા માણસો પાણીના ભ્રમથી વસ્ત્ર સંકોરવા લાગ્યા, ત્યારે બુદ્ધિમાન અભયકુમારે પોતાની નિપુણતા દેખાડવા માટે તથા અજ્ઞાનતાનું હાસ્ય નિવારવા માટે હાથમાંથી સોપારી નીચે નાખી, તે સોપારી ભૂમિ ઉપર પડી તેનો શબ્દ થતાંજ 'આ સ્ફાટિક રત્નનું ભૂમિતળ છે' તેમ ખાત્રી થવાથી તેઓ તેના ઉપર થઇને આગળ ચાલ્યા.

આગળ દિવ્ય એવા મણિનિર્મિત સ્તંભોવાળું અતિ સુંદર સ્થાન જોઇને રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને ત્યાં તેઓ બેસવા જાય છે તેવામાં તેમનો તેવો આશય ઇંગિતાકારથી જાણીને પ્રણામ કરીને

હસ્તિના સ્કંધ ઉપર બેઠેલ રાજા પણ આમ તેમ જોતા હતા, અને સર્વ સ્થાને નિરૂપમ અને પૂર્વે નહિ જોયેલી કે નહિ સાંભળેલી રચના જોઇને ચિત્તમાં અત્યંત આશ્ચર્યને ધારણ કરતા આગળ ચાલતા હતા. વળી જ્યારે એક બાજુની રચના તેઓ જોતા, ત્યારે બીજી બાજુની જોયા વગર રહી જતી, ત્યારે પાસે રહેલ સેવક કહેતા કે, 'મહારાજ ! આ બાજુ તો જુઓ, અહીં બહુ જોવા જેવું છે." તે સાંભળીને વાંકું મોઢું કરીને રાજા તે બાજુ જોતા, ત્યારે સેવક કહેતો;

"મહારાજ ! આ આગળ રહેલું કૌતુક તો જુઓ."

ત્યારે વળી રાજા આગ્રહથી દૃષ્ટિને સીધી કરીને આગળ જોતા હતા.

આ પ્રમાણે ક્ષણે ક્ષણે ગોભદ્રદેવે કરેલી શોભા જોતા, વારંવાર આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થતા અને ઉંચા ચક્ષુ કરીને આમ તેમ નિહાળતાં સર્વ વિભ્રમમાં પડી જતા હતા.

'આ કેવી રીતે બનાવ્યું હશે ?' તેની પગલે પગલે શંકા કરતા વળી આગળ નવું આશ્ચર્ય જોતા ત્યારે તે કરતાં પણ વિશેષ બુદ્ધિ વાપરીને વિચાર કરતા. પણ તેઓ કાંઈ રહસ્ય મેળવી શકતા નહોતા. આ પ્રમાણેનો વૈભવ જોતાં રાજાને વિચાર આવતો કે, 'શું આ સત્ય છે કે શું આ સ્વપ્ન છે ? કે શું આ ઇંદ્રજાળ છે ? આવી આશ્ચર્યકારી વસ્તુઓ કોણે બનાવી હશે ? કેવી રીતે બનાવી હશે ? કેટલો દ્રવ્યવ્યય થયો હશે ? આશ્રય વિના તે રહી કેમ શકતી હશે ? અહો ! પુદ્ગળની વિચિત્રતા પણ કેવી છે ? જિનેશ્વર દેવનાં સિદ્ધાંત સિવાય આનું રહસ્ય કોણ જાણી શકે તેમ છે ? તેથી જિન વચન જ સત્ય છે, કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે, 'જીવોની ગતિની વિચિત્રતા, પુદ્ગળના પર્યાયોના આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ સંબંધી વિચિત્રતા. અને કર્મનાં બંધ તથા ઉદયની વિચિત્રતા; આ સર્વ વિચિત્રતાનું રહસ્ય જિનેશ્વર

અગર જિનેશ્વરના આગમોજ જાણે છે, બીજું કોઈ જાણતું નથી, તેથી ખરેખર તેજ સત્ય છે."

આ પ્રમાણે વિચારતા અને સ્થાને સ્થાને નવી નવી રચનાઓ, મંડપો, તથા પૂતળીઓથી કરાતાં નૃત્યાદિ મહા આશ્ચર્યો જોતા 'શું આ સચેતન દેવીનું રૂપ છે કે અચેતન દેવીનું રૂપ છે?' તેમ વારંવાર વિચારતા, વારંવાર જિનેશ્વરના માર્ગ અને જ્ઞાનને સત્યપણે સદ્દહતા મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિક આનંદ પામતા હતા.

'જો હું આ શ્રેષ્ઠીને ઘેર ન આવ્યો હોત તો આવા વિચિત્ર અને કોઇ વખતે નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા કૌતુકો કયાંથી જોવા મળત?' આ પ્રમાણે અનંદપૂર્વક કલ્પના કરતાં પરિવાર સહિત શ્રેણિક મહારાજા ઉત્તમ દૈવી શોભાથી શોભતાં શાલિભદ્રનાં મહેલે પહોંચ્યા. ત્યાં પહેલા દ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં લીલાં રત્નનાં દળોથી શોભતા સુવર્ણકળશોથી કાંતિવાળા થયેલા, અનેક ઉત્તમ રત્નો જેમાં આંતરે આંતરે ટાંગ્યા હતાં તેવાં ત્રણ તોરણો રાજાએ દીઠા.

મગધેશ્વર શાલિભદ્રના 'ભવનમાં પ્રવેશ કરીને આગળ જતા હતા તે વખતે પાણીનો ભ્રમ કરાવતું સ્ફટિક રત્નથી બનાવેલું ભૂમિતળ જોઇને કેટલાક ભોળા માણસો પાણીના ભ્રમથી વસ્ત્ર સંકોરવા લાગ્યા, ત્યારે બુદ્ધિમાન અભયકુમારે પોતાની નિપુણતા દેખાડવા માટે તથા અજ્ઞાનતાનું હાસ્ય નિવારવા માટે હાથમાંથી સોપારી નીચે નાખી, તે સોપારી ભૂમિ ઉપર પડી તેનો શબ્દ થતાંજ 'આ સ્ફાટિક રત્નનું ભૂમિતળ છે' તેમ ખાત્રી થવાથી તેઓ તેના ઉપર થઇને આગળ ચાલ્યા.

આગળ દિવ્ય એવા મણિનિર્મિત સ્તંભોવાળું અતિ સુંદર સ્થાન જોઇને રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને ત્યાં તેઓ બેસવા જાય છે તેવામાં તેમનો તેવો આશય ઇંગિતાકારથી જાણીને પ્રણામ કરીને

ભદ્રા શેઠાણી કુળવધૂઓ સહિત મણિ તથા મુક્તાફળથી તેમને વધાવી અને મહામૂલ્ય લક્ષાધિક સુવર્ણ તથા રત્નોથી તેમનું લુંછણું કરીને વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યા; 'મહારાજ ! ઉપરનો માળ પવિત્ર કરો. આ સ્વામીને બેસવા લાયક સ્થળ નથી. આ તો દ્વારપાળને બેસવાનું તથા પશુઓને બાંધવાનું સ્થાન છે."

તે સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યા; 'અહો ! પુણ્યપ્રકૃતિમાં કેવો ભેદ છે ? આવું સુંદર તો મારૂં શયનાલય પણ નથી ! શુદ્ધ આશય તથા બહુમાન યુક્ત સત્પાત્ર દાનાદિ ધર્મ સેવવાનું આ ફળ છે. પાપપુણ્યના વિચિત્ર ભેદો જિનેશ્વરે કહેલા છે, તેથી તેમનું વચન જ સત્ય છે."

આ વિચારી શુધ્ધ ઉપયોગવાળા થઈને નિસરણીવડે રાજા ઉપરના માળે પરિવાર સહિત ચઢ્યા.

તે માળ વિવિધ પ્રકારના રત્નોથી જડેલા ગોખોવાળો, મોતીઓથી ગુંથેલી જાળીઓવાળો સ્થાને સ્થાને સુગંધી ધૂપાદિકથી વાસિત, વિવિધ પ્રકારના વાજિંત્રોથી ગાજી રહેલો અને બહુ જોવા લાયક હતો.

ત્યાં આવ્યા એટલે ફરી ભદ્રાએ વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'આપ મહારાજાએ તો કૃપા કરીને હજુ ઉપરના માળે પધારવું, આ સ્થાન દાસી, દાસ, સિપાઇ, તલવાર, ભાલા વગેરે આયુધો રાખનારાઓ અને વાજિંત્રો વગાડનારાઓ માટે છે. આ સ્થાન સ્વામીને બેસવા લાયક નથી."

આથી મગધેશ્વર ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર પામીને વિચારવા લાગ્યા; "અહો ! આનો પુણ્યવિલાસ તો જુઓ ! મારા સ્થાનથી પણ અધિક સુંદર દાસી વગેરેને બેસવાનું સ્થાન છે. અહો ! આ બધો અતિ આદરપૂર્વક આપેલ સત્પાત્ર દાનાદિકનો જ ચમત્કાર છે."

આમ વિચારતાં મહારાજા ત્રીજે માળે પધાર્યાં.

તે સ્થાનનું ભૂમિતળ જુદા જુદા દેશમાં બનેલ રેશમી વસ્રો વગેરેથી ચંદ્રના ઉદય સમયે સંધ્યાના રંગની જેવું અતિ રમ્ય, મનો. હર, સ્ફટિક વગેરેના વિવિધ તેજથી શોભતું અતિ સુંદર અને ઘણું દેદીપ્યમાન હતું.

તે જોઇને રાજાને ત્યાં બેસવાની ઇચ્છા થઇ, તે જાણીને ભદ્રાએ કહ્યું; "સ્વામિન્ ! આપ ચોથે માળ પધારો. આ સ્થાન સ્વામીને બેસવા યોગ્ય નથી. આતો વ્યાપારીઓ, મુનિમો, ગ્રાહકો તથા નોકરોને બેસવાનું સ્થાન છે."

તે સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યા; "અહો ! કેવું આનું પુણ્યબળ ? હું રાજા છું, આ મારી પ્રજા છે, પણ બંનેના પુણ્યમાં મોટું અંતર છે. આમાં કાંઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. પૂર્વે કરેલ વિશેષ ભાવયુકત દાનાદિકનું વિશેષ ફળ શ્રી જિનેશ્વરોએ અપૂર્વ કહેલું છે તે સત્યજ છે."

આ પ્રમાણે વિચારીને રાજા ચોથે માળે ચઢયા.

તે સ્થળ રત્નોથી બનાવેલ અતિ સુંદર સ્તંભોની શ્રેણીથી શોભતું, આસપાસની ભીંતો ઉપર જડેલ રત્નના સમૂહનું અરસપરસ પ્રતિબિંબ પડવાથી માર્ગની ભ્રાંતિ કરાવનાર, અને સ્થાને સ્થાને બાવનાચંદન, અગર, કસ્તુરી અંબર વગેરેથી અતિશય સુગંધિત હોવાને લીધે ઘ્રાણેંદ્રિયને પ્રસન્ન કરનાર હતું.

તે સ્થાન જોઇને સર્વે માણસો વારંવાર મસ્તક ધૂણાવવા લાગ્યા.

વળી મંદારના પુષ્પોથી ગુંથેલી માળાઓવડે ત્યાં જાળીઓ પાડેલી હતી, તેને સ્પર્શીને આવતો મંદ મંદ પવન બહુ સુગંધી લાગતો હતો. ઉંચે છત ઉપર લગાડેલા ચંદ્રના ઉદય તુલ્ય રત્નની વલ્લીના વલયવાળા રત્નમય પત્ર તથા પુષ્પોનું વર્ણન કોણ કરવા સમર્થ હતું ? વળી

ઝુમખામાં લટકતા મણિ અને મુક્તાફળ વગેરેના વિચિત્ર રંગો જોતી ચક્ષુ તે સ્થળેથી પાછીજ ફરતી નહોતી. સ્થાને સ્થાને અનેક પ્રકારની નવી નવી રચનાઓ હતી, તેમાં શું જોવું અને શું ન જોવું તેમ થતું હતું. જ્યાં જ્યાં જે જે જોતાં ત્યાં ત્યાં દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ જતી હતી.

તે સુંદર, મનોહર, સ્થાનને જોઇને શ્રેણિક મહારાજાએ કહ્યું; "અમે તો અહીંજ બેસીશું, અને અહીં સ્થિરતાથી બેસીને બધું જોઇશું."

ત્યારે ભદ્રા શેઠાણીએ રાજાનો આશય જાણીને રત્નમય ભવ્ય સિંહાસન મંગાવી ઉંચે સ્થાને તે મૂકાવીને ઉત્તમ ગાલમસુરીઆ વગેરેથી તે શોભાવી રાજાને વિનંતિ કરી; "દેવ! આ આસન ઉપર આપ વિરાજો."

રાજાએ તે સિંહાસન દેખીને વિચાર્યું; "આ તે ઈંદ્રનું આસન છે કે ચંદ્રનું આસન છે?"

આમ વિચારતાં તે સિંહાસન ઉપર બેસીને રાજાએ પૂછયું; "માતા! તમારો ભાગ્યશાળી પુત્ર ક્યાં છે? તેને અહીં બોલાવો, કે જેથી પુણ્યવંત એવા તેનું હું દર્શન કરૂં."

રાજાનો આદેશ થવાથી ભદ્રાએ સાતમે માળે જઇને શાલિભદ્રને કહ્યું; "પુત્ર! નીચે ચાલ અને આપણા ઘરમાં આવેલા શ્રેણિકને ઓળખ."

આવાં માતાનાં વચન સાંભળીને શાલિભદ્રે કહ્યું; "માતા! તેમાં મને શું કહેવા આવ્યા છો? દેવા લાયક ધન આપીને શ્રેણિકને તમે ખરીદી લ્યો. તમારાથી શું હું વધારે નિપુણ છું?"

માતાએ તે સાંભળીને કહ્યું; "વત્સ! તે કાંઇ પૃથ્વીપર વેચાતી મળે તેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ નથી, તે તો અમૂલ્ય છે, ભાગ્યથીજ તે વસ્તુ તો મળે તેમ છે."

શાલિભદ્રે કહ્યું; "જો તેમ હોય તો મુખે માગે તેટલું ધન આપીને તે ખરીદો કે જેથી તે બીજાનાં હાથમાં જાય નહિ."

આ પ્રમાણે તેની વાણીથી આખા જગતમાં અદ્દભુત એવી પુત્રની ઐશ્વર્ય લીલા જોઇને માતા વિચારવા લાગી, "અહો ! આ મારો લીલાપતિ પુત્ર શું બોલે છે ?"

આમ વિચારતી ભદ્રામાતા મનમાં બહુજ આનંદ પામવા લાગી.

વળી તેને વિચાર આવ્યો; "આ પ્રમાણે એકલું અતિ ભદ્રકપણું અને સરલતા શોભા આપનાર નથી. જે અવસરોચિત જાણે તેજ નિપુણ ગણાય છે; તેથી આને કાંઇક નીતિનાં વચનો સંભળાવીને હું જાગ્રત કરૂં."

આથી ભદ્રાએ કહ્યું; 'વત્સ ! શ્રેણિક તે કાંઈ કરિયાણું નથી, પણ તે તો આપણો સ્વામી છે, ને સમગ્ર દેશનો અધિપતિ છે. આપણા જેવા અનેક તેની સેવામાં હંમેશાં તત્પર રહે છે. અનેક માંડળિક રાજા, સામંતો, શ્રેષ્ઠી વગેરે આઠે પહોર જાગૃત રહીને તેની આજ્ઞા ઉઠાવવાને તત્પર રહે છે. તે શું બોલે છે તે સાંભળવાને તેની સેવામાં તત્પર એવા લોકો બે હાથ જોડીને ઉભા રહેલા દેખાય છે. તું પણ તેની કૃપા દૃષ્ટિવડેજ યથેચ્છ સુખવિલાસ કરી શકે છે. જો તેની દૃષ્ટિ ફરે તો કોઇ તારી છાયા નજીક પણ ઉભો રહે નહિ. તે તુષ્ટમાન થાય તો સર્વે તુષ્ટમાન થયેલા જાણવા અને તે જો કોપે તો કોઇ સ્વજન સંબંધી વાત સાંભળવાને પણ ઉત્સાહવંત રહે નહિ. તેથી તું પોતે નીચે આવીને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરી તેને પ્રસન્ન કર. તે અહિં આપણે ઘેર પધાર્યા, તેથી તારા ઘરની શોભા ઘણી વૃદ્ધિ પામી છે, તેથી તું નીચે આવીને વિનયાદિ ગુણ દેખાડી તેમને નમીને તારી ઉન્નતિ કર. તેઓ પણ તારાં દર્શન

મારેજ ઉત્સુક છે; તારા આવાગમનથી તેમનું ચિત્ત બહુ પ્રસન્ન થશે. અને જગતને અનુકૂળ એવું તે તને બહુમાન આપશે માટે સત્વર ચાલ."

માતાનાં આવાં વચનો સાંભળીને શાલિભદ્ર હૃદયમાં બહુ ખેદ પામ્યા, અને વિચારવા લાગ્યા; 'અહો ! મારે માથે પણ શું સ્વામી છે ? અહો ! હું તો આટલા દિવસથી અરિહંતનેજ સ્વામીપણે જાણું છું. તે વિના બીજા કોઇને હું સ્વામીપણે જાણુતોજ નથી. તેમનું નામજ હમેશાં સવારે ઉઠીને હું ગ્રહણ કરૂં છું, અને ભક્તિ તથા સ્તુતિપૂર્વક હું તેમનેજ પ્રણામ કરૂં છું. જો માતાએ કહ્યું તેમ મારા જેવાજ હાથ પગવાળો છતાં મારાથી મોટો એવો મારે માથે સ્વામી હોય તો તેનું પુન્ય મારા પુણ્યથી ઘણું વધારે ગણાય, અને મારૂં પુન્ય તેનાથી હીન ગણાય; તો પછી એવા પરાધીનપણામાં શું સુખ ? આ સંસારમાં પરાધીનપણા જેવું બીજું એકે દુઃખ નથી. મેં પૂર્વ જન્મમાં થોડું પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું, કે જેથી પરાધીનપણે અન્યને નમનાદિક કરવાનું મારે પ્રાપ્ત થયું. હવે મારે એવું કરવું કે જેથી કોઇ પણ અંશે પરાધીનપણું પ્રાપ્ત નજ થાય.'

આ પ્રમાણે વિચારીને 'માતાની આજ્ઞા અનુલ્લંઘનીય છે' તેવી કુળવાન્ પુરૂષની રીતને અનુસરીને 'માતાની ભક્તિમાં હાનિ ન થાઓ' તેમ ધારી આસનથી ઉઠીને શાલિભદ્ર માતાની સાથે સાતમે માળથી નીચે ઉતરવા લાગ્યા.

તે સમયે શ્રેણિક મહારાજા, તથા મંત્રીશ્વર અભયકુમાર વગેરે ઉંચે મુખે જોવા લાગ્યા, અને વિચારવા લાગ્યા; 'અરે ! આ તે શું ઇંદ્ર છે ! કે દોગંદુક દેવ છે ! કે મૂર્તિમાન્ પુન્યનો સમૂહજ છે !'

એ વખતે દેહની કાંતિથી ગૃહને ઉજ્જવળ કરતા, ચળાયમાન કુંડળાદિક આભરણોથી સેંકડો વિજળીના જેવું તેજ વિસ્તારતા અને

વાણી, નેત્ર તથા મનની ચપળતાને નિવારતા શાલિભદ્રે રાજા પાસે આવીને વિનયપૂર્વક લીલાવડે તેમને પ્રણામ કર્યો; કારણ કે ઉત્તમ પુરૂષોનો તે ક્રમજ છે.

શાલિભદ્રનું આગમન થતાંજ રાજાએ અતિ આદરપૂર્વક પરમ પ્રીતિવડે તેનો હસ્ત ઝાલીને પોતાની પાસે તેને સિંહાસન ઉપર બેસાર્યો. શાલિભદ્રનું રૂપ, આભરણ, સુકુમારતા, મધુર વાણી, હાથના અભિનય વગેરેથી તેનો ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યોદય જોઇને સૌ વિભ્રમમાં પડી ગયા, અને બધા ચિત્રમાં ચિત્રેલ હોય તે પ્રમાણે નિશ્ચેષ્ટ થઈ ગયા.

પરસ્પર વાતો કરવાને પણ શકિતવંત ન રહ્યા. માથું હલાવવા જેટલીજ ક્રિયા કરતા તેઓ બધા શાંત બેસી રહ્યા.

રાજા પણ કેટલોક સમય તેને જોતાં સ્તંભિત થઇ ગયા.

પછી શિષ્ટાચાર પાળવા માટે ધીરજ ધરીને હૃદય દ્રઢ કરી પ્રીતિપૂર્વક શાલિભદ્રને કુશળસમાચાર પૂછવા લાગ્યા; 'વત્સ! તારો લીલાવિલાસ અવિચ્છિન્ન સુખરૂપ યથેપ્સિત રીતે હંમેશાં વર્તે છે?'

શાલિભદ્રે કહ્યું; "શ્રી દેવગુરૂની પ્રસન્નતાથી તથા આપ પૂજ્યપાદની કૃપાથી કેમ ન વર્તે?"

આ પ્રમાણે ચંદન જેવું શીતળ મધુર વાકય સાંભળીને ઉલ્લાસપૂર્વક રાજાએ કહ્યું; 'વત્સ! તારે અમારી કોઇ પણ જાતની શંકા રાખવી નહિ. યથેચ્છ તારાં મનને અનુકૂળતા ઉપજે તેવા વિલાસો ભોગવવા; કારણ કે તું અમને પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય છે. તું નેત્રની જેમ રક્ષણ કરવા લાયક છે. મારૂં રાજ્ય, મારૂં નગર, અને મારા ઐશ્વર્યનો સાર માત્ર તુંજ છે. રંકના હાથમાં આવેલ રત્નની માફક તું પ્રતિક્ષણે સ્મરવા લાયક છે; તેથી તું ઇચ્છિત વિલાસ કરજે; કોઇ પણ જાતની અધીરતા રાખીશ નહિ. જો કાંઈ કામ હોય તો મને

જણાવજે. જે એક ઘડીએ સધાય તેવું કાર્ય હશે તે એક ક્ષણ માત્રમાં હું સાધી આપીશ. મારા ઘરને તારા ઘરની જેવુંજ ગણજે, કાંઇ પણ અંતર ગણીશ નહિ. તારા ઇચ્છિત વિલાસમાં જો કાંઇ વિઘ્ન આવે તો મને ઘણું દુઃખદાયી થશે, તેથી નિઃશંકપણે વિલાસ કરજે.'

આ રીતે સદ્‌ભાવ પ્રદર્શિત કરીને પોતે કહેલી વાતની પ્રતીતિ ઉપજાવવા માટે શાલિભદ્રની પીઠ ઉપર રાજાએ હાથ મૂકયો.

રાજા જેના ઉપર મોટી કૃપા બતાવે છે, તેની પીઠ થાબડે છે તેવી રાજ્યનીતિ છે. રાજાના કર્કશ હસ્તસ્પર્શથી ડુંગરના નિર્ઝરણાની માફક શાલિભદ્રના શરીરમાંથી પરસેવાના બિંદુ ટપકવા લાગ્યા અને તેનું શરીર મુષ્ટિમાં રાખેલા શતપત્રના પુષ્પની માફક ગ્લાનિ પામી ગયું.

તે દેખીને ભદ્રાએ રાજાને વિનંતિ કરી; 'સ્વામિન્ ! મારા શાલિભદ્ર ચંપકના ફુલ જેવો સુકોમલ છે, માખણના પિંડ જેવો મૃદુ છે. સ્વામીના પ્રતાપરૂપી અગ્નિનો તાપ સહન કરવાને તે સમર્થ નથી. તેથી તેને અનુજ્ઞા આપો; એટલે તે તેના વિલાસભવનમાં જાય.'

તે સાંભળીને રાજાએ હર્ષપૂર્વક બહુમાન આપીને તેને અનુજ્ઞા આપતાં કહ્યું; 'વત્સ ! સુખેથી ઉપરના માળે જા !'

તે પ્રમાણે મગધેશ્વરનો આદેશ મળવાથી શાલિભદ્ર તે ક્ષણેજ મોહથી છુટેલો ભવ્યાત્મા લોકાંતમા જાય તેવી રીતે સાતમે માળે ચાલ્યો ગયો; ત્યાં જઇને વૈરાગ્યના રંગથી હૃદયને રંગતો તે શય્યામાં સ્વસ્થતાથી બેઠો અને વૈરાગ્ય રંગથી ભાવિત થઇ. તે વિચારવા લાગ્યો.

ભદ્રાએ અંજળી જોડીને બહુમાનપૂર્વક પરિવાર સહિત રાજાને ભોજન માટે આમંત્રણ કર્યું.

રાજાએ પણ અતિ આદર અને ભક્તિ દેખીને આમંત્રણ સ્વીકાર્યું. પછી શત, સહસ્ર અને લક્ષ સંસ્કારોએ બનાવેલા તથા શત, સહસ્ર અને લક્ષ દ્રવ્યોના વ્યયથી નિર્માણ થયેલા શતપાક, સહસ્રપાક, અને લક્ષપાક તેલોવડે મજ્જનશાલામાં લઈ જઈને નિપુણ અભ્યંગ કરવાવાળાઓએ રાજાદિ સર્વને અભ્યંગ કર્યું.

ત્યારપછી સુવાસિત ઉષ્ણ તીર્થજળ વડે રાજસ્નાનની વિધિવડે રાજાએ સ્નાન કર્યું.

ન્હાતાં ન્હાતાં રાજાના હાથમાંથી રીસાયેલી સ્ત્રીની માફક મણિ-મુદ્રિકા નિર્માલ્ય કુઇમાં પડી ગઇ.

સ્નાન કરીને શુદ્ધ રક્ત વસ્ત્ર વડે અંગ લુંછી બાવનચંદનના રસવડે રાજાનાં શરીર ઉપર સેવકોએ વિલેપન કર્યું; પછી શૃંગાર કરવાના અવસરે આભૂષણ પહેરતાં રાજાએ આંગળી ઉપર મુદ્રિકા દેખી નહિ, ત્યારે તે શોધવા માટે આમ તેમ જોવા લાગ્યા.

વારંવાર હાથની આંગળી સામું જોતા હતા, અને વિચારતા હતા કે, 'રાજ્યનાં સારભૂત મારૂં મુદ્રારત્ન ગુમ થઇ ગયું. હવે શુ કરૂં? કોની આગળ વાત કરૂં? પારકાને ઘેર આવીને આળ આપવું યુક્ત નથી.'

આ પ્રમાણે તે વિચારતા હતા ત્યાં ભદ્રાએ નિપુણતાથી તે જાણી લીધું કે, 'રાજાનું મુદ્રાદિક કાંઇ આભૂષણ ખોવાયું લાગે છે.'

તેથી ભૂકુટીની સંજ્ઞાવડે દાસીને કહ્યું; "જા જળયંત્રવડે કુઇમાંથી આભૂષણો બધા બહાર કાઢ, જેથી રાજાની મુદ્રિકા નીકળશે." દાસીએ તે પ્રમાણે કર્યું, એટલે મોટા નગરના શ્રીમંતો પાસે આવેલ નિર્ધન ગામડીઆની જેમ સર્વ ઊંચા અલંકારોમાં રહેલા પોતાનાં નિર્માલ્ય મુદ્રારત્નને જોઇને રાજાએ દાસીને પૂછ્યું કે, "આ બધા ઉત્તમ અલં-કારો કોનાં છે?"

દાસીએ કહ્યું; "મહારાજ ! અમારા સ્વામી શાલિભદ્રનાં હમેશાં ત્યજી દીધેલા આ નિર્માલ્ય અલંકારો છે."

તે સાંભળીને વિસ્મિત થયેલા રાજા ચિંતવવા લાગ્યા, "અહો ! પુન્યની ગતિ અનિર્વચનીય છે. અહો ! સ્વામી સેવકના પુન્યનું અંતર જુઓ. પોતપોતાના વિચિત્ર અધ્યવસાયની પ્રબળતાથી કરેલી ધર્મકરણીના વિચિત્ર ફળ મળે છે, એવી જૈન આગમની વાણી મિથ્યા થતી નથી."

ત્યારબાદ પોતાની મુદ્રિકા ગ્રહણ કરીને શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી પૂર્વે તૈયાર કરી રાખેલ ઉત્તમ આસનોવાળા રમણીય ભોજનમંડપમાં શ્રેણિક મહારાજા ઉત્તમ આસન ઉપર બિરાજ્યા. તે અવસરે ગોભદ્રદેવે આપેલ તથા વિવિધ વસ્તુઓવાળી હુશિયાર રસોઈયાઓએ બનાવેલી અઢાર ભેદોવાળી નવી જાતની અને દિવ્ય રસવતી પરિવાર સહિત રાજાને ભદ્રાએ પીરસી; રાજાદિક સર્વે તે ઉત્તમ, નવીન પ્રકારની, સુસંસ્કારિત, વિવિધ રચનાવાળી નવીન રસોઈ આસ્વાદતાં હૃદયમાં બહુ વિસ્મત થયા.

અને 'આ શું ? આ શું ?' એમ વારંવાર રસોઇયાને પૂછવા લાગ્યા.

ખાતાં ખાતાં રસવતીના સ્વાદની પ્રશંસા કરતાં તેઓએ ઇચ્છાનુસાર ઉદરપૂર્તિ કરી. જમીને ઉઠયા, એટલે પાછા તેઓ બધા જ્યાં પ્રથમ બેઠા હતા ત્યાં આવીને બેઠા. પછી રત્ને જડેલી સુવર્ણની રકેબીમાં પાંચ સુગંધીવાળા તાંબુલનાં બીડાં તેમની પાસે મૂકવામાં આવ્યા તે તેઓએ લીધા.

પછી દિવ્ય અત્તરાદિકથી તેમને છાંટણા કરીને વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્ર અને આભરણો વડે સર્વનો સત્કાર કરવામાં આવ્યો; વળી રાજાને વિવિધ દેશોમાં ઉત્પન્ન થયેલાં ઉત્તમ વસ્ત્રો, રત્નોથી ખીચોખીચ ભરેલાં વિવિધ આભરણો, અને અનેક દિવ્ય રત્નોએ ભરેલાં થાળોની

ભેટ કરી. તથા એલચી, લવીંગ, જાયફળ વગેરે સ્વાદિમ પદાર્થો; દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ, પિસ્તા વગેરે ખાદિમ પદાર્થો તથા બીજી પૂર્વે નહિ જોયેલી અનેક વસ્તુઓનું ભેટણું કરીને ભદ્રાએ રાજાને તૃપ્ત કર્યા.

રાજાએ પણ પ્રસન્ન ચિત્તથી ભદ્રાને કહ્યું; કે, ' ભદ્રે ! તમારા લીલાપતિ પુત્રનું બહુ યત્નથી રક્ષણ કરજો. મારા જેવું કોઇ કામ હોય તો સુખેથી કહેજો, જરાપણ અંતર ગણશો નહિ. મારૂં રાજભવન તે તમારૂં ઘર છે તેમજ ગણજો. તમારી સાથે મારે સેવ્ય સેવકનો સંબંધ નથી. સમગ્ર રાજ્ય તમારૂં જ છે તેમ ગણજો, કોઇ જાતની શંકા કરશો નહિ. શાલિભદ્ર તો મારા દેશ, નગર અને રાજ્યનું મંડન (આભૂષણ) છે, તેથી તેમને પ્રાણથી પણ અધિક વ્હાલો છે.'' આ પ્રમાણે કહી બહુમાન કરીને મગધેશ્વર પરિવાર સહિત રાજભવનમાં પાછા વળ્યા.

૨૨ : શાલિભદ્રને પ્રભુનાં દર્શન :

શાલિભદ્રે મહારાજા શ્રેણિકને સ્વામી તરીકે જાણ્યા, ત્યારથી તે મુખ નીચું રાખી ઉદાસ મનથી વિચાર કરતો થઈ ગયો કે; 'મેં પૂર્વ જન્મમાં પૂરૂ સુકૃત કર્યું નથી. શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા પૂર્ણ ભાવથી આરાધી નથી, તેથી જ આ ભવમાં વિષમિશ્રિત મિષ્ટાન્નની જેમ પરાધીનપણા સહિત સુખ પ્રાપ્ત થયું છે. પરતંત્રતા સહિત જે સુખ તે દુઃખતુલ્ય જ જાણવું. મેં તો મુક્તિના સ્થાનરૂપ શ્રી જિનેશ્વર વગર બીજા કોઈને સ્વામી તરીકે જાણ્યા ન હતા, તે આજે જાણ્યું. આવું પરાધીન વૃત્તિથી જીવવુ તે નિરર્થક છે; તેથી હવે હુ મારા આત્માને સ્વાધીન કરીને, સ્વાધીન સુખની સિદ્ધિ માટે શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાને જ આગળ કરીને, ગુરૂનાં ચરણુની ઉપાસનાપૂર્વક શ્રી રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ કરાવનાર ચારિત્રધર્મની જ આરાધના કરીશ. તે ચારિત્રની આરાધનાથી સ્વાધીન અને સ્વરૂપરમણ સુખ મેળવી શકાય છે. હવે તો મારે તેજ કરવું, તેને વિસરવું નહિ. આ બધું ઇંદ્રિજાળ તુલ્ય છે, આ સાંસારિક સુખો તો સુખાભાસ છે. તેમાં મોહ કે મમતા કરવી ન જ જોઈએ.'

શાલિભદ્ર આ પ્રમાણે ભાવના ભાવે છે, તેવામાં તેણે દેવદુંદુભિનો નાદ સાંભળ્યો.

તે સાંભળીને સેવકોને તેણે પૂછયું; 'આ દેવદુંદુભિ ક્યાં વાગે છે?'

તેઓએ કહ્યું; "સ્વામિન્ ! ભવ્ય જીવોના પ્રબળ ભાગ્યના ઉદયવડે વૈભારગિરિ ઉપર મોહતિમિરનો નાશ કરવામાં સૂર્યસમાન શ્રી મહાવીર સ્વામી સમવસર્યા છે; તેથી દેવો દુંદુભિ વગાડે છે.'

તે સાંભળીને પરમપવિત્ર શ્રીવીરપ્રભુનાં આગમન શ્રવણથી વરસાદના ગર્જારવથી મયૂરની જેમ શાલિભદ્ર બહુ આનંદ પામ્યા.

હર્ષપૂર્વક ભક્તિભાવથી ભરેલા અને સારા અલંકારોએ અલંકૃત શાલિભદ્ર પોતાના પરિવારને લઇને સુખાસનમાં બેસી શ્રી વીર જિનેશ્વરને વંદન કરવા માટે વૈભારગિરિ ઉપર ગયા.

શ્રીવીરભગવાનનું દૂરથી દર્શન થયું કે તરત જ સુખાસનમાંથી ઉતરીને પાંચ અભિગમ સાચવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇ પંચાંગ નમસ્કાર કરીને યથોચિત સ્થાને દેશના સાંભળવા ઉત્સુક દિલે શાલિભદ્ર બેઠા. શ્રીવીર ભગવંતે સંસારવાસનાથી થયેલા કલેશનો નાશ કરનારી દેશના આપવાની શરૂઆત કરી. દેશનાનો પ્રારંભ કરતાં તેઓએ ફરમાવ્યું;

'સૂર્યના જવા આવવાથી–ઉદયાસ્તથી હમેશાં જીવિત ક્ષીણ થતું જાય છે, બહુ કાર્યથી ભારે થઇ ગયેલા વ્યાપારથી જતા સમયની ખબર પડતી નથી. જન્મ, જરા, વિપત્તિ તથા મરણનાં દુઃખ જોઈને ત્રાસ થતો નથી, અહો ! મોહ અને પ્રમાદરૂપી મદિરા પીને આખું જગત ઉન્મત બની ગયું છે.'

'અનાદિ કાળના શત્રુભૂત પાંચ પ્રમાદને વશ પડેલો જીવ તત્ત્વઅતત્વને કોઈ રીતે જાણતો નથી, જુદીજુદી ગતિમાંથી આવીને એક ઘરમાં ઉપજેલાઓને અજ્ઞાનવશ પ્રાણી પોતાના માને છે, તે મારા છે, તે હિતકારી છે' એવી રીતે આ જીવ તેઓને માને છે. તેમનાં પોષણ માટે અઢારે પાપસ્થાનકો સેવે છે. તેનાં દુઃખથી દુઃખી અને તેના સુખથી સુખી દેખાય છે.'

'આ મારા પુત્ર, બાંધવાદિક ભવિષ્યમાં મને સુખ આપનાર થશે' તેમ માનતો જીવ તેઓનું પોષણ કરવામાં કાળ ગુમાવે છે, કર્મની લાંબી સ્થિતિ બાંધે છે, પરંતુ સુખ-દુઃખની પ્રાપ્તિ તો પોતાના પૂર્વકૃત પુણ્ય-પાપના ઉદયના બળથી જ થાય છે. જો પુન્યનો ઉદય હોય તો સર્વે અજાણ્યા, નહિ ઓળખીતા, જેની ઇચ્છા, તર્ક કે સંભાવના પણ ન કરીએ તેવા આવીને સેવા કરે છે, અને પાપનો ઉદય હોય તો ઘણા સમયના પરિચિત, ઘણા દિવસના પોષેલા અને પ્રાણવ્યયથી જેને પાળેલા હોય તેવા પણ સુખ આપનારા થતા નથી, પરંતુ દુઃખ આપનારાં થાય છે.'

જેવી રીતે સુભૂમ ચક્રવર્તી પાપનો ઉદય થયો ત્યારે છ ખંડનો ભોક્તા, ચૌદ રત્નનો સ્વામી, નવ નિધાનનો અધિપતિ, બે હજાર યક્ષો જેની સેવા કરવામાં તત્પર હતા તેવો છતાં પણ સમુદ્રમાં ડુબી ગયો.

વળી જે સુભૂમ ચક્રવર્તીના એકેક હાથમાં ચાલીસ લાખ અષ્ટાપદ પ્રાણી જેટલું બળ હતું, જે ચક્રવર્તી જેવી રીતે સ્થળ ઉપર તેવીજ રીતે જળ પર પગે વિહાર કરી શકે તેવો હતો, જે હાથમાં આવેલ જળના પણ બે ભાગ કરી શકતો હતો, પોતાની મેળે પક્ષીની માફક જે આકાશમાં ઉડી શકતો હતો, વળી ભૂમિમાં પેસીને ઇચ્છિત સ્થળે જે નીકળી શકતો હતો, મત્સ્યની માફક જળમાં ગતિ કરી શકતો હતો; વળી અનેક પ્રકારના વિવિધ મહિમાવાળા રત્નૌષધાદિક તથા મંત્ર, યંત્ર, તંત્રાદિક જેના ભંડારમાં રહેલા હતા, જેને દક્ષિણ અને ઉત્તર શ્રેણિની સ્વામિની ગૌરી, રોહિણી, પ્રજ્ઞપ્તિ વગેરે મહાવિદ્યાઓ સિદ્ધ થયેલી હતી, જેનું વાહન ચલાવનારા દેવો સદા સેવકની માફક તેના આદેશ માત્રથીજ કાર્ય કરનારા હતા; જેની પાસે જળમાં ગતિ કરવામાં કુશળ અનેક ઘોડા હતા તથા વહાણાદિક યાન-

પાત્રથી પણ અધિક સમુદ્રજળ તરવામાં સમર્થ ચર્મરત્ન હતું, જે હમેશાં ચૌદ રત્ન, નવનિધાન વગેરેના મળીને પચીશ હજાર દેવતાઓથી સેવાતો હતો.

આવી ઋદ્ધિવાળો તથા બળથી ગર્વિત થયેલો સુભૂમિ ચક્રવર્તી પાપનો ઉદય થયો ત્યારે સમુદ્રમાં પડીને ડુબી ગયો. તેનું જ જ્યારે પુન્યનું બળ હતું તે વખતે અતર્કિત રીતે, નહિ બોલાવેલ ચક્ર પણ ઉત્પન્ન થઇને તેના હાથમાં આવ્યું હતું અને તેનાવડે જેણે આખું ભરત જીત્યું હતું; તેનેજ જ્યારે પાપોદય થયો ત્યારે તે ચક્ર વિદ્યમાન હતું તોપણ તેનું કાર્ય સાધવામાં તત્પર થયું નહિ.

કૃષ્ણ વાસુદેવના પ્રશ્નથી શ્રી નેમિનાથ પ્રભુએ કહ્યું હતું કે, "જરાકુમારના હસ્તથી તમારૂં મરણ છે." તે સાંભળીને અતિ દૂભાયેલો જરાકુમાર 'એવું અકાર્ય પોતાથી ન થાય તો ઠીક' એવા વિચારથી રાજ્યસુખ ત્યજીને વનમાં ચાલ્યો ગયો હતો.

પરંતુ જ્યારે કૃષ્ણના પાપનો ઉદય થયો ત્યારે જરાકુમારનાજ બાણથી કૃષ્ણ મરાયા; તેથી કુટુંબ ઉપર વાત્સલ્યભાવ રાખનાર પણ કાંઇ કરી શકતો નથી.

અનાદિ કાળથી મોહરાજાનો મોટો ભાઇ કર્મપરિણામ રાજા નટના હાથમાં રહેલ માંકડાની માફક જીવને નચાવે છે, એક ક્ષણ માત્ર પણ નિવૃત્તિ આપતો નથી. તેને સહાય કરનાર મોહ, મિથ્યાત્વ અજ્ઞાનાદિક વિવિધ પ્રકારના બંધ, ઉદય, ઉદીરણા ઇત્યાદિરૂપ પાંજરામાં નાંખીને સંસારી જીવોને દુઃખ આપે છે.'

કર્મ કલેશની વિચિત્રતાનો પૂર્ણ પ્રબંધ સર્વજ્ઞ શ્રી કેવળી ભગવંત જાણે છે, પણ તે કહેવાને સમર્થ નથી. તેથી અનંત, અવ્યાબાધ સુખની ઇચ્છાવાળાએ શ્રી જિનાગમનો અભ્યાસ કરીને કર્મના બંધ ઉદય ઇત્યાદિની વિચિત્રતાને સારી રીતે સમજવી. એક જ પુન્ય પાપના

બંધરૂપ આશ્રવદ્વાર સેવતાં વિચિત્ર પ્રકારનાં ફળો મળે છે. અધ્યવસાયના બળવાનપણાથી, યોગસ્થાન તથા વીર્યસ્થાન અસંખ્યાત હોવાથી સમ વિષમરૂપે વિચિત્ર કર્મવિપાક જીવને પ્રાપ્ત થાય છે.

સર્વ સંસારી જીવો જે સુખ–દુઃખ અનુભવે છે તેને આપનાર કર્મ જ છે, બીજું કોઇ નથી. કર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણનાર જે જીવો બીજા કોઇને સુખ–દુઃખનાં આપનાર માને છે' તે તેના મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનનાજ વિલાસરૂપ છે.

તેઓએ ધર્મનાં સાચાં સ્વરૂપને ઓળખેલ નથી, તેમજ આવા જીવો અનાદિ કાળથી ભ્રમમાંજ પડેલા છે; તેથી ધર્મદત્તની જેમ પહેલા કર્મનું સ્વરૂપ જાણીને પછી જેમ આત્માનું હિત થાય તેમ વર્તવું જોઇએ !

શ્રી મહાવીર ભગવતે આ પ્રમાણે ફરમાવ્યું, એટલે સભાજનોએ પૂછ્યું; 'સ્વામિન્ ! તે ધર્મદત્ત કોણ હતો, જેણે કર્મકદર્થના જાણીને પોતાનું હિત આચર્યું !'

શ્રોતા સમૂહનો આ પ્રશ્ન સાંભળીને ભગવતે ફરી ફરમાવ્યું; 'તે ધર્મદત્તની કથા હુ તમને કહું છું તે ધ્યાનપૂર્વક તમે સાંભળો !

૨૩ : સુવર્ણ પુરુષ લૂંટાયો :

આ ભરતક્ષેત્રમાં કાશ્મીર નામનો દેશ છે. તેમાં ચંદ્રપુર નામે નગર હતું.

તે નગરમાં ન્યાયમાં એકનિષ્ઠ યશોધવલ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો.

તેને યશોમતી નામની રાણી હતી. તેની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલ ઘણા ગુણવાળો ચંદ્રધવળ નામે પુત્ર હતો.

તે સર્વ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, સર્વ શાસ્ત્રનાં રહસ્યને જાણનાર અને સર્વે ધનુર્વેદાદિ કળામાં નિપુણ હતો અને ખાસ કરીને શુકનશાસ્ત્રમાં બહુ વિચક્ષણ હતો.

એક દિવસે રાત્રે પોતાના આવાસના ઉપરના માળે તે સુખ-નિદ્રાથી સૂતો હતો તે વખતે પાછલી રાત્રીએ એક શિયાળણીનો શબ્દ તેણે સાંભળ્યો.

શૃગાલીના શબ્દો સમજવામાં તે કુશળ હોવાથી હૃદયમાં વિચાર કરતાં તેને એવું રહસ્ય પ્રાપ્ત થયું કે 'આ શૃગાલી કહે છે તે મુજબ મને મહાન લાભ થવાનો છે.'

આ પ્રમાણે હૃદયમાં વિચાર કરીને તે ઉભો થયો અને ખડ્ગ હાથમાં લઇને તેના શબ્દના અનુસારે તે સ્મશાનમાં ગયો.

તે સ્થળે એક અગ્નિકુંડની વચ્ચે બળતા શબથી ઉત્પન્ન થયેલો સુવર્ણપુરુષ તેણે જોયો. તેને દેખીને અવસર જાણનાર તે કુમારે પાસે રહેલા સરોવરમાંથી પાણી લાવીને, તે સુવર્ણપુરુષ ઉપર પાણી સીંચી અગ્નિકુંડમાંથી તેને બહાર કાઢયો, અને અન્ય સ્થળે ભૂમિમાં તેને દાટીને તે સ્થળે નિશાની કરી, ઘેર આવીને સુખેથી સૂઇ ગયો.

પ્રભાત થયું એટલે વાજિંત્રોના નાદ તથા ભાટ–ચારણોના આશિર્વચનથી તે જાગી ગયો. દેવગુરુના સ્મરણપૂર્વક ઉઠીને પ્રાતઃ કૃત્યો કરી તે રાજકુમાર રાજસભાને યોગ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારો પહેરીને સીપાઈઓની સાથે પિતાને નમવા માટે રાજસભામાં ગયો.

રાજસભાને યોગ્ય અભિગમ સાચવીને રાજાને તેણે નમસ્કાર કર્યા. પછી સર્વે સભ્યોએ પણ યથાયોગ્ય વિનયપૂર્વક તેને નમસ્કાર કર્યો.

રાજા અતિ સ્નેહયુક્ત વાક્યોવડે સન્માન આપીને તેને પોતાની પાસેના આસન ઉપર બેસાડીને કુશળક્ષેમ પૂછવા લાગ્યા.

આ સમયે પ્રતિહારી સભામાં આવી બે હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો.

ત્યારે રાજાએ ભૃકુટીની સંજ્ઞાવડે પૂછયું; 'તું કેમ આવ્યો છે ?' પ્રતિહારીએ વિનયપૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરી, 'સ્વામિન્ ! કોઇ ભવ્ય આકૃતિવાળો પુરૂષ માથે રાખવાળો ટોપલો મૂકીને બહુ ગાઢ સ્વર વડે 'હું લૂંટાયો, હું લૂંટાયો' એમ પોકાર કરતો આવ્યો છે બહુ વિહ્વળ દેખાય છે, તેથી અહીં આવતાં મૂળદ્વાર પાસે મેં તેને અટકાવ્યો છે, તેથી હે સ્વામિન્ ! તેને માટે આપનો શું આદેશ છે ?'

આ પ્રમાણે પ્રતિહારીનાં વચનો સાંભળીને રાજાએ વિચાર્યું;

'દુર્બળ, અનાથ, બાળ, વૃદ્ધ, તપસ્વી અને લુચ્ચાઓથી ઠગાયેલા સર્વની ગતિ–સર્વનાં સ્થાન રાજા છે.'

આ કારણથી જે કોઈ અતિ દુઃખ કે સંકટમાં પડેલ હોય તે મારી પાસેજ આવે, બીજે ક્યાં જાય ?'

આમ વિચારીને ભૃકુટીની સંજ્ઞાવડે પ્રતિહારીને તેને અંદર આવવા દેવાની સમ્મતિ આપી.

પ્રતિહારીને આજ્ઞા મળવાથી મૂળદ્વાર પાસે ઉભેલા માણસને તેણે કહ્યું; 'તમે અંદર જાઓ.'

તે પણ આદેશ મળવાથી રાજસભામાં આવીને નમસ્કારપૂર્વક પ્રથમની જેમજ પોકાર કરવા લાગ્યો.

ત્યારે રાજાએ કહ્યું; 'ભદ્ર ! તું સ્વસ્થ થઇને તારૂં દુઃખ નિવેદન કર. શું તારૂં કાંઈ ગયું છે ? અથવા કોઇ દુષ્ટે તારો પરાભવ કર્યો છે ? અથવા ખાતર પાડીને લુંટારાઓએ તારૂં સર્વસ્વ લૂટી લીધું છે ? અથવા રસ્તે આવતાં તારૂં દ્રવ્ય ચોરોએ ચોરી લીધું છે ? અથવા તારાં ઘરમાં રહેલા કોઇ ઘરનાજ માણસે અતિ પ્રિય એવું તારૂં આજીવિકા દ્રવ્ય વિશ્વાસઘાત કરીને હરણ કરી લીધું છે ? આ બધા દુઃખમાંથી તને શું દુઃખ આવી પડ્યું છે કે જેથી તું પોકાર કરે છે ? તે કહે.'

યશોધવલ રાજાનાં આવાં વચનોથી તે કાંઇક શાંત્વન પામી, બોલ્યો; 'દેવ ! આજે રાત્રે મારો સુવર્ણપુરૂષ ચોરાણો છે. હવે હું શું કરૂં ? કોણે હરી લીધો તે હું જાણતો નથી. હું કોની પાસે જાઉં ? તેથી પુન્યના નિધાન એવા મહારાજાની પાસે તે કહેવાને આવ્યો છું. કહ્યું છે કે; આ પૃથ્વીતળમાં કૃપાળુ રાજા પાંચમા લોકપાળ છે, દૈવથી પરાભવ પામેલા એવા મને તમારૂંજ શરણ છે.'

રાજાએ તે કૃશાંગ અને મલિન વસ્ત્રોવાળા પુરૂષની સામે ફરી દષ્ટિ નાંખીને કહ્યું; 'અરે તું ખરેખરૂં બોલ. તારો આવો આકાર

અને દારિદ્રયમૂર્તિરૂપ તને જોતાં સુવર્ણપુરૂષને તું લાયક દેખાતો નથી. જેને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો હોય તેની આવી અવસ્થા ન હોય; કારણ કે મહાભાગ્યવંતને જ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેને સુવર્ણપુરૂષ મળ્યો હોય તેનાં લક્ષણો તો બધા પ્રગટપણે જ દેખાય છે.' કહ્યું છે કે:

'ખરાબ વસ્ત્રવાળો, દાંત ઉપર મેલ રાખનારો, નિષ્ઠુર વાક્ય બોલનારો, સૂર્યોદય પછી અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં શયન કરનારો આવા લક્ષણવાળો ચક્રવર્તી હોય તોપણ લક્ષ્મી તેને ત્યજી દે છે.' તેમ જ

'દક્ષિણ સામે માથું રાખીને સૂનારો, પગવડે પગ ધોનારો; ઉભો ઉભો મૂતરનારો અને ચાર રસ્તા પર થૂંકનારો તેને પણ લક્ષ્મી ત્યજી દે છે.'

'આ પ્રમાણે હીન પુન્યવંતનાં ઘણા લક્ષણો શાસ્ત્રમાં કહેલા છે. વળી જે પુરૂષ બે હાથે શરીર ખંજવાળે, દાંત અને મુછ ચાવ્યા કરે, આવા દરિદ્રતા સૂચવનારા લક્ષણો જેનાં અંગ ઉપર દેખાય તેને મહાલબ્ધિ અને સિદ્ધિ વગેરે મળે નહિ અને તેની પાસે બહુ ધન ન હોય.'

'તારામાં તેવાં લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે, તે ધન સૂચવનારા નથી. તેથી સાચું કહે. જે કાઇ બીજું સાચું દુઃખ હોય તે કહે, નકામી બડાઇ મારવાથી શું ?'

તે સમયે સભ્યોએ કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે સાચું છે, પણ આને પ્રથમ પૂછવું જોઇએ કે 'કેવા ઉપાયવડે તેને સુવર્ણ પુરૂષ મળ્યો ? તેના ઉત્તરથી સર્વ જણાઈ આવશે.'

આ પ્રમાણે સભ્યોનું કથન સાંભળીને રાજાએ તે દરિદ્રને પૂછયું; 'બોલ ! કયા ઉપાયવડે અને કોની સહાયથી તને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો તે કહે'

તે સાંભળી તે પુરૂષે કહ્યું; 'મહારાજ ! સાંભળો ! આજ નગરમાં શ્રીપતિ નામે શેઠ રહેતો હતો. તેને ઘેર લક્ષ્મીનો વિલાસ હતો

લક્ષ્મીનો તે આવાસ થવાથી લક્ષ્મીનો 'કમળાવાસ' ભૂલાઇ ગયો હતો. તેને શ્રીમતી નામની પત્ની હતી. તેની સાથે શ્રીપતિ સુખેથી રહેતો હતો. એક દિવસ તે શ્રીમતી પોતાનાં ઘેર આવેલી પોતાની સખીને પોતાના પુત્રનાં લાલનપાલનમાં તત્પર દેખી પોતાનાં અપુત્રપણાનાં દુઃખથી તે શ્રીમતી દુઃખી થઇ.

ભોજનના સમયે શ્રેષ્ઠી ઘેર આવ્યા, ત્યારે તેને દુઃખી જોઈ તેનાં દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ભોજન પછી દુઃખનું કારણ કહ્યું; તે સાંભળી શ્રીપતિ પણ દુઃખી થયો અને શ્રેષ્ઠી વિચારવા લાગ્યો;

'જેના ઘરમાં ધૂળથી મલીન થયેલા બે ત્રણ બાળકો ઉઠતા નથી, રડતા નથી તે ઘર સ્મશાન તુલ્ય છે. વહાલી પત્નીનું મુખકમળ, ધૂલિથી મલીન થયેલ શરીરવાળું બાળકનું મુખ, કોમળ અને સુપ્રસન્ન એવું સ્વામીનું મુખ આ ત્રણે પુન્યથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું; 'પ્રિયા! વિષાદ કરીશ નહિ. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે હું પ્રયાસ કરીશ.'

ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠી મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, દેવ-દેવી પૂજન વગેરે મિથ્યાત્વના કાર્યમાં પ્રવર્ત્યો, વિવેકહીન દુઃખી માણસો શું શું કરતા નથી?

પણ 'આ લોક સબંધી કાર્યમાં જેટલો પ્રયાસ લોકો કરે છે, તેનો લક્ષાંશ પ્રયાસ પણ જો પરલોકનાં સુખનું કારણ ધર્મ માટે કરે તો તે સર્વત્ર સુખી થાય.'

એક દિવસ તે શેઠના મિત્ર અને ધર્મભાવિત વિવેકી ધનમિત્રે તેને કહ્યું; 'ભદ્ર! તું મિથ્યાત્વ આચરીશ નહિ. મિથ્યાત્વ આચરવાથી આપણે ભવરૂપી અંધારામાં પડીએ છીએ. વળી આપણી પછી આપણા પુત્રાદિક પણ આપણને અનુસરીને ગાઢ મિથ્યાત્વ સેવે છે, તેથી તેઓ પણ પરંપરાએ સંસારમાં ડૂબે છે.' કારણ કે,

અને દારિદ્રયમૂર્તિરૂપ તને જોતાં સુવર્ણપુરૂષને તું લાયક દેખાતો નથી. જેને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો હોય તેની આવી અવસ્થા ન હોય; કારણ કે મહાભાગ્યવંતને જ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેને સુવર્ણપુરૂષ મળ્યો હોય તેનાં લક્ષણો તો બધા પ્રગટપણે જ દેખાય છે.' કહ્યું છે કે:

'ખરાબ વસ્ત્રવાળો, દાંત ઉપર મેલ રાખનારો, નિષ્ઠુર વાક્ય બોલનારો, સૂર્યોદય પછી અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં શયન કરનારો આવા લક્ષણવાળો ચક્રવર્તી હોય તોપણ લક્ષ્મી તેને ત્યજી દે છે.' તેમ જ

'દક્ષિણ સામે માથું રાખીને સૂનારો, પગવડે પગ ધોનારો; ઉભો ઉભો મૂતરનારો અને ચાર રસ્તા પર થૂંકનારો તેને પણ લક્ષ્મી ત્યજી દે છે.'

'આ પ્રમાણે હીન પુન્યવંતનાં ઘણા લક્ષણો શાસ્ત્રમાં કહેલાં છે. વળી જે પુરૂષ બે હાથે શરીર ખંજવાળે, દાંત અને મુછ ચાવ્યા કરે, આવા દરિદ્રતા સૂચવનારાં લક્ષણો જેનાં અંગ ઉપર દેખાય તેને મહાલબ્ધિ અને સિદ્ધિ વગેરે મળે નહિ અને તેની પાસે બહુ ધન ન હોય.'

'તારામાં તેવાં લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે, તે ધન સૂચવનારા નથી. તેથી સાચું કહે. જે કાંઇ બીજું સાચું દુઃખ હોય તે કહે, નકામી બડાઇ મારવાથી શું?'

તે સમયે સભ્યોએ કહ્યું; 'મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે સાચું છે, પણ આને પ્રથમ પૂછવું જોઇએ કે 'કેવા ઉપાયવડે તેને સુવર્ણ પુરૂષ મળ્યો? તેના ઉત્તરથી સર્વ જણાઈ આવશે.'

આ પ્રમાણે સભ્યોનું કથન સાંભળીને રાજાએ તે દરિદ્રને પૂછ્યું; 'બોલ! કયા ઉપાયવડે અને કોની સહાયથી તેને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો તે કહે.'

તે સાંભળી તે પુરૂષે કહ્યું; 'મહારાજ! સાંભળો! આજ નગરમાં શ્રીપતિ નામે શેઠ રહેતો હતો. તેને ઘેર લક્ષ્મીનો વિલાસ હતો

લક્ષ્મીનો તે આવાસ થવાથી લક્ષ્મીનો 'કમળાવાસ' ભૂલાઇ ગયો હતો. તેને શ્રીમતી નામની પત્ની હતી. તેની સાથે શ્રીપતિ સુખેથી રહેતો હતો. એક દિવસ તે શ્રીમતી પોતાનાં ઘેર આવેલી પોતાની સખીને પોતાના પુત્રનાં લાલનપાલનમાં તત્પર દેખી પોતાનાં અપુત્રપણાનાં દુઃખથી તે શ્રીમતી દુઃખી થઇ.

ભોજનના સમયે શ્રેષ્ઠી ઘેર આવ્યા, ત્યારે તેને દુઃખી જોઈ તેનાં દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ભોજન પછી દુઃખનું કારણ કહ્યું; તે સાંભળી શ્રીપતિ પણ દુઃખી થયો અને શ્રેષ્ઠી વિચારવા લાગ્યો;

'જેના ઘરમાં ધૂળથી મલીન થયેલા બે ત્રણ બાળકો ઉઠતા નથી, રડતા નથી તે ઘર સ્મશાન તુલ્ય છે. વહાલી પત્નીનું મુખકમળ, ધૂલિથી મલીન થયેલ શરીરવાળું બાળકનું મુખ, કોમળ અને સુપ્રસન્ન એવું સ્વામીનું મુખ આ ત્રણે પુન્યથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું; 'પ્રિયા! વિષાદ કરીશ નહિ. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે હું પ્રયાસ કરીશ.'

ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠી મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, દેવ-દેવી પૂજન વગેરે મિથ્યાત્વના કાર્યમાં પ્રવર્ત્યો, વિવેકહીન દુઃખી માણસો શું શું કરતા નથી ?

પણ 'આ લોક સબંધી કાર્યમાં જેટલો પ્રયાસ લોકો કરે છે, તેનો લક્ષાંશ પ્રયાસ પણ જો પરલોકનાં સુખનું કારણ ધર્મ માટે કરે તો તે સર્વત્ર સુખી થાય.'

એક દિવસ તે શેઠના મિત્ર અને ધર્મભાવિત વિવેકી ધનમિત્રે તેને કહ્યું; 'ભદ્ર! તું મિથ્યાત્વ આચરીશ નહિ. મિથ્યાત્વ આચરવાથી આપણે ભવરૂપી અંધારામાં પડીએ છીએ. વળી આપણી પછી આપણા પુત્રાદિક પણ આપણને અનુસરીને ગાઢ મિથ્યાત્વ સેવે છે, તેથી તેઓ પણ પરંપરાએ સંસારમાં ડૂબે છે.' કારણ કે,

'સમ્યક્ત્વને ઉચ્છેદીને જે પોતાનાં કુળમાં મિથ્યાત્વનું આરોપણ કરે છે, તેણે તેનો આખો વંશ દુર્ગતિની સન્મુખ કર્યો એમ સમજવું.'

'જે પુરુષે મિથ્યાત્વને ઉચ્છેદીને પોતાના કુળમાં સમ્યક્ત્વનું આરોપણ કર્યું, તેણે પોતાનાં સમગ્ર વંશને સિદ્ધિપુરીની સન્મુખ કર્યો એમ સમજવું.'

'વળી જો કદી મિથ્યાત્વ આચરણથી પુત્ર થાય તોપણ દેવશર્મા બ્રાહ્મણની જેમ પરિણામે તે દુઃખી જ થાય છે. તેની કથા આ પ્રમાણે; છે, તેને તું સાંભળ !'

ભૂવલય ગામમાં દેવશર્મા નામે બ્રાહ્મણે પુત્રપ્રાપ્તિ માટે પાદર-દેવતાની આરાધના કરી, અને તેને કહ્યું; કે, 'દેવી ! જો મારે પુત્ર થશે તો તારા દેવકુળનાં ભવ્ય દ્વારો કરાવીશ, મંદિરની પાસે અનેક વૃક્ષોથી શોભતું તળાવ કરાવીશ. અને પ્રતિવર્ષ એક બોકડાનું બલિદાન આપીશ.'

આ પ્રમાણે યાચન અને નિયમ કર્યા પછી દૈવસંયોગથી તેને પુત્ર થયો.

હર્ષથી ભરેલા હૃદયવડે તેણે મહોત્સવ કરીને તે પુત્રનું 'દેવીદત્ત' એવું નામ પાડ્યું. પછી દેવશર્માએ ભક્તિવડે દેવીનાં ભવનનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. તેની નજીકમાં તળાવ કરાવ્યું, તેની ફરતી પાળ ઉપર વૃક્ષો રોપાવ્યા. અને બ્રાહ્મણોને બોલાવીને મોટી પૂજા કરાવી, દેવીની આગળ એક બોકડાનો વધ કર્યો અને બ્રાહ્મણોને જમાડ્યા.

આમ તે પ્રતિવર્ષ કરતો હતો.

અનુક્રમે તે પુત્ર યૌવન વય પામ્યો, એટલે તેને પરણાવ્યો.

અનુક્રમે આયુષ્યનો ક્ષય થતાં ગૃહ અને પુત્રાદિની ચિંતામાં

આર્ત્તધ્યાનથી મરીને તે દેવશર્મા તેજ નગરમાં બોકડો થયો. તેના પુત્રે વર્ષના અંતે તેજ બોકડાને દ્રવ્યથી ખરીદ્યો અને ઘેર આણ્યો. તે બોકડાને પોતાનું ઘર જોઇને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પૂર્વનું બધું સ્વરૂપ તેણે જાણ્યું.

પછી મનમાં ભયભીત થયેલા તે બોકડાને જ્યારે વધ કરવા દેવી પાસે લઈ જવા લાગ્યા ત્યારે તે ચાલતો નહોતો. તેનો પુત્ર બળાત્કારે ખેંચતો હતો, પણ તે ચાલતો નહોતો.

તે સમયે માર્ગે જતાં ધર્મનીધિનામના જૈન શ્રમણ તેનું સ્વરૂપ જાણી તે બોકડાને પ્રતિબોધવા એક ગાથા બોલ્યા;

ખડ ખણાવિય તેં છગલ, તેં આરોવિય રૂખ્ખ;
પવત્તિઅ જન્નવહ, અહ કાં બુંબરૂં મુક્ક ॥ ૧ ॥

'હે બોકડા ! તેં જ ખાડો ખણાવ્યો, તેં જ વૃક્ષો આરોપણ કર્યા અને તેં જ બોકડાનો વધ પ્રવર્તાવ્યો. હવે તું બૂંબારવ શા માટે કરે છે ?'

આ રીતનું મુનિનું વાક્ય સાંભળીને સાહસ ધારણ કરી તે બોકડો ચાલ્યો.

તે દેખીને સર્વે લોકો ચમત્કાર પામ્યા.

વિસ્મિત ચિત્તવાળા દેવીદત્તે મુનિમહારાજની પાસે જઇ તેમને પૂછ્યું; 'મને બોકડાને ચલાવવાનો મંત્ર શીખવો.'

'શા માટે ?'

'આવા કાર્યમાં કોઇ વખત કામ આવે.'

'ભો ભદ્ર ! અજ્ઞાન વશ થઇને તું શું બોલે છે ?'

'અજ્ઞાનવશ કેમ ?'

'આ બોકડો તારો પિતા છે, જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી પોતાનું મરણ જાણીને તે ચાલતો નહોતો. પૂર્વે આ બોકડાના જીવે જ

મિથ્યાત્વની શ્રદ્ધાથી અનેક બોકડા હણ્યા છે. તે કર્મના ઉદયથી તે પણ બોકડો થયો છે; જો મારાં વચનમાં શંકા રહેતી હોય તો આ બોકડાને છૂટો મૂક, એટલે તારા પિતાએ જે વાત કહેલ નથી, તેથી જે દ્રવ્ય તેં મેળવ્યું નથી તે આ બોકડો દેખાડશે. પછી આ વાત સાચી માનજે.'

આ પ્રમાણે સાંભળીને દેવીદત્તે તે પ્રમાણે કર્યું એટલે તરતજ તે બોકડો દ્રવ્યનાં સ્થાન પાસે જઇને પોતનાં પગની ખરીવતી ખણવા લાગ્યો, અને દ્રવ્ય બતાવવા લાગ્યો. તે દેખીને દેવીદત્તને સાધુનાં વચનમાં વિશ્વાસ આવ્યો; પછી મિથ્યાત્વને ત્યજીને તે પરમ શ્રાવક થયો અને ધર્મની આરાધના કરવા લાગ્યો.

ધનમિત્ર કહે છે કે 'માટે શ્રીપતિ ! તુ પણ દેવશર્મા દ્વિજની જેમ મિથ્યાત્વ સેવવાથી મહા ઉંડા ભવકૂપમાં પડીને સંસારભ્રમણ કરીશ. "

આ પ્રમાણે ધનમિત્રની વાણી સાંભળીને શ્રીપતિએ મિથ્યાત્વ છોડી દઇને મિત્રને પૂછયું; 'મિત્ર ! હુ શું ઉપાય કરૂં ? તે તું કહે.' તેણે કહ્યું; 'વીતરાગ જેવો કોઇ દેવ નથી, જૈનધર્મ જેવો કોઇ ધર્મ નથી, કલ્પવૃક્ષ જેવું કોઈ વૃક્ષ નથી અને કામધેનુ જેવી કોઇ ગાય નથી. આ કારણથી તું જૈનધર્મને દઢપણે આરાધ, જેથી તારાં વાંચ્છિત માત્ર પૂર્ણ થશે.'

મિત્રનાં વચનો સાંભળીને શ્રીપતિએ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો.

ત્રણ કાળ જિનેશ્વરદેવની તે પૂજા કરવા લાગ્યો. ઉભય કાળ પ્રતિક્રમણ તથા સામાયિક કરવા લાગ્યો. હમેશાં પંચપરમેષ્ઠી મહામંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો, સાતે ક્ષેત્રમાં ધન વ્યય કરવા લાગ્યો અને દીન તથા હીનનો ઉદ્ધાર કરવા લાગ્યો.

આમ કરતાં છ માસ વ્યતીત થયા એક દિવસે શય્યામાં સૂતેલ શ્રીપતિ પાછલી રાત્રે જાગીને વિચારવા લાગ્યો; 'અહો! જૈનધર્મને સેવતાં પણ કાંઈ ફળ સિદ્ધિ દેખાઈ નહિ. શું આ ધર્મનું આરાધન પણ નિષ્ફળ જશે?'

આમ તે વિચારતો હતો તેવામાં શાસનદેવીએ તેને કહ્યું; 'અરે મૂઢ! મેળવેલ ફળને હાર નહિ. ધર્મના ફળમાં શંકા ન કર. કહ્યું છે કે; "આરંભમાં દયા નથી. મહિલાના સંગથી બ્રહ્મચર્ય નાશ પામે છે, શંકા કરવાથી સમ્યકત્વ નાશ પામે છે અને ધન રાખવાથી પ્રવ્રજ્યાનો નાશ થાય છે." વળી "ધર્મ સર્વોત્કૃષ્ટ મંગલ છે; તે મનુષ્યની અને દેવતાની લક્ષ્મી તથા ભોગવિલાસ અને મોક્ષસુખ આપે છે પિતાની જેમ પાલન કરે છે, વત્સલપણાથી માતાની જેમ પોષે છે, ગુરૂની માફક સદ્‌ગુણનો સંગ્રહ કરાવે છે, સ્વામીની જેમ રાજ્ય આપે છે, બંધુની જેમ સ્નેહ દેખાડે છે અને કલ્પવૃક્ષની જેમ વાંછિત માત્રને આપે છે."

'તેથી હે વિચારમૂઢ! દીન હીનનો ઉદ્ધાર કરવા રૂપ લૌકિક ધર્મ પણ જો નિષ્ફળ જતો નથી, તો પછી અગણ્ય પુણ્ય હોય તોજ પ્રાપ્ત થાય તેવો સર્વજ્ઞભાષિત લોકોત્તર ધર્મ આરાધ્યો હોયતે નિષ્ફળ કેમ જાય? કદિ પણ જાયજ નહિ. તારે એક ગુણવાન પુત્ર થશે, પરંતુ ધર્મમાં શંકા કરવાથી તું પુત્રનું સુખ જોઇશ નહિ, તેથી હવે ધર્મમાં સ્થિર બુદ્ધિ કર.'

આમ કહીને શાસનદેવી અદૃશ્ય થઈ.

૨૪ : ધર્મદત્ત જુગારીઓની સોબતમાં

શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠી તે સાંભળીને હૃદયમાં હર્ષ પામ્યો. અને વિચારવા લાગ્યો; 'જો પુત્ર થશે તો જ્યારે તે મોટો થશે ત્યારે સુખ–દુઃખનો આપનાર થશે તે જોઈ લઈશું. પણ તે પહેલાં તો જન્મોત્સવ, લાલનપાલન, તેનાં કાલાં કાલાં વાક્યોનું શ્રવણ, વિવિધ પ્રકારનાં આભુષણ વસ્ત્રાદિક તેને પહેરાવવાના મનોરથનું સુખ–તે તો હું અનુભવીશ.'

'વળી હું 'વાંઝિયો છું' તેવી ગાળ તો ઉતરશે. ઉત્તમ ગૃહમાં વિવાહાદિક કરવાથી પરસ્પર લેવું–દેવું વગેરે ઉત્સવોમાં મારા મનોરથો તો સફળ થશે. અવિચ્છિન્ન સંતાનની પરંપરા પણ વધશે. સુખ કે દુઃખ દેવાની વાર્તા તો ત્યારપછી યૌવન વય પ્રાપ્ત થશે ત્યારે જણાશે. પ્રથમનું ફળ તો હાથમાં આવશે.'

આમ વિચારતાં બાકીની રાત્રી પૂરી થઈ.

સવારે ઉઠી શ્રી જિનેશ્વરદેવનાં નામગ્રહણપૂર્વક ચૈત્યવંદનાદિક કરીને તથા પચ્ચક્ખાણ ધારીને તે ઘરમાં નીચે ગયો

તે સમયે શ્રીમતીએ આવીને પ્રણામપૂર્વક કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! આજે રાત્રે હું સુખનિદ્રાએ સુતી હતી તે વખતે સ્વપ્નમાં પૂર્ણ ભરેલા કળશને મારા મુખમાં પેસતો મેં દીઠો છે.'

શ્રેષ્ઠીએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'ગુણથી પૂર્ણ એવો તારે પુત્ર થશે. અને પણ આજે શાસનદેવતાએ તેજ અર્થને સૂચવનારી હકીકત કહી છે, તેથી કોઇ ઉત્તમ જીવ તારી કુક્ષિમાં અવતરેલ છે.'

આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાંભળીને તે હર્ષપૂર્વક ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી.

પૂરા દિવસ થતાં એક પુત્રને તેણે જન્મ આપ્યો. શ્રેષ્ઠીએ બાર દિવસનો મહોત્સવ કરીને સ્વજન કુટુંબીઓને જમાડી સર્વની સમક્ષ 'ધર્મદત્ત' એવું તેનું નામ પાડ્યું.

અનુક્રમે બીજના ચંદ્રની માફક તે વધવા લાગ્યો, અને સાત આઠ વરસની ઉમરનો થયો, ત્યારે પિતાએ લેખશાળામાં ભણવા મોકલ્યો.

તેણે સ્વકુળને ઉચિત સર્વ કળા શીખી લીધી.

ધર્મકળામાં કુશળ થાય તેવા હેતુથી તેના પિતાએ સાધુઓની પાસે તેને ભણવા માટે રાખ્યો. કારણ કે, બહોંતેર કળામાં કુશળ એવા પંડિત પુરુષો સર્વ કળામાં કુશળ હોય પણ જો તેઓ ધર્મકળાને જાણતા નથી તો તેઓ મૂર્ખજ છે..

ધર્મદત્ત અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યો. પિતાએ શ્રીદેવી નામની શ્રેષ્ઠીપુત્રી સાથે તેને પરણાવ્યો; પરંતુ શાસ્ત્રમાં ઘણો કુશળ અને શાસ્ત્રરસમાં અત્યંત મસ્ત થયેલો હોવાથી તે એક ક્ષણ પણ પુસ્તક હાથમાંથી મૂકતો નહોતો.

નવાં નવાં શાસ્ત્રનાં વિનોદમાં જતા કાળને પણ તે જાણતો નહોતો. કોઈ દિવસ સ્ત્રીવિલાસ તથા ઉપભોગાદિ તેના સ્મરણમાં પણ આવતા નહિ.

સ્વપ્નામાં પણ સ્ત્રીનું નામ તે સંભારતો નહીં. સ્ત્રી ઉપર તેની દ્વેષબુદ્ધિ નહોતી, પણ શાસ્ત્રરસના આસ્વાદમાં તે અતિ મગ્ન થઇ જવાથી તેની સ્ત્રી તેને સાંભરતી નહોતી.

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો; એટલે તેની માતાએ તે સર્વ જાણ્યું. પછી એકાંતમાં તેને બોલાવીને કહ્યું; 'આપણું ઘર મોટું છે, તેમ જાણીને તારા સસરાએ પોતાની પુત્રીનો સાંસારિક સુખ મેળવવા માટે તારી સાથે વિવાહ કર્યો છે, આપણે પારકી પુત્રી લાવ્યા છીએ; છતાં તું તો તેની સંભાળ પણ લેતો નથી. સ્ત્રીને તો સર્વ સુખમાં સ્વામીનું માન તેજ પરમ સુખ છે; તે સુખ વિનાનાં બીજા બધાં સુખ તે બાહ્ુતી સુખ જેવા માને છે.'

આ પ્રમાણે બહુ રીતે વિનવ્યો પરંતુ મૌન ધારણ કરી સર્વ સાંભળીને 'સારૂં, સારૂં,' કહીને તે તો પાછો વાંચવાના ઉદ્યમમાં જ લાગી ગયો.

તેથી શ્રીમતીએ તે બધી હકીકત પોતાના સ્વામી શ્રીપતિ શેઠને નિવેદન કરી અને કહ્યું; 'આ તમારો પુત્ર સર્વ શાસ્ત્રમાં કુશળ છે, પણ ગૃહવ્યવહારમાં મૂર્ખ હોવાથી મૂર્ખ જેવો દેખાય છે.' કારણ કે,

"કાવ્ય કરે, અગર સંસ્કૃત બોલે, અને જેટલી છે તે સર્વ કળા શીખે, પણ જો યથાયોગ્ય લોકવ્યવહાર જે જાણતો નથી, તે સર્વ મૂર્ખના સમૂહમાં ચક્રવર્તી છે." આ કારણથી આ ભણેલો મૂર્ખ સાક્ષાત્ શીંગ અને પૂંછ વગરનો પશુજ છે. જેવી રીતે લોકમાં વેદ, વૈદક, વ્યાકરણ, પ્રમાણ, લક્ષણ અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રના અભ્યાસી ભણેલામૂર્ખ તરીકે ઓળખાય છે, તેના જેવો આ તમારો પુત્ર છે; તેથી જો તમારા પુત્રને મનુષ્યની ગણનામાં લાવવાની ઇચ્છા હોય તો તેને જુગારીઓને સોંપો, જેથી થોડા દિવસમાંજ તેને તેઓ નિપુણ કરશે, નહિ તો તે હાથમાંથી ગયો તેમ જાણજો.'

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'પ્રિયા આવી બુદ્ધિ સારી નથી. કારણ કે, 'કાકમાં શુચિપણું, દ્યૂતકારમાં સત્યવકતાપણું, સર્પમાં ક્ષમા, સ્ત્રીમાં કામાગ્નિની શાંતિ, નપુંસકમાં ધૈર્ય, મદ્ય પીનારમાં તત્ત્વની વિચારણા અને રાજામાં મિત્રતા કોઇએ દેખી કે સાંભળી છે ?' આ પ્રમાણે જુગારીઓમાં અનેક દોષો કહેલા છે.'

'કારણ કે તે દુષ્ટો પાપી અને કુમાર્ગે જવાવાળા હોય છે. આપણા સ્વચ્છ જળ જેવા સ્વભાવવાળા પુત્રને તેની સોબત કરાવવી તે યોગ્ય નથી. જેવા નિમિત્તમાં જોડી દેશું તેવો તે થશે; પણ પછી આપણે સંતાપ કરવો પડશે, હમણાં આ ગુણવાન છે, પછી આ દોષના સમૂહરૂપ અને આપણાં ઘરને વગોવનાર થશે.'

'જેવો સંસર્ગ હોય છે, તેવો જ આત્મા ગુણ–દોષવાળો થાય છે માટે આપણો સન્માર્ગગામી પુત્ર કુમાર્ગગામી થશે, અને ત્યારબાદ કુસંગતિથી ઉત્પન્ન થયેલા દોષોને દૂર કરવાને કોઈપણ સમર્થ થઇ શકશે નહિ.'

પરંતુ સ્ત્રીની તુચ્છ મતિ હોવાથી તથા તેવી જ ભવિતવ્યતાના યોગેથી શ્રીમતીએ તે માન્યું નહિ. તે વારંવાર તેની તેજ પ્રેરણા કરવા લાગી.

તેના બહુ આગ્રહથી શેઠનું ચિત્ત પણ આખરે ભરમાયું. કહ્યું છે કે;

જેઓ ગૌરવવાળા છે, ગંભીર, સ્થિર, મોટા અને મરડવાળા હોય છે. તેઓને પણ હાથમાં રાખેલી ઘંટીની માફક સ્ત્રીઓ ભમાડે છે.' એક સ્ત્રીના હાથથી ફરતી રેંટ અવાજ કરતી હતી, તેને જોઇને મુંજે કહ્યું હતું કે, 'અરે યંત્ર ! તું રૂદન કર નહિ. માત્ર આંખના

પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કોને કોને ભમાડેલા નથી? તો પછી હાથથી ખીંચાય તો તેમાં શું કહેવું?'

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું;

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની સોબતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશમાત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઇ શકતો નથી. માટે તમે નિપુણ છો. શાસ્ત્ર અભ્યાસના બ્હાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઇ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે સ્થળે તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાર્દ ગ્રહણ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ઘણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોંપું છું. કોઇપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રમાણેનાં શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વૈદે કીધું' તે ન્યાયથી તેઓને ઈચ્છિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; "આપણે આ શ્રેષ્ઠી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેસ્યાના ઘરમાં લઈ જઇએ; તે આને શ્રેષ્ઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌ જોવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક આપણાં ચિત્તને અનુકૂળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે ક વીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા ક જેવું નથી.'

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉ વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત-કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; 'તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુ તાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે 'અમે કુમ રની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રબોધ પામીએ તેથી કર્ણ પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આ કૃપા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રાભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદ કર્યો, અને કહ્યું કે, 'હમેશાં સુખેથી આવજો.' પછી તે સર્વ દ્યૂતકારે હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે ત તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેન પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમા-રનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, 'કુમાર ! આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ અમે તેનું

પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કોને કોને ભમાડેલા નથી? તો પછી હાથથી ખીંચાય તો તેમાં શું કહેવું?'

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું;

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની સોબતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશમાત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઇ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બ્હાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઇ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે સ્થળે તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાર્દ ગ્રહણ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ઘણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોંપું છું. કોઇપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રમાણેનાં શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વૈદે કીધું' તે ન્યાયથી તેઓને ઈચ્છિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; "આપણે આ શ્રેષ્ઠી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેસ્યાના ઘરમાં લઈ જઇએ; તે આને શ્રેષ્ઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌતુકો જોવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે તો પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક તો આપણાં ચિત્તને અનુકૂળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરાવીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા કરવા જેવું નથી.'

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત-કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; 'તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણતાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે 'અમે કુમારની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રબોધ પામીએ.' તેથી કર્ણ પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ કૃપા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રાભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર કર્યો, અને કહ્યું કે, 'હમેશાં સુખેથી આવજો.' પછી તે સર્વ દ્યૂતકારો હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમારનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, 'કુમાર! આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ અમે તેનું

પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કોને કોને ભમાડેલા નથી? તો પછી હાથથી ખેંચાય તો તેમાં શું કહેવું?'

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું:

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની સોબતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશમાત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઇ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બ્હાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઇ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે સ્થળે તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાર્દ ગ્રહણ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ઘણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોંપું છું. કોઇપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રમાણેનાં શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાંભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વૈદે કહ્યું' તે ન્યાયથી તેઓને ઈપ્સિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા: "આપણે આ શ્રેષ્ઠી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેશ્યાના ઘરમાં લઈ જઇએ; તે આને શ્રેષ્ઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

દત્ત જુગારીઓના સોબતમાં .

દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌતુકો
ાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે તો
ક પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક તો
પણાં ચિત્તને અનુકૂળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરા-
ું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા કરવા
ું નથી.'

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ
ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; 'તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણ-
ાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે 'અમે કુમા-
ની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રબોધ પામીએ.'
ાથી કર્ણ પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ
ૃપા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર
કર્યો, અને કહ્યું કે, 'હમેશાં સુખેથી આવજો.' પછીતે સર્વ ઘૂતકારો
હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે
તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની
પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમા-
રનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, 'કુમાર !
આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે
તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ અમે તેનું

પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કાને કાને ભમાડેલા નથી ? તો પછી હાથથી ખીંચાય તો તેમાં શું કહેવું ?'

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું;

આ મારો પુત્ર મુનિરાજની સોબતથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન-ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશમાત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઈ એક ધર્મવર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો. શાસ્ત્ર અભ્યાસના બ્હાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકૂળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન-ઉપવનમાં લઈ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે સ્થળે તેને લઈ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાર્દ ગ્રહણ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ઘણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોંપું છું. કોઈપણ પ્રકારથી તેને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ હું આપીશ."

આ પ્રમાણેનાં શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાન આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વૈદે કીધું' તે ન્યાયથી તેઓને ઈચ્છિત મળ્યું.

પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; "આપણે આ શ્રેષ્ઠી પુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેશ્યાના ઘરમાં લઈ જઈએ; તે આને શ્રેષ્ઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની

કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્યવડે અપૂર્વ કૌતુકો જોવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્યવ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો થશે. આપણે તો પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું વળી આપણા ખાનપાનાદિક તો આપણાં ચિત્તને અનુકૂળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરાવીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઈ શંકા કરવા જેવું નથી.'

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત કુમારની પાસે ગયા.

અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ બેઠા.

તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; 'તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણતાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે 'અમે કુમારની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રબોધ પામીએ.' તેથી કર્ણ પવિત્ર કરવા માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ કૃપા કરીને અમારાં કર્ણોને પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક કુમાર પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રભ્યાસના અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર કર્યો, અને કહ્યું કે, 'હમેશાં સુખેથી આવજો.' પછીતે સર્વ દ્યૂતકારો હમેશાં કુમાર પાસે જઈને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે તે વિસ્મયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમારનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું, 'કુમાર ! આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે તેનું સંગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ અમે તેનું

રહસ્ય જાણવાને કે કહેવાને સમર્થ નથી. તે સંગીત શાસ્ત્રમાં કુશળ કલાકારે અમને પૂછ્યું કે, 'આ નગરમાં આ શાસ્ત્રનાં મર્મને જાણનાર કોઇ છે, કે જે મેં કહેલ હાર્દને ગ્રહણ કરીને ઉત્તર આપે?' અમે કહ્યું; "હા છે." તેણે કહ્યું; 'તો તમે મને તેનો મેળાપ કરાવો.'

'તેથી જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે ત્યાં પધારો. તમે તો સર્વ શાસ્ત્રના અર્થનો પાર પામેલા છો. તે પણ મહાન સજ્જન છે, મનુષ્યને ઓળખનાર છે, ગુણગ્રાહી છે. ઉત્તમ મનુષ્ય છે, તમને જોઇને તે બહુ પ્રસન્ન થશે. આપ પણ તેને જોશો ત્યારે જાણશો કે તે નિપુણ પુરુષોમાં અગ્રેસર છે.'

તે સાંભળીને શાસ્ત્રવિનોદમાં રસિક કુમારે પૂછ્યું; 'તે કયાં રહે છે?' ભોગદત્તે કહ્યું; 'નગરમાં છે. તેનું સ્થાન નજીક છે.' કુમારે કહ્યું; 'આવતી કાલે આપણે તેની પાસે જઈશું'

તે સાંભળીને તેઓ આનંદ પામ્યા.

પછી શ્રેષ્ઠી પાસે જઇને તેઓએ કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠિન્! અમે તેને કાંઇક અનુકૂળ કર્યો છે. સવારે તેને અમે સાથે લઈ જઇશું, તેથી દ્રવ્યનો આદેશ કરો. દ્રવ્ય વગર રસના રંગની વાર્તા થઇ શકતી નથી.'

શ્રેષ્ઠીએ પોતાના ભાંડારિકને બોલાવીને કહ્યું કે, "તેઓ જે માંગે તે આપજો."

પછી તેઓ કેટલુંક ધન લઇને એક રાજમાન્ય ગવૈયો સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ હતો, તેની સમીપે જઇ કાંઇક ઉત્તમ ભેટ તેની પાસે મૂકીને બોલ્યા; 'આવતી કાલે અમુક સ્થાને તમે આવજો. અમે તે સ્થળે નગરના મુખ્ય શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કે જે સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અને પંડિતોને પ્રિય છે તેને સાથે લઈને તમારી પાસે આવીશું. તમારે

તેનાં ચિત્તનું રંજન કરવું; તે રંજીત થશે તો બહુ દ્રવ્ય આપશે. તેની પાસે અપરિમિત ધન છે '

તેણે કહ્યું; ' બહુ સારું, જરૂર લાવજો.'

પછી ભોગદત્ત આદિ રસિક યુવાનો સવારે ધર્મદત્તની પાસે આવ્યા. ત્યાં વિનય-વાર્તાદિકથી કુમારને રાજી કરીને, અવસર મેળવી આગલે દિવસે કરેલો સંકેત યાદ આપ્યો. કુમારે કહ્યું; 'ચાલો જઈએ' સેવકોએ રથ તૈયાર કરીને હાજર કર્યો.

તે રથમાં આ બધાયની સાથે બેસીને અનેક સેવકોથી પરિવરેલો કુમાર નગરચર્ચા જોતો જોતો સંગીતકારનાં ઘેર આવ્યો. તેણે પણ બહુ આદરસત્કાર આપી અતિ રમણીય એવા ઘરની પાછળના ભાગમાં ઉદ્યાનમાં લઇ જઈ ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાડીને પુષ્પ અને તાંબુળાદિક આગળ ધરી પરિવાર સહિત તેનું બહુ સન્માન કર્યું.

બાદ વિવિધ પ્રકારના તાલ, તાન, માન, લય, ગ્રહ, માત્રા, મૂર્ચ્છના વગેરે ભેદોથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું અનેક રસો અને અલંકારોવાળું ગીતગાન કરવામાં તે પ્રવર્ત્યો. કુમાર પણ સુંદર આસન ઉપર બેસીને તે સાંભળવા લાગ્યો. વચ્ચે વચ્ચે ગીત, ગાન તથા અલંકાર અને નાયક નયિકાના ભેદ તથા સ્થાયિ, સાત્વિક વગેરે રસ ઉત્પન્ન કરનારા વિભાવ તથા અનુભાવ ઈત્યાદિ ભેદો પ્રગટ કરીને તે સંગીતકાર ધર્મદત્તને રસ વધે તે રીતે કહેવા લાગ્યો, અને તેનું રહસ્ય કુમારને પૂછવા લાગ્યો.

કુમાર પણ સંગીત શાસ્ત્રના દૃઢ અભ્યાસથી તેનું સ્વરૂપ કહી બતાવતો, તે વખતે તે સંગીત કરનાર ઉભો થઇ પ્રણામ કરીને તેના વખાણ કરતો અને કહેતો કે, " અહો ! આપની બુધ્ધિનું કૌશલ્ય કેવું છે !'

રહસ્ય જાણવાને કે કહેવાને સમર્થ નથી. તે સંગીત શાસ્ત્રમાં કુશળ કલાકારે અમને પૂછ્યું કે, 'આ નગરમાં આ શાસ્ત્રનાં મર્મને જાણનાર કોઇ છે, કે જે મેં કહેલ હાર્દને ગ્રહણ કરીને ઉત્તર આપે ?' અમે કહ્યું: "હા છે." તેણે કહ્યું; 'તો તમે મને તેનો મેળાપ કરાવો.'

'તેથી જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે ત્યાં પધારો. તમે તો સર્વ શાસ્ત્રના અર્થનો પાર પામેલા છો, તે પણ મહાન સજ્જન છે, મનુષ્યને ઓળખનાર છે, ગુણગ્રાહી છે. ઉત્તમ મનુષ્ય છે, તમને જોઇને તે બહુ પ્રસન્ન થશે, આપ પણ તેને જોશો ત્યારે જાણશો કે તે નિપુણ પુરૂષોમાં અગ્રેસર છે.'

તે સાંભળીને શાસ્ત્રવિનોદમાં રસિક કુમારે પૂછ્યું; 'તે ક્યાં રહે છે?' ભોગદત્તે કહ્યું; 'નગરમાં છે. તેનું સ્થાન નજીક છે.' કુમારે કહ્યું; 'આવતી કાલે આપણે તેની પાસે જઇશું'

તે સાંભળીને તેઓ આનંદ પામ્યા.

પછી શ્રેષ્ઠી પાસે જઇને તેઓએ કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠિન્! અમે તેને કાંઇક અનુકૂળ કર્યો છે. સવારે તેને અમે સાથે લઈ જઇશું. તેથી દ્રવ્યનો આદેશ કરો. દ્રવ્ય વગર રસના રંગની વાર્તા થઇ શકતી નથી.'

શ્રેષ્ઠીએ પોતાના ભાંડારિકને બોલાવીને કહ્યું કે, "તેઓ જે માંગે તે આપજો."

પછી તેઓ કેટલુંક ધન લઇને એક રાજમાન્ય ગવૈયો સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ હતો, તેની સમીપે જઇ કાંઇક ઉત્તમ ભેટ તેના પાસે મૂકીને બોલ્યા; 'આવતી કાલે અમુક સ્થાને તમે આવજો. અમે તે સ્થળે નગરના મુખ્ય શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કે જે સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અને પંડિતોને પ્રિય છે તેને સાથે લઇને તમારી પાસે આવીશું. તમારે

તેનાં ચિત્તનું રંજન કરવું; તે રંજીત થશે તો બહુ દ્રવ્ય
તેની પાસે અપરિમિત ધન છે '

તેણે કહ્યું; 'બહુ સારું, જરૂર લાવજો.'

પછી ભોગદત્ત આદિ રસિક યુવાનો સવારે ધર્મદત્ત
આવ્યા. ત્યાં વિનય-વાર્તાદિકથી કુમારને રાજી કરીને, અવસ
આગલે દિવસે કરેલો સંકેત યાદ આપ્યો. કુમારે કહ્યું; 'ચાલો
સેવકોએ રથ તૈયાર કરીને હાજર કર્યો.

તે રથમાં આ બધાયની સાથે બેસીને અનેક સેવકોથી
કુમાર નગરચર્ચા જોતા જોતા સંગીતકારનાં ઘેર આવ્યો.
બહુ આદરસત્કાર આપી અતિ રમણીય એવા ઘરની પાછળના
ઉદ્યાનમાં લઇ જઈ ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાડીને પુષ્પ અને
દિક આગળ ધરી પરિવાર સહિત તેનું બહુ સન્માન કર્યું.

બાદ વિવિધ પ્રકારના તાલ, તાન, માન, લય, ગ્રહ,
મૂર્ચ્છના વગેરે ભેદોથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું અનેક રસો અ
કારોવાળું ગીતગાન કરવામાં તે પ્રવર્ત્યો. કુમાર પણ સુંદર
ઉપર બેસીને તે સાંભળવા લાગ્યો. વચ્ચે વચ્ચે ગીત, ગા
અલંકાર અને નાયક નયિકાના ભેદ તથા સ્થાયિ, સાત્વિક વ
ઉત્પન્ન કરનારા વિભાવ તથા અનુભાવ ઈત્યાદિ ભેદો પ્રગટ ક
સંગીતકાર ધર્મદત્તને રસ વધે તે રીતે કહેવા લાગ્યો, અને તેનું
કુમારને પૂછવા લાગ્યો.

કુમાર પણ સંગીત શાસ્ત્રના દ્દઢ અભ્યાસથી તેનું સ્વરૂપ
બતાવતો, તે વખતે તે સંગીત કરનાર ઉભો થઇ પ્રણામ કરી
વખાણ કરતો અને કહેતો કે, "અહો! આપની બુધ્ધિનું
કેવું છે?'

આ પ્રમાણે વારંવાર કુમારની કુશળતાને વખાણીને કુમારના ચિત્તનું તેણે રંજન કર્યું. કુમાર કાન દઈને એકતાનથી હર્ષપૂર્વક સાંભળવા લાગ્યો.

આમ બે પ્રહર સુધી તેણે તેની કલા દેખાડી. કુમાર ધર્મદત્ત પણ પ્રસન્ન થયો. પછી ભોગદત્તે કુમારના કાન પાસે જઇને કહ્યું કે "આને કાંઇક આપવું જોઇએ."

કુમારે કહ્યું; 'બહુ સારું, દાનની તો પ્રથમજ જરૂર છે.'

પછી તે ધુતકારોએ શ્રેષ્ઠીનાં ઘેરથી કુમારનું નામ આપીને ધન લાવી તેની પાસે ધર્યું. ચાતુર્યપ્રિય કુમાર પણ ઉદારતા ગુણ યુક્ત હોવાથી બધું તેને આપીને 'ફરીથી આવીશું' તેમ કહી ત્યાંથી ઉઠયો. અને તે વાડી તેણે ફરીને જોઈ લીધી તે આનંદ પામ્યો.

પછી ઘેર આવીને ભોજનાદિક કરી કુમાર સ્વસ્થાને બેઠો. ધુતકારોએ સંગીતની વાતો કાઢી, કુમારે તેની કલાનાં વખાણ કર્યાં.

ભોગદત્તે કહ્યું; 'કુમાર! એક ઉત્તમ સ્ત્રી છે, તે પણ સંગીત-નાટક વગેરેમાં અતિશય કુશળ છે, ખાસ જોવા લાયક છે.'

કુમારે કહ્યું; 'કોઇ દિવસ તેનાં ઘેર આપણે જઇશું.'

આ પ્રમાણે સાંજ સુધી કુમારની પાસે રહીને સાંજે કુમારની રજા લઇ શેઠાણી પાસે જઇને બધી હકીકત શેઠાણીને કહી સંભળાવી. તે પણ હકીકત સાંભળીને આનંદ પામી અને તેઓને ઘણું ધન આપીને બોલી; 'યથેચ્છ દ્રવ્ય વ્યય કરજો, કોઇ જાતની શંકા રાખશો નહિ, બધું ધન હું આપીશ, પરંતુ મારા પુત્રને ભોગરસિક કરજો.'

તેઓએ કહ્યું; 'તમારા પુણ્યબળથી થોડાજ કાળમાં તમારી

ઇચ્છાનુસાર થઇ જશે, ત્યારે અમારી મહેનતને સફળ કરજો ' આ પ્રમાણે કહીને તેઓ પોતપોતાનાં ઘેર ગયા.

કુમાર પણ સુખશય્યામાં સૂતો સૂતો દિવસે જોયેલ સંભારીને આનંદિત ચિત્તથી સંગીતના ગ્રંથોમાં રહેલા, ઉત્તમ ભાવવાળા ઉલ્લેખોને પોતાના ક્ષયોપશમની પ્રબળતાથી વિચારવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે આખી રાત્રી પૂર્ણ કરીને, સવારે પ્રાતઃકર્માદિક કરી પોતાના બેસવાના સ્થળે તે આવ્યો, તે વખતે દ્યૂતકારો પણ એકઠા થઇને ત્યાં આવ્યા.

પછી કુમારને પ્રેરણા કરીને બીજીવાર સંગીતકારને ઘેર લઇ ગયા, અને ત્રણ ચાર ઘડી સુધી ત્યાં રહીને કુમારને પ્રેરણા કરી ત્યાંથી ઉઠાડ્યો, અને કહ્યું; 'સ્વામિન્! આજે અમુક પર્વનો દિવસ છે, અમુક સ્થળે મેળો છે, ત્યાં મોટાં આશ્ચર્યો જોવા લાયક છે, ચાલો ત્યાં જઇએ.'

સંગીતકારે પણકુમારને ઉત્સાહિત કર્યો. એટલે દ્યૂતકાર ભોગદત્ત આદિ સંગીતકારને સાથે લઇને નદીનાં કિનારે લૌકિક દેવાલયોમાં અનેક મનુષ્યોના ટોળાંને જોતા, કોઈ કોઇ સ્થળે હાસ્યરસ ઉપજાવ કરનાર વાર્તાવિનોદ સાંભળતા, કોઇ કોઇ સ્થળે વિવિધ વેષવાળા નાટકો જોતા, કોઇ કોઇ સ્થળે વિવિધ પ્રકારના વાજીંત્રના નાદ સાથે સ્ત્રીઓનો સમૂહ નાચતો હતો તેના હાવભાવાદિ જોતા, કોઈ ઠેકાણે નટ નટીની ક્રીડા જોતા, નદીના પ્રવાહમાં નૌકા ઉપર તેઓ સર્વ બેઠા.

કુમારને ઉચ્ચ સ્થાન ઉપર બેસાડ્યા આસપાસ દ્યૂતકારો વિનયપૂર્વક બેઠા. પછી આગળ સંગીતકારે તાલ, તંત્રી, મૃદંગ, વીણા વગેરે વગાડવાપૂર્વક સંગીતનો આરંભ કર્યો; કાંઠે રહેલા લોકો ચારે તરફથી જોવા લાગ્યા. નદીના પ્રવાહમાં નૌકા આમ તેમ ડોલતી ભ્રમણ કરતી હતી.

તે સમયે એક તરફ વસંતઋતુમાં ખીલેલા વૃક્ષોની શોભા જોતાં એક તરફ રસ રંગ ઉત્પન્ન કરતા કોયલ જેવા મધુર શબ્દો સાંભળતા કુમારનું હૃદય બહુ આનંદિત થયું.

આમ અદ્ભુત રસનો આસ્વાદ અનુભવતાં કુમારને ભોજન સમયે ધૂતકારોએ કહ્યું; 'સ્વામિન્! આજ તો બહુ આનંદરસની નિષ્પત્તિનો દિવસ છે. જો તમારી આજ્ઞા હોય તો ભોજનની સામગ્રી અત્રેજ કરાવીએ.'

કુમારે કહ્યું; 'બહુ સારું, તાકીદે તૈયારી કરાવો.' પછી તેઓએ હર્ષપૂર્વક વિવિધ પ્રકારની રસોઈ રસોયા પાસે તૈયાર કરાવી, અને ઉત્તમ રાજદ્રવ્યો તેમાં મેળવીને તેમજ ઉત્તમ રસો મેળવીને રસોઈ બહુ સ્વાદિષ્ટ બનાવી.

જમવાનો વખત પણ પૂર્ણ ભરાઈ ગયો. મધ્યાહ્ન પછી બે ઘડી દિવસ ચઢયો ત્યારે કુમારાદિ સર્વને ભૂખ પણ બહુ લાગી. ત્યારે કુમારે પૂછયું; રસોઇ તૈયાર થઈ ગઇ છે કે નહિ? મને તો બહુ ક્ષુધા લાગી છે.'

તેઓએ કહ્યુ કે, "સ્વામીના આદેશથી તરત જ તૈયાર થઇ ગઇ છે."

પછી કુમાર બેઠા થયો, અને તે સર્વેની સાથે વિવિધ રસવાળી રસોઈ તેઓ જમ્યા.

૨૫ : કામપતાકાના આવાસમાં :

રસોઇ જમ્યા પછી નંદનવનની ઉપમા લાયક ઉદ્યાનમાં જઇને ઉત્તમ સ્થાને બેસી તાંબુળાદિકથી મુખશુદ્ધિ કરીને ફરીથી ગીતાદિકનો તેઓએ આરંભ કર્યો.

આ અવસરે એક નૃત્યકળામાં કુશળ ચંદ્રલેખા નામની નાચ કરનારી ત્યાં આવી. લોકોના સમૂહે તથા ધૂતકારોએ પ્રેરેલી તે નર્તકી ત્યાં આવી કુમારને પ્રણામ કરી તેની પાસે ઉભી રહી, અને નૃત્ય કરવા લાગી. વિવિધ પ્રકારના હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ, અંગવિક્ષેપાદિકથી અતિ અદ્‌ભુત એવા સ્વર, ગ્રામ, તથા મૂર્ચ્છનાવડે તેણે કુમારનાં મનને બહુ રંજિત કર્યું. કુમાર પણ અનિમેષ દૃષ્ટિથી તેના તરફ જોવાં લાગ્યો.

આમ એક મૂહૂર્ત માત્ર દિવસ બાકી રહ્યો ત્યાં સુધી તેણે નૃત્ય કર્યું.

લોકોએ તેની બહુ પ્રશંસા કરી, અને બોલ્યા; 'આવું ભવ્ય નાટક શ્રેષ્ઠીપુત્ર વગર અમને કોણ બતાવત ?'

આ પ્રમાણે લોકોની પ્રશંસા સાંભળીને આનંદિત ચિત્તવાળા થઇને કુમારે તેને બહુ ધન આપી વિસર્જન કરી. અને વાહનપર સ્વારી કરીને ઘેર આવવા ચાલ્યા.

માર્ગમાં તેઓ કહેવા લાગ્યા; "સ્વામિન્! આજે અમારું ચિત્ત આપની કૃપાથી બહુ આનંદ પામ્યું, પરંતુ તમારાં ચિત્તમાં સારૂં લાગ્યું કે ન લાગ્યું ?"

ધર્મદત્ત કુમારે કહ્યું કે, "આવું નૃત્ય હૃદયને આહ્લાદ કેમ ન કરે ? વળી ફરીથી કોઈ વખત એની પાસે નૃત્ય કરાવીશું." તે સાંભળીને ભોગદત્ત બોલ્યો; 'આ નર્તકીએ નૃત્ય તો સારૂં કર્યું, પરંતુ કામપતાકા ગણિકાના નૃત્ય આગળ તો આ એક આની પણ નહિ.'

કુમારે પૂછ્યું; 'તે ક્યાં રહે છે ?'

"આપણા નગરમાં રાજમંદિર જેવા મોટા મહેલમાં રહે છે. સ્ત્રીમાં જે ગુણો હોય તે સર્વે તેના અંગમાં ખાસ કરીને રહેલા છે. તેનાં દર્શન માત્રથીજ દેવાંગનાનો ભ્રમ ચિત્તમાં થાય છે. તે પણ આપના જેવા ગુણવંતની આગળજ પોતાની કળા દેખાડે છે, જેને તેને દેખાડતી નથી. તેનું બહુ વર્ણન શું કરૂં ? તમારા જેવા જોનારાઓ પાસે જ્યારે તે નૃત્ય કરે છે, ત્યારે જે રસ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું વર્ણન કરવાને કોણ સમર્થ છે ? જો તેનો સંગ ક્ષણમાત્ર પણ કરશો તો આપને પણ તે વાતની ખાત્રી થશે."

"પહેલા તમે તેનું નાટક કોઈ વખત જોયું છે ?'

'અમારા જેવા મંદ ભાગ્યવાળાને તે જોવાનો વખત ક્યાંથી આવે ? પરંતુ એક વખતે બે વરસ પહેલાં રાજાએ અતિ આદરપૂર્વક તેનું નૃત્ય કરાવ્યું હતું, તે વખતે આપના જેવા પુન્યવંતની પાછળ પાછળ જઇને અમે જોયું હતું. તે હજુ પણ ભૂલી ગયા નથી. હવે આપનાં ચરણની સેવાની પ્રસાદીથી ઘણા દિવસના અમારા અભિલાષ અને મનોરથ પૂર્ણ થશે એવી આશા છે, આપ સ્વામી અમારો આ મનોરથ પૂરો કરો. તે પણ આપની ચતુરાઈ અને વિદ્વત્તા જોઇને ઘણી પ્રસન્ન થશે જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે

તેને ઘેર આપણે જઇએ. આપના જેવાને જવા લાયક સ્થળ છે, પછી જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો.”

ભોગદત્તની ચાલાકીભરી આ વાતને સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘જરૂર કાલે આપણે ત્યાં જઇશું’

‘બહુ સારૂં, મોટી કૃપા કરી. અમારા જેવાનાં મનોરથો પૂર્ણ થશે.’

આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં તેઓ ઘેર ગયા. રાત્રે પણ કુમારની પાસે બેસીને તેનું જ રૂપ, સૌંદર્ય, ચાતુર્ય, ગીતગાનમાં કુશળતા વગેરેનું વર્ણન કર્યું અને કુમારનું ચિત્ત તેને મળવામાં વિશેષ તત્પર કર્યું. “સવારે અવશ્ય આપણે જઈશું” તે પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તેઓ સૂઇ ગયા.

સવાર થઇ એટલે પ્રાતઃકાર્યો કરીને કુમારેજ સ્વયં કહ્યું; “રથ તૈયાર કરાવો.”

કુમારની વિહ્વળતા જોઇને ભોગદત્તે ઘરમાં જઇ શેઠને તે વાત કહી, ને કહ્યું કે, ‘આપ અમારા પરિશ્રમનું પરિણામ જૂઓ ! જે ભોગનું નામ પણ લેતો નહોતો, તે થોડા દિવસમાં તો તમે મેળવેલી આખી સંપદાને સફળ કરશે. તે જોઇને આપની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે, તે સમયે અમારી મહેનતને જોજો, ને યોગ્ય બદલો આપજો !’

તે સાંભળીને શેઠ–શેઠાણી હર્ષ પામ્યા.

ભોગદત્તે આગળ જઇને કામપતાકા ગણિકાને જણાવ્યું કે, “આજે નગરશેઠના પુત્રને તારે ઘેર અમે લાવીશું; તારે તેની પાસે તારૂં પૂર્ણ કળાકૌશલ્ય દેખાડીને તેનાં ચિત્તને આકર્ષવું, કુમાર જેવો તેવો નથી; સર્વ કળામાં કુશળ છે, સર્વ શાસ્ત્રનાં હાર્દને જાણનાર છે, તેથી બરાબર ધ્યાન દઇને સર્વ કળા બતાવજે. જો પ્રસન્ન થશે તો એ જંગમ કલ્પવૃક્ષ છે. ઇચ્છિત કરતાં પણ અધિક આપે તેવો છે.”

"તાકીદે લાવો, પછી બધું જણાશે. મુનિમાર્ગમાં રહેલા, મુક્તિપુરમાં પ્રવેશ કરવાને લાયક થયેલા એવા પુરુષોને પણ વેશ્યાઓએ સર્વ ત્યજાવ્યું છે, અને કામભોગમાં એકતાન કર્યા છે, તો તેની પાસે આ કોણમાત્ર છે? આ તો વણિકપુત્ર છે, બધું સારૂં થશે."

આમ કહીને તેને રત્ન આપી.

પછી કુમાર પણ રથમાં બેસીને તે સર્વની સાથે કામપતાકાના આવાસે આવ્યો.

કુમારનું આગમન સાંભળતાં જ તે ઉઠી. સુવર્ણ, રત્ન, મોતી વગેરેથી બંને હાથો ભરીને બારણા સુધી આવી કુમારને તેણે વધાવ્યા અને "અહીં આપનાં ચરણ ધરો, આપ ભલે પધાર્યા, આપનાં ચરણોવડે મારા આ રંકગૃહને પવિત્ર કરો. આપની આજે મારા ઉપર મોટી કૃપા થઇ, આજે મારાં આંગણે વાદળાં વગર અમૃતમેઘની વૃષ્ટિ થઇ, આજે મારાં આંગણે કલ્પવૃક્ષ ફળ્યો, વગર બોલાવેલી સ્વર્ગગંગા આજે મારે ઘેર ઉતરી, કારણ કે નગરશેઠના કુળદીપક કુમારે મારૂં ઘર આજે અલંકૃત કર્યું."

આ પ્રમાણે વચનામૃતથી તેને સંતોષીને "ખમા ખમા" એમ બોલતી કુમારને ઘરના અંદરના ભાગમાં તે લઇ ગઇ.

ત્યાં પણ ફરીથી મધુર વચનોવડે તેને સંતોષીને ઉપરના માળે ચિત્રશાળામાં દેવતાના શયન જેવા પલ્યંક ઉપર બહુમાનપૂર્વક તેને બેસાડ્યો.

કુમાર જ્યાં જ્યાં જોતો હતો ત્યાં ત્યાં કાચ વગેરેની શોભાથી સાક્ષાત્ વિમાન હોય તેવી ભ્રાંતિ થતી હતી. પછી પ્રથમ તો કામપતાકાની માતા કામસેનાએ કસ્તુરી, ચંદન, અત્તર વગેરે બહુ મૂલ્યવાન પદાર્થોથી કુમારનું શરીર સુવાસિત કર્યું, ગુલાબજળ વગેરે

સુગંધી જળનાં છાંટણાં કર્યાં; પછી નારંગી, આંબા, દાડિમ, અંજીર વગેરે તાજાં પાકેલાં, મધુર સ્વાદવાળાં ફળો તેની પાસે ધર્યાં.

દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ વગેરે વિવિધ દેશમાંથી આવેલા મેવા તેની પાસે મૂકયા. માદક પદાર્થો જેમાં આવેલા છે એવા જાયફળ, અગર, કસ્તુરી, અબરખ, કેશર, સિતોપલાદિકથી બનાવેલ કામ વૃદ્ધિ કરનાર કઢેલ દુધનો કટોરો ભરીને તેની પાસે મૂકયો.

પુષ્પ, તાંબુલ વગેરે પાંચ સુગંધીવાળા પાનના બીડા તૈયાર કર્યા, અને વચ્ચે વચ્ચે મીઠા અને પ્રીતિ વધારનાર કામોદ્દીપક વચનો બોલતી, સોળે શૃંગાર સજેલ હોવાથી સુંદર લાગતી અને હાવભાવ પ્રગટ દેખાડતી તે વેશ્યાએ તે બીડાં તેની પાસે ધર્યાં.

તે કુમારની આગળ આવીને ઉભી રહી. કુમાર પણ તેના હાવભાવ, સેવા તથા ચતુરાઇથી મુગ્ધ થઇ ગયો.

તે અતિ મિષ્ટ, લલિત, સુકોમળ, કોકિલાની જેવા મધુર વચનોવડે કહેવા લાગી; 'સ્વામિન્! આ ગ્રહણ કરો, આ સુંદર છે, આ તેજ કરનાર છે, આ બળવૃદ્ધિ કરનાર છે, આ બુદ્ધિ વધારનાર છે, આ મંગળ છે, આ પ્રથમ સમાગમમાં શુકનરૂપ છે, આ ખાવા લાયક છે.''

આ પ્રમાણે મિષ્ટ વચનોથી તૃપ્ત થતા કુમારે યથારૂચિ તે આરોગ્યું. પછી સ્વસ્થ થયા એટલે તેણે નાટારંભ શરૂ કર્યો. અનેક રાગ, તાન અને નવા નવા કામે દીપક હાવભાવોવડે કુમારને તેણે તેના રસમાં મગ્ન કરી દીધો.

તે સમયે કુમારને પ્રથમના યૌવનમાં ઉપજેલા વિકારોથી, અતિ માદક દ્રવ્યથી બનાવેલા પાકાદિકના ભક્ષણથી તથા અંતર્મર્મને ભેદનારા કટાક્ષ બાણોથી કામ પ્રજ્વલિત થયો.

કામપતાકાએ તે સમજી જઇને ભ્રૂકુટીની સંજ્ઞાથી લોગદત્ત

આદિ કુમારનાં મિત્રોને ત્યાંથી રજા આપી, તેઓ પણ કાંઇને કાંઇ બ્હાનાં કરીને ચિત્રશાળાની બહાર નીકળી ગયા.

એકાંત થવાથી તે વેશ્યાએ આલિંગનાદિ સ્પર્શસુખવડે કુમારને અતિશય વિહ્વળ કર્યો. પછી કુમારે સ્ત્રીસમાગમનું સુખ પહેલીજવાર ત્યાં અનુભવ્યું.

કામરસ અનુભવવાથી કુમારનું ચિત્ત તે વેશ્યામાં જ એકરસ થઈ ગયું; તેથી કુમાર તેને ત્યાંથી ક્ષણમાત્ર પણ ઉઠવા દેતો નહિ, તેનેજ એકને જોતો હતો. વળી તે વેશ્યાએ અવસર જોઇને જુદા જુદા પ્રકારની વિચિત્ર એવી દિવ્ય ભોજનસામગ્રી તૈયાર કરાવી.

વળી પાછા તે ધૂતકાર મિત્રો એકઠા થયા, પરંતુ તેઓ કુમારના ચિત્તમાં તો અંતરાય કરનારા હોય તેવાજ લાગ્યા. તે સર્વે પણ સમજી ગયા કે, "કુમારનું ચિત્ત હવે વેશ્યાના પાશમાં પડ્યું છે, હવે આપણી સાથે પ્રસન્નતાથી તે વાત પણ કરતો નથી. આપણે જે માટે ઉદ્યમ કર્યો હતો તે સફળ થયો. સાંજે કુમાર તો અહિંજ રહેશે. આપણે શેઠની પાસે જઇને વધામણી આપી ઘણું દ્રવ્ય ગ્રહણ કરીએ.'

આ પ્રમાણે તેઓ પરસ્પર એકાંતમાં વિચાર કરતા હતા, તે અવસરે વેશ્યાના સેવકોએ આવીને કહ્યું; 'રસોઈ તૈયાર થઇ ગઇ છે.'

પછી કુમારને સ્નાનમંડપમાં લઇ જઇને, શતપાકાદિ તૈલવડે અભ્યંગ કરાવી, સુગંધી ઉષ્ણ જળવડે વેશ્યાએ તેને સ્નાન કરાવ્યું, અને ચંદનાદિકવડે તેને વિલેપન કરીને ભવ્ય વસ્ત્ર અને અલંકારોવડે શોભાવી ભોજન માટે બેસાડ્યો.

ભોગદત્ત આદિ ધૂતકારો પણ જરા દૂર જમવા બેઠા; વેશ્યા પણ કુમારની સામે બેઠી; પછી કુમારે જુદા જુદા સંસ્કારવાળી વિવિધ રસ અને સ્વાદવાળી રસોઇ વેશ્યાની સાથે આનંદથી આરોગી. ફરીથી તેઓ ચિત્રશાળામાં આવીને બેઠા, તે સર્વે પણ સાથે આવ્યા.

વેશ્યાએ વિવિધ પ્રકારના માદક દ્રવ્યોથી ભરેલા તાંબુલના બીડા યથા-યોગ્ય તે સર્વને આપ્યા, તે સમયે સંધ્યા વ્યતીત થઇ.

ભોગદત્તે ધર્મદત્ત કુમારનાં ચિત્તની પરીક્ષા કરવા માટે કહ્યું; 'સ્વામિન્! દિવસનો અંત આવ્યો છે, સાંજ પડી છે.'

આ વચનો કુમારના કર્ણમાં તપાવેલ સીસું રેડે તેવા લાગ્યાં.

કુમારે તે સાંભળીને ઉદાસ મુખ કર્યું, અને કાંઇ ઉત્તર દીધો નહિ, તેઓએ જાણ્યું; 'આપણે જે કહ્યું તે કુમારને પ્રતિકૂળ લાગ્યું છે, તેથી હમણાં તેને અહીં રાખીને જ આપણે જઇએ.'

પછી તેઓએ કામપતાકાને કહ્યું; 'કુમારનું ચિત્ત તો તેં એકજ દિવસમાં વશ કર્યું. હવે તું વિચારીને તેને વિજ્ઞપ્તિ કરીને અહીં જ રાખજે, અમે જઇએ છીએ.'

તેઓ ફરીથી પણ કુમારને ઘેર જવાનો અવસર થવાનું જણા-વવા લાગ્યા.

તે સમયે તે વેશ્યાએ ત્યાં આવીને આક્રોશપૂર્વક કહ્યું; 'કુમાર તો અહીં જ રહેશે, શું તમે મને મારી નાખવાને તત્પર થયા છો? હવે તો મારે કુમાર વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ ચાલશે નહિ, તેથી તમે બધા ચાલ્યા જાઓ. આ તો મારા પ્રાણાધાર છે, કુમાર કદાપિ તમારા કહેવાથી તમારી સાથે આવવાનું મન કરે, પરંતુ હું કેમ જવા દઉં?'

ભોગદત્તે ત્યારબાદ કુમારને કહ્યું; 'કુમાર! આ વેશ્યા અતિશય આગ્રહ કરે છે, તો આજે રાત્રિ અહીંજ રહો, તમારા વિયોગથી દુઃખી થતી આને દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી. સવારે પાછા અમે આવીશું.'

કુમારે કહ્યું; 'ભલે! તમે જાઓ, હું અહીંજ રહીશ.'

પછી તે બધા કુમારને પ્રણામ કરીને શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર ગયા, અને તે દંપતીને વધામણી આપી કે, 'સ્વામિન્ ! આપનું કાર્ય થયું છે. આપનો પુત્ર સ્વેચ્છાથીજ કામપતાકાનાં ઘેર રહ્યો છે. તેને કામભોગની અતિ તીવ્ર વાસના થઇ છે, તેથી કેટલાક દિવસ સુધી ત્યાંજ રાખજો.'

તે સાંભળીને શેઠે તેમને ઘણું દ્રવ્ય આપીને વિસર્જન કર્યા.

સુખમાં લીન થયેલ ધર્મદત્ત કુમાર વેશ્યાને ઘેરજ રહ્યો.

રાત્રે વેશ્યા અને કુમારે વિવિધ પ્રકારનાં ભોગ ભોગવ્યા; અને વિષય ભોગમાં આખી રાત્રીનું જાગરણ કર્યું; પાછલી રાત્રે નિદ્રાવશ થયા. પ્રભાતની નિદ્રા અતિશય મીઠી લાગે છે; તેથી ચાર ઘડી દિવસ ચઢ્યો ત્યારે તે બન્ને ઉંઘમાંથી ઉઠયા.

કુમાર દેહચિંતાદિ કાર્યો કરીને આળસથી ભરેલા શરીરવડે ગોખમા બેઠો હતો, અને આવાસની આસપાસ રહેલ વાડીમાંના પુષ્પાદિક જોતો હતો. તેટલામાં તે વેશ્યા સુંદર ઝારીમાં શુદ્ધ પાણી અને દતધાવન લાવી, અને કુમારની પાસે આવીને બોલી; 'સ્વામિન્ ! મુખશુદ્ધિ કરો.'

તે પ્રમાણે સ્મિતપૂર્વક બોલીને તે આગળ ઉભી રહી. તે અવસરે કુમારની માતાએ ઘરના નોકરને તેની તપાસ કરવા મોકલ્યો.

તેણે ત્યા આવીને ખુશી સમાચાર પૂછ્યા અને કહ્યું: 'જો કાંઈ દ્રવ્યાદિકનો ખપ હોય તો લાવી આપું.'

કુમારે કહ્યું; 'જ્યાં સુધી હું અહીં રહું ત્યાં સુધી તારે હમેશાં સો સોનામહોર આપી જવી.' સેવકે જઇને તે વાત માતાને જણાવી.

તેણે ખુશી થઇને સો સોનામહોરો મોકલી.

ત્યારબાદ સોમદત્ત આદિ ધૂતકારો પણ ત્યાં આવ્યા. તે વખતે કુમાર વેશ્યાની સાથે પાસા ખેલતો હતો, તેણે તેઓને દીઠા, તો પણ

રમવામાં બહુ રંગ આવેલો હોવાથી મર્યાદા છોડીને તેણે તે ક્રીડા ચાલુજ રાખી. તેઓ પણ તે દેખીને થોડો વખત ત્યાં ઉભા રહીને પોતાનાં ઘેર પાછા ગયાં.

આ પ્રમાણે તેઓ હમેશાં આવતા હતા અને ચાલ્યા જતા હતા. કેટલાક દિવસ પછી કામપતાકાએ દ્યૂતકારોને આવતા બંધ કર્યા.

કુમારના માબાપ હમેશાં સો સોનામહોરો નિયમિત રીતે મોકલતા હતા.

આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ગયા એટલે શેઠે શેઠાણીને કહ્યું; 'હવે કુમારને ઘેર બોલાવીએ, કે જેથી ઘેર રહીને સુખ ભોગવે. તેની વહુ પણ તેથી પ્રસન્ન થશે. આપણે પણ ઘણા દિવસથી તેને જોયો નથી તે આપણે જોઇએ.'

આમ કહીને શેઠે ગૃહવ્યાપારના મોટા અધિકારી મુનિમને તેને તેડવા મોકલ્યો, ને તે ત્યાં ગયો, ને તેણે બહુમાનપૂર્વક ઘેર આવવાનું આમંત્રણ કર્યું અને કહ્યું; આપના પિતા આપનાં દર્શન માટે બહુ આતુર છે, અને આપને મળવાની ઇચ્છા કરે છે. આપની માતા પણ આપનાં દર્શન માટે ઉત્કંઠિત થઇ છે, અને પ્રતિક્ષણે તમારૂંજ નામ જપે છે. તમારા આવાગમનથી ઘરની શોભામાં બહુ વૃદ્ધિ થશે. મારા જેવા સેવકો પણ આપની રાહ જુએ છે કે ક્યારે આપણા સ્વામી ભદ્રાસનને શોભાવશે. નાની શેઠાણી પણ સ્વામીના આગમનની ઈચ્છા કરે છે. તેથી આપને ઘેર આવવું સારૂં છે. પછી જેમ ઇચ્છા આવે તેમ કરો.'

તે સાંભળીને કુમારે ક્રોધપૂર્વક વક્ર દ્રષ્ટિ કરીને કહ્યું; 'બહુ સારૂં, હમણાં તું ચાલ્યો જા, કોણ ત્યાં આવે છે? અહીં મને રહ્યાને હજુ કેટલા બધા દિવસો થઇ ગયા કે તમે યુક્તિપ્રયુક્તિવડે ઘેર આવવાની મને પ્રેરણા કરો છો? અત્યારે તમે જાવ, જ્યારે મારી આવવાની

ઇચ્છા થશે ત્યારે આવીશ.' તેમ કહીને તે મુનીમને રજા આપી. તે નિરાશ થઇને પાછો આવ્યો.

તે વૃદ્ધ મુનિમે શેઠ–શેઠાણીને કહ્યું કે, 'હાલ તો કુમારનું દિલ દરેક રીતે વેશ્યામાંજ લુબ્ધ થઇ ગયું છે. હમણાં તો તે આવે તેમ જણાતું નથી.'

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠી દુઃખ પામ્યા અને શેઠાણીને કહેવા લાગ્યા, 'જે મેં પહેલાં કીધું હતું તે આગળ આવ્યું. ગમે તેવો નિપુણ પુરૂષ હોય, તોપણ જો તે વેશ્યાસકત થાય તો તેના બધા ગુણો હરાઇ જાય છે તથા દુર્બુદ્ધિ અને દુષ્કર્મનેજ તે એકઠું કરે છે.'

શેઠાણીએ પુત્રના મોહથી કહ્યું; 'અહો ! આમાં શું થઇ ગયું ? નવો શીખાઉ છે. તાજો રંગ લાગેલો છે. થોડા દિવસોમાં તે એની મેળે આવશે, માર્ગે આવ્યો છે તો સર્વ સારૂં થશે. દ્રવ્યના વ્યયમાં બીકણ તમે ભયથી વ્યાકુળ થાઓ નહિ, કારણ કે તે દ્રવ્ય તો જેને માટે એકઠું કર્યું છે તેજ તેનો વિલાસ કર છે, તેમાં શું હાનિ થઇ ?' આ પ્રમાણે શ્રીમતીનાં શબ્દો સાંભળીને શેઠે મૌન ધારણ કર્યું અને ગૃહકાર્યમાં પ્રવર્ત્યા.

તેઓ હમેશાં કુમારને માટે વેશ્યાને ત્યાં દ્રવ્ય મોકલતા હતા.

કુમાર ઘેર આવવાનું નામ પણ લેતા નહોતો. વળી કેટલોક કાળ ગયો એટલે ઉત્તમ પુરૂષોને તેને બોલાવવા મોકલ્યા, પરંતુ પહેલાનીજ માફક ગમે તેવા જવાબો આપીને તેણે તેમને પાછા વાળ્યા.

આ પ્રમાણે ઘણીવાર તેડવા મોકલ્યા તોપણ કુમાર પાછો આવ્યો નહિ. ત્યારે શ્રીપતિ તથા શ્રીમતી બંને નિરાશ થયા. તેના વિયોગ-દુઃખથી દુઃખિત થયેલા તેઓ દુઃખપૂર્વક દિવસો વ્યતિત કરવા લાગ્યા, પણ પુત્રમોહથી હમેશાં ધન મોકલ્યા કરતા હતા.

એક દિવસે શેઠને દેવીનું વચન યાદ આવ્યું ત્યારે તેણે શેઠાણીને કહ્યું; 'પ્રિયે! દેવવચન કદિ મિથ્યા થતું નથી, હવે પુત્રની ઘેર આવવાની આશાજ કરીશ નહિ. હવે તો આત્મચિંતા કર, કે જેથી સદ્‌ગતિ થાય.'

આ પ્રમાણે વિચારીને દંપતી ધર્મકાર્યમાં તત્પર થયા.

ત્યાર બાદ તેઓ દાનાદિ ચારે પ્રકારનો ધર્મ યથાશકિત આરાધવા લાગ્યા, સાતે ક્ષેત્રમાં હર્ષપૂર્વક ધન વાપરવા લાગ્યા. ઘરબાર સોંપવા માટે પ્રધાનપુરૂષોને કુમારને તેડવા મોકલ્યા, તોપણ તે આવ્યો નહિ. પછી ધર્મ આરાધીને પુત્રવિયોગથી શલ્ય સહિત તે દંપતી મૃત્યુ પામ્યા.

કામસેનાએ અંતે દગો દીધો

શ્રીપતિ શેઠ તથા શ્રીમતીના મૃત્યુ બાદ, તેઓનું મૃતકાર્ય કરવા માટે નગરના લોકો એકઠા થયા, પણ ધર્મદત્ત આવ્યો નહિ. ઘેર એકલી ધર્મદત્તની પત્નીજ રહી.

તે પણ સુકુળમાં જન્મેલી હોવાથી કેટલાક દિવસ સુધી તો ધન મોકલતી હતી. રોકડું દ્રવ્ય પૂરું થઇ ગયું, ત્યાર પછી સાસરા અને પિયરના અલંકારો મોકલતી હતી તે પણ મોકલાઇ ગયા.

એટલે રૂપાના તથા પિત્તળના ભાજનો તેણે મોકલ્યા, કારણ કે કુળવંતી સ્ત્રીઓ પતિ તરફની પ્રીતિનો ત્યાગ કદિ પણ કરતી નથી. કહ્યું છે કે,

"પશુ, અંધ, કુબ્જ, કુષ્ઠી, વ્યાધિથી પીડાયેલ, ધન રહિત અને આપદામાં આવી પડેલ પતિને પણ મહાસતી ત્યજતી નથી."

કામપતાકાની માતા કામસેના અક્કાએ વાસણાદિ દેખીને જાણ્યું કે; 'આના ઘરમાંથી હવે ધન ખાલી થઈ ગયું દેખાય છે, તેથી હવે આને કાઢી મૂકવો.' તેમ વિચારીને તેણે દાસીને શીખવી રાખ્યું કે, 'આ હવે નિર્ધન થઇ ગયો છે, તેથી તેના માથા ઉપર ધૂળ નાખવાના બ્હાનાથી તેને કાઢી મૂકવો.'

દાસીએ પણ ઘરનો કચરો વાળવાને સમયે ધર્મદત્તને કહ્યું કે, 'તમે બહાર બેસો, ઘરમાં વાસીદું કાઢવું છે.'

તે સાંભળીને તે બહાર બેઠો. દાસીએ પણ શયનગૃહ પ્રમાર્જીને તેની ધૂળ કુમારના માથા ઉપર નાખી.

ત્યારે કુમારે કોપપૂર્વક દાસીને કહ્યું; 'રે કુટિલ ! હું અહીં બેઠો છું તે તું દેખતી નથી? શું છતી આંખે આંધળી થઇ ગઇ છો? દેખાતું નથી?'

દાસીએ કહ્યું; 'મારી આંખમાં અંધાપો નથી, પણ તમારા હૃદયમાં અંધાપો આવી ગયો દેખાય છે, કારણ કે જે નિર્ધન પુરુષ વેશ્યાને ઘેર વિલાસને ઇચ્છે તે હૃદયાંધજ સમજવો. ગઇ કાલે તમારે ઘેરથી ભાજનાદિક આવ્યા તે તમે દીઠા હતા કે નહિ? હવે અહીં રહેવાની આશા કરવી તે વ્યર્થ છે, ગમે ત્યાં જાવ, હવે આ ઘરમાં તમને કોઇ રહેવા દેવાનું નથી.'

કહ્યું છે કે; 'વૃક્ષ ઉપરથી ફળ ઓછાં થઇ જાય ત્યારે પક્ષીઓ તેને ત્યજી દે છે. પાણી રહિત સરોવરને સારસ ત્યજી દે છે, નિર્દ્રવ્ય પુરૂષને ગણિકા, ભ્રષ્ટ નૃપને મંત્રીઓ, ચુસાઇ ગયેલા પુષ્પને ભ્રમરાઓ તથા બળેલ વનને મૃગલાઓ ત્યજી દે છે. બધા લોકો કાર્યવશ એક બીજાની સાથે રહે છે તેમાં કોણ કોને વલ્લભ છે?'

'આમ સમજીને અહિંથી બીજે સ્થળે ચાલ્યા જાઓ.' તે સાંભળીને ધર્મદત્ત વિલખો થઇ ગયો.

તે ત્યાંથી નીકળીને વિચારવા લાગ્યો; 'અહો ! વેશ્યાના સ્નેહને ધિક્કાર છે !'

'ખરેખર જે વેશ્યાઓનું મુખ અને જઘન ધોબીના શિલાતલ જેવું એટલે સર્વ કોઇ વાપરે તેવું છે, તેવી વેશ્યાઓ કે જેને નટવિટ પુરૂષો પણ તુચ્છકારે છે તેની ઉપર શો કોપ અને શી પ્રીતિ?'

આ પ્રમાણે વિચારતો તે પોતાની જાતને જ વારંવાર નિંદવા લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, 'હું શાસ્ત્રનો અભ્યાસી છતાં પણ મૂર્ખ જેકની માફક આનાથી ઠગાયો. આ પાપિણીને માટે વૃદ્ધ, સેવવા લાયક માતા પિતાની સેવા પણ ન કરી, નિર્લજ્જ થઇને વ્યવહાર પણ છોડી દીધો. કેવળ હું અપયશનો જ ભાજન થયો, હવે કેવી રીતે શ્રેષ્ઠજનોની વચ્ચે હું મોઢું દેખાડીશ ?'

આ પ્રમાણે પોતાનું અજ્ઞાન વારંવાર યાદ કરતો, પશ્ચાતાપથી દ્રવિત તે ત્યાંથી નીકળીને આગળ ચાલ્યો
તે ઘેર આવ્યો.

ઘર શિથિલ થઇ ગયેલું અને પડી ગયેલું દેખાયું, અને પાડોશી પાસેથી માબાપનાં મૃત્યુ પામ્યાના ખબર સાંભળ્યા; તે સાંભળીને તે અત્યંત ખેદ પામ્યો અને ઉદાસીન મનવાળો થઇને ઘરમાં ગયો.

ત્યાં આગળ એક ખુણામાં માંચી ઉપર બેઠેલી પોતાની પત્નીને સુતર કાંતતી તેણે જોઇ; કારણ કે પ્રિય પતિથી ત્યજાયેલી અબળાઓની તેના ઉપરજ આજીવિકા હોય છે.

ધર્મદત્તના સુશીલ સ્ત્રી શ્રીદેવીએ પોતાના પતિને જોઇને ઘણા વર્ષે આકૃતિ, વેશ ઇત્યાદિમાં પરિવર્તન થયેલું છતાં ઓળખ્યા.

તેણે બહુમાનથી બેસવા ભદ્રાસન આપ્યું ધર્મદત્ત ત્યાં બેઠો. ઘરની બધી સ્થિતિ પૂછી. શ્રીદેવીએ પણ જેવું બન્યુ હતુ તેવું બધુ વૃત્તાંત તેની આગળ કહી સંભળાવ્યુ તેથી દુઃખી થઇને તે વિચારવા લાગ્યો,

सौरभ्याय भवन्त्येके, नन्दना चंदना इव ।
मूलोच्छित्यै कुलस्याऽन्ये, वालका वालका इव ॥१॥

'કેટલાક પુત્રો ચંદનના જેમ કુટુંબને શોભા આપનાર થાય છે, ત્યારે બીજા વળી વાલકની જેમ કુળનું મૂળથી છેદન કરનાર થાય છે.'

स एव रम्यः पुत्रो यः, कुलमेव न केवलम् ।
पितुः कीर्तिं च धर्मं च, गुरूणां चाऽपि वर्धयेत् ॥२॥

'તેજ ખરો સુંદર પુત્ર છે કે જે કેવળ કુળનેજ નહિ પણ બાપની કીર્તિને, ગુરૂને તથા ધર્મને પણ વધારે છે.'

આ પ્રમાણે ખેદ કરતા તેને જોઇને તેની પત્નીએ કહ્યું: "સ્વામિન્! હવે શોક કરવાથી શું લાભ છે?" માટે પ્રિય! હજુ પણ જો તમે સાવધાન થશો, તો સર્વ સારૂં થશે.'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'પ્રિયે! દ્રવ્ય વિના સાવધાન થઇને પણ હું શું કરીશ?' કહ્યું છે કે— 'ધનથી દુષ્કુલીન હોય તે કુલીન થાય છે, ધનવડે માણુસો આપદા તરી જાય છે, ધન જેવો બીજો કોઈ બાંધવ આ લોકમાં નથી, તેથી ધન ઉપાર્જન કરો. ધન ઉપાર્જન કરો.

'સ્વામિન્! સ્નાન ભોજનાદિ તો કરો, પછી તેનો ઉપાય હું બતાવીશ.'

તેણે વિચાર્યું કે, "આ કાંઇ નિધાનાદિ મને બતાવશે."

પછી તેણે સ્નાન કરીને ભોજન કર્યું અને બેઠો.

થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું; 'પ્રિયે! હવે ઉપાય બતાવ.' તે વખતે શ્રીદેવીએ પોતાના લક્ષમૂલ્યનાં આભરણોની મધ્યમાંથી પચાસ હજારના આભરણો તેને અર્પણ કર્યા; તે દેખીને તે આનંદ પામ્યો અને વિચારવા લાગ્યો; 'કુળવંત સ્ત્રીઓની કસોટી વિપત્તિ સમયેજ થાય છે. કારણ કે,

जानीयात् प्रेषणे भृत्यान्, बान्धवान् व्यसनागमे ।
आपत्कालेषु मित्राणि, भार्यां च विभवक्षये ॥१॥

'કામ પડયે નોકરોની, દુઃખ આવ્યે બાંધવોની, આપત્તિમાં મિત્રની અને વૈભવનો ક્ષય થાય ત્યારે પત્નીની ખબર પડે છે,'

'અહો! આનો સ્નેહ સંબંધ કેવો ઉત્તમ છે ?'

પછી તે દ્રવ્ય વડે ધર્મદત્ત વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, પણ કોટિધ્વજનો પુત્ર હોવાથી થોડા દ્રવ્યવડે વ્યાપાર કરવાથી લોકોનાં આવાં વચનો તેને સાંભળવાં પડતાં કે; 'અરે આ ધર્મદત્ત આટલો થોડો વ્યાપાર કેમ કરે છે? પણ દ્રવ્યનો નાશ થાય ત્યારે શું કરે? પહેલાં આના બાપના વખતમાં તો એક સાથે કરોડોની કિંમતના કરિયાણાની લેવડદેવડ ચાલતી હતી, હાલ તો અવસરને અનુકૂળ વ્યાપાર કરે છે.'

આ પ્રમાણે લોકોની વાતો સાંભળીને તે મનમાં લજવાતો અને બોલતો કે, 'હું પિતા કરતાં અતિશય પુણ્યહીન દેખાઉં છું. તે મારા દોષથીજ થયો છું.'

એક દિવસ ઉદાસ થઈ ઘેર જઇને તેણે પોતાની પત્નીને કહ્યું; 'પ્રિયે! હું વ્યાપાર કરવા માટે સમુદ્ર રસ્તે જવા ઇચ્છું છું.' કહ્યું છે કે, "શેરડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, જાતિવંત પાષાણ તથા રાજાની કૃપા તે દારિદ્રયનો શિઘ્રતાથી નાશ કરે છે."

તેણે જવાબ આપ્યો; 'સ્વામિન્! સમુદ્ર ગમન અતિ દુષ્કર છે અને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ તો સર્વ સ્થળે પુન્યાનુસારેજ થાય છે; સમુદ્રમાં સમુદ્ર જેટલું, સરોવરમાં સરોવર જેટલું, અને ઘડામાં ઘડા જેટલુંજ પાણી સમાય છે.'

આ પ્રમાણે પત્નીનાં વચનો સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું;

विद्या वित्तं च सत्त्वं च, तावन्नाप्नोति मानवः ।
यावद् भ्रमति नो भूमौ, देशाद् देशान्तरं भृशम् ॥१॥

'જ્યાં સુધી એક દેશથી બીજા દેશમાં, તેમજ જુદી જુદી ભૂમિમાં માણસ ભમતો નથી, ત્યાં સુધી વિદ્યા, ધન, તથા બળ તે મેળવી શકતો નથી.'

'તેથી સમુદ્ર તરીને હું અન્ય દેશમાં જઇશ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, તથા ભાવથી બંધાયેલ કર્મ તે તો તેનું તેજ રહે છે. પણ અન્ય દ્રવ્યાદિનો સંયોગ થતાં ભાગ્ય ફળે છે, નહિ તો ફળતું નથી; તેથી તે ક્ષેત્રમાં જે પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે અહીં કેની રીતે મળે ?'

આ પ્રમાણે તેણે પ્રિયાને ઉત્તર આપ્યો.

અને સ્વજનાદિકને ઘર સાચવવાનું કહીને તે તે દેશને લાયક કરિયાણા લઇ એક વહાણ તૈયાર કરાવીને ધર્મદત્તે સમુદ્ર માર્ગે પ્રયાણ કર્યું.

પ્રથમ કર્કોટક દ્વીપ તરફ વહાણ ચલાવ્યું. સુખે સુખે તેઓ જતા હતા, તેવામાં એક દિવસે પ્રતિકૂળ પવનના યોગથી વહાણ ભાંગી ગયું, પરંતુ ધર્મદત્તનાં હાથમાં એક પાટિયું આવી ગયું, તેના આધારથી સમુદ્રને ઓળંગીને પત્નીની શિખામણ સંભારતો કેટલાક દિવસે તે કિનારે આવ્યો; પછી બહાર નીકળીને ભયંકર સમુદ્રને જોતો તૃષિત થયેલો તે બોલ્યો;

वेलोल्लालितकल्लोल !, धिक् ते सागर ! गर्जितम् ।
यस्य तीरे तृषाक्रान्तः, पान्थः पृच्छति कूपिकाम् ॥१॥

'ભરતીની છોળોથી કલ્લોલોને ઉછાળતા હે સાગર ! તને ધિક્કાર છે, કે જેના કિનારે ઉભા રહેલા તૃષાતુર મુસાફરને કુવો શોધવો પડે છે.'

આ પ્રમાણે કહીને તે પાણી માટે કાંઠા ઉપર વનમાં ભટકતાં એક જળથી ભરેલ તળાવ જોઇને આનંદ પામ્યો. અને વિચારવા લાગ્યો કે,

जानीयात् प्रेषणे भृत्यान्, बान्धवान् व्यसनागमे ।
आपत्कालेषु मित्राणि, भार्यां च विभवक्षये ॥१॥

'કામ પડયે નોકરોની, દુઃખ આવ્યે બાંધવોની, આપત્તિમાં મિત્રની અને વૈભવનો ક્ષય થાય ત્યારે પત્નીની ખબર પડે છે.'

'અહો ! આનો સ્નેહ સંબંધ કેવો ઉચ્ચ છે ?'

પછી તે દ્રવ્ય વડે ધર્મદત્ત વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, પણ કોટિધ્વજનો પુત્ર હોવાથી થોડા દ્રવ્યવડે વ્યાપાર કરવાથી લોકોનાં આવાં વચનો તેને સાંભળવાં પડતાં કે; 'અરે આ ધર્મદત્ત આટલો થોડો વ્યાપાર કેમ કરે છે ? પણ દ્રવ્યનો નાશ થાય ત્યારે શું કરે ? પહેલાં આના બાપના વખતમાં તો એક સાથે કરોડોની કિંમતના કરિયાણાની લેવડદેવડ ચાલતી હતી, હાલ તો અવસરને અનુકૂળ વ્યાપાર કરે છે.'

આ પ્રમાણે લોકોની વાતો સાંભળીને તે મનમાં લજવાતો અને બોલતો કે, 'હું પિતા કરતાં અતિશય પુણ્યહીન દેખાઉં છું. તે મારા દોષથીજ થયો છું.'

એક દિવસ ઉદાસ થઈ ઘેર જઇને તેણે પોતાની પત્નીને કહ્યું; 'પ્રિયે ! હું વ્યાપાર કરવા માટે સમુદ્ર રસ્તે જવા ઈચ્છું છું.' કહ્યું છે કે, ''શેરડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, જાતિવંત પાષાણુ તથા રાજાની કૃપા તે દારિદ્રયનો શિઘ્રતાથી નાશ કરે છે.''

તેણે જવાબ આપ્યો; 'સ્વામિન્ ! સમુદ્ર ગમન અતિ દુષ્કર છે અને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ તો સર્વ સ્થળે પુન્યાનુસારેજ થાય છે; સમુદ્રમાં સમુદ્ર જેટલુ, સરોવરમાં સરોવર જેટલું, અને ઘડામાં ઘડા જેટલુ જ પાણી સમાય છે.'

આ પ્રમાણે પત્નીનાં વચનો સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું;

विद्या चित्तं च सत्त्वं च, तावन्नाप्नोति मानवः ।
यावद् भ्रमति नो भूमौ, देशाद् देशान्तरं भृशम् ॥१॥

'જ્યાં સુધી એક દેશથી બીજા દેશમાં, તેમજ જુદી જુદી ભૂમિમાં માણસ ભમતો નથી, ત્યાં સુધી વિદ્યા, ધન, તથા બળ તે મેળવી શકતો નથી.'

'તેથી સમુદ્ર તરીને હું અન્ય દેશમાં જઇશ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, તથા ભાવથી બંધાયેલ કર્મ તે તો તેનું તેજ રહે છે. પણ અન્ય દ્રવ્યાદિનો સંયોગ થતાં ભાગ્ય ફળે છે, નહિ તો ફળતું નથી; તેથી તે ક્ષેત્રમાં જે પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે અહીં કેવી રીતે મળે ?'

આ પ્રમાણે તેણે પ્રિયાને ઉત્તર આપ્યો.

અને સ્વજનાદિકને ઘર સાચવવાનું કહીને તે તે દેશને લાયક કરિયાણા લઇ એક વહાણ તૈયાર કરાવીને ધર્મદત્તે સમુદ્ર માર્ગે પ્રયાણ કર્યું.

પ્રથમ કર્કોટક દ્વીપ તરફ વહાણ ચલાવ્યું. સુખે સુખે તેઓ જતા હતા, તેવામાં એક દિવસે પ્રતિકૂળ પવનના યોગથી વહાણ ભાંગી ગયું, પરંતુ ધર્મદત્તનાં હાથમાં એક પાટિયું આવી ગયું, તેના આધારથી સમુદ્રને ઓળંગીને પત્નીની શિખામણ સંભારતો કેટલાક દિવસે તે કિનારે આવ્યો; પછી બહાર નીકળીને ભયંકર સમુદ્રને જોતો તૃષિત થયેલો તે બોલ્યો;

वेलोल्लालितकल्लोल !, धिक् ते सागर ! गर्जितम् ।
यस्य तीरे तृषाक्रान्तः, पान्थः पृच्छति कूपिकाम् ॥१॥

'ભરતીની છોળોથી કલ્લોલોને ઉછાળતા હે સાગર ! તને ધિક્કાર છે, કે જેના કિનારે ઉભા રહેલા તૃષાતુર મુસાફરને કુવો શોધવો પડે છે.'

આ પ્રમાણે કહીને તે પાણી માટે કાંઠા ઉપર વનમાં ભટકતાં એક જળથી ભરેલ તળાવ જોઇને આનંદ પામ્યો. અને વિચારવા લાગ્યો કે,

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि, जलमन्नं सुभाषितम् ।
मूढैः पाषाणखंडेषु, रत्नसंज्ञा विधीयते ॥ १ ॥

'પૃથ્વીમાં ત્રણ રત્નોજ ખરા છે, જળ, અન્ન અને સુભાષિત, બાકી પાષાણના ટુકડામાં રત્નની સંજ્ઞા તો મૂઢ લોકોજ કરે છે.'

પછી વસ્ત્રવડે ગળીને તેણે મીઠું જળ પીધું અને તેના કાંઠા ઉપરના વૃક્ષોની છાયા નીચે સમુદ્ર ઉલ્લંઘનથી લાગેલ શ્રમથી ચિંતા કરતો તે બેઠો.

નિદ્રાથી તેનાં નેત્ર મળી ગયા, તે ઉંઘી ગયો. તેવામાં કોઇએ તેને ઉપાડ્યો. તે જાગી ગયો, અને પોતાને ઉપાડેલ જાણીને તે જોવા લાગ્યો, ત્યારે એક મોટા શરીરવાળા ભયંકર રાક્ષસને જોઇને તે ભય પામ્યો. અને આંખો મીંચીને તે વિચારવા લાગ્યો: 'અહો ! કર્મની વિચિત્ર અને દુર્નિવાર્ય ગતિ છે. કહ્યું છે કે:—

'કૂટ રચનાવાળા પાશને છેદીને, બળથી જાળને તોડીને મૃગલો ભાગ્યો, અગ્નિશિખાથી ભયંકર વનમાં તે આવ્યો, ત્યાંથી પણ ભાગ્યો, તેવામાં પારધીએ બાણ માર્યું, તેમાંથી પણ અતિ ઉતાવળથી દોડીને છૂટી ગયો, તો તે કુવાંમાં પડ્યો. જ્યારે દૈવ વાંકું થયું હોય ત્યારે ઉદ્યમ શું કરી શકે?'

'માથામાં જેને ખાલ (તાલ) પડી છે તેવો કોઈ એક પુરૂષ સૂર્યના તાપથી સંતપ્ત થયેલો તે છાયામાં જવાની ઇચ્છાથી વિધિયોગે એક તાલવૃક્ષની નીચે ગયો, તો ત્યાં એક મોટું તાડનું ફળ તેના માથા ઉપર પડ્યું અને મોટા અવાજ કરીને તેનું માથું ભાંગી નાંખ્યું. ઘણું કરીને ભાગ્ય રહિત પુરૂષ જ્યાં જાય છે ત્યાં તે આપત્તિનું જ ભાજન થાય છે!'

'તે પ્રમાણે જ્યારે હું સમુદ્રમાંથી નીકળ્યો ત્યારે રાક્ષસના પંજામાં પડ્યો, તેથી હવે હું શું કરૂં? હવે જે થવાનું હોય તે થાઓ.

બીવાથી શું ? કહ્યું છે કે, જ્યાં સુધી ભય ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધીજ તેનાથી બીવું, ભયને આવેલો જોઈને બીવું નહિ પણ નિર્ભય થઇને ભયને દૂર કરવાનો જ પ્રયત્ન કરવો; કારણ કે જિનેશ્વરે–કેવળી ભગવંતે જે દીઠું હોય છે તેજ બને છે.'

આમ દ્રઢ ચિતવાળો થઇને ધર્મદત્ત વિચાર કરતો હતો, એટલામાં તો કોઇ સ્થળે પોતાને મૂક્યો છે, તેમ જાણીને આંખો ઉઘાડીને તે આમતેમ જોવા લાગ્યો તો તેણે રાક્ષસને દીઠો નહિ; પરંતુ વૃક્ષની છાયા નીચે બેઠેલી એક દિવ્ય રૂપવાળી કન્યા તેણે જોઇ; તેને જોઇને તે વિસ્મિત થઈ વિચારવા લાગ્યો કે, "શું રાક્ષસ કન્યારૂપ થઇ ગયો ? અથવા આ કોઇ બીજી કન્યા છે ? આ શું પાતાળકુમારી છે ? ખેચરી છે ? અથવા દેવી છે ?'

આ પ્રમાણે વિચારીને સાહસ ધારણ કરી તે બોલ્યો; 'અરે બાળા ! તું કોણ છો ?'

તેણે પૂછ્યું; 'તમે કોણ છો ?'

'હું માણસ છું.'

'હું પણ માણસ છું.' તે બાળાએ કહ્યું.

ધર્મદત્તે પૂછ્યું; 'શા માટે આ વિષમ વનમાં તું એકલી રહે છે ?' તે બાળાએ જવાબ આપ્યો: 'દૈવની ગતિ વિચિત્ર છે.'

'વિધિ અઘટિત ઘટના ઘટાવે છે, સુઘટિત ઘટનાને જર્જરીભૂત કરી નાંખે છે; જે ઘટનાનો પુરૂષ વિચાર પણ કરી શકતો નથી તેવી ઘટનાઓ વિધિ ઘટાવે છે.'

'તે કેવી રીતે બન્યું ?' એમ. કુમાર મારે ફરીથી પૂછ્યું.

૨૭ : ધનવતીની સાથે પાણિગ્રહણ :

ધર્મદત્તના પૂછવાથી તે બાળાએ જવાબમાં પોતાની આપવીતી કહેવી શરૂ કરી.

' સાંભળો ! સિંહલદ્વીપમાં કમળપુર નામે નગર છે. ત્યાં યથાર્થ નામવાળો ધનસાગર શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને ધનશ્રી નામે પ્રિયા હતી. તેની હું ધનવતી નામે પુત્રી છું. માબાપને પ્રાણથી પણ વધારે વહાલી હતી. હું અનુક્રમે મોટી થઈ અને યૌવનવય પામી.

તે અવસરે પિતાએ વિચાર્યું; ' આને અનુરૂપ શ્રેષ્ઠીપુત્ર શોધવો; વળી આ મારી પુત્રી તેનેજ આપવી કે જેની જન્મપત્રિકા આ પુત્રીની જન્મપત્રિકા સાથે રાશી, ગણ, વર્ગ, નાડી, સ્વામી વગેરેથી સરખી હોય તથા જે ભાગ્યવાળો હોય, તેની સાથે આ પુત્રીને જોડવી–પરણાવવી.'

આ પ્રમાણે વિચારીને ઘણા શ્રેષ્ઠીપુત્રોની જન્મપત્રિકા તેઓએ જોઇ; પણ કોઇ સાથે નવે સ્થાનકનો મેળ મળ્યો નહિ.

એક દિવસે ચંદ્રપુરથી એક જ્યોતિર્વિદ્ ગણિતશાસ્ત્રી આવ્યો; તેનો મારા પિતા સાથે મેળાપ થયો.

તેને જ્યોતિષી જાણીને પાસે ઉભેલ મને ઉદ્દેશીને મારા પિતાએ પૂછ્યું કે; ' આ મારી પુત્રી છે, તેની જન્મપત્રિકા સાથે ઘણાની

જન્મપત્રિકા મેળવતાં બધામાં વિરોધી ગ્રહો દેખાય છે; આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી કોઇની જન્મપત્રિકા જણાતી નથી. તો આપના ધ્યાનમાં કોઈ આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી જન્મપત્રિકાવાળો વર છે? હોય તો કહો.'

ત્યારે તે જ્યોતિષીએ તેની જન્મપત્રિકા જોઇને કહ્યું કે, 'શ્રેષ્ઠિન્ ! ચંદ્રપુરમાં શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત નામે છે, તેની જન્મપત્રિકા મેં કરેલી છે, તેના જન્માક્ષરોની સાથે આ જન્માક્ષર બધી રીતે મળતા આવે છે.'

પછી ભોજપત્ર ઉપર તેની જન્મપત્રિકા લખીને દેખાડી. મારા પિતા પણ તે જોઇને બહુ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ તેના ભાગ્યોદયનો નાશ થયેલો દેખીને તે ખિન્ન થયા.

તે જોઇને તે જ્યોતિષી બોલ્યો; 'આ ધર્મદત્ત સોળ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી થશે, તેમાં જરાપણ સંદેહ નથી.'

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તેની સાથે આ મારી પુત્રીને પરણાવવા ધારું છું.'

પછી તે જ્યોતિષીએ લગ્ન જોયું અને નિર્ણય કરીને કહ્યું કે, "આ વર્ષમાં શુદ્ધ અને અઢારે દોષોથી રહિત એવો એકજ લગ્નનો સમય છે, તે માહ શુદિ પંચમીના દિવસે બે પહોર ઝાઝેરો દિવસ ચઢે તે વખતે છે."

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તે લગ્નને તો બહુ થોડા દિવસ આડા છે. તેને આમંત્રણ કરીએ, તે સ્વીકારે ને અહીં આવે તેટલો પણ સમય નથી, પરંતુ આવું સારું લગ્ન જવા દેવું નહિ, તેથી પુત્રીને લઇને હું જ ત્યાં જાઉં.'

આમ કહીને તે જ્યોતિષીને પ્રીતિપૂર્વક ઘણું દાન આપીને

૨૭ : ધનવતીની સાથે પાણિગ્રહણ :

ધર્મદત્તના પૂછવાથી તે બાળાએ જવાબમાં પોતાની આપવીતી કહેવી શરૂ કરી.

'સાંભળો ! સિંહલદ્વીપમાં કમળપુર નામે નગર છે. ત્યાં યથાર્થ નામવાળો ધનસાગર શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને ધનશ્રી નામે પ્રિયા હતી, તેની હું ધનવતી નામે પુત્રી છું. માબાપને પ્રાણથી પણ વધારે વહાલી હતી. હું અનુક્રમે મોટી થઈ અને યૌવનવય પામી.

તે અવસરે પિતાએ વિચાર્યું; 'આને અનુરૂપ શ્રેષ્ઠીપુત્ર શોધવો: વળી આ મારી પુત્રી તેનેજ આપવી કે જેની જન્મપત્રિકા આ પુત્રીની જન્મપત્રિકા સાથે રાશી, ગણ, વર્ગ, નાડી, સ્વામી વગેરેથી સરખી હોય તથા જે ભાગ્યવાળો હોય, તેની સાથે આ પુત્રીને જોડવી-પરણાવવી.'

આ પ્રમાણે વિચારીને ઘણા શ્રેષ્ઠીપુત્રોની જન્મપત્રિકા તેઓએ જોઇ; પણ કોઇ સાથે નવે સ્થાનકનો મેળ મળ્યો નહિ.

એક દિવસે ચંદ્રપુરથી એક જ્યોતિર્વિદ ગણિતશાસ્ત્રી આવ્યો; તેનો મારા પિતા સાથે મેળાપ થયો.

તેને જ્યોતિષી જાણીને પાસે ઉભેલ મને ઉદ્દેશીને મારા પિતાએ પૂછ્યું કે; 'આ મારી પુત્રી છે, તેની જન્મપત્રિકા સાથે ઘણાની

જન્મપત્રિકા મેળવતાં બધામાં વિરોધી ગ્રહો દેખાય છે; આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી કોઇની જન્મપત્રિકા જણાતી નથી. તો આપના ધ્યાનમાં કોઈ આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી જન્મપત્રિકાવાળો વર છે? હોય તો કહો.'

ત્યારે તે જ્યોતિષીએ તેની જન્મપત્રિકા જોઇને કહ્યું કે, 'શ્રેષ્ઠિન્ ! ચંદ્રપુરમાં શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત નામે છે, તેની જન્મપત્રિકા મેં કરેલી છે, તેના જન્માક્ષરોની સાથે આ જન્માક્ષર બધી રીતે મળતા આવે છે.'

પછી ભોજપત્ર ઉપર તેની જન્મપત્રિકા લખીને દેખાડી. મારા પિતા પણ તે જોઇને બહુ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ તેના ભાગ્યોદયનો નાશ થયેલો દેખીને તે ખિન્ન થયા.

તે જોઇને તે જ્યોતિષી બોલ્યો; 'આ ધર્મદત્ત સોળ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી થશે, તેમાં જરાપણ સંદેહ નથી.'

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તેની સાથે આ મારી પુત્રીને પરણાવવા ધારું છું.'

પછી તે જ્યોતિષીએ લગ્ન જોયું અને નિર્ણય કરીને કહ્યું કે, "આ વર્ષમાં શુદ્ધ અને અઢારે દોષોથી રહિત એવો એકજ લગ્નનો સમય છે, તે માહ શુદિ પંચમીના દિવસે બે પહોર ઝાઝેરો દિવસ ચઢે તે વખતે છે."

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તે લગ્નને તો બહુ થોડા દિવસ આડા છે. તેને આમંત્રણ કરીએ, તે સ્વીકારે ને અહીં આવે તેટલો પણ સમય નથી, પરંતુ આવું સારું લગ્ન જવા દેવું નહિ, તેથી પુત્રીને લઇને હું જ ત્યાં જાઉં.'

આમ કહીને તે જ્યોતિષીને પ્રીતિપૂર્વક ઘણુ દાન આપીને

વિસર્જન કર્યો; પછી વહાણુ તૈયાર કરાવી પોતાની સ્ત્રી તથા મને–પુત્રીને સાથે લઇને તે વહાણુમાં બેઠો.

પ્રવહણુ પણુ પવનથી પ્રેરાયેલું શીઘ્ર ગતિથી ચાલવા લાગ્યું. અનુક્રમે અર્ધે રસ્તે ગયા, તેવામાં દૈવયોગથી પ્રતિકૂળ પવનને લઇને વહાણુ ખડક સાથે અથડાવાથી ભાંગી ગયું. આયુષ્ય બલવાન હોવાથી મને પાટિયું હાથમા આવી ગયું. તેના આધારથી તરીને સાતમે દિવસે હું કાંઠે આવી. વનના મધ્ય ભાગમાં સરોવરનું જળ પીને શ્રમથી ખિન્ન થયેલી વૃક્ષની નીચે હું સૂતી હતી, તેવામાં રાક્ષસે ઉપાડીને મને અહીં મૂકી.

પછી મને ભયથી કંપતી દેખીને રાક્ષસે કહ્યું; કે. " તું બીશ નહિ. સાત દિવસથી હું ભૂખ્યો છું, તો પણુ મને તને જોઇને દયા આવી છે, તેથી જ્યાં સુધી બીજું ભક્ષ્ય મળી જશે ત્યાં સુધી તને હું ખાઇશ નહિ.'

આમ કહીને તે ચાલ્યો ગયો.

તે તમને પકડીને લાવ્યો. મારે હે સત્ પુરૂષ ! તમને જોઇને હું વિચારતી હતી કે, 'અરે વિધાતા ! મને કેવી ભાગ્યહીન કરી છે ! પ્રથમ પિતાદિકનો વિયોગ જોયો; હવે આ પુરૂષના વિનાશનો સમય જોવા માટે મને અહિં લાવીને જીવતી રાખી.'

આમ કહીને ફરીથા તેણે પૂછ્યું; 'હે સત્પુરૂષ ! તમે કયાંથી આવો છો ? સાચું કહેજો.'

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને શ્રર્મદત્ત હસીને બોલ્યો; 'ભદ્રે ! જેને તું પરણુવાની હતી તેજ હું છું. મારૂં નામ, સ્થાન વગેરે તેંજ કહેલું છે; તેથી હું શું કહું ? '

તે સાંભળીને સ્ત્રી સંભ્રાંત થઇ, તેવામાં તેની વામ ભુજા ફરકી, તેથી રાજી થઇને વિચારવા લાગી; 'આ શુભ ઉદય સૂચવનાર ચિન્હ

છે, તેથી આ ઇષ્ટનો સંયોગ પણ કુશળપણુંજ સૂચવે છે; પરંતુ તેનું રહસ્ય તો કેવળી ભગવંતજ જાણી શકે છે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તે ધીરજ પામી અને 'આ મારા ધારેલા પતિ ધર્મદત્તને શુભ કર્મે મને મેળવી આપ્યો.' તેમ નિશ્ચય કરીને તે લજ્જા પામી.

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'ભદ્રે ! જો કે આપણો યોગ દૈવે કોઈ પણ રીતે મેળવ્યો છે, પરંતુ વિચારીને કહે કે લગ્નનો દિવસ કયા વખતે કહેલો છે ?'

તેણે પણ યાદ લાવી વ્યતીત દિવસોનો નિર્ણય કરીને કહ્યું કે; 'તે દિવસ તો આજનો જ છે. સમય પણ અત્યારનોજ છે.'

'તો પછી કલ્યાણનો સમય કોણ ચૂકે ?'

'તેમજ થાઓ.' તેણે કહ્યું, એટલે પછી ધર્મદત્ત તેને સારા યોગમાં પરણ્યો.

'પ્રાણેશ ! મારું પાણિગ્રહણ તો આપે કર્યું. ઘણા દિવસનું ધારેલ કાર્ય સિદ્ધ થયું, પરંતુ રાક્ષસની બીક તો હજુ જેવી ને તેવીજ ઉભી છે.'

ધનવતીએ કહ્યું :

'તે રાક્ષસ કયાં છે ?'

'તે સરોવરમાં સ્નાન કરીને ખડ્ગ બાજુમાં મૂકી દેવાર્ચા કરતો કોઈ દેવની સ્તવના કરે છે. તે દેવસેવા પૂર્ણ થતાં સુધી મરણાંતે પણ સેવા છોડતો નથી.'

ત્યારે ધર્મદત્તે કહ્યું; 'હું ત્યાં જઈને રાક્ષસને હણી નાખું.'

'જો એટલું ધૈર્ય હોય તો તે માટે આજ સમય યોગ્ય છે.'

એ સાંભળીને ધર્મદત્ત ઉઠયો અને ચાલ્યો.

પાછળ ધનવતી પણ ધીમે ધીમે ચાલી.

ધર્મદત્તે દૂરથીજ સેવા કરતા તે રાક્ષસને દીઠો; એટલે તે ન દેખે તેવી રીતે ધીમે ધીમે પગ મૂકતો તેની પાછળ ગયો અને અચાનક તેનું ખડ્ગ ઉપાડી લઇને, ધૈર્ય ધારણ કરી તેની સન્મુખ આવીને તેણે હાક મારી; "અરે પાપીષ્ઠ! અરે બહુ જીવઘાતક! આજે તારા પાપનો ઉદય થયો છે, તને હવે છોડીશ નહિ, મારીજ નાંખીશ. માટે સાવધાન થઇ જા.'

તે સાંભળીને રાક્ષસ કોપાક્રાંત થઇને ઉઠવા જતો હતો, તેવામાં તેજ ખડ્ગવડે ધર્મદત્તે તેને મારી નાખ્યો.

તે દેખીને ચમત્કાર પામેલી ધનવતીએ તેના હાથની પુષ્પોવડે પૂજા કરી; પછી ત્યાંથી તે બંને જણા નિઃશંકપણે વનમાં ફરવા લાગ્યા અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા કદલી, દ્રાક્ષ, જાંબુ વગેરે ફળોનો આહાર કરતાં યુગલીઆની જેમ સુખેથી તે બન્ને ત્યાં રહેવા લાગ્યા.

એક દિવસ ધનવતીએ કહ્યું; પ્રાણેશ! ધર્મ વિના આપણો જન્મ નિરર્થક ચાલ્યો જાય છે. 'માટે હે સ્વામિ! આપણી નિવાસભૂમિમાં જઇએ તો ઉત્તમ થાય; ત્યાં જઇએ તો દેવ ગુરુ વગેરેનાં દર્શન થાય અને ધર્મ પણ થઈ શકે.'

પછી તે બંને તે સ્થાનેથી ચાલ્યા.

અનુક્રમે કાશ્મીર દેશમાં ચંદ્રપુર નગરની પાસેના વનમાં આવ્યા. સંધ્યાકાળ થવા આવેલો હોવાથી વનના મધ્ય ભાગમાં થાકી ગયેલા તેઓ સુના અને નિદ્રાવશ થયા.

ધર્મદત્ત પાછલી રાત્રે સૂર્યોદયની પહેલાં જાગી ગયો અને લીલાથી પ્રિયાને જગાડતાં બોલવા લાગ્યો.

"કમલની આવળીનો પરિમલ આસપાસ ફેલાવા માંડ્યો છે, વૃક્ષો

ઉપર કુકડાઓ બોલવા માંડ્યા છે, સૂર્ય મેરૂ પર્વતના શિખરને પવિત્ર કરે છે; તેથી હે સુનયને! હવે ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.'

આ પ્રમાણે બોલાવી પણ તે બોલી નહી; વળી થોડીવાર રાહ જોઇને તે બોલ્યો; 'આ હરિણો તૃણ ભક્ષણ કરવા જાય છે, પક્ષીઓ પણ ચારો કરવા માટે જાય છે, વળી માર્ગ પણ સુખેથી ચલાય તેવો અને શીતલ થયો છે, તેથી હે પ્રિયે! તું ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઇ ગઇ છે.' આમ કહ્યું તો પણ ધનવતી બોલી નહિ, તેથી તેની સન્મુખ થઇને તે તેની સામું જોવા લાગ્યો.

ત્યાં તેને સુતેલી દીઠી નહિ, એટલે થોડીવાર રાહ જોઇને તે બોલ્યો; "હે પ્રિયે! આવ આવ!" પણ કોઈ આવ્યું નહિ; પછી ઉઠીને આસપાસ જોયું, તો કોઇ સ્થળે તેને દીઠી નહિ.

તેનાં પગલાં પણ પડેલાં જોયાં નહિ; તેથી તેનાં મનમાં ચિંતા થવા લાગી. વનમાં ભટકી ભટકીને તે થાકયો પરંતુ કોઈ સ્થળે તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ત્યારે પ્રિયાના વિયોગથી મૂઢ થયેલ તે આમતેમ ભટકતો હતો અને વિચારતો હતો કે, 'જે સેંકડો મનોરથોને પણ અગોચર છે, જેને કવિની વાણી પણ સ્પર્શી શકતી નથી, જે સ્વપ્નમાં પણ દુર્લભ છે, તેવાં કાર્યો પણ વિધિ લીલામાત્રમાં બનાવે છે. પુન્યવાન અથવા પાપી પ્રાણી દેશ દેશાંતરમાં ગમે ત્યાં જાય, પરંતુ સંપત્તિ અને વિપત્તિ તો તેની પહેલાંજ ત્યાં પહોંચી જાય છે.'

આમ વિચારીને 'હું હવે ઘેર જાઉં' એમ નકકી કરીને ધર્મ-દત્ત ચંદ્રપુર તરફ ચાલ્યો.

પુરદ્વારમાં તે પ્રવેશ કરતો હતો, તેવામાં ફરીથી તેનાં મનમાં ચિંતા થઇ; "અરે મૂઢબુદ્ધિ ધર્મદત્ત! તું શું કરે છે? કયાં જાય છે? પહેલાં તો ભોગમાં લંપટ થઇને તેં બાપના ધનને ગુમાવ્યું. અહો! તારી મૂઢતા કેવી છે! માબાપના મરણને પણ તેં જાણ્યું નહિ. ત્યારપછી

ધર્મદત્તે દૂરથીજ સેવા કરતા તે રાક્ષસને દીઠો; એટલે તે ન દેખે તેવી રીતે ધીમે ધીમે પગ મૂકતો તેની પાછળ ગયો અને અચાનક તેનું ખડ્ગ ઉપાડી લઇને, ધૈર્ય ધારણ કરી તેની સન્મુખ આવીને તેણે હાક મારી; "અરે પાપીષ્ટ! અરે ખઙ્ગ જીવઘાતક! આજે તારા પાપનો ઉદય થયો છે, તને હવે છોડીશ નહિ, મારીજ નાંખીશ. માટે સાવધાન થઇ જા.'

તે સાંભળીને રાક્ષસ કોપાક્રાંત થઇને ઉઠવા જતો હતો, તેવામાં તેજ ખુડ્ગવડે ધર્મદત્તે તેને મારી નાખ્યો

તે દેખીને ચમત્કાર પામેલી ધનવતીએ તેના હાથની પુષ્પોવડે પૂજા કરી; પછી ત્યાંથી તે બંને જણા નિઃશંકપણે વનમાં ફરવા લાગ્યા અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા કદલી, દ્રાક્ષ, જાંબુ વગેરે ફળોનો આહાર કરતાં યુગલીઆની જેમ સુખેથી તે બન્ને ત્યાં રહેવા લાગ્યા.

એક દિવસ ધનવતીએ કહ્યું; પ્રાણેશ! ધર્મ વિના આપણો જન્મ નિરર્થક ચાલ્યો જાય છે. 'માટે હે સ્વામિ! આપણી નિવાસભૂમિમાં જઇએ તો ઉત્તમ થાય; ત્યાં જઇએ તો દેવ ગુરુ વગેરેનાં દર્શન થાય અને ધર્મ પણ થઈ શકે.'

પછી તે બંને તે સ્થાનેથી ચાલ્યા.

અનુક્રમે કાશ્મીર દેશમાં ચંદ્રપુર નગરની પાસેના વનમાં આવ્યા. સંધ્યાકાળ થવા આવેલો હોવાથી વનના મધ્ય ભાગમાં થાકી ગયેલા તેઓ સૂતા અને નિદ્રાવશ થયા.

ધર્મદત્ત પાછલી રાત્રે સૂર્યોદયની પહેલાં જાગી ગયો અને લીલાથી પ્રિયાને જગાડતાં બોલવા લાગ્યો.

"કમલની આવળાનો પરિમલ આસપાસ ફેલાવા માંડ્યો છે, વૃક્ષો

ઉપર કુકડાઓ બોલવા માંડ્યા છે, સૂર્ય મેરૂ પર્વતના શિખરને પવિત્ર કરે છે; તેથી હે સુનયને! હવે ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઈ ગઈ છે.'

આ પ્રમાણે બોલાવી પણ તે બોલી નહી; વળી થોડીવાર રાહ જોઇને તે બોલ્યો; 'આ હરિણો તૃણ ભક્ષણ કરવા જાય છે, પક્ષીઓ પણ ચારો કરવા માટે જાય છે, વળી માર્ગ પણ સુખેથી ચલાય તેવો અને શીતલ થયો છે, તેથી હે પ્રિયે! તું ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઇ ગઇ છે.' આમ કહ્યું તો પણ ધનવતી બોલી નહિ, તેથી તેની સન્મુખ થઇને તે તેની સામું જોવા લાગ્યો.

ત્યાં તેને સુતેલી દીઠી નહિ, એટલે થોડીવાર રાહ જોઇને તે બોલ્યો; "હે પ્રિયે! આવ આવ!" પણ કોઈ આવ્યું નહિ; પછી ઉઠીને આસપાસ જોયું, તો કોઇ સ્થળે તેને દીઠી નહિ.

તેનાં પગલાં પણ પડેલાં જોયાં નહિ; તેથી તેનાં મનમાં ચિંતા થવા લાગી. વનમાં ભટકી ભટકીને તે થાકયો પરંતુ કોઈ સ્થળે તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ત્યારે પ્રિયાના વિયોગથી મૂઢ થયેલ તે આમતેમ ભટકતો હતો અને વિચારતો હતો કે, 'જે સેંકડો મનોરથોને પણ અગોચર છે, જેને કવિની વાણી પણ સ્પર્શી શકતી નથી, જે સ્વપ્નમાં પણ દુર્લભ છે, તેવાં કાર્યો પણ વિધિ લીલામાત્રમાં બનાવે છે. પુન્યવાન અથવા પાપી પ્રાણી દેશ દેશાંતરમાં ગમે ત્યાં જાય, પરંતુ સંપત્તિ અને વિપત્તિ તો તેની પહેલાંજ ત્યાં પહોંચી જાય છે.'

આમ વિચારીને 'હું હવે ઘેર જાઉં' એમ નકકી કરીને ધર્મદત્ત ચંદ્રપુર તરફ ચાલ્યો.

પુરદ્વારમાં તે પ્રવેશ કરતો હતો, તેવામાં ફરીથી તેનાં મનમાં ચિંતા થઇ; "અરે મૂઢબુદ્ધિ ધર્મદત્ત! તું શું કરે છે? કયાં જાય છે? પહેલાં તો ભોગમાં લંપટ થઇને તેં બાપના ધનને ગુમાવ્યું. અહો! તારી મૂઢતા કેવી છે? માબાપના મરણને પણ તેં જાણ્યું નહિ. ત્યારપછી

એક નિર્લજ્જ નિઃસ્નેહ સ્વભાવવાળી સાધારણ સ્ત્રીએ (વેશ્યાએ) અપમાન કરીને તને કાઢી મૂકયો, ત્યારે તું ઘેર આવ્યો. તારી કુલવંતી પત્નીએ પચાસ હજાર દ્રવ્ય તને આપ્યું, તે પણ પોતાની કુબુદ્ધિથી તેં ગુમાવ્યું !! હવે વળી ઘેર જઇને તું તારૂં મુખ શું દેખાડીશ ? જો નિર્લજ્જ થઇને ઘરમાં જઇશ તો સ્વજનો અને પરજનો નિર્ધન, ભાગ્યહીન તથા મુર્ખના શેખર એવા તને હસશે. તેનાં વચનો તું કેવી રીતે સહન કરી શકીશ ?'

'તેથી હમણાં તો વનમાં રહેવું તેજ ઉત્તમ છે.'

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી પાછો વળીને તે વનમાં ગયો. પછી ફળ તથા જળના આહારથી તે પ્રાણવૃત્તિ કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે વનમાં રહેતાં એક દિવસ એક વિદ્યાસિદ્ધ યોગીએ તેને દીઠો. તેને સુલક્ષણવંત જાણીને તે યોગી બોલ્યો; 'ભદ્ર ! ચિંતાતુર કેમ દેખાય છે ?'

તેણે કહ્યું; 'નિર્ધનને નિશ્ચિંતપણું કયાંથી હોય ?

આ પ્રમાણે સાંભળીને તે યોગી બોલ્યો; 'અહો ! હું દારિદ્રય કંદકુદ્દાલ એવું બિરૂદ ધારણ કરૂં છું, તથી હું તને આમ પૂછું છું.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્ત આનંદ પામ્યો અને કહેવા લાગ્યો; 'કહો તમે કેવી રીતે દારિદ્રયનો મૂળથી નાશ કરશો ?'

યોગીએ કહ્યું; "સુવર્ણપુરૂષની હું સાધના કરીશ અને તેનાથી સર્વનાં દારિદ્રયનો નાશ કરીશ."

ધર્મદત્તે વિચાર્યું; 'જીવહિંસા વગર સુવર્ણપુરૂષની સિદ્ધિ થતી હોય તો તો સારૂં, નહિતો મારે તેની જરૂર નથી.'

આમ વિચારીને તે બોલ્યો; 'યોગીંદ્ર ! મેં પહેલાં સાંભળ્યું હતું કે સુવર્ણપુરૂષ તો જીવવધથી નિષ્પન્ન થાય છે, તે સાચું કે ખોટું ?'

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને યોગી 'હા ધિક્! હા ધિક્!' તેમ શબ્દો બોલતો અને થૂ થૂ કરતો બોલ્યો.

'તે શાસ્ત્ર પાતાળમાં જાઓ, તે ચતુરાઈ લય પામો અને તે ગુણો અગ્નિમાં પડો, કે જેમાં જીવદયા હોય નહિ.'

'દાન આપો, મૌન ધારણ કરો, અથવા વેદાદિને ભણો, દેવાદિકની હમેશાં પૂજા કરો, પણ જો જીવદયા ન હોય તો તે બધું નિષ્ફળ છે.'

આવાં વચનોથી ધર્મદત્ત રાજી થયો અને યોગીને કહેવા લાગ્યો 'ત્યારે સુવર્ણપુરૂષ કેવી રીતે નીપજે છે?'

યોગીએ કહ્યું; 'રાતા ચંદનના લાકડાનું પુરૂષપ્રમાણ એક પુતળું કરવું, મંત્રના પ્રભાવથી સરસવવડે તેને છાંટી છાંટીને પછી તેને કુંડમાં નાખવું, પછી શીત અને ઉષ્ણ પાણીથી તેના ઉપર છંટકાવ કરવો, એટલે સુવર્ણપુરૂષ સિદ્ધ થાય; તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી.'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'તો પછી તેને માટે તૈયાર થઈને ઉદ્યમ કરો, કારણ કે 'સત્પુરૂષની વિભૂતિ પરોપકાર માટેજ હોય છે. હે યોગીન્દ્ર! આપ સુવર્ણપુરૂષ બનાવો કે જેથી તમારી કૃપાથી મારૂં દારિદ્રય પણ નાશ પામે અને અન્યનો પણ ઉદ્ધાર થાય'

યોગીએ કહ્યું; 'ભાઈ! અમે તો યોગી છીએ, સુવર્ણપુરૂષનુ અમારે શું કામ છે? ગુરૂની કૃપાથી અમારે તેવી કશાની ઇચ્છા કરવી પડે તેમ નથી. માત્ર તારૂં દારિદ્રય દેખીને મને કરૂણા ઉત્પન્ન થઇ છે, તેથી તારા માટેજ આ ઉદ્યમ હું કરીશ.'

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; 'તમે સાચું કહો છો આપના જેવા તો પરોપકારમાંજ સદા તત્પર હોય છે. સજ્જન પુરૂષો તો કર્પાસની માફક પોતાને શરીરે દુઃખ સેવીને પણ પારકા ઉપર ઉપકાર કરે છે.'

યોગીએ કહ્યું; 'ભદ્ર ! પહેલાં તો 'સપાદ લક્ષ' પર્વતમાંથી શીતોષ્ણુ પાણી લાવવાની જરૂર છે.'

આમ કહીને તે બંને તે લેવા માટે ત્યાંથી ચાલ્યા; અને ત્યા જઇને શીત તથા ઉષ્ણુ કુંડમાથી પાણી લાવ્યા.

પછી રક્તચંદનના લાકડામાંથી એક પુરૂષપ્રમાણુ પુતળું તે યોગીએ બનાવ્યુ; અને આહુતિ આપવાના સર્વ સાધનો એકઠા કર્યા. પછી કાળી ચૌદશની રાત્રે બને સ્મશાનમાં ગયા. ત્યાં અગ્નિકુંડ બનાવીને અગ્નિ સળગાવ્યો. યોગીએ લોહરક્ષાના બ્હાનાથી પોતાની પાસે એક ખડ્ગ રાખ્યું, અને ધર્મદત્તને તેણે કહ્યું; 'તારી પાસે લોહરક્ષા છે ?'

તેણે કહ્યું: 'કાંઇક છે, પણ તમારી કૃપા છે, તો પછી મારે રક્ષાની શું જરૂર છે ?'

આ પ્રમાણે કહીને 'આગળબુદ્ધિ વાણીઓ' તે કથનાનુસાર કાંઇક હૃદયમા ચિંતવીને તેણે ગુપ્ત રીતે સ્વરક્ષા માટે એક ખડ્ગ પાસે રાખી લીધું.

પછી તે યોગીએ ધર્મદત્તને પોતાની પાસે અવળા મુખે બેસાડ્યો અને કહ્યુ કે, 'તારે પાછળ જોવું નહિ.'

પછી તેની વચ્ચે રક્તચંદનનું પુતળું મૂક્યુ અને યોગીએ પૂર્વની બધી ક્રિયાઓ કરી; પછી યોગીએ પોતાના પ્રચ્છિત ફળની સિદ્ધિ માટે સરસવના દાણા મંત્રીને ધર્મદત્તની પીઠ ઉપર નાખવા માંડ્યા. આ પ્રમાણે દાણા છાંટતાં કેટલોક વખત વીતી ગયો.

તે અવસરે ધર્મદત્તનાં મનમાં વિચાર થયો; ' આ યોગીએ પહેલાં મને કહ્યું હતું કે, ' રક્તચંદનના ઘડેલા પુરૂષને મંત્રીને દાણા છાંટવાથી તેનો સુવર્ણપુરૂષ બનશે અને હમણાં તો તે કાષ્ટપુરુષને મૂકી દઇને મારી પીઠ ઉપરજ દાણા નાંખે છે, તેથી શું સમજવું ? મારા મરણ માટેજ કદાચ આ પ્રવૃતિ તે કેમ કરતો નહિ હોય ? આનું કથન જો સાચું હોય તો જેનો સુવર્ણપુરૂષ બનાવવો હોય તેના ઉપરજ—તે લાકડાના પુરૂષ ઉપરજ દાણા છાંટવા જોઇએ; પરંતુ આ તો મારા ઉપર દાણા નાંખે છે, તેથી એના વિચાર સારા દેખાતા નથી.'

આ પ્રમાણે વિચારીને સર્વ આપત્તિનું નિવારણ કરવામાં સમર્થ, સકળ શ્રુતના સારરૂપ એવા નમસ્કાર મહામંત્રનું તેણે સ્મરણ કર્યું, તેમજ વજ્ર પંજર સ્તોત્ર ગણીને તેનાવડે તેણે પોતાની આત્મરક્ષા કરી, પોતાના સર્વે અંગોને વજ્રપંજર સ્તોત્રમાં આવેલા અંગન્યાસ વડે અભેદ્ય બનાવીને પછી તેનુંજ ધ્યાન કરતો તે શાંત થઇને બેઠો.

યોગી પણ એકસો આઠ વખત દાણા નાખવાની વિધિ પૂર્ણ કરીને ખડ્ગ તૈયાર કરવા લાગ્યો.

ધર્મદત્તે વક્ર દષ્ટિથી તેને ખડ્ગ તૈયાર કરતો જોયો. એટલે તેણે વિચાર્યું કે. ' આ મારા વધને માટેજ ખડ્ગ તૈયાર કરે છે, માટે હવે કાંઇ વિલંબ કરવા જેવું નથી.'

આ પ્રમાણે વિચારીને ધર્મદત્ત તાત્કાલિક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી તરતજ પોતાની પાસે ગુપ્ત રાખેલ ખડ્ગ ઉપાડીને યોગીની સામે જઈ ખડ્ગવડે તેને હણીને કુંડમાં નાખ્યો; એટલે મંત્રક્રિયાના પ્રભાવથી યોગીનું શરીર સુવર્ણપુરૂષરૂપ થઇ ગયું, કારણ કે 'જે નિરપરાધી એવા પરની ઉપર દુષ્ટતા ચિંતવે છે, તે પોતેજ દુઃખમાં પડે છે, તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી'

ધર્મદત્તે વિચાર કર્યો: 'આ પાપીએ પહેલેથીજ કપટકળાવડે ધર્મમાર્ગની વચનરચનાથી મને ઠગ્યો છે; પરંતુ અતિ પાપ પ્રવૃત્તિ કરવાથી તેનું જ શસ્ત્ર તેના ઘાત માટે થયું છે. માટે તેવા લોભને ધિક્કાર છે.

'આ જીવ લોભવશ થઇને પોતના ઇષ્ટની સિદ્ધિ માટે મહા પાપો કરે છે, પરંતુ પુણ્યોદય વિના પોતાની ઇચ્છાથી વિપરીત ફળજ મળે છે. ધર્મ વગર આવતું દુઃખ અટકાવવાને કોઈ સમર્થ નથી. આ સુવર્ણપુરૂષ અચિન્ત્ય વિધિથી બનેલ છે, હવે તેને શીતોષ્ણ પાણીવડે હું સિંચું.'

તે પ્રમાણે વિચારીને પ્રથમ લાવી રાખેલ શીતોષ્ણ જળ લેવા માટે જે સ્થળે તે રાખ્યું હતું ત્યાં તે ગયો.

તે જળ લાવીને તે કુંડ સમીપે આવ્યો, ત્યાં સુવર્ણપુરૂષને તેણે દીઠો નહિ.

તેના વિયોગથી મૂર્છિત થઇને તે ભૂમિ ઉપર પડી ગયો.

પછી પવનવડે સચેત થયો એટલે તે વિચારવા લાગ્યો;

'અહો મેં મહાપાપ કર્યું પરંતુ ફળ તો મળ્યું નહિ. નહિ જવાને લાયક તેવા ચંડાળના પાડામાં ગયો, પરંતુ પોતાના ઉદરપૂર્તિ જેટલું પણ મળ્યું નહિ. અરે દૈવ! પંચામૃતથી ભરેલુ પાત્ર ક્ષુધિતનાં

હાથમાં આપીને, જ્યારે તે ક્ષુધાતુર તેને મુખમાં નાખવા પ્રવર્ત્યો, ત્યારે તરતજ તે પાત્ર તેં પાછું ખેંચી લીધું.'

આ પ્રમાણે વિલાપ કરતાં ધર્મદત્તે બાકીની રાત્રિ મહાદુઃખથી સમાપ્ત કરી.

સવારે તેણે વિચાર્યું; 'આ ઉત્પન્ન થયેલ સુવર્ણપુરૂષ આજ વનમાં રહેનાર કોઇ ચોરી ગયું હશે, તેથી હું રાજા પાસે જઇને પોકાર કરૂં.' કહ્યું છે કે, 'દુર્બળ, અનાથ, સગાસંબંધીઓથી પીડાયેલ, વૈરીઓથી હણાયેલ સર્વને રાજાજ શરણભૂત થાય છે'

તેથી હે નરાધિપ! (પેજ ૨૦૭-૮ નો અહિં સંબંધ છે) તે હું શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત અહિંનો રહેવાસી છું. મેં તમારી પાસે સુવર્ણપુરૂષની સિદ્ધિ વગેરેનો મારો સમગ્ર વૃત્તાંત કહ્યો છે. આપના જેવા ઉત્તમ રાજાઓનાં રાજ્યમાં માબાપ તો કેવળ જન્મ દેનારાજ છે, પરંતુ સમગ્ર જીવન અને સર્વ સુખસામગ્રી તો ઉત્તમ રાજા પાસેથીજ મળે છે. હું તેમ વિચારીનેજ તમારી પાસે આવ્યો છું, હવે જે તમને ઠીક લાગે તે કરો, હું બીજા કોઇની પાસે જવાનો નથી; કારણકે રાજાથી બીજો વધારે કોણ હોય?'

'કહ્યું છે કે, શઠને દમવો, સજ્જનનું પાલન કરવું અને આશ્રિતનું ભરણપોષણ કરવું તેજ ખરા રાજ્યચિન્હો છે; તે સિવાય તો ગુમડા ઉપર પાટો બાંધીએ તેવો જ રાજ્યાભિષેકનો પટ્ટબંધ સમજવો.'

'હે સ્વામિન્! હું અતિ દુઃખસમુદ્રમાં પડેલો છું, તેથી દુઃખથી વિહ્વળ થયેલા હ્રદયવાળો હું જે કાંઇ યોગ્યાયોગ્ય બોલું તે આપે મનમાં લાવવું નહિ; કારણ કે, 'અતિ દુઃખથી પીડાયેલની બુદ્ધિ જાડી થઇ જાય છે, દુઃખિત મનવાળાને સર્વ અસહ્ય લાગે છે, તેવું નીતિવાક્ય છે. દુઃખસમુદ્રમાં પડેલા મને તમારૂં શરણ છે, તમેજ મારા

આધાર છો, મારે તમારૂંજ આલંબન છે, તેથી આપ કૃપા કરીને મને દુઃખમાંથી મારો ઉધ્ધાર કરો.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની વિજ્ઞપ્તિ સાંભળીને સર્વ સભાજનો રાજાની સામું જોવા લાગ્યા.

અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; 'અહો ! શ્રીપતિ શેઠના પુત્રની આવી અવસ્થા થઈ ગઈ ? અહો ! કોઈએ ધનાદિકનો ગર્વ કરવો નહિ.'

તે અવસરે રાજા ધર્મદત્તની સામું જોઈને બોલ્યો "અરે ! મહાસિદ્ધિરૂપ તે સુવર્ણપુરુષનું કોઇ સિદ્ધ પુરૂષે, ગંધર્વે, વિદ્યાધરે અથવા તો વ્યંતરે હરણ કર્યું હશે, તે અલ્પ પુણ્યવંત એવા તારા હાથમાં કેવી રીતે આવશે ? વળી એવો કોણ ભાગ્યશાળી દેવતવાળો—બળવાળો સાહસિક શિરોમણિ પુરૂષ હોય, કે જે બળવંત એવા પરનાં હસ્તમાં ગયેલ તે પુરુષને લાવીને તને આપે ? તારૂં દુઃખ જોવાને અમે અસમર્થ છીએ, તેથી લક્ષ, અથવા કરોડ સ્વેચ્છાપૂર્વક તુ દ્રવ્ય માગ, તેટલુ દ્રવ્ય મારા ભંડારમાંથી તને અપાવું, તે લઈને તુ સુખી થા."

ધર્મદત્ત તે સાંભળીને બોલ્યો; 'હે દેવ ! તે સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થશે ત્યારેજ મને નિર્વૃત્તિ થશે; હુ બીજાનું આપેલ સુવર્ણ ગ્રહણ કરીશ નહિ, હું કાંઇ ભિખારી નથી, કે જેથી 'બીજા સોનું ગ્રહણ કર' તેવું કૃપા કરીને મને ફરીવાર કહેશો નહિ. મારી ભુજાથી ઉપાર્જન કરેલ સુવર્ણપુરૂષ પરદુઃખ ભંજનમાંજ સર્વદા તત્પર એવા આપનાં ચરણનાં શરણે આવ્યા પછી પણ જો મને ન મળે તો બીજું સુવર્ણ ગ્રહણ કરવાથી શુ ફળ ?'

'તમારા પિતા કરતાં પણ અધિક રીતે તમે પ્રજાના પાળનારા બિરાજો છો; જો મને દુઃખાબ્ધિમાંથી પાર ઉતારવા માટે બુદ્ધિબળથી

અથવા કાંઈ છળકપટથી મારા સુવર્ણપુરૂષને પ્રગટ કરી કોઇ મને દેખાડશે તો આપનાં ચરણ પાસે રહીને હું તમારી સેવા કરીશ, નહિ તો પછી તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, હું પાછો દેશાંતરમાં જઇશ.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તનાં વચન સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'અહો ! આ મારી નગરીનોજ રહેવાસી દુઃખથી સંતપ્ત થઇને મારી પાસે આવ્યો છે. જો આનું દુઃખ હું નહિ ભાંગું, તો પછી તેણે મારી આગળ પોકાર કર્યો નકામો જશે. હવે હું શું કરૂં ? જો આ સર્વ સભાસદોમાંથી કોઇ પણ મારૂં કાર્ય સાધી આપે તો તેમાં પણ મારીજ મહત્તા છે.'

આમ વિચારીને પોતાનાં હાથમાં બીડું ઉપાડીને આખી સભા સમક્ષ રાજાએ કહ્યું; 'છે એવો કોઇ મારી સભામાં કે જે આનો સુવર્ણપુરૂષ શોધી લાવીને પોતાની, મારી અને આ સભાની લાજનું રક્ષણ કરે ? તે કાર્ય કરવા માટે કોઈ આ બીડું ગ્રહણ કરે છે ?'

આ પ્રમાણે બોલી રાજાએ તે બીડું સર્વને દેખાડયું, પરંતુ કાર્ય દુઃસાધ્ય હોવાથી કોઇએ હાથ લાંબો કર્યો નહિ. તે અવસરે ચંદ્રધવળ રાજકુમારે વિચાર્યું; 'સુવર્ણપુરૂષ તો મારા કબજામાંજ છે, અને પિતાએ આપેલ બીડું કોઇ ગ્રહણ કરતું નથી, તેથી મારેજ તે ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે જેથી પિતાનાં મહત્ત્વની હાનિ ન થાય, અને આનું દુઃખ ભાંગે. પિતાનું મહત્ત્વ અખંડ રહે તેમાં મારાજ મહત્ત્વની વૃદ્ધિ છે. પિતાની અપકીર્તિનો નાશ થવાથી સુપુત્રપણામાટે મારી ખ્યાતિ થશે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને કુમારે પ્રણામપૂર્વક તે બીડું ગ્રહણ કર્યું.

તે દેખીને રાજા અને લોકો ચમત્કાર પામ્યા અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે; 'આ રાજકુમાર દેવાદિકે કરેલા છળથી જેની હકીકત

આધાર છો, મારે તમારૂંજ આલંબન છે, તેથી આપ કૃપા કરીને મને દુઃખમાંથી મારો ઉધ્ધાર કરો.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની વિજ્ઞપ્તિ સાંભળીને સર્વ સભાજનો રાજાની સામું જોવા લાગ્યા.

અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; 'અહો! શ્રીપતિ શેઠના પુત્રની આવી અવસ્થા થઈ ગઈ? અહો! કોઈએ ધનાદિકનો ગર્વ કરવો નહિ.'

તે અવસરે રાજા ધર્મદત્તની સામું જોઈને બોલ્યો "અરે! મહાસિદ્ધિરૂપ તે સુવર્ણપુરૂષનું કોઇ સિદ્ધ પુરૂષે, ગંધર્વે, વિદ્યાધરે અથવા તો વ્યંતરે હરણ કર્યું હશે, તે અલ્પ પુણ્યવંત એવા તારા હાથમાં કેવી રીતે આવશે? વળી એવો કોણ ભાગ્યશાળી દૈવતવાળો—બળવાળો સાહસિક શિરોમણિ પુરૂષ હોય, કે જે બળવંત એવા પરનાં હસ્તમાં ગયેલ તે પુરૂષને લાવીને તને આપે? તારૂં દુઃખ જોવાને અમે અસમર્થ છીએ, તેથી લક્ષ, અથવા કરોડ સ્વેચ્છાપૂર્વક તુ દ્રવ્ય માગ, તેટલું દ્રવ્ય મારા ભંડારમાંથી તને અપાવું, તે લઈને તુ સુખી થા."

ધર્મદત્ત તે સાંભળીને બોલ્યો; 'હે દેવ! તે સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થશે ત્યારેજ મને નિર્વૃત્તિ થશે; હું બીજાનું આપેલ સુવર્ણ ગ્રહણ કરીશ નહિ, હું કાંઇ ભિખારી નથી, કે જેથી 'બીજું સોનું ગ્રહણ કર' તેવું કૃપા કરીને મને ફરીવાર કહેશો નહિ. મારી ભુજાથી ઉપાર્જન કરેલ સુવર્ણપુરૂષ પરદુઃખ ભંજનમાંજ સર્વદા તત્પર એવા આપનાં ચરણનાં શરણે આવ્યા પછી પણ જો મને ન મળે તો બીજું સુવર્ણ ગ્રહણ કરવાથી શુ ફળ?'

'તમારા પિતા કરતાં પણ અધિક રીતે તમે પ્રજાના પાળનારા બિરાજો છો; જો મને દુઃખાબ્ધિમાંથી પાર ઉતારવા માટે બુદ્ધિબળથી

અથવા કાંઈ છળકપટથી મારા સુવર્ણપુરૂષને પ્રગટ કરી કોઇ મને દેખાડશે તો આપનાં ચરણ પાસે રહીને હું તમારી સેવા કરીશ, નહિ તો પછી તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, હું પાછો દેશાંતરમાં જઇશ.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તનાં વચન સાંભળીને રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'અહો ! આ મારી નગરીનોજ રહેવાસી દુઃખથી સંતપ્ત થઇને મારી પાસે આવ્યો છે. જો આનું દુઃખ હું નહિ ભાંગું, તો પછી તેણે મારી આગળ પોકાર કર્યો નકામો જશે. હવે હું શું કરૂં ? જો આ સર્વ સભાસદોમાંથી કોઇ પણ મારૂં કાર્ય સાધી આપે તો તેમાં પણ મારીજ મહત્તા છે.'

આમ વિચારીને પોતાનાં હાથમાં બીડું ઉપાડીને આખી સભા સમક્ષ રાજાએ કહ્યું; 'છે એવો કોઇ મારી સભામાં કે જે આનો સુવર્ણપુરૂષ શોધી લાવીને પોતાની, મારી અને આ સભાની લાજનું રક્ષણ કરે ? તે કાર્ય કરવા માટે કોઈ આ બીડું ગ્રહણ કરે છે ?'

આ પ્રમાણે બોલી રાજાએ તે બીડું સર્વને દેખાડયું, પરંતુ કાર્ય દુઃસાધ્ય હોવાથી કોઇએ હાથ લાંબો કર્યો નહિ. તે અવસરે ચંદ્રધવળ રાજકુમારે વિચાર્યું; 'સુવર્ણપુરૂષ તો મારા કબજામાંજ છે, અને પિતાએ આપેલ બીડું કોઇ ગ્રહણ કરતું નથી. તેથી મારેજ તે ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે જેથી પિતાનાં મહત્ત્વની હાનિ ન થાય, અને આનું દુઃખ ભાંગે. પિતાનું મહત્ત્વ અખંડ રહે તેમાં મારાજ મહત્ત્વની વૃદ્ધિ છે. પિતાની અપકીર્તિનો નાશ થવાથી સુપુત્રપણામાટે મારી ખ્યાતિ થશે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને કુમારે પ્રણામપૂર્વક તે બીડું ગ્રહણ કર્યું.

તે દેખીને રાજા અને લોકો ચમત્કાર પામ્યા અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે; 'આ રાજકુમાર દેવાદિકે કરેલા છળથી જેની હકીકત

અજ્ઞાત છે, તથા જેનાં સ્થાનનો નિર્ણય જણાતો નથી તેવા સુવર્ણપુરૂષને કયા ઉપાયવડે અથવા કોની સહાયથી પાછો વાળી લાવશે ? કેવી રીતે પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરશે ?'

આ પ્રમાણે મહા આશ્ચર્યથી તથા કાર્યના દુઃસાધ્યપણાથી અનેક રીતે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા.

રાજકુમાર બીડું ગ્રહણ કરીને ધર્મદત્તની સાથે સભામાંથી નીકળ્યો.

કુમારે વિચાર્યું; 'જો આને હમણાંજ સુવર્ણપુરૂષ આપીશ, તો આનાં મનમાં કેટલીક શંકા ઉત્પન્ન થશે, અને કાર્યનું દુઃસાધ્યપણું દેખાશે નહિ. વળી વિચિત્ર વાતો કરનારા લોકો પણ અસદ્ભૂત વાતો ઉપજાવીને ખોટાં આળો આપશે. આ પણ મારા ઉપકારના પ્રૌઢપણાની શ્રદ્ધા કરશે નહિ, વળી આ મોટા યશપ્રાપ્તિવાળા સ્થળમાં અલ્પ યશ મળશે, તેથી જેવું કાર્ય હોય તેને અનુરૂપ આડંબર પણ કરવો જોઇએ, તેથી આની કાર્યસિદ્ધિ કરી આપવામાં વિલંબ કરવો તેજ યુક્ત છે.'

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રાજકુમારે ધર્મદત્તને કહ્યું; 'તેં સુવર્ણપુરૂષ કયા સ્થાને નીપજાવ્યો હતો તે સ્થળ મને બતાવ.'

પછી ધર્મદત્તે તે સ્થાનાદિ દેખાડ્યું.

રાજકુમાર પણ માથું ધૂણાવતો કહેવા લાગ્યો; 'અરે ભદ્ર ! કોઇ પ્રબળ શક્તિવાળા દેવ, દાનવ અગર વિદ્યાધરે તારો સુવર્ણપુરૂષ લઇ લીધો જણાય છે, સામાન્ય શક્તિવાળા દેવાદિકે લીધો જણાતો નથી, તેથી આજે રાત્રે જો અહીં રહીએ તો કોઇ રીતે તેનું સ્વરૂપ સમજી શકાય.'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'જેવી આજ્ઞા, હું તો તમારો અનુચર છું.' કુમારે કહ્યું; 'તારા સુવર્ણપુરૂષની પ્રાપ્તિ થયા વગર હું નગરમાં પ્રવેશ કરીશ નહિ, તેથી તું અધૈર્ય ધરીશ નહિ.'

આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં તેઓએ ચોતરફ ભમતાં ભમતાં દિવસ પૂર્ણ કર્યો, અને રાત્રે કોઈ સારા સ્થળમાં તેઓ સૂતા.

પ્રથમ પહોર ગયો એટલે ધર્મદત્ત તો નિદ્રાવશ થઈ ગયો. કુમાર જાગતો હતો, ત્યાં તેણે દિવ્ય ગાયનનો નાદ સાંભળ્યો; તેથી કૌતુકથી ચિત્ત ખેંચાવાથી ચંદ્રધવલ કુમાર ધર્મદત્તને ઉંઘતો મૂકીને, ખડ્ગ હાથમાં લઈ, માર્ગમાં નિશાનીઓ કરતો આગળ ચાલ્યો. સ્વરને અનુસરીને ચાલતાં દૂર વનની અંદરના ભાગમાં એક મોટું યક્ષનું મંદિર તેણે દેખ્યું. તે ભવનમાં વાજીંત્રના નાદ સાથે નાટક થતું જાણીને કુમાર સાહસ કરી તેની નજીક ગયો; પરંતુ તે દેવગૃહનાં દ્વાર બંધ કરેલાં દેખીને વિસ્મય પામી બહાર ઉભો રહ્યો.

જરા થોભીને આમ તેમ જોતાં તે દ્વારમાં એક છિદ્ર તેણે દીઠું. તે છિદ્ર દ્વારા અંદર જોતાં એકસો આઠ દેવીઓના સમૂહનો તેણે નાચ થતો દીઠો. તેઓની વચ્ચે એક દેવીને રૂપ લાવણ્યમાં સૌથી અધિક જોઈને તે વિસ્મિત થયો, પરંતુ લક્ષણોથી તેને માનુષી સ્ત્રી તરીકે નિરધારીને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી તે વિચારવા લાગ્યો; 'આ માનુષી સ્ત્રી દેવીઓ સાથે કેમ રહેતી હશે? અહો! વિધિની રચના જુઓ, માનુષી છે, છતાં રૂપાદિકથી દેવીવૃંદને પણ હઠાવે તેવી છે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને ફરીથી ધ્યાનપૂર્વક જોતાં તે માનુષી સ્ત્રીજ છે' એમ નિર્ણય કરીને તે એક ઘડી સુધી ત્યાં ઉભો રહ્યો.

તેટલામાં તેને ધર્મદત્ત સાંભર્યો.

તે વિચારવા લાગ્યો; 'મેં ત્યાં નિદ્રા લેતા ધર્મદત્તને મૂકીને અહીં આગમન કર્યું છે, પરંતુ કોઈ હિંસક પશુ ભટકતાં ભટકતાં ત્યાં આવશે તો ઉંઘતા એવા તેની શી ગતિ થશે? આવાં કૌતુકો તો જગતમાં બહુ હોય છે, તેથી હું તાકીદે ત્યાં પાછો જાઉં.'

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ચંદ્રધવલ રાજકુમાર નિશાનીઓ મૂકેલી હતી તદનુસાર તે ધર્મદત્તની પાસે ગયો. તે પણ તેજ વખતે જાગ્યો.

કુમારે તેને પૂછ્યું; કે, અરે ભદ્ર ! તેં કાંઇ સાંભળ્યું કે નહિ ?

તેણે કહ્યું; 'આ શિયાળીઆ શબ્દ કરે છે, અને કોરવી કલકલ કરે છે તે સંભળાય છે, બીજું કાંઈ સંભળાતું નથી.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની ઉક્તિ સાંભળીને કુમાર જરા હસીને બોલ્યો; 'ભદ્ર ! તેં તો ભરનિદ્રામાં રાત્રી પસાર કરી અને મેં તો જીવતાં સુધી ન ભૂલાય તેવું કૌતુક દીઠું.

ધર્મદત્તે પૂછ્યું; 'તેવું શું કૌતક દીઠું ?'

કુમારે કહ્યું; 'આજે એક પહોર રાત્રી ગયા પછી વાજિંત્ર તથા ગીતનાં મેં અવાજ સાંભળ્યા. તે અનુસારે હું ત્યાં ગયો તો એક દેવમંદિર બંધ કરેલા બારણાવાળું મેં ત્યાં દીઠું. તે બારણાના છિદ્રમાંથી મેં જોયું તો અંદર એકસો ને આઠ દેવકન્યાઓને મેં નાચ કરતાં જોઈ; અને તેઓની વચ્ચે દેવકન્યાઓને પણ જીતે તેવી રૂપવતી એક મનુષ્યની સ્ત્રીને નાચતી જોઇ. ઘડી માત્ર ત્યાં ઉભા રહીને તું એકલો હતો, તેથી તારી ચિંતા થવાથી હું અત્રે પાછો આવ્યો, પરંતુ તે નાટક હજી પણ હું ભૂલી શકતો નથી.'

૨૯ : ફરી સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થાય છે :

રાજકુમાર ચંદ્રધવલે કહેલી ઉપરોક્ત હકીકત સાંભળીને ધર્મદત્ત બોલ્યો; 'સ્વામિન્ ! તમે જે માનવી સ્ત્રી જોઇ તે મારી પ્રિયાજ હશે. આ વનમાં મારી પત્ની કોઇ હરણ કરીને લઇ ગયું છે; તેથી આપ તાકીદે ચાલો, ત્યાં જઇને હું તેને જોઉં.'

પછી તે બંને જણા ત્યાંથી સત્વર ચાલ્યા.

જ્યારે તેઓ યક્ષભુવન પાસે પહોંચ્યા ત્યારે નાટક વિસર્જન થયું હતું; ત્યાં કોઈ નહોતું. તેથી ધર્મદત્ત હાથ ઘસતો રાજકુમારને વારંવાર પૂછવા લાગ્યો; કે, 'તે સ્ત્રી કેટલી ઉમરવાળી હતી ? તેનો વર્ણ કેવો હતો ? મુખાદિકની આકૃતિ કેવી હતી ?

કુમારે જેવુ સ્વરૂપ દીઠું હતું તેવું કહી દેખાડ્યું.

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; કે, 'સ્વામિન ! મારે સુવર્ણપુરૂષનું કામ નથી, તેનાથી સર્યું, પરંતુ મારી પ્રિયાને આપ પાછી વાળી આપો.'

રાજકુમારે કહ્યું; 'તું ચિંતા કરીશ નહિ, હું તને તેને મેળવી આપીશ.'

પ્રભાત થયું એટલે પૂજારીએ આવીને તે ભવનનું દ્વાર ઉઘાડ્યું.

તે સમયે તે બંને તે મંદિરમાં ગયા. અને યક્ષને નમસ્કાર કરીને ત્યાં બેઠા.

કુમારે તે વખતે વિચાર્યું; 'મેં આની પ્રિયાને પાછી લાવી આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે દૈવસહાય વિના સફળ થશે નહિ, તેથી હું આ યક્ષનીજ આરાધના કરૂં. જો આ યક્ષ પ્રસન્ન થશે તો ઈચ્છિતાર્થની પ્રાપ્તિ સત્વર થશે.' પછી તે આશય ધર્મદત્તને જણાવીને પાસે દર્ભાંકુરનો સંથારો કરીને 'જ્યાં સુધી ઈષ્ટસિદ્ધિ ન થાય ત્યાંસુધી તમારૂં જ શરણ છે.' તેમ નિશ્ચય કરી એકાગ્ર ચિત્તવાળો થઇને તેજ યક્ષનું ધ્યાન તેણે કરવા માડયું.

ત્રીજે ઉપવાસે રાત્રિએ સિંહ, વાઘ, સર્પ વગેરેના ભયંકર રૂપોથી કુમારને ક્ષોભ પમાડવાનો પ્રયત્ન થયો, પરંતુ કુમાર ધ્યાનથી ચળ્યો નહિ. પછી તેનું અતિ અદ્દભુત સાહસિકપણું જોઇને યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઇને કહ્યું; કે, 'હું તારાં ધૈર્યથી તુષ્ટમાન થયો છું, તારે શી ઇચ્છા છે, જે ઇચ્છા હોય તે માગ.'

ત્યારે કુમારે કહ્યું; 'દેવ ! મારા મિત્ર ધર્મદત્તની પત્ની અપાવો યક્ષે કહ્યું; તે બાબતમા મારો અધિકાર નથી. તેને મેં મારી પ્રિયાને આપી છે; તેથા હું તમને આપી શકીશ નહિ.'

કુમારે કહ્યું; 'તે હકીકત કેવી રીતે બની ?'

'તે કેવી રીતે બની તે હું કહું છું, તે તુ સાંભળ !' આમ બોલીને યક્ષે કહ્યું.

'એક દિવસ હું મારી પત્ની સહિત એક વનમાં ગયો હતો, ત્યાં સ્વેચ્છાનુસાર પરિભ્રમણ કરતાં મેં દિવ્ય રૂપવાળી, મેનકાથી પણ અતિ સુંદર એવી એક સ્ત્રીને સતેલી દીઠી. મેં વિચાર્યું કે 'અહો ! માનવી આ આવી કોઇ દ્રષ્ટિપથમાં આવી નથી; ને મહા આશ્ચર્ય કરનારી આ સ્ત્રીને જો હું મારી પત્નીને આપું તો ત તેને જોઇને પ્રસન્ન ચિતવાળી થશે.' આ પ્રમાણે વિચારીને મેં તેનું હરણ કર્યું, અને મારી સ્ત્રી પાસે તેને મૂકી ત તેને જોઇને બહુ પ્રસન્ન થઈ. ત્યારથી

અતિ યત્નપૂર્વક તે તેની રક્ષા કરે છે. એક ક્ષણ પણ તેને છોડતી નથી, માટે તે મારે સ્વાધીન નથી.'

'હે યક્ષરાજ ! મેં તો તે સ્ત્રીને માટે જ તમારું આરાધન કર્યું છે, તેથી ગમે તે રીતે તે સ્ત્રી મને પાછી સોંપો.'

'તેને તો મેં મારી પ્રિયાને આપી દીધી છે, તેથી તેમાં મારું કાંઈ ચાલે નહિ. બીજું જે કાંઇ તું માગ, તે તને હું આપું, પરંતુ તે સ્ત્રીને આપીશ નહિ.'

આ પ્રમાણે કહીને યક્ષ અદ્રશ્ય થઈ ગયો.

કુમાર પણ યક્ષનાં વચન સાંભળીને હર્ષ, વિષાદ, આશ્ચર્યાદિના મિશ્રભાવથી વિચાર કરતો ચિંતવવા લાગ્યો; ધિક ! ધિક ! દેવો પણ સ્ત્રીને આધીન થઈ ગયેલા દેખાય છે, અથવા તો મોહનીય કર્મ કોને મૂંઝવતું નથી ? જે કોઈ જીવો જિનેશ્વરનાં આગમનું તાત્પર્ય જાણતા નથી, તેઓ કર્મને આધીન જ વર્તે છે. તેમાં જરા પણ વિસ્મય પામવા જેવું નથી; પરંતુ હવે મારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે શો ઉપાય કરવો ?

આ પ્રમાણે એક ક્ષણવાર વિચારીને તેણે નિર્ણય કર્યો; 'તપ કર્યા વિના બીજો કાંઈ ઉપાય નથી, કારણ કે દુઃસાધ્ય તેવું કાર્ય પણ તપથી સિદ્ધ થાય છે.

આ પ્રમાણે વિચારીને તે યક્ષિણીને ઉદ્દેશીને નિશ્ચળ ચિત્તથી તેણે છ ઉપવાસ કર્યા.

પૂર્વની માફક ધીરજ અને બળથી યક્ષિણીનું આસન કંપાયમાન થતાં પ્રત્યક્ષ થઇને તે બોલીઃ 'વત્સ ! આ સાહસ શા માટે કરે છે ?'

'માતાજી ! ધર્મદત્તની પ્રિયાને આપો.'

'તેને તો કલ્પાંતે પણ હું આપું તેમ નહોતું, પરંતુ તારા ઉત્કૃષ્ટ સાહસ આગળ હું અશક્ત છું, તેથી આપ્યા વિના મારો છૂટકો નથી!'

આમ તેને કહીને ઇચ્છા નહોતી તો પણ વસ્ત્રાભરણોથી સત્કારીને ધનવતીને તેને સોંપી.

કુમારે પણ ધર્મદત્તને બોલાવીને કહ્યું; 'આ તારી પ્રિયા ખરી કે નહિ?'

તે પણ દિવ્યાભરણથી ભૂષિત થયેલી રેશમી વસ્ત્રોથી શોભતી પોતાની પત્નીને જોઇને અત્યંત હર્ષ પામ્યો; અને કુમારને કહેવા લાગ્યો; 'આપની કૃપાથી મારું ઇચ્છિત સિદ્ધ થયું.'

પછી કુમારે કહ્યું; 'આગળ ચાલ, તારો સુવર્ણપુરૂષ પણ તને આપું.' આમ કહીને પ્રિયા સહિત ધર્મદત્તને સાથે લઇ તે સ્મશાનમાં ગયો.

પછી નિશાની વડે ઓળખીને એક વૃક્ષ પાસેની ભૂમિ તેણે ધર્મદત્તને દેખાડી અને કહ્યું; 'હે ભદ્ર! અહીં ખોદ.' તેનાં વચનથી તેણે તે જમીનને ખોદી, એટલે ત્યા દાટેલો દેદીપ્યમાન સુવર્ણપુરૂષ નીકળ્યો. ધર્મદત્તે વિચાર્યું; 'અહો, આ પ્રમાણે નિષ્કારણ ઉપકાર કરનાર આ કુમાર સમાન બીજુ કોઇ જણાતું નથી. હવે હું તેના ઉપર સેંકડો ઉપકાર કરું, તોપણ તેનો પ્રત્યુપકાર થાય તેમ નથી; પરંતુ યથાશકિત તેની સેવામાં હું પ્રવર્તીશ, હમેશાં તેને અનુકૂળ વર્તન હું કરીશ. અને વારવાર મારા મુખથી તેની સ્તુતિ કરીશ.'

આમ વિચારીને તે બોલ્યો; 'કુમાર! તમે તો મારા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે, તેનું વર્ણન મારા એક મુખેથી હજાર વરસો સુધી કરવાને પણ હું અશક્ત છું. હવે હું આપની પાસે શું યાચું?'

કુમારે કહ્યું; કે, 'મારી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ થવાથી મારાં ચિન્તમાં બહુ જ આનંદ થયો છે. પુરુષ પોતાનું વચન પાળે છે ત્યારે જ તેનું પુરુષત્વ વખાણાય છે, તારા મનોરથની પૂર્તિ થઇ તેથી મને બધું મળ્યું છે.'

આમ કહીને કુમાર બોલતો બંધ થયો, એટલે ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન ! આ સુવર્ણપુરૂષ તો આપ જ ગ્રહણ કરો. મને મારી પ્રિયા મળી એટલે સેંકડો સુવર્ણપુરૂષો મળ્યા છે.'

કુમારે કહ્યું; 'શું તારૂં ચિન્ત ખસી ગયું છે ? કે વાયુ થઇ ગયું છે ? કે શું તને તારી પ્રિયાનાં દર્શનથી મતિનો ભ્રમ થઇ ગયો છે ? કે જેથી બહુ પ્રયત્નથી સાધ્ય અને દુષ્પ્રાપ્ય એવા સુવર્ણપુરૂષને તું ગ્રહણ કરતો નથી ? અને મને આપી દેવા ધારે છે.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન ! હું વણિક છું, તેથી આ સુવર્ણપુરૂષ મારા ઘરમાં શોભે નહિ, તેથી આપજ ગ્રહણ કરો, મારે તો તમારી કૃપાથી સર્વ સારૂં થશે. આ તમારેજ યોગ્ય છે.'

કુમારે તે સાંભળીને કહ્યું; 'એવું કોઇ સ્થળે સાંભળ્યું છે કે કષ્ટ

કોઇ કરે અને તેનું ફળ અન્ય ભોગવે ? તું તેને માટે વનમાં ભટક્યો છે, તેં જ આતપાદિ મહાન કષ્ટો સહન કર્યા છે અને મરણાંત ઉપસર્ગાદિ અતિ કલેશવડે આ સુવર્ણપુરૂષ તેં પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે મારાથી કેમ ગ્રહણ થાય ? તે મેળવેલું તું જ ગ્રહણ કર.'

'હે સ્વામિન ! આ સુવર્ણપુરૂષ ગ્રહણ કરવા જેટલું મારૂં ભાગ્ય નથી. મે મારી ભાગ્યની પ્રથમથી જ પરીક્ષા કરેલી છે. જો એ મારા નસીબમાં હોત તો એક ક્ષણવારમાં તે કેમ ચાલ્યો જાત ? તે ગયેલાને તમે તમારા પુરૂષાર્થથી અને પુન્યબળવડે ફરી પ્રગટ કરેલ છે, હું કાંઇ તમને આપતો નથી. તમે પ્રકટ કર્યું તે તમેજ ગ્રહણ કરો, મારે

તો તે લેવામાં આપનાં ચરણના શપથ છે, મેં તો આ તમને ભેટ કરેલ છે.'

આ પ્રમાણે તેણે અતિ આગ્રહ કર્યો, એટલે કુમારે તેનું વચન માન્ય રાખ્યું, અને કહ્યું; 'ભદ્ર ! તેમાંથી ઇચ્છાનુસાર સોનું તું ગ્રહણ કર, જેથી તને વ્યાપાર કરવામાં ઉપયોગમાં આવે, તું સુવર્ણ ગ્રહણ કરીશ, તો મારું ચિત્ત ઘણુ જ આનંદિત થશે.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે તે સુવર્ણ પુરૂષના બે પગ અને બે હાથ કાપીને તેટલું સોનુ ગ્રહણ કર્યું, અને કુમારને કહ્યું કે, 'આપની કૃપાથી મેં વ્યાપાર માટે જોઇતુ સુવર્ણ ગ્રહણ કર્યું છે, હવે બાકીનું તમે ગ્રહણ કરો અને નગરને શોભાવો.'

પછી કુમાર તેના અત્યાગ્રહથી સુવર્ણપુરૂષનો બાકી રહેલ ભાગ કોઇ સ્થળે છૂપાવીને નગર તરફ ચાલ્યો; અને રાજાને મલ્યો. રાજાએ પૂછ્યું; 'તે દુઃખિતનું ઇપ્સિત સિદ્ધ થયું ?'

કુમારે કહ્યું; 'આપની કૃપાથી તેનું ઇચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ થયું છે.'

રાજાએ કહ્યું; 'બહુ સારૂ થયું.'

રાજા નિર્લોભી સ્વભાવવાળો હોવાથી તથા ધન સમૃધ્યાદિકવડે ભરપૂર હોવાથી બીજુ કાંઇ પણ તેણે પૂછ્યુ નહિ.

કુમારે પણ પોતે ગર્વિત દેખાય તેવા ભયથી કાંઇ પણ વિસ્તારથી કહ્યું નહિ. પછી રાજા અને કુમાર પોતપોતાનાં કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા

ધર્મદત્ત કોઇ નજીકના ગામમાં જઇને ઉત્તમ ઘર ખરીદી ત્યાં રહ્યો. ત્યાં રહીને તે સુવર્ણવડે વ્યાપાર કરવા લાગ્યો. અનેક ગાડા, ઊંટ, બળદો, ગધેડા આદિ કરિયાણાથી ભરીને તેણે દેશાંતરમાં મોકલ્યા.

ત્યાં તેના પુન્યસમૂહના ઉદયથી વીશગણે નફે તે વેચાયા; વળી

તે સ્થળે રહેલા કરિયાણા પોતાનાં ગામ તે લાવ્યો, ત્યાં પણ દશગણા મૂલ્યથી તે વેચાયા. આ પ્રમાણે ગમનાગમન કરતાં તેણે થોડા જ કાળમાં સોળ કરોડ ધન એકઠું કર્યું.

એક દિવસ ધર્મદત્તે વિચાર્યું; 'સોળ કરોડ ધન મળ્યું, હવે અહીં રહેવું યોગ્ય નથી, હવે તો મારા ગામ તરફ જાઉં, અને ત્યાં જઇને મારા બાપનું નામ ઉદ્યોતિત કરૂં. તેમજ પ્રથમની ભાર્યાનાં મનોરથો પૂર્ણ કરૂં. સ્વજનાદિકને સંતોષું. વળી સુપાત્ર દાન અને પૂજા પ્રભાવના વગેરે કરીને પ્રાપ્ત થયેલ નરભવને સફળ કરૂં.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે તે સ્થળનો વ્યપાર બંધ કરી મોટા સાર્થ સાથે લઇ પત્નીને સુખાસનમાં બેસાડી પોતે અશ્વ રથાદિ વાહન ઉપર ઇચ્છાનુસાર બેસી સેંકડો સુભટોથી પરિવરેલો તે પોતાના ગામ તરફ ચાલ્યો.

થોડા દિવસમાં તે પોતાના નગર પાસે આવી પહોંચ્યો.

પોતાનાં ઘેર વધામણી મોકલી, 'ધર્મદત્ત શ્રેષ્ઠી ઘણું ધન ઉપાર્જીને મોટી સમૃદ્ધિ સહિત આવે છે.'

તે સાંભળીને પ્રથમની પત્નીએ વધામણી લાવનારને વસ્ત્ર, ધન આભૂષણ વગેરે આપ્યાં; પછી સ્વજનો વિવિધ પ્રકારના સુખાસન, રથ તથા ગાડીઓમાં બેસીને સુંદર વસ્ત્રાલંકારો પહેરીને, વિવિધ પ્રકારનાં વાજીંત્રો વગડાવતાં, એક યોજન સુધી સામે લેવા ગયા.

ધર્મદત્ત સ્વજનાદિકને પ્રણામ કરવા પૂર્વક ગાઢ આલિંગન દઇને મળ્યો. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછવા લાગ્યા. પછી કુળવૃદ્ધો તથા અતિપરિચિત સંબંધીઓને સન્માનપૂર્વક પોતાના રથમાં બેસાડયા, બીજાઓને પણ યથાયોગ્ય વાહન, અશ્વ વગેરે ઉપર બેસાડીને, બહુ પ્રકારના આડંબર સહિત, હજારો લોકોથી પરિવરેલો, અનેક વાજીંત્રોના નાદથી સ્વાગત કરાતો, સધવા કુળવધૂઓના ધવળમંગળોથી

ગવાતો, ઘણા ઉત્સાહપૂર્વક યાચક લોકોને દાન આપતો, ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા રાજ્યપથમાં પગલે પગલે નગરના રહેવાસી શ્રેષ્ઠીઓ સાથે જુહાર કરતો ધર્મદત્ત પોતાનાં ઘેર આવ્યો.

પૂર્વની પત્ની શ્રીમતી અક્ષય પુષ્પાદિકથી વધાવીને તેને ઘરમાં લઇ ગઇ. પછી બેસવાના સ્થાનમાં સૌ બેઠા. તે વખતે સ્વજનોએ તથા બીજા પરિચિત અને અપરિચિત લોકોએ આવીને વસ્ત્ર, આભરણ, સુવર્ણ. રૂપું, રોકડનાણું, રૂપિયા ઇત્યાદિ ભેટ કર્યા.

ધર્મદત્તે ઘરની મર્યાદા પ્રમાણે લેવા લાયક હતી તેની ભેટ સ્વીકારી, પછી ધર્મદત્તે વિવિધ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસ્ત્રાદિકથી યથાયોગ્ય રીતે તે સર્વનો સત્કાર કર્યો.

ધનવતી પણ સુખાસનથી ઉતરીને બહુ પ્રકારના વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિ આપવા પૂર્વક પોતાની વડિલ બ્હેનનાં પગમા પડી. તેણે પણ આશિર્વાદ આપીને તેને ગાઢ આલિંગન કર્યું. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાતો પૂછવા લાગી. નગરમાં પૂર્વના આશ્રિત લોકો હતા તેઓ પણ મળવાને આવી ગયા.

ધર્મદત્તે મધુર શબ્દથી તેઓને પણ સન્માનીને તૃપ્ત કર્યા. સમગ્ર નગરમાં ઘણો યશ વિસ્તરી ગયો.

સર્વે લોકો બોલવા લાગ્યા; 'જુઓ શ્રીપતિશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કેવો થયો ? પિતાનું નામ કેવું વધાર્યું ? પૂર્વે તે ક્ષીણ થઇ ગયો હતો, પરંતુ પોતાની ભુજાબળથી ઘણું ધન ઉપાર્જીને તે આવ્યો અને કુળને દીપાવ્યું. જે સુપુત્ર થાય તે જ કુળને અજવાળે છે.'

આ પ્રમાણે દરેક ઘરમાં દરેકને મુખે તેનો યશ બોલાવા લાગ્યો.

બીજે દિવસે સ્વજન, મિત્ર, જ્ઞાતિજનોને નિમંત્રીને અતિ સુંદર સુખડી સહિત રસવતીથી તેમને ભોજન કરાવી પુષ્પ તાંબુલાદિ આપી તેઓનું વસ્ત્રાભરણોથી સન્માન કર્યું.

પછી પૂર્વની પત્ની સમક્ષ વહાણમાં બેઠા ત્યારથી ઘેર પાછા આવ્યા ત્યાં સુધીનો બધો વૃત્તાંત કહ્યો. તે પણ આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી; 'સ્વામિન્ ! પૂર્વજોના ધર્મપસાયથી જ આપનાં દર્શન થયા છે. આટલા દિવસો મેં મહાદુઃખમાં પસાર કર્યા છે; તે દુઃખ મારૂં મન જ જાણે છે, અથવા જિનેશ્વર જાણે છે. આવું દુઃખ શત્રુને પણ ન હોજો; પરંતુ આપનાં દર્શનથી તે સર્વ દુઃખ વિસરાઈ ગયું છે. હવે તો ભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓમાં હું અગ્રેસર થઈ છું, અને સર્વ સ્વજનોને હર્ષ અને સંતોષ થયો છે.'

ત્યારપછી ધર્મદત્ત તેના પિતાની માફક વ્યાપાર કરવામાં પ્રવર્ત્યો.

યશોધવલ રાજાએ એકદા માથું સાફ કરાવતાં તેમાં પળીયાં આવેલાં દેખીને અદ્ભુત વૈરાગ્યોદય થવાથી ચંદ્રધવળને રાજ્ય આપીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અને દુસ્તર તપ તપી, ઘાતી કર્મ ખપાવી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પૃથ્વી ઉપર વિચરી ઘણા ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધી, અંતે એક માસની સંલેખના કરી, અઘાતી કર્મોને પણ યોગનું રૂંધન કરવા વડે ખપાવી દઇ મહાનંદ પદને પ્રાપ્ત કર્યું.

ચંદ્રધવળને રાજ્ય મળ્યા પછી તે ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. તેણે યુક્તિથી પૂજેલા પેલા સુવર્ણપુરૂષના હાથ, પગ છેદ્યા હતા છતાં તે નવા ઉત્પન્ન થયા આ પ્રમાણે પ્રતિદિવસ થવાથી સુવર્ણવડે તેનો ભંડાર અક્ષય થઇ ગયો.

ગવાતો, ઘણા ઉત્સાહપૂર્વક યાચક લોકોને દાન આપતો, ત્રિપથ, ચતુ
ષ્પથ તથા રાજ્યપથમાં પગલે પગલે નગરના રહેવાસી શ્રેષ્ઠીઓ સા
જુહાર કરતો ધર્મદત્ત પોતાનાં ઘેર આવ્યો.

પૂર્વની પત્ની શ્રીમતી અક્ષય પુષ્પાદિકથી વધાવીને તેને ઘરમ
લઇ ગઇ. પછી બેસવાના સ્થાનમાં સૌ બેઠા. તે વખતે સ્વજનોએ
તથા બીજા પરિચિત અને અપરિચિત લોકોએ આવીને વસ્ત્ર, આભ
રણ, સુવર્ણ. રૂપું, રોકડનાણું, રૂપિયા ઇત્યાદિ ભેટ કર્યા.

ધર્મદત્તે ઘરની મર્યાદા પ્રમાણે લેવા લાયક હતી તેની ભેટ
સ્વીકારી, પછી ધર્મદત્તે વિવિધ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસ્ત્રાદિકથી
યથાયોગ્ય રીતે તે સર્વનો સત્કાર કર્યો.

ધનવતી પણ સુખાસનથી ઉતરીને બહુ પ્રકારના વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિ
આપવા પૂર્વક પોતાની વડિલ બ્હેનનાં પગમાં પડી. તેણે પણ આશિ-
ર્વાદ આપીને તેને ગાઢ આલિંગન કર્યું. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાતો
પૂછવા લાગી. નગરમાં પૂર્વના આશ્રિત લોકો હતા તેઓ પણ
મળવાને આવી ગયા.

ધર્મદત્તે મધુર શબ્દથી તેઓને પણ સન્માનીને તૃપ્ત કર્યા.
સમગ્ર નગરમાં ઘણો યશ વિસ્તરી ગયો.

સર્વે લોકો બોલવા લાગ્યા; 'જુઓ શ્રીપતિશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કેવો
થયો ! પિતાનું નામ કેવું વધાર્યું ? પૂર્વે તે ક્ષીણ થઇ ગયો હતો,
પરંતુ પોતાની ભુજાબળથી ઘણું ધન ઉપાર્જીને તે આવ્યો અને કુળને
દીપાવ્યું. જે સુપુત્ર થાય તે જ કુળને અજવાળે છે.'

આ પ્રમાણે દરેક ઘરમાં દરેકને મુખે તેનો યશ બોલાવા લાગ્યો.

બીજે દિવસે સ્વજન, મિત્ર, જ્ઞાતિજનોને નિમંત્રીને અતિ સુંદર
સુખડી સહિત રસવતીથી તેમને ભોજન કરાવી પુષ્પ તાંબુલાદિ આપી
તેઓનું વસ્ત્રાભરણોથી સન્માન કર્યું.

પછી પૂર્વની પત્ની સમક્ષ વહાણમાં બેઠા ત્યારથી ઘેર પાછા આવ્યા ત્યાં સુધીનો બધો વૃત્તાંત કહ્યો. તે પણ આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી; 'સ્વામિન્ ! પૂર્વજોના ધર્મપસાયથી જ આપનાં દર્શન થયા છે. આટલા દિવસો મેં મહાદુ:ખમાં પસાર કર્યા છે; તે દુ:ખ મારૂં મન જ જાણે છે, અથવા જિનેશ્વર જાણે છે. આવું દુ:ખ શત્રુને પણ ન હોજો; પરંતુ આપનાં દર્શનથી તે સર્વ દુ:ખ વિસરાઈ ગયું છે. હવે તો ભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓમાં હું અગ્રેસર થઈ છું, અને સર્વ સ્વજનોને હર્ષ અને સંતોષ થયો છે.'

ત્યારપછી ધર્મદત્ત તેના પિતાની માફક વ્યાપાર કરવામાં પ્રવર્ત્યો.

યશોધવલ રાજાએ એકદા માથું સાફ કરાવતાં તેમાં પળીયાં આવેલાં દેખીને અદ્ભુત વૈરાગ્યોદય થવાથી ચંદ્રધવળને રાજ્ય આપીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અને દુસ્તર તપ તપી, ઘાતી કર્મ ખપાવી કેવળ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પૃથ્વી ઉપર વિચરી ઘણા ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધી, અંતે એક માસની સંલેખના કરી, અઘાતી કર્મોને પણ યોગનું રૂંધન કરવા વડે ખપાવી દઇ મહાનંદ પદને પ્રાપ્ત કર્યું.

ચંદ્રધવળને રાજ્ય મળ્યા પછી તે ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. તેણે યુક્તિથી પૂજેલા પેલા સુવર્ણપુરૂષના હાથ, પગ છેદ્યા હતા છતાં તે નવા ઉત્પન્ન થયા આ પ્રમાણે પ્રતિદિવસ થવાથી સુવર્ણવડે તેનો ભંડાર અક્ષય થઇ ગયો.

૩૦ : વાંદરી પ્રતિબોધ પામે છે :

એક દિવસ દારિદ્રયપીડિત લોકોને દેખીને કરૂણા આવવાથી ચંદ્રધવળ રાજાએ તે સુવર્ણપુરૂષમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ સુવર્ણવડે આખા વિશ્વને દારિદ્રય રહિત કરીને આખી પૃથ્વીને અનૃણી કરી અને પોતાનો ચંદ્ર નામનો સંવત્સર પ્રવર્તાવ્યો.

તે રાજાને એક દિવસ પાછલી રાત્રે જાગ્યા પછી રાજ્યચિંતા કરતાં ધર્મદત્ત સાંભર્યો; 'અહો ! પ્રમાદની બહોળતાથી તથા રાજ્યકાર્યમાં મગ્ન થવાથી પરમોપકારી, કૃતકાર્યને જાણવામાં શિરોમણિ એવા મારા પરમમિત્ર ધર્મદત્તને મે કોઇ દિવસ સંભાર્યો પણ નથી, તેથી આજે સવારે જ તેની તપાસ કરાવીને તેને સભામાં બોલાવી, અતિ આદરપૂર્વક સન્માન આપું અને પ્રીતિલતાની વૃદ્ધિ કરૂં.'

આ પ્રમાણે વિચારતા પ્રભાત થયું. રાજાએ શય્યામાંથી ઉઠી પ્રભાતનાં કૃત્યો કરીને, રાજસભામાં આવી, નગરમાં રહેનારા લોકોને પૂછયું કે, 'શ્રીપતિશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત અહીં છે કે દેશાંતરે ગયેલ છે ?'

તેઓએ કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! તેણે દેશાંતરમાં જઇને ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જી, ઘેર આવીને તેના પિતાનું નામ ઉજ્વલિત કર્યું છે. હાલ તો નગરમાં તેના જેવો બીજો કોઇ શ્રેષ્ઠી નથી, સમગ્ર નગરમાં તેજ મુખ્ય છે.'

તે સાંભળીને હર્ષિત થઇ મુખ્ય મંત્રીને મોકલીને બહુમાનપૂર્વક ચંદ્રધવલ રાજાએ તેને બોલાવ્યો. ધર્મદત્ત પણ અદ્દભુત ભેટણું લઇને મંત્રીની સાથે રથમાં બેસીને રાજસભામાં આવ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ભેટણું આગળ ધર્યું.

રાજાએ પણ તેને બહુમાન આપીને પોતાની પાસેનાં આસનમાં બેસાડયો અને કુશળક્ષેમના સમાચાર પૂછયા.

રાજાએ કહ્યું; 'તેં મને જે સુવર્ણપુરૂષ આપ્યો તેનાવડે સમસ્ત પૃથ્વીના લોકોને અનૃણી કર્યાં છે. અને મારો યશ સર્વત્ર ફેલાયેલ છે, તે સર્વ તારો જ ઉપકાર છે.'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન ! શા માટે મને ચઢાવો છો ? સુવર્ણપુરુષ તો તમે જ પ્રકટ કરેલ છે. જો મારા ભાગ્યમાં તે હોત તો શા માટે એક ક્ષણમાં મારા હાથમાંથી તે ચાલ્યો જાત ? વળી આપે તો મારૂં વિયોગ દુઃખ દૂર કર્યું, અને સુવર્ણ આપીને મારાં દારિદ્રયનો વિનાશ કર્યો. મનુષ્યની પંકિતમાં તમે જ મને મૂકયો છે.'

આ પ્રમાણે બંને જણાએ સજ્જનસ્વભાવથી પરસ્પરના ગુણ ગ્રહણ કર્યા.

રાજાએ ધર્મદત્તને નગરશેઠની પદવી આપી અને પટ્ટબંધપૂર્વક ઘણાં વસ્ત્રાભરણાદિ આપીને રાજ્યના સામંતો અને સર્વ શ્રેષ્ઠીઓ સાથે મોટી વિભૂતિપૂર્વક, ગીત, બંદીજનની બિરૂદાવળી વગેરે મોટા ઉત્સવ સહિત તેને ઘેર મોકલ્યો.

ધર્મદત્તે પણ યથાયોગ્ય રીતે તાંબુળ, વસ્ત્રાદિક આપીને તે સર્વને વિસર્જન કર્યા. પછી હમેશાં તે રાજસભામાં જવા લાગ્યો અને રાજા પણ તેનાં માનની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યો.

એક દિવસ ધર્મદત્તને રાજાએ પૂછ્યું; 'તારી પાસે કેટલું ધન છે

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન ! આપની કૃપાથી સોળ કરોડ દ્રવ્ય પરંતુ એક મોટું કૌતુક છે, તે સાંભળો પૂર્વે વનની અંદર આપ આદેશથી સુવર્ણપુરુષ મધ્યેથી ઘણુ સોનું ઇચ્છાપૂર્વક મેં ગ્રહણ ક પછી આપનાથી જુદા પડીને તે સુવર્ણવડે વ્યવસાય કરતા મે સો કોડ દ્રવ્ય ઉપાર્જ્યું. પછી હુ અહીં આવ્યો અહીં પણ જળમા અને સ્થળમાર્ગે વ્યવહાર કર્યો, પરંતુ ચોમાસાને અંતે લાભ શોધ માટે નામુ મેળવતા તેટલા ને તેટલા જ સોળ કરોડ જ દેખાય કોઈ પણ અધિક થતુ નથી. વધારે ખર્ચ કરૂ તો પણ તેટલા જ છે. તેની વૃદ્ધિ માટે બહુ પ્રકારે નિપુણતાથી વ્યાપાર કર્યો, બીજા લો મારો વ્યાપાર દેખીને પોતપોતાના અંતઃકરણમા ધારતા હતા કે વર્ષે તો અવશ્ય ચાર–પાચ કરોડ ધનની વૃદ્ધિ થશે, પરંતુ મે લેખુ કર નામુ મેળવ્યુ તો તેટલુ જ દ્રવ્ય રહ્યું વળી ફરીથી અતિ સંકુચિ રીતે ખર્ચ કરીને વ્યાપાર કર્યો, ત્યારે પણ તેટલુ જ દ્રવ્ય રહ્યુ, વ ઘણો ખર્ચ કર્યો ત્યારે પણ તેટલી જ મુડી રહી, તેથી હવે ઉત્સાહભ ભગ થયેલો હુ યથાયોગ્ય સામાન્ય વ્યપારજ કરુ છુ વધારે કરતો નથી આ પ્રમાણે દેખીને મારા ચિત્તમાં મોટું કૌતુક થયુ છે પર અતિશય જ્ઞાની વગર તેનો ખુલાસો કરવા કોણ સમર્થ છે?

આ પ્રમાણે રાજાની આગળ તે દંભ વગર વાતો કરે છે

તેટલામા પ્રતિહારીની સાથે વનપાળકે આવીને પ્રણામપૂર્વ વિજ્ઞપ્તિ કરી, 'સ્વામિન ! આજે વસંતવિલાસ નામના ઉદ્યાનમ ઘણા મુનિઓ સાથે શ્રી ધનસાગર સૂરિમહારાજ પધાર્યા છે પોતાન અતિશય જ્ઞાનથી ભવ્ય જીવો ઉપર ઉપકાર કરતા તેઓ સર્વત્ર વિહા રે છે ને આપણા પુણ્યોદયથી તેઓશ્રી અત્રે પધાર્યા છે'

તેનું કથન સાંભળીને રાજા અને ધર્મદત્ત બંને પર્ષદાની સાથે ગુરુને વાંદવા માટે વનમાં ગયા.

ગુરુ દૃષ્ટિપથમાં આવ્યા કે તરત જ પાંચ અભિગમપૂર્વક રાજાએ અને ધર્મદત્તે ગુરૂમહારાજને વંદન કર્યું.

ગુરૂમહારાજે ઉપદેશ આપતાં ફરમાવ્યું: 'દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામીને ગરીબ માણસ રોહણાચળને પામીને રત્નને ગ્રહણ કરે તેવી રીતે બુદ્ધિવંત પ્રાણીએ ધર્મરત્નને ગ્રહણ કરી લેવું. જિનેશ્વર તથા ગુરૂની ભક્તિ, યાત્રા, પ્રભાવના, સાતે ક્ષેત્રમાં દ્રવ્યનો વ્યય, સમ્યક્ત્વ, છ આવશ્યક છે, આ પ્રમાણે આરાધેલો ધર્મ સુખના હેતુભૂત થાય છે.'

આ ધર્મદેશના સાંભળીને અવસર મળ્યો ત્યારે રાજાએ પૂછ્યું; 'પ્રભુ ! આ ધર્મદત્ત શ્રેષ્ઠીએ મહાઉદ્યમ કરીને તથા ઘણું કષ્ટ સહન કરીને સુવર્ણપુરૂષ મેળવ્યો. તે સુવર્ણપુરૂષ અવિચ્છિન્ન એવો સારાં ઘેર આવ્યો. વળી તે ઘણો વ્યાપાર કરે છે. પણ સોળ કરોડ જ દ્રવ્ય રહે છે, અધિક વધતું નથી. તેનું શું કારણ ? કૃપા કરીને તે જણાવો.'

આ પ્રમાણે રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો એટલે તેનો ઉત્તર ગુરૂમહારાજ આપતા હતા.

તેવામાં એક વાંદરી વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરીને ગુરૂને વાંદી આસપાસ વારંવાર ભમતી નૃત્ય કરવા લાગી.

તે દેખીને રાજાએ કહ્યું; 'પ્રભો ! પૂર્વે પૂછેલ પ્રશ્નનો ઉત્તર પછી કહેશો, પરંતુ આ વાંદરી નૃત્ય કેમ કરે છે ? એનું કારણ પ્રથમ કહો.'

પછી ગુરૂમહારાજે ફરમાવ્યું; 'રાજન ! જગતમાં મોહનીય કર્મની વિષમ ગતિ છે. ભવિતવ્યતા અવર્ણનીય છે. આ પાસે બેઠેલ

ધર્મદત્ત મારો જમાઈ છે, હું તેનો સસરો છું, આ વાંદરી મારી પત્નીનો જીવ છે. ધર્મદત્તની સ્ત્રી ધનવતી તે અમારી પુત્રી છે, આ તેની માતા છે.'

આ પ્રમાણે ગુરૂ મહારાજ કહેતા હતા તે કોઈ ધર્મદત્તની પાસે બેઠેલા મનુષ્યે સાંભળ્યું, એટલે તે ઉઠીને દોડતો નગરમાં ધર્મદત્તનાં ઘેર જઈને તેની પત્ની ધનવતીને કહેવા લાગ્યો; 'તમારા પિતા ધનસાગર મુનિવેષ ગ્રહણ કરી આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કરીને અહીં આવેલા છે, પરમ અતિશય જ્ઞાનવંત થયેલા છે, અને સર્વ લોકોનાં સંદેહનું નિવારણ કરે છે.'

ધનવતી પોતાના પિતાને આચાર્ય થઇ, અતિશય જ્ઞાની થઇ આવેલા જાણીને તરત જ ત્યાં આવી.

તે સમયે આચાર્ય મહારાજ પુત્રીના વિવાહ માટે વહાણ ઉપર ચઢ્યાની હકીકત કહેતા હતા. પિતાનાં દર્શનથી આંસુ પાડતાં વંદના કરીને ધનવતીએ પૂછ્યું; 'ગુરુદેવ ! આ બધી હકીકતનું ખરૂં સ્વરૂપ શું છે ? અને આ બધું કેમ થયું ?'

ગુરૂ મહારાજે કહ્યું; 'હું તેજ કહું છું તું તે સાંભળ ! જ્યારે વહાણ ભાંગ્યું તે વખતે મારા હાથમાં એક પાટીયું આવી ગયું. તેના આધારથી તરીને નવમા દિવસે હું કાંઠે આવ્યો, પાટીઆને છોડી દઇને કાંઠે ઉતરી હું આગળ ચાલ્યો, તે સમયે દૂરથી એક નગર દેખીને તે તરફ હું ચાલ્યો.'

આ વખતે માર્ગમાં એક બ્રાહ્મણ મળ્યો. તેણે મને કહ્યું; 'અહો ધનસાગર શેઠ ! આવો, આવો, મારાં ઘેર પધારો.'

મેં પૂછ્યું; 'તું કોણ છે ? અને મને કયાંથી ઓળખે છે ?'

તેણે કહ્યું; 'મારાં ઘેર આવો, ત્યાં બધી હકીકતહું કહીશ.' એમ કહીને આગ્રહપૂર્વક તે મને તેનાં ઘેર લઇ ગયો. પછી તેણે તૈલાદિક-

વડે અભ્યંગ કરીને ગરમ પાણીથી સ્નાન કરાવી મારો માર્ગનો શ્રમ ઉતરાવ્યો; પછી વિવિધ પ્રકારના સ્વાદવાળી રસોઇ બનાવડાવીને ખૂબ ભક્તિથી તેણે મને જમાડયો. આચમન કરીને શુદ્ધ થયા પછી તાંબુ-લાદિકથી મુખશુદ્ધિ કરીને ઘરના ઉપરના માળે અમે બંને બેઠા, એટલે મેં તેને પૂછયું કે, 'ભો દ્વિજવર ! નહિ ઓળખાણવાળા એવા મારી શા માટે તમે બહુ ભક્તિ કરો છો ? હું તમને બિલકુલ ઓળખતો નથી.'

તેણે કહ્યું; 'તે વાત વિસ્મયકારી છે અને હું તમને કહું છું તે સાંભળો ! 'આ શંખપુર નામે નગર છે. અહિં હું જિનધર્મમાં દ્રઢ ચિત્તવાળો થઇને રહું છું- જિનશર્મા મારૂં નામ છે. શ્રીમદ્ જિનેશ્વરની આજ્ઞાનુસાર યથાશક્તિ હું ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરૂં છું. સદ્‌ગુરૂ અને સુસા-ધુજનોની સેવાથી શાસ્ત્રમાં રહેલા ઘણાં રહસ્યો મેં પ્રાપ્ત કર્યાં છે, મારે આજીવિકા પણ સુલભ છે. અન્યદા કુલવૃદ્ધિ કરનાર એકે પુત્ર મારે ન હોવાથી તે માટે મેં કુળદેવતાની આરાધના કરી, તેથી સેવા-વડે પ્રત્યક્ષ થઇને તે બોલી; 'મને શા માટે આરાધી છે ?'

મેં કહ્યું; 'મને પુત્ર આપો.'

'વત્સ ! તારા અંતરાય કર્મનો નિકાચિત ઉદય છે, તેથી પુત્ર થશે નહિ.'

મેં કહ્યું; 'અપુત્રીઆની શુભ ગતિ થતી નથી, તેવી શ્રદ્ધા તો સદ્‌ગુરૂની કૃપાથી મને નથી, સદ્‌ગતિ તો શુદ્ધ અધ્યવસાયથી જ થાય છે, અન્યથા થતી નથી; પરંતુ મેં અનેક ઉત્તમ મહાપુરૂષોની સેવાવડે તેમનું ચિત્ત પ્રસન્ન કરીને ઘણી ચમત્કારો ઉપજાવે તેવી વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરી છે. તેનો મારા મૃત્યુ બાદ નાશ થશે, તે કારણથી મને બહુ ખેદ થાય છે.'

તે સાંભળીને તે શાસનદેવીએ કહ્યું; 'કમલપુરનો રહેવાસી ધનસા-ગર શ્રેષ્ઠી વહાણ ભાંગવાથી આજથી નવમા દિવસે અહિંના સમુદ્રના

કાંઠે નીકળશે. તેને તારે ઘેર લાવવો અને નિઃશંક રીતે તારે બધી વિદ્યાઓ તેને આપવી. તે તેને માટે લાયક છે, જે વાત કે શબ્દ એકવાર સાંભળશે તે તરત જ સમજી જશે એવી તેની બુદ્ધિ છે, તેને તારી વિદ્યાઓ આપવાથી તું અનૃણી થઈશ; પછી તારે તારી પુત્રી સાથે તેનું પાણિગ્રહણ કરાવવું.'

આ પ્રમાણે કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ.

'તે દેવીએ કહેલી બધી હકીકત આજે મળી, તેથી હું તમારી ભક્તિ કરું છું. હે સજ્જન ! હવે તમામ સંકલ્પ વિકલ્પો ત્યજી દઈને પોતાના ઘરની જેમ જ તમે સુખેથી મારા ઘરમા રહો, વહાણ ભાગવાથી થયેલ હાનિની ચિંતા છોડી દો. જ્ઞાનીએ જે દેખ્યું હોય છે તેજ થાય છે. શુદ્ધ શ્રદ્ધાવંત જૈનોને ઉદયની ચિંતા બહુ પ્રબળ હોતી નથી; કારણ કે ઉદયમાં આપણું સ્વાધીનપણું નથી, ત્યારે તેની ચિંતા કરવાથી શું ફળ ? તેમ છતા આર્તધ્યાનને વશ થવાથી જીવો પાપ-કર્મ જ બાંધે છે, ભવ્ય પુરૂષોએ પ્રતિક્ષણે હેય અને ઉપાદેયવડે સારી રીતે કર્મનાબંધની ચિંતા કરવી, કારણ કે કર્મનો બધ કરવો તે તો સ્વાધીન છે, હેયોપાદેયના જ્ઞાનથી પ્રાયે પાપકર્મનો બંધ થતો નથી અને પુન્ય કર્મનો બંધ થાય છે, વળી શુભ ઉપયોગથી પૂર્વે કરેલા અશુભ કર્મનો રસબંધ મંદસ્થિતિવાળો થાય છે અને સ્વલ્પ રસવાળા કર્મોના નિર્જરા થાય છે, તેથી શુભોપયોગવડે જ કાલક્ષેપ કરવો એવી જિનેશ્વરની આજ્ઞા છે. વળી તમે તો આગમવાસિત અંતઃકરણવાળા છો, તેથી તમારે ખેદ હોય જ નહિ.'

'આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપીને તેણે પોતાના ઘરમા મને રાખ્યો. હું પણ જિનેશ્વરની આજ્ઞાને ધારણકરીને કર્મના ઉદયની ચિંતા ત્યજી દઈ તે જિનશર્માના ઘેર રહ્યો. પછી તેણે સારા દિવસે મને ગુપ્ત સ્થળે બેસાડી પોતાના હૃદયમા રહેલી બધી વિદ્યાઓ ચિત્તની પ્રસન્નતાથી મને

આપી, મેં પણ વિધિપૂર્વક તે ગ્રહણ કરી; પછી સારા મુહૂર્તે પોતાની શક્તિ અનુસાર મહોત્સવ કરીને તેની પુત્રી સુંદરીને મને પરણાવી; પછી ગૃહભાર બધો મને સોંપીને પોતે નિશ્ચિંત થઈ ઘરમાં જ રહીને ધર્મારાધન કરતાં તે કાળ નિર્ગમવા લાગ્યો.

એક દિવસ પોતાની આયુષ્ય સ્થિતિ સંપૂર્ણ થયેલી જાણીને સમાધિવડે વિધિપૂર્વક આરાધના કરી તે મૃત્યુ પામ્યો. હું પણ તેનાં મૃત્યુકાર્યો કરીને ધર્મ, અર્થ અને કામ ત્રણે વર્ગની સાધના કરવામાં તત્પર થઇને તો ત્યાં રહેવા લાગ્યો. મારી સાથે સાંસારિક સુખ ભોગવતાં સુંદરીએ ગર્ભ ધારણ કર્યો. સમય થયો ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો, તેનું ધનદત્ત એવું નામ પાડયું. પ્રતિપાલન કરાતો તે પુત્ર આઠ વર્ષનો થયો. પછી તેને વિદ્યા શિખવવા માંડી ક્રમશઃ ઘણી વિદ્યાઓ તે ભણ્યો.

એ પ્રમાણે કેટલોક કાળ ગયા પછી તે નગરમાં શ્રી અજિતસિંહ સૂરિ પધાર્યા. લોકોના મુખેથી તે હકીકત સાંભળીને પુત્ર સહિત અમે દંપતી વંદન કરવા માટે ગયા. પાંચ અભિગમ સાચવીને તેમને વાંદી સમીપે બેઠા. તેમણે દેશના આપી. અમૃતના રસને ઝરતી તેમની દેશના સાંભળીને વૈરાગ્યરંગથી રંગાયેલા અમારાં અંતઃકરણ પીગળી જવાથી અમે બુઝયા એટલે ગૃહસ્થપણું છોડી દઈને તે સૂરિની પાસે પુત્ર સહિત અમે વ્રત ગ્રહણ કર્યું.

ગ્રહણ, આસેવનારૂપ શિક્ષા હું શીખ્યો અને ગુરૂની કૃપાથી યથામતિ અનેક શાસ્ત્રોનાં તાત્પર્ય મેં પ્રાપ્ત કર્યાં. ગુરૂ પાસે રહીને તપ ક્રિયા કરતાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમવડે મને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પછી ગુરૂએ કૃપા કરીને મને સૂરિપદ આપ્યું, અને અનેક સાધુનો સમુદાય મને સોંપ્યો. હું પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતો આજે અહીં આવ્યો છું.

(સામે બેઠેલી વાંદરીની સામે જોઇને ધનવતીને ઉદ્દેશીને) આ તારી માતા વહાણુ ભાંગવાથી જળમાં ડૂબી ગઇ. આર્તધ્યાનથી મરીને તે માછલી થઇ અને ફરીવાર મૃત્યુ પામીને તે આ વાંદરી થઇ છે.

આર્તધ્યાનથી તિર્યંચની ગતિ, રૌદ્રધ્યાનથી નરકગતિ, ધર્મ-ધ્યાનથી દેવગતિ અને શુક્લધ્યાનથી મોક્ષગતિ મળે છે. શુભ તથા અશુભધ્યાનના મધ્યમ પરિણામથી જીવો મનુષ્ય ગતિમાં જાય છે.

જ્યારે અહીં હું આવ્યો ત્યારે તે મને દેખીને પૂર્વભવના સ્નેહના ઉદયથી અહીં ભમે છે અને નાચે છે.

આ પ્રમાણે ગુરુનાં વચનોને સાંભળીને ધનવતી વાંદરીને જોઇને વારંવાર રોવા લાગી, અને 'હા ! માત ! તને શું થયું ?' આ પ્રમાણે વારંવાર બોલતી આંખોમાંથી આંસુ પાડવા લાગી.

તે અવસરે ગુરુ મહારાજે ફરમાવ્યું, 'વત્સ ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે અને સંસાર સમુદ્ર તરવો કઠીન છે, વળી સંસારવર્તી જીવે એવી કોઇ જાતિ નથી, યોનિ નથી, સ્થાન નથી-ને કુળ નથી, કે જ્યાં જન્મ ન લીધો હોય, તેમજ મરણુ પામેલ ન હોય'

'સંસારના દુઃખથી તરવાને એક ધર્મ જ સમર્થ છે, બીજું કોઇ સમર્થ નથી. તેથી દુર્લભ મનુષ્ય ભવ પામીને જે ત્રિકરણુ શુદ્ધિથી જિનધર્મને આરાધે છે, તે તરત જ જન્મમરણાદિ સાંસારિક દુઃખને ત્યજી દઇને-ઉખેડી નાખીને સિદ્ધિગતિમાં ચિદાનંદ પદ અનુભવે છે.'

પછી તે વાંદરીને વારંવાર ધનવતીના સામે જોતાં અને ગુરુનું કથન સાંભળતાં તેમજ પૂર્વે આચરેલ ધર્મકર્માદિકની પ્રવૃત્તિ ધનવતીના તથા ગુરુના મુખેથી સાંભળતાં જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, એટલે ધનવતી તરફ તથા પોતાના પતિ ગુરુ તરફ વારંવાર જોતી તે અત્યંત વિષાદ કરવા લાગી.

ગુરૂએ તેને પ્રતિબોધ આપ્યો કે, 'ભદ્રે ! હવે નકામો વિષાદ કરવાથી શું ? મોહની ગતિ આવી જ છે. તેં મૃત્યુ સમયે પતિ તથા પુત્રીની ચિંતાવડે આર્તધ્યાન કર્યું તેથી તારી તિર્યંચગતિ થઇ. પોતાના દોષથી જ જીવો દુર્ગતિમાં જાય છે. સર્વ જીવો પોતાના કરેલા કર્મના અનુસારે જ જેવું કર્મ બાંધ્યું હોય તેવું ફળ અનુભવે છે. પૂર્વનાં કર્મો ભોગવ્યા વગર અગર ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કર્યા વગર કોઈ ખપાવવા સમર્થ થતું નથી. જે સંસારનું સ્વરૂપ જાણીને તેનાથી ત્રાસ પામી મુક્તિને માટે જ એકાંતે તૈયાર થાય છે, તે નવાં કર્મો બાંધતો નથી; પરંતુ પૂર્વ બાંધેલા કર્મો તો તે પણ ભોગવીને તથા ઉગ્ર તપ કરીને ખપાવે છે. તું પણ પંચેન્દ્રિય છો, પાંચમા ગુણસ્થાનકને પામવા યોગ્ય છે, તેથી યથાશક્તિ તપ અંગીકાર કર અને નમસ્કારમંત્રનું અવિચ્છિન્ન ધ્યાન કર, તેથી તારો દુર્ગતિમાંથી છુટકારો થશે અને તે બીજવડે પરંપરાએ તું સિદ્ધિસુખને પણ પ્રાપ્ત કરી શકીશ. આ તારી પુત્રી તારી પ્રતિપાલના કરશે અને તને સહાય આપશે.'

આ પ્રમાણે ગુરૂ મહારાજ ધનસાગરસૂરિવરનાં શીતળ વચનોને સાંભળીને તે ધનવતીની માતા વાંદરીએ એકાંતર ઉપવાસનો નિયમ ગુરૂસાક્ષીએ ગ્રહણ કર્યો. ગુરૂએ પણ તે બધું ધનવતીને જણાવ્યું અને કહ્યું; 'તારે આ વાંદરીને ઘેર રાખીને તેને સહાય કરવી. આ તારી માતા છે, તેનો પ્રત્યુપકાર કરવાને તું કરોડો ભવે પણ શક્તિમાન થાત નહિ, માતનો પત્યુપકાર કરવાનો આ એક જ માર્ગ છે કે તે ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયેલ હોય તો તેને ફરીથી ધર્મમાં જોડવી; તેમ કરવાથી તમારો માતા પુત્રીનો સંબંધ સફળ થશે.'

ધનવતીએ ગુરૂનાં વચનોને અંગીકાર કર્યાં અને વાંદરીને પોતાની પાસે રાખી.

રાજાએ ફરીથી પૂછયું; સ્વામિન્! સોળ કરોડ જ દ્રવ્ય ધર્મદત્તને મળ્યું, વધારે મળ્યું નહિ, તેનું તાત્પર્ય આપ કહેવા જતા હતા, તેવામાં નાચતી વાંદરીની વચ્ચે વાત આવી જવાથી અટકી ગયેલ કૃપા કરીને હવે તે કહો.'

ત્યારે ગુરૂમહારાજે કહ્યું; 'તમારા પૂર્વભવનો વૃત્તાંત તમે સાવધાન થઇને સાંભળો:'

૩૧ : ધર્મદત્તને સોળ ક્રોડ જ કેમ ?

કલિંગ દેશમાં કાંચનપુર નામે નગર છે. ત્યાં લક્ષ્મીસાગર નામે વ્યાપારી રહેતો હતો. તેને લક્ષ્મીવતી નામે પત્ની હતી. તેનાં ઘરમાં લક્ષ્મી નહોતી, તથાપિ પરંપરાથી જિનધર્મવાસિત કુળ હોવાથી ભક્તિથી તે જિનેશ્વરે કહેલ ધર્મ આચરતો હતો. તેની પત્ની પણ તે પ્રમાણે ધર્મસાધનમાં તત્પર હતી.

શ્રેષ્ઠી બંને સંધ્યા વખતે પ્રતિક્રમણ કરતો, વળી સમય મળે સામાયિક પણ કરતો હતો.

પર્વના દિવસોમાં પૌષધ કરતો હતો, પારણાને દિવસે અતિથિ-સંવિભાગ કરતો હતો, અને વ્રતને છોડતો નહોતો.

એ પ્રમાણે તે નિરંતર ધર્મ કરતો હતો.

પરંતુ અતિથિ સંવિભાગ વ્રતને અતિચાર સહિત આચરતો હતો. કોઈ વખત સચિત્ત વસ્તુ ઉપર પડેલી હોય તો પણ 'આ નિર્દોષ આહાર છે' તેમ કહીને તે સાધુઓને વહોરાવતો હતો, કોઇ વખત દેવાની ઇચ્છા ન હોય ત્યારે અચિત્ત વસ્તુને પણ કુટિલતાથી સચિત્ત વસ્તુ ઉપર મૂકી દેતો હતો; કોઇ વખત કાળ વીતી ગયા પછી સાધુને આમંત્રણ કરતો હતો, વળી ગોચરી ગયેલા સાધુઓ પોતાના નિર્વાહને યોગ્ય આહાર મેળવીને ઉપાશ્રય તરફ પાછા જતા હોય

ત્યારે ઘેરથી બહાર નીકળીને બહુ મોટા સ્વરથી બહુ માન દેખાડતો વિવિધ રીતે આમંત્રણ કરતો હતો.

તે સાંભળીને લોકો જાણતા 'અહો ! આની દાનરૂચિ કેવી સરસ છે ? સાધુઓને તો નિર્વાહયોગ્ય મળ્યું એટલે તેઓ વધારે લેતા નથી તેઓ તો નિઃસ્પૃહી છે '

કોઈ વખત સાધુને પોતે આહાર કર્યા પછી આમંત્રણ કરવા જતો હતો. કોઇ વખતે આપવાની ઇચ્છા ન હોય ત્યારે બોલતો કે, 'આ આહાર કરવા લાયક શુધ્ધ વસ્તુ છે, પરંતુ પારકી છે. તે ધણી દાનની રૂચિવાળો છે તેથી 'અપાયેલ છે.' તેમ સાંભળીને ખુશી થશે, તેથી જો આપને કલ્પતુ હોય તો સુખેથી ગ્રહણ કરો '

તેમ સાંભળીને જિતેંદ્રિય સાધુઓ બોલતા કે, 'એ અમારે કલ્પતુ નથી.' ત્યારે તે કહેતો કે, 'તમને આપ્યા વગર હું કેવી રીતે તે વસ્તુ ખાઇશ અને તે આવશે એટલે આગ્રહપૂર્વક તે મને ખાવાનું કહેશે, તેને ના પાડવાને હું સમર્થ નથી, તે વખતે શું વ્યવસ્થા થશે ?'

ત્યારે સાધુઓ કહતા કે 'તેમ થાય તો તમને યથારૂચિ ખાવાની છુટ છે.' ત્યારે તે વસ્તુ ખાતો હતો. કોઇ વખતે 'અમુક પુરૂષ આપે છે, શુ હું તેનાથી હીન છુ ?' તે પ્રમાણે અભિમાન તથા માત્સર્યથી પારકાની ઇર્ષ્યા કરતો હતો; અથવા 'નહિ ઇચ્છતાં છતાં સાધુઓ આવ્યા, જે વસ્તુની સાધુઓ યાચના કરવા નીકળ્યા છે, તે વસ્તુ મુખ નજીક જ પડેલી છે, તેઓ દેખેની વસ્તુ માગે, પછી તે વહોરાવ્યા વિના કેમ ચાલે ? માટે તેમની દ્રષ્ટિએ ના પડવા દેવી તેજ સારૂં, સાધુઓ દેખે તો તરત જ યાચના કરે છે, તેથી વસ્તુ દેખાડવી જ નહિ.' આમ બોલતો હતો.

આ પ્રમાણે કોઇ કોઇ વખત કૃપણતાના દોષથી તથા માત્સ-

પૂર્વથી અતિચાર સહિત અતિથિસંવિભાગ વ્રત તે આચરતો હતો. આમ ધર્મને આચરતા તેના ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા.

એક દિવસ તે ગામમાંથી કોઇ સાર્થ વસંતપુર તરફ જવાને તૈયાર થયો, સર્વ લોકો રસ્તાની સામગ્રી તૈયાર કરવા લાગ્યા. તે વખતે વસુદેવ નામના તેના મિત્રે લક્ષ્મીસાગરને કહ્યું; 'મિત્ર ! હું વસંતપુર જવાનો છું, તેથી તું પણ વસંતપુર આવવા તૈયાર થા.'

લક્ષ્મીસાગરે કહ્યું; 'મિત્ર ! ગાડું બળદ વગેરે મારે નથી; તેથી હું કેવી રીતે તૈયાર થાઉં ?' વસુદેવે કહ્યું; બળદ વગેરેનો જોગ હું કરી આપીશ, તારાથી બીજી જે કાંઇ તૈયારી થાય તે કરજે.'

આ પ્રમાણે મિત્રે ઉત્સાહિત કર્યો એટલે તે પણ તૈયાર થઇ ગયો. સાર્થેશ ચાલ્યો, પછવાડે તે બંને પણ ગાડું ભરીને બળદ વગેરે સહિત ચાલ્યા. તેઓ કોઈ જળ તથા ઘાસવાળા પ્રદેશમાં સાર્થની સાથે રાતવાસો રહ્યા. લક્ષ્મીસાગર પણ સારૂં સ્થળ જોઇને ઉતર્યો. રાત્રે નિદ્રાનો અવસર થયો ત્યારે તે સૂઇ ગયો.

પાછલી રાત્રે ઉઠીને નિદ્રા ત્યજીને સામાયિક લઇને તે પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો; તેટલામાં રાત્રિનો સમય જુજ બાકી રહેલો જાણીને જેઓ પગે ચાલનારા હતા તેઓએ સાર્થેશને વિનંતિ કરી કે 'શ્રેષ્ઠિન્ ! આ ઉન્હાળાનો સમય છે, દિવસ ચઢશે તો તડકામાં અમે દુઃખી થઈશું; તેથી શીતળ સમયમાં પંથ કાપવો સારો છે.'

તે સાંભળીને સાર્થેશ સેવકોને આદેશ કર્યો; 'તાકીદે સાર્થને માર્ગે વહેતો કરો.'

તેથી સેવકોએ પોકાર કર્યો; 'અરે સાર્થ લોકો ! સાર્થ ચાલે છે, સર્વ તૈયાર થઇ જાઓ.

ત્યારે બધા પોતપોતાનાં ગાડાં જોડવા લાગ્યા, તે વખતે લક્ષ્મીસાગરે પોતાનો નિયમ જણાવવાને માટે અને વિલંબ કરવા માટે

બે ત્રણવાર ' હું હું ' એમ કર્યું', ઉત્રસ ખાધી; તો પણ એ બધા તો ચાલ્યા, ત્યારે તેણે વચનથી કહ્યું; ' અરે મેં સામાયિક લીધેલ છે. '

તે સાંભળીને સ્વાર્થપ્રિય કેટલાક લોકો બોલવા લાગ્યા કે, ' શેઠની નિપુણતા જુઓ, સામાયિક માટે કેવો વખત પસંદ કર્યો છે. દૂર પ્રયાણ કરવું છે. અરૂણોદય થયે તડકો થશે, લોકો અને બળદો તડકામાં પીડા પામશે પશુઓ ભાર વહેતા ભૂખ્યા થશે તો પણ ઉતારો કરીશું ત્યારેજ આહાર મળશે, છતા આ તો પોતાનું ધર્મ-રસિકપણું જણાવવા માટે સામાયિક લઈને બેઠેલ છે. ' તે પ્રમાણે બોલતા ગાડા જોડીને તેઓ ચાલવા લાગ્યા.

કોઇ મુખે દાક્ષિણ્યતા દેખાડતા ' અરે શ્રેષ્ઠી ! અમે જતા નથી, ગાડાં જોડીને માર્ગે ઉભા રાખીએ છીએ, તમે તાકીદે આવજો. વિલંબ કરશો નહિ. ' તેમ કહીને આગળ ચાલ્યા.

લક્ષ્મી સાગરના ગાડા અને બળદો ત્યાજ રહ્યા. બીજું કોઇ રહ્યુ નહિ તે વખતે તેણે વિચાર્યું; કે ' આવા પાપબુદ્ધિવાળાની મિત્રતાને ધિક્કાર છે, સર્વે એકલા સ્વાર્થમાજ તત્પર છે. મારે તો ધર્મજ ખરો સહાયભૂત છે. તે કાંઈ ગયો નથી. હવે પછી આવાની સાથે મિત્રતા કરવી નહિ.'

' મારે ' પુન્યોદયજ સર્વત્ર સહાયક છે. એ લોકોક્તિજ માનવી. ' પછી સામાયિક પૂર્ણ થયે લક્ષ્મીસાગરે પાર્યું. અને બધો સરસામાન તૈયાર કરીને તે ચાલવાની તૈયારી કરતો હતો, તેવામાં ખુંખારવ થયો. થોડો આગળ તે ચાલ્યો, તેટલામા આગળ ગયેલા સાર્થના લોકોને વસ્ત્રરહિત પ્રાયે નગ્ન સ્થિતિમાં સામે દોડીને આવતા તેણે દીઠા.

તે દેખીને વિસ્મિત થઇ તેણે પૂછ્યું; કે ' તમારી આવી અવસ્થા કેમ થઇ ? '

તેઓએ કહ્યું; 'તું ધન્ય છે, તારા ધર્મને ધન્ય છે, તારી આસ્થાને ધન્ય છે ! જેવી તારી ધર્મમાં સ્થિરતા છે તેવું જ તારું પુન્ય તને પ્રત્યક્ષ રીતે ફળેલું દેખાય છે. અમે ઉતાવળા થઇને આગળ ચાલ્યા, અર્ધો ગાઉ ગયા, તેવામાં ઝાડીમાંથી ધાડ પડી, ચોરોએ અમારૂં બધું લૂંટી લઈ આવા કરીને અમને છોડયા. આખા સાર્થને તેઓએ લૂંટી લીધો છે, કોઈને છોડયા નથી.'

એ સાંભળીને શ્રેષ્ટીએ તેઓને વસ્ત્રાદિ આપ્યા, તેથી તેના યશની વૃદ્ધિ થઇ.

શેઠે વિચાર્યું; 'હવે આગળ જવું યુકત નથી, હું પુન્યથી ઉગર્યો છું, સર્વત્ર પુન્યબળનો પ્રભાવજ જાગૃત છે. જો પુન્યબળ હોય તો ઘેર બેઠાજ લાભ થાય છે. આજથી હવે બળદાદિવડે દેશાંતર જઈને ખરકર્માદિ વ્યાપાર કરવો મને યોગ્ય નથી, કારણકે શાસ્ત્રમાં તેનું મોટું પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે. આજથી એવા વ્યાપારનો હું યાવજ્જીવ ત્યાગ કરૂં છું.'

આ પ્રમાણે નિયમ કરીને પાછો વળી તે ઘેર આવ્યો, તે વખતે તેનાં પુન્યબળથી કાંચનપુરમાંથી વસંતપુર જઇને વેચવા માટે જે કરિયાણું તેણે લીધું હતું, તેની કાંચનપુરમાંજ કિંમત વધી ગઇ, શ્રેષ્ઠીએ તે વેચીને વસંતપુરમાં મળત તે કરતાં અધિક લાભ મેળવ્યો. એ રીતે શેઠને લાભ, યશ અને ધર્મ ત્રણેયની વૃદ્ધિ થઇ.

લોકો પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; 'આ શેઠને ધન્ય છે ! જેવી તેની ધર્મમાં દ્રઢતા છે, તેવીજ ઘરમાં રહેલા તેનાં ધનની વૃદ્ધિ થઇ છે.'

પછી તે ધનવડે ધીમે ધીમે તે ઘણો વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, અને પુન્યબળથી ધીમે ધીમે તેની લક્ષ્મી પણ વધવા લાગી. અનુક્રમે તે મોટો શ્રેષ્ઠી થયો અને સર્વત્ર તેની ખ્યાતિ થઈ.

કાબૂલ સુધી સર્વત્ર "લહાણી" કરી. ઉ. પા૦ શ્રીજય સોમજી પાસે ૧૧ અંગો શ્રીચંદ્રની+ સાથે બીકાનેરમાં શ્રવણ કર્યા, શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ નિમિત્તે સિદ્ધાન્તો લખાવવામાં ઘણું ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચ્યું.

એકવાર બીકાનેરમાં મંત્રીશ્વરે સૂરિજી પાસે "ભગવતી સૂત્ર" શ્રવણ કર્યું, અને ભગવાન મહાવીરને ગણધર ગૌતમ સ્વામીએ કરેલ પ્રત્યેક પ્રશ્ન પર મોતી ચઢાવ્યાં×, આ આગમમાં ૩૬૦૦૦ પ્રશ્ન હોવાથી મોતીની સંખ્યા પણ ૩૬૦૦૦ ની થઈ, જેમાં ૧૬૭૦૦ મોતી ચન્દ્રવામ ૧૯૦૦ પૂઠિયામાં, અને બાકીના ઠવણી, પૂઠા, કવલી, સાજ, વીટાંગણા આદિમાં લગાવ્યા.*

+ શ્રીચંદ્રની કોઈ વિશેષ હકીકત જાણવા નથી મળી છતાં અનુમાનથી સંભવ છે કે મંત્રીશ્વરજીના કોઈ સંબંધી હોય.

× ક્ષમાકલ્યાણોપાધ્યાય કૃત ભગવતી સૂત્ર સઝાયમાં:–

"बीकानेर तणो वली मंत्री, कर्मचन्द्र इण नाम,
तिण गौतम गुरुना नाम पूज्या, मुक्ताफल अभिराम ॥ १३ ॥

પં. દીપવિજય કૃત ભગવતીસૂત્રની ગહુંલીમાં:–

"कर्मचन्द्र मोतीडे वधाई, कीन भगत गुरु सेवा ।
भगवतीसूत्र सुणी बहु भावे, चाखो अमृत मेवा ॥ ६ ॥"

* શ્રીજિનકૃપાચન્દ્રસૂરિ-જ્ઞાનભંડારની એક ખ્યાતમાં લખ્યું છે:–

"हिवे राजा रायसिंहजीरे वारे मुंहते करमचन्द शहर उथेलीने बमायो, जात आप आपरी बास(गुवाड)में बसाया × × × × रायसिंहजी पातसारे पगे लागा अर मुंहते करमचन्द्रने लेकर गुजरात चढया, उठे राड जीत्या. पछे पातसाहसुं मुंहते करमचन्द मुजरो कियो, तरे पातस्या कह्यो 'मांग कर्मचन्द्र ! में तूठा' पछे पातस्यासुं अरज कर ५२ परगना राजा रायसिंहने दराया × × × × उपासरो महात्मा नीचे देखके आपरी घोडांरी घुडमालरी जागा उपासरो करायो। देहरो १ चौवीसटैरो, २ वासुपूज्यजीरो,

મંત્રીએ શત્રુંજય, ગીરનાર પર નવા જિનાલય નિર્માણ કરાવવા દ્રવ્ય મોકલ્યું. રાજા રાયસિંહની આજ્ઞાથી સમસ્ત રાજ્યમાં ચોપવી (આઠમ ચૌદસ પૂનેમ અમાવાસ્યા) અને ચાતુર્માસમાં કુંભાર, તેલી આદિને એમનો હિંસાત્મક કુલ વ્યાપાર ત્યાગ કરાવ્યો સમગ્ર મરુમંડલમાં ખેજડી આદિ વૃક્ષ કાપવાનુ બંધ કરાવ્યું. સિંધ દેશનું સ્વામીત્વ મેળવી, સતલજ ડેક, રાવી આદિ નદીઓમાં માછલીઓની હિંસા બંધ કરાવી. ચતુર્વિધ સૈન્યની સહાય વડે હરપ્પાના બાકી રહેલા શક્તિશાળી બલુચિયોને હરાવી કુલીન બંદીવાનોને છોડાવ્યા, અને પોતાને ઘેર લાવી સત્કાર્યા. મંત્રીશ્વર હરહંમેશ જિનાલયોમાં સ્નાત્ર પૂજા કરાવતા. ફલવર્દ્ધિ (ફલોધી)માં દાદાસાહેબ શ્રીજિનદત્તસૂરિજી અને શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના સ્તૂપ બનાવ્યા.

મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રને અજાયબદે, જીવાદે અને કપૂરદે, નામે ત્રણ સ્રીઓ હતી. એમાંની જીવાદે, અજાયબદે આ બે સ્રીઓથી બે પુત્રરત્ન થયા. (સં. સોળસો) પાંત્રીસના દુષ્કાળમાં અનાથોની રક્ષા અને મરૂ દેશમાં વૃક્ષ છેદન નિષેધ કરવાથી એના પુણ્યની ખૂબ વૃદ્ધિ થઈ, જેનાં ફળસ્વરૂપે કુલદીપક એવા પુત્રદ્વયની

---

२ नमीनाथजीरो, इम तीन देहरा पंचारे खोले घात्या। पछै श्रीपुज्यजी पासे भगवतीजी सुण्या, पुरण हुवां ३६००० मोती चढाया, तरै श्रीपुज्यजी कह्यो माहरे कांइ काम नहीं अर ज्ञान काममें लगावो. तरे १६७०० मोतीरो चंदरवो करायो, ११९०० मोतीको पुठीयो करायो बाकीरा पुठा, ठवणी साज वींटांगणारे लगाया, घणो द्रव्य खरच्यो ”

ઉપરોક્ત વાતમાં જરાય અતિશયોક્તિ જણાતી નથી. કેમ કે મોતીનો ચંદરવો, પઠિયો ૮–૧૦ વર્ષ પૂર્વે બીકાનેરના મોટા ઉપાશ્રયમાં વિદ્યમાન હતા, કિંતુ દુર્ભાગ્યે ગમે તે કારણે હાલ નથી!!!

કાણૂલ સુધી સર્વત્ર "લહાણી" કરી. ઉ. પા૦ શ્રીજય સોમજી પાસે ૧૧ અંગો શ્રીચંદ્રની+ સાથે બીકાનેરમાં શ્રવણ કર્યા, શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ નિમિત્તે સિદ્ધાન્તો લખાવવામાં ઘણું ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચ્યું.

એકવાર બીકાનેરમાં મંત્રીશ્વરે સૂરિજી પાસે "ભગવતી સૂત્ર" શ્રવણ કર્યું, અને ભગવાન મહાવીરને ગણધર ગૌતમ સ્વામીએ કરેલ પ્રત્યેક પ્રશ્ન પર મોતી ચઢાવ્યાં×, આ આગમમાં ૩૬૦૦૦ પ્રશ્ન હોવાથી મોતીની સંખ્યા પણ ૩૬૦૦૦ ની થઈ, જેમાં ૧૬૭૦૦ મોતી ચન્દ્રવામ ૧૬૦૦ પૂઠિયામાં, અને બાકીના ઠવણી, પૂઠા, કવલી, સાજ, વીટાંગણા આદિમાં લગાવ્યા.*

+ શ્રીચંદની કાંઈ વિશેષ હકીકત જાણવા નથી મળી છતાં અનુમાનથી સંભવ છે કે મંત્રીશ્વરજીના કોઈ સંબંધી હોય.

× ક્ષમાકલ્યાણોપાધ્યાય કૃત ભગવતી સૂત્ર સઝાયમાં:-

"बीकानेर तणो वली मंत्री, कर्मचन्द्र इण नाम,
तिण गौतम गुरुना नाम पूज्या, मुक्ताफल अभिराम ॥ १३ ॥

પં. દીપવિજય કૃત ભગવતીસૂત્રની ગહુંલીમાં :-

"कर्मचन्द्र मोतीडे वधाई, कीन भगत गुरु सेवा ।
भगवतीसूत्र सुणों बहु भावे, चाखो अमृत मेवा ॥ ६ ॥"

* શ્રીજિનકૃપાચન્દ્રસૂરિ-જ્ઞાનભંડારની એક ખ્યાતમાં લખ્યું છે :-

"हिवे राजा रायसिंहजीरे वारे मुंहते करमचन्दे शहर उथेलीने वसायो, जात आप आपरी वास(गुवाड़)में वसाया × × × × रायसिंहजी पातसारे पगे लागा अर मुंहते करमचन्द्रने लेकर गुजरात चढया, उठे राड़ जीत्या. पछे पातसाहसुं मुंहते करमचन्दे मुजरो कियो, तरे पातस्या कह्यो 'मांग कर्मचन्द्र ! मैं तूठा' पछे पातस्यासुं अरज कर ५२ परगना राजा रायसिंहने दराया × × × × उपासरो महात्मा नीचे देखके आपरी घोडांरी घुडसालरी जागा उपासरो करायो। देहरो १ चौवीसटैरो, २ वासुपूज्यजीरो,

મંત્રીએ શત્રુંજય, ગીરનાર પર નવા જિનાલય નિમ કરવવા દ્રવ્ય મોકલ્યું. રાજા રાયસિંહની આજ્ઞાથી સમ રાજ્યમાં ચોપવીં (અટમ ચૌદસ પૂનમ અમાવાસ્યા) ચ ચાતુર્માસમાં કુંભાર, તેલી આદિને એમનો હિંસાત્મક વ્યાપાર ત્યાગ કરાવ્યો. સમગ્ર મરુમંડલમાં ખેજડી આદિ કાપવાનુ બંધ કરાવ્યું. સિંધ દેશનું સ્વામીત્વ મેળવી, સતલ ડેક, રાવી આદિ નદીઓમાં માછલીઓની હિંસા બંધ કરાવ ચતુર્વિધ સૈન્યની સહાય વડે હરપ્પાના બાકી રહેલા શક્તિશાળ બલુચિયોને હરાવી કુલીન બંદીવાનોને છોડાવ્યા, અને પોતા ઘેર લાવી સત્કાર્યા. મંત્રીશ્વર હરહંમેશ જિનાલયોમાં સ્ના પૂજા કરાવતા. ફલવર્દ્ધિ (ફલોધી)માં દાદાસાહેબ શ્રીજિનદ સૂરિજી અને શ્રીજિનકુશલસૂરિજીના સ્તૂપ બનાવ્યા.

મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રને અજાયબદે, જીવાદે અને કપૂરદે, ના ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. એમાંની જીવાદે, અજાયબદે આ બે સ્ત્રીઓથ બે પુત્રરત્ન થયા. (સં. સોળસો) પાંત્રીસના દુષ્કાળમાં અનાથોન રક્ષા અને મરૂ દેશમાં વૃક્ષ છેદન નિષેધ કરવાથી એના પુણ્યન ખૂબ વૃદ્ધિ થઈ, જેનાં ફળસ્વરૂપે કુલદીપક એવા પુત્રદ્વયન

---

३ नमीनाथजीरो, इम तीन देहरा पंचारे खोले घात्या। पछै श्रीपुज्यजी पा भगवतीजी सुण्या, पुरण हुवां ३६००० मोती चढाया, तरै श्रीपुज्यजी कह्यो माहरे कांई काम नहीं अर ज्ञान काममें लगावो. तरे १६७०० मोतीरो चंदरवो करायो, ११९०० मोतीको पुठीयो करायो वाकीरा पुठा, ठवर्ण साज वींटांगणारे लगाया, घणो द्रव्य खरच्यो”

ઉપરોક્ત વાતમાં જરાય અતિશયોક્તિ જણાતી નથી. કેમ કે મોતીને ચંદરવો, પુઠિયો ૮–૧૦ વર્ષ પૂર્વે બીકાનેરના મોટા ઉપાશ્રયમાં વિદ્યમાન હતા, કિંતુ દુર્ભાગ્યે ગમે તે કારણે હાલ નથી!!!

પ્રાપ્તી થઈ આ મંગલ પ્રસંગ પર મંત્રીશ્વરે સમ્રાટને વિવિધ પ્રકારની ભેટ ધરી. સમ્રાટે વધાઇ દેતાં, એમનાં નામ "ભાગ્યચંન્દ્ર" અને "લક્ષ્મીચન્દ્ર" રાખ્યા. +

મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રના ઉદ્યોગથી બીકાનેર નરેશ રાયસિંહ પાંચ હજારી પદને પામ્યા, ને 'રાજા' પદ વડે વિભૂષિત થયા. 'રાજપુતાને કે જૈન વીર' નામક ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે જયપુરના રાજા અભયસિંહે જ્યારે બીકાનેર પર આક્રમણ કર્યું ત્યારે મંત્રીશ્વરેજ પોતાની પ્રખર બુદ્ધિથી શત્રુ સાથે સંધિ કરી રાજ્યની રક્ષા કરી હતી. ટૂંકમાં એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે મંત્રીશ્વરે બીકાનેર રાજ્યની સેવા અને સ્વામી ભક્તિમાં કાંઇ કસર નથી રાખી. 'બીકાનેર રાજ્ય કે ઇતિહાસ' માં લખ્યું છે કે સં. ૧૬૪૫માં બીકાનેરનો અત્યારનો કિલ્લો બનાવવાનું તેમણેજ શરુ કરેલું

દીર્ઘદર્શી મંત્રીશ્વર કોઇ કારણે રાજા રાયસિંહના મનફેરને × સમજી લઈ ભાવિના શુભ સંકેતથી એમનો આદેશ લઈ

+ 'કર્મચન્દ્ર મંત્રિ વંશ પ્રબંધ' ના આ વર્ણનથી સં ૧૬૩૫ થી પહેલાંજ બન્ને પુત્રોનો જન્મ થવો નિર્ધારિત થાય છે.

× કર્મચન્દ્ર મંત્રી વંશ પ્રબંધ (ર. સં. ૧૬૫૦) વૃત્તિમાઃ— 'अथ' अनन्तरं 'अन्यदा' अन्यस्मिन् काले 'दैवं' शुभाशुभं कर्म, 'दैवयोगाद्' विधिवशात् कलिकालस्य 'विजृम्भितं' विलसितं 'निजेशस्य' आत्मीयप्रभोः श्रीरायसिंहस्य 'वैमनस्यं' चित्तकालुष्यं निजे चित्ते ज्ञात्वा राज्ञः श्रीरायसिंहस्य 'आज्ञां' आदेशं 'समासाद्य' प्राप्य 'निजं जनं' स्वजनवर्गं 'समादाय' गृहीत्वा 'मेदिनीतटं' मेडतापुरेत्याह्वयया ख्यातं 'अध्यास्त' अध्यासिष्ट तिष्ठतिस्मेत्यर्थः। किम्भूतो मंत्री? स्वामी(धर्म) (?) एव धनं, तेन 'अधिकः' अतिशायि (स्वामी)धर्मधनाधिकः ॥ ३५-३६ ॥

મંત્રીશ્વર શ્રીમાન કર્મચંદજી વચ્છાવત

વિચક્ષણ અને બુદ્ધિમાન કર્મચન્દ્ર સ્વજન પરિવાર સહિત મેડતામાં આવી રહેવા લાગ્યા, ત્યાં તેઓ પ્રાચીન તીર્થ ફલવદ્ધિ પાર્શ્વનાથ અને જિનદત્ત સૂરિજીની ભક્તિ સહિત પૂજા કરતા હતા

શ્રી જિનચન્દ્રસૂરિ અકબર પ્રતિબોધ રાસ (સં. ૧૬૫૮ રચિત) માં :–

पिशुन तणे पगफेर, मूकी वीकानेर।
लाहोर जइयथि उच्छाहि, सेव्यो श्रीपतिशाहि ॥ ३२ ॥

વચ્છાવતોની પદ્ય-પ્રાચીન વંશાવલીમાં :—

"जाणी न वात हुइ जि वांय, रायसिंह करमचन्द पडी राय ।
यह कंसो गयो पतिसाह पास, विशरियइ राय लियइ ग्रास वास ॥ १२ ॥

હવે આ વિષયમાં આધુનિક ઇતિહાસકારોના મત જણાવીએ છીએ :–

(૧) 'બીકાનેર રાજ્યકે ઇતિહાસ' માં લખ્યું છે. :–

निदान अकबरने रायसिंहजीकी स्वावलेपताको अधिक स्फूर्ति पाते देख फौरन भेदनीतिका प्रयोग किया, यानी राजाजीके ज्येष्ठपुत्र दलपतसिंह, भाइ रामसिंह और दिवान कर्मचन्द्रको फोड कर राज्यमें दो दल कर दिये। जब राजा रायसिंहको यह भेद ज्ञात हुआ, तो उन्होंने (ભાઈ) रामसिंहको तो विष प्रयोग द्वारा शान्त कर दिया और दीवान कर्मचन्द्र वच्छावतको पदच्युत करके रियासतसे निकाल दिया। वह सपरिवार दिल्ली जा कर बादशाहकी सेवा करने लगा।

(૨) "ભારત કે પ્રાચીન રાજ્યવંશ" માં વૈમનસ્યનું કારણ રાયસિંહને મારી કુમાર દલપતસિંહને ગાદી પર બેસાડવાની આકાંક્ષા લખેલ છે. રેઉજી એમ પણ લખે છે કે સં. ૧૬૫૨ માં કર્મચન્દ્ર ભાગીને અકબર પાસે ગયો.

(૩) કર્નલ પાવલેટે "બીકાનેર ગેઝેટિયર" માં લખ્યું છે કે જે સમયે બાદશાહ કર્મચન્દ્ર સાથે સતરંજ ખેલતા હતા, ત્યારે કર્મચન્દ્રજી તો બેઠા રહેતા, પરંતુ બીકાનેર નરેશ ઉભા રહેતા, આ પણ એમની નારાજીનું એક કારણ હતું.

મંત્રીશ્વરનો બીકાનેર છોડવાનો સમય સં. ૧૬૪૬-૪૭ની વચ્ચેનો છે, કેમકે ગુણવિનયજીએ સં. ૧૬૪૬ માં "રઘુવંશ વૃત્તિ" બીકાનેરમાં રચી હતી, એની પ્રશસ્તિમાં એ સમયે

---

(૪) "राजपुताने के जैन वीर" માં શ્રીયુત અયોધ્યાપ્રસાદજીએ લખેલ છે કે:—

"एक बार शकर भाटको राजा रायसिंहने एक करोडका दान देनेके लिये मंत्रीश्वरको आज्ञा दी; उनकी इस आज्ञाको मंत्रीश्वरने अनुचित समझा × × × × कर्मचन्द्रने बीकानेरके घरानेसे भक्ति और प्रेमके कारण अपव्ययी राजाको सचेत करनेका फिर उद्योग किया, परन्तु उसका परिणाम बहुत भीषण हुआ"

ગોયલીયજીએ ટાંક સાહેબનો અભિપ્રાય આપતાં ઉપરોક્ત દલપતસિંહની બાબતમાં કર્મચન્દ્રને ષડયંત્રના દોષથી સાવજ વિમુક્ત હોવાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે કર્યો છે—"गरज यहकि कर्मचन्द्र षड्यन्त्रके दोषसे बिल्कुल विमुक्त था, उसने सत्य और न्यायके कार्योंके लिये अपने प्राण निछावर कर दिये, वह किसी षड्यंत्रका रचयिता नहीं था, (फिर भी) वह स्वयं षड्यन्त्रका शिकार हो गया, उसकी बुद्धिमानी और कर्त्तव्य तत्परताही, जिससे उसने राज्यको सम्भाल रखा था, उसके नासका कारण हुई, जो राजाको अपव्यय और दुराचारमें फसा देखना चाहते थे, उनका जोर बढता गया और कर्मचन्द्रके तरफसे राजाके कान भरने शुरु कर दिये और षड्यन्त्र रचनेका दोष लगाया"

મુન્શી દેવીપ્રસાદજીએ રાયસિંહજીની નારાજીનું એક અન્યજ કારણ બતાવ્યું છે, પરંતુ અમે આધુનિક ઇતિહાસકારોએ દર્શાવેલ એક પણ કારણ સાથે સમ્મત નથી, મંત્રીશ્વરનું પવિત્ર હૃદય, એમની સ્વામિભક્તિ અને રાજ્યમર્યાદા જોતા રાજ્યવિદ્રોહી આદિ હોવાનો દોષ કેવળ કપોલકલ્પના અને મનમાની દંતકથાજ ભાસે છે.

અમારા આ કથનનાં મુખ્ય કારણો આ છે:—

મંત્રીશ્વર સં. ૧૬૪૭ની સાલમાં લાહોર પહોંચી ગયા હતા.

કર્મચન્દ્રજી ત્યાંજ મંત્રીશ્વર પદ પર હોવાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે:—

"श्रीरायसिंहभूभुजि, निजभुजबलनिर्जितारिनृपराज्ये ।
सन्ध्यादिगुणविचक्षण—मन्त्रीश्वरकर्मचन्द्रवरे ॥"

સં. ૧૬૪૮ માં સમ્રાટ અકબરે આ ચરિત્ર નાયક સૂરિજીને આમંત્ર્યા એ સમયે મંત્રીશ્વર પણ ત્યાં હતા. આથી રેઉજીનું "सं. १६५२ में कर्मचन्द्र भाग कर दिल्ली गया" લખાણ તદ્દન બીન પાયાદાર છે. સં. ૧૬૫૦ માં "કર્મચન્દ્ર મંત્રીવંશ પ્રબંધ" લાહોરમાં રચવામાં આવેલ. એમાં મંત્રીશ્વરનું રાજા રાયસિંહના આદેશથી મેડતા જવું અને ત્યાંથી સમ્રાટની પાસે એમનીજ આજ્ઞાથી આવવું, સ્પષ્ટતયા લખેલું છે એટલુંજ નહીં પરંતુ સમ્રાટના સન્માનપાત્ર હોઈ, લાહોરમાં રહીનેય મંત્રીશ્વરે શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજીનો "યુગપ્રધાન-પદ" મહોત્સવ પણ રાજા રાયસિંહજીની આજ્ઞા મેળવીને કર્યો હતો. જેમ કે:—

ततश्च सचिवः स्वामी—धर्मधौरेयताधरः ।
श्रीरायसिंहभूपाल—पादशाहं समागमत् ॥ ४४९ ।
सर्ववृत्तान्तमाख्याय, साहेयं (?) साहसाग्रणी ।
प्राप्य सैंहं महादेशं, सिंहः प्रसृरितोऽभवत् ॥ ४५० ॥
(કર્મ૦ મં૦ વં૦ પ્ર૦)

આમ, આ ઘટનાથી ચાર છ માસ પછીજ લખાએલ ઐતિહાસિક પ્રમાણો કરતાં દંતકથાને અધિક મહત્વ આપવું બહુ મોટી ભૂલ ગણાય. ઉકત "વંશ પ્રબંધ" પરથી ગોયલીયજી જે કર્મચન્દ્રને નિર્દોષ અને છેવટ સુધી સ્વામીભકિત પરાયણ ગણાવે છે, એજ વાત પ્રમાણ અને યુકિત પુરસ્સર સિદ્ધ થાય છે, સંભવ છે કે કોઈ ચુગલીખોરે કર્મચન્દ્રનો ઉત્કર્ષ ન સહી શકવાને કારણે એની વિરુદ્ધ અસત્ય અને વ્યર્થ આક્ષેપ લગાવી રાજાસાહેબની અપ્રસન્નતા ઉત્પન્ન કરાવી હોય! "શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ અકબર પ્રતિબોધ રાસ" નું "पिशुन तणे पग फेर" આ વાક્ય પણ અમારા

અને ગુણવિનયજીએજ સં. ૧૬૪૭ માં મેડતામાં "દમયંતી ચંપૂવૃત્તિ" ની રચના કરી, એની પ્રશસ્તિમાં પણ મંત્રીશ્વરનું નામ છે. એટલે તે સમયે તેઓ મેડતામાં આવી ગયા હતા.

જ્યારે મંત્રીશ્વર મેડતામાં હતા, ત્યારે એમને બોલાવવાના રાણા માનસિંહ આદિ કેટલાય નૃપતિઓના આમંત્રણ આવ્યા. પરંતુ તેઓ ચંચળ ન થતાં ધીરતાપૂર્વક, કેટલાક માસ સુધી ત્યાંજ રહ્યા. કારણ કે સાધારણ નૃપતિઓની સેવા કરવાનું એમને અનુચિત લાગ્યું.

સમ્રાટ અકબર એમના ગુણસમૂહથી બરાબર પરિચિત હતા કેમકે રાજા રાયસિંહની સાથે મંત્રીશ્વર અનેકવાર સમ્રાટને મળી ચૂકેલ હતા. સમ્રાટે એનાં વાક્ચાતુર્ય, યુદ્ધ કૌશલ, અને પરમ રાજનીતિજ્ઞતા આદિ સદ્ગુણોની પ્રશંસા રાયસિંહના મોઢે સાંભળેલી, તેમજ પોતે સ્વયં પણ અનુભવેલી. આ પ્રસંગ પર સમ્રાટે મંત્રીશ્વરને પોતાની પાસે લાહોર મોકલવાનું રાજા રાયસિંહને ફરમાનપત્ર મોકલ્યું, ત્યારે રાયસિંહજીએ સમ્રાટના ફરમાનની સાથોસાથ પોતાની તરફથી અદ્ભુત કૃપાસૂચક વાક્યોથી ભરપૂર આદેશપત્રસમ્રાટ પાસે જવાને

કથનનેજ પુષ્ટિ આપે છે. સારાંશ એ કે કર્મચન્દ્રજી રાજ્યવિદ્રોહી નહોતા

નં. ૩, અને ૪ ના ક[illegible] પણ મહત્ત્વના કે વિશ્વસનીય નથી જણાતા, કારણ કે તમામ આધુનિક લેખકો, સમ્રાટ અકબરની સેવામાં મંત્રીશ્વરનું દિલ્હી જવાનું લખે છે, પરંતુ એ સમયે સમ્રાટ લાહોરમાંજ રહેતા હતા, અને તે પછીય ઘણાં વર્ષો સુધી લાહોર રહેલા. એટલે એમનું આ લખાણ અયુક્ત અને ભ્રમપૂર્ણ છે, નથી સમજાતું કે કઈ રીતે આધુનિક ઇતિહાસકારોએ (!) ભળી[illegible] વાત લખી નાખી છે.

આદેશપત્ર મોકલ્યો*

મંત્રીશ્વર પોતાના સ્વામી રાયસિંહની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી હાથી, ઘોડા, પાયદળ સેના અને મહાન ઋદ્ધિની સાથે × ત્યાંથી રવાના થઈ અજમેર પહોંચ્યા. ત્યાં દાદા શ્રીજિનદત્તસૂરિજીની સ્વર્ગ ભૂમિની સ્પર્શના અને ચરણપાદુકાના દર્શન પૂજન કરી લાહોર પહોંચ્યા. પોતાના પ્રબળ ભાગ્યોદયને કારણે કોઇપણ ઉમરાવ આદિના પ્રયાસ, સહાય કે સેવા વિના સ્વયં સમ્રાટને જઈ મળ્યા, ને કિંમતી ભેટો ધરી, તેમજ પ્રસ્તાવ-ઉચિત અને યુક્તિ પ્રયુક્તિભર્યાં મધુર વચનો વડે સમ્રાટના દિલને જીતી લીધું. સમ્રાટે એમના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અને કૃપા પ્રકટ કરી કહ્યું, "તમે કોઈજ જાતિની ચિંતા ન કરશો. જેમ વર્ષા વનસ્પતિન અંકુરને વધારે છે, તેમજ હું પણ તમોને તમામ રાજાઓથી વધારે સન્માનિત થવાનું ગૌરવ આપીશ." સમ્રાટ ફક્ત એટલું

* प्रसादात्पार्श्वनाथस्य, गुरोश्च कुशलप्रभो: ।
साहेर्जलालदीनस्य, श्रुतदृष्टगुणावले: ॥ ३४० ॥
महाराजाधिराजश्री-राजसिंहनिजप्रभो: ।
प्रेषिताप्तजनाकृष्टो, फुरमानसमन्वितम् ॥ ३४१ ॥
समाजगाम सप्रेम-प्रसादवचनाद्भुतम् ।
फुरमानं त्वयाऽऽत्रा-गन्तव्यमेवेतिवसन्विवत् ॥३४२॥ (विशेपकम्
[કર્મચન્દ મન્ત્રિવંશ પ્રબંધ-સં. ૧૬૫૦

× એમનો પુત્રાદિ પરિવાર મેડતામાંજ રહ્યો. "અકબર પ્રતિબોધરાસ" પરથી જાણવા મળે છે કે લાહોર જતાં સૂરિજી જ્યારે મેડતા પધાર્યા, ત્યારે મંત્રીપુત્રોએ એમનો પ્રવેશોત્સવ ખૂબ ઠાઠથી કર્યો હતો. આ વાતનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથના છઠ્ઠા પ્રકરણના અંતિમ ભાગમાં અમો કરી ચૂક્યા છીએ.

બોલીનેજ બેસી ન રહ્યા, પણ તે સમયેજ એમણે મંત્રીશ્વરને પોતાની પરિષદના સામાજિક લોકોના અધ્યક્ષ બનાવ્યા, અને ખુદ પોતાનો હાથી અને સોનાનાં આભૂષણોથી સુસજ્જિત શિકારી ઘોડો અર્પણ કર્યો, એટલુંજ નહીં, પરંતુ થોડાજ દિવસોમાં તેઓ સમ્રાટના એટલા બધા વિશ્વાસપાત્ર બની ગયા કે સમ્રાટે મંત્રીશ્વરને પોતાના ખજાનાના અધિકારી (ખજાનચી) અને તોસામપુર નગરના રાજ્યપાલ નીમ્યા.

એ પછી મંત્રીશ્વરનું સમ્રાટપુત્ર સલીમના મૂળ નક્ષત્રમાં ઉત્પન્ન પુત્રીના જન્મદોષની શાંતિ નિમિત્તે અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર કરાવવું, વા. મહિમરાજજી અને પછી સૂરિજીને સમ્રાટના વિનીત આમંત્રણથી લાહોર બોલાવવું, કાશ્મીર યાત્રામાં સમ્રાટની સાથે મહિમરાજજીનું જવું, જિનસિંહ સૂરિજીની પદ સ્થાપના સમયે સવા કરોડનું દાન દેવું આદિ અનેક કાર્યોમાં વિપુ ન ખર્ચ કરી શાસન શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કર્યાનું વિસ્તૃત વર્ણન આ પુસ્તકના ૬–૭ અને ૮ મા પ્રકરણમાં અમો લખી ચૂકયા છીએ, એટલે અહીં એની પુનરૂક્તિ કરવી આવશ્યક નથી. 'અકબર પ્રતિબોધ રાસ' થી જાણવા મળે છે કે એમનો પ્રભાવ સર્વવ્યાપી હતો. તમામ દેશના રાજાઓ, અમીર ઉમરાવ, મીર, મલ્લિક, ખોજા અને ખાન બધાયે એમનું બહુમાન કરતા. અને સમ્રાટ અકબર સાથે તો એમની ગાઢ પ્રીતિ બંધાઈ ગઈ હતી. આ બાબતમાં ઐ. જૈ. કા. સં પૃ. ૯૧ જુઓ.

મંત્રીશ્વર ખરતરગચ્છના અનન્ય ભક્ત હતા. તપાગચ્છીય સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન સિદ્ધિચન્દ્રજીએ "ભાનુચન્દ્ર ચરિત્ર" માં મંત્રીશ્વરને "ખરતરગચ્છ શ્રાદ્ધમુખ્ય" અને "ભૂભુજમાન્ય"

લખ્યા છે. એમણે ફલોધિ તોસામપુર × લાહોર સાંગાનેર આદિ અનેક સ્થાનોમાં શ્રીજિનકુશલ સૂરિજીના સ્તૂપ બનાવી એમની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. જુઓ, ઉપાધ્યાય વિનયસાગર સંપાદિત 'પ્રતિષ્ઠા લેખ સંગ્રહ' લેખાંક ૧૦૭૦।

વાચક ગુણવિનયજીએ "કર્મચન્દ્રવંશ પ્રબંધ" ની વૃત્તિ એમના આગ્રહથીજ રચી હતી. +

શ્રીજિનકૃપાચન્દ્ર સૂરિ જ્ઞાનભંડારસ્થ પટ્ટાવલીમાં સં. ૧૬૫૩ના દુષ્કાળમાં મંત્રીશ્વરે દાનશાળા ખોલી અનાથોની રક્ષા કર્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છેઃ—

मंत्री करमचन्दई पईंत्रीसईं नईं * त्रिपन्नइं गामि गामि सत्रकार (दानशाळा) मंडावी पृथ्वी डुलती राखी, पतिसाह

× "श्रीतोसामपुरे, वरवाँछितदानप्रधानसुरवृक्षे ।
श्रीमंत्रिराजकारित–जिनकुशलस्तूपकृतरक्षे ॥ ६ ॥"
(કર્મચન્દ્ર વંશ પ્રબંધ)

+ "श्रीकर्मचन्द्रराजा–ग्रहेण सदनुग्रहेण कुशलगुरोः ।"
(કર્મચન્દ્ર મં० વં० પ્રબંધ વૃત્તિ)

* કવિવર સમયસુંદરજી સ્વકૃત કલ્પલતા વૃત્તિની અંતિમ પ્રશસ્તિમાં લખે છે કે—

"यद्वारे किल कर्मचन्द्रसचिवः, श्राद्धोऽभवद्दीप्तिमान् ।
येन श्रीगुरुराजनन्दिमहसि, द्रव्यव्ययो निर्ममे ॥
कोटेः पादयुजः शराग्नि(३५)समये, दुर्भिक्षवेलाकुले ।
सत्राकारविधानतो बहुजनाः संजीविता येन च ॥ ९० ॥

અને અકબર પ્રતિબોધ રાસ, જિનરાજસૂરિ રાસ, જિનસાગરસૂરિ રાસ તેમજ ઘણી ગહુંલિયોમાં મંત્રીશ્વરના સુકૃત્યોનું વર્ણન છે. "ઐતિહાસિક જૈન કાવ્ય સંગ્રહ" માં આ રાસાઓ છે

બેલીનેજ બેસી ન રહ્યા, પણ તે સમયેજ એમણે મંત્રીશ્વરને પોતાની પરિષદના સામાજિક લોકોના અધ્યક્ષ બનાવ્યા, અને ખુદ પોતાનો હાથી અને સોનાનાં આભૂષણોથી સુસજ્જિત શિકારી ઘોડો અર્પણ કર્યો, એટલુંજ નહીં, પરંતુ થોડાજ દિવસોમાં તેઓ સમ્રાટના એટલા બધા વિશ્વાસપાત્ર બની ગયા કે સમ્રાટે મંત્રીશ્વરને પોતાના ખજાનાના અધિકારી (ખજાનચી) અને તોસામપુર નગરના રાજ્યપાલ નીમ્યા.

એ પછી મંત્રીશ્વરનું સમ્રાટપુત્ર સલીમના મૂળ નક્ષત્રમાં ઉત્પન્ન પુત્રીના જન્મદોષની શાંતિ નિમિત્તે અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર કરાવવું, વા. મહિમરાજજી અને પછી સૂરિજીને સમ્રાટના વિનીત આમંત્રણથી લાહોર બોલાવવું, કાશ્મીર યાત્રામાં સમ્રાટની સાથે મહિમરાજજીનું જવું, જિનસિંહ સૂરિજીની પદ સ્થાપના સમયે સવા કરોડનું દાન દેવું આદિ અનેક કાર્યોમાં વિપુ ન ખર્ચ કરી શાસન શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કર્યાનું વિસ્તૃત વર્ણન આ પુસ્તકના ૬–૭ અને ૮ મા પ્રકરણમાં અમો લખી ચૂકયા છીએ, એટલે અહીં એની પુનરૂક્તિ કરવી આવશ્યક નથી. 'અકબર પ્રતિબોધ રાસ' થી જાણવા મળે છે કે એમનો પ્રભાવ સર્વવ્યાપી હતો. તમામ દેશના રાજાઓ, અમીર ઉમરાવ, મીર, મલ્લિક, ખોજા અને ખાન બધાયે એમનું બહુમાન કરતા. અને સમ્રાટ અકબર સાથે તો એમની ગાઢ પ્રીતિ બંધાઈ ગઈ હતી. આ બાબતમાં ઐ. જૈ. કા. સં પૃ. ૯૧ જુઓ.

મંત્રીશ્વર ખરતરગચ્છના અનન્ય ભક્ત હતા. તપાગચ્છીય સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન સિદ્ધિચન્દ્રજીએ " ભાનુચન્દ્ર ચરિત્ર " માં મંત્રીશ્વરને " ખરતરગચ્છ શ્રાદ્ધમુખ્ય " અને "ભૂભુજમાન્ય"

લખ્યા છે. એમણે ફલોધિ તોસામપુર × લાહોર સાંગાનેર આદિ અનેક સ્થાનોમાં શ્રીજિનકુશલ સૂરિજીના સ્તૂપ બનાવી એમની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. જુઓ, ઉપાધ્યાય વિનયસાગર સંપાદિત 'પ્રતિષ્ઠા લેખ સંગ્રહ' લેખાંક ૧૦૭૦।

વાચક ગુણવિનયજીએ "કર્મચન્દ્રવંશ પ્રબંધ" ની વૃત્તિ એમના આગ્રહથીજ રચી હતી. +

શ્રીજિનકૃપાચન્દ્ર સૂરિ જ્ઞાનભંડારસ્થ પટ્ટાવલીમાં સં. ૧૬૫૩ના દુષ્કાળમાં મંત્રીશ્વરે દાનશાળા ખોલી અનાથોની રક્ષા કર્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છેઃ—

मंत्री करमचन्दई पईंत्रीसई नई * त्रिपनई गामि गामि सत्रकार (दानशाळा) मंडावी पृथ्वी डुलती राखी, पतिसाह

× "श्रीतोसामपुरे, वरवांछितदानप्रधानसुरवृक्षे ।
श्रीमंत्रिराजकारित–जिनकुशलस्तूपकृतरक्षे ॥ ६ ॥"
(કર્મચન્દ્ર વંશ પ્રબંધ)

+ "श्रीकर्मचन्द्रराजा–ग्रहेण सदनुग्रहेण कुशलगुरोः ।"
(કર્મચન્દ્ર મં૦ વં૦ પ્રબંધ વૃત્તિ)

* કવિવર સમયસુંદરજી સ્વકૃત કલ્પલતા વૃત્તિની અંતિમ પ્રશસ્તિમાં લખે છે કે—

"यद्वारे किल कर्मचन्द्रसचिवः, श्राद्धोऽभवद्दीप्तिमान् ।
येन श्रीगुरुराजनन्दिमहसि, द्रव्यव्ययो निर्ममे ॥
कोटेः पादयुजः शराग्नि(३५)समये, दुर्भिक्षवेलाकुले ।
सत्राकारविधानतो बहुजनाः संजीविता येन च ॥ १० ॥

અને અકબર પ્રતિબોધ રાસ, જિનરાજસૂરિ રાસ, જિનસાગરસૂરિ રાસ તેમજ ઘણી ગહુંલિયોમાં મંત્રીશ્વરના સુકૃત્યોનું વર્ણન છે. "એૈતિહાસિક જૈન કાવ્ય સંગ્રહ" માં આ રાસાઓ છે.

पासथी पीतलमय प्रतिमा घणी छोडावी. चलि जिण नगरी मुहत्तउ गयो तिण नगरी रुपइया बिनी लाहण कीधी ॥

આ પ્રમાણે અનેકાનેક લોકોપકાર અને ધર્મપ્રભાવના દ્વારા પોતાની પ્રશસ્ત કીર્તિને દિગન્તવ્યાપી અને અમર બનાવી; મંત્રીશ્વર સં. ૧૬૫૬ માં અમદાવાદ ખાતે× સ્વર્ગે સીધાવ્યા. જેનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથના દશમા પ્રકરણમાં અમોએ કર્યો છે.

આધુનિક લગભગ બધાજ ઇતિહાસકારો અને લેખકો મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સમ્રાટ અકબરના દેહાંત પછી કેટલાક સમયે (સં. ૧૬૬૨–૬૪) દિલ્હીમાં થયાનું લખે છે અને તેઓ એમ પણ લખે છે. કે એ સમયે મહારાજા રાયસિંહજી પણ બાદશાહ જહાંગીરને મળવા ત્યાં ગયા હતા. તેમણે મંત્રીશ્વરની અન્ત્ય અવસ્થામાં એમની હવેલીએ જઇ શોક પ્રકટ કરેલ. મહારાજાના નેત્રામાંથી નીર વહેવા લાગ્યા, જ્યારે તેઓ ચાલ્યા ગયા ત્યારે કર્મચન્દ્રના પુત્રોએ મહારાજાના પ્રેમની બહુ પ્રશંસા કરી, પરંતુ મંત્રીશ્વરે કહ્યું, "પુત્રા! તમો ભૂલ કરો છો. આ આંસૂ પ્રેમના નહોતા. એ તો એ વાતના હતા કે હું સુખ અને સુયશથી સ્વર્ગે જઈ રહ્યો છું, અને રાજાજી જીવતાંય મારો બદલો ન લઈ શકયા એટલે તમો એમનાં આંસુઓ જોઈ

× કોઈ ખાસ નિમિત્તને જાણ્યા વગર માત્ર વિહારપત્ર નિર્દિષ્ટ 'अत्र' શબ્દથીજ મંત્રીશ્વરનું સ્વર્ગસ્થળ અમદાવાદ છે. એમ સ્વીકારવાને હૃદય તૈયાર નથી થતું. કારણકે ('अत्र') શબ્દનો અર્થ માત્ર 'અહિં' એજ નથી થતું, કિંતુ 'આ સમયે' એમ પણ થાય છે, માટે વિહાર પત્ર નિર્દિષ્ટ 'अत्र' શબ્દનો અર્થ 'આ સમયે' એમ લેવોજ વધારે બંધ બેસતો છે. (ગુ. સં. ના સંપાદક)

બિકાનેર જવાની ભૂલ કદાપિ ન કરતા”. તે પછી તરતજ કર્મચન્દ્રજી સ્વર્ગવાસ પામ્યા; પરંતુ પ્રતિકારપરાયણ મહારાજા રાયસિંહે પોતાની અંતિમ અવસ્થામાં પોતાના વધુ પ્રેમભાજન પુત્ર કુમાર સૂરસિંહને વચ્છાવત પુત્રોનો બદલો લેવાની ઈચ્છા પ્રકટ કરી. તે પછી રાજ્ય સિંહાસનારૂઢ બની સૂરસિંહ દિલ્હી ગયા અને કર્મચન્દ્રના પુત્રોને અત્યંત વિશ્વાસમાં લઈ બિકાનેર લઈ આવ્યા. મહારાજાએ એમને સન્માન પૂર્વ મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા, કેટલાંક (૨–૪–૬) માસ તો ખૂબ કૃપા બતાવી. એક વખત મહારાજા સ્વયં એમની હવેલીપર પધાર્યા, વચ્છાવત ભાઈઓએ એક લાખ રૂપિયાનો ચોતરો કરી એમને સન્માન્યા. એ પછી એક દિવસ રાત્રિને સમયે સૂરસિંહજીના ૩૦૦૦ સિપાહીઓએ એમનું મકાન ઘેરી લીધું. તેઓ બન્ને ભાઈઓ ભારે વીર બહાદુર હતા, એટલે પોતાના પાંચસો સૈનિકો સાથે સામનો કર્યો, પરંતુ રાજ્યની વિશાળ શક્તિની સામે ટકી રહેવું મુશ્કેલ જણાતાં પોતાના તમામ પરિવારને મારી પોતે જૌહર કરી વીરગતિને પામ્યા. એમનાં કુટુંબની એક ગર્ભવતી સ્ત્રીએ રઘુનાથ સેવકને સાથે લઈ ભાગીને શ્રીકરણી માતાના મંદિરમાં જઈ આશરો લીધો, ત્યાં રાજ્યના નિયમાનુસાર એને રક્ષા મળી અને ત્યાંથીએ પોતાના પિયર ઉદયપુર ચાલી ગઈ. એનાં પુત્ર “ભાણ” થી વંશપરંપરા ચાલી જે આજેય ઉદયપુરમાં આબાદ છે.

“મહાજન વંશ મુક્તાવલીમાં” મહો૦ રામલાલજી ગણિ લખે છે કે એમનો રગતિયો નામનો નોકર આ યુદ્ધમાં

पासथी पीतलमय प्रतिमा घणी छोडावी. घलि जिण नगरी मुहतउ गयो तिण नगरी रुपइया विनी लाहण कीधी ॥

આ પ્રમાણે અનેકાનેક લોકોપકાર અને ધર્મપ્રભાવના દ્વારા પોતાની પ્રશસ્ત કીર્તિને દિગન્તવ્યાપી અને અમર બનાવી, મંત્રીશ્વર સં. ૧૬૫૬ માં અમદાવાદ ખાતે× સ્વર્ગે સીધાવ્યા. જેનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથના દશમા પ્રકરણમાં અમોએ કર્યો છે.

આધુનિક લગભગ બધાજ ઇતિહાસકારો અને લેખકો મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સમ્રાટ અકબરના દેહાંત પછી કેટલાક સમયે (સં. ૧૬૬૨–૬૪) દિલ્હીમાં થયાનું લખે છે અને તેઓ એમ પણ લખે છે. કે એ સમયે મહારાજા રાયસિંહજી પણ બાદશાહ જહાંગીરને મળવા ત્યાં ગયા હતા. તેમણે મંત્રીશ્વરની અન્ત્ય અવસ્થામાં એમની હવેલીએ જઇ શોક પ્રકટ કરેલ. મહારાજાના નેત્રોમાંથી નીર વહેવા લાગ્યા, જ્યારે તેઓ ચાલ્યા ગયા ત્યારે કર્મચન્દ્રના પુત્રોએ મહારાજાના પ્રેમની બહુ પ્રશંસા કરી, પરંતુ મંત્રીશ્વરે કહ્યું, "પુત્રો! તમો ભૂલ કરો છો. આ આંસૂ પ્રેમના નહોતા. એ તો એ વાતના હતા કે હું સુખ અને સુયશથી સ્વર્ગે જઈ રહ્યો છું, અને રાજાજી જીવતાંય મારો બદલો ન લઈ શકયા એટલે તમો એમનાં આંસુઓ જોઈ

× કોઈ ખાસ નિમિત્તને જાણ્યા વગર માત્ર વિહારપત્ર નિર્દિષ્ટ 'અત્ર' શબ્દથીજ મંત્રીશ્વરનું સ્વર્ગસ્થળ અમદાવાદ છે. એમ સ્વીકારવાને હ.ય તૈયાર નથી થતું. કારણકે ('અત્ર') શબ્દનો અર્થ માત્ર 'અહિં' એજ નથી થતું, કિંતુ 'આ સમયે' એમ પણ થાય છે, માટે વિહાર પત્ર નિર્દિષ્ટ 'અત્ર' શબ્દનો અર્થ 'આ સમયે' એમ લેવોજ વધારે બંધ બેસતો છે. (ગુ. સં. ના સંપાદક)

બિકાનેર જવાની ભૂલ કદાપિ ન કરતા”. તે પછી તરતજ કર્મચન્દ્રજી સ્વર્ગવાસ પામ્યા; પરંતુ પ્રતિકારપરાયણ મહારાજા રાયસિંહે પોતાની અંતિમ અવસ્થામાં પોતાના વધુ પ્રેમભાજન પુત્ર કુમાર સૂરસિંહને વચ્છાવત પુત્રોનો બદલો લેવાની ઇચ્છા પ્રકટ કરી. તે પછી રાજ્ય સિંહાસનારૂઢ બની સૂરસિંહ દિલ્હી ગયા અને કર્મચન્દ્રના પુત્રોને અત્યંત વિશ્વાસમાં લઈ બિકાનેર લઈ આવ્યા. મહારાજાએ એમને સન્માન પૂર્વ મંત્રીપદે નિયુક્ત કર્યા, કેટલાંક (૨–૪–૬) માસ તો ખૂબ કૃપા બતાવી. એક વખત મહારાજા સ્વયં એમની હવેલીપર પધાર્યા, વચ્છાવત ભાઇઓએ એક લાખ રૂપિયાનો ચોતરો કરી એમને સન્માન્યા. એ પછી એક દિવસ રાત્રિને સમયે સૂરસિંહજીના ૩૦૦૦ સિપાહીઓએ એમનું મકાન ઘેરી લીધું. તેઓ બન્ને ભાઇઓ ભારે વીર બહાદુર હતા, એટલે પોતાના પાંચસો સૈનિકો સાથે સામનો કર્યો, પરંતુ રાજ્યની વિશાળ શકિતની સામે ટકી રહેવું મુશ્કેલ જણાતાં પોતાના તમામ પરિવારને મારી પોતે જૌહર કરી વીરગતિને પામ્યા. એમના કુટુંબની એક ગર્ભવતી સ્ત્રીએ રઘુનાથ સેવકને સાથે લઈ ભાગીને શ્રીકરણી માતાના મંદિરમાં જઈ આશરો લીધો, ત્યાં રાજ્યના નિયમાનુસાર એને રક્ષા મળી અને ત્યાંથીએ પોતાના પિયર ઉદયપુર ચાલી ગઇ. એનાપુત્ર “ભાણુ” થી વંશપરંપરા ચાલી જે આજેય ઉદયપુરમાં આબાદ છે.

“મહાજન વંશ મુકતાવલીમાં” મહો૦ રામલાલજી ગણિ લખે છે કે એમનો રગતિયો નામનો નોકર આ યુદ્ધમાં

નામે (પ્રસિદ્ધ ક્ષેત્રપાલ) લોકોથી પૂજાય છે. અત્યારનો "રાંઘડી ચોક" પહેલાં "માણકચોક" હતો. પરંતુ ત્યાં આ યુદ્ધમાં ઘણાં રાંગડ (રજપુત) માર્યા જવાથી ઉકત સ્થાન "રાંગડી" નામથી પ્રસિદ્ધ થયું. ઉકત પુસ્તકમાં ભાટ-મથેરણોની વંશાવલિ (વહી)યો કર્મચન્દ્રજીદ્વારા કૂવામાં નંખાયાની, રાજા સૂરસિંહે એના પુત્ર ખીંવરાજ (?) ને બોલાવી "ખિયાસર" ગામ, અને કારખાનામાં વચ્છાવતોને હાજર રહેવાનું સન્માન દેવાની આદિ ઘણી વાતો લખેલી છે.

અમે ઉપરોકત કથનો સાથે પૂરા સહમત નથી, અમારી નવી ઐતિહાસિક શોધખોળમાં જે સમસ્યાઓનાં તથ્ય નિર્ધારિત થયા છે, તે આ છે :—

(૧) મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સં.૧૬૫૬માં અમદાવાદમાં થયું હતું, એ વાત તે સમયે લખાયેલ "વિહાર પત્ર" થી સિદ્ધ થાય છે. આથી અકબરના મૃત્યુ પછી એમનું અવસાન દિલ્હીમાં થયાની વાત મિથ્યા સાબિત થાય છે. "વિહારપત્ર" થી એમ પણ જાણવા મળે છે કે સમ્રાટ અકબર એ સમયે (દક્ષિણ જીતવા) બુરહાનપુર ગયા હતા. પં. દશરથજી શર્મા એમ. એ. ના કથનાનુસાર બીકાનેર સ્ટેટના શાહી ફરમાનોમાં એ સમયે મહારાજા રાયસિંહને યુદ્ધમાં સહાયતા કરવા નિમિત્તે દક્ષિણમાં બોલાવ્યાનું પણ એક ફરમાન ઉપલબ્ધ છે. સંભવ છે કે માર્ગમાં રાયસિંહજી મંત્રીશ્વરના અંતિમ સમયે અમદાવાદમાં મળ્યા હોય.

(૨) સંવત ૧૬૮૧ માં રચિત "જિનસાગરસૂરિ રાસ" થી જાણવા મળે છે કે સં. ૧૬૭૬ લગભગ જ્યારે શ્રીજિનસાગર-

સૂરિજી બીકાનેર પધાર્યા હતા, ત્યારે ત્યાં એમના પ્રવેશોત્સવમાં મંત્રીશ્વર ભાગ્યચંદ્રના પુત્ર મનોહરદાસ પણ સંમિલિત થયા હતા. એનું અવતરણ આ પ્રમાણે છે:—

वीकानयर वंदीइ पहुंचइ, श्रीजिनसागरसूरि ।
पासाणिए कयुं पइसारउ, रंगई बहुत पडूरि ॥ ७९ ॥
पासाणी बहु वित्त वावई, पइसारइ साम्हा आवइ ।
सोलह शृंगारे सारी, श्रीकलश धरी बहु नारी ॥ ८० ॥
श्रीभागचन्द सुत आवइ, मनोहरदास निज दावइ ॥
वलि संघ सहगुरु वंदइ, श्रीखरतरगच्छ चिरनंदइ ॥८१॥

ઉપરોક્ત પ્રમાણથી બીકાનેર ગયા પછી ભાગ્યચંદ અને લક્ષ્મીચંદ કેટલાક મહિના નહીં, બલ્કે કેટલાંયે વર્ષો સુધી બીકાનેરમાં સુખપૂર્વક રહેલ, એ સિદ્ધ થાય છે.

(૩) ભાગ્યચન્દ્ર, લક્ષ્મીચન્દ્રના મૃત્યુ સંબંધમાં અમને ૧૮મી શતાબ્દીના પૂર્વાર્ધમાં લખાએલ વચ્છાવત વંશાવલીની* બે પ્રતિઓ મળી છે, જે પરથી સં. ૧૬૭૯ ના ફાગણ માસમાં સૂરસિંહજી કોપિત થવાની અને મંત્રીશ્વરના પુત્રો માર્યા ગયાની વાત સિદ્ધ થાય છે. વંશાવલીનો આવશ્યક સાર આ પ્રમાણે છે:—

* मुंहता वछावतांरी वंशावली लिखींयै छै, देवडा गोत्र रजपूत चौवाण सांवतसीरो। सगरारो बोहित्थ । देवलवाडइरो उपनो बोहित्थ श्रावक हुवौ। अभयदेवसूरि प्रतिबोध दीयो, श्रावक कीयो, प्र० सगर—१ बोहित्थ, २ रांणो ३ समधर, ४ तेजपाल, ५ विजयराज, ६ कडवो, ७ मैरो, ८ मांडण, ९ ऊदो, १० नागदे, ११ जेसल, १२ वछो । वछासुं सिरदार हुआ, वछईसुं वछावत कहाणा । वच्छावतरो प्र० (परिवार), पुत्र ४—करमसी १, वरसिंह, २, नरसिंह, ३. रतो, ४, करमसी निपट सरदार हुओ। करमसीह वच्छावतांरो प्र० बेटा २, राजसी १, सुर्जो २, मूहतोजी राजसी। सुजो

નામે (પ્રસિદ્ધ ક્ષેત્રપાલ) લોકોથી પૂજાય છે. અત્યારનો "રાંઘડી ચોક' પહેલાં "માણુકચોક" હતો. પરંતુ ત્યાં આ યુદ્ધમાં ઘણાં રાંગડ (રજપુત) માર્યા જવાથી ઉક્ત સ્થાન "રાંગડી" નામથી પ્રસિદ્ધ થયું. ઉક્ત પુસ્તકમાં ભાટ-મથેરણોની વંશાવલિ (વહી)યો કર્મચન્દ્રજીદ્વારા કૂવામાં નંખાયાની, રાજા સૂરસિંહે એના પુત્ર ખીંવરાજ (?) ને બોલાવી "ખિયાસર" ગામ, અને કારખાનામાં વચ્છાવતોને હાજર રહેવાનું સન્માન દેવાની આદિ ઘણી વાતો લખેલી છે.

અમે ઉપરોક્ત કથનો સાથે પૂરા સહમત નથી, અમારી નવી ઐતિહાસિક શોધખોળમાં જે સમસ્યાઓનાં તથ્ય નિર્ધારિત થયા છે, તે આ છે :—

(૧) મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રનું મૃત્યુ સં.૧૬૫૬માં અમદાવાદમાં થયું હતું, એ વાત તે સમયે લખાયેલ "વિહાર પત્ર" થી સિદ્ધ થાય છે. આથી અકબરના મૃત્યુ પછી એમનું અવસાન દિલ્હીમાં થયાની વાત મિથ્યા સાબિત થાય છે. "વિહારપત્ર" થી એમ પણ જાણવા મળે છે કે સમ્રાટ અકબર એ સમયે (દક્ષિણ જીતવા) બુરહાનપુર ગયા હતા. પં. દશરથજી શર્મા એમ. એ. ના કથનાનુસાર બીકાનેર સ્ટેટના શાહી ફરમાનોમાં એ સમયે મહારાજા રાયસિંહને યુદ્ધમાં સહાયતા કરવા નિમિત્તે દક્ષિણમાં બોલાવ્યાનું પણ એક ફરમાન ઉપલબ્ધ છે. સંભવ છે કે માર્ગમાં રાયસિંહજી મંત્રીશ્વરના અંતિમ સમયે અમદાવાદમાં મળ્યા હોય.

(૨) સંવત ૧૬૮૧ માં રચિત "જિનસાગરસૂરિ રાસ" થી જાણવા મળે છે કે સં. ૧૬૭૬ લગભગ જ્યારે શ્રીજિનસાગર-

સૂરિજી બીકાનેર પધાર્યા હતા, ત્યારે ત્યાં એમના પ્રવેશોત્સવમાં મંત્રીશ્વર ભાગ્યચંદ્રના પુત્ર મનોહરદાસ પણ સંમિલિત થયા હતા. એનું અવતરણ આ પ્રમાણે છેઃ—

बीकानयर वंदीइ पहुंचइ, श्रीजिनसागरसूरि ।
पासाणिए कयुं पइसारउ, रंगई बहुत पडूरि ॥ ७९ ॥
पासाणी बहु वित्त वावई, पइसारइ साम्हा आवइ ।
सोलह शृंगारे सारी, श्रीकलश धरी बहु नारी ॥ ८० ॥
श्रीभागचन्द सुत आवइ, मनोहरदास निज दावइ ॥
वलि संघ सहगुरु वंदइ, श्रीखरतरगच्छ चिरनंदइ ॥८१॥

ઉપરોક્ત પ્રમાણથી બીકાનેર ગયા પછી ભાગ્યચંદ અને લક્ષ્મીચંદ કેટલાક મહિના નહીં, બલ્કે કેટલાંયે વર્ષો સુધી બીકાનેરમાં સુખપૂર્વક રહેલ, એ સિદ્ધ થાય છે.

(૩) ભાગ્યચન્દ્ર, લક્ષ્મીચન્દ્રના મૃત્યુ સંબંધમાં અમને ૧૮મી શતાબ્દીના પૂર્વાર્ધમાં લખાએલ વચ્છાવત વંશાવલીની* બે પ્રતિઓ મળી છે, જે પરથી સં. ૧૬૭૯ ના ફાગણ માસમાં સૂરસિંહજી કોપિત થવાની અને મંત્રીશ્વરના પુત્રો માર્યા ગયાની વાત સિદ્ધ થાય છે. વંશાવલીનો આવશ્યક સાર આ પ્રમાણે છેઃ—

* मुंहता वछावतांरी वंशावली लिखींयै छै, देवडा गोत्र रजपूत चौवाण सांवतसीरो। सगरारो बोहित्थ । देवलवाडइरो उपनो बोहित्थ श्रावक हुवौ। अभयदेवसूरि प्रतिबोध दीयो, श्रावक कीयो, प्र० सगर—१ बोहित्थ, २ रांणो ३ समधर, ४ तेजपाल, ५ विजयराज, ६ कडवो, ७ मैरो, ८ मांडण, ९ ऊदो, १० नागदे, ११ जेसल, १२ वछो । वछासुं सिरदार हुआ, वछईसुं वछावत कहाणा । वच्छावतरो प्र० (परिवार), पुत्र ४—करमसी १, वरसिंह, २, नरसिंह, ३. रतो, ४, करमसी निपट सरदार हुओ। करमसीह वच्छावतांरो प्र० बेटा २, राजसी १, सूजों २, मूहतोजी राजसी। सूजो

"મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રને ભાગ્યચંદ્ર અને લક્ષ્મીચંદ્ર નામે બે પુત્રો હતા, જેમાંના ભાગ્યચંદ્રને મનોહરદાસ નામે પુત્ર હતો. રાજા સૂરસિંહે કોપાયમાન થઈ એના ઘરને ૧૦૦૦ સૈનિકો સાથે ઘેરો ઘાલ્યો. એ સમયે ભાગ્યચંદ્ર સૂતા હતા, લક્ષ્મીચંદ્ર અને મનોહરદાસ દરબારમાં ગયા હતા. ભાગ્યચંદ્રજી જાગ્યા ત્યારે વહૂ મેવાડીજીએ એમની ઉપર ફોજ ચઢી આવ્યાની ખબર આપી, અને એ પણ કહ્યું કે આપની આજ્ઞા હોય તો હું પણ પુરુષવેશ પરિધાન કરી રાજ્યસેનાને હાથ બતાવું. ભાગ્યચન્દ્રે ના કહી. ત્યારપછી (૧) પોતાની માતા, (૨) મનોહરદાસની માતા (૩) પુત્રવધુ (મનોહરદાસની વહૂ) ને મારી પોતે યુદ્ધ કરતાં કરતાં ખતમ થયા"

"આ પ્રસંગે મુંતા રાજસીનો ખવાસ ખૂબ વીરતા દાખવી યુદ્ધમાં ખપી ગયો. લક્ષ્મીચન્દ્રને બે પુત્ર હતા. (૧) રામચં

राव लूणकर्ण आगे ढोसीरी वेढ (ठ?) मांहे काम आया । वरसिंघ वछावतरो प्रवार बेटा. ६, नगो १, अमरो २, मेंघो ३, डुंगरसी ४, भोज ५, ६ हरो । नगै (ने) टीको दीयो । अमरो सिरदार हुओ । टीकायत नगो,। नगो वरसिंघ, तणरो परवार । सांगो १, देवो २, राणो ३, सांगो टीकायत, सांगा नगावत रो. प्र० बेटा २-मु. श्रीकरमचंदजी १, जसवंत २, जसवंतनुं कुंवर भींवराज चूक करनइ मारीयो ।

करमचंद सांगावत रो. प्र. बेटा २. भागचंद १, लक्ष्मीचंद २, भागचन्दरो बेटा १. मनोहरदास १. राजा सूरजसिंघ सुहता उपरी कोपींयो तिवारै फोज विदा कीधी, माणस १००० मैंली साथ घर दोलो फिरीयो, भागचन्द पौढीयाथा, लखमीचन्द अने मनोहरदास दरबार गयाथा, भागचन्दजी सूता जागिया तिवारै वहू मेवाडीजी मालिम कीयो-राज उपरी फोज आई । वहू कह्यो-राजरो हुकम्म हुवे तो मरदी वागो करिनै हाथ

(૨) રૂઘનાથ, એનો પરિવાર ઉદયપુરમાં છે. રામચંદ્રને કેસરીસિંહ, સબલસિંહ અને પીથા નામે ત્રણ પુત્ર હતા. રઘુનાથ નિઃસંતાન રહ્યા."

સં. ૧૬૭૯ ફાગણ સુદમાં આ ભયાનક ઘટના બની હતી. કોઈ કવિએ માર્મિક શબ્દોમાં કહ્યું છે:—

मरिस्यइ अ शत घणा महि उपरि, शत साहिस रिण समधरीयउ।
भागचन्द भिडंतइ भारथ, मुंवउ नहीं जगि उधरियउ ॥ १ ॥
लाखा जमहरि कियउ लोह वलि, रीसाणइ मारावइ राय।
सांगाहरई कियउ दस समहर, जुग जासी पिण नाम न जाइ ॥२॥
कान्हड़ (दे) वीरमदे कलि हूंती, शाकउ ज्यूं जालोर कीयउ।
वच्छाहरइ वीकाणई विढतइ, दो मज दु जने मरण दीयउ ॥३॥
परमाणंद ते अंधला, हीरा थून (?) आवा जोह।
अर्द्ध कहइ न बुज्झई, सव कुण दख्यइ तोह ॥ १ ॥

जोवाडां, भागचंदजी वहूजीनुं मनहि कीधो। आप जुहर कीधो, वायर ३ मारी, माता १ मनोहरदासरी मानुं मारी २ बेटारी वहू मारी ३ आप, आदमी ४ कामि आया। खवास १ मुं. राजसीरो वडो जुहर कीयो। सं. १६७९ हुकम्म हुवो फागूण सुदी मांहे १ लिखमीचंद करमचंदवतरो प्र० बेटा २ रामचंद १, रुघनाथ २, प्रवार उदयपुर छै। रामचंद लिखमीचंद वतरो प्र० केसरीसिंघ १ सवलसिंघ २ पीथो ३, रुघनाथरो कोई नहीं, प्रवार१ अेक, करमचंद सांगावतरो प्र० वंस। जसवंत सांगावतरो प्र० बेटा २. आसकरण १, अखैराज २, आसकरण जसवंतरो प्र. नरसिंघदास १, अखैराज जसवंतरो प्र० बेटा १ दुरगदास १, दुरगदास अखैराजवतरो प्र० सुंदरदास १ कल्याणदास २ प्र. २ जसवंत सांगावतरी विगति ईतरो प्र० अथ नगावतमांहे प्र० २ भाईरो, २ मुं० देवो नागावतरो प्र० ...इत्यादि

(આ પછી નગાવત પરિવારની વિસ્તૃત પરંપરા લખેલી છે.)

આ વંશાવલીથી મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રના ભાઈ જશવંતના અન્ય

रीसाणइ सूरिजसिंघ महारिण, हुंतिल जिनलइ वाहिया हाथ ।
कीयउ न को चले इम करिस्यइ, भागचंद सारिखउ भाराथ ॥१
आवे महट निहट उथडे घणा, घाघरट पाखरां घेर ।
जमहर समहर तइं कीयउ, सांगाहरां गृहे समसेर ॥ २ ॥
नल छाडी पहिरि नहि बेडी, परनाले थयउ रगत प्रवाह ।
करतइ कलिह भागचन्द कीयउ, सांगाला महुता वड(?) साह ॥३
अररहिचे बोथरा महारिण, तइ कीयउ करमेत्त तणा ।
साकउ बीकानयर तणइ सिर, घणुं सरिहस्यइ दीह घणा ॥४॥

(અમારા સંગ્રહમાના એક વિકીર્ણ પત્રમાંથી)

એમના વંશની પ્રશંસામાં કોઈ કવિએ કહ્યું છે કે:—
प्रथम राज पृथ्वीराज, धुरा सांभर सिरसधर ।
हुवो रिणथंभ हमीर. विमे राजेन्द्र नरेसर ।
जन्मतीय जालोर, कुमर बीरम कहाणो ।
चौथे गढ गागरण, वलि अचलेश वखाण ।
करमचंद तणो चहुआण कुल, थिर सनाम पंचेथियो ।

તેમજ સંતતિ પરંપરાની બાબતમાં પણ નવુંજ જાણવા મળે છે કે જે આજ સુધી જાણવામાંજ નહોતું.

મંત્રીશ્વરના પુત્રોની તો વાતજ શું? પરંતુ ભાગ્યચન્દ્રજીની વીરાંગના પત્નીના ઉદ્દગારો પણ રોમાંચ ખડા કરી દે તેવા છે. તેઓમાં સાચા જૈનત્વ અને ક્ષત્રિયત્વનો પૂર્ણ ઓજસ હતો. જેનો આ જ્વલંત દાખલો છે.

આ વંશાવલીમાં "ઓશીત્થ" ને પ્રતિબોધ દેનાર તરીકે શ્રીઅભયદેવસૂરિજી જણાવેલ છે, જ્યારે 'વંશ-પ્રબંધ' માં જિનેશ્વરસૂરિજીનું નામ છે. ઘટનાની પ્રાચીનતાને કારણે આવા પાઠાંતર અને વિસંવાદિતા થઈ જાય છે, પરંતુ અમને તો 'વંશ-પ્રબંધ'નું કથનજ વિશ્વસનીય લાગે છે.

भागचंद उद्दौ पृथ्वीराज सिउ, जिण कलि उपर साको कियो ?×

ઉપરની હકીકતથી સમજી શકાય છે કે (૧) આ ઘટના રાતના નહીં પણ દિવસનીજ બની હોય, કેમકે એ સમયે લક્ષ્મીચંદ્ર અને મનોહરદાસ દરબારમાં ગયા હોવાનું લખેલ છે એથી (૨) લક્ષ્મીચંદ્ર અને મનોહરદાસ દરબારમાંજ વીરગતિને પામ્યા હોય, કેમકે તેઓ દરબારમાંજ હતા, અને ઘરે માર્યા ગયાની નામાવલિમાં એમનું નામ નથી. (૩) એમનાં માર્યા જવાનું કારણ કરમચંદજી પર મહારાજા રાયસિંહની અવકૃપા નહીં, પરંતુ કોઈ અજ્ઞાત કારણથી ભાગ્યચંદ્ર, લક્ષ્મીચંદ્રપર મહારાજા સૂરસિંહજી કોપિત થયા હોય.

અમારા આ અનુમાનમ બે કારણો છેઃ–એક તો એ કે વચ્છાવત + ભાઈઓ ઘણા મહિનાઓ સુધી નહીં, બલ્કે વર્ષો સુધી બીકાનેરમાં રહ્યા હતા, એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. એટલે જો પહેલાંનુજ વેર હોત, તો તો ત્યાં ઘણાં વર્ષો સુધી

× વચ્છાવત વંશનો આદિમ કુળ ચૌહાણ છે, એટલે કવિએ તે કુળમાં થઈ ગએલા નરરત્નોની પ્રશંસાપૂર્ણ આ કવિતા રચી છે. આ કવિતામાં લખેલા પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ અને હમીર તો સુપ્રસિદ્ધજ છે. જાલોરના કાન્હડ વીરમાદેનું નામ કર્મચન્દ્રવંશ પ્રબંધમાં આવે છે, એમનો વિશેષ પરિચય સાપ્તાહિક જૈનના રૌપ્ય મહોત્સવાંકના પૃ. ૫૪ પર આપેલ છે.

+ ભાગ્યચન્દ્રને માટે લખેલી "પૃથ્વીરાજ રાસો" ની ગુટકાકાર પ્રતિ બીકાનેર સ્ટેટ લાયબ્રેરીમાં વિદ્યમાન છે, જેની અંત્ય પ્રશસ્તિ આ છેઃ—

मंत्रीश्वर मंडल तिलक, वच्छा वंश (व)खाण ।
करमचंद सुत करम वड, भागचंद सव (?) जाण ॥ १ ॥
तसु कारण लिखीयो सही, पृथ्वीराज चरित्र ।
पढ़तां सुख संपत्ति सकळ, मम दुख होवे मित्र । २ ॥

સુખશાંતિમાં રહી શકવું ઓછું સંભવિત છે. બીજું કારણ એ કે વંશાવલીમાં "રાજા સૂરસિંહ મુંહતા ઉપર કોપીયો" લખેલું છે. આ વાકય પણ મહત્ત્વનું લાગે છે.

(૪) કર્મચંદ્રજીનો વંશ, આ ઘટના સ્થળેથી ચાલી ગએલી ગર્ભવતી સ્ત્રી *થી નહીં, પરંતુ પહેલેથીજ ઉદયપુરમાં રહેતા લક્ષ્મીચંદના પુત્ર રામચંદ્ર અને રઘુનાથથી ચાલ્યો હતો. કેમકે સં. ૧૬૮૦-૮૧ માં જ્યારે શ્રીજિનસાગરસૂરિ ઉદયપુર પધાર્યા ત્યારે તેમને વંદનાર્થે રામચંદ્ર અને રઘુનાથ પોતાની દાદી

* ગોયલીયજી લખે છેઃ આ મહિલા ઉદયપુરના ભામાશાહની પુત્રી હતી. ઓઝાજી પણ ભાણને ભામાશાહની પુત્રીનો પુત્ર હોવાનું લખે છે. મહેતાઓની તવારીખમાં "ભાણ" ને ભોજરાજનો પુત્ર લખેલ છે, પરંતુ અનુમાન છે કે મંત્રીશ્વર કર્મચન્દ્રજીનો વિવાહ ભામાશાહની પુત્રી જોડે થયો હોય, અને એનું નામ અજાયબદે હોય, અને એ ઉપરોક્ત દારૂણ ઘટના સમયે પોતાની પુત્રવધુ અને ઉભય પૌત્રાની સાથે પોતાને પીયર ઉદયપુર આવી હોય. અમને મળેલ વંશાવલીમાં ભોજરાજનો કશોજ ઉલ્લેખ નથી.

કર્મચન્દ્રજીના પ્રભાવથી રાયસિંહજીને પાંચહજારી પદ મળ્યાનો આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છેઃ –

अकबरजलालदीन-प्रसादतोऽनेककोट्टबलकलितः ।

मंत्रितमंत्रयोगात्, पंचसहस्रीपतिर्जज्ञे ॥ ३४ ॥

व्याख्या –श्रीराजसिंह अकबरजलालदीनस्य साहेः प्रसादतोऽनुग्रहात् 'अनेके' बहवो ये 'कोट्टा' दुर्गाणि (तैः) 'बलेन' च सैन्येन 'कलितः' सहित अनेककोट्टबलकलितः, 'मन्त्रिणः' कर्मचन्द्रस्य यो 'मन्त्रः' आलोचस्तस्य 'योगात्' सयोगात्, मन्त्रप्रभावादित्यर्थः, पञ्चानां सहस्राणां अश्ववारसम्बन्धीना समाहारः पञ्चसहस्री, तस्याः 'पतिः' स्वामी 'जज्ञे' बभूव, पंचहजारिति ख्यातिं प्राप्त इत्यर्थः ॥ ३४ ॥ (કર્મ. મં. વં. પ્રબંધ વૃત્તિ)

અજાયબદે સાથે આવ્યા હતા, જેનો ઉલ્લેખ સં. ૧૬૮૧ માં રચાએલ શ્રીજિનસાગરસૂરિ રાસમાં આ પ્રમાણે છે:—

"कुम्भलमेरई जिन थुणि ए, मेवाडई गुण गान ।
उदयपुरानइ राजियउ ए राणउ "करण" चढ़ मान ॥९४॥"
"लखमीचंद सुत परगडा ए, रामचन्द रघुनाथ ।
चित्त धरि वंदइ प्रहसमइ ए, अजायबदे सुत साथ ॥ ९५ ॥"

આ અવતરણથી સં. ૧૬૮૦ માં રામચંદ્ર રઘુનાથની અવસ્થા ઓછામાં ઓછી હોય તો પણ ૧૦-૧૨ વર્ષની તો હોવીજ જોઈએ, એથી ગર્ભવતી સ્ત્રી ભાગી ગઇ અને એના વડે વંશ ચાલ્યાની વાત તદ્દન કલ્પિત અને અર્થ વગરની છે.

(૫) અમને જ્યાં સુધીની વંશાવલી મળી છે, એમાં "ભાણ"નો કોઇ ઉલ્લેખ નથી. મંત્રીશ્વર કર્મચંદ્રના જીવન-ચરિત્ર પરથી એમના અનેક સદ્ગુણો અને અસાધારણ બુદ્ધિ-વૈભવનો પરિચય મળે છે. એમના વંશજો હાલમાંય ઉદયપુર રાજ્યના ઉચ્ચ પદાધિકારી અને પ્રતિષ્ઠાસંપન્ન છે, એમને વિષે વધુ જાણવા માટે 'ઓસવાલ જાતિકા ઇતિહાસ' જોવો જોઇએ.

હવે સૂરિજીના શ્રાવકરત્ન સંઘવી "સોમજી શિવા" નો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપીએ છીએ:—

સંઘપતિ સોમજી-શિવા

જગત્પ્રસિદ્ધ પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના નિર્મલ વંશમાં * સંઘપતિ જોગીદાસની ભાર્યા જસમાદેની કુક્ષિથી આ બન્ને ભાઈઓનો જન્મ થએલ. ઉ. ક્ષમાકલ્યાણજી પોતે રચેલ 'ખરતર પટ્ટાવલી' માં લખે છે કે અમદાવાદમાં આ બન્ને ભાઈઓ ચિર્ભટી (ચીભડા) નો વ્યાપાર કરતા હતા. સૂરિજીએ એમને પ્રતિબોધ આપી જૈન ધર્મમાં દ્દઢ બનાવ્યા એમણે તીર્થયાત્રા, નવા જિનબિમ્બોનાં નિર્માણ, જિર્ણોદ્ધાર અને સ્વધર્મી વાત્સલ્ય આદિ શુભકાર્યોમાં લાખો રૂપિયા ખર્ચી જૈનશાસનની મહાન સેવા અને પ્રભાવના કરેલ.

સં. ૧૬૬૪ માં જોગીશાહ અને સોમજીએ શત્રુંજયનો મોટો સંઘ કાઢી સૂરિજીની સાથે શત્રુંજય ગિરિરાજની યાત્રા

---

* શીલવિજયજી કૃત તીર્થયાત્રામાં ઉલ્લેખ છે કે—

वस्तुपाल मंत्रीश्वर वंश, शिवा सोमजी कुल अवतंस ।
शत्रुंजय उपरि चौमुख कियउ, मानव भव लाहो तिण लियउ ॥

મુંબઈથી પ્રકટ થએલ "શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ જીવનચરિત્ર" માં એમના ધનવાન થવા બાબતની એક દંતકથા લખી છે કે:—

આ બન્ને ભાઈઓ ચિભડાનો વેપાર કરતા હતા, એમનો ભાગ્યોદય જાણી સૂરિજીએ પ્રતિબોધ દીધો. લાભ જાણી સૂરીશ્વરે એમના નવીન વસ્ત્રો પર સપ્રભાવ વાસક્ષેપ નાંખ્યો. ઘણાં તરબૂચ ખરીદ કરી આ ભાઈઓએ ફળો પર એ વસ્ત્ર ઢાંકી વેપાર કરવા લાગ્યા, તે ઉનાળાના સમયમાં કોઈ નગરને લૂંટીને શાહી ફોજ આવેલી ત્યારે તેઓને અમદાવાદમાં એમને ત્યાંથીજ ચીભડા-તરબૂચો એક એક સોનામહોર આપીને ખરીદવા પડેલ, કેમકે અન્યત્ર ક્યાંય ખરબૂજા આવા ન મળ્યાં. આ વેપારમાં સોમજી-શિવાએ અગણિત દ્રવ્ય ઉપાર્જિત કર્યું.

કરી હતી, જેનો ઉલ્લેખ આ ગ્રંથમાં પ્રકરણ ૫ માંના અંતિમ ભાગમાં કરવામાં આવેલ છે.

સં. ૧૬૫૩ અમદાવાદમાં આદિનાથના નવનિર્મિત જિનાલયની સૂરિજીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એમણે રાણકપુર, ગિરનાર, આબૂ, ગૌડી પાર્શ્વનાથ અને શત્રુંજય પર મોટા મોટા સંઘ કાઢી યાત્રાઓ કરી, દરેક સ્થળે લ્હાણીઓ કરી, કરોડો રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યો, જેનો ઉલ્લેખ કવિવર સમયસુંદરજી 'કલ્પલતા' માં આ પ્રમાણે કરે છે:—

यद्वारे पुनरत्र सोमजिशिवाश्राद्धौ जगद्विश्रुतौ,
याभ्यां राणपुरस्य रैवतगिरेः श्रीअर्बुदस्य स्फुटम्।
गौडीश्रीविमलाचलस्य च महान्, संघोऽनघः कारितो,
गच्छे लम्भनिका कृता प्रतिपुरं, रुक्माद्विमेकं पुनः ॥९॥

એક પટ્ટાવલીમાં લખ્યું છે:—

सं. सोमजी शिवइ शत्रुंजयनी पहली यात्रा करी, ३६००० रुपइया खरच्या, वली बडी प्रतिष्ठायइ ३६००० रुपिया खरच्या, गिरनार आबूना संघ कराव्या अनेक देहरा कराव्या बिम्ब भराव्या, खरतरगच्छमां ल्हाण कीधी।"

અમદાવાદની દસા પોરવાડ જાતિમાં એમણે કેટલાંક સારા રીતરિવાજો પ્રચલિત કરેલા એટલે હજુય વિવાહપત્રના લેખમાં શિવા સોમજીની રીતિ પ્રમાણે લેવા દેવાની મર્યાદા લખાય છે. એમના નિવાસસ્થાન ધના સુતારની પોળમાં, જિનાલયનો વાર્ષિક દિવસ હોય કે અન્ય પ્રસંગ પર જ્યારે જમણવાર થાય છે, ત્યારે નિમંત્રણ પણ 'શિવા સોમજી' નાં નામથી દેવાય છે.

એમણે અમદાવાદમાં ત્રણ જિનાલયો બનાવ્યાં. (૧) ધના

સંઘપતિ સોમજી-શિવા

જગત્પ્રસિદ્ધ પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલના નિર્મલ વંશમાં * સંઘપતિ જોગીદાસની ભાર્યા જસમાદેની કુક્ષિથી આ બન્ને ભાઈઓનો જન્મ થએલ. ઉ. ક્ષમાકલ્યાણજી પોતે રચેલ 'ખરતર પટ્ટાવલી' માં લખે છે કે અમદાવાદમાં આ બન્ને ભાઈઓ ચિર્ભટી (ચીભડા) નો વ્યાપાર કરતા હતા. સૂરિજીએ એમને પ્રતિબોધ આપી જૈન ધર્મમાં દઢ બનાવ્યા એમણે તીર્થયાત્રા, નવા જિનબિમ્બોનાં નિર્માણ, જિર્ણોદ્ધાર અને સ્વધર્મી વાત્સલ્ય આદિ શુભકાર્યોમાં લાખો રૂપિયા ખર્ચી જૈનશાસનની મહાન સેવા અને પ્રભાવના કરેલ.

સં. ૧૬૬૪ માં જોગીશાહ અને સોમજીએ શત્રુંજયનો મોટો સંઘ કાઢી સૂરિજીની સાથે શત્રુંજય ગિરિરાજની યાત્રા

---

* શીલવિજયજી કૃત તીર્થયાત્રામાં ઉલ્લેખ છે કે—

वस्तुपाल मन्त्रीश्वर वंश, शिवा सोमजी कुल अवतंस ।
शत्रुंजय उपरि चौमुख कियउ, मानव भव लाहो तिण लियउ ॥

મુંબઈથી પ્રકટ થએલ "શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ જીવનચરિત્ર" માં એમના ધનવાન થવા બાબતની એક દંતકથા લખી છે કે:—

આ બન્ને ભાઈઓ ચિભડાનો વેપાર કરતા હતા, એમનો ભાગ્યોદય જાણી સુરિજીએ પ્રતિબોધ દીધો. લાભ જાણી સૂરીશ્વરે એમના નવીન વસ્ત્રો પર સપ્રભાવ વાસક્ષેપ નાંખ્યો. ઘણાં તરબૂચ ખરીદ કરી આ ભાઈઓએ કૂવા પર એ વસ્ત્ર ઢાંકી વેપાર કરવા લાગ્યા, તે ઉનાળાના સમયમાં કોઈ નગરને લૂંટીને શાહી ફોજ આવેલી ત્યારે તેઓને અમદાવાદમાં એમને ત્યાંથીજ ચીભડા-તરબૂચો એક એક સોનામહોર આપીને ખરીદવા પડેલ, કેમકે અન્યત્ર ક્યાંય ખરબૂજા આદિ ન મળ્યાં. આ વેપારમાં સોમજી-શિવાએ અગણિત દ્રવ્ય ઉપાર્જિત કર્યું.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભક્તિનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે:—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસુરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રૈક્ટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રૈક્ટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા'ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર " ખરતર વસહી " માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાંતે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-દોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોકખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાંતે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-દોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોકૂખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય–નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી–વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભક્તિનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

---

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા–સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા–સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમ શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦મ ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" મા ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરનારાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાતે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-દોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં ~ગામ સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેક્ટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેક્ટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા'ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રશંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-દોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાએ સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભક્તિનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા'ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઇ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે:—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઇ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોરુજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનુ કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણુ નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોકખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રૈકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રૈકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા–સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા–સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

માં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ
ાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં
શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં
વેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે
ાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિ-
ાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં
ૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા
ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ
થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિન-
રાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય
અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે.
એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે
એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે
હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ
ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા,
પણ હુંડી કરવાવાળાનું ક્યાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ
બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાતે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો ફક્ત રસ્સી-દોરિયાજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાએ સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય–નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી–વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભક્તિનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા–સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા–સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઇ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોકખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે:—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

---

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેક્ટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેક્ટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા'ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઇ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોકખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઈતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રૈકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયસુરા (તંત્રી, શારદા' એમણે આ ટ્રૈકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

ાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ
પેત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમ
શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦મ
રી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચં
વ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિ
થજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" મ
મુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા
ર્ચ થયો. ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ
ઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિન-
ાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય
અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે.
એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે
એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે
હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ
ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા,
પણ હુંડી કરવાવાળાનું ક્યાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ
બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાતે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-દોરીઓજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઇ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાંતે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે:—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હુકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાંતે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે:—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પો શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨ ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમ કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશ નાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂ ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિ રાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસ અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સ એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુન ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાં પણ હુંડી કરનાવાળાનું ક્યાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હું

× મીરાં,તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવ ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કે રસ્સી-ડોરિયોન્ગ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જ જરાએ સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રૈકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, શારદા' એમણે આ ટ્રૈકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી–ડોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાય સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઈની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોક્ખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છેઃ—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા' ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

જેમાં પોતાના ઉપકારી ગુરૂદેવ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીની મૂર્તિ સ્થાપિત કરી, (૨) ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં શ્રી શાંતિનાથજીનું ચૌમુખ મંદિર, જેનો જીર્ણોદ્ધાર સં. ૧૯૨૦માં ઝવેરી શ્રી મોહનલાલ મગનભાઈના પિતા મગનભાઈ હકમચંદે કરાવ્યો હતો. (૩) હાજા પટેલની પોળના ખુણામાં શ્રીશાંતિનાથજીનું મંદિર.

ગિરિરાજ શ્રીસિદ્ધાચલજી પર "ખરતર વસહી" માં ચૌમુખજીના મંદિરનું નિર્માણ કરાવ્યું, જેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયો. ×

આ મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા પહેલાંજ એમનો સ્વર્ગવાસ થઈ જવાથી સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ સં. ૧૬૭૫ માં શ્રીજિનરાજસૂરિજીના કરકમળે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ સોમજી શિવાજીનું સ્વધર્મી વાત્સલ્ય ખૂબ પ્રસંસનીય અને અનુકરણીય હતું, જેનું એક ઉદાહરણ નીચે દેવાય છે. એક વખત કોઈ અજાણ્યા સ્વધર્મી બંધુએ વિપત્તિને સમયે એમના ઉપર સાઠ હજાર રૂપિયાની હુંડી કરી નાંખી. જ્યારે હુંડી વટાવવા માટે એમની પાસે આવી ત્યારે એમનાં મુનીમ ગુમાસ્તા આદિ કર્મચારીઓએ તમામ ખાતા જોઈ નાંખ્યા, પણ હુંડી કરવાવાળાનું કયાંય નામ નહોતું. ત્યારે વિલક્ષણ બુદ્ધિશાળી અને અનુપમ ઉદાર વૃત્તિધારક સોમજીએ એ હુંડીને

× મીરાં,તે અહંમદીમાં લખ્યું છે કે આ મંદિર બનાવવામાં ૫૮૦૦૦૦૦) રૂપિયા ખર્ચ થયો, કહે કે ૮૪૦૦૦) રૂપિયાની તો કેવળ રસ્સી-દોરિયોજ લાગેલી. મંદિરની વિશાળતા અને સુંદરતા જોતાં જરાક સંદેહ નથી આવતો.

બરાબર તપાસતાં એના પર પડેલ અશ્રુબિંદુના ડાઘ જોઈ તેઓ રહસ્યને સમજી ગયા, ને પોતાના કોઈ અજ્ઞાત સ્વધર્મી ભાઇની વિપત્તિનો અનુભવ કરી પોતાના ઘર ખાતામાં ખર્ચ લખાવી હુંડી સ્વીકારી લીધી, કેટલાંક દિવસો પછી એ અજ્ઞાત સ્વધર્મીભાઈ ત્યાં આવ્યા અને આગ્રહપૂર્વક હુંડીના રૂપિયા જમા કરવાની પ્રાર્થના કરી. પરંતુ સોમજીએ તો "તમારા નામે અમારૂં એક પૈસાનુંય લેણું નથી" એમ કહી પૈસા સ્વીકારવાની ચોકખી ના પાડી દીધી. છેવટે સંઘની સંમતિથી શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના જિનાલય-નિર્માણમાં તે સમસ્ત રૂપિયા ખર્ચી નાંખ્યા.* આ વૃત્તાન્તથી સોમજીનું ઉદાર હૃદય, અને અભૂતપૂર્વ આદર્શ સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય જાણવા મળે છે. આવા નરરત્નનાં જેટલાં ગુણગાન થાય એટલાં ઓછાં છે.

સૂરિજીના ઉપદેશથી એમણે ઘણાં નવા ગ્રંથો લખાવી, જ્ઞાનભકિતનો બહુ મોટો લાભ લીધો હતો. એ ગ્રંથોમાંના એકનો ઉલ્લેખ "જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઈતિહાસ"માં આ પ્રમાણે છે:—"સં. ૧૬૫૨ માં ખરતર જિનચન્દ્રસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના પ્રાગ્વાટ સંઘપતિ સોમજીએ જ્ઞાનભંડાર માટે

* હુંડી સ્વીકારવાનું વિસ્તૃત વર્ણન "સવા સોમા" નામક ટ્રેકટમાં છે, જેના લેખક છે, શ્રીમાન ગોકળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા (તંત્રી, 'શારદા' એમણે આ ટ્રેકટમાં સોમા પર હુંડી કરવાવાળી વ્યક્તિ 'સવા'ને વામનસ્થલી નિવાસી શેઠ લખેલ છે, અને શિવા-સોમાજીની ટૂંક પણ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થયાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ એમાં એમણે ગંભીર ભૂલ કરી છે. શિલાલેખોથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે શિવા-સોમજી બન્ને સગા ભાઈઓ હતા, અને એ જ બન્ને ભાઈઓએ આ સત્કૃત્ય કરેલ છે.

સિદ્ધાંતની પ્રત લખાવી તે પૈકી રાજપ્રશ્નીય ટીકાની પ્રત ગુ. નં. ૧૬૨૭ મળે છે.”

સં. ૧૬૬૩ ચૈત્ર સુદિ ૯ મીએ રચેલ ઉ. ગુણુવિનયજી કૃત ઋષિદત્તા ચૌ. થી જાણુવા મળે છે કે ખંભાતમાં પણુ એમણે ઘણું દ્રવ્ય ખરચી જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

श्रीखंभायत थंभण पास, घरण पउम परतिख जसु पास ॥६३॥
श्रीखरतरगच्छ गगन नभोमणि, अभयदेवसूरि प्रगटित सुरमणि।
धन खरची बहु बिंब भराविया, साह शिवा सोमजी कराविया॥६४॥
अचरजकारी पूतली जसु ऊपरि, शरणाइ वड (१२) भेरी विविह परि
पास भगतिवस जिहां वजावइ, गुरु प्रसाद रह्या शुभ भावइ ॥६५॥

એમની વંશપરંપરાના ઝવેરી ખાલાભાઈ ચકલદાસ લગભગ ૪–૫ વર્ષ પૂર્વે (અમદાવાદથી) બીકાનેર આવ્યા હતા. એમણે પોતાની પરંપરાનો ઘણોખરો ઇતિહાસ પોતા પાસે હોવાની વાત કરી હતી, પરંતુ ત્યારપછી થોડાજ માસમાં એમનો સ્વર્ગવાસ થયો, એટલે એ ઇતિહાસ અપ્રકટ અવસ્થામાંજ રહી ગયો. એમણે “ખરતરવસહી” સંબંધી ઝઘડા સમયે “ખરતરવસહી અને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી વચ્ચે ઝઘડો” નામક વિજ્ઞાપન + પ્રકટ કરેલ, એમાં પણુ શિવા સોમજી બાબતમાં જાણવાજોગ ઇતિહાસ ભવિષ્યમાં પ્રકટ કરવાનો વિચાર દર્શાવેલ પરંતુ કમભાગ્યે, પોતાના પૂર્વજોનો ઇતિહાસ પ્રકટ કરવાનો એમને મોકો ન મળ્યો.

એમના સિવાય સૂરિજીના ભક્ત શ્રાવકોમાં અમદાવાદના મંત્રી સારંગધર સત્યવાદી, ખંભાતના ભંડારી વીરજી, શંકા

+ આ વિજ્ઞાપનના આધારે અમોએ પણુ કેટલીક વાતો “સોમજી શિવા” ના પરિચયમાં લખી છે.

ˈ સાન, નાગજી, વચ્છા, પદમજી, દેવજી, જૈતશાહ, ભાણજી, .ખા, હીરજી, સાંડણ, જાવડ, મનુઆ, સહજિયા, અમિયા શાહ; ભલિ નગરના સા. મૂલા, સામીદાસ, પૂરૂ, પદ્દ, વસ્તૂ ગૂ, નાથુ, ધરમૂ, લખૂ, આગરાના શાહ શ્રીવચ્છ અને મીદાસ, સિદ્ધપુરના શાહ વન્ના, રોહિઠના શાહ થિરા સેરા, ાલાડાના સં. જૂઠા ÷ કટારિયા, રિણીના મંત્રી રાજસિંહ ને સાંકરસુત વીરદાસ, લાહોરના ઝવેરી પર્વતશાહ, સિંધના વંશજ શાહ નાનિગના પુત્ર શાહ રાજપાલ, સલમેરના ભણસાલી થાહરૂ શાહ *, નાગૌરના મંત્રી સેહા, ીકાનેરના મંત્રી દસૂ ઓથરાની સંતતિ, મહેવાના કાંકરિયા ાહ કરમા, મેડતાના શાહ આસકરણ + ચોપડા આદિના નામ વશેષ ઉલ્લેખનીય છે. શ્રાવિકાઓમાં પણ ઘણી ધર્મપરાયણા વ્રતધારિણીઓ હતી, જેમાં નયણા, વીંજૂ, ગેલી, કોડાં, .ખાના વ્રત ગ્રહણનો ઉલ્લેખ આગળના પ્રકરણોમાં આવી ગયેલ છે.

÷ કૃપાચન્દ્રસૂરિ જ્ઞાનભંડારની પટ્ટાવલિમાં લખ્યું છે કે,

"श्रीशत्रुंजे ऊपरि सं. जुठइ कटारियइ संघ करावी प्रतिष्ठा करावी."

* એમનો પરિચય "ઐ. જૈ. કા. સંગ્રહ" માં આપેલ છે.

\+ એમનો વિશેપ પરિચય "ઐ. જૈ. કા. સંગ્રહમાં" આપેલ છે.

પ્રકરણ ૧૬ મું

ચમત્કારિક જીવન અને કેટલીક ઘટનાઓ

ગલા પ્રકરણોમાં સૂરિજીના જીવન ચરિત્ર સંબંધી પ્રાય તમામ વિષયો પર યથાશક્ય પૂરતું લખાયું છે, તે છતાં કેટલીક ઐતિહાસિક અને કેટલીક જનતામાં પ્રચલિત એવી વાતો રહી જવાથી "જીવન ચરિત્ર" અપૂર્ણ લાગેલું, એટલે આ પ્રકરણમાં એ તમામ વાતોને સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરીએ છીએ.

જ્યારે સૂરિજી મહારાજ ખંભાત હતા, ત્યારે માલકોટથી હર્ષનન્દન રત્નલાભ, મુનિ વર્ધ્ધમાન, મેઘા, રેખા આદિએ સંસ્કૃતમાં એક વિસ્તૃત સાંવત્સરિક પત્ર લખેલ* એમાં સૂરિજીના ગુણગાનમાં આગલા પ્રકરણોમાં લખેલી જીવનની મુખ્ય મુખ્ય ઘટનાઓનું વર્ણન કરતાં "**डिल्लीपुर्य्यां पुनर्यो गिनी-साधकाः सूरिमंत्रस्फुटाम्नायसंसाधका.**" લખેલ છે. એથી લાગે છે કે સૂરિજીએ સં. ૧૬૨૯ માં જ્યારે રૂસ્તકમાં ચાતુર્માસ કરેલ, ત્યાંથી દિલ્હી નજીક હોવાથી દિલ્હી જઈ ૬૪ યોગિનીઓને પોતાના સૂરિમંત્રના પ્રભાવથી સાધી હશે.

*૧ સં.૧૬૫૮ અથવા સં.૧૬૬૬ માં આ પત્ર સૂરિજીને આપવામાં આવેલ. એ સમયે સૂરિજીની સાથે ઉ. રત્નનિધાન, ઉ. જયપ્રમોદ શ્રીસુંદર, રત્નસુંદર, ધર્મસિંધુર, હર્ષવલ્લભ, સાધુવલ્લભ, પુણ્યપ્રધાન, સ્વર્ણલાભ, જીવર્ષિ અને ભીમમુનિ આદિ મુનિઓ હતા. આ પત્ર અસાધારણ પાંડિત્યપૂર્ણ અને અતિપ્રૌઢ સંસ્કૃતમાં લખેલ છે. આ પત્રની પૂર્ણ નકલ આ ગ્રંથના પરિશિષ્ટ (ધ) માં આપેલ છે.

એમની આજ્ઞાથી ઘણા વિદ્વાનોએ અનેક ગ્રંથો રચ્યા હતા, જેનો ઉલ્લેખ તે તે વિદ્વાનોના પરિચયમાં કર્યો છે. ગ્રંથ રચના ઉપરાંત એમના આદેશથી ઘણી જગ્યાયે પ્રતિષ્ઠાઓ પણ થઈ હતી. જેમાં સં. ૧૬૫૦ અષાઢ સુદિ ૯ ના રોજ મહોપાધ્યાય શ્રીપુણ્યસાગરજી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીજિનકુશલસૂરિજીની પાદુકાનો લેખ જૈન લેખ સંગ્રહ ભા. ૩ ના લેખાંક ૨૪૯૪ માં છપાઈ ચૂકેલ છે. અને સં. ૧૬૬૯ વૈ. સુ. ૧૩ "સમદાનગર" માં પં. રાજપ્રમોદના શિ૦ પં૦ નંદિજયે પ્રતિષ્ઠા કરેલ મહાવીર ચૈત્યનો લેખ "યતીન્દ્ર વિહાર દિગ્દર્શન" ભાગ-૧ માં છપાએલ છે.

સં. ૧૬૬૧ અક્ષય તૃતિયાએ જ્યારે સૂરિમહારાજ, જિનસિંહ સૂરિજી, ઉ. સમયરાજ, ઉ. રત્નનિધાન, પં. પુણ્યપ્રધાન આદિ શિષ્યો સાથે નાગોર પધાર્યા, ત્યારે ત્યાંના નિવાસી કાતેલા ગોત્રીય સં. સહસા, સં. સુરતાન સંકરે પોતાના પુત્ર તેજસી, જોધા, ડુંગરસી, કપૂરચંદ, પૂરણમલ આદિ સપરિવારે સાંગૈકાદશાંગ આગમ પુસ્તકો વહોરાવેલ, તે પુસ્તકોમાંથી સ્થાનાંગ સૂત્ર વૃત્તિ પત્ર ૩૭૧ + શ્રીજિનકૃપાચન્દ્રસૂરિ × જ્ઞાન ભંડાર, બીકાનેરમાં થોડા સમય પહેલાં વિદ્યમાન હતી.

+ આ પ્રતિ સૂરિજીએ પોતાના વિદ્વાન શિષ્ય વા૦ સુમતિકલ્લોલ ગણિને આપી અને તેમણે પોતાના શિષ્ય વિદ્યાસાગરને માટે સંશોધિત કરી હતી.

× ભારે ખેદ છે કે જિનકૃપાચંન્દ્રસૂરિજીનો આ જ્ઞાન ભંડાર--આખોય વેચાઈ ચૂક્યો છે.

સં. ૧૬૫૫ કાર્તિક સુદિ ૧૩ ના જ્યારે આપ ઉપરોક્ત શિષ્યમંડળ સાથે ખંભાતમાં હતા, ત્યારે હાપાણુક ગામના સંઘે "જ્યોતિષ્કરંડ વૃત્તિ" નામે ગ્રંથ વહોરાવ્યો. સૂરિજીએ એ ગ્રંથની સ્થાપના સ્તંભતીર્થના જ્ઞાન ભંડારમાં કરી, આ ગ્રંથ પણ (પત્ર ૧૨૦) ઉપરોક્ત (કૃપા૦ સૂ૦) જ્ઞાન ભંડારમાં છે.

આ ઉપરાંત પણ સેંકડો ગ્રંથ * ભકત શ્રાવકોએ વહોરાવી જ્ઞાનભક્તિ અને ગુરુભક્તિનો લાભ ઉઠાવેલ. સૂરિજીએ એ બધાને ખંભાત અને બીકાનેરના જ્ઞાનભંડારમાં સુરક્ષિત કર્યાં. જેમાંથી બીકાનેરના જ્ઞાનભંડારોમાં હજૂય બહુ વિસ્તૃત × પ્રશસ્તિયોવાળાં ઘણાં ગ્રન્થો મૌજૂદ છે. વિસ્તાર ભયથી એ સઘળાંનો ઉલ્લેખ અમોએ અહિં નથી કરેલ.

સૂરિમહારાજના કરકમલવડે પ્રતિષ્ઠિત થયેલ ઘણાં ઘણાં

---

* ખંભાતનો ભંડાર જોવાથી, સંભવ છે કે કાંઇ નવું પણ જાણવા મળે. ખંભાતમાં પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતિવાળાઓએ લખાવેલ સં. ૧૬૫૬ વૈ. સુ. ૫ મહાનિશીથી સૂત્રની પ્રતિ પત્ર ૨૧ (નં. ૨૧૬૬) બાબૂ પુરણચન્દ્રજી નાહરના સંગ્રહમાં છે.

સૂરિજીએ લખાવેલ પ્રતિઓ ઠેક ઠેકાણે વધુ પ્રમાણમાં મળી આવે છે. 'જેસલમેર ભાંડાગારીય ગ્રંથોનાં સૂચિ' માં સં. ૧૬૩૫ અષાઢ સુદિ — ના લખેલ પ્રતિની પ્રશસ્તિ ઉક્ત ગ્રંથના પરિશિષ્ટ પૃ. ૫ માં જૂઓ.—

બીકાનેર સ્ટેટ લાયબ્રેરી ગ્રંથાંક ૪૮૩૨ ની પ્રશસ્તિ આ પ્રમાણે છે.

"श्रीशाहिप्रतिबोधकारकश्रीजिनचन्द्रसूरि युगप्रधानानां प्रतिरियं लिखिता संवत् १६५६ वर्षे धन्य त्रयोदश्यां ।

(સૂરિ મંત્રાદિ સામાન્ય કલ્પ પત્ર ૧૧)

× એમાંથી એક પ્રશસ્તિ (યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિ) ની નકલ પરિશિષ્ટ (૫) માં આપેલ છે.

જિનબિંબો પણ અહીં તહીં મળી આવે છે, જેનાં કેટલાંક લેખો અમો આગળ આપી ચૂકયા છીએ. બાકીના સં. ૧૬૧૬ અને ૧૬૬૭ ના લેખોની નકલ નીચે આપીએ છીએ.

(१) "संवत् १६१६ वर्षे वशाख वदि ६ ने ओसवाल ज्ञातीय राखेचागोत्रे मं. हीरा भार्या हांसू भा० हीरादे पुत्र देवदत्त भा० देवलदे सुत उदयसिंघ रायसिंघ कुटुंबयुतेन मं० देवदत्तेन श्रीवासुपूज्य चतुर्विंशति पट्ट कारापितं श्री-खरतरगच्छे श्रीजिनचंद्रसूरिभिः प्रतिष्ठितं ॥श्री॥

(શ્રીગોડી પાર્શ્વનાથ મંદિર—બીકાનેર)

(२) सं० १६१६ वर्षे श्रीपार्श्वनाथविम्बं प्रतिष्ठितं श्री-जिनचन्द्रसूरिभिः।

(શ્રીમહાવીરનું મંદિર—આસાનિયોનો ચોક, બીકાનેર)

શ્રીશત્રુંજય તીર્થપર પ્રતિષ્ઠિત—

सं. १६६७ वर्षे फाल्गुन सुदि पंचम्यां गुरौ सं० रत्ना पुत्र सं० जुगकेन का० श्रीचंद्रप्रभबिंबं प्र० श्रीबृहत्खरतर-गच्छेशाऽकबर साहि प्रतिबोधक युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरिभिः आ० जिनसिंहसूरियुतैः वा० पुण्यप्रधान वा० राजसमुद्र (म्यां) स्यां (?) व्यलेखि प्रतिष्ठापया(मास) मौलि बिम्बसेत् *

सं. १६६७ वर्षे फाल्गुन शुक्ल पंचमी गुरौ श्रीविक्रम नगर वास्तव्य श्रीओसवालज्ञातीय दूसला गोत्रीय सा० हीरा। तत्पुत्र सा० मोकल। तत्पुत्र अज्जा। तत्पुत्र दंतु

* આ લેખ અમને આ પ્રકરણ લખતી વખતેજ પાલીતાણાથી પ્રવર્તક મુનિવર્ય શ્રીસુખસાગરજી મહારાજ પાસેથી મળ્યો. એ સંવતના બીજા કેટલાક લેખો અમને મોકલવાની તેઓશ્રીએ કૃપા કરી છે. પરંતુ એ બધાં અપૂર્ણ હોવાથી અત્રે નથી આપેલ.

ત્ર सा० अमीपाल भार्या अमोलकदे पुत्ररत्नेन सा०
ाकेन । भार्या लखमादे लाछलदे पुत्र सा० चन्द्रसेन
ी सा० पदमसी प्रमुख पुत्र पौत्रादि परिवार सहितेन श्री
व बिम्बं अष्टदल कमल सपुटसहितं कारितं, प्रतिष्ठितं
शत्रुंजयमहातीर्थे श्रीबृहत्खरतरगणाधीश श्रीजिनमाणिक्य-
र पट्टालंकारक, श्रीपातिसाहप्रतिबोधक युगप्रधान श्री-
रचन्द्रसूरिभिः ॥ पूज्यमानं चिरं नंदतु । आचन्द्रार्कं ॥

(અષ્ટદલકમલ પર શ્રીમહાવીરજીના (વેદોના) મંદિરમાં, બીકાનેર)

શ્રીશત્રુંજય મહાતીર્થની એમણે કેટલીય વાર યાત્રાઓ
। હતી, અને ત્યાં એમના ઉપદેશથી ખરતરગચ્છના સંઘે
ાં નવા મન્દિરો બંધાવ્યાં હતાં.× ઉપરાંત બીજા પણ
રીપુર, હસ્તિનાપુર, ગિરનાર, આબૂ, આરાસન, રાણકપુર,
કાણા, શંખેશ્વર આદિ ઘણા તીર્થ સ્થળે યાત્રાઓ કરી
ી, જેનો ઉલ્લેખ પા૦ રત્નનિધાનકૃત ગીત અને અપૂર્ણ મોટી
હુંલીમાં છે.+ સ્વર્ગીય ગુરુદેવ શ્રીજિનદત્ત સૂરિજી અને
નકુશલ સૂરિજી શાસન સેવામાં આપને પૂરો સાથ આપતાં,
હંમેશાં હાજરાહજૂર રહેતાં.

સૂરિજીએ રચેલાં કેટલાંક સ્તવનો પણ અમોને મળેલ છે.
સૂરિજી અત્યંત ઉચ્ચ ચારિત્રવાળા અને પરમ નિઃસ્પૃહી હતા.
મને કોઈ પ્રકારનો અનુચિત પ્રતિબંધ નહોતો. કહેવાય છે
એક દિવસ બીકાનેરમાં જ્યારે તેઓ ભગવતીસૂત્ર વાંચતા
તા. ત્યારે એક દિવસ વ્યાખ્યાન સમયે સંજોગવશાત કર્મ-
ન્દ્રજી હાજર ન થઈ શકયા. સૂરિજીએ વ્યાખ્યાન વાંચવું

× પરિશિષ્ટ (ધ) માંની પ્રશસ્તિ જૂઓ.
+ આ બન્ને ગીતો "ઐ. જૈ. કા. સંગ્રહ"માં છપાયેલ છે.

શરૂ કર્યું. કર્મચન્દ્રની માતુઃશ્રી એ નિવેદન કર્યું કે "ભગવન્! મારો પુત્ર આપનો પરમ ભકત અને આગમ શ્રવણનો અભિલાષી છે. એટલે એના આવ્યા પછી વ્યખ્યાન શરૂ કર્યું હોત તો ઠીક થાત" સૂરિજીએ આ ઉપરથી પોતાના ઉચ્ચ ચારિત્રનો આ શબ્દોમાં પરિચય આપ્યો : "એ પ્રમાણે હું કોઈ પણ વ્યક્તિનો પ્રતિબંધ ન રાખી શકું. હું મારા વિચારોમાં કોઇનેચકે ઊંનીચ જોતોજ નથી. સભામાં હાજર રહેલાં બધાંજ મારે મન કર્મચંદ્રજ છે; એક વ્યક્તિને કારણે વ્યાખ્યાનનો સમય આગળ પાછળ કરવો સાધુઓને માટે યોગ્ય નથી." સૂરિજીનું આવું સ્પષ્ટવકતવ્ય સાંભળી કર્મચન્દ્રની માએ રોષની દૃષ્ટિથી ચારે બાજૂ જોયું ! તો એને સર્વત્ર કર્મચંદ્ર કર્મચન્દ્રજ બેઠા દેખાયા. બસ ત્યારથી એને સમજાયુંકે અમારી જે ભકિત છે એ આપણા પોતાના આત્મ કલ્યાણ નિમિત્તોજ હોવી જોઇએ, સૂરિજીતો નિઃસ્પૃહ છે. હાજર રહેલી જનતાપર સૂરિજીનો આ સ્પષ્ટ ઉત્તરનો ભારે પ્રભાવ પડયો. ×

"ગણધર સાર્દ્ધશતક ભાષાંતર" + માં લખ્યું છે કે એક વાર સૂરિજી કોઇ નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં એક ધર્મદ્વેષી કાપાલિક યોગી લોકોને ડરાવવા નિમિત્તે કાળા સાપનું રૂપ ધારણ કરી ઉપાશ્રયમાં આવી બેઠો. આ ઉપદ્રવના નિવારણાર્થે

× આ પ્રવાદ સંક્ષેપમાં (મુંબઇથી પ્રકાશિત) જિનચંદ્રસૂરિ ચરિત્રમાં પણ લખેલ છે.

+ આ ગ્રંથ ઈંદોરના "શ્રીજિનકૃપાચંદ્રસૂરિજ્ઞાન ભંડાર" તરફથી છપાઈ ગએલ છે.

। સૂરિજીને વિનંતિ કરી, સૂરિજીએ શેષ નાગને આકર્ષી દ્રવ દૂર કર્યો

કાપાલિકે સૂરિજી માટે ઈર્ષા ધારણ કરીને પોતાની મંત્ર કેતથી ગર્વાન્વિત બની સૂરિજીને છેતરવાના અનેક પ્રપંચો યા અને કરામાત (માંત્રિક ચમત્કાર) બતાવવા સૂરિજી સામે કાર કર્યો. સૂરિજીએ મૃદુ વચનોથી શાંતિપૂર્વક સમજાનાની બહુ કોશીષ કરી, અને એમ પણ કહ્યુ, "અહો ગીરાજ! આવા મિથ્યા પ્રયત્નોમાં છે શું ? આ બધું છોડી રમાત્માનું ભજન કરો કે જેથી આત્માનું કલ્યાણ થાય." રન્તુ આ યોગીરાજ સીધી વાત માને એવા નહોતા, એમણે । ઉલ્ટું અધિકાધિક ઉપદ્રવ કરવો શરૂ કર્યો, એટલુંજ નહિ રંતુ કાંઈક ચમત્કાર બતાવી લોકોને ધાર્મિક શ્રદ્ધાથી ચલિત રવાનું પણ દુઃસાહસ કર્યું. ઘણાં ઘણાં આડંબર રચ્યા, ત્યારે સૂરિજીએ શાસન પ્રભાવનાના હેતુથી સૂરિમંત્રના પ્રભાવથી એના તમામ ઉપદ્રવોનો વિનાશ કરી એનાથીયે અધિક ચમત્કારિક વસ્તુઓ બતાવી શ્રાવકોને ધર્મમાં દઢ કર્યા. આથી કાપાલિક પણ સૂરિજીની અસાધારણ પ્રતિભા જોઈ એમનો ભક્ત બની ગયો.

એકવાર સૂરિજી અને કોઈ યોગીને મંત્રવિધ સંબંધી વાર્તાલાપ થતાં કોઈ અપૂર્વ કાર્ય કરી બતાવવાનું નક્કી થયું, એને પરિણામે સૂરિજીએ વડનગરથી જૈનમંદિરને આકાશ માર્ગે ઉડાવી રતલામથી ૧૦ માઈલ પર આવેલ સેમલિયા નગરમાં સ્થાપિત કર્યું, શાંતિનાથજીનું આ મંદિર આજે પણ માલવદેશનું એક તીર્થસ્થળ મનાય છે, આ મંદિરમાં સૂરિજીની

ચરણપાદુકા પણ છે. ત્યાં દર વરસે ભાદરવાસુદિ ૨ ના રોજ મંદિરમાં દૂધની વર્ષા થાય છે, એ પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર છે. યોગીએ લાવેલ મહાદેવજીનું મંદિર પણ અરણોદ પાસે વિદ્યમાન હોવાનું સંભળાય છે. ×

એકવાર સૂરિજી ગોઢવાલ (બાડમેર આસપાસના) પ્રદેશમાં પધાર્યા, ત્યાંના શ્રાવકોને ધાર્મિક તત્ત્વોથી અનભિજ્ઞ અને વિવેકહીન જોઈ ધર્મબોધ આપ્યો, અને શૌચ પ્રવૃત્તિથી રહિત એવા તે પ્રદેશના બધા શ્રાવક સમાજને શૌચવૃત્તિમાં યોજિત કર્યા, એટલે આ પ્રસંગની એક કહેવત તે પ્રદેશમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ જે આજેય પ્રસિદ્ધ છે:—'જિનચન્દ્રસૂરિ બાબો ભલેજ આવિયો, સાઠે વરસે હાથમેં પાણી લિરાવિયો.'

એકવાર સૂરિજી સેત્રાવા નામના ગામે પધાર્યા, ત્યાંના સંઘે એમનું ભારે સ્વાગત કર્યું, એ નગરમાં મહર્દ્ધિક ચોપડા ગોત્રીય ધન્નાશા નામના શેઠ રહેતા હતા, સંતાન ન હોવાથી તેઓ સદા ઉદાસીન રહેતા હતા. સૂરિજીના સામર્થ્યને જાણી એમણે પોતાનું દુઃખ સૂરિજી મ૦ને કહી બતાવ્યું. સૂરિજીએ કહ્યું કે ધર્મજ ઇચ્છિત વસ્તુને આપવાવાળો છે, માટે નિઃશંક બની અધિકાધિક ધર્મારાધના કરો, કે જેથી આલોક અને પરલોક બન્નેનાં કાર્ય સિદ્ધ થાય. સૂરિજીના ઉપદેશથી તેઓ વિશેષરૂપે એકચિત્તે ધર્મધ્યાન કરવા લાગ્યા. ક્રમશઃ એમને સાત પુત્રો થયા. એક

× આવીજ ચમત્કારિક દંતકથા નાડોલના મંદિર સંબંધે જાણીતી છે, એ બાબતમાં વડવા જૈન મિત્રમંડળના સમેતશિખર સ્પેશ્યલ ટ્રેન 'સ્મરણાંક', અને કોન્ફરંસ-હેરલ્ડના 'ઇતિહાસ સાહિત્ય'

વાર સૂરિજી વિહારક્રમથી ફરી સેત્રાવા પધાર્યા, ત્યારે એમના પુત્ર ચોલાજી અને ભોલાજીએ સૂરિજી પાસે દીક્ષા લીધી કેટલાંક વર્ષો બાદ એમણે સૂરિજીની આજ્ઞાથી સેત્રાવામાં ચોમાસું કર્યું. એ સમયે મહામારીનો રોગ ફેલાયો ત્યારે તેમ ઉપદ્રવ શાંત કરી લોકોને ચમત્કૃત કર્યા. ત્યાર પછી પોતે સમાધિ મરણથી એ બન્ને દેવગત થયા, સંઘે એમના સ્તૂ બનાવ્યા, એ સ્તૂપે આજે પણ મૌજૂદ છે. અને ચમત્કારી છે

આ ચમત્કારી વાતો અમે ખૂબ સંક્ષેપમાં કહી વિસ્તારથી જાણવા માટે ઉપરોક્ત ગ્રંથ (ગણધર સા૦ શ ભાષાંતર) જોઈ લેવો.

વસ્તુતઃ મહાપુરૂષોના જીવનજ ચમત્કા મય હોય છે, એમન પવિત્ર આચાર અને અમોઘ વાણી જનસમુદાયને મંત્રમુગ કરી દે છે. અને ભક્તોનાં કાર્યો આપોઆપ સફળ થાય છે સૂરિજી જ્યાં વિચરતા ત્યાં દુષ્કાળમાં પણ વર્ષા થતી, સુકાળ થઈ જતો, મહામારી આદિ રોગ ઉપશમી જ આવી આવી અનેક વાતો પટ્ટાવલીમાં છે.

"મહાજન વંશ મુક્તાવલી"માં લખ્યું છે કે સૂરિજી ૧૮ ગોત્રોને પ્રતિબોધ આપી જૈન બનાવ્યા, અને એમ પ લખ્યુ છે કે જેસલમેરના કિશનગઢના રાઠોડ મોહનસિંહ અ પોચીસિંહને પ્રતિબોધ આપી વ્રતધારી શ્રાવક બનાવ્ એમનાથી 'મુહણોત' અને 'ચીંચા' ગોત્ર પ્રસિદ્ધ થયા.

પટ્ટાવલિમાં લખ્યું છે કે એમણે પ્રતિમોત્થાપક લુમ્પ મતનો ઉચ્છેદ કરી શ્રાવકોને શુદ્ધ શ્રદ્ધામય બનાવ્યા.

—...પીકા૦ શ્રી હરિસાગરજી મહારાજ સં. ૧૯૯૨

વ. ૧૦ના કાર્ડમાં લખે છે કે "અમદાવાદમાં ઓસવાલ જાતિમાં એક 'કઠિયા' નામે ગોત્ર છે આ ગોત્રવાળાઓને શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિજી મહારાજે પ્રતિબોધી સુખી બનાવ્યા. શ્રીયુત્ ચિમનલાલજી* કડીઆ. ઠિ. શેખનોપાડો, અમદાવાદ, એ સરનામે પત્ર લખવાથી વિશેષ માહિતી અવશ્ય મળશે. આ લોકોએ બનાવેલ મંદિર અમદાવાદમાં છે. પાલીતાણામાં ધર્મશાળા છે, જે મોતી કઠિયા ધર્મશાળાના નામથી જાણીતી છે.

સૂરિજીનું આદર્શ અને પુનીત જીવન આપણને સાચે રાહે જવામાં સહાયભૂત થાઓ, એજ એક અભિલાષા સાથે કવિવર સમયસુંદરજી રચિત સ્તુત્યષ્ટક તથા સુગુરૂ મહિમા છંદદ્વારા સૂરિજીનાં વિમલ યશોગાન ગાઈ આ ચરિત્ર સમાપ્ત કરીએ છીએ.

નોટ:-ચમત્કારી ઘટનાઓ અને ગોત્ર પ્રતિબોધ બાબતમાં પ્રમાણના અભાવે અમે કાંઈ કહી શકતા નથી. ઓસવાલ જાતિના ઇતિહાસમાં 'મુહણોત' ગોત્ર સં. ૧૩૫૧ નાં કાર્તિક સુદિ ૧૩ ના રોજ ખેડનગરમાં મોહનજીના પ્રતિબોધ પામ્યાથી પ્રસિદ્ધ થયાનું લખ્યું છે.

* ગણાધીશજીના લખ્યા પ્રમાણે અમોએ એમને 'રિપ્લાઈ કાર્ડ' લખી મોકલેલ, પરંતુ એનો કશોજ ઉત્તર મળ્યો નથી.:

कविवर श्रीमत्समयसुंदरोपाध्याय रचित युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरि

स्तुत्यष्टक. (सवैया)

एजी संतनके मुख वाणी सुणी, 'जिणचंद' मुणिंद महंत जति,
तप जप करे गुरु गुज्जरमें, प्रतिबोधत है भविकुं सुमति ।

तवहीचित चाहत भूप भई, 'समयसुंदर' के प्रभु[1] गच्छपति,
पठइ[2] पातशाहि अज्जब[3] की छाप, बोलाये गुरु गजराज गति ।१॥
एजी गुज्जरतैं गुरुराज चले, विचमें चोमास जालोर रहे;
'मेदिनीतट' मंत्री मंडाण कियो, गुरु 'नागोर' आदरमान लहे ।
मारवाड 'रिणी' गुरु वंदनको, तरसे 'सरसे'[4] बिच वेग वहे;
हरख्यो संघ 'लाहोर' आये गुरु, पातशाह 'अकबर' पांव गहे ॥२॥
एजी शाह 'अकबर' वब्बरके, गुरु सूरति देखतही हरखे,
हम योगी जति सिद्ध साधु व्रती, सबही पटदर्शनके निरखे;
तप जप्प दया धर्म धारणको, जग कोइ नहीं इनके सरखे,
[5] 'समयसुंदर' के प्रभु धन्य गुरु, पातशाह 'अकबर' जो परखे ॥३॥
एजी अमृतवाणी सुणी सुलतान, ऐसा पातिशाह हुकम किया,
सब आलममांहि अमारि पलाइ, बोलाय गुरु फरमाण दिया ।
जग जीवदया धर्म दाखणतैं, जिनशासनमें जु सोभाग लिया;
'समयसुंदर' कहे गुणवंत गुरु दृग देखी हरषित होत हिया[6] ॥४॥
एजी श्रीजी गुरु धर्मगोठ[7] मिले, सुलताण 'सलेम' अरज्ज करी
गुरु जीवदया नित चाहत है, चित अंतर प्रीति प्रतीति धरी।
'कर्मचंद' बुलाय दियो फुरमाण, छुडाइ खंभाइतकी मछरी;
'समयसुंदर' कहे सब लोकनमें, जु 'खरतर' गच्छकी ख्याति खरी॥
एजी 'श्रीजिनदत्त' चरित्र सुणी, पातशाह भयो गुरुराजीय रे;
उमराव सबे करजोडी खडे, पभणे अपणे मुख हाजीय रे ।
युगप्रधान[8] किये गुरुकुं, गिगिडदूं धुंधुं वाजीय रे;
'समयसुंदर' तूही जगतगुरु, पातशाह 'अकबर' गाजीय रे ॥६॥
एजी ज्ञान विज्ञान कला सकला, गुण देख मेरा मन रीझीये जी,

પાઠાંતરો અને અમુક શબ્દોના અર્થ

૧ गुरू પા૦ ૨ મોકલ્યા ૩ બાદશાહ અકબરની ૪ વચ્ચે ૫ "टोपी धरा अमावस चन्द उदय, अज (બકરી) तीन बताय कला परखे" પા૦ ૬ હૃદય ૭ धर्मगोष्ठी ८ चामर छत्र सुरानव मेट।

मायु' को नंदन एम अखे, 'मानसिंह' पटोधर कीजीये जी ।
तिशाह हजूरी थप्यो 'सिंहसूरी,' मंडाण मंत्रीश्वर वींजीयेजी,
नचंद' अने 'जिनसिंहसूरि' चन्द-सूरज ज्यूं प्रतपीजीयेजी ॥७॥
ी 'रीहड' वंश विभूषण हंस, 'खरतर'गच्छ समुद्र ससी,
तप्यो 'जिनमाणिकसूरि'के पाट, प्रभाकर ज्यूं प्रणमो उलसी;
न सुद्ध 'अकबर' मानते है, जग जागत है परतीति इसी;
जिणचंद' मुणिंद चिरं प्रतपो, 'समयसुंदर' देत आशीस इसी ॥८॥

॥ સુગુરૂ મહિમા છંદ ॥

अवलियो अकबर तास अंगज, सबल शाहि सलेम ।
शेख अबुल आजम खानखाना, मानसिंहसुं प्रेम ॥
रायसिंह राजा भीम राउल, सूर नय सुरतान ।
बड़ा बड़ा महिपती वयण मानई, दियइ आदरमान ॥१॥
गच्छपति गाइये जु, जिनचंदसूरि मुनिमहिराण
अकबर थापियोजी, युगप्रधान गुण जाण ॥आं०॥
काश्मीर, काबुल, सिंध, सोरठ, मारवाड (मेवाड') ।
गुजरात पूरव गौड़ दक्षिण, समुद्रतट पय लाड ॥
पुर नगर देश प्रदेश सगलै, भमई जेति आण (भानु)
आपाढ़ मास अमीय वर्षे, सुगुरु पुण्य प्रमाण ॥२॥(गच्छ०)
पंच नंदी पांचे: पीर साध्या, खोडिया क्षेत्रपाल ।
जल बहै जेथ अगाध प्रवहण, थांभीया तत्काल ॥
... ...किता किता कहुं वखाण ।
परसिध्ध अतिशय कला पूरण, रीझवण रायाण ॥३॥(गच्छ)०
गच्छराज गिरुयो गुणे गाढो, गोयमा अवतार ।
वड़ वखतवंत बृहत्खरतर, गच्छको सिणगार ॥
चिरंजीवो चतुर्विध संघ सांनिध, करउ कोडि कल्याण ।
गणि 'समयसुन्दर'सुगुरु भेटया,सफल आज विहाण ।४।(गच्छ०)

॥ ઇતિ પરમપ્રભાવક યુગપ્રધાન સુગુરૂ મહિમા છંદ સંપૂર્ણ ॥

પરિશિષ્ટ (क)

વિહાર પત્ર-નં. ૧

॥યુગપ્રધાન (જિન)ચંદ્રસૂરિકૃત નાંદિ અનુક્રમેણ (લિખ)ઈ છઈ॥

૧ ચંદ્ર	સં. ૧૫૯૫ ચૈત્ર વદિ ૧૨ જન્મ, નામ 'સુરતાણ' સં. ૧૬ (૦૪) દીક્ષા, 'સુમતિધીર' નામ, સં. ૧૬૧૨ ભાદ્રવા સુદિ ૯ ગુરૌ પદસ્થાપના, 'શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ' નામ × સૂરિપદથી ચોમાસાઓની સંખ્યા.
૨ મંડણ	
૩ વિલાસ	
૪ મેરૂ	સં. ૧૬૧૨ જેસલમેરૂ ચઉમાસ × ૧, સૂરિપદ રાઉલ 'માલદે' દિવરાવ્યો.
૫ વિમલ	,, ૧૩ બીકાનેર ચઉમાસ ૨
૬ કમલ	,, ૧૪ બીકાનયરિ ચઉ. ૩, પરિગ્રહ ત્યાગ વિક્રમપુરે
૭ કુશલ	,, ૧૫ મહેવઈ (સંપ્રતિ નાકોડા તીર્થ યા એના નજીકનું અન્ય કોઈ સ્થળ) ચઉમાસ ૪
૮ વિનય	,, ૧૬ જેસલમેરુ ,, ૫
૯ હેમ	,, ૧૭ પાટણિ ,, ૬ ઋ. ચર્ચાજય, અભયદેવ સૂરિ
૧૦ રાજ	,, ૧૮ ખંભાઇત ,, ૭
૧૧ આનંદ	,, ૧૯ પાટણિ ,, ૮
૧૨ નિધાન	,, ૨૦ વીસલનગરિ ,, ૯

13 રત્ન સં. ૨૧ બીકાનેર ચઉમાસ ૧૦
૧૪ વિજય „ ૨૨ જેસલમેર „ ૧૧
૧૫ તિલક „ ૨૩ બીકાનેર „ ૧૨
૧૬ સિદ્ધ „ ૨૪ નડુલાઈ „ ૧૩
૧૭ કુશે „ ૨૫ બાપડાઉ „ ૧૪
૧૮ પ્રમોદ „ ૨૬ બીકાનેરિ „ ૧૫
૧૯ વિશાલ „ ૨૭ મહિમ „ ૧૬, શાં કુ. અ. મ. શ્રુ ચંદ્ર. મુ. સ્થૂ. નેમિચૈત્ય વિચી સૌરીપુર યાત્રા, ચંદ્રવાડિ હથિણાઉરિ આવ્યા.

૨૦ સુંદર „ ૨૮ આગરા „ ૧૭
„ ૨૯ નારનઉલી „ ૧૮
૨૧ નન્દિ „ ૩૦ રુસ્તકિ „ ૧૯
„ ૩૧ બીકાનેર „ ૨૦
૨૨ સિંધુર „ ૩૨ બીકાનેર „ ૨૧ બીકાનેરથી
૨૩ મંદિર જેસલમેરૂ આવતાં ફલવર્ધી ચૈત્ય તાલા ઉઘાડયા.

૨૪ કલ્લોલ „ ૩૩ જેસલમેર „ ૨૨
૨૫ ધરમ „ ૩૪ દેરાઉર „ ૨૩
૨૬ વલ્લભ „ ૩૫ જેસલમેરુ „ ૨૪
૨૭ નંદન „ ૩૬ બીકાનેર „ ૨૫
૨૮ સુધાનંદ „ ૩૭ સેરૂણા „ ૨૬
૨૯ લાભ „ ૩૮ બીકાનેર „ ૨૭
૩૦ વર્ધન „ ૩૯ જેસલમેર „ ૨૮

३१ जय	सं. ४० आसणिकोटि चउमास २९	
३२ प्रभ	„ ४१ जालोर ऋषिमति चरचा जय „ ३०	
३३ सागर	„ ४२ पाटणि „ ३१	
३४ समुद्र	„ ४३ अहमदा(वा)दि „ ३२	
३५ कुंजर	„ ४४ खंभाइति „ ३३, संघ आग्रहि अमदावाद आवी श्रीशत्रुंजययात्रा.	
३६ हत्त	„ ४५ सूरति (सुरत) „ ३४	
३७ पति	„ ४६ अमदावाद „ ३५	
३८कल्याण	„ ४७ पाटणि , ३६, तिहां चउमास करी अमदावाद आवी संघ वंदावी खंभाइति आव्या, तत्र श्रीजीना + तेडा आव्या, असाड सुदि ८ प्रस्थान ९ चाल्या, फागण सदि १२ दिनि (लाहोर) पहुंता.	
३९ शेखर	„ ४८ जालोर „ ३७	
४० कीर्ति	„ ४९ लाहोरी „ ३८	
४१ मेरु	„ ५० हापाणई „ ३९, रात्रिइ चोर पइठा, पुस्तक सर्व लई गया पछै आंध थया, पुस्तक आव्य [illegible].	
४२ सेन	„ ५१ लाहोरी „ ४०	

+ 'श्रीजी' आ शब्द बादशाहनुं संकेतवाचक छे, सम्राट अकबर अने ते पछी सम्राट जहांगीरने माटे आ संकेत लखेल [illegible]

૪૩ સિંહ	સં. ૫૨ હાપાણઈ ચઉમાસ ૪૧, ઋષિમતી કૃત કુમતિકુદ્દાલ ગ્રંથ (ખો)ટ શ્રીજી હુજૂર કીધઉ, ફુરમાણ (કાઢ્યા
૪૪ કલશ	,, ૫૩ જેસલમેરુ ,, ૪૨
ઇતિ નંદી	,, ૫૪ અહમદાવાદી ,, ૪૩, માહ સુદિ ૧૦ બડી પ્રતિષ્ઠા સોમજી
	,, ૫૫ ખંભાઈત ,, ૪૪, શ્રીરાજાજી. તેડા....
	,, ૫૬ અહમદાવાદિ ,, ૪૫, તત્ર બ હાનપુરિ શ્રીજીયે ચિતાર્યા, પ્રદ ઈડર પ્રમુખ ગામે થઈ ઘણા લા લેઈ રાજનગરિ આવ્યા, અત્ર + કર્મચન્દ્ર મંત્રી પરોક્ષ થયા.
	,, ૫૭ પાટણિ ,, ૪૬
	,, ૫૮ ખંભાઈત ,, ૪૭
	,, ૫૯ અહમદાબાદિ ,, ૪૮
	,, ૬૦ પાટણિ ,, ૪૯

× "ઋષિમતી" શબ્દ તપાગચ્છીયોનો સંકેતવાચક છે.

શ્રીમાન્ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઇએ 'યુગ પ્રધાન નિર્વાણ રાસ'ના સારમાં ઋષિમતીથી લુંકા મતનો નિર્દેશ કર્યો છે, પરંતુ ખરત ગચ્છીય ગ્રંથોમાં અનેક જગાએ "ઋષિમતી" વિશેષણ તપાગચ્છવાળાઓ માટેજ પ્રયુક્ત કર્યો છે.

+ 'અત્ર' એટલે આ સમયે. નહીં કે અહિં અમદાવાદમાં

સં. ૬૧ મહેવઇ ચઉમાસ , ૫૦, કાં. કમ્મઈ
પ્રતિષ્ઠ કરાવી.
" ૬૨ બીકાનેર " ૫૧, તત્ર પ્રતિષ્ઠા
" ૬૩ બીકાનેર " ૫૨, તત્ર પ્રતિષ્ઠા
" ૬૪ લવેરઇ " ૫૩, રાજા + 'સૂરિ'
વાંદિવા આવ્યો જોધપુર થકી.
" ૬૫ મેડતઇ " ૫૪, અહમદાબા(દ)
સંઘરઈ તેડઇ રાજનગરિ આવ્યા
" ૬૬ ખંભાઈત " ૫૫
" ૬૭ અહમદાબાદિ " ૫૬
" ૬૮ પાટણિ " ૫૭, જિનશાસનને
કામૈ આગરૈ શ્રીજી કન્હઈ પધાર્યા,
પછૈ ષટ્દર્શન મુગતા કરાવ્યા.
" ૬૯ આગરઈ " ૫૮
" ૭૦ બીલાડે " ૫૯, સ્વર્ગ

આ પછી જિનદત્તસૂરિજી સંબંધી કેટલીયે વાતો લખી છે, પરંતુ અપ્રાસંગિક હોવાથી એની નકલ નથી આપી ને એનો બ્લોક પણ નથી બનાવ્યો.
(પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં તે કાળનો લખેલ)

× જોધપુરના તત્કાલિન નરેશ સૂરસિંહજી (સૂર્યસિંહજી).

સં. ૬૧ મહેવઇ ચઉમાસ, ૫૦, કાં. કમ્મ
પ્રતિષ્ઠ કરાવી.
„ ૬૨ બીકાનેર „ ૫૧, તત્ર પ્રતિષ્ઠા
„ ૬૩ બીકાનેર „ ૫૨, તત્ર પ્રતિષ્ઠા
„ ૬૪ લવેરઇ „ ૫૩, રાજા× 'સૂરિ
વાંદિવા આવ્યો જોધપુર થકી.
„ ૬૫ મેડતઇ „ ૫૪, અહમદાબા(દ
સંઘરઈ તેડઇ રાજનગરિ આવ્ય
„ ૬૬ ખંભાઇત „ ૫૫
„ ૬૭ અહમદાબાદિ „ ૫૬
„ ૬૮ પાટણિ „ ૫૭, જિનશાસનને
કામે આગરે શ્રીજી કન્હઈ પધાર્યા,
પછે પદ્દર્શન મુગતા કરાવ્યા.
„ ૬૯ આગરઈ „ ૫૮
„ ૭૦ બીલાડે „ ૫૯, સ્વર્ગ

આ પછી જિનદત્તસૂરિજી સંબંધી કેટલીયે વાતો લખી છે, પરંતુ અપ્રાસંગિક હોવાથી એની નકલ નથી આપી ને એનો બ્લોક પણ નથી બનાવ્યો.
(પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં તે કાળનો લખેલ)

× જોધપુરના તત્કાલિન નરેશ સૂરસિંહજી (સૂર્યસિંહજી).

વિહાર પત્ર નં. ૨

સંવત્ પનરઈ ૯૫ વૈશા(ખ) વદિ ૧૨ જન્મ, જન્મ નામ 'સુરતાણ' દીધા.

સંવત્ ૧૬૦ (૪) ૨ (?) દીક્ષા લીધી "સુમતિધીર" નામ દીધઉ,

સંવત્ સોલઈસઈ બારોતરઇ ભાદ્રવા સુદિ ૯ ગુરૂવારઈ પદ દીધઉ

સંવત્ બારોતરઈ શ્રીજેસલમેરૂ ચઉમાસ સૂરિપદારોહણ

સંવત્ તેરોતરઈ બીકાનેર ચઉમાસ

સંવત્ ૧૪ (ચઉદોત્તરઈ) બીકાનેર ચઉમાસ, પરિગ્રહ ત્યાગ મં૦ સાંગઈ મહોચ્છવ કીધઉ.

સંવત્ પનરઇ સરિવઇ ચઉમાસ; તિહાં છમ્માસી તપ

સંવત્ સોલોતરઇ જેસલમેરૂ ચઉમાસ; વીદા(?)

સંવત્ સત્તરોત્તરઇ પાટણ ચ. ક. ચર્ચા જય; અભયદેવસૂરિઃ

સંવત્ ૧૮ ખંભાઇત ચઉમાસ; સા૦ કમ્મનઈ આગ્રહ ચઉ.

સંવત્ ઉગણીસોત્તરઈ પાટણી ચઉમાસ

વીસોત્તરઈ બીકાનેર

ઈકવીસોત્તરઈ બીકાનેર; સાંગા આગ્રહ

બાવીસોત્તરઇ જેસલમેર; વિચિ નાગોર હસન કુલીખાન જય-લાભ પઈસારઉ

તેવીસોત્તરઈ બીકાનેર.

ચઉવીસોત્તરઈ નાડુલાઈ; લશ્કરનઉ ભય કાતિ. સુદિ ૧૦ નિવર્ત્યઉ.

વિહાર પત્ર નં. ૨

સંવત્ પનરઈ ૯૫ વૈશા(ખ) વદિ ૧૨ જન્મ, જન્મ નામ 'સુરતાણ' દીધા.

સંવત્ ૧૬૦ (૪) ૨ (?) દીક્ષા લીધી "સુમતિધીર" નામ દીધઉ,

સંવત્ સોલહંસઈ બારોતરઇ ભાદ્રવા સુદિ ૯ ગુરૂવારઈ પદ દીધઉ

સંવત્ બારોતરઈ શ્રીજેસલમેરૂ ચઉમાસ સૂરિપદારોહણ

સંવત્ તેરોતરઈ બીકાનેર ચઉમાસ

સંવત્ ૧૪ (ચઉદોત્તરઈ) બીકાનેર ચઉમાસ, પરિગ્રહ ત્યાગ મં૦ સાંગઈ મહોચ્છવ કીધઉ.

સંવત્ પનરઇ સહિવઇ ચઉમાસ; તિહાં છમ્માસી તપ

સંવત્ સોલોતરઇ જેસલમેરૂ ચઉમાસ; વીદા(?)

સંવત્ સત્તરોત્તરઇ પાટણ ચ. ક. ચર્ચા જય; અભયદેવસૂરિઃ

સંવત્ ૧૮ ખંભાઇત ચઉમાસ; સા૦ કમ્મનઈ આગ્રહ ચઉ.

સંવત્ ઉગણીસોત્તરઈ પાટણી ચઉમાસ

વીસોત્તરઈ બીકાનેર

ઈકવીસોત્તરઈ બીકાનેર; સાંગા આગ્રહ

બાવીસોત્તરઇ જેસલમેર; વિચ્ચિ નાગોર હસન કુલીખાન જયલાભ પઈસારઉ

તેવીસોત્તરઈ બીકાનેર.

ચઉવીસોત્તરઈ નાડુલાઈ; લશ્કરનઉ ભય કાતિ. સુદિ ૧૦ નિવર્ત્યઉ.

છાવીસોત્તરઈ બીકાનેર.

સતાવીસોત્તરઈ મહિમ, શાં૦ કું૦ અ૦ મ૦ શુંભ, ચન્દ્ર૦ સુ૦
રથૃ૦ નેમિ ચૈત્ય બિંચિ સોરીપુર યાત્રા, ચન્દ
વાડ હથણાઉર પછઇ આવ્યા

અઠાવીસોત્તરઇ આગરઈ

ઉગણુતીસઈ નારનઉલ.

તીસઈ રૂસ્તક ચઉમાસ

ઈગતીસઈ બીકાનેર

બત્તીસઈ બીકાનેર

તેતીસઈ જેસલમેર

ચઉતીસઈ દેરાઉર

પઇંતીસઈ જેસલમેર

છત્તીસઈ બીકાનેર

સઇંતીસઈ સેરૂણઇ

અડતીસ બીકાનેર

ગુણતાલઈ જેસલમેર

ચાલઈ આસણીકોટ

ઈકિતાલઇ જાલોર ચઉમાસ; ચર્યાંજય

બયાલઈ પાટણ ચઉમાસ; ચાર્યાંજય *

---

* ૧ વિહારપત્રમાં સૂરિજીનો વિજય લખ્યો છે. આજ વાત વિસ્તારપૂર્વક કુંભચંદ્રકૃત "સુવિહિત પરંપરા" નામના ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં આ પ્રમાણે લખેલ છે.

दंगे पत्तनके च राजनगरे, दिल्लीसमक्षं पुनः,
प्रत्याम्नायदशवाक्षराणि गतं, यावच वादे गुहाम् ।

ત્રયાલઈ અમદાવાદ
ચસ્માલઈ ખંભાઈત
પઈંતાલઈ સૂરત ચઉમાસ
છયાલઈ અહમ્મદાબાદ
સઈંતાલઈ પાટણ, શ્રીજીના તેડા આવ્યા. આસાડ સુ. ૮ ચાલ
અડતાલઈ જાલોર ચઉમાસ
ગુણપચાસઈ લાહોર ચઉમાસ.
પચાસઈ હાપાણઈ, ચઉમાસ.
ઈકાવનઈ લાહોર
બાવનઈ હાપાણઈ, ચોર આંધા થયા પોથા લાધા
તિપનઈ જેસલમેરૂ
ચઉપનઈ અહમદાબાદ, તત્ર શ્રીજીગ બરહાણ શ્રીજી ચીતાર
પંચાવનઈ ખંભાઈત.
છપનઈ અહમ્મદાબાદ
સતાવનઈ પાટણ ચઉમાસ.
અઠાવનઈ ખંભાઈત.
ગુણસઠઈ અહમદાબાદ
સાઠઈ પાટણ ચઉમાસ

पूज्यश्रीजिनचंद्रसूरिगुरुणा, मूकी कृता येन च
किंचितज्ञत्वमदोद्धता विजयद्बकसेनादिपाखंडिन : ॥ १ ॥

ભાવાર્થ :-પાટણ અને રાજનગરમાં જિનચંદ્રસૂરિજીએ ૧૮ દિવસ સુધ
વિદ્વાનો સમક્ષ શાસ્ત્રાર્થ કરી વિજયસેનસૂરિ આદિને પરાજિત કર્યો

'વિજય પ્રશસ્તિ' કાવ્યથી જાણવા મળે છે કે આ શાસ્ત્રાર્થ ધમ
સાગર કૃત 'પ્રવચન પરીક્ષા' સંબંધે થયો હતો. એમાં વિજયસેનસૂરીને
વિજય લખ્યો છે. સંભવ છે કે પોતપોતાના ગચ્છમાન્યતાન

ઈગસઠઈ મહેવઈ, કાંકરિયઈ કમ્મચ પ્રતિષ્ઠા કરાવી
બાસઠઈ બીકાનેર, તત્ર પ્રતિષ્ઠા.
તેસઠઇ પિણ બીકાનેર પ્રતિષ્ઠા.
ચઉસઠઈ લવેરઈ ચઉમાસ, શ્રીરાજજી વંદણ આયા જોધપુરથી
પઈંસઠઈ મેડતઈ ચ. અહમદાબાદરા તેડા આયા,
છાસઠઈ ખંભાઇત.
સડસઠઈ અહમ્મદાબાદ
અડસઠઈ પાટણ ચઉમાસ.
ગુણહત્તરઇ આગરઈ ચૌમાસ.
સત્તરઈ બીલાડઇ ચઉમાસ—
(પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં ૧૮મી શતાબ્દીના પૂર્વાર્ધમાં કવિ રાજ લાભે લખેલ)

ૉ વિહારપત્ર આદિની પ્રતિઓમાં 'બ'ને સ્થાને 'વ' લખ્યું છે,
અમોએ યથાપ્રસંગ 'વ' ને સ્થને 'બ' કરેલ છે.

પરિશિષ્ટ (ખ)

॥ક્રિયા ઉધ્ધાર નિયમપત્ર॥

॥ ૬૦॥ (नमः) श्रीप्रवचनवचनरचनायै ॥ॐ सिद्धिः॥ श्रीमद्विक्रमदुर्गस्थैस्तत्र भवद्भिः श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिसूरीश्वरैर्विविधदुर्विविचारणवारणकेशरिकिशोरवरैः सुमतिसुविहितयतिसंततिरनुकंपद्भिः संप्र(क्ष्य)ण्य(?) प्रेक्षया मुख्ययाभिजगणसूत्रणां संसूचिता समस्तसंमतिसंगत्याऽदसाऽऽमोदविनोदकोविदर्षिगणैरत्रसूरीकृता विगतांवेन श्रीमत्सुविहितसंघेन तथेतिकरणपूर्वकमुत्तमांगे निवेशिता, सा चैषा–

(૧) ચઉમાસિ માંહે એકઈ ક્ષેત્રિ એક સામથી × રહઈ। વલી કોઇ બીજી તપ પ્રમુખનઇ કા(જિ)યૈં રહઈ, તઉ મુખ વિહારીશ + કથન માંહિ રહઈ ૧

(૨) જીયઈ ક્ષેત્રઇ જે સામથી રહિવા આવઈ તિયઈ ક્ષેત્રઈ વસ્ત્ર કંબલાદિક વિહરઈ। સાધુનઈ પ્રત્યેકિ વેસ ૩ વિહરિવા, સાધ્વીનઈ વેસ ૨, કદાચિતિ તિહાં ન મિલઈ તઉ જિહાં સામથી ન રહી હુઇ તિહાં વિહરઈ આસ્તા પૂર્વક ૨

(૩) પાંચે તિથ્યે વિગઈ નિષેધ સર્વદા, બાલ ગ્લાનાદિ વિના, વિશેષ તપરા કરણહાર યથાશક્તિ રહઈ ૩

(૪) અષ્ટમી ચતુર્દશી સમર્થ સાધુ ઉપવાસ કરઈ। કદાચિ ન કરઈ તઉ આમ્બિલ નીવી કરઈ ૪

(૫) લઘુ શિષ્ય વૃદ્ધ ગ્લાનરા કાર્ય ટાલિ, બીજઈ ટંકિ ન વિહરણા આહાર। ઉત્તર વારણા, પારણા, મારગ મોકલા ૫

(૬) જિણિ ક્ષેત્રિ નવઉ શિષ્યાદિક મિલઈ, તેહ નઈ પદીક × દીક્ષા દિયઇ, પરં ગણીશ + દીક્ષા ન દીયઇ।

× સંઘાડો + મુખ્ય-સંઘાડાના અધિપતિ

નવીન ગિષ્યનઈ ૧૨૫ કે.શ માંહિં પદીક ન હુવઈ તઉ ગણિ પિણ વેષ પહિરાવઈ ૬

(૭) ગણીશ તપ પ્રમુખ નાંદિ ન કરઈ ૭

(૮) એકલ ઠાણુઇ વિહાર ન કરઈ। એકલઉ ક્ષેત્રિ પિણ ન રહઈ। સ્વચ્છન્દ પણઈ એકલઉ રહઈ તે માંડલિ બાહર ૮

(૯) વાણારીસ ઉપાધ્યાય પદીકે જે શિષ્ય દીખ્યૌ હુવઇ તે પાખી ચોમાસઈ પર્યુષણા દિને વાંદતાં પહિલઉ દીખ્યઉ તે બડઉ, પછઈ દીખાણઉ તે લઘુ। પછઈજિ શ્રીપૂજ્યાં તીરઇ બડી દીખ્યા લિયઈ, તિહાં થકી બડ લહુડાઈ વ્રતપર્યાય ગિણણઉ। નામ પિણ બડી દીક્ષાયઈ શ્રીપૂજ્ય દિયઇ। માંડલિરા તપ પહિલા વહઈ, બિંહું ઉપધાનાતાંઈ અર્ગલા નહીં। વહિ સકઈ તે વહઈ ૯

(૧૦) શ્રીપૂજ્ય જિણિ દેસિ હુવઈ તિયઈ દેસમાંહે જે શિષ્ય હુવઇ સાધુનઇ, તે પૂજ્ય પૂછાવી ચારિત્ર દિયઈ। કોશ ૪૦ માંહિ પૂછાવિવા। ઉપરાંત હુવઈ તઉ દીક્ષા દેતાં પૂછાવણરા વિશેષ કો નહિં। શ્રીપૂજ્યે હૂયા દેઈજ મેલ્યા છઈ, શ્રી. બીકાનયરરા દેસ માંહિ પૂજ્ય હુવઇ તઉ રિણી પ્રમુખ બીકાનેરરા દેશ માંહિલા સાધુ શ્રીપૂજ્ય પૂછાવી દીખઈ ॥ ૧૦ ॥

(૧૧) જિણા જિયઇ તીરઈ દિક્ષા લીધી હુવઇ અનઇ ગુરૂના કથનમાંહિ ન ચાલઇ અનઈ સંઘાડા બાહિર નીસરઈ, તેહનઇ બીજા ગચ્છવાસી સાધુ શ્રીપૂજ્યરા આદેશ પાખઈ

× વાચક ઉપાધ્યાય આદિ પદો વડે વિભૂષિત

+ શબ્દાર્થથી ગણ-ઈશ = સમુદાય-(સંઘાડા)ના અધિપતિ, તે વસ્તુત: જે ભગવતી યોગોદ્વહનપૂર્વક ગણિ' પદ લીધેલ હોય તે સમજવા

કોઈ રાખિવા ન લહઇ ૧૧

(૧૨) તથા અહોરાત્રિ માંહે ૫-૭ શત સજઝાય કરણા, ભણિવઉ ગુણિવઉ તેહૂ સઝાય ૧૨

(૧૩) માં બેટઉ સ્રી પુરૂષ અનઈ એકલી સ્રી ભાઇ બહિનિએ શ્રીપૂજ્ય પૂછાવીઇજ ચારિત્ર લિયઈ. ૧૩

(૧૪) (દિવસના) પ્રહર ઉપરાન્તિ ઉપાશ્રયમાંહિ એકલી શ્રાવિકા એકલી સાધ્વી નાવઇ, કાંઈ પૂછિવા કિ વાંદિવા આવઈ તઉ ૪।૫ મિલી નઇ આવઈ. ૧૪

(૧૫) પાડિહેરુ વસ્ત્ર કમ્બલાદિક સરતઇ × વરતઈ ન લઈણા, કારણિ મોકલા. ૧૫

(૧૬) ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ જઘન્ય ભાંગઇ ૩।૫।૭ વડ ઓઢિવા, નવા પુરાના પાતલા જાડા વિચારી નઈ

"तिन्नि कसिणे जहन्ने, पंचइ दढ दुब्बलाइ गिन्हे(ज्जा)वा (?)।
सत्त य परिजुन्नाइं, एयं उक्कोसगं गहणं ॥ १ ॥
॥ इति श्रीवृहत्कल्पवचनात् १६

(૧૭) વાણિયા, બ્રાહ્મણ જાતિરે જોગ દીક્ષા દેણી। ૧૫ વર્ષ માંહિલા બ્રાહ્મણ દીખિવા। જીયઈ બ્રાહ્મણરઈ કુલિ મધ માંસ ન વાપરઈ, તે દીખણા પરીક્ષા કરિ. ૧૭

(૧૮) વિષમ+ માર્ગિ સાધુ સંઘાત નિશ્રાઈ આગલિ પાછલિ જિમ સંજમ નિર્વહઇ, તિમ વિહાર કરણા-સાધુ સાધ્વીઓ. ૧૮

× એના વિના પણ જો ચાલતું હેય તો.

+ ચોર જાનવરાદિકના ભયયુક્ત અટવી આદિના માર્ગમાં. નહીં કે નિર્ભય માર્ગમાં. તે પણ બહોળા સમુદાય સાથે, નહિં કે એકલા એકલા કેટલાકની સાથે

(૧૯) શેષઈ કાલિ એકઈ નગરી એકઈ ઉપાશ્રયિ કદાચિ રહિવારા યોગ ન હુવઈ, તઉ પ્રભાતિ સઝાય એકઠા કરણા જૂએ જૂએ ઉપાહરઈ ઉપાશ્રયે નઉ. ૧૯

(૨૦) પડિકમણઉ વલિ માંડલિ મગલે જતિયે એકઠઉ કરણઉ, એકણિ ઉપાસરઈ રહતાં જૂયઉ પડિકમણઉ જકો કરઈ, વિમુખ વિહારી, પદીકરા આદેશ લિયઇ કારણિ. ૨૦

(૨૧) પોસાલ-વાલા માહતમાx મોકલા તેહસઉ પરિચા (પરિચય) ન કરણા। માહતમા દ્રવ્ય લિંગીયાનઈ ભણાવણા ન કરણા। કોઈ સુવિહિત માહતમા રૂડા જાણિ ભણાવઈ તઉ ભણાવઉ। ઋષીશ્વર આપ માહતમા તીરઇ ભણઈ તઉ સઘની અનુમતિ ભણઈ ભણાવઈ. ૨૧

(૨૨) સાધ્વી એકઇ ખેત્રિ એક વરસ ઉપરાંત ન રહઇ, જિણઈ ઉપાશ્રયિ ચઉમાસી કીધી હુવઈ તિહાં ચઉમાસિનઈ પારણઈ બિ માસકલ્પ બીજઈ થાનકિ રહઈ, પછઇ મૂલગઈ ઉપાશ્રયિ રહઈ, જિકા સામગ્રી રહઈ તે સાધ્વીની વસ્ત્ર પાત્રની ચિંતા કરઈ, અનઇ સાધ્વી પિણિ તેહના કથનમાંહે ચાલઇ ૨૨

(૨૩) શેષ કાલ હુતી ચઉમાસીમાંહિ સાધુ સાધ્વીએ વિશેષ તપ કરણા. ૨૩

(૨૪) સાધ્વી પુસ્તકાદિક સાધુ નઇ પૂછ્યા (છી ?) વહિરઇ. ૨૪

(૨૫) યતિયઈ આપણઇ કાજિ ક્રીત પાત્રાદિક ન કરણા ૨૫

(૨૬) જકો વિશેષ વઈરાગિ આપણઈ ભાવિ ચારિત્ર લિયઈ મ જિહાં તેહના મન હુવઇ તે તિહાં ચારિત્ર લિયઈ।

x મથેરણ કે જેમને ક્રિયા ઉદ્ધાર સમયે શિથિલાચારી રહેવાના કારણે આ'નુ મ'ાન વી કાઢી નાખવામાં આવ્યાં હતાં.

સામાન્ય વઈરાગિ જે જિણુઈ દીખણા પ્રતિબોધ્યા હુવઈ તે તિયર્ઈજ ખનિ દીક્ષા લિયઈ, જઉ હામિ ઠામિ મુખ ઘાતઈ તઉ ન દીખણા.

(૨૭) જેહના માવિત્ર (માતા-પિતા) કાંઈ વંછા કરઈ તે લઘુ છાત્રરાઈ સંઘનઈ કહિ દીક્ષા દેણી। સંઘઈ યથાયોગી ઉદ્યમ કરણા। યતિયઈ જિમ ઉદ્ડા હુવઈ તિમ ન કરણા. ૨૭

(૨૮) સાધુ સાધ્વીનઈ જે પુસ્તક પાના જોઈયઈ તે ભિન્ન ભિન્ન શ્રાવકનઈ ન કહણા, યથાયોગ્ય તે સંઘનઈ કહણા, શ્રી.સંઘઈ યથાયોગ્ય ચિંતા કરણી. ૨૮

(૨૯) ગચ્છમાંહી ઋષીશ્વરે માંહો માંહિ પઠન પાઠનરા ઉદ્યમ કરણા। ભણણહારે પિણિ વિનયપૂર્વક ભણિવા. ૨૯

(૩૦) કોઈ વઈરાગી નવઉ આવઈ તેહની પરીક્ષા કરઈ માસ ૨ સીમ। ૨ માસે ભલઉ જાણઈ તઉ દીખઈ ૩૦

તથા ઋષીશ્વરાંરા -સંઘાડા જિકઈ પોંસાલમાંહિ છઈ, તિયઈ જકે ચેલા કીધા છઈ, જિયાંરી જાતી પાંતિ જાણિયઈ, જિયઈ ગામમાંહિ વસતા રહતા, તિયાંરી સાખિ ભરઈ, સગઉ સણીજઉ અલગઉ ઢૂકડઉ (નિકટ વર્તી) દેખાડઈ સુ ઋષીશ્વરાંમાંહિ મન માનઈ તઉ, શ્રીપૂજ્યરઈ આદેશિ આણીજઈ તથા પોસાલ માંહિલા માહતમા જે ક્રિયા ઉદ્ધરઈ તે સંઘાડાબંધ ઘાલણા પરં જે ચેલા કે ડઈ રાખઈ, તિયાંનઈ ન ઘાલણા, વાંસઈ અધોવાડિ ન રાખણી। વલિ જિ પૂરઈ સંઘાડઈ આવઈ તિણિ વરસ રૂડા રહઈ સંઘરા મન મનાવિ શ્રીપૂજ્યાં તીરઈ આવઈ શ્રીપૂજ્યાંરઈ મનિ માન્ય, ઋષીશ્વરાંરી માંડલિ માંહિ આવઈ, તથા જિયઈ ઋષીશ્વરે ચેલા ૧।૨ પોસાલ માંહિલા યોગ્ય જાણી સંગ્રહ્યા, તીયઈ વલતા પછઈ

બિહુ સંઘાડા પોસલમાંહિલા આવઈ, તઉઈજ લઈણા શ્રીપૂજ્યાંના મન મનાવિનઈ। પરં વલિ ૧૧૨ અધૂરઈ મન વઈણા યોગ્ય પણઈજ લઈણા, શ્રીપૂજ્યરઇ આદેશિ। તથા સાધુ શ્રાવક ઘણા માંહિ બઇસીનઈ ગીત રાગ ન ગાવઈ, સભા માંડિનઈ। જઉ કોઇગણતા હોય તે પ્રતિ હાલ સીખાવઇ॥

(પ્રત ૧ અમારા સંગ્રહમાં, તત્કાલીન (લિખિત)

શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ કૃત સમાચારી

એતલા બોલ દોહલા હુંતા સુ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ બીજે ઉપાધ્યાયે વચનાચાર્યે એ ગીતાર્થે એકઠા મિલીનઇ શ્રી બીકાનેર મધ્યે થાપ્યા।

૧ શ્રીસ્થાપનાચાર્ય પડિલેહી જિણ થાનિ માંડિએ તે ઠામ પહિલા દૃષ્ટિસ્યું જોઇ પૂંજી માંડિયઇ, જઇ તિહાં કોઇ જીવ જન્તુ હુઇ, તઉ રૂડા પરઠવીઇ ઇરિયાવહિ પડિકમીયઇ, અન્યથા ઇરિયાવહી પડિકમણ વિશેષ કોઇ નહીં।

૨ પાણી પારીયઇ તેહની વિગતી જઇ–અવડ્ઢશ પચખાણ કીધા હુઇ તઉ સાંઝરી પડિલેહણ પછઇ પારીયઇ। બીજા પોરસિ પ્રમુખ પચખાણ કીધા હુઇ તો પહિલા પારીયઇ।

(૩) સ્થાપનાચાર્ય વિધિ પૂજ્યા હુઇ અનઇ સામાયકાદિક ક્રિયા કીજઇ તઉ વારૂ। કદાચિ ન પૂંજ્યા હુઇ અનઇ કો એક આપ નીચઇ ભૂમિકા પૂજી કાજઉ ઉધરઇ સામાયકાદિક ક્રિયા કરઇ પારઇ, તઉ પિણિ અસૂઝિવઉ કોઇ નહીં।

(૪) પઉણ પડિલેહણની ગુરે મુહપતિ પડિલેહી પછઇ, ઉપધાન નંદિ પોસહ ક્રિયા ન સૂઝઇ।

(૫) પેઢિલી આડી હુઇ અનઇ ગુરુ સ્થાપનાચાર્ય આગલિ ક્રિયા કરઇ તઉ યોગ્ય ભૂમિકાઇ રહ્યાં અસૂઝિવઉ કોઇ નહીં॥

(૬) જન્મ સૂતક હુએ ઘરના મનુષ્ય ૧૨ દિન દેવપૂજા ન કરઇ, પડિક્કમણનાં વિશેષ કોઇ નહીં। સૃતક સુઅઇ સૂતકે ૧૩ દિન પૂજા ટાલઇ. મૂત્ર કાંધિયા હુઇ તે, બીજા ઘરરા દિન ૩ દેવપૂજા પડિક્કમણા ભિણાવવા ટાલઇ, ઘરના મૂત્ર કાંધિયા હુઇ તે ૨ દિન દેવપૂ[illegible]ઇ। પડિક્કમણા ભણાવવા ૨૪ પહુર નાં

બદ્ધ સંઘાડા પોસલમાંહિલા આવઈ, તઉઈજ લઈણા શ્રીપૂજ્યાંના મન મનાવિનઈ। પરં વલિ ૧૧૨ અધૂંગઈ મન વઈણા યોગ્ય પણઈજ લઈણા, શ્રીપૂજ્યરઇ આદેશિ। તથા સાધુ શ્રાવક ઘણા માંહિ બઇસીનઈ ગીત રાગ ન ગાવઈ, સભા માંડિનઈ। જઉ કોઇશણતા હોય તે પ્રતિ ઢાલ સીખાવઇ॥

(પ્રત ૧ અમારા સંગ્રહમાં, તત્કાલીન (લિખિત)

શ્રીજિનચન્દ્રસૂરિ કૃત સમાચારી

એતલા બોલ દોહલા હુંતા સુ શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ બીજે ઉપાધ્યાયે વચનાચાર્યેએ ગીતાર્થે એકઠા મિલીનઇ શ્રી બીકાનેર મધ્યે થાપ્યા।

૧ શ્રીસ્થાપનાચાર્ય પડિલેહી જિણ થાનિ માંડિએ તે ઠામ પહિલા દૃષ્ટિસું જોઇ પૂંજી માંડિયઇ, જઇ તિહાં કોઇ જીવ જન્તુ હુઇ, તઉ રૂડા પરઠવીઇ ઇરિયાવહિ પડિકમીયઇ, અન્યથા ઇરિયાવહી પડિક્રમણ વિશેષ કોઇ નહીં।

૨ પાણી પાનીયઇ તેહની વિગતી જઇ—અવડ્ઢ પચખાણ કીધા હુઇ તઉ સાંઝરી પડિલેહણ પછઇ પારીયઇ। બીજા પોરસિ પ્રમુખ પચખાણ કીધા હુઇ તો પહિલા પારીયઇ।

(૩) સ્થાપનાચાર્ય વિધિ પૂંજ્યા હુઇ અનઇ સામાયકાદિક ક્રિયા કીજઇ તઉ વારૂ। કદાચિ ન પૂંજ્યા હુઇ અનઇ કો એક આપ નીચઇ ભૂમિકા પૂંજી કાજઉ ઉધરઇ સામાયકાદિક ક્રિયા કરઇ પારઇ, તઉ પિણિ અસૂઝિવઉ કોઇ નહીં।

(૪) પડિલેહણની ગુરે મુહપતિ પડિલેહી પછઇ, ઉપધાન નંહિ પોસહ ક્રિયા ન સૂઝઇ।

(૫) પોઢિસી આડી હુઇ અનઇ ગુરુ સ્થાપનાચાર્ય આગલિ ક્રિયા કરઇ તઉ યોગ્ય ભૂમિકાઇ ત્યાં અસૂઝિવઉ કોઇ નહીં॥

૬) જન્મ સૂતક હુએ ઘરના મનુષ્ય ૧૨ દિન દેવપૂજા ન કરઇ, પડિક્રમણનાં વિશેષ કોઇ નહીં। સૂતક સુણઇ સૂતકે ૧૩ દિન પૂજા ટાલઇ મૂત કાંધિયા હુઇ તે, બીજા ઘરના દિન ૩ દેવપૂજા પડિક્રમણા [illegible] ટાલઇ, ઘરના મૂત કાંધિયા હુઇ તે ૨ દિન દેવપૂ[illegible]ઇ। પડિક્રમણા [illegible]

સૂઝઇ। મૃતક ભીટયાં + ન હુઇ, કાંધીયા પીણુ ભીટયાં ન હુઈ, વેસ પાલટયાં હુઈ તઉ ૮ પહર દેવપૂજા ટાલઈ, જઉ કાંધીયા આભડઈ તઉ પહર ૧૨॥

(૭) શ્રાવક ક્રિયા કરતઉ ચઉકત્થ (?) કરઇ વિધિ વાંદઈ, આગિલી છેહડા ઉંચા કરઇ એ પરમાર્થ.

(૮) સ્થાપના ગુરૂ પ્રતિમા પાદુકા સંઘાઉ સુકડિ કેસર પ્રમુખ દ્રવ્યે કરિ પૂજીએ.

(૯) પાખીરઈ પડિકમણઈ શ્રાવક પાખીસૂત્ર વંદિત્તુ ગુણતાં "તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ" એતલા સીમ ગુણઈ "અબ્ભુટ્ઠિઓમિ આરાહણાએ" એ ચૂલિકા ન ગુણઈ।

(૧૦) જીરા વાંટયા કપડ–છાન્યા ફાસુ હોઇ। જીરા લૂણ અગ્નિ આદિક સંયોગ વિના ફાસૂ (પ્રાસુક) ન ગિણીયઈ, વ્યવહારઈ જીરા કરંબા છાછ માંહે ઘાલ્યા હુતા રાત્રિ નઈ આંતરઇ ફાસૂ ગિણીયઇ।

(૧૧) સચિત્ત પરિહારી દ્રાખ લેઈ (બીજ કાઢેલા) કાલા ?

(૧૨) સકડિ કેસરરી પૂજા સાંઝરી કાલવેલા ઉપરાંતિ ન સૂઝઇ

(૧૩) ભાગવંતનઇ ધૂપ ધૂપણઉ જે ગાઢઉ અપૂર્વ હુઈ સખરા, તે સૂઝઈ।

(૧૪) કંટાલા કાષ્ઠરી પ્રતિમા, થાપનાચાર્ય, નવકરવાલી ન સૂઝઈ, અપર સૂઝઈ।

(૧૫) છાસ રાવડ (રાબડી) કાંજીરા ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય, ધોલવડા દહીરો નિવીતઉ કહીયઇ।

(૧૬) યતીની નવકરવાલી શ્રાવક નવકાર ગુણઈ તઉ અસૂઝિ-યઉઉ કોઇ નહીં, પરં અતિ પ્રવૃત્તિ ન ઘાલિવી।

+ અડકયા.

(૧૭) ધનાગરા માંહિ ધાણા સૂંઠ હરડઈ દાખ ખારક એ સહુ એક દ્રવ્ય.। પરં દ્રવ્ય પચખાણના ધણી જૂદા જૂદા ન ખાઇ, એકઠા કરી ખાઈ તઉ એક દ્રવ્ય।

(૧૮) ફૂલરિ ઘીરઉ નિવ્રીતઉ કહીજઇ।

(૧૯) કાષ્ઠ વિદલ ફલ કાણ (? પાન) એ વિદલ ગણિવા, કાષ્ઠ વિદલ ન ગણિવઉ।

(૨૦) ઉપાશ્રય નીકલતાં ખૂલઉ શ્રાવક આવસ્સહી ન કરઇ। પોસહતઉ સામયિક ધર કહઈ। દેહરઇ નિકલતાં આવસ્સઇ કહણ પ્રયોજન કો નહીં।

(૨૧) સંધ્યારઈ પડિકમણુઇ તવન કહ્યાં પછઇ ઇચ્છામિ ખમા૦ એ પૂરી ખમાસમણ દેઈ (૧) શ્રીઆચાર્ય મિશ્ર કહઈ, (૨) બીજઈ ખમાસમણુઈ ઉપાધ્યાય મિશ્ર વાંદઇ (૩) ત્રીજી ખમાસમણ સર્વસાધુ વાંદઇ, (૪) ચૌથી ખમાસમણિ પૂરી દેઇ, દેવસી પાયચ્છિત વિશુદ્ધિ કરેમિ કાઉસગ્ગ કરઇ।

(૨૨) ત્રીકાલરી દેવપૂજા અવિરતી શ્રાવક જે પડિક્કમણુઉ નહીં કરતઉ છઇ, તે કરઇ। પહિલઉ શ્રીજિન પ્રતિમાં પૂજાઈ ખપ કરઈ। અનઇ જે વિરતી પડિક્કમણાના કરણહાર કરઈ છઈ તે પહેલો પડિક્કમણુઉ કરી પડિલેહણ પહિલા સામાયક પારી પછઈ દેવપૂજા કરઈ।

(૨૩) પોસહ માંહિ દેહરઇ પૂછણઉ કટાસણો(ચરવલો) લેજાઈ, કદાચિ દેહરા અલગા હુઇ કારણુંઇ બઈસઇ પૂજીનઇ। તિણ કારણિ તીરઇ હુઈ તઉ વાર૩। દેહરા ઢૂંકડા હુઇ તઉ ન લે જાઈ, તઉ અસૂઝિવઉ પણ કો નહિ।

(૨૪) ચલવલાં કાંઇ સબલ અજયણા વિચિ હાટ અથવા ચૈત્યગૃહ જાણઈ તઉ પૂંજિવા ભણી લેજાઇ। ચલવલા વિના

અજયણાં ન ટલઈ તઉ લેજાઈ।

(૨૫) શ્રાવક દેવ ગુરૂ પ્રતિમા પાદુકા જેતલઉ ઢાવણુઉ ઢાવઈ તે ન ખાઇ।

(૨૬) રોટી રોટલ ફેણા બાટી પ્રમુખના જુદાજૂદા દ્રવ્ય ગિણીજઈ, એક પિંડ આટાનાં બે રોટી વેલણાદિક કરઇ તે એક દ્રવ્ય।

(૨૭) અણ પડિલેહીઉ કેપાડઉ પૃછણાં માહિં બાંધઇ તો તે અપડિલેહી દુપડીલેહી દોષ લાગઇ ॥ ૨૭ ॥

॥ ઇતિ સત્તાવીસ ચરચા બોલ સમાપ્તા ॥

અષાઢ ચોમાસી અઠ્ઠાઈમાં અમારિ માટે મુળતાનના

પરિશિષ્ટ (ગ)

શાહી ફરમાણ સૂબા મુળતાન

(સરસ્વતી માસિક પત્રિકા સન્ ૧૯૧૨ જૂન પૃ. ૨૯૩ થી ઉદ્ધૃત)

फरमान जलालुद्दीन मोहम्मद अकबर बादशाह गाजी ।

हुक्काम किराम व जागीरदारान् व करोरियान् व सायर मुत्सद्दियान् मुहिम्मात सुबे सुलतानबिदानंद ।

कि चूं हमगी तवज्जोह खातिर खैरंदेश हर आसूदगी जमहूर अनाम वल काफफए जाँदार मशरूफ व मातू फस्त कि तकात आलम दरमहाद अमन बूदा बफरागे बाल बइबादत हजरत यजिद मुत आल इश्तगाल नुमायंद । व कब्ले अर्जी मुरताज खैर अंदेश जै(जिन)चंद सू(रि)र खरतरगच्छ कि बफैजे मुलाजिमत हजरते माशरफ इखति सास याफता हकीकत व खुदा तलबी ओ व जहूर पैथ(व ?) स्तावूद । ओरा मशगूल मराहिम शाहंशाही फरमूदैम् । मुशारन् ईले है इलतिमास नबू (मू ?) द कि पेश अर्जी हीरविजयसूरि सागर शरफ मुलाजिमत दर्याफ्ता बूद । दर हरसाल दोवाजदह रोज इस्तदुवा नमूदा बूद कि दरां अय्याम दर मुमालिके महरुसा तसलीख जाँदारे न शवद । व अहदे पैरामून मूर्ग व माही व अमसाले आँ न गर्दद । व अजरुय मेहरवानी व जाँ परवरी मुल्तमसे ऊदरजे कबूल याफ्त । अक्तू (नू ?) उम्मेदवारम् कि यक हफ्तै दीगर ईं दुवागोय् मिसले आँ हुक्मे आली शरफ सुदूर यावद् । बीनावर उमूमग (रा ?) फ्त हुक्म फरमूदैम् कि अज तारीखै नौमि ता पूरनमासि अज शुक्ल पक्ष असाढ दर हरसाल तसलीख जाँदारे न शवद् । व अहदे दम काम आजार, जांदार......मोरे नागर्दद । व अस्ल व खुद आँनस्त कि चूं अज बराए आदमी चंदीं इन्थामतहाय गुनांगू मुहय्या करदा अस्त । दर् हेच वक्त दर आजार जानवर व शवद् । व शिकमे खुदरा गोर हैवानात न साजद । लेकिन बजेहत बाजे मसालह दानायान पेश तजबीज नमूदा अंद । दरींविला

आचार्य जिनसिंहसूरि उर्फ मानसिंह व अरज अशरफ अकदस रसानीद कि कब्ल अर्जी वशरह सदर अज सुदूर यापता वूद गुम-शुदा। विना वरां मुताविक मजमून हुमा फरमान मुजद्द फरमान मरहमत फरमुदैम्। मे वायद् कि हस्बुल मस्तूल (र?) अमल नमदा व तकदीम रसानंद। व अज फरमुदह तखल्लुफ व इनहिराफ नवरजंद। दरीं वाव निहायत एत्तहमाम व कदगन् अजीम लाजीम दानिस्ता तगइयुर व तवदुल वकवायद आँ राह न दिहंद। तहरीरन् फीरोज रोज़ सी व यकुम माह खुरदाद् इलाही सन् ४९।

(१) "व रिसालए मुकर्वुल हजरत स्सुलतानी दौलतखां दर चौकी (उमदे उमरा)"

(२) "जुवद तुल आयान राय मनोहर दर नौवत वाकया। नवीसी खाजा लालचंद"।

જોધપુર (રાજસ્થાન) નિવાસી મુન્શી દેવીપ્રસાદજીએ કરેલ

હીંદી અનુવાદ પરથી ગુજરાતી અનુવાદ

ફરમાન અકબર બાદશાહ ગાજીનો.

સૂબા મુળતાનના મોટા મોટા હાકેમો જાગીરદારો, કરોડીઓ અને બધા મુત્સદ્દીઓ (રાજકર્મ ચારિઓ) ને માલમ થાય કે અમારી માનસિક ઈચ્છા એજ છે કે–તમામ મનુષ્યો અને જીવ–જંતુઓને સુખ મળે. જેથી બધા લોકો અમન ચેનમાં રહીને પરમાત્માની આરાધનામાં લાગ્યા રહે. આથી પહેલાં શુભચિંતક તપસ્વી જય(? જિન)ચંદ સૂરિ ખરતર (ગચ્છ) અમારી સેવા(સભા)માં રહેતા હતા, જ્યારે તે(મ)ની પ્રભુભક્તિ પ્રગટ થઈ ત્યારે અમોએ તે(મ)ને પોતાની મોટી બાદશાહી મહેરવાનીઓમાં મિલાવી લીધા. તે(મ)ણે પ્રાર્થના કરી કે–આથી પહેલાં હીરવિજય સૂરિએ સેવામ ઉપસ્થિત થવાનો ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, અને દર વર્ષના માટે બાર દિવસ (એવા) માંગ્યા હતા. જેમાં બાદશાહી મુલ્કોમાં કોઈ પણ જીવ મારવામ ન આવે અને કોઈ પણ માણસ બીજા કોઈ પણ પશુ–પક્ષી યા ગાજ

(જિનચંદસૂરિ) પણ આશા રાખું છું કે એક સપ્તાહ (અઠવાડીયા) નો તેવોજ હુકમ આ શુભચિંતક માટે થઈ જાય, એટલે અમોએ પોતાની આમ (જાહેર) દયાથી હુકમ ફરમાવી દીધો છે કે આષાઢ શુકલ પક્ષની નવમીથી તે પૂનેમ સુધી (દર) વર્ષે કોઇ પણ જીવ મારવામાં ન આવે અને ન કોઈ માણસ કોઈપણ જીવને સતાવે (તકલીફ આપે). ખાસ વાત તો આ છે કે જ્યારે પરમેશ્વરે માણસો માટે જાતજાતના પદાર્થો નિપજાવ્યા છે ત્યારે તેણે (માણસે) ક્યારેય કોઇ પણ જીવને દુઃખ ન દેવું અને પોતાના પેટને પશુઓનો મરઘટ (કબરસ્તાન) ન અનાવવો. પણ કંઇક કારણોના અંગે આગળના બુદ્ધિશાળીઓએ તેવી તજવીજ (પ્રવૃત્તિ) કરી દીધી છે. હમણાં આચાર્ય 'જિનસિંહસૂરિ' ઉર્ફે માનસિંહે અર્જ કરાવી કે—પહેલાં જે ઉપર લખ્યા મુજબનો હુકમ થયો હતો તે (ફુરમાન પત્ર) ખોવાઈ ગયો છે. એટલા માટે અમોએ તે ફરમાનના અનુસારે નવો ફરમાન ઇનાયત (પ્રદાન) કર્યો છે. એથી આ ફરમાનમાં જે લખ્યું છે તેમજ રાજ આજ્ઞાનું પાલન થવું જોઇએ, આ બાબતમાં બહુ ભારે કોશેશ અને તાકીદ સમજીને આ (આજ્ઞા)ના નિયમોમાં કંઈ પણ હેરફેર થવા ન દેવું. તાઃ ૩૧ ખુરદાદ ઇલાહી સન્ ૪૯।

હજરત–બાદશાહની પાસે રહેનાર દૌલતખાંને સમાચાર પહોંચાડતાં ઉમદા અમીર અને સહકારી રાય મનોહરની ચૌકી અને ખાજા લાલચંદના વાકિયા (સમાચાર) લખવાની બારીમાં (આ ફરમાન્) લખાયુંૐ।

फरमान सूबा उडीसा

अल्लाह अकबर

नकल प्रतिभाशाली (चमकदार) फरमान, जिसपर मुहर 'अल्लाह अकबर' **लगी हुई है।**

तारीख शहरयूर ४ माह महर, आलही सन् ३७। चूंकि उमद-तूल मुल्क रुकनूस सल्तनत उल काहेरात उजदूद दौला निजामु-

ૐ આ ફરમાન લખનઉમાં ખરતર ગચ્છના ભંડારમાં છે. એની નકલ 'ફૃપારસ કોશ' પૃ. ૩૨ માં પણ છપાઇ ગયેલ છે. મૂળ ફરમાન પારસી ભાષા અને લિપીમાં છે. તે પર બાદશાહી મોહર લાગેલ છે.

हीन सइदखां जो बादशाहका कृपापात्र है, मालूम हो-चूं कि मेरा (बादशाहका) पूर्ण हृदय तमाम जनता य(त)था सारे जानदारों (जीवधारियों) के शांतिके लिये लगा है कि समस्त संसारके निवासी शांति और सुखके पालनमें रहें। इन दिनोंमें ईश्वरभक्त व ईश्वरके विषय मनन कर(ते)ने जिनचंद्रसूरि खरतर भट्टारकको मेरे मिलनेका सौभाग्य प्राप्त हुआ, उसकी ईश्वरभक्ति प्रगट हुई, मैंने उसको बादशाही मिहरबानीयोंसे पूर्ण कर दिया, उसने प्रार्थना की कि-इससे पहले ईश्वर-भक्त हीरविजयसूरि तपसाने (हजूरके) मिलनेका सौभाग्य प्राप्त किया था, उसने प्रार्थना की थी कि-हरसाल बारह दिन साम्राज्यमें जीववध न हो और किसी चिड़िया या मच्छीके पास न जाय (न सतावे)। उसकी प्रार्थना कृपाकी दृष्टिसे व जीव बचानेकी दृष्टिसे स्वीकार हुई थी, अब मैं भी आशा करता हूं कि-मेरे लिये (भी एक) सप्ताह भरके लिये उसी तरहसे (बादशाहका) हुक्म हो जाय। इस लिये हमने पूर्ण दयासे हुक्म किया कि-आषाढ मासके शुक्ल पक्षमें सात दिन जीव वध न हो और न सतानेवाले (गेरमूजी) पशुओंको कोइ न (?) सतावे, उसकी तफ्सील यह है-नवमी दसमी एकादशी द्वादशी त्रयोदशी चतुर्दशी और पूर्णमासी। वास्तवमें बात यह है कि-चूं कि आदमीके लिए ईश्वरने भिन्न भिन्न अच्छे पदार्थ दिए हैं, अतः उसे पशुओंको न सताना चाहिये और अपने पेटको पशुओंकी कब्र न बनाए। कुछ हेतुवश प्राचीन समयके कुछ बुद्धिमान लोगोंने इस प्रथाको चला दिया था। चाहिए कि जैसा उपर लिखा गया है उस पर अमल करे, इसमें कमी न हो, और इसे (हुक्मको) कार्यरूपमें परिणत करनेमें बहुत सहनशीलतासे काम लें।

उपर लिखी तारीखको लिखा गया।

अबुलफजल व पाकयानवीस इब्राहिमबेग।

(१) उडीसा और उडीसाकी सब सरकारें (प्रांत)

	खिलजीयाबाद
जिहंताबाद	सरीकाबाद
मारो (मादो) हा	सासा गाँव
तारीकाबाद	सारकाम
गोरीया	सलीमाबाद
कफदा	स(लि)लसल
कीचर	फतेहाबाद
वलाद (टांडा)	भूराघाट
ताजपुर	महमूदाबाद
हसनगाँव	मदारक

(२) फरमान बयाजी व मोहर 'अल्लाह अकबर' असकरार ४, सहरयूर माह महर आलही सन् ३७ आंकि जागीरदारान करोरीयान ओ मुत्सद्दियान सूबे अवध विदानंद.

अवध	वहराइच
खैराबाद	गोरखपुर
लखनउ	

(कटा हुआ उपरका भाग नहीं मिला)

देहली	सरहिंद
वदायुं	संवल
हिसार-फीरोजा(वाद)	सहारनपुर
रिवाडी	

ખરતર આચાર્ય ગચ્છીય યતિ શ્રીપૂનમચંદજીના સૌજન્યથી હમણાંજ (હિંદી સંસ્કરણના પ્રકાશન સમયેજ) અમને પાંચ શાહી ફરમાનોની નકલો મળી છે. જેમાં ત્રણ ફરમાનતો આષાઢ ચોમાસીની અઠાહીની અમારીના છે. મુળતાન સૂબાનો એક ફરમાન પરિશિષ્ટ (ગ) માં તેનો શ્લોક તથા મૂળ ઉર્દુ ભાષા અને તેનો ગુજરાતી અનુવાદ છપાઈ ગયેલ છે. આ ત્રણ ફરમાનો પૈકી અનુક્રમે સૂબા ઉડીસા. અવધ અને દિલ્હીના છે. આ પછીનો એક ફરમાન ધર્મસાગર કૃત 'પ્રવચન પરીક્ષા' સંબંધી છે જે આગળ દેવામાં આવશે.

शाही फरमान नं. २

(नकल पातसाइ परवानेरी, इण ठिकाणे नवमोहररी छाप)

॥ श्री ॥

सेत्रुंजा पर देहरा अरु किल्ला है सो तमाम जैन मारगके यात्राका जगा है, अरु भा(नु चंद्र)ण क्षेत्र (?) सेवड मना करता है अरु किल्लामें देहरा मत करो। पहिला वखतमें भरत चक्रवर्तिने पा(हा)ड पर किल्ला अरु देहरा वनाया। दूसरी वखत सगर चक्रवर्ति 'सोमदेव (जितशत्रु)' के बेटेने पा(हा)ड पर देहरा वणाया। तीसरे वखत राजा जुधिष्ठिर पांडवने पा(हा)ड पर देहरा वणाया। चोथा वखत विक्रमादित्यके एकसो आठ सन्में जावड वनीयेने देहरा वणाया पांचवा वखत १२१२ सन्में मेहता वाहडदे जयसिंह देवके चाकरने पा(हा)ड पर देहरा वणाया। छठा वखत अल्लाउदीनके वखतमें १३०० (१३७१?) सन्में समर वनीयेने एक मूरत नवी वनवाइ और जुने देहरेमें रखी। सातवें § वखत

§ આ ફરમાનની નકલમાં જે સાત ઉદ્ધારોનો ઉલ્લેખ છે તેનું વર્ણન કવિ લાવણ્ય સમય કૃત 'શત્રુંજય ઉદ્ધાર' સ્તવનમાં આ પ્રમાણે છે-

"उद्धार पहिलउ भरत केरु, वीजउ सगरु सुहावए।
त्रीजउ ति पांडव राय जुधिष्ठिर, पुहवी प्रगट करावए॥
चउथउ ति जावड अनइ वाहड, कराव्युं जग जाणीयइ।
उद्धार छठो शाह समरा, तणउ वलिय वखाणीयइ॥"

(શ્રી વિદ્યા વિજયજી સંપાદિત 'પ્રાચીન તીર્થમાલા સંગ્રહ')

આ તીર્થમાલામાં ઉપરોક્ત છ ઉદ્ધારોના વર્ણન પછી સાતમો ઉદ્ધાર જે કરમાશાહ ડોસીએ સં૦ ૧૫૮૭ માં કરાવ્યો તેનો વર્ણન છે. અને જાવડશાહનો ઉદ્ધાર ચોથો હોવાનો કવિ 'દેપાલ' કૃત 'જાવડ-ભાવડ રાસ'થી પણ સિદ્ધ થાય છે, જેમ કે-

"जावड प्राग् वंश सिणगार, सोरठिउ सहजिइ सुविचार।
जेहनउ शेत्रुंजि चउथु उधार, तसु गुण पुहवी न लाभइ पार॥ १०८॥

(ઉક્ત રાસની નકલ અમારા સંગ્રહમાં છે)

જય સોમજી કૃત 'કર્મ ચંદ્ર મંત્રિ વંશ પ્રબંધમાં પણ કહે છે-

"उद्धारान् सप्त चैत्यानां, कारणाद्दिदशुः पुरा।"

बहादर(शाह) गुजरातीके अमलमें १५५७ सनमें करमान डोसीने जो चंप्रान (?) पूनमीये गच्छका था, उसने जुने देहरेका मरम्मत करवाया और जुरा जुरा मुरतां तुटेली थी सो भंडार कीवी नवी मुरत जुने देहरासें थापना कीवी। आठवीं वखत १५९१ सनसें मजादेहखान गुजरातीने देहरेकुं तोडा, किननीक मूरतां तोडी, पीछे करमान डोसीने जेपुरसुं आयकर देहराकुं सूरतांको मरम्मत किया। १५९२ सनमें राजकाज युक्त हुमायुं बादशाह गुजरातमें आये, १५९३ सनमें बाहादर गुजरातीकुं फिरंगीयोंने मारा, सुलतान महंमद पातस्या हुआ अरु इस महंमदके अमलमें आधा वरसतक सोरठ (देश)के मुलकमें दंगा रह्या, उस पीछे एक हजार पांचसो च्यार (में) सेत्रुंजा मजाहीदखानकुं जागीरीमें मिला। उस पीछे अंचलगच्छके जसवंत पसारी वहुत आता जाता मजाहीदखानका जागीरीमें, उस(ने) अपने साहिबकुं वीनत्ति किया, फागुण सुदि ३ सुकरवारके दिन अमारत शुरु करी, एक वडा देवल बनाया ३५ छोटे बनाए, अरु खरतर गच्छके बनियाने २२ देहरा बनाया अरु किल्लामें अंबार(त)थ(?)भी कराया। कर(? कड)वामतीके गच्छके बनियेने किल्लेके दरम्यान अंवारत (इमारत) करके २ देहरे बनाए। पायचंद गच्छके बनियेने किल्लेमें अंवारत करके देहरा ३ बनाया। अंचलगच्छके बनियेने बोहट अ(रु)स? चवरुवालने ३ वरस तलक किल्लामें अंवारत किया, वडे देहरे ३ (तीन) वनाए और छोटे ९ वनाए। इलाहीके आठमें सनमें राजकाज युक्त पातशाहके १३ सनमें पदमो (?)डोसी अरु हुंमान मोहते ओसवाल खरतरान् गच्छके थे. उन हीने अंवारत करके ५ वरस तक टूटे हुए देहराकी मरम्मत करवाई। रामजी तपाने किल्लामें देहरा बनाया। इलाहीके १९ सनमें गुजरातके मुलकमें काल पड्या. ४ (चार) वरस तलक सेत्रुंजा उजड रहा। उस पीछे इलाहीके २२ सनमें..........................आबादान हुआ अरु अल्लाहीके २५ सनमें तपागच्छके जसू बनियेने देहरा बनाया। फते इलाहीके ३० सनमें खरतरानके सीस मेहता सारंग. लाहोरमें पातस्याहके कदंबोसे हुआथा, उसने रायणके...... झाडके नीचे ४ (चार) बडे देवल किल्लेमें करवाये। अल्लाहीके ३६ सनमें सहरयूर महिनेमें पातसाने गिरनार सेत्रुंजा और पाली-ताणेके देहरे संपूर्ण कृपासे महता कर्मचंदको कृपादान किया और

इस वाव(त)में फरमान मुहरवाला कर दिया। अव करमान मेहताने भलमणसाइ करके जैन मारगके तमाम गच्छके लोगांकुं सव देहरे दे डाले, इस वास्ते के मुझे तो पातसाने कृपाकर दिए, हमें सेत्रुंजाके सब देहरे त(माम)वाव (?) जैन मारगके टोलाके, मुझे एकलाकुं राखणे लायक नहीं। अरु तेहुत्तर वरस हुवेके छोटे तपा गच्छने हीरविजयसूर तपाके गच्छकुं अपनेसे जुदा किया, अरु हीरविजयसूरके चेले भाणचंदकुं पूछणा चाहिये के-आदिनाथके देहरा अरु किला ७३ वर्ष पहले तुमारा था के ७३ वरस पीछे तुमारा हुवा? अगर भाणचंद केहवे-७३ वरस पहला किसा (?) हमारा था तो छोटे तपागच्छका लिखा हुआ तको (?) किससे हीरविजेसूरका गच्छ जुदा हुआ?, लिखा अपने हाथमें है के-सतरुंजा अरु आदिनाथका देहरा किला तमाम जैन मारगका है, अगर कोई दावा-हरकत करे सो झूठा, अगर कोइ तपामतके कहते हैं सेत्रुंजा हमारा है सो विचार तजवीज करेगा। सेत्रुंजा तमाम जैन मारगका है, कृपादान परवाना 'कर्मचंद'का है*।

---

*મૂળ ફરમાનનો આ અનુવાદ બીકાનેરના મોટા ઉપાશ્રયમાં બૃહદ્ જ્ઞાન ભંડાર સ્થિત ૧૯ મી સદીમાં લખાયેલ એક પાનાની જેવીની તેવી નકલ કરીને અહિં પ્રકાશિત કરેલ છે. અનુવાદ કરનારની અસાવધાનીના અંગે કેટલીક ભૂલો અનુવાદમાં રહી ગમેલ જણાય છે.

આ ફરમાનમાં તીર્થાધિરાજ શ્રીશત્રુંજય સંબંધી ઘણી મહત્વની વાતો જાણવા મળે છે, ગિરનાર શત્રુંજય અને પાલીતાણા (શહેર) ના દેવાલયોની સુરક્ષા નિમિત્તે સમ્રાટે મંત્રીશ્વર કર્મચંદ્રજીને આધીન કરવા સાથે તેના ફરમાન લખી આપવાનું, શત્રુંજય તીર્થના કિલ્લામાં નવીન દેવાલય બનાવવા ભાનુચંદ્રજીએ નિષેધ કરવાનો ઉલ્લેખ છે.

શત્રુંજય તીર્થ પર નવીન મંદિર બનાવવા બાબતમાં ખરતર ગચ્છ અને તપા ગચ્છવાળાઓને ઝઘડો થવાનો ભાનુચંદ્ર ચરિત્રના પરિશિષ્ટમાં છપાએલ (નં. ૪) પ્રશસ્તિ આદિથી પણ જાણવા મળે છે. તે ઝગડાની ઉપશાંતિ નિમિત્તેજ આ ફરમાન જાહેર કરવામાં આવ્યો હોય એમ જણાય છે. આ બાબતનો વિશેષ વિચાર મૂળ ફરમાન મલ્યેથી કરી શકાશે.

પ્રાચીન પત્રોની નકલ જેમની તેમજ કરીને પ્રકાશિત કરવામાં અમોએ પૂરેપૂરી સાવધાની રાખી છે. જે પ્રતિ અશુદ્ધ મળી છે, તે પણ પાઠકોને મૂળ વસ્તુના દર્શન તે રૂપેજ થઈ શકે. એટલે પ્રાયઃ તે રૂપેજ પ્રકાશિત કરેલ છે.

(ઉપરોક્ત શાહિ ફરમાન બીજાની બીજી નકલ આ પ્રમાણે મળે છે)

મહોર

अल्लाहो अकबर

बादशाह अकबर। याददास्त देहरे और किले सतरंजा पहाड पर वाकै है, और तमाम जैन धर्मीयों (पंथों) के पूजनेकी जगह (तीर्थस्थान) है, उनकी हकीकत—

इस जमानेमें भाणचंद सेवडा ममानिअत (मना) करता है कि-इस किलेके अंदर देहरा मत बनाओ।

१ पहेली मर्तवा भरत चकरवरत वल्द आदिनाथने सतरंजा पहाड पर किला और देहरा बनवाया।

२ दूसरी मर्तवा एक मुद्दत (बहुत समय) के बाद सगर चकरवरत वल्द सुमेर (?) (जितशत्रु) ने पहाड पर देहरा दुरस्त करवाया।

३ तीसरी मर्तवा राजा दुस्तर (जुधिस्टर) पांडवने पहाड पर देहरा बनवाया।

४ चौथी मर्तवा सम्मत् १०८ जो विक्रमी है, जावड बनियेने देहरा बनवाया।

५ पांचवी मर्तवा सम्मत् १२१३ में महता माहर (वाहड) देव, जो कि राजा जयसिंह का मुलजिम (अधिकारी) था, देहरा बनवाया।

६ छठी मर्तबे सुलतान अल्लावदीन के जमाने (सम्मत् १३०१ [१३७१]) में समरा बनियेने एक नइ मूरत बनवाकर पुराने मंदिरकी हिफाजत (जीर्णोद्धार कराके उसीमें स्थापित) की।

७ सातवीं मर्तवा बहादुरशाह गुजरातीके जमानेमें १५ (८७) ७८ में करमा डोसी, जो कि जैन गिरोह (पूनमीये गच्छ) का चेला (भक्त) था, ने इसी तरह पुराने देहरे की मरम्मत कराके एक पुरानी मूर्ति अमुक (ऐरक) समिताके द्वारा तयार कराके (तोड दी गइ, मूर्त्ति की मरम्मत कराके) इसी देहरे में रखी।

८ आठवीं मर्तबा १५९१ में मजाहिदखां गुजरातीने इस देहरे को तोड डाला, फिर इसी सम्मत्में कर्मा डोसीने चितोड (जैपुर-जेसहोर?) से आकर देहरे और मूरत को दुरस्त कराइ।

९ नवीं मर्तवा वादशाह हुमायु (अकवर) गुजरात में तशरीफ लाये, सं. १५९३ में वहादुर गुजराती को फिरंगीयोंने मार डाला, सुलतान महमूद वादशाह होगया, महमूदके जमाने में ११ साल तक मुल्क सोरठमें वेअमनी रही (उन फिरंगीयोंने वडा खलल मचाया)।

(सं.) १५०(६)४ में सतरंजा मजाहिद्खांको जागीरमें दिया गया, जसवंत गंधी (खुशबू बेचनेवाला) जो कि अंचल गच्छका था, और मजाहिदखांके दरवारमें वहुत दखल (असर) रखता था, उसने मजाहिदखांसे अर्ज करके उसी सं. (१५०(६)४) में फागुन सुदी ३ जुम्मे (शुक्रवार)की रात को किलेमें तामीर (वनाना) शुरु किया, एक वडा देहरा और ३५ छोटे देहरे वनाये। किरतरान् (खरतर) पंथीके चेलोंने उसी किलेमें (दो मंजील इमारतें) ३२ देहरे वनवाये। कडवामतीके चेलोंने उसी किलेमें २ देहरे (दो मंजील इमारतें) वनवाये। पास गच्छके चेलोंने ३ देहरे बनवाये। चौहत और वीरपाल वनीयेने जो कि अंचलिया गिरोहका मुरीदथा, (उसने) इमारतें वनाकर काम तीन सालतक जारी रखा, तीन वडे देहरे और ९ छोटे देहरे बनवाये।

अकवर वादशाहके ८ वें सन्से १३ तक पद्मसी डोसी और हु[भी]मा महेता ओसवाल जो कि-खरतर गिरोहका मुरीद था- उसने ५ साल तक तमाम तूटे हुए देहरों की मरम्मत कराई।

रामजी तपाने एक देहरा उसी किलेमें वनाया।

इलाहि १९ वें सनमें गुजरातके मुल्कमें कहत (अकाल) पडा इसी वजहसे सतरंजा ४ सालतक गैर आवाद (विरान) पडा रहा। (२२ इलाहिमें) फिर आवाद हुआ।

२५ इलाहिमें तपागच्छी जसू धनीयेने उसी पहाड पर किलेमें १ देहरा बनवाया।

सन् ३० (३५-७) इलाहि में खरतर महेता सारंग दास जो कि पलोर (?) के जगहपर बादशाहके दरबारमें मिलाथा, खिरनी (रायण)के दरख्तके नीचे बडे देहरेके पीछे उसी किलेमें ४ दरवाजेवाला मंदिर बनवाया।

सन् ३६ सहरयूर इलाहि-अकबरीमें गिरनार-सतरंजा और पालीताने के सब देहरोंकी पूरी आझादी महेता कर्मचंदको बग्स दिये, और अकबरी मुहरी फरमान दिया गया था। उसी महेताने पूजारीयोंके खरचको छोड दिया इस हैसीयतसे कि-उन पर बन्दगाले हजरत इबादतने महरबानी कीथी (देवरोंका खरच अकबरसे दिलवाया)। लेकिन सतरंजाके तमाम देहरोंपर जो जैन पंथीयों के कब्जेमें है, दखल देना जायज (योग्य) नहीं।

मुद्दत तेहत्तर सालका जमाना हुवा कि छोटे तपापंथीयों ने श्रीहीरविजय सूरिके बडे तपापंथीयोंको अपनेसे जायज (अलग) करदिया, चुनाचे अब भाण (निहाल) चंद सेवडा. चेला श्रीहीर-विजयसूरिसे दरियाफ्त करना चाहिये कि-देहरे आदि नाथ और वह (उतराबनका) किला वगेरह तिहत्तर साल पहलेसे तुम्हारे कब्जेमें है? या तिहत्तर सालके बादसे?। अगर भान (निहाल) चंद यह कहे कि-७३ साल पहले से देहरा व किला हमारी मिल-कियतमें है तो छोटे तपापंथीयोंकी तहरीर के तायफेमें हीरविजय सूरिके पंथी उससे अलग होगये हैं।

शत्रुंजय देहरा आदिनाथ और किला उतराबनका तमाम जैन पंथीयोको मिला हुआ है, अगर कोइ दावा करे तो झूटा है। और अगर भानचंद यह कहे कि-७३ साल के बादसे किला और देहरा हमारे कब्जे में है, इस विषयमें तजवीज की जायगी कि किला और देहरा कब बनवाया गयाथा? और वह (भानचंद) यह भी बतावे कि तुम्हारे चेलेका क्या नाम है? और इसके पहले कोई इमारतथी या नहीं?।

યુ. પ્ર. આ. શ્રીજિનચંદ્રસૂરિજીને
જોધપુરનરેશ શ્રીસૂર્યસિંહજીએ આપેલ પરવાનો

श्रीकृष्ण श्रीपरमेसरजी सही

स्वस्ति श्रीमहाराजाधिराज महाराजा श्रीसूरिज सिंहजी कुं० श्रीगजसिंघजी वचनात् युगप्रधान श्रीजिन चंद्र सूरिजीनुं मया करे दुवो दियौ जु श्रीजोधनेर सोझत सिवाणै मेडते जैतारण आसोपरै देस, माहरी धरती छै ततरी मांहे वाजां वजावौ झालर दमांमा वाजा मात्र वजावतां कोई मने करै सु गुन्हैगार होसी मागश्र (मिगसर) वदि ९ संवत १६६४ दुवै श्रीमुख। प्र.। भाटी गोइंद दासजी। पा। जोधनेर।

औ मूल परवांनो उ. श्रीसरूपचंदजी गणि पासहै श्रीजोधपुरमें, तिकैरी आ नकल छै।

(પત્ર ૧ અમારા સંગ્રહમાં છે.)

परिशिष्ट (घ)

सांवत्सरिक क्षमापना पत्र

सकलविमलशाश्वतस्वस्तिमज्ज्योतिरुद्योतितं सर्वसूर्यादिमंत्रेषु तंत्रेषु सर्वत्र भूर्यादिपत्रेषु यंत्रेषु विद्यापवित्रितेषु मिथ्यात्ववल्लीलवित्रेषु दत्तात्मभक्तातपत्रेषु संसिद्धिसत्रेषु मित्रेषु लिव्या विचित्रेषु वा (च्यं)द्यं (?), पुनर्यं च बालाः पतद्वक्रलाला, लसत्कंठपीठेषु मुक्तादिमाला, अनालिष्टसंसारमायादिजंबालजालाः सुभालाः सुवुद्ध्या विशालाः समात्मीयनालप्रणालाः करालस्त्रिकालाः सदा सन्मुदा मातृकायां पठंतीह पूर्वं, तथात्र (?) रक्षणे धातुरूपस्वरूपं, नतानेकभूपं, सदाम्नायपानीयकूपं, सदाप्यव्ययं न व्ययं सन्मनोहारि सर्वत्र विस्तारि मिथ्यात्वसंहारि सम्यक्त्वसंस्कारि दुर्बुद्धिनिवारि सद्बुद्धिसंचारि निर्वाणनिर्द्धारि, तीर्थेशधामेव शीर्षे प्रचंडेन दंडेन संप्रोल्लसत्कीर्त्ति पिंडेन दीप्तेः करंडेन नित्यं अखंडेन युक्तं तदूर्द्ध्व महेंद्रध्वजेनापि कुंभेन सर्वैर्धिलंभेन संशोभितं वर्णमेकं, पुनः पद्मनाभो विरंचिर्वृषांकश्च देवत्रयं यत्र नित्यं मिलित्वा स्थितं वक्रधारं कृपाणं तथा लोहगोलं यको दानवो मानवो व्यंतरः किन्नरो राक्षसो यक्षवेतालवैमानिकप्रेतगंधर्वविद्याधरक्षेत्रपालादिदिग्भूपालभूतव्रजे भास्करो भासुरश्चंचुरश्चंद्रमा मंगुलो मंगलः सोमपुत्रो (?त्रः) पवित्रस्तथा सन्नगीःपतिर्भार्गवो नीलधासास्तथा सैंहिकेयस्त्रिशिखीयो(?) ग्रहो दुर्ग्रहो या च नक्षत्रमाला विशाला. तथा शाकिनी डाकिनी नाकिनी सुंदरी मन्त्रिणी तंत्रिणी यंत्रिणी दुष्टनारी. तथा केसरी चित्रकाः कुंजरो वेसरः सैरभेयस्तुरंगो विरंगः कुरंगो महांगो भुजंगस्तथाऽन्योऽपि जीवो महादुष्टबुद्धिः सदाऽस्माकमेकाग्रचित्ताद्भृतां भक्तिभाजां सुराजां विरूपं विधास्यत्यहो तं वयं मारयिष्याम एतद्द्वयस्य प्रहारैरितीवात्र हेतोर्दधानं [अर्हं], तथा सर्ववर्णेषु मुख्यं सुरक्षं सुकक्षं सुलक्षं सुयक्षं सुदक्षं सुपक्षं विरिंच्यात्ममार्तंडसौख्यादिवर्याभिधायकं नायकं त्रायकं दायकं संविभाव्येति सम्यक्त्ववर्णं सुवर्णं लवर्णौ वराकः श्रियोर्वीयकं संश्रितः, सोऽपि सत्त्वाधिको

ऽदाच्छ्रियं देवदूष्यावृतात्मीयशीर्षोपरि न्यस्तशास्त्रप्रशास्तस्फुरत्काम-कुंभान्वितं क्लीँ । तं तथा विश्वरेतस्सुता सर्वदेवैर्नता हंसयानस्थिता पुस्तकेनांकिता देववाणीरता कूर्मपादोन्नता केलिजंघान्विता सिंह-मध्याद्भुता वर्यवक्षःस्थला मंजुसन्मेखला हस्तनीलोत्पला ध्वस्त-कुध्यत्खला सद्गुणैर्निर्मला भक्तहृन्निश्चला छिन्नदुष्टच्छला नैव सा निष्फला सर्वतः सद्बला केशतः श्यामला विश्वतः सत्कला केलितः कोमला सद्वचः कोकिला पेशला मांसला वत्सला संरणन्नूपुरा प्रौढपुण्यांकुरा चंक्रमाद्यंचुरा क्वापि नैवातुरा सर्वदा मेदुरा दीप्ति-सन्मुर्मुरा सद्यशःपुर्पुरा भग्नभीर्भुर्भुरा संपदां कारिणी पंकजागारिणी विश्वसंचारिणी बुद्धिविस्तारिणी भक्तनिस्तारिणी दुर्मतेर्दारिणी धर्मधीधारिणी सेवकाधारिणी संसृतेः पारिणी मायिनां भारिणी वैरिणां वारिणी दैत्यसंहारिणी पं नमो हारिणी शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा शारदा तां तथा ॥ ९९९ ॥

प्रथमकृषभदेवतानामाभिरामाद्भुतश्रीसमेतोऽजितो नो जितः संयतः संभवः संभवः संवराधीशजन्मा सुजन्मा जिनो मेघराजांग-जोऽनंगजो देवपद्मप्र(भः)भुः सप्रभः साधुपार्श्वः सुपार्श्वश्चंद्रप्रभो दीप्तिचंद्रप्रभो मातृरामाऽभिजातोऽभिजातो वचः शीतलः शीतलो विष्णुपुत्रः सुनेत्रस्तथा वासुपुज्यः सुपूज्यो विपूर्वोऽमलो निर्मलो-ऽनंततीर्थेश्वरो भासुरो धर्मनाथः सनाथः श्रिया शांतिकरः शंकरः कुंथुनाथः प्रमाथस्ततोऽरः करः संपदां मल्लिरापल्लवाभल्लिरत्यंतस-त्सुव्रतः सुव्रतः श्रीनमिर्निर्भ्रमिर्नेमिदेवाधिदेवः सुधीवस्तथा पार्श्वती-र्थाधिपः सत्कृपः सद्गुणैर्वर्द्धमानो जिनो वर्द्धमानस्तथा गुव्वरग्राम-ग्रामवासी प्रवरशीर्इंद्रभूतिर्गणेशोऽग्निभूतिस्तथा वायुभूतिः, पुनर्व्यक्त-नामा सुधर्मा गुणैर्मंडितो मंडितो मौर्यपुत्रः सुसूत्रस्तथाऽकंपितः कंपितो नाचलभ्रातृकस्तांत्रिकस्त्यक्तभार्यः सदार्यश्च मेतार्यसाधुः सदाचारसाधुः प्रभासो निवासो गुणानां, च्युतः पंचमस्वर्गतो धारिणीकुक्षिपायोजसंलब्धजन्माऽष्टकन्यापरित्यागकर्त्ता हिरण्यादि-कोटीप्रहर्त्ता लसत्केवलश्रीसुभर्त्ता गणाधीशजंबूयतींद्रः, प्रपूर्वो भयो भीमसंसारकांतारपारंगमी - संयमी सूरिमुख्यः सुदक्षश्च

ाय्यंभवः श्रीयशोभद्रसूरींद्रनामाऽऽर्यसंभूतसूरिश्च, मुनिर्गुणानां कलापैस्तथा भद्रबाहुः, पुनः स्थूलभद्रो मुनींद्रश्च कोशासुवेश्यामनोबोधकारी महाब्रह्मचारी लसल्लब्धिधारी नराणां नराणां भवांभोधितारी, तथाऽऽर्यो महागिर्यभिख्यः सुशिष्यः सुहस्ती प्रशस्ती, तथा शांतिसूरिर्गुणश्रेणिभूरिः, पुनः श्रीहरेरग्रगो भद्रसूरिर्गभीरार्थप्रज्ञापनासूत्रसंदर्भविज्ञानविद्यावरेण्यः सुपुण्यश्च नीला(श्यामा)र्यभट्टारकस्तारकः संसृतेः कारकः संपदामेष सांडि-(ल्य)ल्लसूरिर्मुनी रेवतीमित्रनामार्यधर्मार्यगुप्तार्यनामान एवं समु-द्रादिसूर्यार्यमंग्वार्यसौधर्मसूरींद्रमुख्याः सुदक्षाः, पुनर्भद्रगुप्तः सुगुप्तो यतो निर्गताः वार्द्धिसंख्येयशाखाः सुनागेंद्रचंद्रस्फुर-न्निर्वृतिस्फारविद्याधरोदारनामाभिरामा, द्विपंचाप्तपूर्वः सुपूर्वोऽनु-वज्रादिमस्वामिसूरीश्वरो धीश्वरो रक्षितातार्यसूरिः, पुनः पुष्य-मित्रः पवित्रस्तथाऽऽर्यादिनंदिः प्रभुर्नागहस्तः प्रशस्तस्ततो रेवती-सूरिराचार्यधुर्यसुगांभीर्यधैर्यादिवर्यः, परब्रह्मवान् ब्रह्मनामादिमद्वीप-संडिल्लसूरिर्हिमाद्वंतसूरिर्गणिर्वाचकाचार्यनागार्जुनः प्राजुनः सद्गुणैः, सूरिगोविंदसंभूतिसद्भावकौ, सूरिलौहित्यनामा, पुरि श्रीवल्लभ्यां यकः सर्वसिद्धांतवृंदानि तालादिपत्रे विचित्रे वरैर्लेखकैर्लेखयामास देवर्द्धि-भट्टारकः, श्रीउमास्वामिसूरिर्भृशं भाष्यकर्त्ता जिनाद्भद्रसूरिस्ततो देवसूरिः, पुनर्नेमिचंद्रस्तथोद्योतनो वर्द्धमानो जिनाधीश्वरो जैनः चंद्रोऽभयाद्देवसूरिर्जिनाद्वल्लभो दत्तचंद्रौ पतिः श्रीजिनेशः प्रबोधश्च चंद्रः शिवाख्यो(?) जिनात्पद्मलब्धी च चंद्रोदयौ राजभद्रौ च चंद्रः समुद्रो जिनाद्धंसमाणिक्यसूरी च. पूर्वोक्तमंत्रांस्तथा तीर्थराजान् श्रीगुरून् संपनीपत्य लेलिख्यते पार्वणे लेख एषोऽद्भुतः । २ ।

कचिदिह मणिरत्नमाणिक्यमालं, कचिन्मुक्तमुक्ताफलाली-प्रवालं । कचित्स्वर्णरूप्यादिपुंजैर्विशालं, कचित्स्वर्णपट्टोल्लसच्छ्रे-ष्ठिभालं ॥ कचिद्धट्टपीठे लुठन्नालिकेरं, कचित्कांचनीराजिका शृंगवेरं । कचित्प्रस्तरीन्यस्तनानार्थसूलं, कचित्प्रस्फुटच्छाटिका पट्टकूलं ॥ कचिच्छाल्यधान्यादिगंजैर्गरिष्टं, कचित्प्राज्यमाज्यादि-कूपैर्वरिष्टं । कचिद्विप्रशालापठच्छात्रवृंदं, कचित्पीयमानासवाणी-मरंदं ॥ कचिद्दीयमानार्थिवांछार्थदानं, कचित्कामिनीगीतसंगीतगानं ।

क्वचिन्मत्तमातंगघंटानिनादं, क्वचिद्वाजिहेषारवैर्लग्नवादं ॥
क्वचिद्रम्यहर्म्यैर्जितस्वर्विमानं, क्वचिच्चारुचैत्यावलीभ्राजमानं ।
क्वचित्साधुसाध्वीकृताध्यायघोषं, क्वचित्कामुकाविष्कृतप्रेमपोषं ॥
क्वचित्कृतविस्फारशृंगारवेषं, क्वचिद्दिव्यनव्यांगनारूपरे(पं)खं ।
क्वचित्तीरसांयात्रिकोत्तीर्णपण्यं, क्वचिद्वारिमध्यभ्रमन्नौवरेण्यं ॥
क्वचित्स्वर्णपीठोपविष्टक्षमेशं, क्वचित्साधुभिर्दीयमानोपदेशं ।
क्वचित्सूरिमंत्रस्मृतौ लीनबुद्धं, क्वचिद्राजसंसद्भवन्मल्लयुद्धं ॥
क्वचित्स्तंभनाधीशचैत्यप्रधानं, क्वचित्सद्गुरुस्तूपरूपप्रतानं । ततः-
किं बहूक्त्या (समृद्ध्या) सुबुद्ध्या, सुनाशीरपुर्याः सदृक्षं सुवृक्षं ॥
पुरं स्तंभतीर्थं सुतीर्थं च ।

तस्मिंस्तथोकेशवंशांबुजोद्बोधने भास्करा रेहडीये कुले गाढराढा-धराः, श्रीमदुद्दोहरत्नानि, सल्लक्षणज्ञानविज्ञानचातुर्यविचाचणाः शीलभास्वच्छ्रियादेविमातुः प्रलब्धावतारा:, कलाकेलिरूपरेखाति-सारा, लसत्पंचधात्रीभृशं पाल्यमाना, द्विसप्तप्रमाः सज्जवला सत्कलामंडिताः, पंडिताः, सर्वदक्षाः पुनर्लब्धलक्षाः, विनीताः सुगीताः सुमित्राः पवित्राः सुलावण्यवाणीसुधारंजितानेकलोकाः सरोकाः सुदाक्षिण्यनैपुण्या जाग्रत्प्रतापा विपापा, गुरोर्जैनमाणिक्य-सूरेः सकाशाच्छ्रुतासारकांतारकारविचाराः समुत्पन्नवैराग्यरंगत्त-रंगाः सरंगा गृहीतव्रताः सुमता गुप्तिगुप्ताः समित्याभियुक्ताः प्रमुक्ताः सुभुक्ताः श्रुतोक्तास्तपस्तेजसा दीप्यमानाः समानाः सुगानाः सुतानाः सुदानाः सुयानास्ततो जेसलान्मेरुदुर्गे सुवर्गे सुसर्गे गुरुप्रदत्तपट्टाधिकारास्ततो विक्रमे सत्क्रियाः श्रीफलवर्ध्यां महामंत्रशक्त्या प्रभोर्मंदिरे तालकोद्घाटकाः शास्त्रवोचाटका ढिल्ली-पुर्यां पुनर्योगिनीसाधकाः सूरिमंत्रस्फुटाम्नायसंसाधकाः, गुर्जरे-ऽजर्जरे या तपोटैस्तपोटैः कृता गालिनिंदामयीपुस्तिका तद्विवादेषु सर्वत्र संप्राप्तजाग्रज्जयश्रीप्रवादाः, पुनर्यद्गुणाकर्णनाकृष्टसंहृष्ट-हृत्सादिना मानसम्मानपूर्वं समाकारिता लाभपुर्यां, यकैः साहिछप्पा-प्रयोगेण अंगे कलिंगे सुबंगे प्रयागे सुयागे सुहट्टे, पुनश्चित्रकूटे त्रिकूटे किराटे घराटे च लाटे च नाटे, पुनर्मेदपाटे तथा नाहले डाहले

जंगले सिंधुसोवीरकश्मीरजालंधरे गुर्जरे मालवे दक्षिणे काबिले पूर्वपंचालदेशेष्वमारिर्भृशं पालयांचक्रिरे, प्रापि यौगप्रधानं पदं, स्तंभतीर्थोदधौ दापितं सर्वमीनाभयं, यैः पंचकूलंकपासंगमे साधिताः सूरिमंत्रेण पंचापि पीरा महाभाग्यवैराग्यवंतः सदा जैनचंद्राः मुनींद्राः सुभट्टारकाः ॥ ९९ ॥

प्रवरविदुररत्ननिध्याह्वयाः श्रीउपाध्यायविद्वद्गजेंद्रा जयादिप्रमोदाः श्रिया सुंदराः सुंदरा रत्नतः सुंदरा धर्मतः सिंधुरा हर्षतो वल्लभाः साधुतो वल्लभाः प्राज्ञपुण्यप्रधानाः पुनः स्वर्णलाभास्तथा नेतृजीवर्षिभीमाभिधानास्तथेत्यादि सत्साधुसाध्वीद्विरेफव्र(जैः) जाः(?) सेवितांह्रिद्वयांभोजराजी मनोहारिणस्तांस्तथा मालकोट्टात्तटान्सेद्विनीतश्च शिष्याणुसिद्धांतचारुर्गणिर्हर्षतो नंदनो रत्नलाभो मुनिर्वर्द्धमानो मेघरेषाभिधानौ तथा राजसी खीमसी ईश्वरो गंगदासो गणादिः पतिर्ज्येष्ठनामा मुनिः सुंदरो मेघजीत्यादि यत्याश्रितः कार्त्तिकेयाक्षिमित्यद्भुतावर्त्तवत्या प्रणत्या च विज्ञप्तिमेवं चंचरीकार्त्तिं, वर्वर्त्ति निःश्रेयसश्रेणिरत्राप्तसत्पूज्यराजक्रमांभोजमंदारसारप्रसादात्, तथा पत्तनाच्छ्रीगुरूणामिहादेशरत्नं गृहीत्वा विहृत्यानुसत्सार्थयोगेन सार्धं वरात्काणके पार्श्वनाथं च जूत्कृत्य वैशाखमासे द्वितीये नवम्यह्नि साडंबरं सन्मुहूर्त्तेऽहमत्राजगामाशु, संघोऽपि सर्वो भवन्नामतः प्रापितो धर्मलाभं जहर्ष प्रकर्षं । ततः प्रातरुत्थाय संघाग्रतः श्रीविपाकश्रुते वाच्यमाने पुनर्हर्षनंदे मुनेर्मेघनाम्नः क्रमाद्बाणरुद्रादिकृष्णांह्रिपक्षाभिधाने तपस्यद्भुते वाह्यमाने प्रतिक्रांतिसामायिकाऽर्हत्पदार्चादिसद्धर्मकार्ये विशेषेण सद्भव्यवर्गे भृशं प्रेर्यमाणे विनेयस्य सत्सप्तमांगे पुनः पाठ्यमाने सति श्रीमहापर्वराजाधिराजः समागान्नदोत्पन्नं रंगाद्विवेकातिरेकेण सन्मंत्रिसंग्राममल्लेन भास्वत्कनीयः सम......न सद्धर्मशालां समागत्य संघस्य सम्यक् समक्षं क्षमाश्रांतिपूर्वं स्फुटं कल्पपुस्तं प्रशस्तं समादाय सायं निजायां मुदा मंदिरायां स्फुरच्चंदिरायां समानीय कृत्वा निशाजागरां सुंदरां देवगुर्वादिगीतादिगानैः सुदानैः प्रगे सर्वसंघं समाकार्य वर्यातिविस्फारकाश्मीरजन्मछटोच्छोटपूगीफलप्रौढसन्नालिकेरादिदानैः सत्कृत्य शृंगारितेभकुंभस्थलारूढरंगकुमार-

स्फुरत्पंचशाखांबुजे स्थापयित्वा महापंचशब्दादि वाजित्रनिर्घोष-घोषं त्रिके चत्वरे राजमार्गे चतुष्के भृशं भ्रामयित्वा मदीये शयां-भोजयुग्मे प्रदत्तं, ततः संघवाचा मया वाचितं ब्रह्मगुप्तिप्रमाणाभि-रामाभिवेरं वाचनाभिः प्रभावाभिरभ्याभिरानंदतः, पुस्तकग्राहिणि-वाक्षिपेदश्रुतीनामिहांतर्बहिस्ताद्य सम्यग्दृशां पौषधाग्राहिणां पुंसां कसत्कुंडलाकारपक्वान्नसन्मोदकैः पारणा भीमसंसारकांतार-भीवारणाऽदायि दानं घनं दत्तमाशीलि शीलं तपस्तत्तमष्टाह्निकापक्ष-मुख्यं, पुनर्भावनाभावितेत्यादिसद्धर्मरीत्या समाराधितं श्रीमहा-पर्वसर्व, कृतार्थं कृतं मानवं जन्म एतत्। पुनस्तातपादैरपि स्वीयपर्व-स्वरूपं निरूप्यं। महामंत्रिराड् भागचंद्रः सदारंगजी भाणजी राघवो वेणिदासोऽपि वाघा च वीरम्मदे सामलो राजसी ईश्वरो मंत्रि हम्मीर खंगारसत्कादि भोजू अमीपाल तेजा समू उग्रमुख्यः पुरांतश्च मेहा-जलः सिद्धराजश्च रेपा सुरत्राण सद्वीरपाला नृपालस्तथा राजमल्लोपि पीथादिकः सर्वसंघः सदा वंदते पूज्यपादान् महादंडकः ॥ ९९९ ॥
श्री. श्री. श्री.

આચાર્ય શ્રીજિનસિંહસૂરિજીએ વા૦ યશઃ કુશલ ગણિને આપેલ

આદેશપત્ર

स्वस्ति श्री। श्रीबेन्नातटात् श्रीजिनसिंहसूरयः सपरिकराः। सर्वगुणसुंदरान् वाचनाचार्ययशःकुशलगणिवरान् सपरिकरान् सादरमनुनम्यादिशंति. श्रेयोऽत्रास्तप्रसक्तेः।

तथा हिवणोकउ तुहांनइ लाहोरना आदेश छइ. भलि परइ रहेज्यो, श्रावक-श्राविकाना जिम घणा भाव वधइ तिम करेज्यो, तुहे पिण डाहा छउ, सर्व वातना जाण छउ, जिम गच्छनी घणी शोभा वधइ तिम करेज्यो, श्रावक-श्राविका समस्तनइ नाम लेइ धर्मलाभ कहेजो। वा० राजसमुद्रगणिः सादरं प्रणमति. मगसिरसुदि ११ दिने।

(પત્રના મુખ પૃષ્ઠપર લખેલ છે કે)

भट्टारकश्रीजिनसिंहसूरिभिः २ वा० यशः कुशल गणीनां।
મૂળ પત્ર અમારા સંગ્રહમાં છે.

शत्रुंजयस्थादिजिनबिंबप्रशस्तिः ।

रंगद्वैराग्यवासनातिशयसमाहतकठोरतरसुंदरसाधुक्रियासमा-
ार, कृतकुवादिवृंदतिरस्कार, प्रधानजनवदनश्रुतविश्रुतनिरुपम-
द्गुरुगुणगणसमुल्लसित चित्तदवीयोदेशसमाहूतागतश्रीगुरुराज-
ामुपदिष्टविशिष्टाभयदानादिधर्मवासनावासितांतःकरणेन, तद्गुरू-
ादेशादेव यावज्जीवषाण्मासिकजीवामारिप्रवर्त्तकेन, विशेषसकल-
ोमहिषजातिपालकेन, समस्तजैनसम्मतश्रीशत्रुंजयादिमहातीर्थ-
करमोचकेन, सकलस्वदेशपरदेशमुक्तशुल्कजीजीयादिकरसंतापेन,
निर्मलप्रबलबलनिस्तुलभुजबलसाधितसकलभूमंडलेन दिल्लीपति-
ुरत्राणेन, श्रीमदकबरसाहिपुंगवेन प्रदत्तश्रीयुगप्रधानबिरुदाधार,
ततं प्रहृष्टसाहिवितीर्णाषाढीयाष्टाहिकासदमारि, स्तंभतीर्थीय-
समुद्रजलचरजीवसंघातघातनिवारणाजातयशःसंभार, वितथ-
तया साहिसमक्षं दूरीकृतकुमतिकृतोत्सूत्रासभ्यशंसनमय-
'प्रवचनपरीक्षा'दिशास्त्रव्याख्यानविचार, विशिष्टस्वेष्टमंत्रादिप्रभाव-
प्रसाधितपंचनदपतिसोमराजादियक्षपरिवार, श्रीशासनाधीश्वर-
वर्द्धमानस्वामिप्रभाकरपंचमगण(धर) श्रीसुधर्मस्वामि प्रमुखयुग-
प्रधानाचार्याविच्छिन्नपरंपरायातकोटिकगणमंडनवज्रशाखाशृंगार-
श्रीचंद्रकुलाभरणश्रीनेमिचंद्रसूरिश्रीउद्योतनपट्टप्रदीपसर्वातिशायि-
ज्ञानगुणातिशयप्रबोधितमंत्रीश्वरविमलकारितार्बुदाचलशिरःशेख-
रीभूतविमलवसतिनामक श्रीआदिनाथचैत्यप्रतिष्ठापकश्रीवर्धमानसू-
रिपट्टावतंस श्रीमदणहिल(पुर)पत्तनाधिपदुर्लभराजमुखोपलब्ध-
श्रीखरतरविरुदश्रीजिनेश्वरसूरिश्रीजिनचंद्रसूरि नवांगीविवरणावि-
र्भावकश्रीस्तंभनकपार्श्वनाथप्रकाशक श्रीअभयदेवसूरिश्रीजिनवल्ल-
भसूरि श्रीजिनदत्तसुरिपट्टानुक्रमसमागतसुगृहीतनामधेय श्रीजिन-
माणिक्यसूरिपट्टप्रभाकर श्रीऋषभेशदेवकृतानेकवारचरणसन्निवेश
श्रीपुंडरीकाचलोपरिप्रदेशसमुल्लसितपरमरमासंसर्गात्दुर्गातः प-
रितः परविहारप्रतिषेधदुर्ललितकोपविकारदुराचारप्रतिपंथिम-
थनोद्भूतनव्यभव्यचैत्यनिष्पादनप्रभूतपरमोत्साहसुखसागरावगाह-
संतुष्टपुष्टसत्कर्मावारितश्रीखरतरसंघकारितश्रीयुगादिविहारमुका-

हारपुंजस्थापक, पदसंपदनुत्तरसुधामधुमधुरतरवचनरचनाऽऽवर्जितातर्जिताशविश्वश्रीसलेमसुरत्राणसदाचीर्णवितीर्णरवि-गुरुवार दुर्निवारसदुच्चारामारिपटहप्रकारप्रसादी कृतोच्छ्रितोच्छ्रितनिरुपमपरित्राणपितृसुरत्राणधर्मप्राग्भारसदुपदेशोल्लासजगत्प्रकाशजगतिजेजीयाप्रभृतिकरमोचनकारितदिग्वलय, मलयज, हासकाशसंकाश, यशोमरालबालपदप्रचारप्राभृतिकृतस्फुरत्कांतकांतिस्फुटस्फटिकविमलदलतद्वणितिघटितसुघटकलिकालप्रगटप्रतापदूरीकृतसंतापव्यापपुरुपादेयश्रीवामेयबिंबप्रतिष्ठाविधायकः श्रीखरतरगच्छनायकसुविहितचक्रचूडामणियुगप्रधानश्रीजिनचंद्रसूरिपुरंदरैः श्रीमदाचार्य श्रीजिनसिंहसूरि श्रीसमयराजोपाध्यायश्रीरत्ननिधानोपाध्याय वा० पुण्यप्रधानगणिप्रमुखशिष्यप्रशिष्यसाधुसंघसुपरिकरैः प्रतिष्ठितं श्रीआदिनाथबिंबं कारितं च सकलश्रीसंघेन, पूज्यमानं चिरं नंदतादाचंद्रार्कं तीर्थमिदं ।

યોગશાસ્ત્રવૃત્તિ પ્રશસ્તિઃ.

सं० १६६२ वर्षे चैत्र वदि सप्तमी दिने श्रीविक्रमनगरे राजाधिराज श्रीरायसिंहविजयिराज्ये युगप्रधानश्रीजिनचंद्रसूरिपुरंदराणां सदुपदेशेन श्रीविक्रमनगरवास्तव्यमंत्र्योसवालज्ञातीयचोपडागोत्रीयसंघपतिकचरापुत्ररत्नसंघपति अमरसी भार्या अमरादेवी पुत्र संघपति आसकर्णेन भ्रातृ अमीपाल कपूर(चंद्र)परिवृतेन श्रीयोगशास्त्रवृत्तिपुस्तकं लेखयित्वा, श्रीयुगप्रधानगुरुभ्यः प्रददे, तैश्च श्रीमत्सर्वतीर्थस्नानकोशे ज्ञानसंपद्वृत्त्यै स्थापयांचक्रे, शिष्यप्रशिष्यपरंपरया वाच्यमानं चिरं नंदतादानंदविधायकं । श्रीरस्तु* ।

(શ્રીપૂજ્યજીના સંગ્રહમાં, પ્રશસ્તિપત્રક જુગ્ગિનાથ લિખિતની ઉદ્ધૃત)

---

* પ્રસંગ શ્રીમાન્ યુગપ્રધાનજીએ ગોરધન નથુરેવડીના અંતિમ પત્રમાં પણ એવા પ્રશસ્તિ છે. પણ તેમાં ચાલતી લેખનું ઇ.પ્રતો નથી.

વિજ્ઞપ્તિ-પત્ર—

स्वस्ति श्रीशांतिजिनमानम्य. श्रीमति वेन्नातटे प्रकटप्रोत्कटसंकटकोटिकरटिसत्पराक्रमाक्रांतनभक्रांताभ्रांतवादिवृंदप्रदत्तासानसन्मानदानान् प्रस्फुरद्दुःपमार विसारिम्लेच्छसंभारिहारिनिकरप्रणामाभिरामपादसाहिसलेमस्वच्छलगलन्मानावमतितापितजिनपतियतिततिकृतत्राणावदातान्, युगप्रधानश्रीजिनचंद्रसूरिराजान् वा० सुमतिकल्लोल, वाचलाचार्य पुण्यप्रधानगणि, पं० मुनिवल्लभगणि, पं० अमीपाल प्रमुखसाधुपरिकरसंसेवितपादेंदीवरान्, श्रीजेसलमेरुदुर्गतो वि० विमलतिलकगणि, वा० साधुसुंदरगणि, वि० विमलकीर्त्ति, वि० विजयकीर्त्ति, वि० उदयकीर्त्ति प्रभृतियतिततिसमनुगतसरणिः सादरं सुंदरं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य सत्यं विज्ञापयतीदं वचः, श्रेयोऽत्र श्रीसौवगुरुराजप्रसादतः।

श्रीमतां वश्मिय(अ ?) स्मि। तथा पत्रमेकं श्रीयुगप्रधानगुरूणामागतमवगतोदंतप्रवृत्तिराग(? नं) दितं मन्मनसः । यत्तु कोट्टडादेशसत्क आदेशो नेतरथाऽकारि तच्चारु कृतं, नहि पुण्यप्रचयमंतरेण पुण्यार्कयुक्तस्य क्षेत्रस्य देवसस्येव कार्यसिद्धौ तत्कालमेव दुष्प्राप्यमाणत्वान्ममभद्धिरूपदिष्टा विशिष्टक्षेत्रादिभिः पुण्यमेवाविर्भावयति, यत्तु द्विस्थान्या तत्पार्श्ववर्त्तिनि ग्रामे स्थेयमिति लिखितं तद्दूरपार्श्ववत्त (? वर्त्ति) ग्रामोऽपि नास्ति, पृथक् चातुर्मास्यवस्थानकृदपि नास्ति इति विज्ञेयं । भवत्प्रसादात्ता अपि सुखित ......वाहं स्थास्ये इति. न कापि चिंताऽस्ति। सा० थिरुकस्य प्रतिः शोध्यते. यावदत्र स्थास्यामि तावत्तत्प्रतिशोधनं करिष्यामीति।

तथा श्रीगुरुराजदर्शनार्थं गतरूपी मच्चक्षुषी सतृषीस्तस्तत्स्वदर्शनदानप्रधानपीयूषदानेन तोषणीये इति । सदा वंदनाऽवसेया, भाटी गोइंददासोऽपि च चलितुमुत्तालतां करोति तथापि कतिचिद्दिनानि लगिष्यंति, वलमानपत्रं प्रसाद्यं, सर्वेषां पार्श्ववर्त्तिनां साधूनां मन्नामग्राहं वंदना निवेद्या, चैत्रासितदशम्या रजन्यां।

(મૂળ પત્ર અમારા સંગ્રહમાં છે.)

परिशिष्ट (ङ)

कविवर श्रीसूरचन्द्र* विनिर्मित द्विछंदोमय शांतिनाथस्तवगर्भित—

अजितजिनस्तव—

(उपजाति)-

विश्वप्रभुं सेनमही न नाथं, सुवंशजं पङ्कजडत्वहारम् ।
श्रीभास्करं श्रीअजितं च भूया, आनन्दकन्दं त्वचिरेणतार्यं ॥ १ ॥
जनाशुधीशं करमंशुकान्ति, वन्दे महाशान्तिमहं सदा (१×) यम् ।
सुरासुरक्ष्मापनराद्यधीश-संसेवितं श्रीसुमनःप्रभुं च ॥ २ ॥ युग्मम् ॥

(शार्दूल विक्रीडित)-

वर्ण्यस्वर्णसवर्णरुक्समगुणक्षेत्रं रसारम्यको,
जन्मानन्तसमुद्रसज्जतरणिः सारङ्कर(।२।)क्षाकरः ।
दुष्कर्मालिरिपुप्रवारकतमः संहारता कारिक-
स्त्राणं मां करुणास्पदं ह्यजितराट् सूरोऽवतात्तामसात् ॥३॥
मिथ्यात्वद्रुमभङ्गवारणनिभं रङ्गेण भव्यप्रदं,
सन्निस्यं सुखभङ्गिभद्रविनिकाधं संतुतं सन्त(।३।युग्मम्)तम्
मोहाद्रि स्वरुकं ‡ शिवं खरनिभच्छेदं-क्षमं चत्रस-
द्दन्ताभोगविधिं वरं नमनमश्रीवन्धुरं चाजितम् । ॥ ४ ॥

---

* આ કવિવરનીજ કૃતિ ૩ હજાર શ્લોક પ્રમાણ 'સ્થૂલભદ્રગુણમાલા પ્રકરણ' ની પ્રેસ કોપી 'યશોવિજયગ્રંથમાલા–ભાવનગરના સંચાલક શ્રીમાન્ અભયચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી પાસે છે.

† જે અક્ષરોના નીચે કાળી લીટી કરેલ છે. તે અક્ષરોને જુદા કરી લેવાથી અનુષ્ટુપ ૧૩ શ્લોકનો શાંતિ જિનસ્તવ જુદો થાય છે. જે એના પાછળ આપેલ છે.

‡ स्वरुकं-वज्रं ।

(स्रग्धरा)-

वैश्वप्राधान्यसेव्यः सुगुणनिकरस्त्वानिर्जितो नन्दिविद्या-
सच्छ्रीशांतिः सलीलः सदुपशमघनीतालयः (।४।) पात्वपायात्।
सद्ध्यानो हर्षकारः समगुणवसतिर्वर्जिताज्ञानभारो,
नुन्नक्रोधारिवर्गः प्रदितभवनिवासाकरः श्रीजिनेशः ॥ ५ ॥
अच्छाच्छात्माचिराच्च प्रथितमहिसमाख्योत्करः सादरोघो-
दारस्कन्नोदरीशोऽतिदरकरिहरीशो दशाश्वप्रचारः ॥ (।५।)
मन्दारद्रुममल्लिसितसुमकलिकाजातिमुख्यैः पयोजैः,
श्रीदेवाः पूजयन्ति प्रजितगदमदः सुक्रमः सोऽस्तु लक्ष्म्यै ॥६॥
ध्यातो देवाधिपैः सद्दयहृदयधरो दामसो व्याधिवारा-
द्विश्वप्रष्ठोरसेनोघनदनुजनृपांच्यो हि योगप्रराजः (।६। युग्मम्)।
यस्य ध्यानात्समेऽत्र क्षयमहितगणा यान्ति रोगालिनाशी,
दुष्टास्ताक्ष्यादिवोग्रागरलवदुरगाः सोऽचिरात्पातु नन्दी ॥ ७ ॥
दक्षो भास्वन्मनः पाः अतुलबलकलो युद्धमुक्तः सशुष्मा §
भव्यान् भद्रैकपात्रं (वि)गतभवभयौघप्रगाढः ससातः (।७।)
श्रेयः श्रेयः सुकेली सदनुपमनिवासानुकारो विभोगो,
रध्यात्प्राणीगुणीशकमलसुखकलोऽशोचनः सोऽजितेशः ॥ ८ ॥
नित्यं सच्चन्द्रचङ्गोऽद्रिरिपुनतपदः कामहा चन्द्रकायः,
सर्वं मद्रं ¶सुकीर्तिः करिकरसुकरो रातु शं (।८।) कज्जनानाम्।
विद्याशालब्धिकारः समयनयघनो मानरिक्तोल्लमारः,
प्राज्योजो मारकोघ्यो मुनिजनसुमनः पुङ्गवः शान्तिदोऽसौ ॥ ९ ॥
नृणां नाथो जिनोऽर्च्यो दलितकलिमलः साधु जीयाच्चिरं यो,
गोप्ता विश्वस्य सार्वस्त्रिजगदवनकृज्जन्मना नाधिनी(? ना) शी।

---

§ सशुष्मा—सपराक्रमः । ¶ मद्रं—मङ्गलं हर्षं वा ।

निस्सन्तापः (१९) स शीघ्रं शमयमनिरतो हेमवर्णाभदेहो,।
वर्यः पापं हरोतीह भुवि कृततनूमन्मतौघो नितान्तम् ॥ १० ॥

अंहो निस्तारकोऽसावयद $ इह भवाम्भोधितोऽलब्धसन्धेः,
स्फूर्जत्सम्पत्तिकार्युद्धरतु भविजनान् क(१००)प्ररूपो जिनेशः।
साधुप्राण्यब्जबोधप्रियतरतरणिः सारणिः सारसम्प-
द्वल्लीवृद्धौ समन्ताज्जितरवजलधिः सेवधिः सौख्यराशेः ॥ ११ ॥

सातत्यं पाहि पाहि प्रवरगुणजिनाधीश! संसारवार्धि-
मध्यान्निःशोध्य नेतः प्रभवविसरहा सत्सर प्राणहन्तः ।
संसक्तं युष्मदंह्रिप्रवरजलरुहापातिनं (१११) मां जिनेश!,
सौभाग्यप्रष्ठभाग्य! प्रथनदतमसां संहरापन्नपाप ॥ १२ ॥

कल्याणप्रख्यकायच्छविरशुभहरः सन्ततं विग्रहच्छित्,
सौवीं वाचं प्रयच्छ प्रशमततिकरीं त्वं जनाधारदेव!।
नित्यं सम्प्रार्थयेऽहं जयनिचयकरांशुप्रभो हि ध्रुवं (११२) म-
प्येतद्दे वन्द्यशान्तिप्रदगतवृजिनेशोऽतिदायं च प्राप्त ॥ १३ ॥

एवं स प्रातु वो वाञ्छितमिह नियतं सर्वदा सूरचन्द्रो,
जाविश्वेशो नुनावात्र सविनयनयं सौवभक्तप्रभुयं
स श्रेयाः श्रेयसे एई विधुं (१६) मितभगवत्स्तोत्रमिश्रस्तवेन,
श्रीचारित्रोदयांह्रिद्वयकजमधुकृत्'सूरचन्द्रो'वशी ।१३। शः ॥ १४ ॥

इति श्रीखरतरगच्छेश श्रीजिनभद्रसूरिसन्तानीय श्रीचारित्रोदयवाचकशिष्यवाचक
वीरकलशगणिशिष्य 'सूरचन्द्र' वाचकविरचित श्रीशान्तिनाथत्रयोदश-
श्लोकमन्त्रगर्भित श्रीअजितजिनराजस्तवः (समाप्तः)।

किञ्चिन्न्यायो ग्रन्थमिदम्।

$ अमारदायक-सौभाग्यदायक।

चतुर्दशश्लोकात्मकाजितजिनराजस्तवादुद्धृतो वाचक-श्रीसूरचन्द्रकृतः

श्रीशान्तिजिनस्तवः—

विश्वसेनमहीनाथ-वंशपङ्कजभास्करम् ।
आचिरेयं जनाधीशं, वन्दे शान्तिमहं सदा ॥ १ ॥
सुरासुरनराधीश-सेवितं सुमनःप्रभुम् ।
स्वर्णवर्णसमक्षेत्रं, सारुयसद्रससागरम् ॥ २ ॥
कर्मारिवारसंहार-कारिणं करुणास्पदम् ।
मिथ्यात्वद्रुमभङ्गेभ-सन्निभं भविका ! नुत ॥ ३ ॥ युग्मम् ।
मोहाद्रिशिखरच्छेदं, वज्रभोगविबन्धुरम् ।
वैश्वसेनिर्जिनो नन्द्या-च्छ्रीशान्तिः समतालयः ॥ ४ ॥
पापायासहरः सर्व-ज्ञानभानुदिवाकरः ।
अचिराख्योदरोदार-दरीदरहरीश्वरः ॥ ५ ॥
मन्दारमल्लिकाजाति-पयोजैः पूजितक्रमः ।
देवाधिपैः सदा सोऽव्या-द्विश्वसेननृपाङ्गजः ॥ ६ ॥ युग्मम् ।
यस्य ध्यानात्समे यान्ति, रोगास्ताक्ष्यादिवोरगाः ।
सोऽचिरानन्दनः पातु, युष्मान् भवभयौघतः ॥ ७ ॥
श्रेयःकेलिनिवासाभो !, गुणी कमललोचनः ।
सच्चन्द्रचन्द्रिकाचन्द्र-समकीर्तिः करोतु शम् ॥ ८ ॥
विशालनयनो मार-मारको मुनिपुङ्गवः ।
शान्तिनाथो जिनो जीया-च्चिरं जगज्जनाधिपः ॥ ९ ॥
शीघ्रं शमय हे देव !, पापं भुवितनूमताम् ।
निस्तारय भवाम्भोधेः, स्फूर्जत्सम्पत्तिकारक ! ॥ १० ॥
पाहि पाहि जिनाधीश !, संसार वार्द्धिमध्यतः ।
भवत्सरणसंसक्तं, युष्मदंह्रिप्रपातिनम् ॥ ११ ॥
सौभाग्यभाग्यसम्पन्न-कल्याणच्छविविग्रहः ।
वाचंयमजनाधार !, नित्यं जय प्रभो ! ध्रुवम् ॥ १२ ॥
एवं शान्तिजिनेशोऽयं, प्रातु वो वाञ्छितं सदा ।
'सूरचन्द्रो'नुनावात्र, यं सौवश्रेयसे वशी ॥ १३ ॥

परिशिष्ट (च)

અમદાબાદ ધનાસુથારની પોળમાં દેહરાની પોળ. ભોયરામાં મૂળ નાયક શ્રી આદિનાથ ભગવાનની પલાઠી ઉપરનો લેખ.

श्रीआदिनाथ भगवाननी पलाठी उपरनो लेख.

संवत् १६५३ अलाइ ४२ वरसे पातिशाहि श्रीअकबरविजयिराज्ये माघवद २ सोमे प्राग्वाट ज्ञातीय श्रीअहम्मदावादनगरवास्तव्य सं० ॥ श्रीसाइया भार्या ताकु पुत्र सं० जोगी भार्या जसमादे कुक्षिरत्नसंघपतिसोमजीकेन मातृसहिता (?) पुत्र सं० रत्नजी. सं० रूपजी सं० खीमजी. पौत्र सं० सुंदरदास प्रमुखयुतेन श्रीआदिनाथबिंबं सपरिकरं कारितं प्रतिष्ठितं च बृहत्खरतरगच्छे श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकार दिल्लीपति शाह श्रीअकबरप्रदत्त युगप्रधानबिरुदधारक श्रीजिनचंद्रसूरिभिः आचार्य श्रीजिनसिंहसूरि प्रमुखपरिवारयु (तैः) तेन श्रेयोस्तु ॥ सूत्रधार गल्ला मुकुंद कारितं ।

આ૦ શ્રીનંદનસૂરિજી મ. ના સૌજન્યથી.

ધના સુથારની પોળમાં શાંતિનાથ ભગવાનના દેરાસરના ભોંયરામાં

મૂળ નાયક શ્રીઆદિનાથ ભગવાન ।

संवत् १६५३ अलाइ ४२ वर्षे पातिशाहि अकबरविजयिराज्ये माघ सुदि १० सोमे । प्राग्वाट ज्ञातीय श्रीअहम्मदावादनगर वास्तव्य सं० सा० साइया भार्या ताकु पुत्र सं० जोगी भार्या जसमादे कुक्षिरत्नेन संघपति सोमजीकेन भ्रात सं० शिवा, पुत्र सं० रतनजी. सं० रूपजी. सं० पीमजी, पौत्र सं० सुंदरदास प्रमुखयुतेन आदिनाथबिंबं सपरिकरं कारितं प्रतिष्ठितं च श्रीबृहत्खरतरगच्छे श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकार दिल्लीपति पातिशाहि श्रीअकबरप्रदत्तयुगप्रधानबिरुदधारक श्रीजिनचंद्रसूरिभिः...... ......आचार्य श्रीजिनसिंहसूरिभिः............प्रमुखपरिवारयुतैः ....श्रेयोऽस्तु............सूत्रधार गल्ला मुकुंद कारित

આ૦ શ્રીનંદનસૂરિજી મ. ના સૌજન્યથી.

પરિકર ઉપર પંચતીર્થી ભગવાન ઉપરનો લેખ.

॥ ९० ॥ स्वस्ति । अलाई ४२ वर्षे माघमासे शुक्ल दशमीदिने श्रीअहमदावाद महानगरे प्रकृ........प्रभाव प्रौढ प्रताप प्रासाद प्रसादित निखिल प्र...........प्रतिस्पर्धक वरपार्थिव पटल यावज्जीवपा—मररसिक जीवामा......प्रवर्त्तनकुशल विशेष विहित......कला ? गाररक्षणा समस्तजीवसंमतसंततसुकृतसारहारसंगत श्रीशत्रुंजयमहातीर्थकरमोचनवरविचक्षण । सकलस्वदेशपरदेश शुल्कजीजीयाकरमोचनविधिसमुत्पादितजगज्जीवसमाधान । परचललीलादलनप्रत्यल निसुभनिर्मलं प्रवलवलस्वीकृतसकलभूमंडलं लक्ष्मी...... । ... लाससावधान करुणारसनिधान । प्रभूत यवनप्रधान सम्रा.........दिल्लीपति सुरत्राण श्रीअकबरशाहिविजयिराज्ये श्रीबृहत्खरतरगच्छाधिप श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टप्रभाकरसुधर्मदेशनाद्यनेक २ प्रगुणगुणरंजितश्रीमदकबरशाहिप्रदत्त युगप्रधान वि.........

આ૦ શ્રીનંદનસૂરિજી મ. ના સૌજન્યથી

અમદાવાદ રાયપુર શામળાની પોળમાં શામળાજીના ખાંચામાં શ્રી શામળા પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરનો શિલાલેખ.

॥ ९० ॥ स्वस्ति श्रीमंगलाचार, स्फारवस्तुप्रकाशनम् ।
पापप्रणाशनं जीया–ज्जिनशासनमुत्तमम् ॥ १ ॥

संवत् १६५३ अलाइ ४२ वर्षे पातिसाहि श्रीअकबर विजयराज्ये श्रीबृहत्खरतरगच्छाधिप श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकार स्वधर्म देशनाद्यनेकगुणरंजित श्रीमदकबरसाहिप्रदत्त युगप्रधानपद श्रीस्तंभनतीर्थनगर समीप सागर जलचर जीवरक्षाकारक सदाषाढीयाद्यान्हिका सकलजीवाभयदानदायक कुमतकौशिकसु(सू)रावतार भट्टारक युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरिभिः श्रीजिनसिंहाचार्य प्रमुखोपाध्यायवाचकसाधुसंघयुतैः । श्रीअहम्मदावादनगरवास्तव्य प्राग्वाटज्ञातिमंडन सा० साईया पुत्र सं. जोगी भा. जसमादेवी पुत्ररत्न श्रीखरतरगच्छ सामाचारीवासितान्तःकरणेन स्वगच्छपरगच्छीयसुपरिवारस्वगुरुराजादि साधुसार्थोपशोभित श्रीशत्रुंजय महायात्रा विधायकेन विहितस्वदेशपरदेशीय सकलसाधर्मिकप्रतिगृहं रजतार्धलंभनिकेन कृतानेकजिनप्रासादप्रतिमा प्रतिष्ठादि धर्ममहोत्सवेन अनेकसाधर्मिकविविधवात्सल्यादि धर्मकरणीय-

रसिकेन संघपति सोमजीकेन भ्रा० शिवायुतेन पुत्र सं. रत्नजी सं. रूपजी सं. षीमजी पौत्र सं. सुंदरदासादिपरिवारशोभितेन श्रीलट्कणसाधु प्रतोलिकायां । विधिना स्ववित्तनिष्पादिते नव्यचैत्ये श्रीश्यामलपार्श्वनाथबिंबं फाल्गुनशुदि ११ दिने महामहं स्थापयामास । श्रीदेवगुरुगोत्रदेवीप्रसादाद् वंद्यमानं पूज्यमानं च चिरं नंद्यादाचंद्रार्कं शुभं भवतु ॥ छ ॥

સં. ૨૦૧૬ ના આસો સુદ ૧૨ રવિવારે આ શિલાલેખ ઉતારીને અમદાવાદ રાયપુર શામળાની પોળ, ભૈયાની બારી, શ્રીપાર્શ્વચંદ્રગચ્છના ઉપાશ્રયથી મોકલનાર મુ૦ બાલચંદ્ર.

ટેમલાની પોળની તક્તીઉપરનો લેખ.

स्वस्ति श्रीमंगलाचार–स्फारवस्तुप्रकाशनं ।
पापप्रणाशनं जीया–ज्जैनशासनमुत्तमं ॥ १ ॥

संवत् १६५३ अलाइ ४२ वर्षे पातिशाहि श्रीअकवरविजयिराज्ये श्रीबृहत्खरतरगच्छाधिप जिनमाणिक्यसूरिपट्टालंकारश्रीस्वधर्मदेशनाद्यनेकगुणरंजित श्रीमदकबरशाहिप्रदत्तयुगप्रधानपद श्रीस्तंभतीर्थनगरसमीपसागरजलचरजीवरक्षाकारकसदापाढीयाष्टाह्निकासकलजीवाभयदानदायक कुमतकौशिक सु(सू)रावतार भट्टारक युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरिभिः जिनसिंहसूरि.........वाचकोपाध्याय .....प्रमुखोपाध्यायादिकसाधुसंघयु[तैः]तेन श्रीमहम्मदावादनगरवास्तव्य प्राग्वाटज्ञातिमंडन सा० साइया पुत्र सा० जोगी भार्या जसमादेवी पुत्ररत्नेन श्रीखरतरगच्छसामाचारीवासितांतःकरणेन संवत् १६४४ स्वगच्छपरगच्छीयसुपरिवारस्वगुरुराजादि.........सार्थेन) श्रीशत्रुंजयमहायात्राविधायकेन विहितस्वदेशपरदेशीय (सकल) साधर्मिकप्रतिगृहरजतादिलंभनिकेन, कृतानेकजैनप्रासादप्रतिमाप्रतिष्ठादिधर्ममहोत्सवेनादानेकसाधर्मिकविविधवात्सल्यादिधर्मकरणीरसिकेन संघपति सोमजीकेन भ्रात शिवा युतेन पुत्र सं० रतनजी रूपजी खीमजी, पौत्र सुंदरदासादि परिवारशोभितेन श्रीटीमलाप्रतोलिकायां अक्षततृतीयादिने स्वधननिष्पादिते नव्ये चैत्ये स्वयं कारितं स्वगुरुप्रतिष्ठितं श्रीनमिबिंबं सपरिकरं समहं स्थापयामास । श्रीदेवगुरुगोत्रदेवीप्रसादाद्वंधमानं प्रपूज्यमानं नंदतु आचंद्रार्कं वंद्यमानं शुभं भवतु ॥

પરિશિષ્ટ (૬૭)

(શ્રીમાન્ લબ્ધિકલ્લોલ રચિત-)

અર્બુદતીર્થ ચૈત્યપરિપાટી સ્તવન

(સંવત્ ૧૬૪૧ જિનચંદ્રસૂરિ યાત્રીસંઘસહ)

દૂહા – तीर्थंकर त्रेवीसमउ, पासजिणेसर देव ।
चरण कमल तसु अणुसरी, गुण जंपिसुं संखेव ॥ १ ॥
जालउरा संघ चालीयउ, अर्बुद भेटण काज ।
भवियण जन सवि हरखीया, जिम केकी घनगाज ॥ २ ॥
जुगप्रधान गुरु सुरतरु, श्रीजिणचंद मुणिंद ।
जात्रा करण गुरु संचरइ, साथइं श्रावक वृंद ॥ ३ ॥

चउपइ–रिसहनाह मरुदेवीनंद, सेवन ऊ(वा)ननइ (?) सुरतरुकंद ।
अगर कपूर कस्तूरी करीं, पूजिउ आदिजिन ऊलट धरी ॥४॥
सोलम जिन सोहग कंदलउ, पूनिम ससि दीसइ भलउ ।
शांति करण श्रीशांतिजिणंद, वीजइ भुवनि पणमुं आणंद ॥५॥
नेमिनाह जिण बावीसमउ, तीजइ जि(ण)हर उलट नमउ ।
पुरिसादाणी पासजिणंद, जसु दरिसण मनि परमाणंद ॥६॥
महावीर त्रिभुवन आधार, चरच्या चरण कमल सुहकार ।
सुरनर किंनर सेवइ पाय, वंद्या जिणवर पंचे भाय ! ॥ ७ ॥
श्रीजिनकुशलसूरि नामि, सीझइ वंछित मनना काम ।
पद पंकज प्रणमी मनरंगि, पासज नमि चाल्या मनरंगि ॥८॥

ढाल–हिव पहिलउ रे सार सुवधि जुहारियउ,
दुख दुरगति रे दालिद दूरइं वारीयउ ।
वलि उंडू रे गामइ जिनवर भेटीयउ,
श्रीगोहिली रे जिनवंदी दुख मेटीयउ ।
मेटीया अरिघर विकट संकट जासु दरिसण दुख टलइ,
गछराज जिनचंदसूरि सुह नामि सवि आस्या फलइ ।

अरविंद हरि जिम मोर पावस केतकी मधुकर मनइ,
तिम सुगुरु दरिसण भविक वंछइ, अंगि आणंद अतिघन
सीरोही रे आवा जउ गु. ॥ १० ॥

संचरइ श्रावक साधु साथइ आदि जिणवर वंदिया,
श्री सात जिणहर संति ताई वंदी पाप निकंदिया।
संधणोद वाढिल उपर जगगुरु भविकजन अभिनंदिया,
हम्मीर पुरवर आदि जिणहर संघसुखकर वंदिया ॥ ११

ढाल – सीरोही पुरि पास जिन निरखी
पालडी जिनवर पूजी मन हरखिया,
हणाद्रपुरि जिणहर एकमइं मेटीयउ,
आदि जिन पास नमि कर्ममल मेटीयउ ॥ १२ ॥

ढाल – धरणी रमणि उरि हार सार त्रिभुवन मन मोहइ,
देउलवाडइ भुवन पंच नलणी सम सोहइ।
नवर नाटारंभ थंभ तोरण अति चंग,
विमल वसही नाभिनंद पूजउ मनिरंग ॥ १३ ॥

लूणग वसही विंव चंग वंद्या नेमि नाह,
भीमसाह वसही रिसह अरचिउ उछाह।
मंडलक वसही पासदेव भेटिउ कल्पद्रुम,
हुंवड वसही विंवरंग पूज्या पुरुषोत्तम ॥ १४ ॥

अचलगढइं वरराधविहार पूजिउ संतीसरा,
युगवर कीरत रतन सूरि वंदिउ गुरु सुरतरा।
चउमुख सह (?) सा लणइ प्रसादि वंद्या आदीसरा,
कुंथुनाथ त्रीजइ भुवनि पणमिउ जगदीसरा ॥ १५ ॥

ओरीसइ सिरिवीर सामि मनरंगि जुहारउ,
लहुया गुरुया विंव सवे नमि दोहग डारिउ।
खरतर श्रावक सकलसंघ मननइ उच्छाह,
दान पुण्य पूजा करी ए ल्यइ ल(ख)मी लाह ॥ १६ ॥

ઢાલ – हिव वलितां वलि स्वामि हणाद्रइपुरि भेट्या जिन वेलांगरी,
कालं(दरि)झरि(?) पुरि ठामि प्रमुख नयर प्रभु वंद्या मनि ऊलट धरी ए ॥ १७ ॥
कुशलखेम संपत सोवनगिरिवर शुभ सुकने निज घरि वली ए।
वंद्या जिनवर पास आसज मनतणी जिनवर दरसणि सवि फली ए ॥ १८ ॥
से(? जे)समरइ अरिहंत तसु घरि संपदा किन्तिरयण सिरि सो धरइ ए।
सेव्यां हर्षविशाल प्रमोद अंगि वली हर्षधर्म ते मनि धरइ ए ॥ १९ ॥
गच्छ खरतर सिणगार श्रीजिनचंदसूरि सांनिधि तीरथ वंदिया ए।
घाञ(? गाय)क्रमांहि प्रधान साधुमंदिरगणी सीस हु (इण) परि गुण गाविया ए ॥ २० ॥

कलश–इम नयर श्रीजालउर अरबुद सकल तीरथ वंदिया,
सोलसइं इगताल (१६४१) वरसइ माघ मासि आणंदिया।
मुनि विमलरंग सुसीस लब्धइं मन कल्लोलइं गुण भण्या,
जे चित्त चोखइ हृदय राखइ तेह पामइ सुख घणा ॥ २१ ॥

पंचनदीसाधन गीत—

राग आशावरी दूहा—

श्रीअकबर हरषित हुकम, करमचंद आणंद।
पंचनदी साधन भणी, वीनवीयउ जिनचंद ॥ १ ॥
सुभ वेला सुभ वासरइ, सुभ सुकने सुभ वारि।
मुलताणि संघवासरइं, क्रमि जु करइ विहार ॥ २ ॥

---

† એમણેજ રચેલ સીરોહીસ્થ 'ખરતર પ્રાસાદ સુમતિસ્તવન ગાથા ૧૬ નો ઉપલબ્ધ છે.

महिपति मूक्या मेवडा, च्यारे चतुर सुजाण ।
पतसाही जण वर्या, पहुता गुरु मुलताणि ॥ ३ ॥

चाल—मुलताण मंडल मोटइ परि मंडयु, कीधा तोरण सात ।
दसारणभद्रतणी परि वंदइ, श्रीसंघ सुगुरु विख्यात ॥ ४ ॥
मीर मल्लिक खुदा सिम खोजा, आव्या सनमुख चाक ।
जयजयकार हुया जगि सघलइ, वाज्या गहिर निसाण ॥ ५ ॥
संघसमवाय कियउ पइसारु, राख्यउ महीयलि नाम ।
आदर अधिक अमारि पलाई, मास दिवस लगि ताम ॥ ६ ॥
संवत सोल बावन्नइ वरसइ, माहसुदइ तिथि बारसीत ।
जिनदत्तसूरि कुशल गुरु समरी, माणिक्यसूरि सुधा सीत ॥७॥
अठम भत्त करी आराधइ, पंच पीर सुभ ध्यान ।
श्रावक विबुध करइ तिहां करणी, पूजा प्रमुख प्रधान ॥ ८ ॥
सुविहित साधुसिरोमणि मुनिवर, श्रावकनुं परिवार ।
पातसाहि आदेसी वइठा, नावा नदियमझार ॥ ९ ॥
ततखिण ध्यान धरंतां आया, पंचपीर तिण ठाणि ।
गाज वीज आडंबर मंड्यु, न चल्युं सूरि सुझाणि ॥ १० ॥
ध्यानबलइ गुरुसांनिधि साध्या, पंचपीर तिणवार ।
तब तूठे वर दीधा पंचे, जंपइ जय जयकार ॥ ११ ॥
अतिशइ देखि तिहां कणि अधिकउ, लोकतणइ मनि भायउ ।
झगमग दीति थई दीपकनी, रामा रंगि वधायउ ॥ १२ ॥
पंच नदी साधी संघकाजइ, पूगी मनोरथमाला ।
दान पुण्य संग्रह तिहां कीधा, जाणइ बाल गोपाला ॥ १३ ॥
उदय कीधउ खरतर जिनशासनि, उदयउ जिनचंद ।
अधिक उदय प्रतपउ श्रीसुहगुरु, जां लगि ध्रुव रवि चंद ॥१४॥
सादर सुंदर अति आडंबर, उच्च नयर गुरु आया ।
पारख लखइ प्रमुख चांपसी, पइसारइ जसु पाया ॥ १५ ॥

राग सोरठी—आज उछरंग आणंद उलट घणुं,
आज सुधारसमेह वूठउ ।

जुगप्रधान गुरु गच्छ खरतर धणी,
सूरि जिनचंद जु आज दीठउ ॥ १६ ॥ आज० ॥

पंचनदी साधिनइ नयर देराउरइं,
विहरता साधुसुं सुगुरु आयु ।
नाम मंत्राक्षर ध्यान धरतां निसंदे,
कुशलगुरु दरसण वेगि पायु ॥ १७ ॥ आज० ॥

श्रीजिनमाणिकसूरि गुरु वंदिया,
नरहर हरखिया भविक प्राणी ।
जेसलमेरु गढ पूज्य पधारीया,
छत्रपति समानी भीम वंदीया ॥ १८ ॥ आज० ॥

वाजि गजराज नरराजसुं परिवर्यु,
आवीयु भीमजी बहु दिवाजइ ।
संघपति राइचंद अधिक उच्छव कियु,
घरि घरि मंगलतूर वाजइ ।
अनुक्रमइ मरुधरा देसमांहि विचरता,
नयर अणहिलपुर सुगुरु आवइ ॥ १९ ॥ आज० ॥

पूरव बोल सुप्रमाण करि आपणा,
सूरि जिणचंद इम जस जग पावइ ॥ २० ॥ आज० ॥

आविया श्रीपूज्य राजधानी पुरी,
बाजए भेरीया सुजस भेरी ।
संघसहित चिरकाल जिनचंदजी;
चडति कला हुवइ सुगुरु? तेरी ॥ २१ ॥ आज०† ॥

† લબ્ધિકલ્લોલ રચિત ([illegible]

ગણિ સમયરાજ રચિત

યુ. પ્ર. શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ ગુરુ-રાસ

श्रीजिणसासण चिरजयउ, श्रीखरतर गणधारो रे।
श्रीजिणचंदसूरीसरू, गाइसुं इणि अधिकारो रे॥ १ ॥ श्रीजिण० ॥
सोहम सामि परंपरा, सूरि अनेक प्रकारो रे।
चउसट्ठिमइ पाटइ जयउ, जुगप्रधान जयकारो रे ॥२॥ श्रीजिण० ॥
श्रीजिनमाणिक मुणिवइ, पाट उदयगिरि सूरो रे।
थाप्या राउल मालदे, प्रतपइ पुण्य पंडूरो रे, ॥ ३ ॥ श्रीजिण० ॥
नाण चरण निरमला, चंदकुलइ गुरु सोहई रे।
देसविदेसइ विहरता, भवियण नर बोहई रे ॥ ४ ॥ श्रीजिण० ॥
अनुपम अतिसय गुण भला, श्रवणि सुण्या जिणवारई रे।
अकबरसाहि नरेसरू, रंज्यउ चित्तमझारई रे ॥ ५ ॥ श्रीजिण० ॥
आदर करी गुजरातथी, वेगइ गुरु बोलाविया रे।
गामागर पुरि विचरता, लाभपुरइ गुरु आया रे॥ ६ ॥श्रीजिण० ॥
वंदी गुरु देसण सुणी, रंज्यउ अकबर जाणी रे।
सात दिवस अमारीना, दीधा धरम पिछाणी रे ॥ ७ ॥ श्रीजिण० ॥
जुगप्रधान विरुदइ कर्या, जलचर जीव उगार्या रे।
अउर लाभ वलि धर्मना, दीधा जस विस्तार्या रे ॥ ८ ॥ श्रीजिण० ॥
श्रीजिणसिंघसूरीसरू, श्रीआचारिज कीधा रे।
कर्मचंद मंत्रीसरू. उच्छव करी जस लीधा रे ॥ ९ ॥ श्रीजिण० ॥
अन्न दिवसि मुलताणनउ, संघ घणउ तिहां आवइ रे।
वंदीलइ उच्छव करी, आदर करी बोलावइ रे ॥ १० ॥ श्रीजिण० ॥
मंत्रीसर कर्मचंदनइं, संघ सहु अणुसारी रे।
शुभशकुनादिक जोईया, लाभ विशेष विचारी रे ॥ ११ ॥ श्रीजिण० ॥
अकबर साहि विदा लही, संघ सहित गुरु चालई रे।
सिंधुदेश साधण भणी, चोरउ अरि पालई रे ॥ १२ ॥ श्रीजिण० ॥
पतिसाही तिनि मेवडा, हुकमइं साथइं आवई रे।
जिहां जिहां सहगुरु संचरइ, जीवदया वरतावई रे ॥१३॥ श्रीजिण० ॥

क्रमि क्रमि सहगुरु विचरतां, आया श्रीमुलताणई रे।
अति उच्छव आडंबरइ, जयजयकार वखाणई रे ॥१४॥ श्रीजिण० ॥

थो(घो)रवाड नानिग तणा, राजा सीमा रंगई रे।
पंचनदी साधण तणी, देई खमासण चंगई रे ॥ १५ ॥ श्रीजिण० ॥

शुभ दिवसइ मुलताणथी, पांगुरिया गुरुराया रे।
संघसहित हिव अनुक्रमइ, पंचनदी तटि आया रे ॥१६॥ श्रीजिण० ॥

चंदवेली पत्तन भलइ, उतरीया शुभ ठामई रे।
गुणरागी श्रावक भला, सावधान गुरु कामई रे ॥ १७ ॥ श्रीजिण० ॥

हाजी फते आलम खान, समाइल देर रे ।
फतेपुर किहरीरना, उच्च मरोट संमेला रे ॥ १८ ॥ श्रीजिण० ॥

सीतपुरी उबावडा, घल्लु जज्झेवाहण रे।
जेसलगिरि देराउरा, भरकर भुट्टे वाहण रे ॥ १९ ॥ श्रीजिण० ॥

पइंत्रीसां गामां तणा, संघ सहु तिहां मिलिया रे।
सहगुरु भावइ वांदतां, संघ मनोरथ फलिया रे ॥ २० ॥ श्रीजिण० ॥

आंबिल तप जप साधना, करी आतमसुद्धि सारू रे
पूरवविधि सवि साचवी, करी अट्ठम तप वारू रे ॥ २१ ॥ श्री० ॥

सोलह सइ बावन (१६५२) समइ, माहसुदीइ शुभमासई रे।
वारसि तिथि पुष्यारकइ, सुंदर मन उल्लासई रे ॥ २२ ॥ श्रीजिण० ॥

धूप जाप बलिबाकुला, श्रावक सयल करेई रे।
पाठक वाचक मुणिवरू, श्रावक साथइ लेई रे ॥ २३ ॥ श्रीजिण० ॥

जपता निजगुरु देवता, चइठा बेडी मांहई रे।
बेडी हिव चालती, आई नदी प्रवाहई रे ॥ २४ ॥ श्रीजिण० ॥

पंचनदी विच पामीनइ, मंत्र जपइ तिणि वेला रे।
सूर वीर साहस पणइ, श्रावक साधु समेला रे ॥ २५ ॥ श्रीजिण० ॥

भीम भयंकर अध रातइ, पंचनदी जल पूरई रे।
निरधारी बेडी तिहां, राखी लोक हजूरई रे ॥ २६ ॥ श्रीजिण० ॥

पंचपीर तिहां साधीया, पंचनदीना सामी रे।
सहगुरु नइं सुप्रसन्न थया, संघ उदय सुख कामी रे॥२७॥ श्रीजिण० ॥
तिहांथी बेडी वालीनइं, आया गुरु निज डेरई रे।
ढोल दमामा सरणाइ, वाजइ सबद घणेरई रे॥ २८॥ श्रीजिण० ॥
सहगुरु सघली विधि साचवी, सघला संघ वंदाया रे।
उच्छव रंग विनय करी, नरनारीय वधाया रे॥ २९॥ श्रीजिण० ॥
याचक जन संतोषीया, दान घणा तिहां दीया रे।
साहम्मी वच्छल करी, लाहणि विधि जस लीया रे॥३०॥ श्रीजिण० ॥
सुरनर जस कीरति कहइ, जिण सासण जयकारा रे।
उच्छव रंग वधामणा, संघ उदय अधिकारा रे॥ ३१॥ श्रीजिण० ॥
कुशल खेम आणंदसुं, पांगुरी उच्च पधारई रे।
अधिक महोच्छव अनुदिनइ, संघ करइ धनसारई रे॥३२॥श्रीजिण०
तिहां मुलताण प्रमुख सहू, सिंधु महाजन चलीयां रे।
वंदि गुरु निजि थानकइ, पहूचइ मननी रलीयां रे॥३३॥ श्रीजिण० ॥
उच्चथी गुरु पांगुरी, देराउरि गुरु भेट्या रे।
श्रीजिनकुशल सूरीसरू, नमतां पातक मेट्या रे॥ ३४॥ श्रीजिण० ॥
देराउरथी पांगुरी, माणिकसूरि जुहार्या रे।
नवहरि देव नमी करी, जेसलमेरि पधार्या रे॥ ३५॥ श्रीजिण० ॥
संघ सहु मिली मनरली, राउल भीमनरिंदो रे।
वंदइ सुह गुरु भावसुं, अधिक मनइ आणंदो रे॥ ३६॥ श्रीजिण० ॥
अति उच्छव रंगइ करी, आया श्रीजिणचंदो रे।
पास जिणेसर भेटिया, सेवक सुरतरुकंदो रे॥ ३७॥ श्रीजिण० ॥
श्रीजिणमारग उपदिसइ, कुमत कदाग्रह टालई रे।
जुगप्रधान गुरुराजीयउ, रीहड कुल उजुआलई रे॥३८॥ श्रीजिण० ॥
'समयराज' गुरु गावतां, पूरइ मनह जगीसो रे।
श्रीजिणचंदसूरीसरू, प्रतपउ कोडिवरीसो रे॥ ३९॥ श्रीजिण० ॥

इति श्रीजिणचंदसूरिगुरुरासः समाप्तः।

श्रीमत्सुमतिकल्लोल रचित

जिनचंदसूरि-गीत

सारद पय पणमी करी, गाइसुं श्रीजिणचंद ।
भावभगति भोलीम करी, मनि आणि रे, २ अधिकउ आणंद कि॥१॥
वंदउ रे गछराया गच्छराया रे, २ श्रीजिणचंदसूरि कि । आंकडी ।
संवत सोल सडतालीसइ (१६४७), गुरु विहरइ गुजराति ।
अकबर गुरुना गुण सुणी, गुरुदरसण रे,२ चाहत दिनराति कि ॥२
अकबर कहइ कर्मचंद भणी, कहां तुम्हचे गुरु होइ ? ।
मंत्रि कहइ साहिब ! सुणउ, गुजरातइं रे, २ विचरइ अब सोइ कि॥३
दे फरमाण बोलावीया, श्रीजिणचंद मुणिंद ।
वात सुणी गुरु पांगुर्यां, साथइ भला रे, २ मुनिवरना वृंद कि ॥४॥
श्रीसीरोही आवीया, तिहां राजा सुरतान ।
गुरुनइ लाभ दिया घणा, पूनिम दिन रे, २ जीव अभयदान कि ॥५॥
गुरु जालउरि पधारीया, तिहां किणी रह्या चउमासि ।
श्रीजीनइ वचनइ करी, पूरइ भवियण रे, २ मन केरी आसि कि ॥६॥
तिहांथी पारणइ पांगुर्या, गुरु करइ साधुविहार ।
अबूझ जीव प्रतिबूझवइ, कलिजुगमइ रे, २ गोतम अवतार कि ॥७॥
फागुण सुदि बारसि दिनइ, सुभ योगइं सुचंग ।
श्रीलाहोरि पधारिया, भवियण जण रे, २ हूया उछरंग कि ॥ ८ ॥
तिणही दिनि अकबर भणी; सहि गुरु मिलिवा जाइ ।
दूरथकी देखी करी, अकबरजी रे, २ जसु संन्मुख आइ कि ॥ ९ ॥
गुरु दरसण देखी करी, करइ निज मुखि गुणगान ।
तेह सुणी सवि ऊंबरा, मनमोहे रे, २ हूया हयरान कि ॥ १० ॥
गुरुनइ हुकुम दिया इसा, नित नित तुम्ह इहां आउ ।
धरमकी वात कह्यउ मुझे, इतनउ गुरु ! रे, २ करउ उ (सु) पसाउ कि

एकंतइ श्रीजी भणी, गुरु! कहइ धरमनी वात।
कुमतमति जन मनथी रहरइ, घूहडनइरे, २ न सुहाइ परभात कि १२

श्रावण सुदि पडिवा दिनइ, श्रीजी यु(दिन)च्या (?) सेख।
साधु इसा तुम्ह को देख्या, जिण देख्या रे, २ जगमांहे रेख कि॥१३

नरपतिसुं सेखजी भणइ, सुणि साहिब! इक बोल।
बहुत बहुत दरसणि देखे, नांहि कोई रे, २ इनहीं कइ तोल कि॥१४

इम सुणी अकबर हरखीया, आवइ सुहगुरु पासि।
आदरमान देई घणा, इम बोलई रे, २ मनकइ उल्लासि कि ॥ १५॥

जु कछु चाहउ सु दीजीयइ, तव पभणइ गुरुराय।
सब दुनियां हम तजि रहे, हम चाहूं रे, २ जीवदयाकउ उपाय कि १६

करइ बगसीस ए गुरु भणी, श्रीअकबर पतिसाहि।
सात दिवस अमारिनउ, पडहउ दियउ रे, २ सवि पृथिवी मांहि कि

गुरुना गुण देखी घणा, श्रीअकबर भूपाल।
जुगप्रधान पदवी दीनी, जाणइ जगमई रे, २ सहु बाल गोपाल कि १८

सुहगुरुनइ उपदेशथ(की)इ, नयरि खंभाइतमांहि।
जलचर जीव उगारीया, हुकुमइ करी रे, २ श्रीअकबर साहि कि १९

वधतइ वानइ दिनदिनइ, खरतर गच्छि अवतंस।
तुम्दहिं घटे गुरु इणि जुगइं, इम अकबर रे, २ जसु करइ प्रशंस कि

मात सिरीयादे उरि धर्या, श्रीवंतसाह मल्हार।
इणि जगि ए सम को नहीं, जसु नामई रे, २ हुयइ जय जयकार कि॥

रीहड वंसइ अति भलउ, जिण सासणि सिणगार।
ए गुरुना गुण अति घणा, कवियण जण रे, २ कुण पामइ पार कि॥

जां लगि मेरु महीधर, जां सायर जां चांद।
'सुमतिकल्लोल' सेवक भणइ, तां प्रतपउ रे, २ गुरुआ जिणचंद कि

इति श्रीजिन चंद्रसूरि-गीतं।

यु. प्र. जिनचंद्रसूरि गीत (द्वितीय)

दूहा—सुमति जिणेसर सुख करण, हरण दुरिय दोभाग।
खरतर गच्छ पति गाइसुं, जासु अधिक सोभाग ॥ १ ॥

चउपइ—देस मंडोवर अतिहि समृद्ध,
'बडलुं' गाम तिहाँ सुप्रसिद्ध।
सा श्रीवंत सिरिआदे नारि,
तासु कुखि जिणि लीयउ अवतार ॥ १ ॥

जसु गरभइं माता सुविसाल, दीठ सुपन नालेर रसाल।
संवत पनरइ पंचाणवइ, जायउ सुत मुहूरत सुभ लवइ ॥२॥

कीधउ सुपन तणउ सुविचार, होस्यइ पुत्र सही छत्रधार।
तिणि सुभ नाम ठव्यउ सुरतान, मात पिता धरि मनि बहुमान ॥३॥

पहुता बीकानयरइ सहू, तिहाँ माणिक सूरि खरतर पहू।
दीठउ निलवट वूरइं बाल, सही स होस्यइ गच्छ प्रतिपाल ॥४॥

माता पिता वूझवि ते लीध, चडोतरइ जसु दीक्षा दीध।
संवत सोलह बारोतरइ, जेसलमेरि सुगुरु पट धरइ ॥५॥

जिण वल्लभ जिम क्रिया कठोर, सूरि मंत्रवलि वाधउ जोर।
अणहिल पाटणि जीता वाद, उतार्या कुमतीना नाद ॥ ६ ॥

राय राउल राणा राजान, प्रतिबोध्या ते कुण करइ गान।
श्रीजिन कुसल तणइ स निधान, वूझविआ दिल्ली सुरतान ॥७॥

देवप्रयोगइ अकबर साहि, युग प्रधान पद दीध ऊमांहिं।
बावन्नइ साधी पंचनदी, सह गुरु सकति सहूअइं वदी ॥८॥

संवत सोलह गुणत्तरइ, कजीयइ पहुता गुरु आगरइ।
वूझवि साहि सलेम उदार, कीधउ जिण सासण उद्धार ॥९॥

गुरु अवदात कहुँ केतला, जेता दिन हुआ तेतला।
आसू वदि वीजइ सित्तरइ, बीलाडइ अणसण गुरु करइ॥१०॥

सुभ ध्यानइ सुरलोकमझार, पहुता देव करइ जयकार।
कहइ गणि सुमति कल्लोल वचन्न, गुरु गुण गावइ ते धन धन्न ॥११॥

इति गुरु गीतम्। वाई नाना वाचनार्थ
..........री, ए कीरति वहुली लाधी ॥ ७ ॥

जासु वास प्रभावथीय, संघपति हुया अनेक।
बहु जिणहर जिण विंवनीय, कीध प्रतीठ विवेक ॥ ८ ॥

जे सइं हथि गुरु दीखीयाए, सीस तणा परिवार।
ते गीतारथ गुण भर्या ए, हूया पदवी धार ॥ ९ ॥

सात ईति तिहाँ नवि हुई ए, जिहाँ गुरु रह्या चउमास।
प्रतिवूझवि पतिसाहि करी, जिन शासन परकास ॥ १० ॥

गोतम जिम लब्धइ भर्या ए, रूपइ वयर कुमार।
ए गुरुना गुण गावतां ए, किमइ न आवइ पार ॥ ११ ॥
संवत सोलह सित्तरइ ए, नयर वीलाडा ठामि।

स्वर्गवास गुणवर हुआ ए, करि अणसण सुहझाणि ॥ १२ ॥
श्रावक धन्न कटारिआ ए, वित्त वावइ गुरु थानि।
उच्छव कीधा अति घणा ए, दिन दिन वधइं तइ वान ॥१३॥

एह कवित्त भणइ गुणइ ए, मन धरि भाव विसुद्धि।
'सुमतिकल्लोल' गणि इम कहइ ए, ते पामइ वहु रिद्धि ॥१४॥

चतुर्थ दादा युगप्रधान श्रीजिनचंद्रसूरिरचित

स्तवनादि कृति समुच्चयः ।

१ श्रीशांतिनाथ हिंडोलणा गीत

(राग सारंग मल्हार)

श्रीभरत दखिणमइ, मनोहर नयर वर विस्तार ।
कुरुदेश हथिणाउर अनोपम, इंद्रपुर अवतार ॥
तिहां विश्वसेन नरिंद पालइ, राज राणिम सार ।
तसु घरणी अचिरादे दीपइ, अपछरनइ अणिहार ॥ १ ॥

हिंडोलणइ माइ ! झूलता, संति कुमार,
मुझ मन हरख अपार । (आंकणी)

तसु ऊअरि अणुत्तरथी चवी, प्रभु अवतरे अरिहंत ।
वदि भाद्रवानी सातमई, वलि जेठ वदि जगकंत ॥
अधरयणि तेरसि तणी, जनम्यउ वरतीयउ सुभसंति ।
तिणकाज संतिकुमार दीधउ, नाम भलऊ बुधवंत ॥२॥
हिंडोलणइ० ।

कमनीय कंचन कमल कोमल, सदल सुंदर अंग ।
बालपणइ अतिरूप निरखी, सुरवधू मनरंग ॥
मणिकनक मंडित पालणइ, हींडोलती हइ चंग ।
काइ अपछरा आसीस आपइ, जगि तुझ सुजस अभंग ॥ ३ ॥
हिंडोलणइ० ।

घर अंगणइ प्रभु ठवति पगला, घूघरा घमकंति ।
गजराज राजमराल मंथर, गतिसुं गुणवंति ॥
धरि गोद अणिमिस नयणि वलि वलि, मातजी निरखंति ।
चिरि जीवज्यो तुम्हे नान्हडा, तिहां अपछरा एम कहंति ॥४॥
हिंडोलणइ० ।

आंजती अंजन काइ अमरी, देव कुमरी (काय) काइ।
मृगनाभि कुंकुम देवचंदण, वसीय तिलक वणाय॥
प्रभु वदति कोमल वयण तिमतिम, मात तात सुहाय।
करइ कलिसुर नर कुअरसूं धलि, अपछरसू निजिदाय॥
हिंडोलणइ० ।
चालीस धनुष प्रमाण अंकित, चलण सुर सारंग॥
सारंग तनु सारंग गुरु, सम धीरिमा सारंग।
सारंग वंस विलासनी वर, वण्यऊ वर सारंग।
सारंग गुण सारंग वसुधा, गरजति जिम सारंग।
हिंडोलणइ० ।
इम सकल त्रिभुवनभवनमांहि, सवल जसु सोभाग।
सुर असुर नर नारि तणऊ, प्रभु ऊपरइ वहु राग।
मंडलीक चक्रवर्त्ति तणा सुख लही, लह्यऊ पद वीतराग।
गावंति गुण 'जिणचंद' दिन दिन, इणपरि सारंग राग॥
(हिंडोलणइ) माई झूलता संतिकुमार, मुझ मन हरख अपार
इति श्रीशांतिनाथ हिंडोलणागीतं।

२ नेमिराजुल चउमासिया गीत

श्रावण आज सुहामणऊ, वसुधा वरसइ मेह।
चिहुं दिशि चमकइ दामनी, जागइ नवल सनेह।
जागंति नवल सनेह, सखि हे कुंअरि राजिमती कहइ।
जदुराइ! जाइ मनाय आणो, ए कुण पावस दिन वहइ॥
इण समइ सुरंगा नयर दीसइ, रयण पिण रलियामणऊ।
पियु तुम्हे आवो सुख पावो श्रावण आज सुहामणउ॥ २
भला रे पधार्यऊ भाद्रवऊ, गरुऊ गुहर गंभीर।
गहर घटा करि गाजीयऊ, जगिमइ जलधर धीर।
जगमांहि जलधर धीर आपी, वरस वरस वली वली वेलडी
(वेलडी) रही लयलाय तरसुं, मोरनसुं जिम हेलडी।
तिम रमण रमणी संग इण रितु, रंग धरइ दिन दिन नवऊ
संजोग सुंदर रति पुरंदर भला रे, पधार्यऊ भाद्रवऊ॥ २

आसूडइरे आस सफल करो, प्रीतम प्राण आधार।
वेग मिलो मुझ वालहा!, पूरव प्रेम संभार॥
संभार पूरव प्रेम प्रीतम!, प्रीति अविचल कीजीयइ।
पडिवन्नऊ पालो रोस टालो, सुजस सबल ओ लीजीयइ॥
निसि झरइ अमृतनीर निरमल, नीलांणी अवनीयरो।
सोलसे किरणे सूर विचरइ, आसू आस सफल करो॥ ३॥
कातीडई रे कौतिक गहगह्या, कोमदी महोछव चंग।
दिवस दीवाली गुण निलऊ, घर घर हुवइ उछरंग॥
उछरंग नित नित हुवइ दिन दिन, धवल मंगल अति घणा।
वडलीया धूना धमल घर घर, थया रंग वधामणा॥
श्रीनेमि राजुल मिल्या मुगतइ, सासता सुखतिहां लह्या।
कहइ (जिण) चंद चिरि आणंद आणो, काली कौतिक गहगह्या॥ ४॥

इति नेम राजुल चउमासिया गीत।

३ जैसलमेर मंडन वीरजिन गीत

(राग नट्टनारायण मिश्र)

प्रभु! तेरी मूरति मोहनगारी, जिन! तेरी मूरति मोहनगारी
शशि अनुकारी अजब समारी, ऊपम कोटि उवारी, प्रभु० ॥ १॥
हां हां सदल सकोमल सुंदर सारी, प्रफुलित अधर प्रवाली।
नयन कमल दल भाल निहालति, अष्टमि शशि अणुहारी, प्रभु० ॥२॥
हां हां जेसलमेरु नयर मुखमंडण, जिण सासन जयकारी।
सूरति वीर जिणंदकी द्यो निति, चंदकुं मुगति पियारी, प्रभु० ॥३॥

४ गौतमस्वामी गीत

(राग वेलाउल)

श्रीगौतमगुरु गाईयइ, गुणलब्धि भंडार।
प्रह ऊठी निति प्रणमीयइ, वंछित (फल) दातार, श्रीगौतम० ॥१॥
गौतम गोत्र प्रकाशवा, उदयउ दिनकार।
कलिजुग सुरतरु सारीखउ, सहु कहइ संसार, श्रीगौतम० ॥ २॥

श्रीमहावीर जिणंदनऊ, पहिलउ गणधार।
मनमोहन महिमानिलऊ, मोटउ अणगार, श्रीगौतम० ॥ ३ ॥
श्रीवसुभूति पुत्र वडऊ जती, पृथिवी मात मल्हार।
गुणमणि रोहणगिरि समउ, सविजन सुखकार, श्रीगौतम० ॥ ४ ॥
गौतम नामइ पामीयइ, सुख सुजस संतान।
आधि व्याधि दूरइ टलइ, वाधइ वसुधा वान, श्रीगौतम० ॥ ५ ॥
गुरु नामइ गहगट हवइ, भय भाजइ दूर।
मनवंछित भोजन मिलइ, हुवइ सुजस पडूर, श्रीगौतम० ॥ ६ ॥
गौतम गुरुना गुण थुण्या, हुआ निरमल आज।
आज जनम सफलउ थयऊ, पाम्यऊ शिवपुर राज, श्रीगौतम० ॥७॥

सुभाषित

गीत विनोद विलास रस, पंडित दीह लियंति।
कइ निद्रा कइ कल(ह) करी, मूरख दीह गमंति ॥ १ ॥
सालूरांनइ सरवरां, जिम धरतीनइ मेह।
उत्तम जन एहवऊ करइ, निति निति वधतउ नेह ॥ २ ॥

८–श्रीसुरियाभ सुर नाटक विधि गीत

राग प्रभाती मिश्र–थगना मगना थेईरे थेई। ए जाति।

नयरि अनूपे आमलकप्पे, वीर वदीते तिहां पहुते।
सुर सुरियाभ साहिब सेवनकूं, तबही नाटक विधि रचते ॥ १ ॥
जुग जुगते नाटक इम करते,
मन सुध महावीरजीकुं वलि नमते। ए आंकणी।
दोनुं भुज वीचि रचते,
अठशत अठशत अतिरूप कुंअर कुंअरी।
तिम सुर अउरातणी सो महणी,
सजनि रमति सुर हेज धरी ॥ २ ॥ जुग० ॥
वाजित्र वाजे गुणपंचासे, सुरसंचे तिम अऊर सजे।
विकट पाट उत पाट नटावे, ताल ताल सुघताल वजे ॥३॥ जुग० ॥

कत्रीसेइ निरति करेई, थेई थेई बोलति मुख थेई ।
ई थेई थिरि हसकुं धृति थेई दी,
थेई रे प्रभु ! मेरे थेई थेई ॥ ४ ॥ जुग० ॥
त्रीसइ नाटक इम करते, पुव्वभवंतर जेह छते ।
ट्र कल्याणक विधि प्रभुजीके, वरणविसुं नवर सुरवर ते ॥५॥ जुग० ॥
तं तं विततं तं सुघने, सुसरे ए चीहुं भेदि सुरते ।
ाजित्र एम वजते सुरते, चऊविध गीते ते वदते ॥ ६ ॥ जुग० ॥
उक्खित्त पाउअत्ते लहुअ ते, रुदित मुदित ध्वनि संलवते ।
वउविध नटारंभ रचंते, सुर पदवी सफली गिणंते ॥ ७ ॥ जुग० ।
इणपरि नाची प्रभुगुण राची, सुरियाभ नाटक संवरते ।
श्रीजिणचंदसूरीसर पभणइ, प्रभुनामइ वंछित फलते ॥ ८ ॥ जुग० ।

इति श्रीसुरियाभसुर नाटकविधि गीत ।

६–श्रीमहावीरजिन तपस्या दिनमान गीत

श्रीमहावीर जिणंद जुहारीयई रे, श्रीसिद्धारथ नंद ।
शासन नायक प्रभु चउवीसमऊ रे, दरसण परम आणंद ॥ १ ॥
श्रीमहावीर जिणंद जुहारीयई रे । ए आंकणी ।
त्रीस वरस लगि गृहस्थपणइ रह्या रे, संयम लीधउ सार ।
व्रत पालइ प्रभु जिनकलपी पणई रे, करइ अप्रमत्त विहार, श्रीम० २
खमइ उपसरग परीसह जे हुवई रे, हो अणुलोमि पडिलोम ।
छतिय शक्ति जिण समता आदरी रे, हो धन्न खमा गुण सोम, श्रीम० ३
एक छमासी तप कीधउ जिणइ, एक सउ असी उपवास ।
पांच दिवस ऊणऊ बीजऊ वरसी रे, तप कीधऊ खटमास, श्रीम० ४
नव चऊमासी तप कीधऊ भलऊ रे, हुवइ उपवास हजार ।
अधिक असीए ते पिण जाणवऊ रे, धन्न अभिग्रह खग्ग धार, श्रीम० ५
दोइ त्रिमासी तप उपवास ते रे, असीय अधिक शत थाय ।
साढ बिमासी तप वीरइ कीयऊ रे, दोइ वेला सुखदाय, श्रीम० ६
शत पंचास दिवस हुवइ तेहना रे, दोइ मासी पट्टवार ।
साठ अधिक दिन तेहना तीनसऊ रे, तप उपवास उदार, श्रीम० ७

दोइ दऊढमासी तप कीधऊ वली रे, तेहना नेऊ उपवास।
मासखमण वारह महावीरजी रे, करि अभिग्रह उल्हास, श्रीम० ॥८॥
तीनसय साठ दिवस हुवइ तेहना रे, मासखमण परमाण।
पखखमण बिहुत्तर कीधा वली रे, निरमल चरण निधान, श्रीम० ९
सहस एक उपवास अनइ असी रे, पखखमणना होइ।
एक रात्रिक प्रतिमा बारह धरी रे, छत्रीस तपदिन जोइ, श्रीम० १०
बिसय अनइ गुण चीस चले कीया रे, छट्ठ तप कसमल छोड।
तसु उपवास अठावन च्यार सऊ रे, जाणेवा परचंड, श्रीम० ॥११॥
भद्र महाभद्र प्रतिमा साचवी रे, सर्वतोभद्र उपवास।
बार बरस खट मास इक पखवली रे, इण परि तप अभ्यास, श्रीम० १२
बार बरस खट मास इक पख विचई रे, प्रभुजी पारणा कीध।
गुणपचास दिवसवलि तीनसऊ रे, सुजस घण तिण लीध, श्रीम० १३
इम तपना दिन सहु ए एतला रे, सहस च्यारि उपवास।
छासठ नइ इक सय अधिकेरडा रे, चउव्विहार सुविलास, श्रीम० १४
इणपरि च्यारि करम चकचूरिनई रे, पाम्यऊ केवल नाण।
श्रीजिणचंदसूरीसर इम कहई रे, आज भला सुविहाण, श्रीम० ॥१५॥

इति श्रीमहावीरजिनवर तपस्यादिनमान गीत-

७-श्रीमहावीर देवानंदा गीत।

(ढाल......)

माहणकुंड महावीरजी रे, देखी देवाणंदा माइ, मेरे मोहन!।
बोलाइ सुत बिरुदावली हो लाल, दरसण तुम्ह सुखदाय, मेरे मोहन
वीर सुणो मुझ वालहा हो लाल,
लालन हूं वलिहार, मेरे मोहन!।
तुम्ह ऊपरि थऊ वारणइ हो लाल,
वल्लभ सुणि सऊ वार, मेरे मोहन! ॥ २ ॥ आंकणी
सुंदर रूप सुहामणऊ रे,
सहज सुकोमल देह, मेरे मोहन!।
हसत वदत तुम हेजसुं हो लाल,
निरख्यां जागइ नेह, मेरे मोहन! ॥ ३ ॥

मूरति मोहन वेलडी रे,
मन मेल्हणीय न जाय, मेरे मोहन ! ।
ते स्यउ मोहन तइ कियऊ हो लाल,
विरते मोहि वताय, मेरे मोहन ! ॥ ४ ॥

पोन्हऊ प्रगट्यऊ दूधनऊ रे,
सुर नर असुर समक्ख, मेरे मोहन ! ।
प्रेम किसऊ ते पाछलऊ हो लाल,
कहो प्रभु ते परतक्ख, मेरे मोहन ! ॥ ५ ॥

जिणवर कहइ ए नेहलू रे,
रह्या उअरइ छयासी रात, मेरे मोहन !
तुम्हनइ हेज घणऊ तिणइ हो लाल,
हुं सुत तूं मेरी मात, मेरे मोहन ! ॥ ६ ॥

वीर तणी वाणी सुणी रे,
कहइ इम अम्हां तात, मेरे मोहन ! ।
वीर प्रसू हूआ म्हे हिवइ हो लाल,
म्हे बेऊं जगत्र विख्यात, मेरे मोहन ! ॥ ७ ॥

एम कहीनइ आदरइ रे,
चतुर महाव्रत चा(र)ह चा(र)ह, मेरे मोहन ! ।
नेह इसऊ जगि जाणीयइ हो लाल,
मा पिउ सुत त्रिहुं मांहि, मेरे मोहन ! ॥ ८ ॥

तीने एक मत थई रे,
पाम्यऊ परमाणंद, मेरे मोहन ! ।
श्रीजिणचंद कहइ इसुं रे लाल,
द्यो मुझ चिरि आणंद, मेरे मोहन ! ॥ ९ ॥

वीर सुणो मुझ वालहा हो लाल ।
इति श्रीमहावीर-देवाणंदा गीतं । श्रीरस्तु ।

अणहिल्ल पत्तन मंडन

८-शांति जिन स्तवन

(राग केदारा गौडी)

देखउ माई! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ०।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आ
॥ २ ॥ देखउ०।
पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥३॥ देखउ
जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहा
नीकीहो लीला प्रभु! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ०।
अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥५॥ देखउ

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया।
साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥१
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वावन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥४॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रह्यउ छइ ऊउ इणि भमरउ
मइगल विंझ वणइ ज्यूं मावइ, बदरी वन तिम किमइ न रावइ ॥५

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते मुझ मनि अधिक सुहाणी।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥
वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा। (राजलाभ लिखितं)

१०–शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत।

ऐ मेरे जिणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंध हरि संकास।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे०।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे०।
इणि शिखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सघर साधु अनेक।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे०।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे०.

इति श्रीशत्रुंजयगीतं। श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु।
(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. बीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन

८–शांति जिन स्तवन

(राग केदारा गौडी)

देखउ माई! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ०।

सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ०।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥३॥ देखउ०।

जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ।
नीकीहो लीला प्रभु! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ०।

अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥५॥ देखउ०।

९–पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया।
साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥१॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वावन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥४॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रह्यउ छइ ऊउ इणि भमरउ।
मइगल विंझ वणइ ज्युं माचइ, वदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥५॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते सुझ मनि अधिक सुहाणी।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥
वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद ।
निरमम निरमद नइ निरद्वंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥
इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा । (राजलाभ लिखितं)

१०—शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत ।

ऐ मेरे जिणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास ।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंध हरि संकास ।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे० ।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह ।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह ।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे० ।
इणि शिखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सधर साधु अनेक ।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक ।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे० ।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि ।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि ।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे०.

इति श्रीशत्रुंजयगीतं । श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु ।
(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. बीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन

८-शांति जिन स्तवन

(राग केदारा गौडी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुयान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ०।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आ
॥ २ ॥ देखउ०।

पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥३॥ देखउ०
जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ०।

अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥५॥ देखउ०

९-पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया।
साया संतति संपति साधी, साधीता हवइ जे अपराधी ॥१॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन धावन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥४॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहउ छइ ऊउ इणि भमरउ।
महगउ विघ्न वणइ ज्युं माचइ, चदरी घन तिम किमइ न राचइ ॥५॥

धारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते मुझ मनि अधिक सुहाणी।
ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥८॥
ा नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद।
नेरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥
ार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा। (राजलाभ लिखितं)

-शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत।

जेणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

ागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास।
भिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
नेमल भूधर सवल सिंधुर, खंध हरि संकास।
ा उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे०।
ाण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह।
अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
ां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह।
क गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे०।
शेखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सधर साधु अनेक।
सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक।
रइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे०।
ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि।
: निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ाहिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि।
र रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे०।
इति श्रीशत्रुंजयगीतं। श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु।
(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. बीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन

८–शांति जिन स्तवन

(राग केदारा गौडी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे ।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ० ।
सुरतरु अंगणि सफल फलयउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ० ।
पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥३॥ देखउ० ।
जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ ।
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।
अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥५॥ देखउ० ।

९–पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।
साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥१॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सचि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वावन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥४॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहउ छइ ऊउ इणि भमरउ ।
मइगल विंझ वणइ ज्युं माचइ, वदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥५॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते मुझ मनि अधिक सुहाणी।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी॥६॥
वामानंदण नयणाणंदण, कासित दान कलपतरु कंद।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा। (राजलाभ लिखितं)

१०–शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत।

ऐ मेरे जिणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास॥
सिरि विमल भूधर सवल सिंधुर, खंध हरि संकास।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे०।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह॥२॥ ऐ मेरे०।
इणि शिखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सधर साधु अनेक।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक॥ ३ ॥ ऐ मेरे०।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, सुगति पंथ पडूरि॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि॥४॥ ऐ मेरे०.

इति श्रीशत्रुंजयगीतं। श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु।
(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. बीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन

८–शांति जिन स्तवन

(राग केदारा गौडी)

देखउ माई! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ०।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ०।
पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥३॥ देखउ०।
जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ।
नीकीहो लीला प्रभु! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ०।
अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ।
श्रीजिनचंद्रसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥५॥ देखउ०।

९–पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया।
साया संतति संपति साधी, साधीना हवइ जे अपराधी ॥१॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन वावन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥४॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहाउ छइ ऊउ इणि भमरउ।
मइगल विंझ वणइ ज्युं माचइ, यदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥५॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते मुझ मनि अधिक सुहाणी।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी॥६॥
वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद॥७॥
इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा। (राजलाभ लिखितं)

१०—शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत।

ऐ मेरे जिणवरके हरप हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास॥
सिरि विमल भूधर सवल सिंधुर, खंध हरि संकास।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित, सकल पूरइ आस॥ १ ॥ ऐ मेरे०।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह॥ २ ॥ ऐ मेरे०।
इणि शिखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सधर साधु अनेक।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणति, महि महिम सुविवेक।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक॥ ३ ॥ ऐ मेरे०।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि॥४॥ ऐ मेरे०.
इति श्रीशत्रुंजयगीतं। श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु।
(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी संग्रह. बीकानेर)

अणहिल्ल पत्तन मंडन

८–शांति जिन स्तवन

(राग केदारा गौडी)

देखउ माई ! आसा मेरइ, मनकी सयल फली रे।
उलट अंगि न माइ मेरउ, प्रभुवान चडावइ रे,
मोहन सरूप रे, सेवउ श्रीसंति जिनराय ॥ १ ॥ देखउ०।
सुरतरु अंगणि सफल फल्यउ, पिसुन लुलइ मेरइ पाय,
नवनिधि रिद्धि सिद्धि संपद भली, सहज मिली मुझ आय
॥ २ ॥ देखउ० ।
पूरव भव राख्यऊ सरण पारेवउ, ए जस त्रिभुवन गाइ ।
महिर करउ सेवक भणी, जिम दुख दूरि पलाइ ॥३॥ देखउ०।
जनम जिणंद तणइ असिव दम्यउ, तिण नाम संति सुहाइ।
नीकीहो लीला प्रभु ! ताहरी, चक्रि जिनराज कहाइ
॥ ४ ॥ देखउ० ।
अणहिल्ल पाटणि भेटियउ, चरण नमुं चित लाइ ।
श्रीजिनचंदसूरि इम भणइ, नितु नितु तेज सवाइ ॥५॥ देखउ०।

९–पार्श्वजिन लघु स्तवन

जगदानंदन जिनवर पाया, पाया परम प्रमोद पसाया ।
साया संतति संपति साधी, साधीजा हवइ जे अपराधी ॥१॥
आपणा पूं जिणसुं प्रेरीजइ, रीजइ जउ मूरति देखीजइ ।
देखीजइ आवइ सुभ भावइ, भावइ जे मनि ते सवि पावइ ॥ २ ॥
अनुपम रूप त्रिजगजन तारण, रण विवाद प्रमाद निवारण ।
वारण कुमत महीरुह भंगइ, भंगइ विविध भजउं प्रभु रंगइ ॥ ३ ॥
पावन बावन चंदन सारइ, कुंकुम अगरु कुसुम घनसारइ ।
रचइ भगति जे धन अनुसरइ, ते दुख दुरगति मूल विसारइ ॥४॥
तुझ पद पंकज मुझ मन भमरउ, लीण रहाउ छइ ऊउ इणि भमरउ।
मइगल विंझ वणइ ज्युं माचइ, बदरी वन तिम किमइ न राचइ ॥५॥

मधुर सुधारस सम जसु वाणी, (वाणी) ते मुझ मनि अधिक सुहाणी।
अखलित ललित अमित गुणखाणी, भलइ भलइ सो पुरिसादाणी ॥६॥

वामानंदण नयणाणंदण, कामित दान कलपतरु कंद।
निरमम निरमद नइ निरदंद, जयउ जयउ जिणसासण जिणचंद ॥७॥

इति श्रीपार्श्वनाथ लघुस्तवनं, कृतं सवाई जुगप्रधान
श्रीजिनचंदसूरिणा। (राजलाभ लिखितं)

१०–शत्रुंजयमंडन नाभेयजिन हिंडोलणा गीत।

ऐ मेरे जिणवरके हरष हिंडोलणइ, सुकृत हिंडोलणइ सखि
खेलइगी सुंदरी ॥ आंकणी ॥

सुभ भागि सुंदर नत पुरंदर, प्रगुण सुगुण निवास।
सिरिनाभिनंदन त्रिजग वंदन, सुजस चंदनवास ॥
सिरि विमल भूधर सबल सिंधुर, खंध हरि संकास।
मरुदेवि उर सिरिहंस अकलित्त, सकल पूरइ आस ॥ १ ॥ ऐ मेरे०।

भवभमण विरमण दुरित दरगण, दमण कुसल सुगेह।
अति अवल अवर कुतीरथ गिणी, ग्रही परम तीरथ एह ॥
देखतां दरसण नयण विकसति, प्रीति पुलकति देह।
पुंडरीक गिरिवरि जयउ जिहां सिरिनाभिनंदन रेह ॥ २ ॥ ऐ मेरे०।
इणि शिखरि शिवपुरि सुघरि पहुता, सघर साधु अनेक।
तिणि सिद्धक्षेत्र प्रसिद्ध शत्रुंजय, पुण्य गुण अ(ति)रेक ॥
निज मुखइ सीमंधर वखाणत्ति, महि महिम सुविवेक।
जे करइ विधिसुं जात्र मानव, लहइ ते जस एक ॥ ३ ॥ ऐ मेरे०।

इहां ज्ञान सहित सुध्यान धरतां, पुण्यतरु अंकूरि।
तिरि निरय दुरगति दुरित रुंधइ, मुगति पंथ पडूरि ॥
ए महिम जाणउ जस वखाणउ, करउ पातक दूरि।
सिरि रिसह जिणवर चरण सेवक, भणइ जिणचंदसूरि ॥४॥ ऐ मेरे०.

इति श्रीशत्रुंजयगीतं। श्राविका केलि पठनार्थं. शुभं भवतु।
(पत्र १ तत्कालीन लिखित. यति मुकनजी .. बीकानेर)

१३ धात्वीयपंचतीर्थीगतपंचजिनस्तवन.

(सं. द्रुतविलंबितवृत्त)

कनककेतककेसरदीधितिं, मिलितमुक्तिमहासुखसन्ततिम् ।
विदितविश्वपतिं विगतानृतं, नमत नाभिभवं नयनामृतम् ॥ १ ॥
सुमुखगोमुखयक्षवरेण यः, समनुसेवित आदिमतीर्थपः ।
दमदयापर कामकलाऽजितः, शिवरमां ददतात्स नृपाङ्कितः ॥ २ ॥
मृदुमृगांकमहाभवभीतिभिद्-गगननीरधिचापतिनुस्सवित् ।
कलकुमारककांच(न)लकांतिजित्,
विजयतां जिनशांतित्रिकालवित् ॥ ३ ॥
सकलसद्गुणरत्नकरण्डकं, भवमहोदधितारतरण्डकम् ।
सपदि वारितवादवितण्डकं, स्मरत शान्तिजिनेशमचंडकम् ॥ ४ ॥
विगतविस्तरधामविरामकं, मुखकलाजिततापनधामकम् ।
नतसुरासुरशङ्करनामकं, विघनमार्जनताकृतकामकम् ॥ ५ ॥
घनघनाघनकज्जलकासितं, परमकेवलभावविभासितम् ।
नमितनिर्जरराजनरेश्वरं, भजत सुन्दर ! नेमिजिनेश्वरम् ॥ ६ ॥
सकलमंगलमूलमपापकं, विदलिताखिलकर्मकलापकम् ।
वरविभाभरभासुरभालकं, प्रणत पार्श्वपतिं परपालकम् ॥ ७ ॥
तव दिनेश ! दिनेशसमाकृति-र्जनितलोकसुकोकचमत्कृतिः ।
रुचिररोचिकलापकलाधृतिः, कृतकुबोधतमोहरणाद्दतिः ॥ ८ ॥
मथितमन्मथमन्थुरसङ्कथं, जरितजन्मजरामरणव्यथम् ।
सयलसञ्चितसंयमसद्रथं, विनुत वीरजिनं धृतसत्पथम् ॥ ९ ॥
तरुणततहिरण्यसमत्विषं, दरितरत्यरतिप्रभृतिद्विषम् ।
[illegible] हृदि विधत्त जिनं विलसत्सुखम् ॥१०॥
इति [illegible] 'जिनचन्द्र' कृतस्तवः ।
[illegible] ॥ ११ ॥

रू मधुरसि लवइ, वचनदंड पंजर दुख सहइ।
हस योजन विस्तार, तंदुल लघुतसि मन व्यापार ॥ १३ ॥
दंडि महादुख पार, तिहुं सहत तिणि कवण आधार।
गुल क्रोध भुजंगु, मानिहि वेसर होइ मतंगु ॥ १४ ॥
उंदरडो मरि होइ, कर्म आगल नवि छूटइ कोइ।
धि रंगि रमइ पतंगु, नाद वेधि वेधियउ कुरंगु ॥ १५ ॥
नि परिमल भमरलउ, फरस रसि गज गयवर गलिउ।
लगइ दुंख सहइ, जिस तनि पंचइ ते किम सहइ ॥ १६ ॥
) इय सुणिय मुणिय विचार निरमल,
आठमद जिउ परीहरइ।
जी राग दोस कसाय इंद्रि, पंच विषय न चित धरइ ॥
मन धन्न खरंतर गच्छ सुरतरु, भणइ 'जिणचंद सूरि'।
े पढइ तेहनइ 'आदि जिणवर', मनह वंछित पूरि ॥ १७ ॥
(पत्र १ तत्कालीन लिखित)

२ विक्रमपुर मंडन आदिजिन स्तवन । (राग-धारणि)

इक अरिहंत अकल सरूपी, जिणवर जाणीयइ रे।
हरि हर ब्रह्मा देव ते सुहणइ, मनहि न आणीयइ रे ॥
समरथ आज मई, नयणउ निरखीयइ रे।
माहरउरे रूडा, जिणगुण गाइवा हरखीयउ रे ॥ १ ॥ आंकणी।
रंग विलास यौवन, धन छइ सहु (य) कारिमउ रे।
भयभंजण धीर श्रीरिसहेसर, मुख सुरतरु समउ रे ॥२॥ मन०
दरिसण जगनाह सफल, जमारो जाण्यो मइ माहरऊ रे।
मित फल दातार हिव हुं, नाम न छोडूं ताहरऊ रे ॥३॥ मन०।
मकित सामि ! वलि वलि, पय पणमी वीनवउं सहि रे।
रुआ तणउ रे सभाव एहज, प्रारथीया पहिडइ नहीं (रे) ॥४॥
मनयर' शृंगार श्रीआदिसर, निजमन ध्यायइ रे।
जिनचंदसूरि' एम पभणइ, वंछित (वहु) फल पायइ रे ॥५॥ मन०

११–अष्ट मद-चौपइ

प्रथम ऋषभ नमुं जिनराज, जसु सेवइ सवि सीझइ काज।
अष्टमद चउपइ सुचंग, रचि (सुं) सि भाव भगति मनरंगि ॥ १ ॥

परहित परउपकार मुणिंद, पूछइ गोयम वीर जिणिंद।
कहि प्रभु! कर्म विपाक विचार, किम जीव रुलइ? मदइ संसार॥ २॥

जाति न अम्ह सम उत्तम कोइ, इसइ गरवि मरइ सो क्रमि होइ।
पूरव भव जातिमद कियउ, मरी चंडाल 'हरिकेसीवली' हुअउ ॥ ३ ॥

जे कुलमद करइ बोलइ आल, ते परभवि हुइ ससउ सियाल।
कुलमद 'मरीचि' लगाइ खोडि, भमिउ सागर कोडाकोडी ॥ ४ ॥

हम सम रूपि न इसि मदि नडिउ,
    निरखत सयल अचल (चलत) आखडीउ।
विणसत रूप न लागी वार, हुओसु ऊंट योनि अवतार ॥ ५ ॥

षटखंड पृथिवी ऋद्धि अपार, चउद रतन नवनिधि भंडार।
रूप गर्व कियउ 'सनत्कुमार', विणठउ तन धिगधिग संसार ॥ ६ ॥

कहइ न बलवंत हम सम कोई, मरि पतंग सो निश्चय होई।
गति यौवन वलि थिर न रहेइ, तु'बाहुबलि' दीक्षा लहेइ ॥ ७ ॥

मति बुद्धिनउ फल परतखि जोइ, मरि मूरख मृग छालउ होइ।
पढत पाठ गरविउ अयाण, हुं जगि पंडित अवर न जाण ॥ ८ ॥

ज्ञानमदिइ बलदिउ सु होइ, रथ जुतइ दुख सहसिइ सोइ।
धण कण कंचण ऋद्धि मद कीउ,
    धिग धनु जिसु लगइ कूकर हुउ ॥ ९ ॥

राति(दि)हि घरि घरि भमतउ रहइ, हडफत रांक न खुरचनि लहइ।
नयइ नंदि मम्मणि लोभीयउ, धन न धर्म दुस आगल थयउ ॥ १० ॥

भोजन करि वेयावच्च करइ, निंदइ तसु तपु गरव मनि धरइ।
'कूरगडु' नी परि दुःख महइ, तृपति आहार करत नवि लहइ ॥ ११ ॥

सुरा न गमइ हुं दोभागियउ, हुं जगि वल्लभ सोभागियउ।
इसा वचन गरव मनि धरइ, साप काग होइ अवतरइ ॥ १२ ॥

सूवा सारू मधुरसि लवइ, वचनदंड पंजर दुख सहइ।
मगर सहस योजन विस्तार, तंदुल लघुतसि मन व्यापार ॥ १३ ॥

इक इक दंडि महादुख पार, तिहुं सहत तिणि कवण आधार।
माया वागुल क्रोध भुजंगु, मानिहि वेसर होइ मतंगु ॥ १४ ॥
लोभिइ उंदरडो मरि होइ, कर्म आगल नवि छूटइ कोइ।
नयन रूपि रंगि रमइ पतंगु, नाद वेधि वेधियउ कुरंगु ॥ १५ ॥

मीन रसनि परिमल भमरलउ, फरस रसि गज गयवर गलिउ।
इक इक लगइ दुंख सहइ, जिस तनि पंचइ ते किम सहइ ॥ १६ ॥

(कलश-) इय सुणिय मुणिय विचार निरमल,
आठमद जिउ परीहरइ।
तजी राग दोस कसाय इंद्रि, पंच विषय न चित धरइ ॥
धन धन्न खरंतर गच्छ सुरतरु, भणइ 'जिणचंद सूरि'।
जे पढइ तेहनइ 'आदि जिणवर', मनह वंछित पूरि ॥ १७ ॥

(पत्र १ तत्कालीन लिखित)

१२ विक्रमपुर मंडन आदिजिन स्तवन। (राग-धारणि)

साचउ इक अरिहंत अकल सरूपी, जिणवर जाणीयइ रे।
हरि हर ब्रह्मा देव ते सुहणइ, मनहि न आणीयइ रे ॥
सामी समरथ आज मई, नयणउ निरखीयइ रे।
मन माहरउरे रूडा, जिणगुण गाइवा हरखीयउ रे ॥ १ ॥ आंकणी।

रमणि रंग विलास यौवन, धन छइ सहु (य) कारिमउ रे।
भवभयभंजण धीर श्रीरिसहेसर, सुख सुरतरु समउ रे ॥२॥ मन०

तुम्ह दरिसण जगनाह सफल, जमारो जाण्यो मइ माहरऊ रे।
कामित फल दातार हिव हुं, नाम न छोडूं ताहरऊ रे ॥३॥ मन०।

द्यो समकित सामि! वलि वलि, पय पणमी वीनवउं सहि रे।
गिरुआ तणउ रे सभाव एहज, प्रारथीया पहिडइ नहीं (रे) ॥४॥

'विक्रमनयर' शृंगार श्रीआदिसर, निजमन ध्यायइ रे।
'श्रीजिनचंदसूरि' एम पभणइ, वंछित (बहु) फल पायइ रे ॥५॥ मन०

११-अष्ट मद चौपइ

प्रथम ऋषभ नमुं जिनराज, जसु सेवइ सवि सीझइ काज ।
अष्टमद चउपइ सुचंग, रचि (सुं) सि भाव भगति मनरंगि ॥ १ ॥

परहित परउपकार मुणिंद, पूछइ गोयम वीर जिणिंद ।
कहि प्रभु ! कर्म विपाक विचार, किम जीव रुलइ ? मदइ संसार ॥ २ ॥

जाति न अम्ह सम उत्तम कोइ, इसइ गरवि मरइ सो क्रमि होइ ।
पूरव भव जातिमद कियउ, मरी चंडाल 'हरिकेसीवली' हुअउ ॥ ३ ॥

जे कुलमद करइ बोलइ आल, ते परभवि हुइ ससउ सियाल ।
कुलमद 'मरीचि' लगाइ खोडि, भमिउ सागर कोडाकोडी ॥ ४ ॥

हम सम रूपि न इसि मदि नडिउ,
निरखत सयल अचल (चलत) आखडीउ ।
विणसत रूप न लागी वार, हुओसु ऊंट योनि अवतार ॥ ५ ॥

षटखंड पृथिवी ऋद्धि अपार, चउद रतन नवनिधि भंडार ।
रूप गर्व कियउ 'सनत्कुमार', विणठउ तन धिगधिग संसार ॥ ६ ॥

कहइ न वलवंत हम सम कोई, मरि पतंग सो निश्चय होई ।
गति यौवन वलि थिर न रहेइ, तु'वाहुवलि' दीक्षा लहेइ ॥ ७ ॥

मति वुद्धिनउ फल परतखि जोइ, मरि मूरख मृग छालउ होइ ।
पढत पाठ गरविउ अयाण, हुं जगि पंडित अवर न जाण ॥ ८ ॥

ज्ञानमदिइ वलदिउ सु होइ, रथ जूतइ दुख सहसिइ सोइ ।
धण कण कंचण ऋद्धि मद कीउ,
धिग धनु जिसु लगइ कूकर हुउ ॥ ९ ॥

राति(दि)द्दि घरि घरि भमतउ रहइ, हडकत रांक न खुरचनि लहइ ।
नयइ नंदि मम्मणि लोभीयउ, धन न धर्म दुख आगल थयउ ॥ १० ॥

भोजन करि वेयावच्च करइ, निंदइ तसु तपु गरव मनि धरइ ।
'कूरगड्ड' नी परि दुख सहइ, तृपति आहार करत नवि लहइ ॥ ११ ॥

मुझ न गमइ इहु दोभागियउ, हुं जगि वल्लभ सोभागियउ ।
इसा वचन गरव मनि धरइ, साप काग होइ अवतरइ ॥ १२ ॥

सूवा सारू मधुरसि लवइ, वचनदंड पंजर दुख सहइ।
मगर सहस योजन विस्तार, तंदुल लघुतसि मन व्यापार ॥ १३ ॥

इक इक दंडि महादुख पार, तिहुं सहत लिणि कवण आधार।
माया वागुल क्रोध भुजंगु, मानिहि वेसर होइ मतंगु ॥ १४ ॥
लोभिइ उंदरडो सरि होइ, कर्म आगल नवि छूटइ कोइ।
नयन रूपि रंगि रमइ पतंगु, नाद वेधि वेधियउ कुरंगु ॥ १५ ॥

मीन रसनि परिमल भमरलउ, फरस रसि गज गयवर गलिउ।
इक इक लगइ दुख सहइ, जिस तनि पंचइ ते किम सहइ ॥ १६ ॥

(कलश-) इय सुणिय सुणिय विचार निरमल,
आठमद जिउ परीहरइ।
तजी राग दोस कसाय इंद्रि, पंच विषय न चित धरइ ॥
धन धन्न खरंतर गच्छ सुरतरु, भणइ 'जिणचंद सूरि'।
जे पढइ तेहनइ 'आदि जिणवर', मनह वंछित पूरि ॥ १७ ॥

(पत्र १ तत्कालीन लिखित)

१२ विक्रमपुर मंडन आदिजिन स्तवन। (राग-धारणि)

साचउ इक अरिहंत अकल सरूपी, जिणवर जाणीयइ रे।
हरि हर ब्रह्मा देव ते सुहणइ, मनहि न आणीयइ रे ॥
सामी समरथ आज मई, नयणउ निरखीयइ रे।
मन माहरउरे रूडा, जिणगुण गाइवा हरखीयउ रे ॥ १ ॥ आंकणी।

रमणि रंग विलास यौवन, धन छइ सहु (य) कारिमउ रे।
भवभयभंजण धीर श्रीरिसहेसर, सुख सुरतरु समउ रे ॥२॥ मन०

तुम्ह दरिसण जगनाह सफल, जमारो जाण्यो मइ माहरऊ रे।
कामित फल दातार हिव हुं, नाम न छोडूं ताहरऊ रे ॥३॥ मन०।

द्यो समकित सामि ! वलि वलि, पय पणमी वीनवउं सहि रे।
गिरुआ तणउ रे सभाव पहज, प्रारथीया पहिडइ नहीं (रे) ॥४॥

'विक्रमनयर' शृंगार श्रीआदिसर, निजमन ध्यायइ रे।
'श्रीजिनचंदसूरि' एम पभणइ, वंछित (सहु) फल पायइ रे ॥५॥ मन०

१३ धात्वीयपंचतीर्थीगतपंचजिनस्तवन.

(सं. द्रुतविलंबितवृत्त)

कनककेतककेसरदीधिर्ति, मिलितमुक्तिमहासुखसन्ततिम् ।
विदितविश्वपतिं विगतानृतं, नमत नाभिभवं नयनामृतम् ॥ १ ॥
सुमुखगोमुखयक्षवरेण यः, समनुसेवित आदिमतीर्थपः ।
दमदयापर कामकलाऽजितः, शिवरमां ददतात्स बृपाङ्कितः ॥ २ ॥
मृदुमृगांकमहाभवभीतिभिद्-गगननीरधिचापतिनुस्सवित् ।
कलकुमारककांच(न)लकांतिजित्,
विजयतां जिनशांतित्रिकालवित् ॥ ३ ॥
सकलसद्गुणरत्नकरण्डकं, भवमहोदधितारतरण्डकम् ।
सपदि वारितवादवितण्डकं, स्मरत शान्तिजिनेशमचंडकम् ॥ ४ ॥
विगतविस्तरधामविरामकं, मुखकलाजिततापनधामकम् ।
नतसुरासुरशङ्करनामकं, विघनमार्जनताकृतकामकम् ॥ ५ ॥
घनघनाघनकज्जलकासितं, परमकेवलभावविभासितम् ।
नमितनिर्जरराजनरेश्वरं, भजत सुन्दर ! नेमिजिनेश्वरम् ॥ ६ ॥
सकलमंगलमूलमपापकं, विदलिताखिलकर्मकलापकम् ।
वरविभाभरभासुरभालकं, प्रणत पार्श्वपतिं परपालकम् ॥ ७ ॥
तव दिनेश ! दिनेशसमाकृति-र्जनितलोकसुकोकचमत्कृतिः ।
रुचिररोचिकलापकलाधृतिः, कृतकुबोधतमोहरणादृतिः ॥ ८ ॥
मथितमन्मथमन्थुरसङ्कथं, जरितजन्मजरामरणव्यथम् ।
सबलसञ्जितसंयमसद्रथं, विनुत वीरजिनं धृतसत्पथम् ॥ ९ ॥
तरुणतप्तहिरण्यसमत्विषं, दरितरत्यरतिप्रभृतिद्विषम् ।
विकटसङ्कटकोटिपराङ्मुखं, हृदि विधत्त जिनं विलसत्सुखम् ॥१०॥
इति जगद्गुरुपञ्चकसंस्तव-स्सविनयं 'जिनचन्द्र' कृतस्तवः ।
सुकविचित्तकृतानघसम्मदः, प्रतनुतात् सुखसन्ततिसम्पदः ॥ ११ ॥
इति श्रीधात्वीयपञ्चतीर्थीगतजिनपञ्चकस्तवनम् ।

१४ पार्श्वनाथस्तवनम् ।

पदद्वयासक्तनखप्रभूता, अभीपवो यस्य परिप्रभूताः ।
ऊर्द्ध्वं प्रयान्ति प्रतिभासमानाः, सूर्यस्य जेतुं प्रतिभा-समानाः ॥ १ ॥
वीर्यादिहार्यादितमन्युनेव, रक्ता नितान्तं खलु मन्युनेव ।
अयं जनं तापयति प्रमोदा-दसत्सु सत्सु प्रभु(शः)पः प्रमोदात् ॥२॥
पदद्वयं यस्य विभाति कामं, सरोजसम्भारमिव प्रकामम् ।
सुरेन्द्रनागेन्द्रकृतप्रणामं, स्तवीमि पार्श्वं सुगुणाभिरामम् ॥ ३ ॥

मुदे सोऽस्तु पार्श्वो जिनो मे विशालः,
सदा योऽष्टदेहोऽभवच्छर्मकालः ।
अहेर्न(?र)प्रभूतस्य सतास्य चूडा-
मणिर्बिम्बतोऽष्टप्रकर्मच्छिदे हि ॥ ४ ॥

स्वच्छः श्रीशशिगच्छमण्डनमणिर्गाम्भीर्यधैर्योदधिः,
श्रीमच्छ्रीजिनपूर्वको गुणनिधिर्माणिक्यसूरिर्गुरुः ।
शिष्यश्रीजिनचन्द्रसूरिभिरिति सम्यक् स्तुतो भक्तितः
श्रीपार्श्वः प्रददातु निर्मलफलं त्रैलोक्यचूडामणिः ॥५॥

१५ जोगी वाणी

(अध्यात्मज्ञानगर्भितसज्झाय)

काया नगरी कोट सबल तिहां, अष्ट बुरज नव द्वारं ।
सहस बहुत्तरि राणी रमतां, राइण (रावइन) विचरत बारं ॥ १ ॥
जोगी हो भूलि म भरम संसारं । आंकणी ।
यहु घट काचउ कूड म राचउ, कीजइ जिनधर्म सारं ॥१॥ जोगी हो० ।
चीर कपूर आसन कि पटंबर, ताल सु अमृत हारं ।
देखत धिग धिग सयल संगत ए, फीटी हुइस्यइ असारं ॥२॥ जोगी०
काचउ रे कुंभ भर्यों जिम नीरइ, होइ न विणसत वारं ।
तेम अथिर तनु छीजइ खिण खिण, कीजइ पुण्य अपारं ॥३॥ जोगी०
जडिय न औषध मंत्र न मूली, तंत्र न जंत्र जनोई ।
जनम मरण जरा दुख वारण, राखणहार न कोई ॥ ४ ॥ जोगी हो०

नव त(त्त्व)त मेरी फंगुरी (किन्नरी)रे, जीवदया तंत सारं।
जे फंगुरी(किन्नगरी)वावइ अरिहंत ध्यावइ, ते पावइ भवपारं ॥५॥ जो.
वाणी श्रुत रंग सिंगी पूरं, नासइ दुष्कृत पूरं।
कानइ मोरइ तप मुद्रा दीपइ, जीपइ चंदनइ सूरं ॥ ६ ॥ जोगी० ।
समता अंगि विभूति लगाउं, विनइ जटासु रखाउं।
मेखलि मौनि महाव्रत कंथा, पहिरि परमपद पाउं ॥ ७ ॥ जोगी० ।
शील गु(ण)ण्ड (?) तिन डंपति जोगवटउ, दीनउ गुरु हितकारं।
ज्ञान मढी थिर आसन वइठउ, मंत्र ज(पइ)पुं नवकारं ॥८॥ जोगी०
भावना भूमि खिमा मोरी सिज्या, सोवत सयर सुरंगो।
सुगुरुवचनखुणी मोहनिद्रामिसि, राव(?)लणी सिवरंगो ॥९॥ जोगी०
खपर खाइ संघ(संथा) रइ सोवइ, भार जटा सिव धारइ ।
जोगी नाम विगोवइ कां रे, जिणमत विण भ(व)हारइ ॥१०॥जोगी०
आदीसर जिनशासन जोगी, नेमिनइ थूलिभद्र राया।
जेहनइ नामइ पाप पुलायइ, निर्मल होवइ काया ॥ ११ ॥ जोगी०
पूरि मनोरथ वीर जोगीस, 'ढिलीपुर' प्रभु (राया) जाणी।
*जोगी वाणी 'जिनचंद सूर' हि, रंगइ एम वखाणी ॥ १२॥ जोगी०

*पाठांतर-श्रीजिन चंदसुरिसर इणपरि, जोगीकुं समझाया॥१२॥ जो०

चरित्रनायकना शिष्य महोपाध्याय श्रीरत्ननिधानजी गणिवरकृत.

गुरुगुणगीत. देशी मर्हनी—

जुगवर श्रीजिनचंदजी, जगि जिनसासन चंद रे।
ग्रहसमे ऊठी पूजिये, कामित सुरतरु कंद रे ॥ १ ॥ जुग०।
संवत पनर पंचाणुये, श्रीवंत साह मल्हार रे।
मात सिरियादेवी जनमियो, रीहड कुल सिणगार रे ॥२॥ जुग०।
संवत सोल चिडोतरे (१६०४), जाणी जेणे अथिर संसार रे।
हाथे जिनमाणिकसूरिने, संग्रह्यो संजम भार रे ॥ ३ ॥ जुग०।
वयर कुमार तणी परे, लघु वये बुद्धि भंडार रे।
गुरुकुलवासे वसि पामियो, प्रवचन सागर पार रे ॥ ४ ॥ जुग०।
संवत सोल बारोत्तरे, जेसलमेर मजारि रे।
भाग्य वले सूरि पदवी लही, हरखिया सवि नर नारि रे ॥५॥ जुग०।
कठिण क्रिया जेणे ऊधरी, मांडियो उग्र विहार रे।
सूरि जिनवल्लभ सारिखो, चरण करण गुण धार रे ॥६॥ जुग०।
पाटण सोल सतरोत्तरे, च्यार एंसी गच्छ साखि रे।
खरतर विरुद दीपावीयो, आगम अक्षर दाखि रे ॥ ७ ॥ जुग०।
सोरिपुरे हथिणाउरे, विमलगिरि गढ गिरिनारि रे।
तारंग अरबुद तीरथे, जात्रा करी बहु वारि रे ॥ ८ ॥ जुग०।
अकबर साहि परिखियो, कसवटि कंचण जेम रे।
पूज्यनी मधुर देसना सुणी, रंजियो साहि सलेम रे ॥९॥ जुग०।
सात दिवस वरतावियो, मांहि दुनिया अभय दान रे।
पंच नदीपति साधीया, वाधियो अति घणो वान रे ॥१०॥ जुग०।
राजनगर प्रतिष्ठा करी, सवल मंडाण गुरुराई रे।
संघवी सोमजी लाछिनो, लाह लिये तिणे ठाई रे ॥११॥ जुग०।

नव त(त्त्व)त मेरी कंगुरी (किन्नरी)रे, जीवदया तंत सारं।
जे कंगुरी(किन्नरी)वाचइ अरिहंत ध्यावइ, ते पावइ भवपारं ॥५॥जो
वाणी श्रुत रंग सिंगी पूरं, नासइ दुष्कृत पूरं।
कानइ मोरइ तप मुद्रा दीपइ, जीपइ चंदनइ सूरं ॥ ६ ॥ जोगी० ।
समता अगि विभूति लगाउं, विनइ जटासु रखाउं।
मेखलि मोनि महाव्रत कंथा, पहिरि परमपद पाउं ॥ ७ ॥ जोगी० ।
शील गु(ण)ण्ड (?) तिन डंपत्ति जोगवटउ, दीनउ गुरु हितकारं।
ध्यान मढी थिर आसन वइठउ, मंत्र ज(पइ)पुं नवकारं ॥८॥ जोगी०
भावना भूमि खिमा मोरी सिज्या, सोवत सयर सुरंगो।
सुगुरुवचनसुणी मोहनिद्रामिसि, राव(?)लणी सिवरंगो ॥९॥ जोगी०
खपर खाइ संघ(संथा) रइ सोवइ, भार जटा सिव धारइ।
जोगी नाम विगोवइ कां रे, जिणमत विण भ(व)हारइ ॥१०॥जोगी०
आदीसर जिनशासन जोगी, नेमिनइ थूलिभद्र राया।
जेहनइ नामइ पाप पुलायइ, निर्मल होवइ काया ॥ ११ ॥ जोगी०
पूरि मनोरथ वीर जोगीस, 'ढिलीपुर' प्रभु (राया) जाणी।
*जोगी वाणी 'जिनचंद सूर' हि, रगइ एम वखाणी ॥ १२ ॥ जोगी०

---

*पाठांतर-श्रीजिन चंदसुरिसर इणपरि, जोगीकुं समझाया ॥१२॥ जो०

चरित्रनायकना शिष्य महोपाध्याय श्रीरत्ननिधानजी गणिवरकृत.

गुरुगुणगीत. देशी भर्तृनी—

जुगवर श्रीजिनचंदजी, जगि जिनसासन चंद रे।
प्रहसमे ऊठी पूजिये, कामित सुरतरु कंद रे ॥ १ ॥ जुग०।
संवत पनर पंचाणुये, श्रीवंत साह मल्हार रे।
मात सिरियादेवी जनमियो, रीहड कुल सिणगार रे ॥२॥ जुग०।
संवत सोल चिडोतरे (१६०४), जाणी जेणे अथिर संसार रे।
हाथे जिनमाणिकसूरिने, संग्रह्यो संजम भार रे ॥ ३ ॥ जुग०।
वयर कुमार तणी परे, लघु वये बुद्धि भंडार रे।
गुरुकुलवासे वसि पामियो, प्रवचन सागर पार रे ॥ ४ ॥ जुग०।
संवत सोल बारोत्तरे, जेसलमेर मजारि रे।
भाग्य बले सूरि पदवी लही, हरखिया सवि नर नारि रे ॥५॥ जुग०।
कठिण क्रिया जेणे ऊधरी, मांडियो उग्र विहार रे।
सूरि जिनवल्लभ सारिखो, चरण करण गुण धार रे ॥६॥ जुग०।
पाटण सोल सतरोत्तरे, च्यार पंसी गच्छ साखि रे।
खरतर बिरुद दीपावीयो, आगम अक्षर दाखि रे ॥ ७ ॥ जुग०।
सोरिपुरे हथिणाउरे, विमलगिरि गढ गिरिनारि रे।
तारंग अरबुद तीरथे, जात्रा करी बहु वारि रे ॥ ८ ॥ जुग०।
अकबर साहि परिखियो, कसवटि कंचण जेम रे।
पूज्यनी मधुर देसना सुणी, रंजियो साहि सलेम रे ॥९॥ जुग०।
सात दिवस वरतावियो, मांहि दुनिया अभय दान रे।
पंच नदीपति साधीया, वाधियो अति घणो वान रे ॥१०॥ जुग०।
राजनगर प्रतिष्ठा करी, सबल मंडाण गुरुराई रे।
संघवी सोमजी लाछिनो, लाह लिये तिणे ठाई रे ॥११॥ जुग०।

सुप्रसन्न जेहने मस्तके, गुरु धरे दक्खिण पाणि रे।
तेह घरे केलि कमला करे, मुख वसे अविरल वाणि रे॥१२॥ जुग०।
दरसनी जिणे मुगता करी, सोल सित्तर वासे रे।
आविया नयर विलाडए, सुगुरु रह्या चउमासे रे॥१३॥ जुग०।
दिवस आसू वदि बीजने, ऊचरी अणसण सार रे।
सुरपुरि सुगुरु सिधारिया, सुर करे जय जयकार रे॥१४॥ जुग०।
नाम समरणे नवनिधि मिले, सवि फले संघनी आस रे।
आधि ने व्याधि दूरे टले, संपजे लील विलास रे॥१५॥ जुग०।
केसर चंदन कुसुमसुं, चरचतां सहु गुरु पाय रे।
पुत्र संतान परिघल हुवे, दिन दिन तेज सवाय रे॥१६॥ जुग०।
श्रीजिनचंदसूरीसरु, चिर जयउ जुगह प्रधान रे।
इणिपरे गुरु गुणसंथुणे, पाठक 'रत्न निधान' रे॥ १७॥ जुग०।

इति श्रीगुरु गीतं, संवत् १६७६ वर्षे लिखितं.

